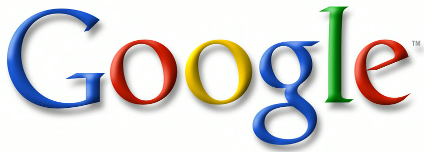
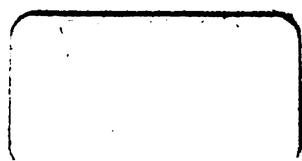

Google

A. KLUIT,

HISTORIE

DER

HOLLANDSCHE STAATSREGERING,

TOT AAN HET JAAR 1795.

OF

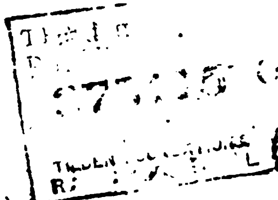
GESCHIED- EN STAATKUNDIG ONDERZOEK, IN WELKEN ZIN DE STATEN VAN HOLLAND, GEDURENDE DE REPUBLIKEINSCHE REGERING, ZIJN GEWEEST DE WETTIGE SOUVEREINE VERTEGENWOORDIGERS VAN 'T GANSCHE VOLK VAN HOLLAND, OF DER GEHEELE NATIE.

MET VELE ONUITGEGEVEN

BIJLAGEN.

EERSTE DEEL.

Te AMSTERDAM, bij
WOUTER BRAVE,
Boekverkoper op den Nieuwendijk schuins over de Ramskooy, in No. 165.
MDCCCII.

BERICHT

AAN DEN

GOEDWILLIGEN LEZER.

Toen ik met den dwarrelwind der Revolutie *in den jare* 1795. *benevens mijne hooggeachte Ambtgenoten*, BOERS *en* PESTEL, *Professoren aan de Leidsche Universiteit, wierd medegesleept, en met hun, onverdiend, van mijne waardigheid ontzet: dacht ik mijnen tijd niet beter te kunnen besteden, dan, met bijbehouding van andere geliefde oefeningen, mij bezig te houden met onze Vaderlandsche gebeurtenissen, aangelegenheden en belangen, die altijd mij na aan het harte lagen. Ik ontwierp dan in dien tusschentijd eene schets eener zoogenoemde* Statistiek *onzer* Vereenigde Nederlanden, *of* Staatkundige Huishouding *onzes Vaderlands, in alle takken en voorwerpen, sedert deszelfs aanwezen en voorddurend bestaan; door welker inrichting de Nederlanders, gedurende meer dan twee Eeuwen eene aanmerklijke rol op het groot tooneel, niet alleen van Europa, maar bijkans van het geheele wereldrond, gespeeld hebben; en zulks in hope, dat er een tijd zoude komen, dat meerdere bedaardheid, bij velen onzer Landsgenoten, en dezulken, die 't bestier van zaken in handen kregen, mij van zelve weder in mijnen ouden stand en*

waardigheid terug zoude brengen, *of*, *gelijk het de tegenwoordige* Curatoren der Academie, *bij het Besluit mijner* Herstelling, *van den 6 Febr.* 1802. *uitdrukken*, mij aan 's Lands Universiteit wedergeven; *om*, *als dan ten dienste van de Vaderlandsche Jeugd*, *overeenkomstig mijnen post*, *van deze* Statistiek *een vruchtbaar en voordeelig gebruik te maken. Maar ook gaf die stilzate mij eene gunstige aanleiding*, *om*, *bij verpoozing*, *aangemerkt de tijden*, *die wij beleven*, *naaukeuriger en gezetter te onderzoeken*, *en*, *zonder inmenging van eenige partijdigheid*, *zooverre zulks mogelijk ware*, *na te sporen*, *wat er voormaals geweest zij van het sedert* 1795. *zoo hoog opgeheven geroep van* 't vertegenwoordigen des Volks, *en in hoeverre zoodanige* Vertegenwoordiging *voorhenen*, *al of niet*, *hebbe plaats gehad*; *waartoe ik de gansche Geschiedenisse der vorige*, *nu afgeschafte*, *Statenregering*, *dacht te moeten doorloopen*, *met bijgevoegd besluit*, *om in 't zelve onderzoek niets in te brengen dan zuivere en onpartijdige waarheid*, *gestaafd met de onwraakbaarste bewijzen*; *en dit Stuk*, *bij bekwame gelegenheid*, *ten nutte mijner onderrichtzoekende Landgenoten*, *door den druk gemeen te maken. Ik verbeelde mij toch altijd*, *dat de belangrijkste taak eens Schrijvers der Vaderlandsche Geschiedenisse niet besta in een droog verhaal van gebeurde zaken*, *maar dat hij*, *voor-*

al,

al, wanneer hij den Regeringstoestand niet geheel uit het oog verliezen wil, verplicht is, het geschiedkundige *met het* leerstellige *en* staatkundige *onafscheidzaam te paren; dat is, de gebeurtenissen, in haren oorsprong, voordgang, aard, oogmerken, en uitkomst, te beschouwen in verband met den Regeringsvorm, en met de Staatkundige begrippen van hun die regeren en die geregeerd worden; voords dit alles in gepaste orde aan elkander te hechten, het eene door het andere optehelderen, en den invloed aan te wijzen, die hetzelve op de hoofdzaak van alles, den bloei en de welvaart eener Natie, gehad hebbe; op die wijze ingericht, dat alles zijnen oorsprong hale uit de Geschiedkunde en de handelingen der menschen, wier loop men volge; en dat, om grondig van 's Lands lotgevallen, en de veranderingen, die tijden en omstandigheden in latere regeringsgesteldheden mogten aangebracht hebben, te oordeelen, men behoorlijk ontwikkele de vroegere bedrijven, aard, en oogmerken: 't welk niet dan door een vereenigd Geschieden Staatkundig overzicht geschieden kan. In deze gevoelens staande, en dit als den eenigsten veiligen weg aanziende, langs welken, in ons Vaderland, vele ingezogen vooroordeelen, of eenzijdige oordeelvellingen, uit die vooroordeelen spruitende, omtrent den oorspronglijken, en ruim twee eeuwen, onafgebroken, voordgeduurd hebbenden, Regerings-*

vorm in Holland, ſedert de Afſchudding van 't Graafſlijke Juk, konden worden weggeruimd: vond ik hiertoe het geſchiktſte middel, om de gebeurtenisſen onzes Lands, zooverre dezelve betrekking tot- of invloed hebben op de Regeringszaken, in eene geregelde en tijdrekenkundige orde eenvoudig optegeven, met zoodanige tusſchengemengde aanmerkingen, als de zaken zelve aan de hand gaven, geſchikt, om uit dat alles een wettig beſluit optemaken. Ik werd in deze gedachten verſterkt ſedert de groote gebeurtenis van het jaar 1795., *met alle de gewichtige gevolgen hieruit geboren: na welk tijdſtip men daaglijks, onder de ingezetenen en bewoners van dit weleer zoo gezegend Nederland, even als ware het iets nieuws, niets anders hoorde en vernam, dan van* Repreſentanten, Repreſenteren, Regeren bij Repreſentatie, *zonder dat men daarom elkander juist verſtond omtrent den oorſprong, den aard, de eigenſchappen, de uitgeſtrektheid, de manier, en de gevolgen van die* Repreſentatie, *en nog veel minder zich een duidlijk en onderſcheiden denkbeeld ſcheen te vormen, waarin deze zoo hoog opgebeurde en verheven* Volksverbeelding *verſchilde van de vorige; daar de Staten van Holland vroeger, zelfs ten tijde der Graafſlijke Regering, zich toch altijd beſtempelden, en door den* Vorst *en zijne* Ministers *beſtempeld wierden met den naam van* Repreſentanten, *volgens den gewonen titel van*

Rid-

Ridderschap, Edelen, en Steden, representerende de Staten van Holland. *Daar ik mij nu altijd vertoonde, als een' voorstander van de grondbeginselen van* Vrijheid *en* Gelijkheid, *mits wel begrepen, behoorlijk bepaald, en op de verscheidenheid der Staatsvormen, en behoeften der Ingezetenen en Natiën voorzichtig toegepast* (a): *daar was ik ook altijd een voorstander van* de Representative Staatsregering, *zoo als zij, korten tijd na de Afzwering, met onderlinge toestemming en goedvinding van 't gansche Volk, gelijk men het toen beschouwde, wierd aangenomen en omhelsd. Hiermede kwam ik openlijk te voorschijn, zelfs in vroeger dagen, toen men, aan dat denkbeeld minder gewoon, het gevaarlijk mogte oordeelen, om stellig te zeggen, dat* de Staten *niet anders konden aangemerkt worden, dan als* de Vertegenwoordigers der gansche Natie, *of* als Representanten des Volks: *zoodat ik, sprekende van* der Staten Souvereiniteit, *als* de hoogste Overheid, *dezelve nooit anders beschouw-*

(a) *Men zie mijne vertaalde* Redevoering over het misbruik van 't Algemeen Staatsrecht, of over de nadeelen en onheilen, die uit het misbruik in de beoefeningen voor alle Burgermaatschappijen te wachten zijn, *gedaan te Leiden*, 1784. *en* De Rechten van den Mensch in Frankrijk, geen gewaande Rechten in Nederland, of betoog, dat die Rechten bij het Volk van Nederland in volle kracht genoten worden. *Amst.* 1793.

ſchouwde dan als eene zoogenoemde Repreſentative Staatsregering, *die alleen geſchikt was, om de belangen van het Volk te behartigen, en dat der Staten gezag niet anders was, dan 't Volksgezag, uitgeoefend, langs bekende vormen en regelen, door zoodanige Leden, Burgers, en Ingezetenen, als bij de Privilegien, tot wier inſtandhouding zoo veel bloeds vergoten was, daartoe bevoegd verklaard waren. Om dit nader optehelderen, en Geſchiedkundig uit te maken, achtte ik thans het tijdſtip zeer gepast, en geſchikt, nu de Republiek en hare Regeringstoeſtand, na verloop van ruim zeven jaren, eene meerdere vastigheid gekregen heeft, en gebracht is in eenen zoodanigen ſtand, (door wat middelen late ik daar) van welken het ſcherpst doorziende oog van geene der drie te voren worstelende partijen* (b), *bij den gewapenden inval der Franſchen, en de daarmede gepaard gaande* Revolutie, *eenig denkbeeld heeft kunnen maken; en aan welk gebeurde dit mijn onderzoek geen het minſte nadeel toebrengen kan. Ik wage derhalve hetzelve. Hoe verre ik hierin ſlagen zal, moet de tijd ontdekken. Doch om den lezer een klarer denkbeeld van het Werk te geven, dewijl hetzelve wijder, dan ik bedoelde, is uitgelopen, laat ik den hoofdzakelijken inhoud alhier volgen.*

(b) *Die ik vroeger omſchreef; zie* de Souvereiniteit der Staten van Holland verdedigd, 2*de Druk*, *bl.* 48. *en* 190-194.

IN-

INHOUD.

De titel wijst aan, dat het is een *Geschied- en Staatkundig onderzoek, in welken zin de Staten van Holland, gedurende de Republikeinsche Regering, zijn geweest de wettige Souvereine Vertegenwoordigers van 't gansche Volk van Holland, of der geheele Natie.* *.

INHOUD VAN 'T EERSTE HOOFDONDERWERP.

De Staten van Holland waren, gedurende de Republikeinsche Regering, de wettige souvereine Vertegenwoordigers van 't gansche Volk van Holland, of der geheele Natie.

Dit is vervat in XXIII Hoofdstukken:

Xde

XXste

Vde

EER-

INLEIDING.

Dit Onderzoek, welks gewicht sedert het gebeurde in 't j: 1795 regelrecht in de oogen valt, schikt zich van zelve in twee hoofddeelen, waarvan het eerste bevat eene *veronderstelling*; het tweede eene *vraag*. Inleiding.

De veronderstelling is:

De Staten van Holland waren, gedurende de Republikeinsche Regering, de wettige souvereine Vertegenwoordigers van 't gansche Volk van Holland of der geheele Natie. En hieromtrent is de vrage: *In welken zin moet die Vertegenwoordiging verstaan worden?*

De eerste Hoofdzaak: *de Staten waren, als souverein, de wettige Vertegenwoordigers, of Representanten des Volks*, moge uit vooroordeelen of om andere redenen, aan velen of *nieuw* of *vreemd* voorkomen. Ja om der gevolgen wille, bij eenigen zelfs voor *gewaagd* gehouden worden; doch ik vleie mij, de zaak zelve zoo klaar te zullen maken en te bewijzen, als in zaken van dezen aard, die op historische gronden en echte Staatsgeschriften berusten, mogelijk zij. Om dit te doen, is het noodig, vooraf te toonen:

1. Wat ik door *de Staten van Holland* versta.

2. Dat de Staten van Holland openlijk en met der daad altijd gekend zijn voor den Souverein. En

3. Dat die Souvereiniteit in zich heeft bevat *de wetgevende Macht* in alle hare uitgestrektheid van voorwerpen; benevens het *Opperop- of toezicht*

Inleiding. over alles, wat volgens het thans vrij algemeen aangenomen ſtelſel gebracht wordt tot — of begrepen wordt onder de benaming van *Uitvoerende* en *Rechtsplegende Machten*, benevens het recht, om omtrent die *uitvoerende* en *rechtsplegende machten* zoodanige *Wetten* en *Verordeningen* te maken, als 's Lands en 's Volks welzijn, maar omſtandigheden van tijden, plaatzen, perſoonen, zeden, en opkomende gebeurtenisſen, noodzakelijk vereischten; alles met behoud en onder beſcherming van eens iegelijks bijzondere Voorrechten en Privilegien, voor zoo verre dezelven bij en door middel der opgerichte *Unie van Utrecht* in 't j. 1579 vooruit bedongen en gewaarborgd zijn, niet alleen onderling door alle de ſtanden des Volks en de verſcheidene lighamen der Ingezetenen, of door de Ingezetenen te zamen, maar ook door de medeverbondene Gewesten, die tot deze Unie zijn toegetreden, en welke *Privilegien*, als zoo vele Waarborgen der Burgerlijke, Maatſchappelijke, en Staatkundige Vrijheden des Volks, de bepalingen begrepen, waar aan die Souvereiniteit der Staten als aan Regelen gebonden ware.

Dit alles vastgeſteld zijnde, zal dan 4°. bij de ſtukken moeten bewezen worden, dat dit alles wel en wettig hebbe plaats gegrepen, en wel kort na de afzwering des Konings PHILIPS van Spanje, in 't jaar 1581, en ſedert de *meer bepaalde* vestiging van den Regeeringsvorm eener *Staatsregering*.

EER-

EERSTE HOOFDONDERWERP.

De Staten van Holland waren, gedurende de Republikeinsche Regering, de wettige souvereine Vertegenwoordigers van 't gansche Volk van Holland, of der geheele Natie.

EERSTE HOOFDSTUK.

Wat verstaat men door Staten van Holland?

Wat het *eerste* betreft; door *de Staten* versta ik dat vereenigde Lighaam van Regenten, genomen uit den Volke, die door hunne Afgevaardigden (*Gedeputeerden*) in eene Vergadering bijeen kwamen, en welk Lighaam of Vergadering sedert meer dan twee Eeuwen besluiten nam, uit naam en van wegens verscheiden andere lighamen, zijnde van de *Edelen* en van *achttien Vroedschaplijke* Lighamen van *stemhebbende Steden*, die, door hunne Gedeputeerden of *Gemachtigden* in die Staatsvergadering *vertegenwoordigd*, daarin te zamen

Wat de Staten van Holland zijn geweest.

 men

men uit- of voordbrachten het *begrip*, of *den wil* en *het besluit* der *Souvereine Oppermacht*.

Zij waren de Souverein.

Dat dit *de Staten* waren, hier over zal, of kan, wat de *daad* zelve betreft, (zonder van de *wettigheid* te spreken,) geen verschil vallen, maar dan ook behoeven *het tweede* en *derde* punt, bij *de Inleiding* opgegeven, naaulijks eenig betoog. Deze twee punten: 1°. „ de *Staten zijn* altijd openlijk *gekend geweest* voor den Souverein," en 2°. „ zij hebben *uitgeoefend* de *Souvereine-Oppermacht*, behoudens de *Privilegien*;" zijn waarheden, die in de Historien alomme te lezen, en bekend zijn. Het zijn zoo vele daadzaken, van welken iedere bladzijde van elk geschiedverhaal, gedurende den ganschen tijd, kort na de afzwering van Philips, getuigenis draagt; van welken alle Plakaten en Plakaatboeken van Holland; alle de Registers en Handelingen in de Statenvergadering in 's Hage; alle de Beramingen met de overige Provincien, zoo in Hunner Hoogmogenden Vergaderingen, of in die der Staten Generaal, als met de Buitenlandsche Vorsten en Mogendheden, en hunne Erkentenissen, de volledigste getuigenissen en de zekerste bewijzen opleveren, zoodanig, dat, gedurende al dien tijd, nooit de minste twijfel geweest zij aan de *oefening* der Oppermacht der Staten, noch aan zoodanige Hoogheid des Lands, als berustende in den boezem van die Staten.

Maar waren zij dat *wettig*?

Het komt dan hier alleen aan op de vrage, of 4°. dit alles *wel en wettig* hebbe plaats gehad sedert de vestiging van den Regeringsvorm, na de Afzwering en Onafhanglijkverklaring des Volks, door middel der Staten.

En hieromtrent durve ik voor mij beweren, dat

dat nooit eenige schijnbare bedenking gevallen zij, dan sedert de laatst opgekomen troebelen en verdeeldheden; en wel bijzonder sedert de gemaakte Verandering en Omwenteling in den jare 1795., na welken tijd in 't licht verschenen is een Werkjen van JAC. VAN MAANEN (1), in 't welke openlijk aangekondigd en beweerd is, dat deze *Regeringsvorm* is geweest eene *res facti*, eene *feitelijkheid*, of enkele *daadzaak*, die wel door *'t Volk* gedoogd, maar nimmer goedgekeurd of gewettigd zij, alzoo er geene bewijzen voorhanden zijn van eene openbare en stellige goedkeuring, maar daarentegen de Stem der Natie altijd gesmoord zij geworden, aangezien, volgens hem, eene *stilzwijgende goedkeuring niet genoegzaam zij* voor een Volk, om eene Staatsregeling (*Constitutie*) voor *wettig* te houden, al ware zij nog zoo lang aanwezig en in gebruik geweest.

Wordt ontkend door J. van Maanen.

Zijne gronden.

Dewijl ik niet gaarn beschuldigd wilde worden, dat ik den Schrijver eenige stellingen of denkbeelden aanleende, die de zijnen niet waren; zal ik mij daarom liefst van zijne eigene woorden bedienen, zoo als hij zelf in 't Eerste Deel de hoofdzaken opgeeft. Dit Deel bevat Elf Brieven. In den 1sten onderzoekt de Schrijver, *wat de Souvereiniteit in een' Staat wettig maakt*, en hij erkent daarbij de wettige Souvereiniteit der vorige Nederlandsche Graven en Heeren.

In

(1) *Wijsgeerig en geschiedkundig Onderzoek naar de wettige Oppermacht in de Vereenigde Nederlanden, sedert de Afzwering van Philips II.* Amst. 1795.

In den 2den stelt hij, dat de *Staten geenen grond van wettigheid hebben voor hunne Souvereiniteit.*

In den 3den, dat een *tacitus consensus*, of veronderstelde goedkeuring des Volks, geene wettiging is eener *Constitutie.*

In den 4den onderzoekt hij, of er eene Overdracht der Souvereiniteit heeft plaats gehad? En hoe men de macht des *Stadhouders* en der *Staten*, gedurende de Spaansche Troebelen, te beschouwen hebbe.

5°. Of er eene behoorlijke Grondwet besta; dat *de Unie van Utrecht* er geene is, en ze niet zijn kan.

6°. Dat in de *Unie van Utrecht* den Stadhouderen geene bijzondere rechten toegekend worden.

7°. Dat bij de Afzwering van Philips II. de Souvereiniteit op den zelfden voet is overgegaan op den Hertog van *Anjou.*

8°. Hij onderzoekt naar *de hoogste Overigheid*, na den dood van *Anjou* en *Orange.*

9°. En beweert, dat na den dood van *Anjou* en Willem den Isten onder Maurits er geweest zij eene Regeringloosheid of *Anarchie* van vele *Machten* zonder *Oppermacht.*

10°. Dat de Natie in de aanmatigingen der *Staten* en *Stadhouders* niet heeft toegestemd, maar hare integendeel sprekende Stem door geweld gesmoord is; en eindelijk

11°, Dat het geweld van Willem den II. en 't gebrek van eene noodige Grondwet er de voorname oorzaak van was. Dus verre loops 's Schrijvers betoog in 't eerste Stuk tegen der Staten Souverei-

ni-

hiteit; en ik stemme de *Vaderlandsche Letteroefeningen* (2) gaarne toe, dat de Schrijver voor *zijne beweerde zaak alles heeft aangevoerd, wat er voor bij gebracht kan worden;* maar, met dit alles, hoe krachtig sprekende zijne *wijsgerige beginselen en grondregelen* ook mogen zijn, of schijnen te zijn, en hoe vele goede zaken er in voorkomen, waarin men met den Schrijver volkomen eenstemmig denke, zoo moet men ook den Schrijveren van de *Vaderlandsche Letteroefeningen* toestaan, dat er *vele Stukken in voorkomen, die bloot staan voor een ander begrip dan hij beweert;* ja, ik durve er bij voegen, dat zijne *beginselen* en *grondregelen* in de toepassing meermalen tot andere en tegengestelde gevolgtrekkingen leiden dan hij beweert. Maar dit alles aan eene zijde gezet, en slechts hier aangeroerd, om te toonen het groot belang dezer mijner Verhandeling, merk ik vooraf aan, dat men voor eenige jaren meer van ter zijde, maar nu regelrecht die *wettigheid* der Staten heeft aangetast. Namelijk in de opkomst onzer Beroertens met den eersten Engelschen Oorlog, sedert 't jaar 1781 gevoerd, trad men te voorschijn met een Werkje, genoemd: *Grondwettige Herstelling van Nederlands Staatswezen,* 1784. gelijk ook te voren met het beruchte Boekjen: *aan 't Volk van Nederland!* Tegen dit eerstgenoemde Stuk hebbe ik toen, in 't begin van 't jaar 1785. zonder mijnen naam te noemen, de penne opgevat, en in 't j. 1788, bij eenen tweeden druk, met mijnen naam op 't voorhoofd, uitgegeven het Werkje: *de Souvereiniteit der Staten van Holland*

Hunne wettigheid, voorheen meer van ter zijde,

(2) 1796. No. 6. bl. 251.

land verdedigd tegen de hedendaagsche Leer der Volksregering, zoo als dezelve wordt voorgedragen in een geschrift, getiteld: „ Grondwettige „ Herstelling van Nederlands Staatswezen, zoo „ voor het algemeen Bontgenootschap, als voor „ het Bestuur van elke bijzondere Provincie." (3) In dat Werkje was mijne voorname bedoeling, om 1°. aantetoonen de zwakheid der gronden, waarop die Schrijvers eene nieuwe, zoogenoemde, *Volksregering* wilden bouwen, en door dezelven eene dus genoemde GRONDWETTIGE HERSTELLING van Nederlands Staatswezen bewerken en invoeren.

En

(3) Ik leze in 't Werk: *De Beroerten in de Vereenigde Nederlanden — tot op den tegenwoordigen tijd,* XI D. bl. 16. op 't j. 1789 dat de gevoelens over het Werk der *Grondwettige Herstelling merkelijk uit elkander liepen.* „ Dat sommigen wilden, dat in het zelve alleenlijk de middelen werden aangewezen, om de Staatsgesteldheid van ingeslopen misbruiken te zuiveren; anderen *daarentegen staande hielden, dat, indien de aangewezen voorschriften gevolgd wierden, eene geheel nieuwe Regeeringswijze zoude worden ingevoerd;* en dat *in het laatste gevoelen* SCHEEN *te staan de Schrijver van een Boekje, 't welk, omtrent het einde des jaars* 1786 *het licht zag, onder den titel: „ De Souvereiniteit der Staten van Holland verdedigd tegen de hedendaagsche Leer „ der Volksregeering."* — Dat deze laatste opvatting, de *omkeering* namelijk van den *geheelen Regeeringsvorm* de gegrondste en de alleen ware geweest zij, heeft de ondervinding bevestigd, en was klaar genoeg betoogd in de *Inleiding* van dat mijn Boekje; 't welk ik niet *omtrent het einde van* 1786. maar reeds in 1784 schreef, en in 't begin van 1785. tegen deze zoogenoemde *Grondwettige Herstelling* in 't licht gaf: 't welk in 't jaar 1788 herdrukt is, en welken tweeden Druk, met aanmerkingen verrijkt, de Schrijver dezer *Beroerte* niet schijnt gekend te hebben. In dat Werkje heb ik met

ron-

En 2°. om uit de Staatshandelingen, Bedingingen, en Verbonden van dien tijd bij, voor, en na de Afzwering te bewijzen, dat de Souvereiniteit berust had in den boezem *der Staten*, zonder dat *het Volk*, in *dien zin*, als die Schrijvers bedoelen en opgeven, een *onmiddelijk* deel aan de uitoefening dier Oppermacht gehad heeft, verder dan de Privilegien de bepaling der Oppermacht zelve wijzigden.

Dit betoog gehaald uit de daden zelf, zoo van 't *Volk* als van *de Staten*, was voor dien tijd berekend en genoegzaam! Maar nu men zelfs *de wettigheid* van dat alles heeft begonnen in twijfel te trekken, en beweert, dat *het Volk* als *Volk*, in die Souvereine Oppermacht der Staten, even als of zij niet als *Representanten* van de Natie zelve gehandeld hadden, nimmer door uitdruklijke instemming bewilligd heeft; zoo zal 't niet vreemd geacht worden, dat ik ook nu op mij neme te beweren, dat *de Staten* niet als *Usurpateurs* van 's Volks rechten, maar als *wettig Souverein* de Oppermacht op eene wettige en bij 't Volk alleszins erkende wijze hebben uitgeoefend, zonder iemands tegenzeggen.

Thans meer regelrecht aangetast.

't Zal

ronde woorden gezegd, „ dat, als die Grondwettige „ Herstelling, op die gronden van *Vrijheid en Gelijkheid* doorging, dan heel zeker en *Vrijheid* en *Godsdienst* en *Unie* en *Staatsvergaderingen*, *Vroedschappen*, *Ridderschappen* en *Burgervoorrechten* de bodem „ zoude worden ingeslagen, en alles, onder den naam „ van *Committés* en *Burgerrepresentanten* in eenen bajerd van verwarringen verkeerd worden." Dit schreef ik reeds toen, 1784. maar ongelukkig voor Nederland! men heeft mij niet geloofd.

De wettigheid beweerd.

't Zal er dan maar op aankomen, dat wij weten, van wat tijdstip dit moet begonnen worden. En hierin verschil ik zeer weinig ten aanzien der hoofdzaak van den gemelden *Van Maanen.* Ik stelde dit reeds boven in 't gemeen, *kort* of *eenigen tijd na* de afzwering *van Philips.* De Hr. van Maanen beweert in den 7den brief, dat *bij de afzwering* van Philips II. de *Souvereiniteit op den zelfden voet is overgegaan op den Hertog van Anjou.* Ik beweere dit ook, en bepale den tijd der aanvaarding der Oppermacht door de Staten zelf tot het jaar 1584. en de volle bevestiging tot het jaar 1587. al 't welke naderhand breeder blijken zal. Zien we dan in de eerste plaats, hoedanig *de Staten*, of zij die de *Staten* genoemd wierden, voorkomen.

TWEEDE HOOFDSTUK.

Welke was de wettige macht der Hollandsche Graven?

Afgeleid uit vroegere tijden van de Graven.

Doch om hier niet in 't wilde te schermen, zal ik vooraf met een woord moeten vragen, *wie* en *wat* waren de *Graven* van Holland? en *wie* en *wat* waren *de Staten* onder *de Graven*? Van het eerste handelt dit Hoofdstuk.

Wat de Graaf was.

Dat de Graven oorspronglijk, en van eersten af aan, van wegens het *Frankische*, en naderhand van wegens het *Duitsche* Rijk, behoudens de

de *Leenroerigheid* aan dat zelve Duitsche Rijk, zijn geweest, en langs alle de bijzondere tijdvakken, Opvolgingen en Verwisselingen der regerende Familien, door Huwelijken en Verdragen, enz. zijn gebleven de wettige Souverein, en dat zij die *Souvereiniteit* op eene wettige wijze hebben bezeten: hierover schijnt mij thans geen verschil meer te zullen gemaakt worden. Het zelve wordt volmondig erkend door den Hr. J. VAN MAANEN in zijnen 1sten Brief. Dat diesvolgens alleen de Graven van Holland en Zeeland bezeten hebben *de Wetgevende Macht*, als het allerwezenlijkste deel der Oppermacht, en dat niemand buiten Hun en hunnen Raad, wien zij daartoe stelden, ooit iets, hoe genaamd, te zeggen gehad hebbe in zaken van *Wetgeving*, zulks is voor weinige jaren erkend, en door 't lezen van echte Staatsbescheiden van vroegere tijden klaar gezien geworden door den beroemden Raadpensionaris S. VAN SLINGELAND (4), en naderhand ten krachtigsten gestaafd door H. G. VAN PLEUREN in zijne Academische Verhandeling (5) *over de Wetgevende Macht den Grave van Holland als Souverein alleen toekomende*, waarbij hij teffens wederlegt alle bedenkingen en tegenwerpingen, welken, 't zij uit vooroordeel, 't zij uit gebrek van genoegzame kennis en onderzoek, 't zij uit andere verkeerde oogmerken, daartegen ooit zijn ingebracht; toonende hij vooral daarbij aan, dat onder de Graven noch de Staten, noch de Stadhouder, noch de Stedelijke Overheden, ooit eenig

Hij zelf was de Souverein.

Had de wetgevende Macht.

Zonder Staten of Stadhouder.

(4) Zie zijne *Staatkund. Geschriften*, D. I. bl. 12.
(5) *De Potestate Legislatoria Comiti Hollandiae, qua summo imperanti, unice propria*, L. B. 1794.

eenig aandeel gehad hebben aan *dat hoofdgedeelte* der Oppermacht; en dat, wat de Privilegien, welken men vaakmaal inroept, betreft, de Graven als Landsvorsten aan die Staten, Stadhouders, en Stedelijke Magistraten en Vroedschappen, zelfs aan bijzondere persoonen en Collegien, die onder 's Graven toelating, opzicht, last- of berichtschriften zijn opgericht, wel hebben verleend vele en gewichtige Privilegien en Octrooien, waarbij die *gepriviligeerden* zekere voordeelen genoten, of voorrechten persooneel of plaatzelijk omtrent anderen konden uitoefenen; maar zoo, dat die Privilegien, hoe groot en voordeelig ook, zich nooit hebben uitgestrekt tot *de Wetgevende Macht*, of tot beperking of belemmering van dezelven in hunne bevelen, en in 't gebieden of verbieden van alles wat den Lande en Inwoneren in 't gemeen of bijzonder nuttig of nadeelig konde zijn (bl. 56).

Het eenigste geval van Privilegien, waarbij eene meerdere bepaling (behalve die der natuurlijke grenzen der Oppermacht,) het gevolg zoude hebben kunnen zijn, zoude geweest zijn het bekende zoogenoemd *Groot Privilegie van* Vrouw *Maria* aan Holland en Zeeland in hare minderjarigheid, den 14 Maart 14$\frac{76}{77}$. verleend, 't welke niet meer gegolden heeft, nadat en doordien haar Zoon *Philips* de Schoone, bij zijne meerderjarigheid zelfs voor de aanvaarding en overneming van *het Oppergebied* van zijnen Vader en Voogd *Maximiliaan*, Weduwenaar van zijne Moeder *Maria*, en voor zijne *Inhuldiging* dat zelve Privilegie plechtiglijk, ten *overstaan* zelfs *der Staten*, en met hunne *eenparige toestemming*, *bewilliging* en *goedkeuring uitdruklijk* heeft *ver-*

nie-

nietigd, *herroepen*, voor *nul* en van onwaarde verklaard; en het welke naderhand onder de volgende Graven nooit, zelfs niet stilzwijgende, weder eenige verbindende kracht gehad heeft, of gebruikt is; gelijk deze vernietiging en later ongebruik, zoo ik meene, onwederſprekelijk bewezen is door J. DOORNIK in zijne Latijnſche Verhandeling (6) *over 't Groot Privilegie van Maria*; waarbij de bedenkingen tegen die Vernietiging, hoe fijn geſponnen in zekere Verhandeling te Amſteldam verdedigd (7), volkomen tot een toe wederlegd zijn; offchoon men niet ontkent, dat, ten tijde der vrije Republiek, wel eens, op een of ander Artikel uit hetzelve beroep gedaan is, en er ook vele zaken in voorkomen, die tegen den aard der latere Republikeinſche Regering niet ſtrijden maar zeer wel ſtroken; ook ſommigen, die uit andere gronden, als werklijk beſtaande Privilegien, met recht konden ingeroepen, en als geldende aangemerkt worden.

Gelijk nu de *Wetgevende Macht* den Graven toekwam; even zoo was de zoogenoemde *Uitvoerende Macht*, geheel en al bij de Graven; niet in dien zin, dat de Graaf alles zelf uitvoerde. Dit is in alle Regeringsvormen onmogelijk. Zelfs geen Koning heeft ooit *de uitvoerende Macht* in Europa van rechtswege zelve uitgeoefend; hij kan alles alleen niet doen; hij laat ze door zijne Ambtenaren en Magiſtraten uitvoeren. Maar, in dien gezonden zin, dat bij den Graaf, behalve het zoogenoemd uiterſte *Resſort* en de benoodigde einduitſpraken, ook berustte het recht 1°. van *aan-*

Ook de uitvoerende Macht.

In wat zin.

1. Door Magiſtraten.

(6) *De Magno Mariae Privilegio*, 1792. L. B.
(7) G. SIX Diss. *de Magno Mariae Privilegio*, 1779.

aanstelling van alle Bedienden, Ministers, Raden, Magistraten, Officieren, kortom van alle Ambtenaren, die tot het algemeen bewind van Land en Steden, groot of klein, behoorden; 't zij zelven bij *Commissien*, of van zijnen wege of op zijnen naam door anderen; en 2°. het Recht van machtverleening bij *Berichtschriften* (*Instructien*) om, op zijnen naam, of van zijnen wege alleen, het bewind te voeren; doch blijvende bij den Vorst of wien hij dit weder toevertrouwde, het oppertoezicht over die uitvoering, en bij die gestelde Ambtenaren of *uitvoerende machthebbers* de verantwoordelijkheid voor den Grave, of, wanneer het Rechtzaken waren, voor zijne Rechtbanken, of Hoven van Justitie door hem ingesteld. 't Welk zelfs in de allervrijste Regering 't geval ook is, al ware 't zelfs, dat de *Verkiezingen* van *persoonen* door de medeingezetenen in sommige gevallen of op zekere manieren geschiedden. Die Ambtenaren blijven toch altijd bedienden van de Oppermacht, of van hem of hun, die de Oppermacht uitoefenen, en voor hem of hun verantwoordelijk. Deze *Uitvoerende* Macht in de Graven is ook door *S. van Slingeland* bl. 20 opgemerkt, en tegen alle bedenklijke tegenwerpingen betoogd door den Hr. KIEN VAN CITTERS, in zijne Latijnsche Academie-Verhandeling 1792. over *'t recht der Graven van Holland tot aan- en afstelling van alle Magistraten* (8). En, indien men tot die *Uitvoering* ook

2. Door Lastbrieven.

(8) Disf. *de jure Comitis in Holland. constituendi et destituendi Magistratus.* Vergel. mijne *Prim. Lineae Collegii Histor. Polit. Diplom. Cap.* IX en X. zoo als over *de Wetgevende Macht* der Graven, *Cap.* VIII.

ook brengt *het Recht van Oorlog en Vrede*; zoo stond aan den Graaf mede die macht, voor zoo verre het *Leenstelsel* van die tijden alle de Ingezetenen verplichtte, om den Vorst of Landsheer in zijne verwerende Oorlogen te volgen en ten dienst te staan; 't welk toen bekend was onder den naam van *jus sequelae* (heirvolging). In Vrede en Oorlog.

Men noemt ook nog als een' derden tak der Oppermacht *de Rechtsplegende* of *Rechtsprekende Macht*; welke niet anders is dan het opzicht over de Rechtszaken, en de bevoegdheid, om uitspraak te doen over de toepassing der Wetten, door den Wetgever gemaakt, op voorkomende Gevallen; welke bij sommigen ook als een deel van *de Uitvoerende Macht* beschouwd wordt, en ook waarlijk zoodanig is, voor zoo verre het bewind en de Uitvoering der Rechtspleging door den Wetgever wordt aanbetrouwd aan daartoe gestelde Ambtenaren, Officieren, Rechteren, en hunne Onderbedienden, op hunne verantwoordelijkheid, in geval van misbruik dier aanvertrouwde Macht, en op toeverzicht des Souvereins. Dat ook deze *Rechtsplegende Macht* eenig en alleen berust heeft in den boezem van den Vorst; dat ook zonder zijnen last geene wettige Rechtsoefening plaats hadde, en dat alle Ambtenaren daartoe behoorende, zonder uitzondering, hunne bevelschriften van den Graaf bekwamen, — alle Hoven van *Justitie* van hem zijn aan- en ingesteld, en hunne Macht van hem ontvingen, is ten klaarsten bewezen door D. DEUTZ, over *den Oorsprong der Rechtbanken, en bijzonder der Schepensbanken in Nederland* (9), en betreklijk *Hol-*

In rechtszaken.

In wat zin.

(9) In 't Nederd. vertaald in 't 2de Deel der *Staatkun-*

Holland afzonderlijk in de Verhandeling van H. S. VAN SON, *over de natuur en oorsprong van 't Hof van Holland onder de Graven* (10). Doch ook dit niet; in dien zin, dat de Graaf zelve die macht in persoon uitoefende; maar dat hij als *Wetgever* hunne handelingen regelde en bewaakte. Dezelfde Wetgevende Macht, die de Straf- en burgerwetten verordende, strekte zich ook uit over zulke wetten en rechten, die de Rechtsplegingen bepaalden; en deze verbond ook aan *Instructien* en *Mandaten* alle bedienden der Justitie, de Hoven, de Rechteren, en de manier hunner Rechtsoefening. Hiervan zijn getuigen de vroeger en latere Wetten, met name, *de Instructien van den Hove en Rade van Holland; de Criminele Ordonnantie; en de manier van Procederen in Criminele zaken*, van 1462. 1531. 1570. Doch zelve zaten de Vorsten ordinairlijk niet te recht, noch *wijsden* Vonnissen, dan voor zoo verre zij, in zaken van hooge aangelegenheid met hunne bijzittende Raden *de hooge Vierschaar* spanden, of die op hunnen naam spannen lieten door hunnen *Baljuw* of Plaatsbekleeder; maar noch zij, noch hun Baljuw, deden ooit de uitspraak zelve, of *wijsden vonnis* anders dan bij *zeggen* en *bevinding* (*vondenesse*) van *mannen* of rechters, overeenkomstig het geheele Eu-

ro-

kundige Academie-Verhandelingen — ter opheldering der Vaderl. Historie en Rechten, Leyden 1792.

(10) Diss. Acad. *de origine et indole Curiae Hollandiae sub Comitibus*, naderhand vertaald uitgegeven in 't 2de Deel der zelve *Staatkundige Academie-Verhandelingen*, Leyd. 1792.

ropische Staatssystema van die tijden (11). Deze Opperste Macht nu der Graven werd bij elke Inhuldiging erkend door de Staten.

DERDE HOOFDSTUK.

Welke was de macht en 't recht der Staten onder de Graven?

Zie daar de Macht der Graven! Zien we nu, hoedanig de Staten onder Hen vooral in die latere tijden voorkomen! Wat zij waren onder Philips III. den Zoon van Keizer Karel, den laatsten der Graven, zeggen zij zelven, (en hierin moet men hun volledig geloof geven!) in de Hollandsche Resolutien op 't j. 1564. (12). *Dat het Collegie van de Staten van allen ouden tijden een* COLLEGIE *gehouden is geweest, geapprobeerd bij zijne Majesteits Voorzaten, daarbij de zaken van den Lande worden gehandeld en gedirigeerd in respecte van de* BELASTINGE *of* VERLICHTINGE *van de Ingezetenen van dien en het gunt daaraan dependeert.* En op 't j. 1571 verklaren nog die zelve Staten (13), *dat Zij in 't heffen van de Imposten en andere Omslagen zijn alleenlijk naak-*

Wat de Staten waren.

Hun eigen verklaringen.

(11) Vergel. mijne *Primae Lineae* boven, *Cap.* XI. *de potestate Judiciaria Principum Belgarum.*

(12) *Resol. Holl.* 1564. d. 13 Dec. bl. 72.

(13) Ibid. 1571. 18 Mail. Vergel. VAN SLINGELAND D. I. bl. 28 en 58, enz.

naakte Executeurs van zijne Koninglijke Majesteits Beden, die zijne Majesteit heeft geautoriseerd bij zulke middelen te furneren de voorzeide Bede.

Zij waren een Collegie.

Zie daar de Staten van Holland volgens hunne eigene verklaring 1°. een *Collegie*, en wel een *Collegie*, gelijk andere Collegien en Lighamen, door der Graven goedkeuring bekrachtigd (*geapprobeerd*).

Onder den Vorst.

2°. Een *Collegie*, dat bij 's Graven vergunning en goedkeuring, had de beschikkinge over de *belastinge* en *Verlichtinge* van de Ingezetenen ten aanzien der geldmiddelen, en 't geen daar aan vast was. Zij waren 't dan, die de benoodigde gelden aan den Graaf bewilligden, en zonder welke bewilliging de Graaf, meer benoodigd hebbende dan zijne Domeinen en de gewone Inkomsten opleverden, geene belastingen op de Ingezetenen leggen konde, naar 't Europisch Staatsgestel dier tijden.

3°. Een *Collegie*, dat alleen in het heffen zelfs van *imposten* en andere belastingen, bij Koninglijke machtiging, het vermogen bezat, om de door hun ingewilligde Beden bij middel van invordering te brengen in 's Vorsten Schatkist. Zij waren *naakte Executeurs van zijne Majesteits Beden.*

En zelfs deze *Invordering*, en de daarmede gepaard gaande *Executie* bij nalatigen of onwilligen was aan zoodanig naauwe banden verknocht, dat, wanneer de Griffier dier Staten in 't j. 1565 eenmaal goedvond om op eigen gezag het Collegie van Edelen en Steden bij den anderen te roepen *zonder auctorisatie van wegens zijne Majesteit*, de Raden of 't Hof van Holland hier over

eene ernstige klachte deden aan den Graaflijken Stadhouder, Willem I., en daarvan zeiden, dat dit eene *Actie was*, *smakende Regalia*, *die niemand mag te plegen dan* VAN WEGEN *zijne Majesteit* bij *uitdruklijke Machtiging* (14), en wanneer die Staten in dit zelfde jaar ondernamen *Brieven* te schrijven aan de *Heemraden van Rijnland en Delfland*, om hen aantenoopen tot beter onderhouding van 's Konings Plakaat op 't Slagturven: zoo bestempelde die zelfde Raad van Holland deze Onderneming met den titel van *te usurperen jurisdictie*, *die hun niet toekomt*, en eene *verkleining van 't Gezag* van 's Graven *Stadhouder en Rade* (15). Van beide welke gevallen straks breeder. Met bepaalde rechten.

Dit waren dan *de Staten!* Maar *wie* nu waren die Staten, en welke was de oorsprong van hun *Collegie?* En zie mij hier gekomen tot mijn hoofdbedoeling, de beschouwing van 't *lighaam* der Staten, zoo als 't begonnen, bevestigd, en naderhand tot onze tijden voordgeduurd heeft. Om welk beter te doen, zal ik Nader beschouwd.

1. Iets zeggen van den oorsprong en opkomst der Staten onder de Graven, en hunne ware inrichting en bestemming.

2. Aantoonen, welke veranderingen dat zelve Lighaam der Staten ondergaan hebbe sedert de scheuring en verdeeling der ingezetenen in twee partijen in het jaar 1572. tot aan de volledige Afzwering van Philips in 't j. 1581 en na de verkla-

(14) TH. BOEY *Oudhed. van den Hove van Holl.* D. II. bl. 170.
(15) Ibid. bl. 174.

klaring van 's Volks onafhanglijkheid van eenen Erfvorst.

3. Wat er ten dien aanzien zij voorgevallen tusschen de jaren 1581. en 1584, in welk jaar de Hertog van *Anjou* en Prins *Willem* de Iste beiden zijn overleden, en

4. Eindlijk wat er sedert dien tijd tot aan 't bekende *Vertoog* der *Ridderschap Edelen en Steden* nopens den wettigen Stand der Hollandsche *Staatsregering*, den 16 October 1587. en in volgende tijden omtrent *de Staten* is voorgevallen!

In hunnen oorsprong. Wat het eerste betreft, waartoe dit Hoofdstuk is geschikt, de opkomst *der Staten* onder de Graven! Hier over zal ik weinig behoeven te zeggen, alzoo dit Stuk zeer duidlijk opgeklaard is door den Hr. P. RENDORP in zijne Lat. Verhandeling (16) *over den oorsprong en 't gezag der Staten van Holland onder de Graven*, waarin de Schrijver tegen alle vroegere vooroordeelen aan, na betoogd te hebben, dat de Hollandsche Graven de volledige Souvereiniteit wettig bezeten hebben, voords aantoont en bewijst, dat onder die Graven het *gezag* en *de macht* der Staten in geene aanmerking kwam ten opzicht der boven opgenoemde wezenlijke deelen der Oppermacht. Alleen, dewijl volgens de zeden van die tijden, en de toen heerschende Grondbeginselen van Regering in Europa alle Vorsten, Landsheeren, en Koningen, zoo tot verval van hunnen Hofstaat, als tot vervulling van de benoodigde Uitgaven voor 's Lands onderhoud, de inkomsten trokken uit hunne vaste goederen en zoogenoemde

De Vorst had eigen inkomsten.

Do-

(16) *De origine et potestate Ordinum Hollandae sub Comitibus*, 1782.

Domeinen, en dezen daartoe bezigden: zoo was het teffens een heerfchend grondbeginfel, en vaste Staatsregel, die ook in Holland plaats had, dat aan de Vorften, hoe onbepaald ook anders in hunne *Souvereine Macht*, geene bevoegdheid, noch 't minfte recht werd toegekend, om, buiten die Domeinen, en boven de belastingen, die uit en van wegen hunnen *territorialen grond* en 't geen daar aan vast was, hun toekwamen, en ook niemand behalve hen toekwamen, (hoedanig waren de inkomften van grondtijnfen, van tollen, wegen, wateren, en diergelijke Landsheerlijke Rechten) eenen enkelen *heller* of *penning* uit de *goederen* en eigen *beurzen* der onderdanen, *pro imperio*, dat is, gebiedenderwijze of uit kracht van Oppermacht, aftevorderen, of hun tegen hunnen wil eenige fchatting opteleggen. Hierin moesten zij gekend worden; hierin toeftemmen; hierin waren alle landbezitters *liberi homines*, *ab omni tributo immunes*, of *vrije lieden*, *vrije Franken*, *vrije Friesen*. Die *Domeinen* nu reikten daartoe gedurende vele Eeuwen toe. Maar federt de Koningen, Vorften en Landsheeren, tot fhuur der zaken meer gelds behoefden dan hunne machtig groote, maar allengs verminderde Domeingoederen en Territoriale Belastingen in hunne Schatkist aanbrachten; 't welk meestendeels (17) in de XVde, bij anderen in de

Die minderden allengskens.

(17) Ik zegge *meestendeels*. Want, fchoon 't zeldzaam is, er zijn toch voorbeelden voorhanden, dat reeds in de XIVde Eeuw de Vorften zich aan hunne Onderdanen om Onderftand *in geld* vervoegden, en, 't welk zij verkrijgende, verklaarden, zulks *bij gunst* en niet *van rechtswege* gegeven te zijn. Op die wijze kreeg de

de XVIde Eeuw, begon plaats te grijpen; sedert dien tijd werd het noodzakelijk, om alle *de vrije* on-

de *Schotsche* Koning Robert I. jaarlijks den *tienden penning van alle Inkomsten zijner Onderdanen* gedurende *zijn leven*. Men zie het Charter van 1326. bij G. STUART *Observations concerning the public Law and the constitutional History of Scotland*, Edinb. 1779 bl. 383. De zaak was deze: Koning ROBERT riep tot zich alle de *Graven*, *Baronnen*, *Vrijholders*, *Gemeentens der Burgten*, *en de geheele maatschappij des Rijks*. Hij stelde hun voor, dat alle de inkomsten uit zijne oude Kroongoederen door *giften* en *oorlogen* zoo verminderd waren, dat hij zonder groot bezwaar der Gemeente zijnen staat niet voeglijk kon ophouden. Hij had veel voor hun gedaan; en hij verzocht ze daarin uit het hunne te willen voorzien. Zij dit alles gehoord hebbende erkenden de *waarheid* der zaak; de *billijkheid* van 't verzoek; de *voordeelen* door hun genoten, en *besloten* eenstemmig hunnen Koning, *dankbaar* en *goedwillig* (*gratanter et benevole*) eene jaarlijksche toelage te doen van den 10den penning van alle hunne pachten en lands inkomsten, mits die inkomsten wezenlijk strekken zouden ten dienste des Konings, en in zijne Schatkiste inkomen. De Koning nam dit vriendlijk en dankbaar aan, en beloofde daartegen eenige belastingen niet te zullen heffen. Dit zoude met zijnen dood ophouden, en in geen gevolg getrokken worden voor zijne erfgenamen. De Hr. ROBERTSON heeft in zijne Inleiding op KAREL V. en elders van die grondbeginselen en Regeringsvorm een valsch begrip gehad, en heeft daardoor vele misslagen begaan, waarin hij door dezen STUART te recht gebracht wordt. Had de treflijke *Robertson* dat zamenstel begrepen, hij zoude elders niet gemeld hebben, dat zeker Schotsch Koning zoo arm was, dat hij geld van zijne hovelingen leende om eenen rok te koopen; om daaruit een bewijs te ontleenen tot de *bepaaldheid zijner Koninglijke Oppermacht*. Het *recht* van *gebieden* en 't *gebrek* van dadelijke *geldmiddelen* zijn toch twee zeer onderscheiden zaken. Dit weten en wisten alle Souveraine Vorsten; dit weten zelfs de Natien en Republieken,

onderdanen en goedbezitters van allerlei ſtand, ſtaat, of beroep, (want *ſchotbeurtigen* of *ſchotplichtigen*, toen ter tijd *de Gemeente* genoemd, waren in hunnen oorſpronglijken ſtand zulke *vrije lieden* niet, als bezittende onvrije goederen, maar waren in eenen ſtaat van minder of meerder dienstbaarheid of eigendomlijkheid) of wel, om de zoodanigen, die voor die onderdanen opkwamen, of hen met voeg of gewilligheid bij reden of verdrag konden vertegenwoordigen of vervangen, bij een te roepen, en hen om geld of onderſtand te verzoeken. En hieruit is de eerſte en ware oorſprong te ontleenen van de bijeenroeping *des Volks*, bij of door middel van *Staten*, of van verſchillende *ſtanden*, lighamen, of perſoonen, die alle de ſtanden des Volks *vertegenwoordigden* of vervingen of hen verbonden. Zoodanige *Staten* nu, toont de Hr. RENDORP, dat er ſedert de XVde (18), maar voornamelijk ſedert de XVIde Eeuw onder Keizer Karel, en zijnen opvolger Philips van Spanje in Holland geweest zijn, de naderhand meer bekend geworden *Staten*, welken dan, en ook *oorſpronglijk dan* maar alleen, door den Graaf of zijnen Stadhouder of Rade opgeroepen en voor zich ontboden werden, *wanneer* er *Beden*, *Geldverzoeken* of later zogenoemde

(18) In dezen zin is de naam van *Staten* in Holland niet voor de XVde Eeuw onder Philips den Goeden genoemd geworden, en dit nog maar in zamenvoeging met andere Landſchappen, die onder Philips I. ſtonden. 't Geval was in 't j. 1428. MIERIS *Charterb.* IV. 918. Maar voor dien tijd is de naam van *Staten van Holland* een onbekende uitdrukking, ook wordt de naam *van Holland* daar niet eens bijgevonden.

de *Petitien* te doen waren, dat is, wanneer de Graven; behalve de inkomsten hunner *Domeinen* (die zij allengskens aan de Steden, Gemeentens, Edelen, of anderen ten hunnen nutte bij Giften en Privilegien wegschonken of overgaven) ook nog behoefden de *onderstandgelden* van de gemeene onderdanen en vrije lieden; hoedanige *Onderstandgelden* of *Beden*, hoe kostbaarder de oorlogen en hunne benoodigdheden, beneffens het onderhoud van Land- en Zeevolk en Schepen, van Ambtenaren, en van Hofhouding en *Cancelarijen* wierden, insgelijks dies te dringender, lastiger en zwaarder wierden, en die daardoor meer benoodigd maakten het nu of dan bijeenroepen en *vergaderen* van die zelfde *Staten*, om voor en van wegen 't geheele Volk, de geheele Natie, hunne toestemming, waar die vereischt wierd, te geven, tot de opbrengst der benoodigde gelden, met verdere overweging en bepaling van de middelen, waar uit zij dachten dat die gelden zouden kunnen gevonden worden, en waartoe die Staten door Keizer Karel als Souverein en Graaf van Holland, ja ook al vroeger, gemachtigd waren, en waarom zij onder Philips 1564. zoo als ik boven toonde, niet ten onrecht zich noemden *een Collegie bij zijne Voorzaten geapprobeerd — in respecte van de belasting* enz. en waarom zij zig nog 1571. rondlijk noemden *naakte executeurs van zijne Majesteits Beden*, voor zoo verre zij namelijk ook *Octrooi* bekomen hadden, om *de heffing* van sommige lasten zelf te doen; doch welke heffing of invordering die Staten zelf wel eens misbruikten, en met zoo veel gestrengheid over de ingezetenen uitvoerden, dat, daarover, klachten kwamen aan den Graaflij-

De Natie kwam daarin te hulp.

Doch op verzoek.

Ingewilligd door Staten uit naam van 't Volk.

lijken Raad of 't Hof van Holland, welke daarover de Staten onderhoudende en hen tot zachtheid radende, ten antwoord ontvingen, dat zij geene betere middelen hadden weten uittedenken; en dat, zoo het Hof meende, dat de Staten te scherp te werk gingen bij het invorderen, of *executeren*, zij den Raad verzochten, hun beter of zachter middelen aan de hand te geven.

Het zal er dan maar op aankomen, dat ik, met voorbijgaan van vroegere tijden aanwijze, *wie* en *hoedanig die Staten* ten tijde van *Keizer Karel* en zijnen Zoon *Philips* waren zaamgesteld, en hoe dat zelfde Lighaam bestond ten tijde der opgerezene troebelen, die den weg gebaand hebben tot de onafhanglijkverklaring of afzwering door de Staten in het j. 1581.

Wat het eerste betreft, het is zeker, dat ten tijde van Karel, die met het jaar 1515. zijne Regering in Holland zelf aanvaardde, de Staten hebben uitgemaakt *een Collegie* of *Vergadering* van Afgezondenen, uit of van wegen of op naam van het gansche Volk, welk *Collegie* zaamgesteld was uit *zeven* Stemmende Leden, welke *Leden* of *Stemmen* bestonden uit *de Ridderschap* en *Edelen* (die te zamen *de eerste Stem* uitbrachten,) en uit de *zes groote Steden*, *Dordrecht*, *Haarlem*, *Delft*, *Leiden*, *Amsteldam* en *Gouda*, elk door hare afgezondenen eene Stem, en dus te zamen *zeven Stemmen* uitbrengende, in één Lighaam of Vergadering, wier toestemming was de toestemming van 't gansche Volk, en de verbinding, de verplichting voor het gansche Volk. In deze orde of rang komen de zelfde Steden al reeds voor onder Karels Vader, Philips den

Die Staten maakten onder Keizer Karel een Collegie.

Van 7 stemmen.

Schoonen, in 't jaar 1496. (19) ja voor dien tijd, en wel 1480. had de oudſte Stad *Dordrecht* bij gelegenheid eener verzoening met den Aartshertog *Maximiliaan*, Weduwenaar van *Maria* en Voogd zijnes Zoons *Philips* den Schoonen, bedongen, dat zij bij het beſchrijven der Hollandſche Steden ter *Dagvaart* het eerſte zoude beroepen worden, (dat is de eerſte ſtem onder de Steden hebben,) en dat zonder haar door de Staten geene *Staatsgewijze* beſluiten genomen worden (20). Volgens den Hr. VAN DE WALL was de Schrijver der *Erfgraaflijke Bediening* van gedachten, „ dat er voor het jaar 1496. geene *rangſchikking* onder de Steden hebbe plaats gehad; maar dat ieder der Afgezondenen ter Dagvaart ſprak en ſtemde zoo als het viel, of, zoo als de Graaf of zijn Stadhouder de omvraag geliefde gedaan te hebben, en trachtte zijne gedachten te wettigen uit even dat Stuk van Philips den Schoonen 1496, boven aangehaald, waarbij de Graaf, als Landsheer, eene uitſpraak doet wegens de orde, die voortaan onder de groote Steden, in het *executeren* der *ingewilligde Beden zoude gehouden worden*. Maar behalve, dat dit ten bewijze kan ſtrekken, dat toen nog niet eens eenige Regel in dat Collegie gehouden wierd: zoo toont de Heer VAN DE WALL, ten minſten ten opzichte van Dordrecht, het tegendeel, en merkt aan, dat dit alleen zag op de orde en rang in 't *executeren*. Maar hoe dit zij, beiden komen daarin overeen, dat de rangſchikking dezer Steden

(19) *Groot Plak.* B. III. bl. 19.
(20) Zie VAN DE WALL *Dordr. Privil.* bl. 689.

den in 't Stuk van Dagvaarten van geenen hoogen ouderdom zij. De zaak zelve was nieuw.

De stelling nu: *die 7 Stemmen, bestaande uit Ridderschap, Edelen, en de zes groote Steden maakten het* COLLEGIE *van de Staten van Holland uit*, behoeft geen bewijs: zij wordt erkend door alle onze Geschied- en Rechtschrijvers.

Maar het verdient aandacht en toepassing op latere tijden, dat in dit Collegie van Staten *de Ridderschap en Edelen* ter Dagvaart verschijnende, en de eerste stem uitbrengende, daarin altijd voorkomen, als de zulken, die *vervingen* of *representeerden de kleine Steden en 't gansche platte land*, of den *vrijen boerenstand* en de ingezetenen der dorpen. Dit is geene nieuwe aanmerking. Het is reeds opgemerkt door SIM. VAN SLINGELAND (21). Men vindt het in die tijden uitdruklijk erkend in de Staatsregisters en *Resolutien* van Holland zelve. Men leest op 't j. 1525 d. 16 Sept. (22) dat *de Gedeputeerden* (van de zes groote Steden, raadplegende over eene gedane Geldbede) *hebben eerst begeert te weten, waar van deze f 5000 souden commen, ende dat de* EDELEN *mede souden worden beschreyen* VERANTWOIRDENDE *voir den cleynen Steden ende platte lande.* In 't j. 1540. (23), *dat de Edelen mede beschreven souden syn; want dat het Octroy — — den Staten van Hollandt gegeven — —* DEN PLATTE LANDE *grootelicx toucheerde, daer de* EDELEN, *als het eerste ende prin-*

De eerste Stem was die der Edelen.

Voor de kleine Steden en 't platte land.

(21) *Staatkund. Geschr.* I. bl. 38.
(22) *Res. v. Holl.* of AART VAN DER GOES *Dagvaarten* D. I. bl. 42. 8°.
(23) D. I. bl. 604.

principaelste let voir VERANTWOIRDEN. En, hierom konden in 't j. 1553 de Steden (24) zonder *de Edelen* in eene nieuw geëischte Bede niets wettigs besluiten; zeggende: *De Gedeputeerden van de ses groote Steden hebben geresolveert, dat, alsoo — — dese saecke het* PLATTE LANDT *soo wel als* DE STEDEN *toucheerde, sy niet en* VERMOCHTEN *Resolutie te nemen, sonder het bywesen van de Edelen, ende haer opinie gehoort te hebben.* Opmerklijk is ook, dat op 't jaar 1552 (25) de Staten van Holland te Brussel beschreven, en aldaar maar twee Edelen verschijnende, zelfs deze twee, op een voorslag, *om de kleine Steden en 't platte Land mede te doen* dragen in het te kort van den Ommeslag voor de *Stad Delft*, die om den zwaren brand vrijgelaten was, deze twee Edelen, zeg ik, schroomden om daarin toe te stemmen; *de voorsz. Edelen* (staat er) *deden antwoorden, dat syl. geconsenteert hebbende 't gene wes de groote Steden ten achteren en te kort quamen, boven haer ordinaris gratie, op de kleyne Steden ende platte Landen ommegeslagen te werden, meer gedaen hadden dan sy wel vermochten, en geen last en hebben* (26), *nochte oock en mochten yet verder daer inne te doen* — —. Ook wordt dit bewezen door *de Procuratie van de Edelen* van 7 Octob. 1555. bij VAN SLINGELAND aange-

(24) *Res. Holl.* D. III. bl. 441.
(25) D. III. bl. 246.
(26) Namelijk van de *overige Edelen*, die niet tegenwoordig waren. Waarom aldaar D. IV. bl. 162. gezegd wordt: *De Edelen wesende maer vier in getale hebben verklaert, over henl., sonder bij wesen van de andere Edelen niet te willen nemen* —.

gehaald (bl. 38); tot het bijwonen van de Overdracht van de Regeering of 't Graafschap van Holland door KAREL op zijnen Zoon PHILIPS, onder anderen medebrengende „*compareerden* — — *als Edelen van den Lande van Holland ende Westvriesland; voor hen selven*, *en* (*L. W.*) VERVANGENDE *alle de andere Eedelen*, MIDSGADERS *de kleine Steden en platte Landen* — *verklaarden* — — *geconstitueert en gemagtigt te hebben* — — *uit de naem en vervangende alle de andere Eedelen midsgaders de kleine Steden en platte Landen als voren*, *met de Gemagtigden van de zes groote Steden van denselven Lande*" (27). Ja de Staten zeggen zelve nog in een Besluit van 12 Febr. 1579. bij gelegenheid van de *exhibitie* van een *Procuratie* voor drie *Gedeputeerden* ter dagvaart wegens „ de Stad van den Briele en platten Lande van Voorne" dat „ de „ Landen van Voorne in alle Vergaderingen van „ de Staten, bij *de Ridderschap Eedelen en be-* „ *sloten Steden tot daertoe waren* GEREPRESEN- „ TEERT — *sonder dat van wege de* PLATTE LAN- „ DEN *eenige Gedeputeerden mogten toegelaten* „ *worden*, ALSOO *de Ridderschap en Eedelen de-* „ *selve representeerden*" (28). Men behoeft ook slechts op te slaan den rechtsgeleerden S. VAN LEEUWEN (29), die in zijn Groot Werk (*Batavia Illustrata*) meer dan 50 bladzijden beslaat met de Lijsten van die Ridders en Edelen, die van 't j. 1522 tot 1560. en later, ter Vergadering beschreven zijn, en waar bl. 762 met zoo ve-

(27) *Res. v. Holl.* 1555. d. 7 Oct. D. IV. bl. 117.
(28) Zie V. SLINGEL. D. I. bl. 39.
(29) *Batav. Illustr.* bl. 761—809.

vele woorden staat: „ *Den Adel van Holland werd gedagvaart van wegen 't platte Land ende de kleyne Steden*, en op 't j. 1523: *Dachvaert a.* 1523 *en compareerden van 't platte Lant en de kleyne Steden*

Den Hr. van Schagen.
Wyngaerden.
Oom
Duvenvoorde
W. van Alkmade, *en de groote Steden.* En op die wijze menigmalen.

Ook vinde ik bij hem elders aangeteekend (30) dat *onder de Edelen het platte Land behoorde*, *sulcx nog jegenwoordig* (zegt hij) *als van ouden herkomen*, *ter dagvaerd — en vergadering van de Staten*, *de Dorpen ende onbesloten Steden*, *die geen stem en hebben*, *door deselve werden gerepresenteert.* En op die wijze noemen de Edelen zich in 't j. 1574 bij zekere merkwaardige gelegenheid (31) *Voorstanders en Protecteurs van de platte Landen.* Ja dit werd nog zelfs na de *Utrechtsche Unie* stellig erkend (32), als er boven gezegd wordt: *Sonder dat van wegen de platte Landen eenige Gedeputeerden mochten toegelaten worden*, *alsoo de Ridderschap en de Edelen deselve representeren.*

Gewicht dezer aanmerking.

Deze Vervanging of *Representatie* van de platte landen en kleine Steden door de Edelen, was onder de Graven, ook nog in de laatste tijden van zoodanigen aard en gewicht, dat van hunne toestemming in de geëischte Geld-beden veel afhing, offschoon de *groote* Steden, (welke door

(30) *Costum. v. Rijnl.* bl. 22.
(31) BOR *Ned. Ber.* D. I. B. VII. f°. 70.
(32) *Res. Holl.* 1579. d. 12 Febr. fol. 16 en 21.

door de Edelen in vroeger tijden, zoo wel vervangen en *gerepresenteerd* waren als de *kleine Steden*, eer die *grooten* zulk aanzien, rijkdom en macht bekomen hadden) *zes* Stemmen hadden, en het geheel lighaam der *Edelen* maar *ééne* Stem. De reden daarvan is klaar optemaken uit de gesteldheid dier tijden, en reeds opgemerkt door VAN SLINGELAND bl. 40. Zij was deze: dat *het platte land en de kleine Steden* in 't stuk van geldzaken, door de toestemming der Edelen, toen meer opbrachten in *de beden* dan *de zes groote Steden* te zamen, welken toen nog geenzins zoo vermogend waren, als zij naderhand zijn geworden, veroorzaakt door den aanwas van neeringen, fabrieken en buitenlandschen koophandel, 't welk geen ander bewijs behoeft, dan dat uit de *Resol. van Holl.* (33) blijkt, dat nog in die tijden, (men zwijge van ouder tijden) het 1/11 deel der *morgentalen* met de weinige en geringe *Steden*, welken de Prins van Orange en de Graven van Egmond en Hoorn van oude tijden in Holland bezaten, meer dan 1/10 deel *contribueerde* in de beden, en mitsdien alle de morgentalen der platte landen bij een gerekend meer dan 12/18 deelen of 2/3. 't welk meest der Edelen goederen waren. En 't is hierom ook, dat in de *Resol. v. Holl.* 1574. 1 Nov. bl. 182, de Ridderschap en Edelen onder *Willem I.* genoemd worden *principael ende eerste Lidmaet van de Staten.*

Met deze Edelen nu maakten de zes groote Steden *de Staten* uit, of om duidlijker en naar den geest en begrippen van dien tijd, die vele ophel- De zes groote Steden de andere

(33) 't Jaar 1556. 21, 22 Aug. D. VI. bl. 372. 380. 382 enz.

Stemmen. heldering over de latere tijden verspreiden, te spreken, zij *representeerden de Staten.* Van hier dan de gewone gezegden, die overal voorkomen, uitdruklijk: bij A. VAN DER GOES (34) *De Edelen ende Gedeputeerden van de ses groote Steden van Hollandt, representerende de Staten van den selven Lande*, of (35) enkel, *de Edelen en de ses groote Steden 's Lants van Hollandt, representerende de Staten van den selven Lande.* In zeker Vertoog aan de Koninginne, Gouvernante, in 't j. 1555 gedaan, staat aan 't hoofd, eenvoudig: *Remonstrantie van de Staten van Hollandt;* dan 't Stuk zelve begint aldus: „*De voorsz. Staten*, ALS *de Edelen en de Gedepp. van de ses groote Steden — vergadert in den Hage*" (36). — Ook worden die zelve dus genoemd in onderscheiding, of ook wel met bijbenoeming van de *kleine Steden*, wanneer deze of in eenige aanmerking kwamen, of er met haar eenige handelingen of onderrichtingen vereischt werden. Van hier leest men (37) *van den Eedelen ende Gedeputeerden van de ses groote Steden*, REPRESENTERENDE *die Staten van Hollant*, MIT *enige cleyne Steden, bescreven* enz. En waartoe zulke Beschrijving diende, leert ons een voorbeeld op 't j. 1559 (38) waar gezegd wordt:

En representeerden de Staten.

De kleine Steden geen lid der Staten.

(34) D. IV. bl. 63. a. 1555, bl. 67. D. VI. 6.
(35) D. VI. bl. 290.
(36) D. IV. bl. 90.
(37) A. VAN DER GOES D. I. bl. 667. a. 1542.
(38) Ibid. D. VI. bl. 253. Een tweede Voorbeeld geeft ons VAN DER GOES op 1547. 4 Junie. Aldaar vindt men een Dagvaart bij *Dort*, *Delft*, *Rotterdam*, *Schiedam*, *Briel*, *Goeree*, *Enkhuisen*, *Wormer*, *Jisp*, *Vlaerdinge*, voor den Hr. van *Assendelft*, 's Graven Raad,

wordt: *Alsoo de saecke van den Soute was een saecke, die grootelyks importeerde 't welvaren ofte destructie van den Lande — syl. —— eenige van de watersteden, hun op 't stuck van den Soute verstaende, hadden doen beschryven, te weten die van Hoorn, Enckhuysen, Edam, Monnickendam, Rotterdam, Schiedam en den Briele, omme NB.* MET *den Staten over de saecke in communicatie te treden.* — En in dien zelfden zin leest men op 't j. 1557. (39) *Dat by den Advocaet* DE STATEN *voorgehouden was het versoeck, by de Gedeputeerden van (L. W.) de* STATEN HEN GENERENDE *met de Visscherye ende Haringvaert;* zijnde aldaar op den kant aangeteekend de woorden: DIE *van de Haringvaert ende Visscherye verzoeken assistentie.* — In welken tekst ongetwijfeld de eerste benaming van *Staten* genomen wordt voor het gewone lighaam uit 7 leden bestaande, de tweede benaming van die In wat zin.

Raad, over het beschermen der Haringbuizen tegen de Schotten. De Hr. Van Asfendelft stelt hun op last der Koninginne voor, om de *tiende Buis* toetemaken tot een *schip van oorlog.* De Steden antwoorden hierop, dat het *best w[illegible]e, de gemeene Staten, als de Edelen, en andere groote Steden en* OOK *eenige andere Steden, die zich met de haringvangst generen* enz. Men vond hier ook de dorpen *Wormer* en *Jisp!* Ik hale dit te meer aan, omdat men teffens er uit zien kan de wijze, waarop Keizer Karel of zijne *Gouvernante* ten algemeenen nutte werkzaam ware; en welke reden zij hadden, *om die kleine Steden*, zonder dat zij de *Staten* waren, dikwils op die Vergaderingen te beroepen. Op die zelfde wijs bij V. D. GOES D. II. bl. 98. zoude de Heer *Van Asfendelft de Staten en* OOK DE HEEMRADEN *beschrijven, om eene Ordonnantie op de Turfdelving te maken.*

(39) V. D. GOES, D. V. bl. 160.

die kleine Steden, die eenen ſtaat, of ſtand of beſtaan uitmaakten, als *Staten die zich geneerden met de Viſcherij.* In welken zin zij op eene andere plaats niet min duidlijk van elkander onderſcheiden worden bij VAN DER GOES (40): *De Staten van Hollant*, *mitsgaders eenige andere* STEDEN, *hun generende met de Viſcherye en Koopvaerdye* (41). En in dien zin verſtaat men, hoe er des niettegenſtaande, in 't j. 1540. den 5 Mei *eene Dagvaert*, beſchreven zijnde *van de groote en kleine Steden in den Hage*, over 't recht van *Ankerage*, den 22 Julie, in tegenwoordigheid des Keizers zelve daartoe opgeroepen zijnde *vele Edelen* en *Steden*, daaronder ook *Rotterdam*, *Schiedam*, *Schoonhoven*, *Alkmaar*, *Hoorn*, *Enkhuyſen*, *Edam en Munnikendam*, om eene groote Geldbede aantehooren: de Keizer

(40) D. II. bl. 424. op 't j. 1547.

(41) Het is in dien zin, dat men meermalen *de kleine Steden* opgeroepen vindt, maar ook in dien zelfden zin, dat zij wel eens *naar huis* gezonden wierden, wanneer zij of niet benoodigd of niet geroepen waren. Van dit laatſte is een opmerklijk Voorbeeld in 't j. 1541. op eene Dagvaart te Bruſſel. De Advokaat had, naar 't ſchijnt, eenige *kleyne* Steden, dat is *Gedeputeerden*, medegebracht. De Koninginne *wilde weten* (ſchrijft hij) *hoe die cleyne Steden daer quamen.* Waarop hij zich verſchoonde met te zeggen: *In allen Beeden hadden zy altyt beſcreuen geweest*, *ende dat zy mogelycken gecommen waren om haer gracien te ſolliciteren*, *gelycken die groote Steden.* Waarop de Landvoogdesſe zeide: *die cleyne Steden en hebben daer nyet te doene* &c. *ende belastede my dat ick* DIE STATEN *allegader* [de Edelen en de zes Steden] *ſoude doen commen 'sanderen dach voir ſeuen uren te Houe voir de nyeuwe Camer*, *om hemlieden te ſpreken by oerdre ſoe zy gaen. Ende ick ben mitten Edelen eerst ingegaen.* ——

zer door den Advokaat aldaar verwelkomd wordt met deze woorden: *Aldergenadichste Heere, uwe Majesteyts ootmoedige Dienaers, Vasallen ende Gedeputeerden van den grooten ende cleyne Steden, representerende die Staten van 't Graefschap ende 't Lant van Hollant, bedancken vuyt geheelder herten — dat deselve uwe Majesteyt verweerdicht heeft, heml. te commen visiteren* (42). Doch voor welke benaming in 't vervolg wederom gezegd wordt (43): *De Edelen en Gedeputeerden van de zes groote Steden representerende die Staten van Hollant*, MET *eenige cleyne Steden beschreven.* Waaruit klaar blijkt, dat, wanneer *de kleine Steden* boven mede betrokken worden als *representerende de Staten* van 't Graafschap, dit niet geschiedt in dien zin, dat zij mede deel hadden, aan of in het Collegie van

In wat zin.

(42) 't Is merkwaardig, en dient tot bevestiging van 't boven aangehaalde, hoe weinig aanmerklijk toen nog die groote Steden waren, waaronder Amsterdam, deze naderhand zoo machtige en bloeiende Stad, geweest zijn, als er bl. 597 bij verhaald wordt, dat de Keizer het andwoord der Staten zoude wachten te *Amsterdam*; maar *dat de Vergadering verleyt was tot Haerlem*, om reden, *omdat t' Amsterdam die vier Elementen gecorrumpeert zijn, ende om te behoeden die gesontheydt van syne Majesteyt ende den genen die hem volgen ende water drinken willen, 't welk t' Amsterdam nyet en doecht, ende veel siek, ja de doodt drincken souden mogen.* Men roeme thans op de gezondheid van Amsteldam, en dat men zich aan 't water gewent; dit toch is en blijft zeker, dat in *Amsteldam*, naar evenredigheid der levenden, jaarlijks meer menschen sterven dan zelfs in de twee volkrijke Steden *Londen* en *Parijs.* Dit bestemmen in- en uitlanders uit eenen mond, die de Sterflijsten gezien en vergeleken hebben.

(43) V. D. GOES D. I. bl. 667.

van de Staten, tot dat einde door den Landsheer gewettigd of gemachtigd, en door het Volk erkend, maar dat zij uitmaakten eenen *stand* of *staat* of *conditie* van menschen en burgers of medeleden van den geheelen burgerstaat; in welken zin het woord *Staat* of *Staten*, zelfs wel van enkele Steden genomen wordt, als bij VAN DER GOES (44) *De Staten van Haerlem*, *Leyden en ter Gouwe.* En dat deze opvatting met de begrippen van dien tijd volkomen overeenstemme, blijkt uit de duidlijke verklaring, hieromtrent in de Staatsregisters, op 't j. 1566. (45) waar men duidlijk leest: HOEWEL *de* KLEYNE STEDEN *mede Litmaten zyn van Hollandt*, *en zyn nochtans* GEEN LIDMATEN *van* 'T COLLEGIE *van de Staten.* En hierop slaan de woorden van den President *Viglius van Suichem* op 't j. 1569. (46) waar op zeker Verzoek van lakendrapieren, hij hun *afried het verzoek te doen op den name van de Staten*, *alzoo het zelve geen saecke was concernerende generalyck* ALLE CONDITIEN *van menschen*, *die de Staten representeerden*, *maer alleenlyck de Lakenkoopers.* — Ook niet *het tweede poinct*, *om op den naam van de Staten te verzoeken de betaling van de Crediteuren* — *hoewel dat tweede poinct meer apparentie had* — *wezende onder de Crediteuren Menschen van alle* STAATEN EN CONDITIEN.

Men

(44) D. I. bl. 52. In dien zin ook D. I. bl. 163. *Was daer een Dachvaert van den Staten*, *welke Staten*, *behalven Dordrecht wedergekeerd zijn.* In welke woorden *Dordrecht* ook als *een Staat* wordt aangemerkt.

(45) *Resol. van Holl.* 1566. fol. 24.

(46) Ibid. 1569. fol. 67. [318] 16 Oct.

Men ziet dan hieruit, dat *het Lighaam dier Staten*, uitgemaakt wordende door *de Edelen en de zes groote Steden*, *represfenteerden*, *opkwamen*, *vervingen* en *verbonden* alle de bijzondere ſtaten of ſtanden van ingezetenen, zonder onderſcheid, 't zij Geestlijken 't zij wereldlijken; Edelen en onedelen; Militairen en burgeren; Ambtenaren en ambteloozen; Stedelingen en landbewoners; Burgers en boeren; Rijken en armen; met dien gevolge, dat zij zich ſchrijvende, ter eener plaatze *Ridderſchap Edelen en Steden*, *repreſenterende de Staten van den Lande van Holland*, en ter andere plaatze, eenvoudig *de Staten van Holland en Westvriesland*, in 't eerſte geval de woorden in hunne eigen en ſtrikte beteekenis namen, om aanteduiden, dat *zij grondwettig repreſenteerden*, *alle de conditien van menſchen*, alle de *ſtaten* of *ſtanden*, met één woord, alle de ingezetenen en onderdanen, in tegenſtelling van de Oppermacht en den Souverein, den Graaf zelf; in 't tweede geval zij 't woord *Staten* in ruimer of meer oneigenlijken zin gebruiken, *de Staten* voor zulken, die de Staten uitmaakten, vervingen of vertegenwoordigden. En 't is met die onderſcheiding, dat men vele voorkomende gezegden in dien tijd verſtaan kan. Alleenlijk vindt men op de jaren 1538. en 1539. bij gelegenheid eener groote Geldbede, wegens den oorlog met de Franſchen, en Deenen (47), eene oproeping van *vele* (niet alle) *kleine Steden*, waarbij de Ridderſchap en Edelen zeerlang weigerig bleven, om toeteſtemmen in eene geëischte Bede van *f* 80000:-:-, en 's Graven Raden zich vele moeiten gaven om bij *groote* en *kleine Steden* des

Hoe die Staten repreſenteerden?

(47) V. D. GOES D. I. bl. 560 en volg.

des niettegenſtaande de toeſtemming te bewerken, bij welke gelegenheid de *kleine Steden*, vernemende bl. 568. *dat der grooter Steden* tot nadere toeſtemming uitſtel was gegeven, met den Advokaat zich vervoegden bij den Stadhouder en zijnen Raad, en hem verklaarden, van verſtand te zijn, *dat de groote Steden, die heure gracien ſolliciteren, hemlieden mit heur conſent niet vervangen ofte vernoechden* (misſchien *veruoechden*, dat is *vervoogden*) MOGEN; *want zy armer, ende meer lasten te dragen hebben dan die groote Steden*; waarop de Stadhouder hun antwoorde, *dat hy de cleyne Steden beſchryven ende* HOOREN *ſal, eer dattet conſent gaen ſal.* Offchoon ik nu den juisten uitſlag dier zaak niet hebbe aangetroffen; kan toch uit de omſtandigheden worden opgemaakt, dat die zaak geen gevolg gehad hebbe; en dat de oorſprong van dat geval hierin gezocht moet worden, dat, alzoo de Edelen in 't ſpel, en voor de kleine Steden ook opkomende, weigerig bleven in die Bede te *conſenteren*, zij de kleine Steden gebruikt, en tot hunnen bijſtand gaande gemaakt hebben, zonder dat daaruit volgt, dat zij *van rechtswege moesten* gekend worden, terwijl het *niet vervangen* van dezelve door de groote Steden ſchijnt inteſluiten de tegengeſtelde erkentenis van het *al vervangen van de Edelen*, dewelke voor zich, en dus ook voor de kleine Steden zich door die Steden niet *vervangen* noch *overſtemd* wilden zien; en dit ſchijnt ook de meening des Stadhouders te zijn, als hij *voor het doorgaan van 't conſent* (namelijk *bij de gewone Staten*) belooft, eerst *de kleine Steden* te zullen *hooren*: 't welk voor de Edelen dan ook eene aanwinst was.

Dat

Dat ondertusschen *die Edelen en zes Steden* in geen ander licht moeten beschouwd worden dan eenvoudig als *onderdanen*, die zonder oorlof of toelating van den Graaf, of zijnen Stadhouder en Raad, 't zij dien van Brussel 't zij dien van Holland in 's Hage niet vermogten bij een te komen; zulks is in 't breede bewezen door RENDORP (48). En hiertoe behooren die klachten van het Hof van Holland of den Raad aan den Stadhouder in 't j. 1565. bij gelegenheid, dat de Staten zich vermeten hadden, om op beschrijving van hunnen Advokaat *Van den Eynde* (49) over de loopende zaken bij een te komen (50). De Raad hierover toch als eene nieuwigheid aan den Stadhouder klagende, verhaalt bij die gelegenheid, HOE, WANNEER, en WAAROM de *Staten* gewoon waren

Zij bleven toch onderdanen.

Zij mochten niet bij een komen.

Ongeroepen.

(48) Diss. p. 55 et p. 63. En DU VAL, over *'t recht verstand der Unie van Utrecht, met betrekking tot de Heeren Stadhouders*, bl. 22.

(49) 't Is mij voorgekomen, en 't dient tot opheldering van een punt onzer historie opgemerkt te worden, dat deze *Van den Eynde*, die als 's Lands of der *Staten Advokaat*, aan *Adr. van der Goes* was opgevolgd, en naderhand ook gevangen raakte, zeer ijverde, om 't Gezag der Staten op te beuren, of meer kracht bij te zetten, enz. Men vond in alle de Dagvaarten, sedert 1524. altijd aan 't hoofd der Raadplegingen de namen van de aanwezige *Edelen* en *Steden* gemeld; maar dezen houden op sedert den 6 April 1563. dat is omtrent dien zelfden tijd, dat *Van den Eynde* op eigener gezag (volgens het in den tekst gemelde) had begonnen Dagvaart te beschrijven, waarover zich 't Hof bij den Stadhouder vervoegde. Maar hiertegen is weder opmerklijk, dat, zoodra *Van den Eynde* in hechtenis geraakte, die oude form, om de *Comparanten* met name er boven te zetten, weder begon plaats te grijpen.

(50) BORT *Oudh. van 't Hof v. Holl.* D. I. bl. 169.

ren bij een geroepen te worden, zeggende: „*dat van allen ouden haercoemen ende loffelicker gewoonte men in deze Provincie van Hollandt gewoonlicke is te beſcriven ende convoceren die Eedelen ende Gedeputeerden van den ſes groote Steden, repreſenterende die Staten van Hollandt, van Con. Majeſteyts weghe, ſoo wanneer het belieft heeft zyne Majeſteyt ofte zyne Majeſteyts Gouverneur Generael oft particulier van herwerts over eenighe propoſitien den voorſz. Staten voorgehouden te worden, in welcke gevalle die Brieven van wegen zyne Majeſteyt an* Stadhouder *Preſident en de Raeden coemende ofte an* Stadhouder *ofte Preſident ſomtyts apart, werd terſtont van 's Hoofs wegen* BESCRIVINGHE *gedaen, met inſertie van der Materie, die men den Staten wil voorhouden, ofte indien die Staten eenige materie hebben vereysſchende Vergaederinghe ende Communicatie, 't zy van den thienden penninck, impost, toerustinghe van Schepen tot defenſie van den harinckteelt ofte anders, is de* Advocaet (dus leze men, en niet, *is d' andwoord*) *van 't Gemeene Landt gewoonelick te coemen an den* Stadhouder*, ofte in zyn abſencie an den Preſident ofte oudſte Raed preſiderende, ende hem een billiet te preſenteren, inhoudende d' Articlen daer up hy begiert die* Staten *beſcreven te hebben, 't welck als dan zulcxs van 's Hoffs wegen vuyten naem van zyne Majeſteyt gedaen wordt; Ende dit ten eynde zyne Majeſteyt ofte zyne Majeſteyts* Stadshouder *ende Raedt altyt mach weten, waerop die Convocatie ende Vergaederinghe van den* Staten*, zyne Onderzaten, geſchien, gelyk ook in andere Provincien gedaen ende gepleecht wordt.*"

Zie

Zie daar eene ronde en zeeraanmerklijke verklaring! Men ziet hieruit, en de zaak is door de Staten van dien tijd nooit geloochend (51), *de wijze*, hoe, *den tijd*, wanneer, en *de reden*, waarom! De wijze, *hoe?* geschiedde door *Brieven* van *bijeenroeping* door of van wegen den *Graaf*, welke Brieven aan 't Hof gezonden terstond ten uitvoer werden gelegd, en de Staten door 't Hof van Holland, als 's Vorsten Raad, beschreven, of wel door *den Griffier*, als later gezegd wordt, of, wanneer de Staten zelve eenige *Vergadering* vereischten, dat zij dan door hunnen Advokaat aan 't Hof van Holland de Punten opgaven, waarover zij wilden handelen; en welke Vergadering dan van 's Hofs wegen beschreven werd.

De wijze hoe?

De tijd, *wanneer?* wordt ook aangewezen, namelijk *wanneer* het zijner Majesteit of zijnen Stadhouder beliefde, of dat de Staten eenige *Communicatie* te doen hadden. Ook de reden *waarom?* welke geen andere is, dan wanneer hun eenige *Propositie* te doen is, of zij zelven eenig verzoek of *communicatie* over den *tienden penning*, *imposten*, of *toerusting* van Schepen te doen hadden; en dus alleen met *voorkennis* en *goedvinden* van den *Graaf* of *zijnen Raad* of *Stadhouder*; zijnde *de Staten* eenvoudig daarbij aan-

De tijd, wanneer?

De reden, waarom?

(51) Zie dit breeder bij P. RENDORP *Dissert.* p. 44. enz. Alleen meenden zij toen, dat zij tot afdoen van *loopende zaken* wel mogten bij een komen, maar ook dit werd door den Stadhouder hun verboden; als zijnde *tegen zijnen last en instructie* als *Stadhouder*, *Res. van Holl.* 1565. d. 12 Oct. fol. 38 en 40. Vergel. 1564. 28 Nov. fol. 62.

aantemerken als *Onderdanen*, of gelijk men toen sprak, als *onderzaten*, die uit naam en van wegen alle de overige Onderdanen bij vervanging opkwamen, en de zaken van Belastingen beheerden. 't Welk uitgedrukt wordt met de woorden, *ten eynde zyne Majesteyt — — altyt mach weten, waerop die Vergadering van de Staten* ZYNE ONDERZATEN *geschiede.* En waarlijk, men kan zich geen denkbeeld van den *Regeeringsvorm* van dien tijd, noch van de echte *Geschiedenissen*, maken, als men dit Grondbeginsel niet in 't oog houdt, te weten, dat, hoe groot, hoe aanmerklijk 't recht en bevoegdheid der Staten ook ware, om in de *Geldheffingen* toeteſtemmen, en de macht des Vorsten zich niet tot de beurzen en Eigendommen der ingezetenen, om naar willekeur die aantespreken, uitstrekte, echter die Edelen en Steden, als *Staten* aangemerkt, waren en bleven eenvoudig *Onderdanen*, of, gelijk men toen sprak, 's Vorsten *Onderzaten.* En dit in 't oog houdende, kan men vele anderszins *harde* uitdrukkingen en voorvallen, in de Staatsregisters, die dikwils plat en eenvoudig zijn nedergesteld, verklaren en verduwen, die anders *hoonende* schijnen, en *verachtelijke denkbeelden* zouden mede-brengen. Zoo leest men, dat na de huldiging en wederzijdsche Beëediging van Philips in 't j. 1555. de Advokaat VAN DER GOES, als de mond der Staten (52), den Koning dus aanspreekt: *Aldergenadighste Heer! De Edelen ende Gedeputeerden van de ses groote Steden van Hollandt, representerende de Staten van den selven Lande, dancken Uwe Majesteyt hoochlyck, dat deselve be-*

Hieruit veel lichts voor dien tijd.

(52) D. IV. bl. 127.

belieft henlieden te ontfangen voor syne SUBJECTEN *ende* ONDERSATEN; *bidden ende versoecken, dat uwe Majesteyt gelieve de Landen van Hollandt ende Ondersaten van dien altoos te hebben in syne Majesteyts goede recommandatie.* — — En zij laten onmidlijk bij 't slot er op volgen een verzoek, om eene gunstige toestemming *op zeker Request wegens Justitie-zaken* door hun overgegeven. Alles toch, wat *de Staten* voor zich of voor 's Lands welvaren verkrijgen wilden, moest bij vorme van Smeekschrift (*Request*) verzocht worden aan den Graaf of zelfs aan zijnen Raad ('t Hof) of *den Stadhouder.* Dit komt overal voor, in *Van der Goes* (53): *My werd gelast Request in den naem van de Staten overtegeven an den Raedt van Hollandt om informatie van — 't coorn* (54) — *Supplicatie by de Staten gepresenteert nopende de administratie van de Justitie*, en meer anderen (55). Die zelve Staten noemen zich zelven daarom in eene Aanspraak aan Keizer Karel (56): *Uwe Majesteits ootmoedige Dienaars, Vasallen,* — — en zij *bedancken hem dat hy hen verwaardigd heeft, hen te commen visiteren.* En bij een andere gelegenheid in 't j. 1544. (57) verklaren zij, *dat de zaek hunlieden niet en roerde, als wesende alleen Dienaars van syne Keyserl. Majesteyt en van*

Zij deden hun verzoeken bij *Request.*

(53) D. I. bl. 623.
(54) *Res. Holl.* 1561. fol. 19, 20.
(55) Zie de plaatzen bij VAN DER GOES D. I. 650—652. D. II. 75. 263. en volg. 286. 293. enz. 330. 441. 457. D. III. 161. D. V. 157. D. VI. 513. 529.
(56) D. I. bl. 596.
(57) D. II. 131.

van 't gemeene Land. In 't jaar 1525. spreken zij van de zaak *uit te stellen tot dat de Keyzer belieft zal zyn; want* (voegen zij er bij) *de knecht niet boven de Meester gaan en mach.* In 't j. 1530. (58) verschoonen zij hunne vertraging in 't toestemmen; *want* (zeggen zij) *die van Hollant geheel zynder Majesteyt toebehoiren mit lyf ende goet.* In dit licht beschouwd, werden zij in de groote Vergadering te Brussel gelast *buiten te staan* (59). Zoo leest men op 't j. 1550. (60) *Nae hen gelast* WAS EEN WEYNICH BUYTEN TE GAEN. En 't j. 1549. (61) *Welcke antwoort de Koninginne — nae dat sy de Gedeputeerden een weynigh hadde doen buyten staen, geaccepteert heeft.* Ja zij stonden in alle zaken gelijk met de overige ingezetenen, ofschoon ook *Staatswijze* opgekomen; van waar men leest (62): *Wy hebben tot geen audientie of expeditie konnen gekommen.* En wat meerder was, *ter Dagvaart opgeroepen*, konden zij niet aanstonds *naar hunnen wil vergaderen* of *vertrekken*, maar moesten in alles afwachten het goedvinden van de *Gouvernante* of Graaflijke Raden of den Stadhouder. Van hier in 't j. 1531. (63) den 29 Aug. *Te Brus-*

Moesten buiten staan.

(58) D. I. bl. 34. en bl. 302.
(59) D. I. bl. 107. a. 1525. *Die van Hollant worden geroepen in de Raedcamer; men doet die van Zeelant vertrekken uit de camer.*
(60) D. III. bl. 36.
(61) D. II. 657.
(62) D. I. bl. 20. Voeg er bij bl. 278. 315. 450. 560. 652. 674. 685.
(63) D. I. 325.

Brusfel gebleven, daer de Staten lange tydt gelegen hebben tot heuren onwille totten 7 October toe, en 1537. (64) *Tot Brusfel gelegen meer dan 7 weken.* Op 't j. 1540. vindt men (65) *een Dachvaert generael van allen den Landen tot Brusfel beschreven te wesen den 26 Sept., daer* DE STATEN [van Holland] LEDICH *gegaen hebben tot den 4 October.* De Keizer zelf aanwezig, wordt er gezegd, op 't j. 1531. (66) *De Keyſ. Majeſteyt heeft den Staten gelast nyet te vertrecken voir dat zy hem ſouden hebben geſproken, als hy ſe ontbieden ſal.* En op 't j. 1559. (67) verzoeken zij te Brusfel aan den *Stadthouder* en Prefident *Viglius* verlof, om naar huis *te mogen reizen;* waarop de Stadhouder antwoordde, dat hij daarover met de Hertoginne fpreken zoude; doch dit verlof hun geweigerd wordende, doen zij een nader verzoek om Verlof, 't welk, hoewel wederom geweigerd zijnde (68), bedankte hen echter naderhand de Hertoginne hoflijk (69) *van de patientie, die zij in het vertoeven genomen hadden*, doch waarop zij, benevens de Generale Staten, in 't Fransch, antwoordden: *qu'ils ſont tenus de faire, comme bons et loyauls ſubjets pour le ſervice de ſa Majeſté leur Seigneur & Prince* (70), (dat is) *zij waren dat verplicht te doen, als goede en getrouwe onderdanen, ten dien-*

Hun tijd van gehoor afwachten.

(64) D. I. 543.
(65) D. I. 601.
(66) D. I. 316.
(67) D. VI. 274.
(68) Bl. 275. 276.
(69) Bl. 281.
(70) Bl. 282.

dienste van de Majesteit, hunnen Heere en Prinse (71).

Zie daar het licht, waarin wij 't Volk, en van zijnen wege *de Staten van Holland*, als *Volks-Vertegenwoordigers* en lasthebbenden, onder de laatste Graven tot aan het jaar 1572. te betrachten hebben, niet tegenstaande alle de hooge en *Romanesque* denkbeelden, die vele Geschiedschrijvers, of uit *onkunde* of uit *vooroordeel*, en zelfs sommige uit Staatkundige of andere *inzichten* van der *Staten macht*, *aanzien*, en *rechten*, te boek geslagen hebben.

VIERDE HOOFDSTUK.

Welke verandering hebben die Staten ondergaan sedert 1572?

Zien we nu, in wat licht de Staten voorkomen, ja zich zelven voordoen bij de aanmerklijke veranderingen, die er na het innemen van den *Briel* en *Vlissingen* door de zoogenoemde *Watergeuzen*, in Holland zijn voorgevallen, tusschen de jaren 1572—1581. Want toch, gedurende de Bewegingen, die er vroeger in 't land geweest zijn,

(71) Ik heb de meesten dezer voorbeelden ontleend uit de Lat. Acad. Verhandeling 1794. van H. G. VAN PLEUREN ad locum *Slingelandi de potestate legislatoria Comiti Hollandiae, qua summo Imperanti unice-propria*. p. 52—54.

zijn, bij gelegenheid der overgifte van het *bekende Smeekschrift* in 't j. 1565. door een groot getal van aanzienlijke Edelen aan de Hertoginne van Parma, tot verzachtinge der Plakaten, die op 't Stuk van den Godsdienst met veel meerder gestrengheid dan ten tijde van Philips Vader, Keizer Karel werden uitgevoerd, waarvan de Geschiedenis, en deszelfs uitslag in 't breede beschreven is door den Hoogleeraar J. W. TE WATER in zijne *Historie van 't Verbond en de Smeekschriften der Edelen* 1565 – 1567; gedurende ook de eerste beroeringen, die daarop gevolgd zijn, benevens de woedende Beeldstormerij in vele oorden gepleegd; de overkomst van den Hertog van Alba; de gevolgde vlucht van eenige aanzienlijke hoofden; de wapening eeniger voorname Edelen buiten 's Lands, en de onveiligmaking der wateren, door vele gevluchte of uitgeweken Hollanders en Nederlanders in 't werk gesteld: gedurende alle die bewegingen, die onze Schrijvers vrij breed uitmeten; in dat alles hebben de *Staten* van *Holland*, zoo min als die der andere Gewesten, in hoedanigheid *als Volksvertegenwoordigers*, geen het minste deel gehad, noch zich gestoken in de worstelingen en beroeringen van een gedeelte der Natie, maar zij hebben integendeel alle die bewegingen tegen gewerkt, en zelfs die aangemerkt als 't werk van eenige Oproerelingen, of *Weêrspannelingen*, of *Misnoegden*, zoo als zij toen nog geacht wierden; zoo verre zelfs, dat de verbondene Edelen in de *Staatsregisters* menigmalen bestempeld worden met den hatelijken naam van *Geuzen*, en *de benden van Graaf Lodewyk* genoemd worden *vijanden van de gemeene*

In de eerste beroerte 1565. volgden zij de *verbonden Edelen* niet.

ne rust (72), schoon dezelven de eerste gronden tot onze latere Vrijheid geleid hebben (73).

In 1572. kwamen een deel afzonlijk bij een.

Dan zoodra waren de Steden *Briele* en *Vlissinge* niet door de *Watergeuzen* ingenomen, of de onvergenoegden grepen moed, en vergaderden onder den naam van *Staten* den 15 Julie eerst te *Dordrecht*, en daarna den 10 Aug. te *Haarlem*: terwijl zij bij hun eerste Besluit tot verschooning bijbrachten, en volgens WAGENAAR's *Vad. Hist.* D. VI. bl. 383. verklaarden, dat zij, overwegende de troubelen, door kwaadwilligen aangehitst, *in eenen tyd, dat het Land ontbloot en verlaten is van de Overigheid, van den Hove, van de Hoofden van de Justitie en andere Koningl. Ambtenaars, — na ryp beraad niet hebben kunnen nalaten sonder Diminutie ofte prejudicie van de auctoriteit en de Hoogheid van syne Majesteit, maar tot syner eer en dienst, zoo veel hun doenlyk ware, de zaken by der hand te nemen, 't land te beschermen, voor oproer en plondering te bewaren, en de eendracht, de rechtoefening en goede regeering in 't zelve te herstellen.*

Even-

(72) *Res. v. Holl.* 1566. Jul. fol. 30, 31. 1568. fol. 43. 1569. Jan. fol. 6. 1569. fol. 19. 60. 1570. fol. 10 en 45.

(73) Men vergelijke hier vooral JOACH. HOPPERI, *Frisii*, *Epistolae ad Viglium ab Ayta*, *sanctioris Consilii praesidem*, die hij uit Spanje geschreven heeft, en door den overleden Bisschop van Antwerpen NELIS gedrukt, schoon nog niet openlijk uitgegeven zijn. Zijnde deze *Hopper*, en *Viglius*, de persoonen, die het beide met hun Vaderland wel meenden, maar aan hunnen Koning getrouw, met leedwezen aanzagen, dat de zaken zulken onverwachten en voor den Koning nadeeligen keer hier te lande namen.

Evenwel is het zeker, dat ook ten zelfden dage *de gewone Edelen en de* Afgevaardigden der *zes Steden*, die tot nog toe het gewone en *constitutionele* lighaam der Staten hadden uitgemaakt, ook op last van *Bosfu*, 's Konings Stadhouder onder *Alba*, en onder zijne Voorzitting, eerst *in 's Hage*, voords te *Gouda*, ten zelfden dage bij een geroepen wierden, en de Gemachtigden, zoo velen er kwamen, op voorstel des Stadhouders *Bosfu*, aldaar hunne toestemming gaven tot het heffen eener Bede tot tegenstand van die genen, welken zij toen nog *Rebellen* noemden; en bij welke gelegenheid zij ook nog den Grave *Van Bosfu* een geschenk of propine toeleiden van *f* 10000:-:- (74).

Men vindt bij BOR (75) de lijst van die Leden, die daarop onder 't geleide van *Phillps van Marnix van Aldegonde*, vier dagen later, den 19 Julie weder in *Dordrecht* bij een kwamen, zijnde geweest eenige *Edelen*, en *afgezondenen* uit de Steden van *Dordrecht*, *Haarlem*, *Leyden*, *Gouda*, *Gornichem*, *Alkmaar*, *Oudewater*, *Hoorn*, *Enkhuisen*, *Medenblik*, *Edam en Munnikendam*, dus XII in getale, waaronder vier groote Steden, en acht *kleine* Steden. Daar nu de-

(74) BOR gewaagt deze beschrijving in 't voorbijgaan, VI. 279. b. maar ik heb de *Registers* van die Vergadering, te Gouda gehouden, ingezien, en hieruit dit geleerd. Zij berusteden eerstrijds onder den Heer Professf. P. BONDAM; zijn thans het eigendom van den Oudgriffier *Musschenbroek* te Utrecht; en op den Catalogus van den Hr. P. Bondam geteekend, 4°. No. 134.

(75) B. VI. 281. b.

deze genoemde Steden, de Staten uitmakende, boven verklaarden, de zaken bij der hand te nemen, *zonder diminutie of prejudicie* van 's Vorsten Hoogheid, moeten zekerlijk die woorden zoo opgevat worden, en zij zelfs hebben ze zoo opgevat, dat zij niet wilden gerekend worden eenig nadeel toetebrengen aan *'s Konings Oppergezag;* anders konde men zeggen, (en 't is ook van de andere zijde wel eens gezeid), dat zij wel degelijk dit deden, aangezien nog weinig jaren te voren door den Raad van Holland geklaagd was, dat enkel het schrijven van brieven aan de Heemraden van Rijnland door de Staten, tot onderhouding van 's Vorsten Plakaten, was *een usurperen van jurisdictie en smakende Regalia, die niemand mogt uitoefenen dan door zijne Majesteit daartoe gemachtigd* (76). Doch wat deden zij? zij grondeden zich nu op de tegenwoordigheid en den last van *Philips van Marnix*, die met Brieven van *Prins Willem I.* voorzien, als zijn Geheimschrijver en Lasthebber in *de Vergadering* tegenwoordig was, en na wiens aanspraak (77) de Staten onmiddelijk besloten, „ Prins Willem I. (78) te erkennen *voor hen Generalen* „ *Gouverneur* en *Lieutenant des Konings — alsoo syne Excell. te voren geweest, en daartoe* „ *van de Kon. Majesteit wettelyk en behoorlyk is* „ *gecommitteert geweest, sonder dat naderhand* „ *eenige wettelyke en der costumen en den rechten des lands gelyksamige affielling of verandering zy nagevolgd.*" Zij besloten teffens, dat de

Doch op 't gezag des Stadhouders Willem I.

Dien zij voor zich en 't Volk erkennen voor 's Konings Stadhouder.

(76) BOEI *Oudh.* D. I. bl. 170.
(77) Bij BOR VI. bl. 281.
(78) Ibid. bl. 282. vs°.

de Prins stellen zoude *een Souverein Admiraal* en *Commissarissen*, die kennis zouden nemen van de Zeezaken — en dat de onkosten tot bescherming van 't gemeene Land; eenparig en in 't gemeen gedragen zouden worden over *de Steden en platte landen van Holland* (79); offchoon Willem I. zelve, het land geruimd hebbende, toen zich nog te Dillenburg bleef ophouden. Onder dit Deksel nu of 't Gezag van den op nieuw erkenden *Koninglijken Stadhouder*, schoon nog afwezig, maar door *Marnix* vervangen, vergaderden dan de Staten en Steden, zoo velen er door het bijvallen aan 's Prinsen partij, door BOR in 't breede beschreven (80), bij een te brengen waren, schoon dit niet alleen was tegen den wil van den Raad of 't Hof van Holland, die naar Utrecht vertogen was (81), maar ook buiten weten en tegen de belangen des Hertogen van Alba, 's Konings algemeenen Landvoogd en Generalen Stadhouder, tegen wien, en tegen wien alleen met zijne medestanders en aanhang, en niet tegen *den Koning*, als nog *wettigen Landsheer*, zij zich *openlijk* verklaarden, zoodanig, dat zij ronduit zeiden, gelijk van Dordrecht, bij de overgave der Stad aan 's Prinsen zijde, schriftlijk getuigd wordt (82), dat *die van Dordrecht gheenen Heer en kennen ofte en begheeren te hebben dan alleenlycken de Coninclyke Majesteyt, als heuren rechten gheboren Landtsheer als Grave van*

Niet tegen den Koning.

(79) Zie SLINGELAND, D. I. bl. 86. die hierin BOR gevolgd heeft, bl. 282.
(80) B. VI. fol. 275 enz.
(81) VAN WYN, *Nalezingen*; bl. 293. seqq.
(82) BOR VI. 276. VAN DE WALL. bl. 1372.

van Hollandt, ende den selven begheeren gehou ende getrou te blyven in als, volghende den Eedt by syne Majesteyt den landen van Hollandt, ende den Ondersaten weder syne Majesteyt ghedaen; ende dit (L. W.) *onder 't Gouvernement van den Prince van Orangien als* STADHOUDER *van Hollandt, ofte die* SYNE *Majesteyt* GHELIEFT, *by advys van de Staten van den selven Lande te stellen, ende onder 't regiment van 't Gemeen Landt by advys van de gemeen Staten des Landts te ordonneren* enz. 't Zelfde geschiedde ook op velerlei wijze in andere Steden (83).

maar tegen Alba en Bosſu.

Men moet toch in de Historie van dien tijd wel in 't oog houden, dat alles simpelijk bestond in 't afvallen, en verlaten van *Bosſu*'s en *Alba*'s Bewind, en *'t kiezen van Willems* zijde, als vroeger Stadhouder, zonder den Koning aftevallen: 't welk ook in andere *Provincien* plaats hadde. Tot staving en opheldering hiervan dient zeker *Verzoekschrift*, en bijkomende Verklaring van de *Kamer van Rekening van Gelderland*, den 1 Julie 1586. aan den Graaf van Leicester gedaan, over het verplaatzen *der Geldersche Archiven*, waarin met ronde woorden staat; dat *in 't jaar* 1572. *de gansche Graeffschap Zutphen, Overyssel, Harderwyk, Elburg, Hattem, en meer andere Steden zich begeven hebben onder* DIE OBEDIENTIE *van hoogloff. Memorie den Prince van Orangien;* dat is, dat zij, behoudens 's Konings gezag, *Alba* afvielen, en *Orange* toevielen. Hiertoe plaatze ik in *de Bijlage, November* 1572. eene *Acte van Verbintenis*, tusschen de Staten van

(83) Als te *Haarlem*, BOR VI. 276. *d.* te *Gorkum*, te *Woerden*, ald. 277. en COSTERUS *Hist. Verh.* bl. 389.

van *Holland*, *Gelderland*, *en Overysfel;* waarin dit ook genoemd wordt, *den Hertog van Alba afvallen*, en *zich stellen NB. onder de Protectie van den Prinse van Orange, van wegen den Konink van Spagne.* De Staten van *Gelderland en Overysfel*, op dien voet de *Regering aannemende*, verbonden zich daarbij met Holland,

1°. Elkander bij te staan.

2°. Geene verstandhouding te hebben met den vijand dan bij gemeene toestemming.

3°. *Zij* beloofden onderling vrijen Koophandel.

4°. Getrouwe *correspondentie*, en

5°. Vrijheid, zoo 't noodig ware, tot verpanding van Steden enz., met goedvinding des Prinsen van Orange aan Christenpotentaten, om daardoor hulp en bijstand te krijgen, ten gemeenen laste. Dan de zwakheid van de toenmalige onderneming, en teffens de steun op den Prins, blijkt uit het opschrift, waarin slechts *vijf Hollandsche* Steden van 't Staatslighaam aldaar voorkomen, naar luid der woorden: *De Ridderschap en vijf groote Steden van Holland, representerende de Staten des Lands, en hen NB. sterk makende voor allen de andere Steden van Holland, als Gorinchem, Schoonhoven, Woerden, Oudewater, Rotterdam, Schiedam, Alkmaar, Hoorn, Enchuysen, Medenblik, Edam, Monnikendam, en Naarden, allen de gemeene zaken en* DE REGERINGE *van zyne F. Gen. toegedaan.* Dit geschiedde zelfs nog voor de eerste Hollandsche Vergadering van de Staatsche zijde te *Dordrecht.* Men kan uit dit zonderlinge tot heden onbekende Stuk teffens opmaken, dat deze XIII Steden toen reeds allen 's Prinsen zijde

 volg-

volgden (waarom hier *den Briel* niet genoemd wordt, is mij onbekend), en teffens de Staatkundige reden vinden, waarom Prins Willem ook zelfs *Woerden* en andere kleine Steden ter *Staatsvergadering* opriep. Wat *Woerden* betreft, ik bezit een MS. van HUYBERT COSTERUS (84), waarin ik vinde:

„ Dat verfcheiden Edelen en Gedeputeerden
„ der Steden, (die haar reeds hadden verbonden
„ voor de vrijheid, en aan de zijde van den Prins
„ van Orange tegens het geweld van meergemel-
„ den Hertog van Alba, Gouvernerende uit den
„ naam van den Koning van Spanje) op den 15
„ Jul. 1572. binnen Dordrecht vergadert; in
„ welke Vergadering — — ook wierd geresol-
„ veert, om *door 't schrijven* of *zenden van Gedepp.*
„ de andere Steden van Hollant te verzoeken,
„ mede in dit Verbond te treden; ten welken
„ einde de Hr. *Van Swieten* aanzoek deed aan
„ Jonker *A. Duyck*, Burgvoogd of Kastelein van
„ Woerden, regerende het zelve uit naam van
„ *Erik*, Hertog van Bronswijk en Luneburg,
„ aan wien de Stad door Philips verpand was;
„ met welken *A. Duyck Van Swieten* overeen-
„ kwam, — — Dat hierop den 7 Aug. 1572 de
„ Gedepp. *Jan Coense*, Amfterdammer, als *Com-*
„ *missaris*, *Jan Jacobze* van Rofendael, en *Gerrit*
„ *Fransze Kegeling*, Burgemeester van Gouda, te
„ Gouda kwamen; en logeerden bij den Secre-
„ taris der Stede *David Lambertze*, alwaar zij
„ met den Kastelein, Burgemeesteren en verdere
„ Vroed-

(84) MS. *Historisch verhaal van de Opkomst en Voortgang der Kerke Jesu Christi, toegedaan de onveranderde Augsburgsche Geloofsbelijdenis tot Woerden.*

„ Vroedſchappen zijn geaccordeert" —— Waarop later gezegd wordt: „ Na dat dit Verbond in „ Augustus 1572 was gemaakt, hebben Burgemeesteren van Woerden, de Lutherſche Religie toegedaan zijnde, ſesſie gehad in de Vergadering van Holland." (85)

Op deze wijze ging het denklijk ook in andere Steden toe. Men ſterkte zich dus meer en meer, om Alba te durven tegenſtand bieden, en hem bij die Steden voor 's Lands Vijand te doen verklaren. De *Stadhouder* dan (aan wien, met den *Raad van Holland*, door hem benoemd, maar aan wien altijd in de eerſte plaats geſtaan had en ſtaan bleef, om *de Staten* bij een te roepen), maakte ook beſchikking, om den *Godsdienst* van wederzijde vrij te laten, en zoo wel *Gereformeerden* als *Catholijken* de openlijke Godsdienstviering, (bij wijze van *Simultaneum*) te veroorloven (86). Men vatte ook toen nog geene wapenen op, van 's Volks wege, tegen den *Koning*. Dit was het werk van lateren tijd. Indien al bij ſommige perſoonen of enkele gedeeltens dit het doelwit moge geweest zijn; zulks doet niets tot het ganſche Volk, tot de Natie, en tot hunne Vertegenwoordigers, de Staten. Het Volk, als Volk, en de burgerijen ſtonden niet in die gedachten, en geloofden en verklaarden ter goeder trouwe, dat alle pogingen, of wederſtand, ſlechts gericht waren tegen den gehaten Alba en zijne be-

(85) Zie de *Bijlage*, Aug. 1572. en over *deze Sesſie* nader. Vergel. COSTERUS *Hiſtor. Verhaal*, Bijl. p. 388. en p. 14. BOR *Ned. Oorl.* B. V. 296, 297.

(86) VELIUS *Chron. van Hoorn*, bl. 314. en BOR, D. VI. bl. 283. 2.

belasting van den Xden penning op *den Verkoop der goederen* gelegd; en uit afkeer van zijne geweldige maatregelen, doch geenszins tegen den *Koning* zelve of *zijne wettige Oppermacht* (87): of men moet alle die ingezetenen, in den aanvang der opluikende vrijheid, voor valsch en leugenachtig houden.

Maar zien wij nu ook, in wat betrekking hierdoor *de Staten* en *de Stadhouder*, ten aanzien der *Oppermacht* en hare *Vertegenwoordiging* geraakt zijn! Uit het boven aangehaalde bleek duidlijk, dat *de Staten*, voor zoo verre zij hier opkwamen en te zamen vergaderden, niet volstrekt aan zich namen *het Gouvernement* of *Bewind*, noch den Prins aanstelden *tot* HUNNEN *Stadhouder*, gelijk velen onzer Geschiedschrijvers, volgens VAN SLINGELANDS opmerking, wanen; maar dat zij den Prins *erkenden* voor *'s Konings Gouverneur en Stadhouder*, en hem aannamen op zijne *vorige Commissie*, als *Stadhouder en Kaptein Generaal*, *representerende in die* hoedanigheid *den Koning* als Graaf van den Lande, gelijk in 't breede bewezen is door VAN SLINGELAND (88); terwijl daarentegen *de Staten* zich voordoen, als *representerende* het *Volk*, ten minsten dat misnoegd gedeelte des ganschen Volks, 't welk van tijd tot tijd in getal aangroeide, en de overhand bekomende, eindelijk slechts maar *ééne Staatsvergadering* in Holland erkende, en uitmaakte, hoewel enkele plaatzen of Steden, gelijk *Amsterdam*, den Hertog van Alba, teffens met den Koning, nog lang bleven aankleven.

Willem I. handelt als 's Konings Stadhouder.

De Staten als 't Volk vertegenwoordigende.

VIJF-

(87) Vergel. VELIUS *Chron. van Hoorn*, bl. 331.
(88) *Staatk. Geschr.* D. I. bl. 85 enz.

VIJFDE HOOFDSTUK.

In wat licht verschijnt de Stadhouder voor en sedert 1572?

Dit vooruitgezet, en, zoo ik hope, in een nieuw Geschiedkundig licht geplaatst zijnde, zal ik eerst zien, wat *de Commissie van Willem I.*, hem door den Koning gegeven, inhoudt; wat Hij vervolgens dit jaar, uit kracht *dier Commissie*, (welke de Staten in hem erkenden), verricht heeft; en wat *de Staten* als Volks *Representanten* met hem verhandelden, van hem bedongen, en verkregen. Willem I. volgt zijne Commissie van 1559.

Wat de *Commissie* betreft: 't mag velen vreemd schijnen, maar 't is toch zoo, dat die *Commissie* nooit te voren uit de oorspronglijke Registers is uitgegeven, dan kortsgeleden door den Heer J. J. TH. DU VAL, in zijne Diss. *de vera mente Federis Trajectini circa Gubernatores*, kort daaraan in 't Nederduitsch vertaald, en met vele ophelderende en bevestigende aanteekeningen vermeerderd, onder den titel: *over 't recht verstand der Unie van Utrecht, met betrekking tot de Heeren Stadhouders van Holland en Zeeland*, 1790. Welke Verhandeling sommigen in dien tijd met leede oogen hebben aangezien, en dezelve getracht te verdonkeren (89). Deze Commis- Derzelver Inhoud.

(89) Deze Verhandeling stak den tegenstanderen van de Stadhouderlijke Waardigheid en de Patriotten van dien

misſie of *Aanſtelbrief* is hem gegeven door Koning Philips, voor zijn vertrek naar Spanje, in 't j. 1559. den 9 Augustus. Bij dezen Lastbrief ſtelt Philips *zijnen waarden en getrouwen Neef, Ridder van zijne Orde, Staatsraad, en Kamerheer, om zijne gewichtige dienſten* aan zijn' Vader Karel, en, vooral in den laatſten oorlog met Frankrijk, in hoedanigheid van *Lieutenant en Kapitein Generaal* zijner Armée, hem bewezen, nu in plaats van den overledenen Maximiliaan, Markgrave van der Vere, aan, tot *Stadhouder en Lieutenant Generaal van Holland, Zeeland, Utrecht, Voorn en Briele*, om in dien post te bewaren zijne Rechten Hoogheid en Heerlijk-

dien tijd te zeer in 't oog, en moest daarom of in hare geboorte geſmoord, of, kon dit niet zijn, ten minſten door eenige ſchijndaad van gezag voor 't uiterlijke haar eenige blaam aangewreven worden. „ Alleen op den „ titel afgaande, ried men den Schrijver de uitgave af, „ zonder dezelve nog gelezen te hebben." Toen dit niet gelukte, wist men van den haast, dien de Schrijver had, gebruik te maken, om met teruggaaf van dezelve, op 's Schrijvers verzoek, hem als te nooddringen, zijne bevordering tot Advokaat door zoogenoemde *Theſes* te bekomen. Men vertelde dit naderhand op zijn ſchoonst. Doch de billijke en onbevooroordeelde wereld heeft naderhand het pleit beſlecht ten voordeele van den Schrijver, die *de Gewichtige Staatsſtukken*, van mij ontvangen, gelijk ook die *Commisſie*, der wereld heeft medegedeeld, en wiens Verhandeling thans de goedkeuring van 't weldenkend en kundig gedeelte der Natie wegdraagt, als zijnde daarin niets anders bedoeld en betoogd, dan wat *de Stadhouders* waren onder de Graven, en dat die *Stadhouders* even gelijk *de Staten*, (behoudens de naderhand gemaakte verordeningen in den Regeringsvorm,) in de *Unie van Utrecht*, beiden als *aanwezig*, ſtilzwijgende veronderſteld worden; gelijk dit, hierna, onwederſprekelijk zal blijken.

lijkheid; te bevorderen het welzijn der onderdanen; hen te beschermen tegen alle overlast; goed recht en justitie te doen handhaven; te *expedieren* en *executeren* alle *provisien* van Justitie, met advis van den Raad van Holland en Utrecht; Burgemeesteren, Schepenen en Wetten, waar zulks van nooden zij, naar ouder gewoonte te vernieuwen; en de Steden en Sterktens te doen bewaren en bewaken; en, NB., DE STATEN TE VERGADEREN, *als 't noodig zijn zal*, tot bewaring en verdediging derzelven, en voords alles te doen, wat een *Stadhouder* en *Lieutenant Generaal* kan en moet doen, en aan zijnen stand toekomt, met alle voorrechten, vrijheden, en vrijdommen, daartoe staande. Dit alles, *zoolang het ons believen zal.* Hierop belast Hij *de Raden van Holland*, en *van de Rekeningen*; de *Prelaten*, *Edelen*, *Vasallen en anderen*, *de Staten representerende*; met zijne overige *Justicieren* en *Officieren*, dienzelven Prince van Orange als zoodanig te erkennen, hem te bewijzen alle eer en ontzag, *hem te gehoorzamen*, *en bijstand te doen*, als aan Hem zelven. Hij beveelt den Rentmeester van Noordholland of andere Ontvangers zijne wedde naar gewoonte hem jaarlijks te betalen, tot wederzeggen, en daarvan rekening te doen. *Want ons alzoo gelieft.* Zie daar den gewichtigen Post van *Stadhouder* des Graven, uit die zoolang onbekende *Commisfie* opgegeven. Hierop heeft Willem I. den Eed gedaan in handen van de Hertoginne van Parma, Regentesse dezer Landen, den 28 Augustus 1559. En deze Aanstelling geschiedde, nadat Hem daags te voren, en dus *vooraf*, den 8 Augustus waren gegeven of voorgeschreven twee afzonderlijke zoogenoemde

Zij gaf hem de Staten bij een te roepen.

Zij moeten Hem gehoorzamen.

Hij had ook eene algemeene *Instructie.*

de *Instructien*, eene *openbare*, en eene, naar 't schijnt, *geheime*, geschikt zoo voor *Hem* als voor den *Raad van Holland*, beiden te vinden in de *Bijlagen* van 't Werk van DU VAL, bl. VIII. enz. *naar welke Instructie hij zig zal hebben te gedragen in de bestiering der Landen van Holland, Zeeland, Westfriesland, Utrecht*, enz. (90). De eerste *Instructie* of *Berichtschrift* is zeer uitgebreid, en behelst den geheelen omvang van zijnen Post als Stadhouder, en dezelve is zoo veel te noodzakelijker nategaan, voor zoo verre de Staten in 't j. 1572. hem aannemende en op nieuws erkennende *voor 's Konings Stadhouder*, uit kracht zijner *bovengemelde Commissie*, en op welke *Commissie* des Konings, Hij zich ook naderhand, zelfs nog in 't j. 1579. beriep, en zich van de zelve ook *tegen de Staten* bediende (91): men niet veronderstellen kan of mag, dat de Staten toen ter tijd onkundig zijn geweest van den inhoud, kracht en macht, van deze zijne *Commissie* en bijgevoegde *Instructie*, en welken diensvolgens wel geweten hebben, wat gewicht zij moesten hechten aan — en welke verplichtingen zij op zich namen uit — en *van wegens*, de Erkentenis der Stadhouderlijke Waardigheid en inroeping zijner *Commissie*; en teffens niet onkundig

(90) Ik merk hierbij op, dat ook op dien tijd in Gelderland 1560. d. 18 Jun. tot Stadhouder op *Commissie* en *Instructie* is aangesteld *de Graaf van Megen*, die mede zulk eene bijzondere *Instructie* had van den Koning, insgelijks van den 8 Aug. 1559. om zich in zaken *van Religie* daarnaar te gedragen.

(91) Volgens de opmerking van VAN SLINGELAND, D. I. bl. 86.

dig waren, welke onderwerping zij tot dat oogenblik verschuldigd waren geweest aan den *Stadhouder Bosfu*, aan wiens gehoorzaamheid zij zich nu stoutlijk onttrokken, en wien zij dus benevens den Gouverneur Generaal den Hertog van Alba voor *vijand* moesten houden, en daarentegen hunne gehoorzaamheid, getrouwheid en standvastige aankleving overbrengen op WILLEM I., die tot aan 't j. 1568. 's Konings Stadhouder geweest zijnde, uit vreeze voor Alba 't Land geruimd had; dan te Dillenburg niet stil gezeten hebbende (92), thans in 't j. 1572. door de Staten, als Volksvertegenwoordigers, terug verzocht, en als wettig Koninglijk Stadhouder op nieuw erkend was geworden.

In dat licht de zaak beschouwd wordende, zien we dan nu, wat dit zijn Berichtschrift of *Instructie* medebrengt.

„ Hij was verplicht zijn verblijf te houden in de Landen van zijn bewind, vooral bij de onlusten, die in zaken van Godsdienst als anders konden ontstaan, ten ware bij opontbod of bewilliging der Gouvernante; en moest in allen deelen ge-

(92) Zeker had hij daar niet stil gezeten. Ik heb vele Afschriften van Brieven van en aan Hem in dien tusschentijd geschreven. Ook hebbe ik in de *Res. van Holl.* 1574. 25 Oct. gevonden, dat de Prins in Meij 1572. op 't Slot *Dillenburg* door *A. van Dorp* gekregen had *f* 10000:-:- om hem te *secoureren*; dit geld, tot Volkligting gebruikt, heeft (zegt men daar) *genoeg het principael beginsel ende middel gesubministreert, waardoor den laatsten aenslagh, om het gemeene Vaderlandt van de tyrannie der vreemdelingen te bevryden, aengerecht is.* Dit deden toen *f* 10000—:—.

gehoorzamen aan de Gouvernante, als 't oppertoezicht hebbende over alle de Landen.

„ Hij had toegang en voorzitting in de Provinciale Raden van zijne Landen, deed de voorstellen en besloot bij meerderheid.

„ Hij deed door de Rechters en Officiers goed en kort recht oefenen aan allen, volgens de wettige Privilegien en Costumen. En daar de Roomsche Godsdienst den Koning zeer ter harte gaat, zal hij zorg dragen, dat de veroordeelde Gezindheden gestraft en uitgeroeid worden, volgens de Plakaten, daarvan zijnde; en dat de Rechters daarin tot hun plicht gehouden worden, die wel tot *Rechters* zijn gesteld om te oordeelen *volgens de Wetten*, maar niet om te oordeelen *over de Wetten.* Hij zal waken tegen heimlijke bijeenkomsten, en daartegen volgens de Wetten handelen, en daartoe, des noods, de sterke hand gebruiken.

„ Hij zal de onderdanen beschermen tegen alle geweld, tegen landloopers, en tegen schade van Krijgslieden.

„ Hij zal bewaren 's Vorsten Rechten, Hoogheid, Jurisdictie, Inkomsten en Domeinen, en dezelve niet mogen vervreemden, noch dat gedogen, dan bij open brieven, *wettig*, en onder 't *groot Zegel* uitgevaardigd.

„ Hij zal geene wapeningen toelaten dan bij goedvinden der Gouvernante; en zoo hij hiervan iets vernam, zal hij dat beletten met bijstand van de Edelen, goede Steden, Officieren en andere Onderdanen.

„ In alle gevallen, daar haastige hulp vereischt wordt, mag hij de Edelen, Ambtenaars, enz. bij-

bijeen roepen bij klokkeslag of anderszins, om bijstand tot de landsverdediging, en wie ontboden wordt, is verplicht te gehoorzamen.

„ Hij zal zorgen voor de bewaring en verdediging der Sterkten en Vestingen, en 't onderhoud hunner Bezettingen, volgens de *Ordonnantien*, maar mag geen gebruik maken van de voetknechten, in de bezettingen liggende.

„ Hij mag zich met de Domeinen niet bemoeien om die zelven te pachten, maar hun voordeel behartigen, en toezicht hebben op de staten der Ontvangers en *finantie*, en hunne Raden, en geene zaken, die voor deze Raden hangen, aan zich trekken, dan met bewilliging van partijen, en in tijden van nood.

„ Hij zal die Raden niet mogen gebruiken, tot andere Lands zaken, en de Ontvangers der Domeinen en 's Konings inkomsten tot hun plicht houden, en des noods er kennis van geven aan de Hertoginne.

„ Hij mag geene Privilegien of Octrooien van merklijk belang verleenen; noch pardonnen geven dan alleen van eenvoudige doodslagen en zulke misdaden, waarop geene doodstraf of verbeurdverklaring gesteld is. — —

„ Hij zal geene zulke brieven van vrijgeleide, lijfsveiligheid, enz. verleenen, die door den geheimen Raad onder 't Groot Zegel afgevaardigd worden.

„ Hij mag geene nieuwe Werken aanleggen buiten last, maar 't oude onderhouden. En niet toelaten, dat iemand eenige Sterktens opwerpe, of vorige verbetere zonder oorlof der Hertoginne.

„ Hij mag geene opdracht van vaste goederen aan geestlijke Gestichten toelaten, noch aan Steden

den of dorpen de verkooping of belasting, of imposten veroorloven, zonder bewilliging des Konings.

„ Hij zal 't oorlogsvolk te voet en te paarde, als hem de werving door de Hertoginne belast wordt, tot de minste kosten en lasten aanwerven.

„ Hij zal nakomen en doen nakomen alle de Plakaten, gemaakt of te maken, op 't stuk der Rechtsoefening, Secten, Munten, en Regering als anderszins.

„ Hij zal met alle nabuurvolken goede verstandhouding onderhouden, ook bijzonder met de Gouverneurs van Friesland, Overijssel, Groninge, Gelder, en Sutphen, in alles wat 's Konings dienst en 's Lands welzijn aangaat.

„ Hij zal geene ambten of waardigheden begeven, die tot 's Konings begeving op de rolle staan, maar zich te vrede houden met de overigen; maar, alzoo de achteloosheid in het stellen van Geestlijke Zielzorgers veelal oorzaak zij van de *verspreiding* der veroordeelde Gezindheden, zal hij de benoeming daarvan doen aan de Gouvernante van 2 of 3 bevoegden, om na onderzoek van bekwaamheid er eenen uittekiezen.

„ Hij zal geen bewind hebben van *beden* of *toegestane penningen*, dan voor zoo verre dit hem door den Koning wordt gelast. Hij zal Verschillen of twisten tusschen Steden of Genootschappen, waaruit tweedracht rijzen kon, der Hertoginne aandienen, met bijvoeging van zijn oordeel.

„ De zaken van zijn Gouvernement behandelen met de Raden en Ambtenaars des Konings, zonder anderen daarin toetelaten; en de Hertoginne opgeven, wie hij *in de Wet der voornaamste Steden wil stellen*, om hare goedkeuring te hebben.

„ Hij

„ Hij zal 't opzicht houden op de bestiering en inkomsten der Steden, en hare Rekeningen doen sluiten. Verschillen tusschen Stedelijke bevelhebbers, zoo mogelijk, vereffenen. *Onbevoegde* of *onbekwame* persoonen in de Wet gesteld, door andere bekwamen laten vervangen; en waar de Koning de vrije verkiezing der Wethouders heeft, geene strijdige gewoonten laten insluipen.

„ Hij mag van 't Land geene afzonderlijke voordeelen nemen, zonder wille der Hertoginne."

De overige Artikelen loopen over de zorg van den Hondsbosche, van de Aanwassen, van de Houtvesterije, en Duinen, enz.

Hij zal zijne *Instructie* niet verder gemeen maken dan van nooden is, en, indien de Koning eenen afzonderlijken Stadhouder over Utrecht wilde aanstellen, zal die staan onder den Prins van Oranje, die hem met zijnen raad zal bijstaan." Zie daar den inhoud van 't eerste Berichtschrift.

Het tweede of afzonderlijke *Berichtschrift*, bij *Missive* aan den *Stadhouder en Raad van Holland* te zamen gericht, raakt meest den *Godsdienst*, en den last om de Plakaten ten strengsten te onderhouden en te doen onderhouden; voords naauwe toezicht te nemen op alle *Baljuwen*, *Schouten*, *Ambtlieden*, *Rechteren*, en onderzoeken of zij ook met *ketterije* besmet zijn, van alles de Hertoginne berichten; toezicht nemen, dat het kwaad niet grooter worde, waken op de verboden boeken, op de Scholen en Schoolmeesters, — en vooral ook naaukeurig zorgen, dat *in 't vernieuwen van de Wetten* geene anderen worden aangesteld in *wette* of *gerechte* dan *goede Katholijken*, en *Christen menschen*."

En een bijzondere over den Godsdienst.

Zie daar de macht, 't recht, en de verplichting des Stadhouders, als 's Konings plaatsvervanger, *Representant* (93), of *eersten Ambtenaar*. (94).

Wat hij afwezig verrichtte bij en met de Staten.

't Was dan uit kracht dier *Commissie*, dat Willem I. als 's Konings Stadhouder, gerugsteund door de Staten, als 's Volks *Representanten*, dit merkwaardig jaar van 1572. in Holland en Zeeland alles verrichtte. En wel

1. In Geldzaken.

1°. Zorgde hij in die hoedanigheid voor de Geldmiddelen, en verzocht den Staten ('t welk hun oud recht was), Hem met geld bij te staan, 't welk zij door eene ligting of leening van Goud, Zilver en Juwelen, ook van de Kerken, Kloosters, Gilden, en door 't gebruik der loopende imposten en beden, volijverig deden (95).

2. In Godsdienst.

2°. Hij verklaarde den Staten de Religie vrij te willen houden zoo voor Onroomschen als Roomschen; en de Geestlijken ongemoeid te laten, ten ware zij zich als vijanden toonden (96).

3°. Hij stelde orde op het Krijgs- en Zeewezen.

(93) Men leze hierbij het XIde Vertoog van WAGENAARS Weekschrift, *den Patriot*, te vinden in zijne *Histor. en Polit. Tractaten* D. II. bl. 119 enz. waar hij de *Natuur der Stadhouderlijke Waardigheid* beknoptelijk ontvouwt.

(94) Het is de groote en hoofddwaling van den Hr. *Van Waalwyk*, waarmede zijn geheel Stelsel vervalt, dat hij den *Stadhouder* niet aanmerkte als *een Officier* of *Ambtenaar van den Graaf*, maar als *eene macht op zich zelve*, oefenende die macht uit eigen naam, en als een afzonderlijk Deel der algemeene *Souvereiniteit* uitmakende. De Historie wederspreekt dit zijn zamenstel geheel.

(95) BOR VI. 282. Vergel. VAN WYN *Nal.* bl. 292.
(96) Ibid. VI. bl. 283.

zen. Hij benoemde voor de Zee en hare beveiliging *eenen Souvereinen-* of *Opper-Admiraal*, met macht, om andere Zeekapiteinen onder zich aanteftellen; en Volk aan te werven, met advys der Waersteden; Hij vernietigde alle andere *Commisfien* ter Zee; en had de macht, om *Commisfarisfen* te stellen, die kennis zouden nemen van de zaken ter Zee (97). Hij benoemde tot het Krijgsvolk en de Landmacht bij *Commisfie* den Graaf van der Mark, Heer van Lumey (98), naderhand bekend geworden als een heethoofd en hevig vijand der Roomsche Geestlijkheid; teffens met zoodanige *Instructie*, in XVIII *Artikelen* bevat, die Lumey machtigden, om ook 's Lands Regering te regelen, en op alle 's Lands verdediging goede orde te stellen, het gezag der Stedelijke Overheden te handhouden en de Justitie te beschermen; beide de Godsdiensten in schut te nemen, met bevel aan ieder, om hem (Lumey) in alles te gehoorzamen, bij *advys* van 's Princen Commisfarisfen; alles *bij provisie*. Op welke Commisfie en Artikelen, zoo van de zijde van den Graaf van der Mark als van de Gedeputeerden der Staten zekerheid gedaan is bij handtasting. In die hoedanigheden veroorloofde de Prins van Orange den 17 Aug. 1572. aan Dordrecht de be-

3. In 't Krijgs- en Zeewezen.

4. En aanstelling eens opperbevelhebbers.

(97) BOR VI. 282. vo.
(98) Ibid. VI. 283. b. Hij noemt zich daarom in zijne Afkondiging van den 31 Julie 1572. *Willem Graef van der Mark —— Overste ende Gouverneur over Hollant van wegen de Prinche van Orangnien, als Stadthouder Generaal over Hollant — uyten naem van de Coninck van Spangnien.* Ik heb deze Afkondiging van *Lumei*, om hare aanmerklijkheid en tot verstand van zaken, in de *Bijlagen* geplaatst, 31 Jul. 1572.

benoeming van twee persoonen als Ontvangers van den Tol te Gornichem; den 2 Sept. beschikte hij de zaken van de Munt te Dordrecht door zijnen Kapitein Generaal en Gouverneur Johan de Hornes aldaar. En vergunde den 31 Dec. den Munters van Holland vrijdom van te waken en uittetrekken tegen den vijand (99).

Intusschen dat de Prins, in persoon afwezig, met eene macht van 7000 ruiters, 14000 voetknechten en 3000 Walen afkwam, en te Hellenrade bij Roermonde stil lag, vernemende, dat het inlandsch Krijgsvolk zeerkwalijk met de Geestlijkheid leefde, zoo gaf hij twee *Ordonnantien* hierover uit, den 23 en 25 Aug. 1572. welke het ware daglicht verspreiden over de *Macht en 't Gezag*, dat in hem als Stadhouder en Kapitein Generaal beruste, en als zoodanig, door *de Staten*, als 's Volks *Representanten*, en mitsdien ook door *het Volk*, erkend werd. De eerste is een *Plakaat*, bij BOR D. VI. bl. 290, 291. uitgegeven, tegen de ongeregeldheid van het Krijgsvolk, in 't beroven van Kerken, Kloosters en bijzondere Burgers, onder 't dekfel van afwezigheid of voordvluchtigheid. Hij wil daarin alle Roomschen en Euangelischen gelijklijk beschermd hebben, zooverre zij zich vreedzaam gedragen, *achtervolgende den Eed, die de onderdanen der* [dat is, aan de] *Koningl. Majesteit ende ons gedaan hebben.* Hij ordonneert het *Krijgsvolk*, zich te gedragen *naar de Artikelen, daar zij op gemonsterd zijn of nog zullen worden;* — maar indien iemand bevonden wordt, zich vijandig *tegen*

5. Hij geeft Plakaten uit.

Op 't Krijgswezen.

(99) VAN DE WALL *Privil.* bl. 1375. 1377. 1379.

gen. Hem en de Staten van den Lande te gedragen, zullen *zijne goederen geannoteerd en in bewaarder hand genomen worden bij de Magistraten der Steden, en die van 't platte land bij den Rade in Hollant.* Hij gelast alle uitgewekenen binnen 14 dagen te rug te keeren, op straffe, — Hij verbiedt aan den Vijand of aan de nog niet bijgevallene Steden eenigen toevoer of koopgoederen te zenden, op straffe van verbeurte; beveelt alle Officieren daarop te letten, en eindlijk *ordonneert hij die van den Rade in Hollant, deze zijne Ordonnantie en Placate terstond alomme te publiceren* (100).

Twee dagen daarna, zegt BOR, D. VI. bl. 291. *c.* „ heeft de Prins nog gemaakt zekere Ordonnantie en *Instructie*, opdat het Land van „ Holland *wel politijckelyck* zoude worden geregeert; want de ongeregeldheid van 't Krijgsvolk was zeer groot, bijzonder van de genen, „ die te scheep op vrijbuit hadden gevaren, die „ zoo zeer verwilderd waren, dat ze zonder onderscheid, zoo geestelijken als wereldlijken en „ op den Huisman roofden en plonderden," — zeker geen goed begin! doch waartegen hij bij *Plakaat* voorzag, zijnde dit genoemd, *Ordonnantie ende Instructie by den Prinse van Orange gemaeckt* (25 Aug. 1572.) *voor die van Hollant, om by provisie daer nae 't selve Lant geregeert te worden.* Waarbij hij verklaart, dat tot verlossing van 't Lant van *de Albaansche en Spaansche Tyrannie* gereede penningen noodig waren; dat

Op de Politie.

(100) Zie dit Stuk ook in de *Res. v. Holl.* 1572—1574. fol. 12.

dat hiertoe het land in welvaren moet blijven, en bewaard zijn tegen alle foulen en overlast van Krijgsvolk; dat hiertoe vooral noodig is 't zelve Lant bij *zijne oude Costumen en Privilegien te onderhouden*, *en den Staten goed genoegen te geven dat het Lant ordenlijk mag geregeerd worden* (1). Ten welken einde hij in 't openbaar aankondigde, *daarinne niet te zullen doen of ordonneren dan by advyse van de Staten*, *soo dien die gelegenheid des Lands en de humeuren van de ingesetenen van dien best kennelyk waren* (2). Hierop *auctoriseert* hij vooreerst *de Staten*, om door hunne Gedeputeerden Afschriften te laten maken van alle 's Lands Privilegien en Charters, op 't Kasteel van Gouda berustende, mits de Oorspronglijken daar latende verblijven. Vervolgens, herstelt hij de Kamer van Rekening der Domeinen; en zorgde dat in de plaatze der afwezigen of voordvluchtigen anderen gesteld werden; dat de Staten een of meerder persoonen tot den ontvang der gemeene lands ommeslagen zullen benoemen, om bij hem geconfirmeerd te worden; ook tot de ontvangst der penningen tot de Krijgshandeling benoodigd: hij geeft den Staten *authorisatie* (3), om met uitsluiting van alle anderen tot het doen der noodige Ommeslagen de penningen te vinden. Ook zullen alle de Kapiteinen en Hopluiden beloven, hem als *Stadhouder* van Hol-

Belooft alles te doen met kennis der Staten.

Hij veroorlooft hun veel gezags onder Hem.

(1) VAN SLINGEL. I. bl. 87. en BOR VI. 291, *c*.
(2) Ten zij dit volgens 't gevoelen van DU VAL, *over 't verstand der Unie*, bl. 53. (91). alleen betreklijk ware tot *het verleenen van Privilegien* zonder voorkennis der Staten; het welk onmidlijk voorafgaat.
(3) VAN SLINGEL. I. bl. 88.

Holland enz. en den *Staten des Lands* van Holland *gehouw en getrouw te wesen*, *om de landen te bevryden van de Albaansche en Spaansche tyrannie*, *ten dienste van den Koningl. Majesteyt als Grave van Holland*, volgens *den Artikelbrief* „ *dien wij* (zegt hij) *den Staten overgezonden hebben*" (4). Hij belast de goederen der genen, die zich als vijanden gedragen, of hun woonplaats verlieten, bij de Magistraten *optetekenen* (5); bij openvalling van Ambten zal de Rekenkamer naar oude gewoonte die verpachten bij advijs der Wethouders, of van de Staten, naar gelegenheid; en hij beveelt, dat alle Officieren hem als Stadhouder boven den gewonen Eed ook zullen zweren deze Ordonnantie te onderhouden; en hij trekt bij dezén in alle andere generale *Commissien van Ambtenaren* over Holland. En opdat de Justitie, als 't steunpunt van alles, hersteld worde, verzoekt hij de Staten hem overtezenden de namen der Raadsheeren, die vertrokken zijn, en daar anderen bij te voegen, *om daaruit bij hem bij provisie eenen Raad van Justitie* aantestellen, om te oordeelen over partijen en

Maar op naam des Konings.

(4) Ik wete niet, dat *die Artikelbrief* voorheen bekend of ergens aangehaald is. Ik heb denzelven ontdekt in de papieren van den Leidschen Secretaris JAN VAN HOUT, gevoegd achter eene Ordonnantie van *den Graaf van der Mark* van den 31 Julie, en achte hem daarom te behooren tot *August.* 1572, waarin op 't slot hetzelfde formulier van Eed, als hier gemeld wordt, voorkomt. Hij is uitgegeven in de BIJLAGEN Lett. G. van de Verhandeling van den Hr. DU VAL, *over de Unie.*

(5) Van hier de toen gewone benaming van *geannoteerde goederen*, die deels *wereldlijke* deels *geestelijke* goederen waren.

en kennisse te nemen van de aangeslagen goederen. Hij *casseert alle Commissien ter zee*, en wil, dat de Kapiteinen zich zullen regelen naar *de Ordonnantie die hij daarop met advise van de Staten maken zal*. Eindelijk, om 't Land in rust te houden, belast hij alle ZYNE Kapiteinen, Hoofd-officieren, en Wethouders den Eed te doen op zijn Plakaat van den 23 August., en, dewijl hij nog in *persoon* niet kon overkomen, wil hij, dat *alle de andere zaken van 's Lands Regering* voor hem gevorderd zullen worden *bij den Grave van der Mark bij advise* van de genen, die hij hem bijvoegen zal als Raden, door de Staten te benoemen, en die in zaken van *Politie* niets zullen doen zonder *advis der Staten*. Men vindt dit gewichtig Stuk in 't *Groot Placaat Boek* (6) onder den naam van *Ordonnantie ende Instructie van den Prince van Orange, voor die van Hollandt, om by provisie 't Landt daarnaar geregeerd te worden*. En zie daar, door den Stadhouder, met goedkeuring of medewerking der Staten, uitgevaardigd een gedenkwaardig Stuk, waarbij hij het Bestuur der algemeene zaak, en den ganschen Regeringsvorm, zoo als die voortaan, *bij voorraad*, plaats zou hebben, naaukeurig bepaalt.

En zulks bij zijne Instructie.

De zaken ondertusschen door den aan- en indrang van Alba's benden in Holland netelig wordende, en de verrassing van Amsterdam door den Graaf van der Mark mislukt zijnde (7), verzochten de Staten den Prins in persoon in 't Land te komen, *om orde te stellen op de regeering en oor-*

(6) D. III. bl. 32.
(7) BOR VI. 294. *b*.

oorlog. Hij komt hierop over *Kampen* en *Enkhuizen*, den 20 October 1572. in Holland, en begeeft zich, na bezorging van oorlogſchepen, naar Haarlem, waar hij de Staten had beſcheiden (8). Deze verzoeken in den nijpenden nood van hem de middelen; hij beurt hun den moed op; maakt terſtond eene nieuwe *Ordonnantie* op het Krijgsvolk *te water* en *te land*, laat den *Artikelbrief* bezweren; ſtelt regel op de monſtering der ſoldaten; geeft vervolgens een Plakaat uit van verbod van *correspondentie* met *Alba* en zijnen aanhang, als vijanden (9); een ander den 15 December, tot verbod van *uitvoer* van levensmiddelen naar den vijand, waarbij hij *alle Capiteinen*, *Officieren*, *Juſticieren*, *Dienaren ende Onderſaten der Koningl. Majeſteyt* beveelt *zich daarna te reguleren* (10). Hij recht voords in *October*, *met advis der Staten*, een nieuw Juſtitie-hof op; 't welk zijn' eerſten rechtdag hield den 13 Febr. 1573. (11). Welk Hof al ſpoedig, naijverig van de macht, die het zelve, bij hunne *Inſtructie* van Keizer Karel gehad had, aanſtonds bedenkingen maakte over eenige Punten, die zij meenden, dat hun toekwamen. Van hier den 30 Julie 1573. (12) een Verzoek, dat zijne Excellentie geene Plakaten zoude doen *publiceren zonder attache van den Hove* (13), volgens

Hij komt zelf in 't Land.

Bevestigt den Artikelbrief.

Verbiedt den omgang met Alba.

Den uitvoer van levensmiddelen.

Stelt een nieuw Hof van Juſtitie aan.

Deszelfs na-ijver.

(8) BOR VI. 302.
(9) Den 29 Nov. 1572. in de *Reſ. van Holl.* fol. 13—15.
(10) Den 15 Dec. 1572. ald. fol. 15.
(11) BOR VI. 302. *d.*
(12) In *'t 2de Miſſive Boek* van 't Hof, MS. fol. 15.
(13) 't Woord *Attache* brengt naar dien tijd niet mede, dat de Plakaten en Wetten, zonder 's Hofs *Attache*,

gens hunne *Instructie* [§. 221.]; en zij verzoeken dit niet kwalijk hun aftenemen, als zijnde zij: *by dezelfde Uwer Excell. en Ridderschappen en Staten van Hollant van Con. Majesteyts wegen gestelt Provinciale Rechters over Hollant.* En kort daaraan (14), doen zij verzoek, dat zijn Excell. geene *Provisie* in saken van *justitie* verleene, zonder *den Rade* van Hollant, *als costumelyk.* — En toen ook rees er een groot Verschil (15) met *de Kamer van Rekeninge* en eene daartoe strekkende *Remonstrantie* over hunne *jurisdictie*, *kennis* en *judicature* in zaken van *Domeinen en Finantie.* Welke Stukken veel licht verspreiden over de toen nog heerschende begrippen *van bewind*, en over 't *nieuwe bewind* zelve; die teffens inlichten in 't geen S. VAN SLINGELAND ons meldt, dat in 't begin van 't volgende jaar 1573. *bij advis der Staten* werd ingesteld *een Raad nevens den Prins*, *om de zaken van* het Land te helpen beleiden, waaraan volgens BOR en VAN METEREN „ *volkomen magt*, *last* „ *en*

Hij stelt zijnen Staatsraad in met kennis der Staten.

che, niet gelden konden of onwettig waren: maar 't behoort tot die Verordeningen der Landsheeren, dat alle Plakaten, die uit 's Vorsten Raad uit Brussel of van elders naar Holland gezonden wierden, moesten gaan door 't Kanaal van *Stadhouder en Raden van 't Hof* in 's Hage, om daar gezien, overwogen, en met hun *onderschrift* daaraan gehecht (*geattacheerd*) aan de Steden gezonden en afgekondigd te worden; met die vrijheid, dat, indien 't Hof in dezelve iets vond, strijdig met de privilegien en rechten van Holland, daar van aan den Graaf of zijnen Grooten Raad opening of vertoog mogte doen. Dit verzocht het Hof ook nu van den *Stadhouder.* Dit meende die Raden hun recht te zijn; niet als *Justitie-* maar als *Politie-Raad.*

(14) Fol. 22 seqq.

(15) Fol. 24—50.

„ *en auctoriteit gegeven wierd, om op alle voor-* „ *komende saken te disponeren: daarin en over-* „ *al te gebruiken den naam van den Prins van* „ *Orange,* VAN WEGEN *de Koningl. Majesteit,* „ *onverminderd en blyvende de kennisse van 't* „ *Hof van Holland in 't geheel:* met verdere „ magt, om alle Gouverneurs, Capiteinen, „ Oversten en Soldaten te corrigeren van haar „ delicten — mitsgaders om te disponeren van „ alle *geannoteerde* en *geconfisqueerde* goede- „ ren," — — Dees zijn Raad nu, was volgens VAN SLINGELAND bl. 89. *van dat aanzien*, dat, sedert zijne Instelling, de Placaten gingen op den naam van den Koning, „ *ter relatie van den Stadhouder en Capitein Generaal mitsgaders de Raden nevens hem wesende,*" en dat er *Resolutien* of ordres gevonden worden op den naam „ *van* „ *de Staten en van de Raden nevens zijne Excel-* „ *lentie*" (16). Behalve deze twee Raden had hij

(16) SLINGELAND, bl. 89. Van hier dan is 't, dat men in de HOLL. RESOL. 1574. telkens van *die Raden* met de namen gewaagd vindt. Bl. 108. *Mr. Gerard van Wyngaerden Raedt nevens syne Excell.* bl. 110. *Mr. Nic. Kamerling Raedt nevens syne Excell.* bl. 118. *Mr. Sebast. van Loosen en Nic. van der Laen Raden van de Finantie nevens syne Excell.* bl. 125. *Hr. Otto van Egmont, Jacob Muys en Mr. Nic. Camerling Raden nevens syne Excell.* p. 132. *Mr. Adriaen van den Myle, Corn. van Bockhorst, met Pauli ende Adriaen Robbrechts Raden nevens syne Excell.* En deze waren het, die bl. 92, moesten *disponeren* op alle *haastige verzoeken.* En zoo vind ik bl. 118, gedurende 't Beleg van Leiden, nog eene andere bezigheid van dezelven: *De Raden van syne Excell. — omme met die van de Reeckeninge des Konings in Hollandt te procederen tot hooren en sluyten van de Reeckeninge van Fr..... Rentmeester van syne Koningl. Majesteyts Vroonen in Noordhollant.*

Ook een Raad van *Finantie* en een van *Zee-zaken.*

hij ook nog twee andere Raden, namelijk dien van *Finantie*, en dien van de *Admiraliteit*. Onder dat gezag en ruggesteun van die drie Collegien, in hoedanigheid als Konings Stadhouder, was dan ook bij hem in Holland de *Wetgevende Macht*. Waarom VAN SLINGELAND bl. 91. te recht hier van zegt: „ Gelijk die Macht voor de „ troubelen geresideert had in de Graven; en de „ Staten, hoewel de wapenen opgenomen heb„ bende, den Koning erkennen bleven voor Sou„ verein; soo begrepen zij, dat de exercitie der „ *Legislative Macht*, en in 't generaal gespro„ ken, van de *Hooge Overigheid*, gedurende „ den oorlog, toekwam aan den *Prins*, *als Stad„ houder*, en in die qualiteit *bekleedende* de plaats „ van den *Graaf*; en de Prins van zijnen kant „ was van die voorzichtigheid in het gebruiken „ zijner geleende Macht, dat *hij niets deed noch „ ordonneerde dan met advis en deliberatie van „ de Staten*." En dus leest men dan in 't Plakaat *op de Munt*, van 7 Febr. 1573. (17), door hem uitgegeven, *naer voorgaende deliberatie met die van den Raede in Hollant*, BY ADVIS *van de Staten derselver landen*, *in den* NAEME *en van wegens des Koninghs onsen genadighsten Heere*. En die zelfde voorzichtigheid, naar 't schijnt, was oorzaak, dat, daar de Plakaten in 't begin gingen *op zijnen naam*, en bij *contrasignering* door zijnen *Secretaris*, in 't vervolg nader overwegende, dat de Plakaten moesten dragen den naam van den Souverein, hij den naam des Konings weder gebruikte, en daarin zetten liet: *ter relatie van den* STADHOUDER — *mitsgaders de Ra-*

Hij oefende dan de Wetgevende Macht, als 's Konings Stedehouder.

Doch met kennis der Staten of naar hun zin.

(17) *Ref. van Holl.* fol. 18.

Raden nevens hem wezende, of diergelijk, volgens opmerking van *Slingeland* bl. 92. die er bijvoegt, dat er geene *Plakaten gevonden worden voor de Afzwering des Konings die den naam der* STATEN *dragen, of geteekent zijn bij hunnen Secretaris*, maar wel, dat zij er in genoemd worden, *dog op eene wijze, die genoegzaam toont, dat de Legislative Macht niet eigenlijk bij de Staten was, maar bij den Koning, en uit desselfs naam bij den* STADHOUDER. Men kan ook hier toe betrekken eene Onderhandeling, te vinden in 't 2*de Misfive Boek van den Hove* (18), uit welke, bij gelegenheid van *nieuwe Commissiebrieven op de Raden* blijkt, dat er aanschrijvens uit Brussel gekomen was, van geene *Commissien* te ontvangen dan op naam en zegel van zijne Majesteit. De Prins liet dit toen glippen, zeggende, „ dat het maar *een misverstand* was; hij kon den Raad daar nu geene opening van geven; hij voor zich stond ook in dat begrip."

Dat nu die *wetgevende* Macht wel degelijk door Hem, doch met voorafgaande kennisneming (*advis*) der Staten uitgeoefend werd, die daarom ook naderhand verre van als *Legislateurs*, meermalen voorkomen als *Verzoekers* (19), blijkt daaruit, dat als de Prins in *December* 1574 aan de Staten liet voordragen, dat hij voor een maand of twee moest vertrekken uit Zuidholland, bij de Staten, die toen nog maar waren de Edelen en de Steden van 't Zuiderkwartier, *bewilligt, besloten en geordonneert is, dat, gedurende het afwezen van zyne Excell. het Gouvernement, Gebied,*

(18) Fol. 21. den 22 Aug.
(19) Volg. SLINGEL. bl. 93.

bied, de autoriteit en magt, die syne Excell. by de Staten overgedragen is geweest, by de drie Collegien van de Raden nevens zyne Excell., Raden van Financie, en Raden van de Admiraliteit, gebruikt en gecontinueerd sal worden; die tot dien einde gehouden sullen zyn gezamenlyk by den anderen te vergaderen, en op alle voorvallende zaken van den oorlog en politique Regering van WEGEN *zyne Excell. te mogen disponeren en gebieden over alle Steden, Capiteinen en Ingezetenen.*" (20)

Zie daar wat de gevolgen waren van Willems *Commissie!* En hoe hij onder dekfel van *die Commissie* alle de Regeringszaken bestuurde. Zien we nu wat hier bij de Staten van hem bedongen, verkregen, en met hem verhandelden.

Wat de Staten deden. De Staten, als *Volksrepresentanten*, kregen hierdoor veel meerder invloed en gezag in 's Lands Regeringszaken, dan zij ooit gehad hadden. Alle de Steden, zelfs kleinere, die te voren geen deel aan de Raadplegingen hadden, werden nu, tot meerder ruggesteun voor de gemeene zaak, 't zij door Willem zelf, 't zij met zijne stilzwijgende bewilliging, toegelaten, ja opgeroepen, om ook mede te raadplegen. De Stadhouder had beloofd, niets dan *met hun advis* te zullen bevelen, niet, om dat zij daartoe *gerechtigd* waren, maar uit voorzichtigheid, om dat zij beter de geaardheid of *de humeuren* der Hollandsche ingezetenen kenden; doch iets meer, dan *advis*, werd er niet gegeven, en er wordt niets bij bepaald omtrent het *verbindende* van dat *advis*. Alles blijft bij de *regulae prudentiae*. Doch de Prins,

Zij gaven hun advis als Volksvertegenwoordigers,

(20) 't Zijn de woorden van SLINGELAND, bl. 91.

Prins, daar hij wist, aan wat jalousy en tegenspraak hij konde blootgesteld zijn, en die hij naderhand ook ondervond, was wel zoo voorzichtig, om niets *belangrijks* of *gewichtigs* uit te voeren of te bevelen, zonder vooraf te weten, welke de meening of *'t advis* der Staten ware; bijzonder, daar *het Geld* de ziel van alles zijnde, hij zonder toestemming der Staten, geene nieuwe Geldmiddelen kon aanroeren, geene wapeningen te zee noch te land, zonder geld, kon tot stand brengen, noch iets van belang ondernemen, in gevalle de Staten en met de Staten, het Volk, de Burgerijen, Schutterijen, en Gemeentens, niet medewerkten (21); hierdoor dan groeide der Staten aanzien en vermogen; en van hier zoo vele Plakaten; waarin *hun naam* gespeld, en van hun *advis* gewaagd wordt, schoon hun naam altijd genoemd wordt achter *den Stadhouder*, *en menigmaal achter het Hof* (22). En op die wijze wordt nu klaar in wat zin de *Academie van Leiden* in 't j. 1575. den 6 Januarie (23) opgericht is door *Philips Koning van Spanje*, *Grave van Holland en Zeeland* — — *by advis van onsen neve Willem Prinse van Orange* — *Stadhouder en Capitein Generaal voor ons*, — *met die*

Zij hadden de geldkas.

Zij verschijnen ook in Willems Plakaten.

(21) Geheel anders was dit onder den Koning. Dees had veel ruimer handen; dees had zijne Inkomsten uit *de Domeinen*; hij had de *gewone Lasten* tot zijnen dienst; en des noods kon hij uit zijne andere Rijken en Landen ook gelden laten overkomen. Men leest in de *Brieven* van *Hopperus* aan *Viglius*, boven gewaagd, dat de sommen uit Spanje gezonden, toen wel 25 millioenen beliepen.

(22) Volg. VAN SLINGEL. bl. 93.

(23) BOR VIII. fol. 85.

die van den Rade Provinciaal van Holland, en van de gemeene Staten van Holland en Zeeland — — autoriserende alzulks — den STADHOUDER — *Ordonnantien en Statuten te maken, by advys van de Staten:* zijnde zeerklaar, en bekend, dat *Philips* geen deel hoe genaamd aan de oprechting eener Gereformeerde Hooge School in Holland hebbe gehad; maar dat Willem I. de Oprichter en Stichter dier Hooge Schole geweest zij, de Statuten vervaardigd hebbe; en *de Staten* daarin bij hun advis gekend zijnde hunne toestemming gegeven, en zij de noodige penningen daar toe uit de geestlijke goederen verschaft en verbonden hebben.

Zij maken zelve eene Ordonnantie op hunne Vergadering 1573.

Nu begrijpt men ook, dat het noodig wierd, dat de Staten op hunne Vergadering eenige Orde stelden, en daaromtrent eene *Ordonnantie* maakten, die te voren enkel afhanglijk was geweest van 't goedvinden van den Graaf of Graaflijken Raad. Dit deden zij ook in *September* 1573. Doch dezelve kwam niet vroeger in stand dan bij Besluit van Febr. 1574. (24), waarbij zij provisioneel bepaalden, welke Steden, *gedurende den oorlog*, ter Vergadering zouden geroepen worden. BOR (25) verhaalt, dat in Sept. 1573. bij de *Edelen groote* en *kleyne* Steden van Holland, met name *Dordrecht*, *Delft*, *Leiden*, *Gouda*, *Rotterdam*, *Schiedam*, *Gorinchem*, *Schoonhoven*, *Oudewater* en *Woerden*, in Delft vergaderd, besloten was zekere *Ordonnantie*, om onderhouden te worden op *alle Vergaderingen van de Gedepp. der Edelen en Steden, representeren-*

Waarin ook vele kleine Steden toegelaten.

(24) VAN SLINGELAND, bl. 93. HERING *Toon.* I. 230.
(25) VII. fol. 7. *b.*

rende de Staten van den Lande, — *met de bekeiding en uitrechting van des gemeenen Lands zaken.* Dat die *Ordonnantie* in de *Vroedschappen* dier Steden medegedeeld zijnde, den 1 Febr. en volgende dagen is bekrachtigd, en bezegeld met de zegelen der Edelen in 't bijzonder, en met de geheimzegelen derzelver Steden: Het Stuk zelf, 't welk toen als eene Staatswet van orde opgesteld is, komt voor bij BOR (26), onder den naam van *Accoord ende Ordonnantie*, *om onderhouden te worden in de Vergadering der Staten van Holland*, *en op de beleiding van des gemeene Lands zaken.* Het bevat 12 Artikelen, waarvan

§. 1. Dat het *Collegie* der Staten van Holland van nu voortaan en gedurende den oorlog, *gerepresenteert* zal worden bij *de Edelen* naar ouder gewoonte, met de *Gedeputeerden* van de Steden, hun partij houdende „ die alle zes weken gewoonlijk zullen vergaderen op zulke plaats en dag, als zij zelve bij 't scheiden der Vergadering bepalen, en boven dien ten allen tijde, als zij bij of van wegen den *Prins van Orange* zullen beschreven worden." Men heeft dan hier den oorsprong van 't geen naderhand de *ordinare* en *extraordinare* Staatsvergaderingen uitmaakte. Haar Inhoud.

§. 2. Dat uit het Collegie van de Edelen ten minsten *vier*, en uit de Steden *twee* moeten afgezonden.

§. 3. Dat elk der Steden uit den haren zullen verkiezen *drie* van de principaalste en bestgequalificeerden, die, of twee derzelven, als *ordinaris Gede-*

(26) D. VII. bl. 7. ook herhaald bij HERING, I. bl. 320 enz.

deputeerden voor een jaar lang daarin verschijnen, en buiten hen niemand anders, ten ware, om reden.

§. 4. Die Gedeputeerden en allen, die in de Vergadering verschijnen, moeten zweren 's Lands Privilegien enz. voorteſtaan; de Landszaken met raad en daad *te helpen* bevorderen; daarin *advisseren* volgens *conscientie*, zonder gunst of ongunst tot Steden of persoonen; alle besluiten der Staten, *commissien* en lasten getrouw volbrengen; alle besloten zaken geheim houden, en die niet openbaren dan waar 't vereischt wordt. Op alle Dagvaarten moeten zij verschijnen, op straffe van 't verlies van stemme, en van 't beslotene te moeten achtervolgen, en verbeuren onder de 50 guldens.

§. 5. Dat alle de andere *kleine Steden* toegang zullen hebben tot de Vergadering voor hare *eigen zaken*, en ook gehouden zullen zijn Gedeputeerden te zenden, als zij om zonderlinge zaken mogten *beschreven* worden.

§. 6. Dat de Edelen zullen hebben de eerste stem, en Dordrecht van de Steden de eerste, en zoo vervolgens als van ouds, en op alles beslo ten worden met de meeste stemmen, uitgezonderd in 't Stuk van *Consenien* tot beden of *subventien*, of van *contributien* onder den anderen; en, zoo zij niet kunnen vereenigen, zal 't geschil staan ter beslissing van den Prinse van Orange, met de genen, die hij uit den Raad van Holland daartoe zal willen nemen.

§. 7. Dat de Edelen en Stedelijke Magistraten verplicht zijn natekomen, zoo voor hun als hunne ingezetenen, alle *Resolutien* Staatsgewijs genomen, op pene van alle schaden en interessen aan hun-

kunne persoonen en goederen, en die der ingezetenen te verhalen bij zoodanige *executie* als met voorkennis van den Prins bij de Staten of den Provincialen Raad, des noods, bepaald zal worden.

§. 8. Dat vooraf verhandeld zullen worden alle gemeene Lands zaken; voords die van de Steden, dorpen, en Collegien, en ten laatsten van bijzondere persoonen, ten ware om merklijke reden anders geoordeeld wierd.

§. 9. 't Collegie van de Edelen of eenige Gedeputeerden iets hebbende voortedragen, zal zulks door 's Lands Advokaat of Griffier in geschrift geschieden.

§. 10. De Advokaat, Griffier, of Secretaris, zal *memorie* houden van de overblijvende zaken voor de volgende Vergadering.

§. 11. Ter Dagvaart verschenen, mag niemand zich onttrekken voor 't scheiden der Vergadering, dan met toestemming. En eindelijk

§. 12. Voor het scheiden zal het gehandelde worden *geresumeert*, en bij een der Edelen en eenige Steden geteekend.

Van slingeland (27) noemt dit Besluit *de eerste vorm van Regering van Holland onder de Troubelen*, en te recht, indien hij onder 't woord *Regering* alleen bedoelt den vorm *van handelen* en de wijze van *raadplegen* in die *Raadvergadering*, waarin toch toen ter tijd zitting hadden en vrij verschenen de *Stadhouder* en zijne *Raden*, gelijk de Registers van 1574. en 1575. uitwijzen.

Wij

(27) D. I. Bl. 94.

Wij zien hier, met voorbijgang van 't minwezenlijke:

1. Alles bij voorraad.

1. Dat alles maar was *bij voorraad.*

2. Die Vergadering was maar het *representatief* van de Staten.

2. Dat de Edelen en afgevaardigden der Steden wel uitmaakten de Staatsvergadering, maar dat die Vergadering geenszins *voor de Staten* of *'t Collegie der Staten* zelf gehouden wierd, maar enkel voor het *Representatief*, dat is, dat *zij representeerden het Collegie der Staten.* En dit was ook zoo te voren. Immers hiertoe betrek ik, dat in de *Resol. van Holl.* 1566. p. 38. gelezen wordt; dat *de Gedeputeerden van de Staten hunne Commissie niet mogten te buiten gaan. Dat het* COLLEGIE *dit* kwalijk nam."

3. Zij hadden bepaalde macht.

3. Dat zij verplicht waren zich te gedragen overeenkomstig de Privilegien; en dat zij dus ook in zoo verre eene *bepaalde* Macht uitoefenden, afhanglijk van hunne Machtigers, en van de vooruitbedongen Voorrechten. En eindelijk,

4. Niet alle kleine Steden werden toegelaten dan in zekere gevallen.

4. Dat, zoo wel als er toen reeds *kleine Steden* gewoon waren ter Dagvaart te verschijnen, het aan alle de andere *kleine Steden*, die niet verschenen, vrijgelaten wierd, hunne *eigen zaken* door hunne Gedeputeerden aantedienen, maar ook dat zij toch verplicht waren te komen, als zij zouden *geroepen* worden in *zonderlinge gevallen.* En dus geen eigenlijk recht van zitting aldaar hadden.

De vrage is dan, welke waren de *Steden*, die toen ter Dagvaart verschenen, en die dit Reglement hebben op- en zaamgesteld? Deze zijn reeds boven uit BOR opgenoemd; zij waren *tien* in getal, grooten en kleinen; waren allen uit het *Zuiderkwartier van Holland*, en de reden daarvan

van lag in de gesteldheid des tijds; want toen was het Noorderkwartier van Holland afgesneden van 't Zuidelijke door het verlies van *Haarlem*, en doordien *Amsterdam* 's vijands zijde houden bleef; waardoor die zeven Steden genoodzaakt wierden, om voor een tijd eene afzonderlijke Vergadering te vormen. 't Welk ook oorzaak gegeven heeft, dat, na de vereeniging, die twee Kwartieren in *sommige* takken van bewind afzonderlijk gebleven zijn (28). En nu verstaat men in wat zin, en met welke *bepaling* wij in de *Resol. van Holl.* 1574. bl. 157. lezen: *Die van de Ridderschap, Edelen en de Gedepp. van de groote en kleine Steden, representerende de Staten 's Lands van Hollant.*

Welke Steden toen geroepen.

De tweede vrage is, in wat betrekking komt nu hier de *Stadhouder* en zijn *Raad?* En waren die boven of onder *de Staten?* Deze vraag is uit het vorige nu ligt te beantwoorden. Hij was 's Konings *Stadhouder*, en als zoodanig konden de Staten zonder hem niet vergaderen noch besluiten; hij had en behield de *Wetgeving*. Doch volgens zijne beloften, waren er zaken, die ter hunner beschikking blootelijk stonden; andere, waarin hij beloofd had *het advis der Staten* intenemen, 't welk zonder Vergadering niet geschieden konde. Hij was dus boven *de Staten* in de *Wetgeving;* maar had hun als 's Volks Verbeelders gedurig noodig, vooral in de hachlijkste oogenblikken, en in *de geldmiddelen;* doch 't gansche *bewind* en *'t uitvoerend bestier*, indien men dat ook hier *van de Wetgeving* zoude willen onderscheiden, bleef te gelijk in zijne handen met

De Stadhouder bleef boven hen.

Maar had hen noodig.

(28) Zie SLINGELAND, D. I. bl. 46.

met *de Raden nevens hem*; en zeker zoodanig iets was in die donkere tijden ook volstrekt noodig, en men kan daarvan best oordeelen, als men uit *het 2de Missive-Boek* van den Hove, op den 7 Sept. 1573. fol. 19. leest het voorstel der *middelen, by den Rade geconcipieert, die henlieden dunkt, tot preservatie van 't Landt oorbaarlyck*; waarbij niet minder gesproken wordt dan *van* DE DICTATURE *van zijn Excell.*

Vele kleine Steden kwamen nu ook voor zich zelf.

De Ridderschap voor de overigen en voor 't platte Land.

De derde vraag, in wat licht verschijnen hier de *Ridderschap en Edelen*, ten aanzien der nu beschrevene *kleine Steden*, die zij te voren *representeerden?* Ik antwoorde: de kleine Steden, die 's Prinsen partij toevielen, werden om 's Lands nood nu mede geroepen door den Stadhouder, denklijk niet zonder bewilliging van de Edelen; en deze Steden kwamen dus nu op voor zich zelven, droegen den last eenparig, en vervingen of *representeerden* door Afgevaardigden ook hunne Gemeentens en Stedelingen; terwijl de Edelen bleven in het recht van de nog overige *kleine Steden* en *platte Landen* te vervangen. 's Lands nood, zeg ik, vorderde die voorzichtigheid. En dit was dan de eerste oorsprong van de oproeping en *gewone verschijning* (*ordinaris comparitie*) van eenige kleine Steden op alle Dagvaarden, waaronder dan ook *Oudewater* en *Woerden*, welke twee Steden ik in 't vervolg te meer in 't oog zal houden, omdat het bekend is, dat Mr. B. COSTERUS, Secretaris van Woerden, in zijn *Historisch Verhaal van 't voorgevallene* in de jaren 1672 enz. bl. 17—59. en G. R. VAN KINSCHOT, *Beschrijving van Oudewater*, bl. 97— het Recht dier twee Steden, tot rang en zitting in de Staatsvergadering van Holland, uit de gebeur-

beurtenisſen van dien tijd hebben aangedrongen. 't Welk zijne opheldering door deze Verhandeling meerder verkrijgen zal, zonder dat ik door gunst of afgunst gedreven, iets opzetlijk verzwijgen zal.

Ondertusſchen heeft ons S. VAN SLINGELAND, D. I. bl. 47. nog eene andere, niet min wichtige reden, van de zijde der Staatkunde beſchouwd, van die oproeping der kleine Steden gegeven; namelijk, dat *Haarlem en Amſterdam, zijnde twee van de zes groote Steden, des vijands zijde hielden en daarom niet konden beſchreven worden.* Dit maakte, zegt hij, „ de vier overige ſcrupuleus, om zonder de kleine Steden „ zich te belasten met zoo zwaarwichtige, en zoo „ gevaarlijke Deliberatien, als dagelijcx aan haar „ voorkwamen, en daarom haar alleen deed nemen die precautie, dat de *admisſie* der kleine „ Steden tot *ordinaris Comparanten* maar zoude „ wezen *proviſioneel*, en *gedurende den oorlog*, „ welke het toen ter tijd niet te voorzien was, „ dat van lange duur zijn zoude; gelijk ook al „ in het volgend jaar over eene vrede of verzoening met den Koning van Spanjen gehandeld „ wierd. Verre dat men toen had kunnen denken op een oorlog van [bijna] tachtig jaren, „ een veel te langen tijd, om na verloop van „ dien de zaken te kunnen herſtellen op de voorgaande voet, in prejudicie van een zoo langdurige proviſie en posſesſie."

Deze aanmerking van Vredehandel brengt mij van zelfs, tot het voorgevallene omtrent deze Staatsvergadering, nog in dit zelfde jaar 1574. en 't volgende 1575. De bekende pogingen tot verzoening met den Koning te *Breda* gedaan, door

De Koning vervoegt zich aan Stadhouder of

aan Staten, tot verzoening. door de Geſchiedſchrijvers onder den naam van *Bredaſchen Vredehandel* in 't breede beſchreven, vorderden de Vergadering der Staten; die handelingen waren van veel gewicht; zij betroffen het geheele Volk van Holland en Zeeland, hunne vrijheden, en de volkomen Regeringsverandering. De Stadhouder was hier weder de Hoofdperſonage in 't doen en 't laten, en in 't onderhandelen, zoo, omdat hij wel *op 's Konings naam*, ſchoon tegens *'s Konings* wil en meening, handelde, als omdat hij *des Volks* en *der Staten* belangen zich had aangetrokken. 't Was daarom, dat de Brieven en Voorſtellen tot Verzoening van 's Konings zijde ingericht waren *aan den Prins van Orange, en aan de Staten;* en dat aan de Afgezanten *Egbert Leoninus* en *Hugo Bont*, te Delft gekomen zijnde, door *de Staten*, met voorkennis van *den Raad nevens den Prins*, werd afgevraagd, aan wien *hun last* hield, en dat zij daarop antwoorden *geenen last te hebben te communiceren dan met ſyn Excell.* OFTE *de Staten* (29), waarop den volgenden dag zij *in de Vergaderinge ende tegenwoordigheit van de Staten ende die van den Rade nevens ſyn Excell. gekomen zynde*, onder anderen verklaarden, *commisſie te hebben van wegen ſyne Majeſteyt, omme directelyk met ſyne Excell. ende eenſamentlyck met de Staten te beſoigneren;* zij vragen daarom of zij hunnen last zullen openen in 't afwezen van den Prins? waarop, na overgave van hunne lastbrieven, die *van Delft* en *de Advokaat Buys* op den volgenden dag (30) benoemd worden, om naar

(29) *Reſ. van Holl.* 1574. d. 20 Dec.
(30) 22 Dec. 1574. *fol.* 258.

naar Zeeland te trekken aan den *Prins*, om hem alles voor te dragen, en nader bepaald op den 23 Dec. (31), om twee Edelen, als 's Prinsen Raden, te zenden met eenen Brief, waar in zij hem melden (32) de aankomst dier twee Gezanten, om *met Hem en eenzaamlijk met de Staten van Holland en Zeeland* te handelen over Vrede, — zij berichten hem van alles door zijne twee Raden, *zy versoecken ende bidden mitsdien deselve by Uwer genade gehoor ende geloof gegunt te worden, ende dat uwer genade gelieve door deselve ons te doen verwittigen, wes uwe genade advis ende goedtdunken sal, vorder in de saecke by ons gedaen te worden;* maar, daar het hierop aan zal komen wegens de daardoor veroorzaakte schikking in de *Staatsvergadering;* zij laten er onmidlijk op volgen deze veel beduidende Vraag: *Ende insonderheydt, of tot dese saeck van nooden zal zyn een gemeene ende generale Versamelinge van* ALLE *de Steden van Hollandt en Zeelandt?*

Men vraagt 's Stadhouders goedvinden.

Dit laatste nu schijnt de Prins goedgekeurd te hebben. Men vindt hierom kort daaraan *de Steden van Zeeland* mede op de *Hollandsche* Vergadering, mitsgaders de Steden *Buren* en *Bommel*, die zich ter gemeener bescherming bij Holland als *geassocieerden* gevoegd hadden; en in Jan. 1575. (33) wordt de Secretaris gelast, ook *te schrijven aan de Burgemeesters en Regeerders van Schiedam, Briel, Geertruidenberg, Schoonhoven, Oudewater en Woerden*, om mede hunne stem uittebrengen over de *Bredasche Vredehan-*

Aanleiding hieruit tot een grooter Staten-Vergadering, ook met Zeeland, Bommel, Buren, en meer kleine Steden.

(31) 23 Dec. fol. 260.
(32) Zie dien Brief, 25 Dec. fol. 264.
(33) *Res. van Holl.* fol. 13.

handeling. Hierop volgde den 5 Febr. eene Raadpleging, hoe deze nieuwe, gewichtige en ongewone (34) Bij-eenkomst ten aanzien *der stem-*

(34) Ik noeme dezelve *gewichtig en ongewoon.* En zeker indien er in alle de onstuimige driften, die toen aan wederzijden woelden, ooit een tijdstip geweest zij, waarin het den *Koning* recht ernst geweest is, om met zijn Volk, bijzonder met *Holland* en *Zeeland* te verzoenen, en na genoeg alles toetegeven, zoo was het toen; en 't dient tot verstand der Geschiedenis, schoon niet regelrecht tot mijn oogmerk, dit hier in 't kort optegeven. Volgens het Verhaal in de *Holl. Registers* 1574. 20 en 21 Dec. de Gezanten, toegelaten in de *Vergadering der Staten en van den Raad zijner Excell.* vertoonden aldaar, „ dat op de *Requesten* der Staten en 't Verzoek van vele *Potentaten*, ook van den *Keizer* van 't Rijk, de Koning een gunstig besluit nam, om hen als Gezanten te zenden aan zijne *Excellentie* en *de Staten*, met *Commissie*, om regelrecht met zijne Excellentie en de Staten te *besoigneren.* De Inhoud van dien Last was, dat zijne Majesteit verklaarde alle *clementie* te willen gebruiken, alle geweldige middelen te doen ophouden, zijne meening aan zijn' Gouverneur bekend had gemaakt, en Hem last gegeven tot alle bekwame middelen, om alle zijne Erflanden weder tot eenigheid en in hunnen ouden stand te brengen, en te vrede was, *alles te accorderen wat zijne Excell. en de Staten zouden verzoeken, behoudens Gods eer en 's Konings reputatie*; ook de Regering met inboorelingen te doen voorzien, en alles onverbreeklijk te onderhouden." „ Dat hierop de Staten, ziende 's Majesteits geneigtheid, wilden *de aangeboden genade aangrijpen*, tot voorkoming van 's Lands verderf, met behoud van Gods eer, en 's Konings Hoogheid; men zoude verder met zijne Excell. er over spreken, en de Gezanten zouden van de Staten ontvangen alle hunne *doleantien*, die niet zullen afgeslagen worden, welken dienen tot redelijkheid en rust, te meer, daar zijne Majesteit reeds *motu proprio* algemeene voorzieningen verordend hadde, doch vreesde, dat hij hiermede niet elk genoegen zoude; waarom hij al-

stemming in te richten, — in deze aanmerklijke bewoording (35): *De Eedelen ende Gedepp. van de groote Steden vergadert zynde, uytgezondert die van Dordrecht, is by henluyden voorgeslagen ende geadviseert op 't* BELIEVEN *van syne Excellentie* (36), dat, *overmids de menichte der Gedepp. ende Steden alhier beschreven zynde, ende om te vorderen de communicatie des Vredehandels geraden te zyn alle de advysen* IN VIER STEM-

alle *particuliere doleantien* van alle *geoppresseerden* wilde hooren, en verzocht daartoe eenige *Gecommitteerden* van der Staten zijde. Zij maanden de Staten aan, dit aanbod te omhelzen, en vastlijk te vertrouwen, dat zijne Majesteit gezind is, alles tot vrede te brengen door zachte middelen; en zij twijfelen niet of de Staten willen dit mede, om alzoo onder 't gebied des Konings met de overige Landen, als zoo vele Lidmaten, in eene eeuwige Vrede te leven." Men weet den uitslag van dit aanbod, en dat het ook hier, gelijk naderhand altijd, haperde aan 't Stuk van den *Godsdienst*, benevens 't wantrouwen aan 's Konings welmeenendheid. En dit van den *Godsdienst* zeg ik op geene losse gronden. Immers ik vinde in de *Holl. Resol.* 1575. bl. 452. dat men het buiten het Artikel van den *Godsdienst eens was en genoeghsaem verstaen moet werden het Accord gesloten te zyn.* Maar de Koning wilde dat punt niet laten glippen, en de *Staten* ook niet, welken (bl. 450.) even te voren daarom zeer nadruklijk verklaarden, *dat het hun ongelegen is om 't Vaderland om de Religie te ruimen.* Hierop besloot men, (bl. 455.) *Uyt alle verdere communicatien te scheyden nopende den Vredehandel.*

(35) *Res. van Holl.* 1575. 5 Febr. fol. 47.

(36) De uitdrukking *op 't believen van den Prins* schijnt in deze en andere Stukken van dien tijd te kennen te geven, dat het *den Prins zoo beliefde*, dat hij het zoo had *voorgesteld* of laten voorstellen, waarop dan de beraadslaging der Staten volgde. Anders kon het ook beteekenen, *indien* 't den Prinse zoo beliefde. Doch in wat zin men 't neme, hier geeft het weinig verschil.

STEMMEN *te colligeren, te weten, de Eedelen en de groote Steden in Hollant,*

Nieuwe wijze van Stemming.

Die van Zeelant,
De kleyne Steden van Hollant met
Die van Bommel, Buuren, ende elck apart,
Ende de Vyfde Stemme *gereserveert aan syne Excellentie.*"

Men vindt dat op dien dag (fol. 48.) ter Dagvaart *tegenwoordig* waren: *De Eedelen, Dordrecht, Delft, Leiden, Gouda, Rotterdam, Gornichem, Schiedam, Briel, Schoonhoven, Oudewater, Woerden, Geertruidenberg, Alkmaar, Hoorn, Enkhuisen, Medenblik, Edam, Monnikendam, Purmerende,* GROOTEBROEK, (en dus ook de Steden van 't Noorderkwartier), *Bommel;* zijne *Excellentie* voor *Buren; Veere, Zierikzee, — In bijwezen van die van den Rade nevens zijne Excellentie* (37). Dit viel voor den 5 Februarie. Op den volgenden dag leest men duidlijker, dat het voorgestelde van wegen den Prins, om bij 5 stemmen te besluiten, 1 bij de Edelen en groote Steden, 2 bij Zeeland, 3 bij Bom-

(37) Dit schijnt het Steedje *Grootebroek* zoo wel aangestaan te hebben, dat het zelve, nadat het in 't j. 1573. den 1 Mei van *Willem I.* in zijn post als Graven Stadhouder, bevestiging van alle zijne Voorrechten gekregen had, als nu den 26 Maart 1575. op 't verzoek van *Burgemeesters, Regeerders en de geheele Vroedschap of Rijkdommen der Stede, vergund werd,* op naam van Philips van Spanje, *bij deliberatie van den Stadhouder,* en *bij advise van de Staten, om voortaan op alle communicatien en verzameling der Steden van Holland, zoo wel binnen en buiten 's Lands als in Noordholland, met de andere kleine Steden beschreven, gehoord en geadmitteerd te worden. Chron. van Medenblik,* bl. 467, 473.

Bommel en Buuren, 4 bij de kleine Steden van Holland, en 5 bij zijne *Excell.* goedgekeurd is, uitgezonderd, dat *Zeeland ongelast* was, en die van Noordholland meenden, dat *de kleine Steden* te veel waren, om onder eene stem gebracht te worden (fol. 51). Doch den 7 Febr. werd hierop een nader Rapport uitgebracht, dat men die vijf stemmen zoude gebruiken *in alle generale saken, en die dezen Vredehandel zouden concerneren.* En toen viel 't eendrachtig besluit: om *op alle saken den Vredehandel en de gemeene landen betreffende te besluiten met 5 distincte stemmen ofte het meerendeel van dien — en zyn Excell. ex superabundanti en tot Vereeniging van dien de 5de stem* (fol. 52. f.) met bijvoeging: *sonder prejudicie van yemandts Privilegien, Vrydommen ofte Gerechtigheden, en dat deselve Resolutie en besluyt effect sorteren sal, niet tegenstaende enige oppositie ter contrarie.*

Zie daar een gewichtig Besluit, het welk daarom te aanmerklijker wordt, omdat, wanneer men den 25 Dec. 1574. besloot aan den Prins te vragen, of hij *eene generale Vergadering van alle de Hollandsche en Zeeuwsche Steden* noodig vondt (fol. 264.), men dien zelfden dag (fol. 265.) raadpleegde, — of *geraden sal wesen de Ordonnantie op den* 1 *Febr.* 1574. *ende de andere naervolgende dagen derselver maend gemaeckt op de Vergadering van de Staten te doen observeren en onderhouden.* En nog den 7 Jan. 1575. (fol. 8.) *De Secretaris gecommitteert wordt tot het doen onderhouden van de Ordonnantie op de forme van de Vergaderingen gemaeckt.* Doch was een zonderling geval.

Waaruit ik deze drie dingen meene te mogen opmaken.

1. Dat

1. Dat *die Vorm* wel in Febr. 1574. besloten was, maar niet naaukeurig in alles schijnt gevolgd te zijn geweest.

2. Dat, beduchtende, dat door die nieuwe Bijeenkomst hierin verandering zoude kunnen komen, zij te meer de onderhouding van dat Besluit aanklemmen.

3. Dat die *grooter* Vergadering, waarin buiten Zeeland, ook alle de *kleine* Steden van Holland geroepen wierden, alleen betreklijk was of tot de gemeene *belangen* van Holland en Zeeland, of tot die gewichtige *Onderwerpen*, die het gansche Volk en den Landsstand geheel betroffen, (waarvan nader op 't j. 1579. 17 Febr.) welke Voorwerpen men brengen kan 1°. Tot verandering van Grondwetten of Regering.

2°. Tot Verbonden van Vrede en Oorlog.

3°. Tot nieuwe Contributien ter algemeene Landsverdediging.

Die groote Vergadering had dan wezenlijk voor *den Vredehandel* plaats, zoo als blijkt uit de *Registers van Holland*, als mede uit het Antwoord des Princen en der Staten op de Vredesvoorstelling (38); 't welk door den Prins, door 3 Edelen, en door 19 Hollandsche en 4 Zeeusche Steden geteekend is, en besloten wordt: *Aldus gedaen ende gesloten by syne Prinsel. Excell., Staten ende Steden van Hollandt ende Zeelandt, Staetsgewys vergaderd met die van Bommel en Buyren tot Dordrecht den 20 Martii 1575.*

En zulk eene grooter Vergadering zullen wij straks zien, dat ook plaats greep bij de vollediger *Regeringsopdracht* aan *Willem I.*, waartoe ik

(38) BOR IX. fol. 89—91.

ik nu overga, na alvorens te hebben aangemerkt, dat in *Mei* 1575. weder eene andere stemming werd ingevoerd, zoo namelijk, dat men met Zeeland te gelijk raadplegende over de *Regeringszaken* en *geldmiddelen* alles deelde in *drie* stemmen (39), waarvan de eerste ware die *des Prinsen met de Edelen en 6 groote Steden*, de tweede *Bommel* en de *kleine Steden* van Zuid- en Noordholland, en de derde die van Zeeland. Wanneer nu die vereenigde Vergadering van Hollanders en Zeeuwschen plaats had; zoo schijnt men daaraan den naam *van de Generale Staten* gegeven te hebben. Dus vindt men fol. 106. *een consent van de generale Staten als de groote en de kleyne Steden van Hollant en Zeelant.*

ZESDE HOOFDSTUK.

In wat licht verschijnt de Stadhouder sedert 1574. en door de Unie met Holland 1575?

Zien we, nu hoe den Prins, die tot dus lange als *Stadhouder* des Konings alles verrichtte, thans ook van de zijde *der Staten*, als 's Volks Vertegenwoordigers, meerder macht werd opgedragen. Reeds den 20 October 1574. had de Prins aan de Staten een Voorstel gedaan, waarbij hij (40) hun

Des Stadhouders macht vergroot van der Staten zijde.

(39) *Res. van Holl.* 1575. fol. 283.
(40) Zie *Res. van Holl.* 1574. 1 Nov. fol. 176—180.

hun openleide den hoogdringenden nood, om beter orde te stellen en te voorzien, zoo in de zaken van *'t Politiek Gouvernement*, als *van Finantie en Oorlog;* welker verwarring hij uit drie oorzaken oordeelde te spruiten; de eerste was dat het gemeene Volk in den waan gebracht wierd, dat de penningen meer voor hem dan voor de gemeene zaak werden opgebracht; waaruit ook vele zwarigheden rezen in 't ontvangen van Guarnizoenen in de Steden; de tweede, dat de ingewilligde Contributien door onordening en wanbetalingen moeilijk tot *executie* te brengen zijn. De derde, dat de behandeling der *finantie* en penningen zeer verward was, doordien vele gelden tot andere einden verstrekt werden, dan hun beschikking eischte; waardoor in 't Krijgsvolk zeer vele wanorde; de soldaten, die met den burger een hart moesten hebben, in de Steden den burger lastig vallen, en op 't platte land roven. „Hij oordeelde, om 't eerste point te verbeteren, *dat de Staten zelve het gansche Gouvernement moesten aannemen met zijne macht en auctoriteit;* hierdoor zouden alle vermoedens ophouden, als *zij zullen zien, dat alles door die gemeenheid en generaliteit geregeert werdt; en nadat zij eenmaal in deze macht en auctoriteit zullen getreden zijn*, zullen de twee andere punten gemaklijk te vinden zijn. Hij was uit geene eergierigheid gekomen, maar om hen te dienen; Hij had nu twee jaren dien last gedragen; en vermaant hen tot eendrachtigheid; Hij spreekt zoo niet, om dat het hem verdroot, henlieden te dienen; 't zoude hem smerten, indien de zaken zouden verachteren; 't welk echter te vrezen was." De Staten gaven hem den 12 Nov. een antwoord in ge-

Aanleiding tot hetzelve.

1. 's Prinsen klacht over *wanorde.*

2. En *wantrouwen.*

Hij wil den Staten 't Gouvernement overdragen.

geschrift over. Dit klonk hierop geheel anders, en toonde genoeg den nood, waarin zij zonder Hem zich zouden bevinden. Zij gaven *hem onderdaniglijk te kennen*, dat, gedurende het *verschil* met den *Koning*, *geabuseert van de Spaanschen*, tot *bewaring van de gemeene ruste en welvaart*, *onderhoud van goede Politie*, *Privilegien en Vrijheden*, en bijzonder tot *bewaring van de Christelijke Religie*, hoognoodig ware, *een Hoofd en Overigheid te hebben; dat zij daarom zijne Excellentie bidden*, *in zijne gelukkige Regering met het Collegie van den Raad nevens hem te continueren*, *en de superintendentie*, *Overigheid en Regering*, *onder den naam van Gouverneur of Regent*, UIT GOEDWILLIGE COLLATIE *van de Staten*, *Vasallen en Ingezetenen te aanvaarden; confererende hem tot dat einde absolute macht*, *autoriteit ende souverein bevel tot directie van alle gemeene Landszaken*, *niets uitgezonderd.* Hij zoude als zoodanig volkomen macht hebben over 't gansche oorlogsbeleid, naar zijn goedvinden; en, daar er veel verschil bij Staten en Steden was, wegens oorlogschepen, die elk voor zich had en gebruikte, zoo zullen alle die schepen van Steden of Staten in zijne handen gesteld worden om tegen den vijand te gebruiken, zonder voorbehouding, mids niet te vervreemden dan met toestemming; en daartoe zullen Hem in handen gesteld worden alle de *Convoijen* en *Licenten* in Holland en Zeeland, en 't aanstellen van Ontvangers, op benoeming der Staten. Het Politieke Bestier zoude ook aan Hem staan, met *advis* van het Collegie van zijnen Rade, maar zoo, dat hij Resolutie kan nemen naar *zijn goeddunken.* Doch in nieuwe *Contributien*, *Impos-*

Der Staten antwoord, dringt op volharding in zijn Bestier.

Met nog meer macht

in Krijg-

en Politie.

ten, enz. en verandering van *Gouvernement*, zou hij *de Edelen en Steden*, *representerende de Staten van Holland*, special moeten beschrijven; alle Hoofdofficieren, Provinciale Raden en Rekenkamer aanstellen *bij advis* en benoeming der Staten; en de Raden van Staat alle jaar veranderbaar zijn. Echter zoude hij in nood op der Staten *credit* kunnen ligten de somme van *f* 15000:-, waarin Holland *twee derde* en Zeeland *één derde* drage.

Op 't *tweede* Artikel, tot voorkoming van die zwarigheid, zouden alle de *Overheid*, *Schutterijen*, *Gilden* en *Gemeentens* van Steden *zich verbinden*, de Bevelen van zijne *Excellentie* met zijnen Rade te gehoorzamen, en vooral het innemen van Krijgsbezetting en soldaten; de ingewilligde Beden of lasten optebrengen; of bij gebreke de onwilligen, *het zij Corpus van Steden*, *Gilden*, *Schutterijen*, of anders bij wegen van *contrainte* en *executie* daartoe te brengen, het zij *bij apprehensie van de Overheyt*, *Burgers of Ingezetenen*, *of by angste hunner persoonen of goederen*; enz. En hier toe zouden de Stedelingen hem helpen de onwilligen en gebrekigen te verplichten, des verzocht zijnde (41). Om voor tegen-

(41) Men kan over 't gewicht dezer zaak in 's Lands hoogsten nood oordeelen uit een Staaltje, in de *Resol. van Holl.* van 29 Octob. 1574. bl. 167. waar ik vinde, dat Leiden onwillig en ongehoorzaam was in 't volbrengen der bevelen van den Prins, en dat dit door de Staten werd aangemerkt, „ *als een saecke van groten gewichte ende quade consequentie*, *directelyck tegens het Verbondt ende gehoorsaemheydt*, *die syne Excell. soo vastelyck belooft is*, *die voor het eerste by UE. soo onlanghs naer Ul. verlossinge soo lichtelyck niet wederstaen en behoordt te worden.* Dit van eene *Stad*; nu een voorbeeld van *de dorpen.* Den 12 Nov. bl. 191. vind ik, dat, dewijl vele Ingezetenen van Dorpen, door den vijand verlaten,

genwoordig iets tot betaling der knechten te hebben, zouden de Steden Dordrecht, Delft, Gouda, Rotterdam en Briel binnen 8 dagen hem beschikken *f* 23600:-:- op rekening, voor eene maand: en elke Stad zoude binnen 14 dagen rekening doen van haar Maandgeld en haar verschuldigd aandeel in de *f* 60000 kroonen. De Finantiekamer zoude middelen beramen ter betaling van extraordinare partijen.

Op 't *derde* Artikel, *de wanorde in de Finantie;* tot voorkoming derzelve, zoude hij volkomen *beschikking* hebben over *de Domeinen en inkomsten des Graafschaps*, en *van de ingewilligde geldbeden;* geene *Staten of Steden* zouden die zich onderwinden, 't zij met *assignatien*, *kortingen*, enz. uitgezonderd *den Impost*, welke de Staten aan zich houden, dan alleen in hoogdringenden nood. En tot beter nakoming, zouden de *Magistraten*, *Gilden*, *Schutterijen en Gemeentens* hierop den Prinse den behoorlijken Eed doen, als aan hunnen *Gouverneur of* REGENT, en schriftelijke Verklaring, van Stad tot Stad; met

ten, weigerden den Eed van Getrouwheid en 't houden van Wachten, de Staten besluiten, dat die *van den Rade nevens zijn Excell.* uit zijnen Naam aan alle Officiers en Magistraten dier dorpen scherplijk zullen bevelen, den Ingezetenen in hunne handen dien Eed te laten doen, elk hunner op geweer te stellen, en wacht te helpen houden, de onwilligen aan te tasten, en hunne goederen *opteteekenen*; en dat alle Ingezetenen daartoe alle hulp zullen toebrengen, en de Officieren, elk hunner, 4 tot 8 Lijfschutten mogen hebben ten koste van het Dorp." Men ziet hieruit de zwarigheden, met welken ook in dezen de Prins te worstelen hadde.

tegenzijdsche Belofte van den Prins, van bewaring hunner Rechten, en handhaving der Christelijke Religie. Dit voorstel, 't welk ik in zijne gevolgen zal kenbaar maken, moet ten sleutel strekken van de naderhand hem gedane Opdracht der hooge Overigheid. De *Staten*, dat is, de Gemachtigden uit de Edelen en Steden, namen op dit Voorstel, elk in den zijnen, *Rapport*, dat is, zij namen aan, om met hunne Zenders over 't zelve te raadplegen.

Deze Voorstellingen nu werden aan den Prins ter goedkeuring gegeven; maar men vindt, op den 13 Nov. (fol. 196.) dat hij de voorgestelde somme, bij de maand, van de hand wees, verklarende, die *in geener manieren genoegzaam te zijn tot de noodzakelijke lasten, aan die Regering staande*; dat hij ter aanneming der *Regering* diende te hebben *f* 45000:- gereed, met zekerheid, dat zulks maandlijks volgen zoude; waartoe hij te vrede is, dat de *Steden* zouden mogen heffen voor zich *één vierde* van de *Accijsen*, en de andere Stedelijke lasten verhoogen. Hij wilde het *vierde* Artikel weggelaten hebben (42). Het *derde* Artikel, wegens de Inkomsten, wilde hij dus veranderd hebben, dat tot betaling der lasten, zoo van Regering, als oorlog te water en te lande, toerusting van schepen, besolding van krijgsvolk, fortificatien, enz. hij volle beschikking

Nader handel hierover.

(42) Dit schijnt te zijn geweest de voorgestelde *wederzijdsche Verbintenis*, duchtende mogelijk, dat dit te veel opspraak bij den Vijand zoude geven, vooral in die kommervolle gesteldheid van zaken. 't Was *Novemb.* 1574.

king zoude hebben over *de Domeinen*, en *Inkomsten* des Graafschaps van Holland en Zeeland, de bewilligde Beden, als lastgeld, morgengeld, licenten, en andere Inkomsten, bij advise van den Rade; maar zoo, dat alle weddens van Raden, Justitie, en diergelijken zouden betaald worden uit de Imposten.

Vervolgens de Staten den 22 Nov. (fol. 197.) door Mr. *Paulus Buys*, van wegen den Prins ernstig gedrongen zijnde, tot voorkoming van verdere *confusie in den lande, om vruchtbare en absolute Resolutie te nemen op den Gouvernemente van den Lande*, besloten de Staten den 25 Nov. (fol. 207.) om het maandgeld te continueren tot *f* 30000:-:-. Dat zijn Excellentie elke Stad zoude stellen op *hare Quote*, en zoo dit niet toereikte, dan weder te *quotiseren*, en zoo nog niet toereikte, zij te vreden waren, alle hunlieder Inkomsten te brengen *in Unie*, of in eene beurs, en dat men hierop 's Prinsen goedkeuring zoude vragen. Maar des namiddags wordt den Staten bericht, dat zijne Excellentie geenzins met der Staten *Advis* te vrede was; dat hij *ontroerd* was, en zich beklaagde over *der Staten traagheid*, lichtvaerdigheid, en 't niet nakomen hunner solemnele beloften en voorgaande bewilliging, zoo van 't maandgeld als de 60000 kroonen; waardoor 't Land in gevaar, en hij in schande kwam. Hij was niet gezind, de Regering op dien voet te aanvaarden; hij wil liefst oorlof van hen nemen, en met hunnen dank, ter bewaring zijner eer, uit het Land vertrekken, latende alles in handen der *Staten*, om met de minste kosten het Land te beschermen; 't welk ook beter zijn konde, wanneer door zijn vertrek zij verligt wer-

De Prins wil vertrekken.

den van de onkosten van *zijn tractement* en 't onderhoud *zijner Guardes*.

De Staten dit verstaande, en inziende den uitersten nood, en dat alles zich tot een goed en gewenscht einde scheen te schikken, besloten tot continueren van de *f* 45000:- ter maand, *met surcheance* voor vier maanden van alle betaling van schulden, renten, en andere gagien, buiten die van zijne Excellentie, met dien verstande, dat het te kort komende van die *f* 45000:- uit de bekende middelen, over de Steden door zijne Excellentie zoude ommeslagen worden, enz.

Zie daar eene onderhandeling, om de Regering, die de Prins, als Stadhouder, van *'s Konings* wegen, ten minsten nog *op zijnen naam* voerde, nu op te dragen aan den Prins, van *wegen de Staten en 't Volk*, voor zoo verre, *bij afwezigheid of bij stilstand van 's Konings* gehoorzaamheid, zij konden gerekend worden, *de macht van zelfvoorziening* te bezitten.

Ik heb deze Stukken, in hun geheel, uit *de Registers van Holland*, hier achter gevoegd, den 1—25 Novemb. 1574. BIJLAGE, als zijnde op 't stuk der Regeringszaak van zeergroot gewicht, alzoo op deze handeling van en met de Staten gebouwd is het kort daarop gevolgde Verdrag der Staten met den Prins. Men ziet er uit, ter eener zijde, de verlegenheid en nood der Staten, als Volksvertegenwoordigers, om, zonder *hoofd*, met *klem* iets uittevoeren, ter andere zijde, hoe de Prins van dezen nood en verlegenheid gebruik wist te maken, om tot beter verdediging tegen den vijand *meer macht*, en van de zijde *des Volks en der Staten* zelf, meer *rechtstitel en klem* te krijgen, of anders met eere 't Land te ruimen.

Aanmerking hierover.

Welk

Welk laatste denklijk het oogmerk van dien schranderen en Staatkundigen Vorst niet zal geweest zijn dan alleen bij uiterften nood, die zekerlijk toen zeergroot was. Daar kwam bij, dat, hoe hachlijk ook de stap voor den Prins was, om van wegens 't Volk en de Staten zelfs *te gebieden*, Hij evenwel bij de opkomende handelingen van Vrede en Verzoening met den Koning, die kort hierop volgden, wel voorzag, dat, daar hij zich als *werklijk Stadhouder des Konings* voordeed, hij, als *Ambtenaar* des Konings, veel meerder moeite zoude hebben, om verzoening en vergiffenis te krijgen, en zijne goederen en bezittingen te behouden, dan wanneer hij *met de Staten* en 't *Volk*, als 't ware, in een gesmolten, en *als hun Opperhoofd aangemerkt*, voor zich dezelfde Voorwaarden bedingen konde als voor *Volk en Staten*, zoo lang hij met hun den Koning dan stilzwijgende bleef erkennen, en alleen geacht moest worden eene *gemeene zaak* tegen de Spaansche krijgsknechten, en hunne Drijvers gemaakt te hebben. En in dit licht de zaak beschouwd, zullen vele volgende handelingen duidlijker opgeklaard worden.

Namelijk uit al het voorverhaalde, nadat *de Vrede* afsprong, en nadat de Vroedschappen gehoord waren, en eenigen te vergeefs met de Staten van Zeeland, op 't stuk der Regering, geraadpleegd hadden, kwam eindlijk, op voordracht van den Prinse, te voorschijn *het Verbond* of *Verdrag* van naauwe *Vereeniging* of *Unie* tusschen de Ridderschap, Edelen en Steden van *Holland*, tot aanstelling van een *Opperhoofd* boven hun, op den 11 Jul. 1575. waarbij, na opgave van alle 't ge- Gevolg. de Unie van de Hollandsche Steden 1575.

gene de Prins van Orange met en voor de Ingezetenen of 't Volk gedaan hadde tot bescherming der Landen tegen de Spaanschen, die zelfde *Ridderschap*, *Edelen en Steden van Holland*, *representerende de Staten van den Lande*, na onderling beraad op de forme van Regering en 't bewind der gemeene zaken, verklaren te bevinden, „ *dat alle Republieken en Gemeenschappen best worden behouden*, *gesterkt en bevestigd bij eenigheid*, *welke niet wel kan zijn bij velen*, *in wille en gemoed veel tijds differerende*, *en dat mitsdien ook noodig was*, *dat de Regering gesteld wierd en bevolen aan één Hoofd en Overigheid.*" De Heer VAN SLINGELAND, bl. 95. die dit zelfde ook aanhaalt tot aanwijzing der Regering, gedurende het leven van Prins Willem I., noemt dit *opmerkelijke woorden van Regenten*, *welke goed en bloed opzetteden voor de Vrijheid*, *en weinig overeenkomende met de Maximes van latere tijden!* Hierop gaan zij voord, dat zij *mitsdien* den Prinse *verfoeken en bidden*, *en*, *zoo veel in hun*, *Staten*, *is*, *Hem als Hoofd en Hoogste Overheid verkiezen en stellen tot de Regering der Landen en Steden van Hollant*, mitsgaders alle onderwinding en beleiding van de gemeene zake derzelver Landen, met onderwerping van alle dezelven aan den goeden wille en gebied van zijne Excellentie, denwelken zijlieden *geconfereert hadden* en *confereerden* bij dit Verdrag *alle volkomen macht en autoriteit*, *daar toe eenigzins noodig zynde*, *in der manieren* (*L. W.*), *dat zoo lang de Landen in der oorlog of wapenen zyn*, *hy hebben zal volkomen autoriteit ende macht als* SOUVEREIN *ende Overhooft te* GEBIEDEN ENDE TE VERBIEDEN ALLES

Hun gelegde grond.

En Opdracht aan den Prins

van het Souverein Opperbevel.

van

wat tot conservatie en bescherming DIENLYK OF SCHADELYK (43) *zal mogen zyn;* en daaronder ook de macht, om des noods, *buiten den gewoonen tyd, de Officieren, Wethouderen of Magistraten van de Steden te mogen veranderen met kennisse van zaken, en van het meerendeel dergenen, die de Vroedschappen en het Corpus van de Steden zyn representerende.* Waarbij voords verdragen en bepaald wordt, dat DE STATEN *in 't gemeen, ook de Officieren,* MAGISTRATEN, SCHUTTERYEN *ende Gemeenten in alle Steden en Vlekken eed zullen doen, den Prinse in zyne Regering, bevelen ende Ordonnantien, boven gemeld, en tot onderhouding van dien getrou, onderdanig, en gehoorzaam te wezen.* En zullen de Staten, 't zij met of zonder die van Zeeland, inrichten eenen Landraad, NB. *tot beleiding en conservatie van* ALLEN ANDEREN *des gemeenen Lands zaken, en Unie derzelven Landen; dewelke naar — — de Instructie henlieden daar aftegeven, van wegen de Staten — zyne Excell. ook zullen assisteren — met raad en daad, in 't geheel of deel daartoe by zyne Excell. vermaand zynde,* en zal niettemin de Prins *den Staten doen vergaderen en beschrijven,* als *hem* zal *goeddunken, in 't bijzonder of in 't algemeen.* En eindlijk beloven *de Staten, voor zoo veel hen aangaat, zijne Excell. onderdaniglyk te* GEHOORZAMEN, *en naar hun vermogen te doen gehoorzamen t'allen tyden, als zy bevel van hem verkrygen.* Dit aanmerk-

Met Eedzwering der Staten van trouw en gehoorzaamheid aan Hem.

Met bijgevoegden Staatsraad of Landraad.

(43) Voor *schadelijk* leest men bij BOR fol. 119. *doenlijk*, maar de zin zelf en het kortsvolgende Verdrag van 1576. brengt duidlijk mede 't woord *schadelijk*. Men verbiedt niet het *dienlijke en doenlijke*.

merklijk Verdrag is te Dordrecht gemaakt en geteekend *bij de Ridderschap*, *Edelen*, *groote en kleine Steden van Holland*, *Staatsgewijze vergaderd zijnde*, den 11 Julij 1575 (44).

Ingevolge hier van, en overeenkomstig met de gedane Opdracht, werd in de plaats van de drie Collegien, *van Rade*, *van Finantie*, *en van Admiraliteit*, te voren den Prinse toegevoegd, *een Landraad*, ten einde boven genoemd, ingesteld, op eene zeer ampele *Instructie* (45), den 27 Augustus 1575. welke onder anderen medebracht (46), „ dat die van den Rade en Rekeningen, en den Hove van Holland, elk in hun beroep, ten allen tijde, des verzocht zijnde, zouden verplicht zijn, *den Landraad* met hun advis, raad, en hulp, bijtestaan; en dat de leden van het Collegie des *Landraads* in de Staten-Vergadering zich zouden vervoegen als *Gedeputeerden* van de Steden of Collegien, daaruit elk gekozen was; en de andere Gedeputeerden, die Staatsgewijze ter Dagvaart verschenen, alzoo behulpzaam zijn; zulks, dat, gedurende de Vergadering der Staten, alle zaken des Landraads, op den naam en 't gezag der Staten en des Landraads gezamenlijk, zouden gehandeld worden, en ook de Gedeputeerden der Staten of eenigen van hun, tusschentijds vrijen toegang hebben tot den Landraad, om iets aantedienen, of de gemeene zaak te helpen vorderen."

Instructie voor dien Landraad.

Ik hebbe omtrent dezen *Landraad*, zijne ware be-

(44) BOR VIII. bl. 119. *Res. van Holl.* 20 Jul.
(45) *Res. van Holl.* 1575. 27 Aug.
(46) Ik volge hier de woorden van SLINGELAND, bl. 96.

bedoeling, en overeenstemming met de gemaakte *Unie* eenige gewichtige aanmerkingen te maken (47). Men heeft Schrijvers, die meenen, dat deze *Landraad* moest dienen, om den Prins te bepalen. Ik zie dat niet in. Maar wel tot zijne hulp en verligting. Het Verdrag had opgegeven drie *voorname einden*, waartoe die Raden dienen zouden. Vooreerst: „ tot *beleiding en conservatie* VAN ALLE ANDEREN *des gemeenen Lands zaken;*" en derhalve niet tot beleiding of *conservatie* van zulke zaken, waarover, bij deze Unie vooraf was gehandeld, en waarvan de Opperhoofdigheid, Hoogste Overigheid, en het geheele Beleid, conservatie en regering aan den Stadhouder toegekend en overgelaten was; en waarvan niet het minste was, dat hem werd gegeven *volkomen autoriteit en macht, als Souverein en Overhoofd te gebieden en te verbieden alles wat tot conservatie en bescherming der Landen dienstig of schadelijk zijn mogte.* „ En het blijkt, „ zegt WAELWYK, uit de *Instructie* zelf ten klaarsten, dat het bepaaldelijk, en alleen zulke zaken zijn, die tot het bijzonder Staatsdepartement behooren, en die waarschijnlijk, immers „ meerendeels, naderhand zijn gedemandeerd aan „ het Collegie van der *Staten Gecommitteerde* „ *Raden.*"

Het andere einde was: „ tot *beleiding en conservatie* — — *van de Unie der Landen* —". Men versta hier niet de *Unie* tusschen de twee Provincien van Holland en Zeeland. Want die was

(47) Reeds opgemerkt, schoon met een ander einde, door den Hr. WAALWYK, bl. 64.

was nog niet aanwezig, en kwam eerst in 't volgend jaar te Delft tot stand. Maar tot behoud der Unie der Landen van Holland en Westfriesland, of van het Zuider- en Noorderkwartier, die dikwils en in vele opzichten gansch niet eens waren, zoo min als de Edelen met de Steden; en de Steden onderling en met malkanderen; om welken nader te verbinden, om alle vorige oneenigheden neerteleggen, en om bijzonder voortekomen het onderlinge woelen om meer gezag, deze Unie en Landraad voornamelijk dienden; en welk Verdrag dus iets meerder was, dan eene eenvoudige *Acte*, zoo als zij bij den Hr. *Van Slingeland* en *Wagenaar* genoemd wordt (48).

Het derde einde was: *om — met raad en daad den Prinse te assisteren, zoo wanneer zij daartoe door Hem, geheel of ten deele, zouden* GEROEPEN *worden.* En dit in 't gemeen dan aangaande *alle die andere zaken*, welker beleid hun bij de *Instructie* was aanbevolen. En dus niet mede ten aanzien van die zaken, waar over te voren bij deze Unie de geheele Regering, beleid en onderwind, den Prins was overgegeven, dan alleen, wanneer hij *hunnen Raad begeeren* mogt. Men heeft (zegt Waelwyk ook hier) die *Instructie* maar met aandacht intezien, om ten vollen overreed te zijn, dat deze Landraad dan geenzins in-

(48) Ik volge hier den Hr. Waalwyk. Maar daar ik alleen maar waarheid zoek, wil ik niet ontveinzen, dat de woorden *de Unie der Landen* ook in algemeener zin zouden kunnen beteekenen het beleid en behoud der eendracht en gemeenschaplijke medewerking met de overige Gewesten tegen den Spanjaard. Van zekerder beduidenis zijn dan het *eerste* en 't *derde* einde.

ingesteld was, om 's Vorsten gezag te bepalen, gelijk dit *Wagenaar* en *Slingeland* voordragen, maar dat integendeel die Raden bij hun Berichtschrift hem worden onderworpen, en van Hem afhanglijk gemaakt, ook ten aanzien der zaken, waarin de Staten moesten gekend worden; te meer, daar bij de Unie onmidlijk na de woorden: *bij zijne Excell. vermaand zijnde*, volgt: *En zal* NIETTEMIN (dat is, niet tegenstaande die instelling des Landraads) *zyne Excell. den Staten doen vergaderen ende beschryven als Hem goeddunken zal* Zoodat ook de Staten daarin aan Hem onderworpen waren. Doch wat daarvan zijn moge; 't zij die Landraad aan den Prinse als Overheid onderworpen ware; 't zij zijne volle *Souvereiniteit* hierdoor meer getemperd of geregeld zij geworden: het duurde niet lang, of *die Landraad* was weder te niet. Immers reeds den 20 Septemb. (fol. 647.) vindt men eene Voordracht van den Prins, om *dien Landraad* aftefchaffen; hij wilde liever met *de Staten* of met eenige Leden derzelven te doen hebben; Hij bevond, *dat de autoriteit en magt van dien L. met menigvuldige restrictien besneden en gelimiteert, en in vele zaken aan 't vergaderen der Staten verbonden was.* Hij wilde eenige *met volmacht* bekleedde *Staatsgedeputeerden* in hunne plaats; en de Staten, begrijpende, zoo als het VAN SLINGELAND, bl. 97. voorstelt, dat de Prins verstond, dat door *de limitatien* in de *Instructie* des Landraads zijn gezag te veel bepaald was, namen daaruit aanleiding tot deze aanmerkingswaardige Verklaring: *dat zy als Gedeputeerden nooit van verstand geweest zyn, of als nog waren,* DAN *dat zyne F. G. zoude bevolen zyn*

Doch kort van duur.

De Prins wil liever met eenigen der Staten handelen.

de

de geheele en volkomen Regering, eerste Overigheid en Gouvernement der Landen van Holland en Zeeland, onder zulken titul als daartoe bekwaamlykst en met het meeste aanzien en autoriteit zoude mogen dienen, ja ALS GRAVE VAN HOLLAND, *zonder dat zy verstaan, deselve Overigheid, of autoriteit te* LIMITEREN *met eenige voorwaarden, restrictien of wetten, anders dan dat zyne F. G. geschenen had, alzulken last en Overigheid niet te begeren aantenemen, ten ware by de Staten daartoe waren gemaakt eenige schriftelyke formen en pointen, daartoe dienende; waarin, zoo er iets zoude mogen gebreken — tot beter verstand, — Zy vertrouwden, dat de genen, die henlieden ter Dagvaart gedeputeerd hadden, met oprechte genegenheid al het zelve zouden rechten en suppleren, met conservatie van de Gerechtigheid der Landen en autoriteit der Staten, als die van oude tyden zyn geweest onder* HAREN HEERE (49).

Men ziet uit dit antwoord *der Gedeputeerden*, 't zij 't zelve uit 's harten welmeenenden grond voordkwam, 't zij dat de hooge nood en de zaak van

(49) Zijn die *Staten* van oude tijden geweest *onder haren Heere?* Zeker ja! Maar is dat alhier hunne meening; of voorbehouden zij de *gerechtigheid en autoriteit* zoo als *die waren geweest?* Ik denke het laatste. Dit dunkt mij leeren de geest dier woorden, en 't voorbeding, dat zij den Prins alhier eene bijna *consulaire* of *dictatore macht* willende geven, evenwel 's Lands *Gerechtigheid* (dat is, de gewone Privilegien), en *hun Auctoriteit* (dat is, hunne gewone Vergaderingen en 't recht van de Geldmiddelen, hun toekomende,) uitzonderden, even zoo als zij die gerechtigheden van *oude tijden* onder hunne *Graven en Heeren* bezeten hadden.

van 't Land dit vereischte, om een' glimp aan hun vorig gedrag te geven, dat de Macht, die bij de Opdracht den 11 Julie waarlijk gegeven was, om alles te *gebieden en te verbieden*, wat hij zoude dienstig oordeelen, bijna gelijkredig stond met de Graaflijke Macht, alleen bepaald wordende bij Lastbrief, door een' bijgevoegden *Landraad*, uitgezonderd alleen dat *de Staten*, ('t geen zeerbillijk en natuurlijk was,) uit hoofde van 't vooruitbeding van elks Privilegien, zich ook voorbehielden *hunne wettige Vergadering*, *'s Lands gerechtigheden*, *en hun gezag*, zoo als zij dezen en dat in vorige tijden, ook onder de Graven, geoefend, en nu nog met eenige *andere Rechten* vooruitbedongen hadden.

Dan het gevolg was, dat die *Landraad* weder werd afgesteld, en volgens den voorslag des Prinsen, *drie* uit de Edelen en *twee* uit elke groote Stad, en *één* uit elke kleine, beide van 't Zuiderkwartier, en dus in vrij grooten getale *gecommitteerd* wierden (50), met volmacht voor een geheel jaar, *tot het Collegie van de Staten*, *om continueel te compareren en te besogneren* (51). De Prins had voorgesteld, *dat* „ *in plaats van dien Landraad de Eedelen en Gedeputeerden van de Steden*, *representerende de Staten van den Lande*, *het bewind van zaken zouden aannemen*; *wel verstaande*, *dat de genen*, *die daar toe zouden gesteld en gecommitteerd worden*, *volkomen macht*

(50) Men zie *Ref. van Holl.* 13 Octob. 1575.

(51) *Resol. van Holl.* 7 en 13 Octob. 1575. vergel. 8 Octob. fol. 681. waar men vindt de *benoeming van persoonen tot het Collegie van de Staten*, *bij de Steden te doen*, om *een jaar* te zitten.

macht en last zouden hebben, om absolutelijk en zonder eenig tegenspreken, in alle zaken te disponeren, als te weten, zoo wel aengaende 't fait van de Finantien, van de Admiraliteit, Politie, als anders, met volle macht en autoriteit — zonder daarom eenige consent van de Magistraten ofte Vroedtschappen te moeten versoecken." En dit geschiedde nu!

Zie daar dan den Regeringsvorm op dien tijd in zulk eenen stand gebracht, dat, behoudens dat de *grondmacht* des Volks, bij afzijn des Konings, *in den schoot der Staten*, als 's Volks Vertegenwoordigers, bleef berusten, *de Prins*, met behulp en machtiging van eenigen uit *de Staten* gekozen, en voor één jaar aangestelde, *Gecommitteerden* (52), de gansche *Oppermacht*, zoo in 't *Krijgs-*, als *Finantie-*, en *Politieke* Bestuur, uitoefende, en de *Staten*, *Steden en Gemeenten*, zelve, verbonden waren, *zijne bevelen* volgens het vorig Verdrag, en overeenkomstig die grondwettige Regelen uitgevaardigd, te gehoorzamen en te achtervolgen.

Vooruitbedingsels der Staten.

Men denke echter niet, dat daardoor *de Vroedschappen* der Steden niet meer in aanmerking kwamen, en nog minder, dat *de invloed* der *Burgerijen* op die Vroedschappen hierdoor ophielden. Men zal daar nader van spreken. Men leest op den 3 Octob. (fol. 669.) uitdruklijk, *op de protec-*

(52) Als *een Collegie*, 't welk in 't vervolg wel het *Collegie der Staten* genoemd wordt, zelfs gepaard *met*, doch evenwel onderscheiden *van de gewone Vergaderingen der Staten*, of van *Edelen en Steden*. Ik weet niet, dat dit bij iemand der Schrijveren zoo onderscheidenlijk opgemerkt is.

tectie van vremde Heeren en Potentaten vooral te hooren 't advis van de Vroedschappen. En fol. 721 f. *worden* er van *Staten wegen Brieven geschreven aan den Keizer, Keurvorsten, en alle de Duitsche Steden.* Men besluit den 14 Nov. *Ambassadeurs* te zenden naar Engeland; en hunne *Instructie secreet* te houden.

Men denke insgelijks niet, dat het voordkwam uit ijverloosheid voor 't bewaren hunner Voorrechten. Zulks was de geest dier tijden niet. Elk ijverde om 't zeerst, om de grenzen zijner Vrijheden uittebreiden. Men vindt daarvan een zonderling voorbeeld in eenen Brief van 't Hof van Holland, aan den Prins van Orange, van $15\frac{73}{74}$ 30 Jan. (53); klagende over de *Steden* en *Dorpen*, die dus aanvangt: Elk ijverde om meer macht.

Doorl. Hoochgeb. Furst ende gen. Heere!

Alzoo wy dagelicx by experientie bevinden, dat onder dexel van den jegenwoordige oorloge diversche Steden ende dorpen onder Hollant gelegen, hen dagelicx metter daet tegens alle recht, redenen ende billicheyt veryurderen de limiten van heur jurisdictien te extenderen ende soo veel hen mogelyk es op heuren naesten te usurperen, souckende ende alleen vervolgende 't gunt hem in 't particulier tot heurluyder eygen singulier prouffyt dienende ende wel gelegen is, immers eenige van henlieden pogen met indirecte middelen de facto ende metter daet althans te vercrygen ende te obtineren 't gunt henlieden in voortyden met directe middelen ende wegen van justicien nyet en heeft connen oft mogen volgen."

Zij waarschuwen hierop zijne Excellentie en de

(53) *Tweede Missive-Boek*, fol. 67. MS.

de Gedeputeerde Staten; zij vreezen voor tweedracht, oproer, haat en nijd, en vermanen bij tijds te voorzien. „ De Steden doen veel zonder „ Octrooi; Delft dreigt den Procureur Gene„ raal." Bij gelegenheid van 't Ontzet van Leiden, waartoe de Prins Octrooi ter *Quotisatie* gaf, klaagde het Hof, te Delft vergaderd, dat Delft zich ook *vermeten* had, eene belasting te leggen *op de Suppoosten van 't Hof.* *'t Hof verzette zich* hiertegen, als buiten den haak. Zij doen er een vertoog tegen. Die van Delft *executeren* met Krijgsvolk. 't Hof klaagt daar over aan de Staten, en verzoekt, dat zij daarin willen voorzien; aangemerkt het Hof was 't *Overhoofd* en 't *Overhof van Delft.* De Staten wijzen 't Hof naar den Prins, die verklaart hen te willen beschermen; doch dat *dese tyd vereischte, dat men wat behoort te doen, en dat men nu zoo zeer niet behoort te staan op onze autoriteit.* Hij had NB. die van Delft *geautoriseert!* Een nog aanmerklijker voorbeeld van die Machtsuitbreiding en aanmatiging der *Steden* is er in de klacht van *de Ridderschap en Edelen* nog in 't j. 1574. aan den Prins, bij BOR, D. VII. bl. 70. „ Zij waren de Voorstanders der platte Landen, maar de Hollandsche Steden zochten hen te beroven van hunne voorrechten, en de platte Landen van hunne Vrijheden en Neeringen. Zij vertoogden dit den Prinse in onderdanigheid; zij hadden geen andere toevlucht, dan tot hem, niet alleen als den meest gegoeden in deze Landen van Holland, maar ook als *Stadhouder Gouverneur en Kapitein Generaal.* Zij verzoeken herstel, zoo in 't Stuk der Schattingen van de platte Landen, als van de Justitie-oefening. De Prins gaf hun 't zelfde vriendlij-

lijke; doch weinig troostgevende antwoord, met belofte van alle mogelijke voldoening, en aanmaning van *met de Steden zoo weynich in contentie te comen als doenlick was.* En gaf daarbij den 30 Octob. een afzonderlijke *Acte*, waarbij zij gemachtigd werden, *om kennisse te nemen — en justitie te doen over de misdaden, voorhenen gevallen*, met bijvoeging van *twee of drie* Provinciale Raden van Holland, daar toe te verzoeken." 't Welk der Steden zeker niet zal bevallen hebben, maar een bewijs uitlevert, welk groot Gezag de Prins ook in de Rechtspleging oefende.

ZEVENDE HOOFDSTUK.

In wat licht verschijnt de Stadhouder bij en door de Unie van Holland en Zeeland, den 25 April 1576?

In dien toestand nu bleef 's Lands Regering onder vele worstelingen, wisselvalligheden, en angstvalligheden, totdat in het volgende jaar den 25 April 1576. tot stand kwam eene naauwer *Unie* of *Vereeniging* tusschen *Holland* en *Zeeland*, waarbij deze twee Provintien ('t geen in 't vorige jaar wel gepoogd, niet gelukt was) eene meer gemeene zaak *van Verdediging* tegen den vijand maakten, en dien band naauwer toetrokken, doordien zij de zelfde Macht, die Willem I. *in Holland* oefende, ook nu uitstrekten tot en door geheel *Zeeland*. Het Verdrag is veel te gewich-

Nader Unie van Holland en Zeeland 1576.

om dezelve niet wat meer bijzonder hier op-
(54). De aanleiding was de ongelijk-
heid van Verdediging en de *jalouzy* tusschen de
Provintien, vooral toen Willem I. de bele-
gerde Stad *Zierikzee* poogde te ontzetten. Men
leest in den aanhef zelve, dat *de Ridderschap en
Edelen van Holland met de Gedeputeerden van
de Steden van Holland en Zeeland, Dordrecht,
Delft, Leiden, Gouda, Rotterdam, Gorin-
chem, Schiedam, Briel, Woerden, Geertrui-
denberg, Alkmaar, Hoorn, Enkhuisen, Me-
denblik, Edam, Monnikendam, Purmerende,*
[dat is 17 Steden] *Middelburg, Zierikzee, Vlis-
singe en Vere* [4] *representerende de Staten
van die Landen*, zoo op de *Unie* als *op de Rege-
ring* Staatsgewijs *te Delft* beschreven door den
Prins van Orange, uit zijn voorstel verstaan heb-
bende, hoe 't Land, zonder hulp van buiten,
zijnen vijand had wederstaan, en nog met Gods
hulp te wederstaan had, en daarin voorzien moest
door een vast Verbond en Republiek: daartoe
noodig was goede orde, en verzekerdheid. Dat
daarom de Staten en Steden, na lang beraad, en
met volkomen last, behalve het vorig Verdrag
van den 4 Jun. 1575. (55), zich op nieuws ver-
binden tot deze navolgende Punten:

1. Dat

(54) BOR *Ned. Ber.* IX. fol. 138. enz. Zie ook mijn *Index Fedd.* N°. 153.

(55) 't Is opmerklijk, dat dit zelfde Verbond van Vereeniging tusschen *Holland* en *Zeeland* reeds voorkomt in de *Resol. van Holl.* op den gemelden 4 Junie 1575. fol. 423. Schoon zonder *de Opdracht der Hooge Overigheid*, welke op aandrang den 8 en 9 Junie, en volgende dagen, eerst gelijkelijk besloten is geworden *den* 11 *Jul.* fol. 574. hoewel zij toen geen voordgang schijnt

1. Dat zij tot wederstand des Vijands, elkander alle hulp en bijstand zullen doen. De Artikelen dier Unie.

2. Geen' omgang met den Vijand of Verdrag te maken, dan met gemeene bewilliging bij advis van zijn Excellentie.

3. Bij den Prins beschreven behoorlijk te verschijnen, en bij de aanwezigen besluiten te nemen.

4. Alle hangende verschillen tusschen Landen en Steden nog geschorst te blijven; en bij oprijzing van nieuwen, dezelven te stellen ter beslissing van zijne Excellentie, alles bij *provisie*.

5. Onderling vrijen handel van Waren, en verkeering.

6. Geene toelating uit elkanders Plaatzen of Steden ter inwoning, dan bij toestemming der plaatze, waaruit zij vertrokken zijn.

7. Elkander bijstand te bieden tegen alle onrecht, schade of geweld, en te bevorderen 't gezag der Overigheid, Justitie, en Wetten, bij de Bondgenoten te beramen.

8. Goede en onderlinge correspondentie te houden.

9—14. Gedurende den oorlog, of tot nader, alle kosten en lasten tot verdediging te vinden bij ge-

schijnt gehad te hebben, ja er nog den 30 *Jul.* fol. 638. gevonden wordt de Raadpleging, of men op de zwarigheid, bij zijne Excell. gemaakt, op de woorden, *doende surcheren de Roomsche Religie*, niet liefst wilde stellen, *doende surcheren de Religien*, *den Evangelio contrarieerende*, met welke bewoording de *Roomsche Religie* niet alleen werd bedoeld, maar welke ook teffens bevatte een tweede denkbeeld van redengeving, dat zij namelijk *het Euangelie contrarieerde*.

gemeene middelen en op gelijken voet, en daartoe van weerszijde drie *Commissarissen* te schikken; en den staat van elk Kwartier overtezenden, en bij onvoorzien geval penningen op renten optenemen.

15—18. De inzameling van imposten, honderdsten penning, licenten en convooigelden, voor bepaalden tijd, te bezorgen, en voords *na zes maanden* weder bijeen te komen.

Zij stellen gemeenschaplijk Willem I. tot Souverein aan.

Dit alles vooruit bedongen zijnde, komen zij tot de gemeenschaplijke aanstelling van Prins Willem I. *tot hun Hoofd en Hoogste Overigheid*, *op de zelfde gronden* als te voren, te weten, dat, *alzoo alle goede Republieken*, *willen zij behouden en gesterkt worden*, noodig hebben *een Hooft en Overigheid*, zij daarom na rijpen rade zijne Excellentie den Prins van Orange verkozen hebben tot de Lands Regering als *Hoofd en hoogste Overigheid; confererende* hem mits dezen *alle volkomen macht en gezag*, daartoe eenigzins dienende. De form nu en manier van die Opdracht zijn even, als in 't vorige jaar, in *achtien* Artikelen uitgedrukt, welken den ganschen omvang *zijner macht*, zoo wel als het gezag of invloed, dien *de Staten* zoo zich zelven, als den nog niet afgezworen' *Koning* toeschrijven, naauwkeurig bepalen.

Gedurende den Oorlog.

Het eerste Artikel brengt woordlijk mede, *dat zyne Excellentie*, *zoo lange de landen in oorlog of wapenen zyn*, *zal hebben volkomen auctoriteit*, *ende macht*, *als* SOUVERAIN *en* OVERHOOFD *te gebieden en te verbieden*, *alles wes tot conservatie en bescherming derzelver Landen dienlyk of schadelyk zal mogen wezen.* Dit nu wordt nader

der bij de volgende Artikelen omschreven en uitgeduid (56). Immers dit schijnt het woord *Overzulks* mede te brengen.

Overzulks wordt §. 2. hem macht gegeven *op alle krijgszaken, te water en te lande, te disponeren naar zijn goeddunken, of met advis van zulken, die hij daartoe gelieft te gebruiken, aanstellende alle Oversten, Kapiteinen, Lieutenants en Soldaten*, op behoorlijke besolding, met goede krijgsorde en discipline.

Met nadere aanwijzing zijner Macht, en wijze hoe, over '*t Krijgswezen*.

Art. 3. De geheele bescherming der Landen wordt aan zijne beschikking gelaten, en 't volle gebruik der knechten, oorlogschepen en bootsgezellen, thans in dienst, en nog door hem in dienst te nemen, en die te inkwartieren, waar hij die tot bescherming en weerstand noodig bevindt, zonder eenig advis of bewilliging van de Staten of Magistraten der Steden te wachten, die hen bij *provisie* moeten innemen, voor dat zij verzoek tot ontlasting doen.

Over de Verdediging.

Art. 4. Men zal geen onderscheid maken tusschen soldaten of betaling van 't een of ander kwartier.

§. 5. Geene Soldaten of Matrozen mogen afgedankt noch Krijgsschepen opgeleid worden door iemand bij de twee Bondgenoten, dan op last en bij believen van zijn Excellentie.

Afdanking van Militie.

§. 6. Hij zal *doen nakomen alle zijne* bevelen, wetten, en artikelen des Krijgsdiensts, en de over-

De Krijgswetten.

(56) Ik beslisse hier niet het gevoelen van *Waalwyk*, bl. 69. die dit, *gedurende den oorlog*, betreklijk maakt tot de *Krijgs- en Oorlogszaken*; maar alles wat verder de *Regering* en *Politie* raakt, *zonder tijdsbepaling* en *voor altijd* opvat.

overtreders straffen. En *de Staten en Steden met hare Schutterijen en Gemeentens*, *zullen*, *des* GEBODEN *zijnde*, *daaraan de hand houden.*

Gemeene middelen. §. 7. Hij zal *met de Staten* tot den ontvang der gemeene middelen der Unie Ontvangers aanstellen, die hem goeddunken.

Justitie. §. 8. Hij zal *van wegen den* KONING *als Graaf van Holland en Zeeland recht en justitie doen administreren bij den Provincialen Raad van Holland*, *in alle zaken van Holland en Zeeland*, *die ter kennis van den Hove staan.*

Gerichtshoven. §. 9. In alle rechtszaken zal het Hof, naar ouder gewoonte, zoo in Holland als Zeeland, gekend en gehoorzaamd worden, en niemand zich der Justitie onttrekken; maar die Raad mag geene *provisie* verleenen tegen *Ordonnantien* der Staten, noch kennis nemen van de inkomsten der gemeene middelen, maar die laten aan de dispositie van de Gedeputeerden der Staten.

Rechters. §. 10. Bij overlijden van 's Hofs Raadsheeren, en alle de Hoofdofficieren en andere Justitiebedienaars, die niet staan ter begeving van de Rekenkamer naar ouder gewoonte, zal de Prins die aanstellen *van wegen den Koning*, *als Graaf van Holland en Zeeland*; *ten ware* zijne Excellentie *om redenen* goedvond, eenige dier Ambtenaars te veranderen, of te vernieuwen, *met advis der Staten*, en op *benoeming* van *drie door hun* te *doen*; mids in het *Hof* altijd *twee* uit Zeeland, naar ouder gewoonte. Die van den Hove zullen bij provisie verleenen *relief* en *restitutie*, zoo als bij *den Grooten Raad van Mechelen* plag te geschieden. Ook alle beneficien van Rechten, Cessien, en diergelijken; en ter eerster instantie, van Leenzaken in Holland.

§. 11.

§. 11. Bij den Prins, *als bij de Overhand*, *zullen mogen verleend worden alle gratien*, *als remisfien*, *pardonnen*, *respijten*, *legitimatien*, *van wegen den Koning*, *na advis van de Officieren en Wethouderen der plaats*, *naar ouder gewoonte. Insgelijks alle Octrooien*, *Beneficien*, *Privilegien*, wel verstaande, dat omme alle questien voortekomen, het geven *van Privilegien* geschiede met *advis der Staten.* Het vooruitbeding, dat het *verleenen* van *Privilegien* moest geschieden *bij advis der Staten*, toont genoegzaam aan, dat de meening van alle de overige punten van *pardonnen*, *remisfien*, enz. medebracht, dat dit alles door hem alleen geschieden kon *zonder zulk advis.* Van dit Recht nu van *Privilegien* te geven *met advis der Staten*, heeft hij zich ook bediend, met aan Leiden *eene Jaarmarkt*, en aan *Enkhuizen* eene *Weekmarkt* te vergunnen (57). En wat het recht van *pardon* betreft; dit was altijd onder de Graven het recht der Stadhouders geweest (58). Gratien, Pardonnen, Privilegien.

§. 12. Hij zal verleenen *Sauvegarden* en *Paspoorten*, zoo als tot nog toe; en niemand anders. Paspoorten.

§. 13. Hij zal verkiezen, maken en vernieuwen, ten gewoonlijken tijde, de Magistraten in de Steden, volgens de Privilegien, *wel verstaande*, [en zie hier een aanmerklijk Artikel,] als de *nood* Stedelijke Magistraten.

(57) Zie de Privil. van *Leyden*, p. m. 328. en van *Enkhuizen*, bl. 95. Vergel. IDSINGA *Staatsr.* II. 203.

(58) Dit behoeft geen betoog. Bij zijne *Commisfie* en *Instructie* van den 8 Aug. 1559. was hem dit van den Koning aanbevolen, en hij bleef dit uit kracht dezer aanstelling gebruiken, waarvan hierna. Vergel. IDSINGA D. II. bl. 318—322.

nood of *verzekerdheid* vereischte, eenige *afstelling* of vernieuwing van Officieren, Wethouders of Magistraten van de Steden, buiten den gewoonlijken tijd, dat hij dit doen mag met kennisneming van zaken, en met toestemming van de *meerderheid der genen, die de Vroedschap en 't lighaam der Steden representeren*, zonder *prejudicie* van die Privilegien. — Dit Artikel is door den schranderen H. DE GROOT, in zijne Verantwoording, IXde Hoofdst. bl. *m.* 101. zeerwel in aanmerking genomen; en daarbij aangeteekend, dat die Magistraatsverandering buiten's tijds niet alleen bepaald was aan *den hoogsten nood*, maar ook *aan 't goedvinden van 't meerderdeel der Vroedschap. Evenwel* (laat hij volgen) *heeft mijn Heer den Prince (hoewel de tijden zeer gevaarlijk waren,) nooit die extraordinaire macht willen gebruiken.* Maar hij teekent er te gelijk bij aan, en wij zullen 't hierna ook zien, dat, als *daarna — met zijn Excellentie wierd gehandelt op de delatie van het Graafschap*, in die Artikelen hem *toen die macht niet is toegestaan*. Ik voeg er bij, dat dit ook de reden schijnt, dat naderhand nooit eenig Stadhouder de Verandering van Vroedschappen, buiten 's tijds gedaan heeft, *zonder uitdruklijke machtiging*, (*op speciale autorisatie*) van de Staten zelf, die toch uit de Edelen en uit die *Vroedschappen* zelve bestonden, en dus daarin niet toestemden dan bij overtuiging van *de hooge noodzakelijkheid.*

Handhaving van elks voorrechten.

§. 14. Hij zal beschermen alle 's Lands en Steden en Ingezetenen Voorrechten, Vrijdommen, Privilegien, loflijke Costumen; en ook de wettelijke Officieren, Magistraten en Overigheid handhaven bij hun gezag; en geene Krijgs-officieren zul-

zullen zich bemoeien met politieke of justitieele zaken, binnen of buiten Steden, zoo als van ouds.

§. 15. Hij zal handhaven de oefeninge van de Gereformeerde Euangelische Religie, en doen ophouden de Exercitie van alle andere Religien, den Euangelio contrarierende; doch zal niemands geloof of conscientie ontrust worden; en hij zal alle goede orde naar gelegenheid op den Godsdienst stellen, ook, als 't noodig was, met advis der Staten. Van de Gereformeerde Religie.

§. 16. De Staten en Bondgenoten in 't gemeen, en alle Officieren, Magistraten, Schutterijen en Gemeentens in de Steden en Vlekken zullen Eed doen, hem in deze zijne regering en bevelen, *getrouw*, *onderdanig en gehoorzaam* te zijn. Ook zal bij of van wegen hem gezworen worden bij de Regering der Landen van Holland en Zeeland, hunne Privilegien, als boven, te beschermen tegen alle hunne vijanden. Eed der Staten aan Hem, en van Hem aan 't Land.

§. 17. In elk Kwartier, waar hij zich ophoudt, zal de Prins tot *zijn hulp* en *raad* mogen nemen *de Gedeputeerden van de Staten en Steden*, die in elk Kwartier zullen geordonneerd worden. Zijne Raden.

Tot dit einde verplichten zich de Staten en Bondgenoten, *zoo veel hen aangaat*, om Hem *onderdanig te gehoorzamen en te doen gehoorzamen*, zoo dikwils zij bevel van zijne Excellentie ontvangen. Verbindnis der Staten, zoo veel in hun is.

Eindelijk, zoo er in *dit Verbond* of *Unie* en de *Opdracht van den Gouvernemente* eenige duisterheid mogte zijn, zal de verklaring staan aan den Prinse en de Bondgenoten, bij meeste stemmen. *Gedaan te Delft, bij Ridderschap, Edelen*, Verklaring der duisterheden.

len, groote en kleine Steden van Holland en Zeeland, den 25 April 1576.

Hij ftelt zijne Raden aan.

Op den zelfden dag verklaarde de Prins van Orange (59), dat hij *met advis der Staten* noodig vondt, dat in elk der drie Kwartieren (dat is Zuid- en Noordholland en Zeeland,) gefteld en gefchikt wierden drie Gedeputeerden uit de andere twee Kwartieren, die met de Gedeputeerden van Staten en Steden van dat Kwartier, onderling zouden raadplegen op 't beleid der zaken en geldmiddelen; en zulks ingevolge van 't Verbond van Vereeniging zelve, §. XI. (60). Te recht zegt elders zeker Schrijver, dat de Prins, uit Art. 3. der Unie aan zich behield de macht, om de Staten te doen *befchrijven* of niet; en dat hij hierdoor de geheele klem der Regering in zijne handen had; dat Art. 2, 3, 5, 6 der Aanftelling, hem *over de Krijgszaken*, zulk een buitengewoon

(59) BOR IX. bl. 141.

(60) De Hr. *Waalwyk* bl. 74. meent, dat dit maar eene bevestiging was van en in zijn *Stadhouderlijk Gezag:* en haalt ook aan de aanmerking van den Hr. VAN DEN SPIEGEL *ter Goes* bl. 69., dat de Prins van dezen nieuwen titel naderhand zich niet bediende. De misvatting van *Waalwyk* fproot uit het verkeerd denkbeeld eens Stadhouders onder de Graven, als een *mededeelgenoot* der Graaflijke Souvereiniteit. Dat hij zich van dien *titel* naderhand niet bediende, had twee redenen: 1°. om dat hij meer kracht en klem konde vinden in den naam van *Stadhouder* bij *commisfie*, waaraan de Gemeente gewoon was; maar bijzonder 2°, om dat kort daarop in *Nov.* 1576. bij 't *Gentfche* Verdrag (gelijk wij zien zullen) met de Bevestiging in dit zijn Gebied hij ook teffens bleef behouden den titel van *Stadhouder bij commisfie des Konings*. Waardoor hij een' dubbele klem aan de zaken geven kon,

twoon gezag gegeven werd, dat de gene, die het in handen heeft, niet alleen de klem en kracht heeft van de Opperste Macht, maar daarenboven voorzien wordt van de noodige hulpmiddelen, om zich t' allen tijde, en naar zijn welbehagen meester te maken van de geheele Regering (61). Alleen verschil ik daarin van den Schrijver, dat hij de oude Regering niet genoeg kennende, dit den Prins als eene misdaad toerekende, en als een inbreuk op 't *Souverein gezag*, 't welk hij den Staten in dien tijd toekent; maar 't welk niet hun, maar hem toekwam. De Schrijver heeft niet opgemerkt, dat de Staten zelf zich verbonden, om *Hem onderdanig te gehoorzamen*.

Verschil dezer *macht* van zijne vorige.

Zie hier dan de Regering over Holland en Zeeland in handen van WILLEM I. nu niet meer als *Konings Stadhouder*, maar als *Oppermacht* en *Souverein* (*ad interim*), gedurende den twist met den Koning; behoudens zulke Privilegien en rechten, welke de Staten ook onder den Koning uitoefenden, met eenige *nadere* bijvoegingen.

Wat ontbreekt hier aan eene *opgedragen Souvereiniteit?* Mijns oordeels, niets. Immers de Regeringsvorm was, of liever bleef *Eenhoofdig*, zoodanig echter, dat zij niet *erflijk* noch geheel *onbeperkt* was, maar, gelijk men thans zoude spreken, *constitutioneel* werd, dat is aan *Verdrag* en *Voorwaarden* verbonden, zoodat de Prins eenige dingen niet kon uitrechten of uitoefenen buiten *advis der Staten*, behoudens echter bij hem de *Wetgevende Macht* en de Verplichting van de *Staten*, *Steden*, *Gemeentens*, en *het gehee-*

(61) J. CRISPEEL *politiecque Reflectien van Staat*, bl. 219 en 227.

heele Volk, voor en uit welks naam hier gehandeld en *verdragen* was, *om* zijne wettige bevelen in alles te gehoorzamen, §. 6. vooral in 't Oorlogswezen en de Landsverdediging, die hier door tot één punt gebracht wierd; of, om met den Prins in zijne *Verklaring* zelf te spreken, die hen zoo naauw *unieerde*, *als of zij maar eene Stad waren*. Hij had ook de *uitvoerende Macht*, en de aanstelling van alle zoo burgerlijke, judiciele, als militaire beambten. Hij werd hierdoor dan geen *Ambtenaar* of *Minister* van *de Staten*, maar hij werd hun *Vorst* en *Overigheid*.

Ook die der Staten met de vorigen.

Maar nu *de Staten!* Dezen bleven niet alleen bij hunne oude Voorrechten, dat is, bij hunne Vergaderingen, op beschrijving der nu aangestelde Oppermacht, en bij hunne vrije Raadplegingen, ten opzichte van zaken van geldmiddelen en 't geen daartoe behoorde; maar ook verkregen zij daarenboven, Art. 10. dat er geene afstelling van *justitiele* Ambtenaars door hem geschieden zoude dan met *hun advis*, en met *benoeming* van *drie persoonen*, waaruit Hij *een* kiezen zoude. 't Zelfde zoude plaats hebben Art. 13. in de afstelling van *Stedelijke Magistraten*, waartoe de toestemming van 't meerdergetal der *Vroedschap* nu vereischt zoude worden, of, gelijk het met veel voorzichtigheid en overeenkomstig den waren aard van de Stedelijke Regeringen wordt uitgedrukt, van *de meerderheid van hun*, *die de Vroedschap en 't corpus der Steden*, dat is, alle de burgeren, *representeren*. Daarenboven mogten, §. 11. door hem geene Privilegien gegeven worden, *zonder advis der Staten*; 't welk de Staten in vroegere tijden van den Koning wel verzocht,

Zij wonnen er in zeker opzicht bij.

maar

maar nimmer hadden kunnen verkrijgen (62). Eindelijk bleef de invloed der Staten zeer groot; doordien Art. 17. de Prins altijd tot zijn hulp en rade zoude hebben eenige *Gedeputeerden* uit de Staten in elk Kwartier; die de Staten van alles konden verslag doen, of hunne belangen overbrengen. Als dan in 1572. door Willem beloofd was, dat hij als *Koninglijk Stadhouder* niets doen zoude, dan *met advis der Staten*, zoo wordt dit hier deels stilzwijgende *vernietigd*, deels nader *verklaard* en *gewijzigd*, met opgave, welke punten Hij *al*, en welke *niet* uit kracht van Oppermacht, zoude kunnen bewerkstelligen zonder een voorafgaand goedachten der Staten. Door deze Opgedragen Oppermacht werden dan nu ook vele Raadplegingen der Staten ingekort, en misschien is dit Verdrag ook een der redenen, dat, daar de gedrukte *Registers* van Holland over het jaar 1575. alleen een zwaar boekdeel beslaan, alle de handelingen der Staten over de vier volgende jaren 1576, 1577, 1578, 1579. zeer weinig zijn, en vervat worden in een geëvenredigd Boekdeel. En dit te meer, daar ik uitdruklijk leze (63), *bij de Instructie* des Landraads §. XIII. dat, *gedurende denzelven*, *de Vergadering van de Staten zal cesseeren en ophouden.*

Maar nu den *Koning*, als Graaf beschouwd! Deze wordt niet geheel voorbijgegaan: de Verdediging was wel tegen 's Konings benden, en daarom werd alles, wat daartoe behoort, aan den Prins bevolen; maar *de justitie* bleef nog *op zijn' naam.* De Koning werd ook nog gekend.

(62) Zie DU VAL, Verhandeling *over het recht Verstand der Unie*, bl. 53.

(63) *Ref. van Holl.* 1575. fol. 303.

naam. De Rechtsplegingen zouden §. 8. *bij 't Hof*, wegens Hem, als Graaf, worden waargenomen; doch aan dat Hof wordt §. 9. onttrokken, 't geen hetzelve van ouds toekwam, namelijk *het kennis nemen* van zaken der *gemeene* middelen, en 't verleenen van *provisien* tegen der Staten Ordonnantien, welke Ordonnantien voorhenen op de geldmiddelen zelf niet mogten uitgaan zonder *Attache van den Hove* (64). Maar ook wordt aan 't Hof iets gegeven, 't geen niet hetzelve, maar *de Groote Raad van Mechelen* had, §. 10. namelijk *provisien van Relief* en *Restitutie.*

Ten minsten *in naam.*

Als mede het Hof.

En Rekenkamer.

Daarenboven *de Rekenkamer*, die altijd van wegen den Koning de aanstelling van vele Ambtenaren gehad had, bleef §. 10. voor een gedeelte, naar 't schijnt, bij dat voorrecht; ten zij de Rekenkamer door deze Unie en aanstelling van Gedeputeerden geheel ingesmolten moet geacht worden. Maar dat geeft weinig verschil, dewijl die Leden toch allen stonden in den Eed en Belangen der Staatsgezinden, en 't betrof dus maar alleen *de wijze*, hoe.

Zie daar den Regeringsvorm, zoo ik meene, ontwikkeld, gelijk hij voordgeduurd heeft, volgens den Heer VAN SLINGELAND, bl. 100. tot *aan den dood* van den Prins, of liever (bij naaukeuriger schifting) tot aan *de Afzwering* en de nadere *Opdracht*, of bevestiging der vorige *Opdracht* aan den Prins in 't j. 1581. 't welk ten klaarsten blijkt, daaruit, dat de Steden, die zich sedert bij zoogenoemde *Satisfactien* begeven hebben

Dit duurde tot 1581.

(64) Zie VAN PLEUREN Dissert. *de potestate legislatoria Comitis Hollandiae*, p. 72, 73.

ben onder 't *Gouvernement van den Prins*, als *Haarlem*, *Amsterdam*, *Schoonhoven*, *Heusden*, *Weesp*, *Muiden*, *Naarden*, *ter Goes en Tholen*, den 25 Febr. 1579: en dus nog, na 't ingaan der *Unie van Utrecht*, ter Dagvaart verklaarden, dat zij „ *de Poincten van 't Verbond en Unie tusschen Holland en Zeeland*, midsgaders *van het Gouvernement*, dat zijne Excellentie daarbij NB. *in Mei* 1576. *is vernieuwd* en opgedragen, *aannemen*, *confirmeren en approberen.*" (65). Dit zelfde verklaarden toen ook nog de Staten van Zeeland (66). Ook kwamen in dit jaar 1576. nog daarbij de Steden van *'t Noorderkwartier*, offchoon door de vorige afscheiding Noordholland sedert ook een afzonderlijk *Collegie* van *Gecommitteerde Raden* bekomen heeft (67).

Maar in wat betrekking komt nu hier *het Volk van Holland* voor? Zie daar eene Vrage van gewicht, maar die uit al het verhaalde zich thans gemaklijker laat beantwoorden. Wij hebben hier *den Koning*, den *Stadhouder*, en *de Staten*: den *Koning* als nog niet afgezworen, maar in zijn *bevelen* geheel achtergesteld; den *Stadhouder* (bij tusschen-Regering) als *oppermachtig* en *wetgevend* verklaard; *de Staten*, als dit hem opdragende en hem gehoorzaamheid belovende. Dan in welke hoedanigheid en met wat rechtstitel doen zij

Maar hoe nu 't Volk?

Uit en van wegen 't zelve geschiedt alles.

(65) VAN SLINGELAND I. bl. 100. Vergel. *Res. van Holl.* h. d.

(66) *Res. van Holl.* 1579. 25 Febr. fol. 586. (27) Ook *Utrecht* in de *Satisfactie* 1577. October *Vad. Hist.* VII. 160.

(67) VAN SLINGELAND I. bl. 99.

zij dit? Ik antwoorde, niet als zelf *oppermachtig* of de werkdadige *Oppermacht des Volks* uitoefenende; die *werkdadige* Oppermacht was er niet; maar als *vervangende*, *representerende* en *verbindende* de gansche *menigte* en alle de verschillende *standen des Volks*; die in 't lighaam *hunner Vroedschappen* bezaten en besloten hielden het *vermogen* en de *bevoegdheid*, om *uit naam en van wegen alle de burgeren en gemeentens* zoodanige schikkingen tot algemeen welzijn te beramen, als zij, burgers en ingezetenen, op zich zelf beschouwd, en zonder Regeerders of Bestierders zijnde (in den Natuurstaat) zelven *zouden beraamd* hebben, indien het *mogelijk* of *gebruiklijk* geweest ware, om de burgers, hoofd voor hoofd, opteroepen en hunnen wil te vernemen. Met één woord, die de macht bezaten, welke de Burgers in 't gemeen, en van wegen hun, *de Vroedschappen*, bezeten hadden, namelijk, dat alles, wat die Vroedschaps-Collegien, van wegen en uit naam hunner *Burgerijen* beraamden en besloten, dit zelve geacht wierd uittemaken, en ook grondwettig uitmaakte den wil en 't besluit van dien ganschen Burgerstaat, en overzulks de Burgerijen verplichtte, om dat na te komen.

Bij representatie door de Staten.

Dit belette echter niet, en de regelen van Voorzichtigheid vorderden dikwils, dat, dewijl de hoofdzaak was de welvaart *des ganschen Volks*, en dewijl alle verdediging en hulp moesten afvloeien uit *de beurzen en de welwillendheid der Ingezetenen*, *Schutterijen*, *en Gemeentens*, mitsdien in zwaarwichtige gevallen, gelijk van *Regerings-opdracht* en van *Vredes-onderhandelingen*, 't zij *Staatsgewijs*, 't zij in *enkele Steden*, ook *de burgerstaat*, de *Schutterijen*, of de *Gildens* ge-

Dit belet niet, met de Burgerijen te raadplegen.

In buitengewone gevallen.

geraadpleegd wierden, of ten minſten *op* of *uit* hunnen naam bij vervanging geſproken wierd. Op die wijze, met name, werd de bovengemelde *Bredaſche Onderhandeling* voordgezet. *De uitbieding der Koningſchen*, zegt WAGENAAR (68), *werd in alle de Vroedſchappen overwogen.* 't Zelfde zullen wij later zien bij de *Gentſche* Bevrediging. Maar die *Vroedſchappen* konden daarom ook wel *hunne burgers* of de voornaamſte derzelven raadplegen. Het andwoord aan de Commisſarisſen des Konings op dien Bredaſchen Handel werd gegeven, volgens VAN WYN (69), op den *naam van den Prins, de Edelen en Ridderſchap van Holland, Burgemeesteren, Schepenen, Raden, Oudraden, Vroedſchappen, Dekens, Schutterijen, Gildens en gemeene Neringen der Steden Dordrecht, Delft, Leiden, Gouda, Rotterdam, Gorinchem, Schiedam, Briel, Schoonhoven, Woerden, Oudewater en Geertruidenberg (met Bommel en Buren).* In Zeeland teekenden wegens *Middelburg* de *Burgemeesteren, Schepenen en Raad, de drie Schutterijen en Rhetorica, repreſenterende het ganſche corpus der Stede;* 't zelfde deden *Zierikzee, Vlisſinge en Veere;* doch met weglating van *Rhetorica;* zijnde de overige Steden, *Goes, Tholen* en *Reimerswale*, met den Bisſchop van Middelburg en eeni-

Eerſte Geval.

(68) *Vaderl. Hiſt.* VII. bl. 43.

(69) Aanm. op WAG., D. VII. bl. 26. De woorden der *Holl. Reſol.* 1575. 19 April fol. 240. zijn deze: *Men heeft alle de* CORPORA *der Gemeentens geconvoceert, Vroedſchappen, Dekens, Schutteryen, Gildens ende Gemeentens van twaelff Steden.* Maar juist die bijvoeging van *twaalf Steden* toont aan, dat alle Burgerijen en Steden geen deel hadden aan die Raadplegingen.

eenige Edelen, nog aan de Spaansche zijde. Om nu hieruit optemaken en te besluiten, dat de *Gildens* en *Gemeentens* waarlijk hiertoe overal zijn of behoord hadden te worden opgeroepen, van *rechtswege*, zoude mogelijk een te voorbarig besluit zijn.

Een ander voorbeeld!

Tweede Geval. In 't stuk der Opdracht der *hooge Overigheid* aan den Prins, vindt men ook van zijne zijde die zelfde Staatkundige voorzichtigheid gebruikt en gevorderd, en de zaak eischt, dat ik er een oogenblik bij stil sta.

Nadat den 17 Mei 1575. Commissarissen gesteld waren, om den voet van Gouvernement te beramen, en zij daarop den volgenden 18 Mei het *Concept* voor Holland en Zeeland gemaakt hadden (70), zoo als het naderhand grootendeels gevolgd is, was er §. 19. bepaald (zie boven) dat de *Staten*, *Magistraten*, *Schutterijen en Gemeentens in Steden en Vlekken zijne Excellentie den Eed van gehoorzaamheid zouden doen.* Ook was zoo iets in *de Concept-Instructie* van den *Landraad* voorgesteld (71). Nu schijnt het, dat de Prins tot meerder verzekerdheid had voorgeslagen, dat een zaak van dat Gewicht behoorde voorgesteld te worden aan *alle de Gemeentens* als zoodanig. Althans hierop slaat het besluit (fol. 311.) om aan zijne Excellentie voortestellen, *dat de Staten eenige zwarigheid in het antwoord van den Prins bevonden op het naastlaatste point, beroerende het vergaderen van* ALLE *Gemeentens, het* WELK TE VOREN NOOIT WAS GEBRUIKT; *dan*

(70) *Ref. van Holl.* 1575. 17, 18 Mei fol. 291, 292.
(71) Ibid. 1575. 19 Mei fol. 302.

dan alleenlijk van de Hooftmans en Dekens van de Schutterijen en Gildens; en zijn toen de Gedeputeerden van Dordrecht, Delft en Middelburg *gecommitteert om hetzelve zijn Excellentie aan te dienen.* Doch de Prins liet het hier niet bij blijven; hij fchijnt te hebben volgehouden, ten minften, hij omhelsde volledig dien middelterm; en begreep, dat *de Vergadering van de Gemeenten gedaan zal werden by verfamelinge van de* HOOFTMANS *en Dekens van de Schutterijen en Gildens binnen elke Stede, zulks op de voorgaande Communicatien gedaan is geweest.* Zoo leest men in 't gegeven Verflag. Doch het eigenlijk antwoord des Princen fchijnt hiervan iets te verfchillen. Het luidt aldus (72): *Zyne Excellentie zoude voor goed en raadzaam aanzien, dat alfulke ordeninge, als zy willen ftellen zoo op het feit van den Gouvernemente als van der Oorloge, Politie, en Landraad, werde geapprobeerd, niet alleenlyk by de Magiftraten en Schutterijen van de Steden, maar ook by de Gemeenten,* (en hij voegt er eene Staatkundige reden bij, die eensdeels het fchrander doorzicht van den Prins, en andersdeels, zijne *populariteit* eere aandoet,) *om des te meer en beter gehoorzaamd te hebben, en ook ten einde zy henlieden niet en hebben te beklagen, dat de Ordonnantien (des is omtrent een jaar geleden) by* HAREN *confente gemaakt, nu zonder haar weten werden verandert* (73); *waar der-*

(72) *Ref. van Holl.* 1575. 21 Mei fol. 313. f.

(73) De vraag is, welke *Ordonnantien* hier door den Prins bedoeld worden, ftrijdig met het tegenwoordig Voorftel; het fchijnt te zien op 't verhandelde den 1 Junie 1574. te Rotterdam; 't geen ik ftraks zal opgeven.

derhalve goed, een Acte gemaakt te worden, tot verzekerdheid en ontlasting zoo van zyne Excellentie als die van den Raad. Het gevolg was dan ook, dat den 4 Junie 1575. bericht wierd, bij de Gedeputeerden der Staten van Holland en Zeeland (74), *op 't ſtuk van den Gouvernemente, dat na voorgaande communicatie by henlieden, elk in den hunnen, met de* VROEDSCHAPPEN, HOOFTMANS *ende* DEKENS *gehouden,* UITGEZONDERD *Gornichem en Schoonhoven, die de Schutteryen daarop niet geraden gevonden hadden te hooren, dezelve Steden die Artikelen zeer goed gevonden hebben,* — — welke woorden: „ de „ Steden raadpleegden *met de Vroedſchappen,* „ HOOFTMANS *en Dekens,* maar twee Steden von„ den niet geraden *de Schutterijen te hooren,*" te kennen geven, dat, of het denkbeeld van *Hoofdmans en Dekens* met zich bracht het denkbeeld, van toeſtemming der Schutterijen door hunne Hoofden en Dekens, bij Vervanging, of dat *de Schutterijen* afzonderlijk door de Hoofdmans en Dekens geraadpleegd wierden: 't welk die van Gornichem en Schoonhoven niet gedaan willende hebben, dan ook niet ter raadpleging brachten aan die *Hoofden.* Genoeg, dat zij als Vroedſchappen daarin toeſtemden.

Derde Geval. Kan men wel anders dan aan Staatkundige Voorzichtigheid toeſchrijven, dat dezelfde Willem I. in den nijpenden nood van Leidens ontzet, en 't dringend geldgebrek in 't jaar 1574., volgens BOR (75), de Staten van Holland den 1 Jun, ſpoedig te Rotterdam bij een riep, om prompt-

(74) *Ref. van Holl.* 1575. 4 Jan. fol. 356.
(75) *Ned. Ber.* VII. 25. ſ.

promptlijk op alles te voorzien, en bijzonder ook op 't ontzet van Leiden, 't welk hij zeer ter harte nam. Hij verzocht *Gedeputeerden* te zenden *met volkomen last*, *willende ook*, *dat neffens de Gedeputeerden mede komen zouden ten minsten vier of meer personen van de principaalsten uit* DE SCHUTTERYE *en Burgery der Steden*, *niet van de wette wezende*, *die by de gemeene Schutters*, *Gildens of Burgers*, *als 't zelve in de beste forme zoude mogen geschieden*, *daartoe zonderling zouden verkozen worden*, OM NB. *te representeren dezelven Schutters of de gemeene Burgers* (76), *en dat het geen ten hunnen overstaan en met hun advis besloten zoude worden*, *te beter geëffectueerd mocht worden dan te voren was gedaan.* Deze Dagvaart nu was van veel gewicht; men handelde daarop over de generale Landverdediging, over 't vragen van hulp bij 't Duitsche Rijk, en andere uitlandsche Vorsten, over de middelen om geld te vinden voor de oorlogskosten, en om een vliegend leger te veld te houden; voords om Leiden te verlossen, om orde

(76) Hier wordt dan van eene nieuwe of ondergeschikte *representatie* gesproken, als verschillende van die der *Vroedschappen;* maar dat zij ook *nieuw* was, schijnt daaruit optemaken, dat de Prins dit voorstelde te doen, *als 't zelve in de beste forme zoude mogen geschieden.* Men zoude dan *den vorm* daartoe nog moeten beramen. Had dit nu doorgegaan, en voor 't vervolg blijven doorgaan, zoo zoude de Vertegenwoordiging der Vroedschappen veel van hare kracht verloren; maar 't algemeen Bestier er niet bij gewonnen, maar eer meerdere belemmering gekregen hebben. En 't platte land en boerenstand zouden toch ook daarbij niets gewonnen hebben. 't Kwam maar aan op de *tijdelijke* toestemming van de toen mederaadplegende *Steden.*

de te stellen op de oorlogsschepen, op het wegnemen der Bakens en Zeetonnen, het uitzetten van wachten ter zee, om de gevreesd wordende Spaansche Vloot te beletten, en vele andere zaken, *alwaar*, zegt BOR, *zulke goedwilligheid getoond werd tot resistentie van de vijanden, dat het wonder was!* Dit schijnt het geval te zijn, 't welk Prins Willem I. in 't volgend jaar, zoo even aangehaald, bedoelde. Dit waren de *Ordonnantien* over een jaar, *bij consente* van afzonderlijke *principalen* uit de Schutterijen gemaakt. Voeg hier nog bij, dat in *de Bijlage*, 1582. den 14 Dec. bij de handeling over de *Graaflijke* Opdracht de Prins sprak van 't *aandienen aan de Vroedschappen van de Steden en* EENIGE GEMEYNTENS, *daar zulks het gebruik is.*

Doch nu is de vrage: kan men uit dit voorzichtig Staatsbeleid, 't welk enkel het *werk van den Prins* van Orange was, en, 't welk door geene verbintenis, noch van de zijde der *Staten* noch van den *Prins*, noch van de *Burgerijen*, tot eene *Wet* of *Privilegie* gemaakt was, eenige gevolgtrekking maken tot een *Recht*, even als of daardoor den *Vroedschappen*, die anders alleen het recht hadden, om bij *representatie* te besluiten, en met die besluiten hunne *Gedeputeerden* ter Dagvaart aftezenden, de handen gebonden wierden, om naderhand zonder die *Schutterijen* of hunne *Hoofdmannen*, als ook op hunne beurt ondergeschikt, en de *Schutters representerende*, niets te mogen doen? Dit denk ik niet. En hoe met de *Vredehandeling*? Al ware er blijk, dat op de *Bredasche* Vredehandeling, die in dit j. 1575. inviel, ook de *Schutterijen en Gemeentens* of hunne *Hoofdmannen* geraadpleegd

wa-

waren, waarvan echter volgens HERING (77), geen spoor te vinden is; zulks zoude wel overeenkomstig de regelen van *Voorzichtigheid* en *Staatkundig vooruitzicht* geweest zijn, en waarschijnlijk plaats gegrepen hebben, zoo die zaak haar volle beslag bekomen had. Maar 't is niet geschied.

Nog een geval! Men besloot in die benarde dagen, als boven, den 19 Junie 1574., om tot vrijwillige aanwerving van Landzaten, en den benoodigden opbreng van *f* 100000:- (78), Commissarissen te zenden in alle de besloten Steden en ten platten lande, waar zij hunne *Commissie* zouden toonen, en den *Magistraten*, en *Kapiteinen der Schutterijen en Burgerijen vermanen tot alle goede officie* en *vrijwillige* giften; — ook zouden zij (79) met de *Magistraten en die van de Schutterijen adviseren, in wat manieren men een iegelijk 't maandgeld of Obligatie afeisschen zal, 't zij van huis tot huis gaande, eenige van de Magistraten met eenige van de Schutters of alle de inwoners tot dien einde bij Kwartieren vergaderende — — ofte die hem in dezen difficieel of onwillig toonen, dat men denzelven zal doen taxeren bij de Magistraten, Capiteinen van de Schutterijen* enz. *Voorts zullen de Commissarissen in desen al doen, dat zij naar omstandigheden van tijd, plaats en persoonen, 't zij met advys van den Officier, Magistraten, en* DEN *Hoofden of* CORPUS *van de Schutterij te zamen, of eenigen van dien – geraadzaam bevinden.* Zie daar in wat licht de Schutterijen voor-

Vierde Geval.

(77) *Tooneel der Ned. Staatsgesch.* I. bl. 242.
(78) BOR B. VII. 26. a.
(79) Ibid. B. VII. 27. *a.*

voorkomen en gekend worden. Men ziet hieruit, hoe de nood der omſtandigheden en 't voorzichtige Regeringsbeleid van Willem I. medebrachten, *dat* hij, en *waarom* hij, van eerst afaan, en vervolgens, meerdere Steden en diesvolgens *vele kleine Steden* mede ter dagvaart en ter raadpleging, doch op onderſcheiden manieren, beriep! En men kan derhalve, als minder gegrond, zeerwel voorbijgaan 't gevoelen van Schrijvers, die de oorzaak daarin zoeken, dat de Prins, op den Adel geſtoord, en weinig denkbeeld of vertrouwen op de Edelen hebbende, hierom meer verkoos het beſtuur der burgers boven den Adel, en dat dit de reden was, waarom hij *de kleine* Steden opriep.

Men pare hiermede de vorige aanmerking, wegens onderwerpen van *gewicht*, waartoe de Vergadering in *vijf* ſtemmen gedeeld was, en men herdenke, dat ſedert de aanſtelling van *Stedelijke Gedeputeerden* tot *Raden* van den Prins het ganſche Bewind bij Hem en dat Collegie was. En dan valt ras het beſluit optemaken.

ACHTSTE HOOFDSTUK.

Welke Veranderingen kwamen hierin door de Gentſche Vrede 1576. *den* 8 *November?*

Ik ga over ter beſchouwing, *of*, en *welke* verandering in dien Regeringsvorm van Holland gekomen zij door 't *Verdrag te Gent*; bekend onder

der den naam van *Pacificatie van Gent*, den 8 Nov. 1576. hierop gevolgd. Door dit Gentsch Verdrag verstaat men de meer maatschaplijke Vereeniging en Verbintenis van *de Staten* der overige gewichtige Provincien van *Brabant*, *Vlaanderen*, *Henegouwen*, *Artois*, als ook *Utrecht*, met den Prins van Orange en zijne twee Gewesten *Holland* en *Zeeland*, nadat Brabant, Vlaanderen, enz. ook elk in 't hunne, de troubelen en twisten met de Spaanschen beproefd hadden, van welk verbond de hoofdsom is, dat zij, *als Staten*, elkander alle voorgevallen onrecht, geweld en vijandlijkheid, vergeven, de handen tegen de Spaansche dwingelandij in een slaan, zich verbinden, bij *den Koning* te bewerken eene plechtige *bijeenroeping* der Algemeene Staten, en onderwijl het artikel van den openbaren Godsdienst, die sedert in *Holland* en *Zeeland* veranderd was, in zijn geheel laten, totdat *bij de Generale Staten* daarover eene algemeene beslissing zoude gedaan zijn, en voords onderling orde beramen op de uitgewekenen, en uitgebannenen, zoo geestlijken, als wereldlijken, en beider goederen en bezittingen, en op de onnoemlijke kosten, die de Prins van Orange uit zijn' eigen beurs en buidel, tot bescherming der vrijheid van Holland, gemaakt had. enz. Welk Verdrag, wegens de tijdsomstandigheid, eerst door 's Konings Raad te Brussel, naderhand door den Koning zelf is bevestigd en *gesanctioneerd*. Maar het had veel werks in gehad, om het dus te krijgen aan de zijde van Holland en Zeeland. Want dewijl *Holland* en *Zeeland*, geheel afzonderlijk, zich begeven hadden onder de oppermacht van den Prins, eerst als 's Konings *Stadhouder*, en hij na-

Het Gentsche Verdrag 1576.

Zijn oogmerk.

naderhand bij *Opdracht*, als *hoofd en hoogste Overheid*, erkend was; zoo sproot hieruit voord eene groote moeilijkheid, om bij dit *Gentsch* Verbond een middelterm te vinden, waardoor deze zaak in kracht bleef, en evenwel de weg van Vereeniging, en nog verhoopte Verzoening met den Koning niet gansch afgesneden wierd. Dit werd gevonden, en daaruit is te verklaren het zoo voorzichtig als schrander ingelaste Artikel VI.

Ten aanzien van Willem I. „ Dat *myn Heere de Prins zal* BLYVEN *Admiraal Generaal van der Zee*, *en* STADHOUDER *van zyne Majesteit van Holland en Zeeland*, *Bommel en andere geassocieerde plaatzen*, OM IN ALLES TE GEBIEDEN, *zoo* DIE ZELVE TEGENWOORDIG DOET, *met die zelfde Officieren*, *Justicieren en Magistraten*, *zonder eenige verandering of innovatie*, *ten zy by zyn consent en wil*; *en dat over die Steden en plaatzen*, *die zyne Excellentie nu ter tyd is houdende*, TOTDAT *by de generale Staten*, *na 't vertrek van de Spanjaarden*, *anders geordonneerd zy.*"

Zie daar een Artikel, 't welk ik mij verbeelde, dat bij de Nederlandsche Schrijvers nog nooit in zijne volle kracht en echte meening begrepen is, omdat zij op den waren aard der opgedragen Oppermacht des Prinsen door de Staten, nadat hij die eerst als *Stadhouder* op 's Konings naam waargenomen had, geen genoegzame aandacht sloegen.

Hij wordt bevestigd in zijn *Gebied.* Zien wij dan de ware meening, eerst in 't algemeen, dan in de bijzondere Stukken. In 't algemeen blijkt hieruit, dat deze Gentsche Bevrediging niet gestrekt heeft, om de *Unie* tusschen *Holland en Zeeland* te niet te doen, noch in de Regering dier twee Provincien verandering te maken;

ken; maar om, in tegendeel, die *Unie* te bevestigen (80). Maar wat in 't bijzonder? a) De Prins zal *blijven gebieden in alles zoo als hij tegenwoordig doet.* Dit behoeft uit het vorige geene verklaring. Hij *had toen* in Holland en Zeeland de *Oppermacht*, hij gebood daar als *Souverein*; en *de Staten* hadden beloofd *hem in alles te gehoorzamen.* Nu bedingen die Staten: *hij zal blijven NB. gebieden, zoo als hij tegenwoordig doet.*

b) De bijvoeging met *die zelfde Officieren, Magistraten* enz. zal dan zien op de macht, hem gegeven, om de *Ambtenaren* aan te stellen, en om met *de Gedeputeerden* uit *de Staten* alle handelingen te beleiden. Met zijne Ambtenaren.

c) Hierin zoude niets veranderd worden *dan bij wil en toestemming*; dat is, de Generale Staten zouden voor tegenwoordig, zoo min als de Hollandschen zelve, hierin eenige verandering mogen maken, ten zij met onderlinge bewilliging. tot nader.

d) De *Plaatzen en Steden*, die hij nu is *houdende*, zijn juist die genen, welken boven genoemd worden, *Holland*, *Zeeland*, *Bommel en andere geassocieerde plaatzen*, welken gestemd hadden voor de *Opdracht* der Regering, en in andere Gewichtige Handelingen met *vijf* stemmen. Zie bl. 92.

e) Maar nu wordt er bijgevoegd, niet, hij zal *zijn* of *worden Admiraal Generaal, en Stadhouder van zijne Majesteit*, maar hij *zal 't* BLIJVEN. Hier mede gewon de Prins veel; maar de *Ko-* Maar blijft ook *'s Konings Stadhouder.*

(80) Dit is ook opgemerkt bij de Memorie van VAN BERKEL *Milit. Jurisd.* fol. 89. (*Ref. Holl.* 1783).

Koning gewon er ook bij; en de *Staten* niet minder. Wat *de Staten* belangt! Hierdoor werden hunne handelingen met den Prins, en de macht, aan Hem gegeven, door de overige Gewesten, en, indien de Koning 't Verdrag goedkeurde, ook door den Koning, zoo men 't noemt, *gehomologueerd*, of goedgekeurd en gewettigd. *De Koning* won er bij, doordien hij in Holland en Zeeland nu *op zijn' naam* en *commissie* weder een Stadhouder en Admiraal had; ten minsten hij werd naar 't uiterlijke in zijn recht niet verkort, met den Prins, als zijn' *Stadhouder*, te blijven erkennen, gelijk hij te voren sedert 1559. geweest was. De Prins won er bij, dat hij de *ontvangen macht* en 't Oppergebied niet alleen *bleef behouden*, maar daarenboven nog gedekt wierd door den titel van *Stadhouder zijner Majesteit*, even als of hij dien titel nooit verloren had, *hij zal dat blijven:* met eene stilzwijgende erkentenis zijner vorige gewichtige *Commissie*, dewelke daarom Art. VII. afzonderlijk genoemd wordt, en uitdruklijk gezegd *van den Koning bij hem ontvangen.* Hierdoor kon hij in 't vervolg niet alleen van de *zijde der Staten* zich beroepen op zijne aangenomen *Opperhoofdigheid*, maar ook van de zijde des Konings, op zijne *Commissie*, van den Koning gekregen; welk beroep hij in 't j. 1579. ook nog deed. Hierdoor was hij van alle kanten gedekt. Wat het *Admiraalschap* betreft; 't is bekend, dat die van Holland onder de Graven niet wilden toegeven, dat zij onder *den Admiraal* van *Beveren* in Vlaanderen stonden, maar dat zij in zaken der *Zee* alleen kenden *den Stadhouder van Holland en 't Hof van Holland*, onder den Koning als Graaf. Hierom be-

Dit gaf alles een zachte plooi.

floten de Staten in 't j. 1572. (boven bl. 51.) dat de Prins zoude ftellen *een fouverein Admiraal* en *Commisfarisfen* van *Zeezaken.* En dit deed hij kort daar aan (bl. 67). Hij kon dat anders zelve geweest zijn. Dit werd dan bij dezen Artikel bevestigd. En 't is zeker, dat de Prins die Waardigheid of dat Ambt ook bekleed heeft.

f) Dit alles echter (*bij provifie*), *tot dat bij de Generale Staten, na 't vertrek der Spaanfchen, anders zoude geordonneerd worden;* doch dit *Vertrek* der *Spaanfchen*, en die *Generale Staten* waren toen nog niet te voorzien. Zij hebben ook naderhand geene plaats gehad, door de afwisfelende gebeurtenisfen, en voorvallen van anderen aard: waardoor de zaak, tot na *de Unie* van Utrecht dezelfde bleef, en de Prins, fchoon op den naam van *Stadhouder*, in Holland en Zeeland zijne *Oppermacht* bleef behouden, en *de Staten* hunne voorbehoudene *rechten* volhardden uitteoefenen; en dit werkte te fterker, omdat bij Art. VIII. daarenboven bedongen werd, dat middelerwijl geene *Plakaten* noch *Mandamenten* in Holland zouden gelden dan die bij *den Prins van Orange* en zijne Raden goedgekeurd wierden, zonder nadeel voor 't vervolg van den *Grooten Rade* des Konings. Door welk Beding de *Prins* en de *Staten* in Holland en Zeeland de handen volkomen ruim behielden, om in hunne Gewesten alle verordeningen en fchikkingen te maken, en evenwel noch 's Konings Raden noch de Generale Staten eenigen aanftoot te geven, maar derzelver orders te volgen of niet te volgen, die zij dienftig of ondienftig voor Hollands en Zeelands belangen en ingezetenen rekenden.

En bleef zoo tot na de Unie 1579.

g) Maar

g) Maar de Prins en Staten van Holland bedongen daar nog bij, Art. VII. dat zulke *Steden en Plaatzen*, als onder 's Prinsen *Commissie*, als *Stadhouder* van den Koning, begrepen waren, doch thans niet onder zijne *gehoorzaamheid en gebied* stonden, en de partij des Konings nog bleven aankleven, (waar onder *Amsterdam* in Holland, en *ter Goes* in Zeeland wel voornamelijk behoorden,) zich zouden mogen begeven onder *'s Prinsen Gouvernement*, en zijne onmidlijke gehoorzaamheid, wanneer de Prins hun wilde geven eenige Voldoening (*Satisfactie* genoemd,) het zij ten aanzien van de vrije Godsdienstoefening, 't zij van andere bijzondere Voorrechten of Bedingsels. Tot verstand van welk Artikel dient, dat deze Steden, ten minsten hunne *Magistraten*, nog bleven vasthouden aan de openlijke oefening van den *Roomsch-Catholijken Godsdienst*, en wel genegen waren, om onder de zachte Regering van den Prins van Orange, als 's Konings Stadhouder, zich te begeven, mids de Prins hun die vrije oefening toestond.

't Was de grond der bekende *Satisfactien.*

Dit nu geschiedde kort daaraan, onder den naam van *Satisfactien.* En 't is in dien zin, en in dat licht, dat men in de *Staatsresolutie van Holland*, den 1 Jan. 1577. moet opvatten, dat *Muiden* en *Weesp* door Gedeputeerden verklaarden, zich *onder het Gouvernement of onder de gehoorzaamheid van zijne Excellentie begeven te hebben, en dat henlieden bij zijne Excellentie op alle hare poincten en zwarigheden satisfactie is gedaan, NB. achtervolgende de* PACIFICATIE.

Dat zelfde geschiedde naderhand ook met de andere Steden, als *ter Goes*, *Amsterdam*, en an-

anderen, die zich onder 's Prinsen *gehoorzaamheid voegden.* Die van Amsterdam (81) zelf beriepen zich §. 4. op *des Stadhouders Instructie*, ten aanzien der verzekerdheid der Steden en Sterktens; en tot beter verzekering §. 7. zouden de drie Schutterijen weder opgericht worden; §. 10. *Burgemeesters*, *Schutters*, *Ambtenaars*, *en alle Poorters* trouw en hulde zweren aan *den Koning*, als Graaf, aan *den Prinse*, en aan *de Stad*, onder 's Prinsen gehoorzaamheid, en de Gentsche Bevrediging onderhouden. Zonder dat hier eens van de *Staten* gesproken wordt; van welken zij toch een deel wilden uitmaken; en 't welk gemakkelijk volgde, zoodra zij zich aan *den Prins* en zijn *Opperbevel* onderwierpen, gelijk zij deden. Ik zegge *gemakkelijk*, omdat Amsteldam een der zes oude *stemmende Steden* had uitgemaakt.

Deze *Satisfactien* nu zijn naderhand ten aanzien van den *Godsdienst*, *bij onderling Verdrag* met de Steden, wel vernietigd, en daardoor is de Gereformeerde Godsdienst als de eenige openbare ingevoerd, maar daarbij is geene verandering in *de Regering* gemaakt, maar hebben zich die Steden, ook na de *Unie* van Utrecht, zich onder 's Prinsen gehoorzaamheid, volgens 't Verdrag van 1576. gehouden (82). Het bewijs, dat hieruit, ten voordeele van de Roomschen, in onze dagen gehaald is geworden, even als of die Vernietiging niet wettig geschied ware, daar toch de *Satisfactien* voor wettig gehouden worden, late ik aan zijne plaats. De eenvoudige Opgave van de toedracht der zake geeft wenken ge-

(81) WAGENAAR *Amst.* III. 448.
(82) VAN SLINGELAND, D. I. bl. 100.

genoeg aan de hand, om dit Stuk onpartijdig te beoordeelen.

Maar daar is nog eene andere Historische gebeurtenis hierbij optemerken. Offchoon dit beding van *Satisfactie* en *toetreding* tot 's Prinsen gehoorzaamheid bij dit Verdrag alleen betrekkelijk schijnt te zijn tot de Hollandsche en Zeeuwsche Steden, die onder zijne *Commissie* behoord hadden: komt het mij echter voor, dat ook andere Provincien in later tijd, en wel na de Afzwering van Philips, Art. VII, VIII. zich dit beding ten nutte hebben willen maken, en Utrecht zelfs wezenlijk gemaakt heeft, ten aanzien des Stadhouders, om Willem I. het Opperste Gouvernement ook in Gelderland, Utrecht, en Overijssel optedragen. Ik legge ten bewijze hiertoe over een onuitgegeven Staatsstuk van 4 Septemb. 1581. [Bijlage], waarin gezegd wordt, hoe dat die van Utrecht, *volgende de Pacificatie van Gent zich begeven hadden onder 't Gouvernement van zijn Prinsel. Excellentie, onder zekere Artikelen van Satisfactie, die zijn Prinsel. Excellentie, midsgaders de Staten van Holland en Zeeland ons solemnelick beloofst ende veredet hebben.*

'tIs door den Prins gemaakt.

Maar in dit Verdrag van Gent is, betreklijk *de Staten van Holland* en *Zeeland*, nog iets zeer-aanmerklijks. Wie zoude niet verwachten; dat over zulk een gewichtig punt, als de onderlinge Bevrediging tusschen alle de Provincien, kortom, over *de Pacificatie van Gent*, indien al geene *deliberatien* van *Schutterijen* of *Gemeentens*, ten minsten Oproepingen en Overwegingen van de *Stedelijke Vroedschappen*; en zoo al niet van *de Vroedschappen*, ten minsten van *de Gedeputeerden ter gewone Dagvaart zouden plaats gehad heb-*

hebben, en dat daarover breede raadpleging geweest, en de *Staatsregisters* dus vol van *Rapporten*, *advisen*, en *besluiten* zouden moeten zijn! Maar hiervan is niets te vinden. In de *Resolutien van Holland*, sedert den 25 April 1576. *den dag* der *Opdracht*, en den 8 November, *den dag* des Gentschen Verdrags, heb ik niet een enkel woord of gewag van een op handen zijnde *Verdrag* te *Gent* ontmoet of aangetroffen. 't Welk wederom ten sterksten bevestigd, *of*, dat de Hollandsche Staatsregisters van dien tijd (gelijk wel meer) zeergebrekkig zijn (83), *of* dat de Prins, uit kracht zijner aanbevolen Oppermacht, met *zijnen Raad* en *Commissarissen der Staten uit de drie Kwartieren van Zuid- en Noordholland* en *Zeeland*, dien ganschen Vredehandel alleen bestierd en beredderd zal hebben, blijvende de loopende Staatszaken en de beheering der Geldmiddelen voor de gewone Staatsvergadering; mits echter de medegoedkeuring van dat Verdrag, den Staten voorbehouden. Althans ik vinde op den 26 Nov. 1576., en dus 18 dagen na de teekening, dat *gecommitteerd* zijn, doch zonder bepaling wie? *een uit de Edelen en van Dordrecht*, *omme te doen bezegelen de Acte van Acceptatie van de Pacificatie*, *tot Gent gemaakt*, BINNEN ALLE *de Steden van Holland.* Waaruit dan opgemaakt

Maar bevestigd

Ook afzonderlijk door de Steden.

(83) Zelfs met achterlating van alle besluiten. Een voorbeeld in 't volgende jaar, waar sedert den 2 *Sept.* 1577. tot 21 Aug. 1578. bijna *een vol jaar* geheel geene *Staatsregisters* gevonden worden. Ik zoude evenwel niet durven geloven, dat de Staten toen geheel geene Vergadering gehouden hebben, vooral in die zorgelijke tijden met *Don Jan.*

maakt kan worden, dat ook deze *Pacificatie* niet enkel Staatsgewijze, of door den Prins, die ook aan 't hoofd genoemd staat, van wegen de Staten bekrachtigd is, maar dat er twee Afgezondenen naar alle de *Steden van Holland* zijn rondgereisd, om dezelve afzonderlijk te laten bezegelen. Daar is geen twijfel, of ook dit heeft zijn beslag gehad, schoon daarvan geene verdere melding in de Staatsregisters, noch van eenige Staaten-Vergadering, ten dien einde gehouden, voorkomt. Alleen vind ik in die *Registers*, op den 10 Dec. fol. 201. gemeld, dat de *Groote Raad van Mechelen* met de Generale Staten geunieert, de *gemeene Vrede en Pacificatie* zoude *helpen maintineren*, en op den 22 Dec. fol. 205. dat de Advokaat der Staten *P. Buys* en anderen naar Brussel afgezonden wierden, *op de Communicatie van de Staten Generaal* aldaar. Voords dat den 26 Dec. fol. 210. besloten wierd, dat men 't verzoek van Haarlem, om geene vijandlijkheid tegen hun te beginnen, niet kon inwilligen, dan voor zoo verre *zij verklaren, zich te willen begeven onder de gehoorzaamheid van zijne Excellentie;* 't welk zij den 29 Dec. fol. 213. uitdruklijk doen, (L. W.) *na volkomen inhouden van het VIIde Artikel van de Pacificatie.* Eindelijk wordt den 31 *Dec.* fol. 214. gewaagd van Brieven van Vrijwaring, door *de Staten; voor hun*, die op verzoek der *Generale* Staten naar hunne Vergadering *te Brussel* afgevaardigd wierden, om de onveiligheid der Wegen. 't Welk alles bevestigt, dat de Gentsche Bevrediging ook door *de Staten* erkend is, maar dat de daad van *Bevrediging* en de raadplegingen over dezelve alleen zijn geweest het werk van den Prins en zij-

En door de Staten.

ne

ne Raden. En nu wordt eerst begrijpelijk, waarom verder tot op het aangaan der *nadere Unie van Utrecht*, den 23 Jan. 1579. zoo weinige *Raadplegingen* in de Hollandsche *Staatsregisters* voorkomen; en dat zelfs lang na de onderteekening der zelve Unie *de Staten van Holland* verklaren, dat zij de *Unie van Utrecht*, *op 't believen van zijne* EXCELLENTIE hebben *toegestemd* (*geadvoijeerd*). Maar dies te onbegrijpelijker dan is het, op wat grond nu kortling de burger *Van Maanen* in zijn Onderzoek *naar de Wettige Oppermacht*, als eene waarheid heeft kunnen voorstellen, dat bij de *Unie van Utrecht den Stadhouderen geen bijzondere Rechten* TOEGEKEND *worden*. Immers dit was eene zaak die van zelfs sprak! Noch den *Stadhouderen* noch *den Staten* worden bij *de Unie* rechtstreeks eenige Rechten TOEGEKEND, maar werden VERONDERSTELD. De *Unie* was tot dat *toekennen* van rechten aan *Stadhouder* of *aan Staten* niet aangegaan. De Stadhouder, zoo min als *de Staten*, bedoelden dit daarbij. Hun Verdrag was *defensief tegen de vijanden*, en *hunne Rechten* waren daarvan *de grondslag*, en de onderlinge beloften, om die, benevens die *der burgers* en *'t Volk*, eenstemmig en met vereende krachten te handhaven tegen *den vijand*, was het eind-oogmerk der Unie.

Men ziet dan ook in 't voorbijgaan hier, dat in het zelve Verdrag van *Gent* 't stuk *van Godsdienst* nog opgeschorst wierd, om nader te behandelen. Alleen merk ik aan, dat de tijdsomstandigheden niet medebrachten, dat Holland en Zeeland buiten het *bezit der oefening* van den Gereformeerden Godsdienst, iets meerder bedongen; en dat het dus zeer ontijdig was, dat de

Gereformeerden in Holland niet te vreden waren, dat de Roomsche Godsdienst daarbij nog gehandhaafd bleef, en dat *Petrus Dathenus* al te grooten ijver betoonde, en ten onrechte tegen den Prins bulderde, als of hij zich weinig aan den Godsdienst liet gelegen zijn. 't Stuk kwam niet te pas.

Dat Verdrag leide den grond tot de Unie 1579.

Toen nu de Staten Generaal, doch zonder *Holland* en *Zeeland*, den 12 Febr. 1577. daarop met Don Jan van Oostenrijk, in naam des Konings, een Verbond gesloten hadden; toen werd het hoog tijd, om op meer middelen van afzonderlijke Verdediging te denken; en dit gelukte den Prins, die eenige Provincien in die *Utrechtsche Unie* wist intebegrijpen; blijvende hij in de waardigheid als *Stadhouder* des Konings, en *in de Oppermacht* over Holland en Zeeland, benevens de Staten; en 't is daarom, dat zij in die Unie van Utrecht in de Voorrede zoo ronduit verklaren, dat zij dit doen *achtervolgens de Gentsche Pacificatie.* Waarvan hierna.

Alles krijgt meer vasten vorm.

Daar men hier alle die *Verdragen* aantreft, en niemand onzer Nederlanderen ooit getwijfeld heeft aan de *Wettigheid* derzelven, schoon zij door tusschen inkomende gebeurtenissen naderhand van geene kracht waren; zoo kan men niet anders stellen, dan dat in Holland en Zeeland, hoezeer er met wisselvallige kans van wapenen, tot meerder bevestiging der Vrijheid gestreden wierd, de zaken van Regering hierdoor eene meer wettige wijzing aannamen. De Prins bleef, schoon op den naam van *Stadhouder*, zijne *gebiedende Oppermacht* met eenige bepalingen, zoo van rechtswege als voorzichtigheidshalve, behouden. — De *Staten* kregen meer gezags, meer klems;

daar waren onder den Prins ook meer onderwerpen, waarover hun *goeddunken* gevraagd, hunne *goedkeuring* geëischt moest worden, en zij hadden het geheele bewind en macht over *de geldmiddelen*, *domeinen*, *accijzen*, en alles wat daar aan paalde: 't was dan ook noodig, dat hunne Staatsvergaderingen allengskens meer geregeld, en geordend, wierden. En zie daar de reden, dat ook hierover ernstig gedacht wierd. De Vergadering der Staten schijnt in 't j. 1577. weinig bepaalden tijd of plaats van zamenkomst gehad te hebben (84); men besloot daarom, op den 7 Aug. (fol. 162.) dat de Edelen en Steden voortaan *dagelijks* zouden moeten tegenwoordig zijn, 's morgens ten 8 uren. Ook was de vorige *Ordonnantie* op de Vergadering van 1574. niet zoo naaukeurig nagekomen; ten minsten men leest den 8 Augustus, dat er één Edele en vier Steden *gecommitteert werden om te resumeren de Ordonnantie op de Vergadering der Staten.* En toen waren daar nog tegenwoordig de *groote en kleine Steden*, met *Zeeland.* Maar ook rezen er telkens verschillen over 't *recht van zitting* en *orde* van

Ook de Staten-Vergadering.

(84) Tot staving dezer aanmerking dient, dat in de gewone gedrukte *Resolutien van Holland* ontbreken de handelingen van *bijna* een jaar, sedert den 2 September 1577. tot 21 Augustus 1578. waartegen in 't Handschrift van Profesf. Bondam, thans van den Hr. Musschenbroek, D. III. gevonden worden *de Notulen der Vergadering ter Goude van* 18 Sept. 1577. Dan weder van 29 Octob. 1577. te Leiden den 6 Sept. 1578., ten zij dit van 't *Collegie* optevatten ware. Men heeft daar ook *eene Collectie* van A. N. O. (1598) van *Gouda*, van allerlei zaken, maar bijzonder *van de Resolutien onder Alba en Bosfu*, 1572. enz.

van *stemming*. Aldus verklaarden de Gedeputeerden van Noordholland (85), niet te verschijnen van wegen de *Steden*, maar van 't *Corpus van dat Kwartier*, willende daardoor geen *prejudicie* toegebracht hebben aan *hunne kleine Steden*, betreklijk de *kleine Steden* van Zuidholland in hare *sessien* en *stemmen*, op de Dagvaarden, *alwaar de kleine Steden mede beschreven zijn geweest*. Den 22 Aug. 1578. werden *gecommitteerd een van de Edelen en groote Steden*, die aanwezig waren, *om kennis te nemen op de preëminentien en gerechtigheden van de Steden in de sessie op de Vergadering van de Staten; en de Steden* NB. *daarin te vereenigen, indien het doenlijk is; indien niet, de Staten van alles te doen rapport; ende voorts het zelve different aan zyne Excellentie of den Raad Provinciaal gesubmitteerd te worden*, — Het eerste, de *submissie* aan den Prins, was volgens eisch der Acte van Opdracht; het tweede aan den Provincialen Raad of 't Hof van Justitie was geschikt, om in rechten gehoord en gevonnisd te worden bij voor- en tegenspraak; 't welk de Staten niet beneden zich achteden; en zelfs duidlijk verklaren in gelijk geval op den 17 Febr. 1579. fol. 21. (86).

Maar ook meer verschillen onderling.

Het stuk der *Overstemming*, of Besluiten bij verbindende meerderheid, schijnt ook toen allengs-

(85) Den 10 Octob. 1576. fol. 169.

(86) *Dat die van den Briele de Gedeputeerden van den Lande van Voorne aan de Justitie willen renvoijeren, alwaar de Staten presenteren* TE RECHT *te staan als na behooren.* Zij hadden daartoe ook hunnen *Advokaat*, *Mr. C. Diert en hunnen Procureur Vr. de Bye*, *Resol. van Holl.* 1579. 20 Febr.

lengskens meer aandacht bij de Staten verwekt te hebben. Men leest daarom den 27 Dec. 1578. fol. 50. dat men *Rapport* neemt, *om op de eerste Vergadering te komen*, *geresolveert*, *in wat zaken Overstemming plaatze hebben zal.* Men deed daartoe den 31 Dec. (fol. 53.) een voorstel, om *zoo verre de Edelen en Steden in eenige zaken niet zullen konnen accorderen*, *hen met de meeste stemmen te conformeren*, OFTE, *omme hetzelve aan zyne Furstelyke Genade* [den Prins van Orange] *achtervolgende de Unie te mogen refereren.* Welke *Unie* hier geene andere is dan 't Verbond van 1576. tusschen Holland en Zeeland. Zelfs nog na het teekenen der Unie van Utrecht, was dit verschil voorddurende. Men besloot den 19 Febr. 1579. fol. 23. dat, (buiten *den Eed* voor alle *Comparanten* ter Dagvaart, en de bepaling van *dag* en *uur* van Verschijning, en 't verlies van *stemming* voor de afwezigen in zaken van *Overstemming*,) dat nopens de *stemming* en *zitting* eerst de *Edelen*, dan *Dordrecht*, *Haarlem*, *Delft*, *Leyden*, *Amsterdam*, *Gouda*, *Rotterdam* zullen spreken; maar alzoo bij de volgende Steden over het *voorstemmen* verschil *gerezen* was, zoude men die Steden trachten te *vergelijken*. Meest wegens de Overstemming.

Nog was er verschil ontstaan over *de plaats* van *bijeenkomst*, en daarom besloot men den 30 December 1578. fol. 53. *dat*, *om alle jalousie onder de Steden te verhoeden*, *voortaan alle Vergaderingen van de Staten*, *en hunlieden Gedeputeerden in Collegie*, *gehouden zullen worden in den Hage*; doch zij voegen er voorzichtig bij, *ten ware by expresse schryvens van zyne F. G. dezelve binnen eenige Steden mogten werden* GEORDONNEERT. Ten bewijze, dat zij nog na de

Unie van Utrecht 't gezag des Stadhouders boven hun bleven erkennen; en 't aan hem stond de Statenvergadering elders bijeen te roepen.

Men wil de vorige *Ordonnantie* herzien.

En 't is dan niet te verwonderen, dat, daar *de Staten* zoo allengskens meer gezags, meer bewinds, ook meer verschils, of hoe men 't noeme, verkregen; zij ook verdacht waren, om de vorige *Orde* in Febr. 1574. op hunne Vergadering gemaakt, in stand te houden, (zie bl. 81.) te meer, daar bij gelegenheid van de afwezigheid des Prinsen in Zeeland, en de tegenwoordigheid van Graaf *Jan van Nassau*, 's Prinsen broeder, en het naderend tijdstip van de *Unie* van Utrecht, zij antwoorden moesten op eene breede *Propositie*, door Graaf *Jan*, op last van *Willem I.*, aan hun te Gorkum gedaan, waar hij *geassisteert* was met den *Tresorier*, en *den Secretaris van myn genadigen Heere den Prince van Orange, Stadhouder en Gouverneur Generaal over Holland en Zeeland* (87), waarin zij onder anderen verklaren, *dat zy hebben aangenomen, ten voornoemden dage te komen geresolveert op de Resolutie van de Vergadering genomen in Febr.* 1574., *waarby geordonneert was, den Staten alle zes weken te doen vergaderen, omme op alles voorzien te mogen worden als na behooren.* En dit wordt nader opgehelderd bij 't voorgevallene den 17 Febr. 1579. fol. 21. waar men leest, dat *de Staten getreden zyn in communicatie op het point van de Beschryving, aangaande de Ver-*

(87) Zoo noemen hem aldaar de Staten in hun Antwoord, den 31 Dec. 1578. fol. 53. maar in eenen anderen zin dan naderhand de *Stadhouders* genoemd zijn. Waarvan in 't vervolg.

Vergadering-besoigne van de Staten, op de Resolutie, *genomen in Februarij* 1574., en zij besluiten dien dag, *eerst*, *dat* VOORTAAN *op alle Vergaderingen van de Staten beschreven zullen worden en compareren de Ridderschap*, *Edelen en Steden van Dordrecht*, *Haarlem*, *Delft*, *Leyden*, *Amsterdam*, *en ter Goude*, *Rotterdam*, Schiedam, *Briel*, *Alkmaar*, *Hoorn*, *en Enkhuizen;* zij bepalen deze 12 Steden, en sluiten daardoor stilzwijgende uit *Schoonhoven*, *Edam*, *Munnikendam*, *Purmerende*, *Oudewater*, *Woerden*, *Weesp*, enz. doch voegen er onmidlijk bij, *uitgezondert in zaken van Contributie*, *Tractaten van Peis*, *Oorlog of Verandering van Regering*, *op welke zaken* ALLE KLEINE STEDEN *mede zullen beschreven worden;* schoon ook allengskens sommigen der kleine Steden van zelfs wegbleven, of oorlof verzochten tot wegblijven, om kosten te sparen, als anderszins, onder beloften, van zich in *besluiten* en *belastingen* aan de beslissing der opkomende leden te onderwerpen. Immers volgens 't Staatsbesluit van 1575. (fol. 287. *Res. van Holl.*) moest elke Stad hare eigen kosten van *dagvaarden* dragen. Dit ontweken zij hierdoor, en waren toen, minder dan naderhand, jaloers van dat medebestier. Men vindt, dat bij den Bredaschen Vredehandel de Steden *Weesp* en *Muyden*, in dit gewichtig stuk opgeroepen en verschenen zijnde, *verlof verzochten om te vertrekken*, *vermits zij de lasten van langer comparitien niet mogten vervallen*, 't welk *hun* bij *de Staten werd* bewilligd, mits zij overleverden verklaring, *dat zij te vreden zijn zich te conforme-*

meren met het gene bij de andere Steden besloten zal worden (88).

Hoeverre de Staten nu in dat vorig Besluit over de *kleine Steden* afgingen van vorige Verordening; hoeverre zij in die bepaling 's Prinsen *Oppermacht* konden geacht worden te na te komen, of tegen zijne meening te handelen, en hoeverre 't recht van sommige *kleine Steden*, die te voren kwamen, hierdoor inkromp, en wat diergelijke vragen meer zijn; dit onderzoek zoude mij te verre afleiden. De vorige Verordeningen waren hieromtrent wankelaar. 's Prinsen *Oppermacht* scheen dit alleen te *kunnen* en te *moeten* beslissen. En daar toch alles maar *bij voorraad* en *voorwaardelijk* was, zoo was die *inkrimping*, indien er zoodanige was, ook niet onherstelbaar. Alleen zegge ik, de Staten voelden zelfs zoo iets, en daarom volgt er onmidlijk op, *en dit alles bij provisie, en onverminderd iemands Privilegie ende Gerechtigheden ter contrarie.* Ook schijnen eenige Steden tegen dit Besluit geweest te zijn; want daar volgt aanstonds: *behoudelijk ook, dat die van Schoonhoven, Edam en Monnikendam, ende ook de andere Steden, syn Excellentie zullen mogen remonstreren alle zwarigheden, als zij daarin zullen vinden mogen, om* NB. *bij zijn Excellentie daarin voorzien te mogen worden na behooren.* Die van Briel hadden ook bedenking tegen 't geen in hun *afwezen* zoude besloten worden over hun en 't Land van *Voorn*, en de Staten *protesteerden*, dat zij zouden voordgaan met hunne Besluiten ook uitteftrekken over *den Briel*

(88) *Res. van Holl.* 1577, 31 Maart fol. 33.

Briel en 't Land *van Voorn*, doch wilden ook hierover *in Justitie* te recht staan.

Zij besloten te gelijk, dat op 't scheiden *van alle* GENERALE *Vergaderingen van de Staten*, (en hiermede werden toen nog bedoeld de bijeenkomsten van Holland en Zeeland in gemeenschap, volgens 't Verdrag van 1576. Men zie den 13 *Febr. fol.* 20.) ordinaar een bepaalde dag gesteld zoude worden, om binnen twee maanden daarna weder te vergaderen; en *zoo verre middelertijd eenige extraordinaris Vergadering vereischt wordt, overmits de hoognodigheid der zaak, dat die Vergadering* NB. *bij zijne Excellentie*, OF *bij de Gedeputeerden van de Edelen en Steden in Collegie zullen beschreven worden*, OF *bij de Edelen en de naastgelegen Steden, zoo wanneer de Collegien zullen cesseren mogen, als naar ouder gewoonte — op verlies van stemme.* — — Zij verklaren nog afzonderlijk, dat op alle Dagvaarden de Edelen zullen gehouden zijn ten minsten vier in getal te verschijnen, en uit de *Steden twee Gedeputeerden, boven de Gedeputeerden in Collegie; dat voor noen de* STATEN, *en na noene die van* HET COLLEGIE *zullen besoigneren* (89).

Staan we bij deze merkwaardige Besluiten in dat tijdstip, ook kort na de Unie van Utrecht, en bij

(89) Ik zwijge van volgende Verordeningen, die tot het wezen der zaak hier niets doen, als, bij voorbeeld, dat in de *Resol. van Holl.* 1579. den 18 Aug. de Edelen en Steden reeds besloten, dat men *den Koning* behoorde te verlaten; maar niet voor dat men het gevoelen van *zijn Excellentie en die van de Unie* daarover gevraagd had. Dat men (fol. 187.) *Concepten* maakte van de *In-*

bij afwezigheid des Stadhouders, een weinig ſtil.

Men ſchijnt hier te kunnen beſpeuren een weinig hooger toon of ſtevigheid in de Beſluiten der *Staatscomparanten*, en een beroepen op *ouder gewoonte*; evenwel zoo niet, of zij erkenden, dat deze hunne bijeenroeping *in de eerſte plaats* afhing van *zijne Excellentie*; of in *de tweede* van *de Gedeputeerden in Collegie*. Wie en wat nu deze *Gedeputeerden in Collegie* waren, is boven getoond. Het waren die Leden, welken volgens het *Verdrag* van Holland en Zeeland, en de gezamenlijke *Opdracht* van 'sPrinſen Oppermacht in 1576. den Prins als *zijne Raden* uit de Staten of uit de drie Kwartieren waren toegevoegd, en die, bij zijn afwezen, van wegens Hem hunne Vergadering hielden. Het onderſcheid blijkt klaar uit het hier beſlotene, dat zij (Staten) voor den middag, en die van *het Collegie na den middag* zouden vergaderen. Maar zij voegen er nu bij eene eigenwillige bijeenroeping *door de Edelen en naaste Steden*, en noemen zulks *ouder gewoonte*, doch beperken dit zelve aan het tijdſtip, *wanneer de Collegien zullen ceſſeren mogen*. Daar ſchijnt dan of een oogmerk of een poging door die Vergadering bedoeld te worden, om *die Gedeputeerden, die met den Prins, een' afzonderlijken Raad of Collegie uitmaakten*, zoo mogelijk, te doen ophouden; en hierover was al wat voorgevallen den 30 Aug. 1578. fol. 11. toen *de Ste-*

Zij nemen wat hooger toon aan.

Inſtructien op de vorderingen van des gemeene Lands zaken in 't Collegie van de Staten, — en dat *men die Inſtructie* hield voor *gearreſteert* voor zes *maanden* — — dat de Staten bevalen, dat de Edelen en Steden alle week zullen *voorzitten* bij beurten enz.

Steden in 't Noorderkwartier van Holland verklaarden, dat zij wel goed bevonden, dat het COLLEGIE *binnen Haarlem haar Vergadering hielt, maar geen' last hadden om het Collegie in den haren te doen cesseren.*

Dat de Edelen, niet minder dan *vier* in getal mogten verschijnen, zulks had zijne reden en billijkheid. Immers zij waren nog *de Representanten* van 't *platte Land*, en ook van de kleine Steden in die gevallen, daar de kleine Steden of eenigen derzelven niet zelfs geroepen wierden: maar daarenboven was aan vier Edelen tot hunne verschijning bij de Staten kort te voren toegeleid een jaargeld van elk *f* 3000:-, mids ook twee hunner altijd in *'t Collegie* verschenen, en de overige Edelen ten hunnen koste, terwijl *de Steden* elk hare Gemachtigden bleven bekostigen (90).

Bij 's Prinsen afwezen in Braband.

Ondertusschen omtrent dien tijd, vooral sedert dat de Prins ook *in Brabant* meerder macht en aanzien kreeg, en zelfs aldaar 't *Ruwaardschap* aanvaardde, waardoor zijne tegenwoordigheid daar ook dikwils was vereischt geworden, schijnt er iets bij de vereenigde Staten van *Holland en Zeeland*, of mogelijk van Holland alleen omgegaan te zijn, ik weet niet wat, het welk ten minsten aan de zijde des Prinsen of eenig mistrouwen of onvergenoegdheid moet verwekt hebben, en daaruit schijnt voordgevloeid te zijn volgens *Resol. van Holl.* 26 Nov. 1578. fol. 42. eene plechtstatige bezending naar den Prins van *Gecommitteerden uit Holland en Zeeland*, met eene bijgevoeg-

Eenig wantrouwen des Prinsen.

(90) Zie *Res. van Holl.* 1578. 11 Nov. 25 Dec. fol. 47. 29 Dec. fol. 51.

voegde *Inſtructie*, om hem (zoo als de kantteekening zegt) *te verzekeren de goede intentie van de Staten tot zijne Excellentie*, met verklaring, dat *zij zich vastelijk verbonden houden ten dienst van zijn F. G. en zijne Nakomelingen, met gelijke gunst en affectie, als zij van zijn F. G. bemerkt en tot nog toe genoten hebben, en NB. na wiens goeden raad en advis de Staten hen ook willen reguleren.* Op 't ſlot vindt men, *dat, om alle onverſtand, mistrouwen en diffidentie, en twist te verhoeden, zij zijn F. G. bidden, geen geloof alſulke valſche* DELATIEN *te willen geven, noch ook gehoor geven die tegens de Staten iets zouden willen — nageven. En opdat de Staten te beter mogen weten,* WAARIN *en* WAARVOOR *zij zich zullen hebben te* WACHTEN, *dat zijn F. G. gelieve te verklaren, wie hem zulks aangediend hadden, en wat zwarigheden daarin mogten zijn.* Daar waren dan den Prins *kwade dingen van de Staten* aangediend, die tot *wantrouwen* konden ſtrekken. Doch waarin die beſtonden, wordt niet gemeld. Men zoude uit de vraag zelf mogen beſluiten, dat de Prins hun vriendlijk moet gewaarſchouwd hebben, *dat zij zich moesten wachten.* 't Welk dan aanleiding gaf tot de vraag, *waarin* en *waarvoor?* Indien dit al niet betrekking had op *'t beſchrijven der Staten-Vergadering*, door de *Gedeputeerden der Edelen* en *Steden*, of op de bepalingen der *Overſtemming*, beiden punten, die meer aan den *Prins* dan aan *de Staten* ſtonden: zoo mag men vermoeden, dat zij eenigen zamenhang gehad hebben met de zaken van Graaf Jan van Nasſau, met de Unie van Utrecht, doch vooral

Goedgemaakt door de Staten.

met

met de nadere *bevestiging*, *vernieuwing*, of *verslapping* van den band der Hem aanvertrouwde Oppermacht. Immers men vindt kort daaraan, in een zeerbreed en beredeneerd Antwoord *der Staten van Holland en Zeeland* (91), op eene *Propositie* van Graaf Jan van Nassau, 's Prinsen broeder, *geassisteert* met *J. Taffin*, Tresorier, en *N. Brunink*, *Secretaris van den Prinse*, *bij Instructie van zijn' Heer' Broeder* (Willem I.) onder anderen door hun betuigd en verklaard, NB. *dat zy, gelet hebbende op den Verbonde en de Unie, by die van Holland en Zeeland in Mey 1576. gemaakt, en dat vele Steden, by Satisfactie vereenigd, onder die Unie en Verbonde niet zouden schynen begrepen te zyn, byzonder mede NB. aangaande* DEN GOUVERNEMENTE, *zyne F. Genade daarby, en ook te voren opgedragen, hebben zy dien Steden dubbelt van dezen Verbonde elks mede gegeven, om ter naaster Vergadering, den 25 January daarop te komen geresolveert, mitsgaders de Edelen en andere Steden, zoo verre* EENIGE VERANDERING IN ZEKERE *pointen van dezelve Unie* [1576.] *zoude mogen vallen, zonder dat nochtans in den voornoemde* GOUVERNEMENTE *eenige Verandering mag geleden worden.* Zij spreken voords ook daar van *de Resolutie* op hunne Vergadering van Febr. 1574. en van de Overstemming, waarvan boven! Ik bepale mij hier bij hunne verklaring over *'t Gouvernement*. Deze hunne Verklaring, wat zegt die anders, dan dat zij, *Staten*, blijven erkennen, dat *het Gouvernement*, (zoo als het te voren is aangewezen,) wettig, en bij Verdrag was opgedragen;

Zij blijven bij hun Opdracht aan den Prins.

(91) Den 31 Dec. 1578. fol. 53.

gen; dat *die Unie* tusſchen *Holland en Zeeland* nog bleef voordduren; dat, wat het opgedragen *Gouvernement* betrof, hierin *geene verandering* mogt geleden worden, al ware het, dat in *'t Verbond van Vereeniging*, tusſchen *Holland en Zeeland*, 't welk op zich zelf beſtond, in zekere *punten* eenige Verandering mogte vallen. Die Punten nu ſchenen meest de Geldmiddelen te betreffen (92), en hier kwam nog bij de vrage, of de naderhand toegetredene *Steden bij ſatisfactie* ook moesten begrepen worden, *niet*, of zij onder 's Prinſen *gehoorzaamheid* zouden ſtaan, (daarover was geen geſchil; de Satisfactie-Verdragen wezen dit uitdruklijk uit;) maar of zij ook onder 't Verdrag *der Unie* tusſchen *Holland en Zeeland* ſtonden? En wat was van dat alles 't gevolg? Zien wij eerst van 't *Gouvernement?* Dat *Gouvernement* beſtond in het Opperſte Gebied en 't Recht van *Gebieden* en *Verbieden* aan den Prins opgedragen, met eenige bijgevoegde Rechten voor *de Staten* afzonderlijk.

De gevolgen daarvan. Wat nu was 't gevolg van geen Verandering in dat *Gouvernement* te maken? Dit vindt men op den 25 Febr. 1579. fol. 27. uitdruklijk, en 't is ten aanzien des *Staatsvorms*, na 't ſluiten *der Unie* van Utrecht, van zeergroot gewicht. Namelijk, dat *de Staten*, *getreden zijnde in communicatie*, *aangaande de poincten van het Gouvernement van zyn Excellentie*, *mitsgaders de generale Contributie*, — *hebben*, *om diverſe reſpecten*, *verklaart*, *dat*, GEDURENDE *den jegenwoordigen oorlog*, *daarin geen* VERANDERING *mag geleden worden*; *welverſtaande*, *dat de* AUCTORI-

Aan 's Prinſen zijde.

(92) Zie *Reſ. van Holl.* 1579. 24 Febr. fol. 25.

RITEIT *van de Staten, de Vrydommen, Privilegien en gerechtigheden van den Lande, daarmede in toekomende tyden geensins verstaan zullen mogen worden; geprejudiceert of vermindert te zyn, of — getrokken in consequentie, —* Zie daar eene aanmerklijke Verklaring; die, hoe ook het begrip der Staten over *hunne Auctoriteit* toen moge geweest zijn, hierop schijnt neder te komen: „ wij maken of vorderen geene verande-„ ring in *de Opdracht van 't Gouvernement, en* „ *van de hooge Overigheid*, aan Willem I. in 't „ j. 1576. opgedragen, gedurende den tegen-„ woordig nog voorddurenden oorlog," (93) maar wij willen daarmede, *in toekomende tijd*, als die oorlog geëindigd is, geen *prejudicie* toebrengen aan *onze Autoriteit*, die wij hebben om op 's Lands zaken en Politie, bij 's Konings afzijn, orde te stellen, noch aan eenige 's Lands Vrijdommen of Privilegien; wij willen ook bij ons gezag blijven, voor zooverre de Prins zich verbonden heeft te zullen handelen *in vele pointen met ons Advis*, of, gelijk mogelijk toen uit vroeger handelingen hun voor den geest gekomen is, *niets zonder ons advis* te zullen besluiten of verordenen. Met andere woorden: wij willen de *grondmacht van ons of van 't Volk*, om beschikking over de Regering, des noodig, te maken, blijven behouden, gelijk wij ze gebruikt hebben, toen wij den Prinse aanstelden, om *de Oppermacht*,

Aan der Staten zijde.

(93) De woorden dier Opdracht lagen daartoe te duidlijk, *dat zyne Excellentie, zoolang de landen in oorlog of wapenen zyn, zal hebben volkomen autoriteit en magt, als Souverein en Overhooft te gebieden en te verbieden alles wat — — —.*

macht, gedurende den oorlog, in zijne handen te geven. En dat hierhenen hunne meening geloopen hebbe, is mij blijkbaar uit de bijgevoegde woorden „ *alsoo by de Staten is verstaan en bevonden, dat zyn Excellentie niet van meening is, henlieden eenigsins in hun autoriteit te verkorten, aangaande* DE POLITIEKE *zaken derzelver Landen, om daarin voorzien te worden dan* BY ADVIS VAN DE STATEN *als naar behooren, — en aangaande de nieuwe Tractementen, in aanzien van de groote* BELASTINGE *dezer Landen, gemerkt eenige Gedeputeerden verstonden, dat het inhoud van dezelve poincten zeer generaal was geëxtendeert, hoewel hetzelve in hooge nood is gedaan*" (94). En wat was 't gevolg, ten aanzien der Satisfactien? De Afgezondenen van *de Steden*, die zich bij *Acte van Satisfactie* onder 't Gouvernement van den Prins begeven hadden, met naame *Haarlem*, *Amsterdam*, *Schoonho-*

(94) Een opmerklijk voorbeeld, hoeverre de Staten dit hun Gezag uitstrekten, heeft men *Resol. van Holl.* 29 Nov. 1579. fol. 299. waar zij besluiten, dat *de Magistraten binnen alle de Steden van Holland vermogen, mits consent van haarlieder Vroedschap of andere Gemeente aldaar, representerende haarlieder Steden, te bezwaren en te belasten, het zy by opligtinge van penningen — met losrenten — en met lyfrenten — zonder vorder octroy ofte consent daartoe te versoeken*, ten ware dit onder de stilzwijgende Goedkeuring des Prinsen doorging. In 't voorbijgaan ziet men hier ook de erkende *Representatie* van de geheele Stad, door *de Vroedschap of andere Gemeente*, en dat het woord *Gemeente* niet beteekent *alle de inwoners, gezamelijk of in 't gemeen*, maar eenig *lighaam*, 't zij van Schutterij, 't zij van Gilden, die bij gebrek van Vroedschap, die Representatie uitmaakten, en geraadpleegd wierden.

hoven, *Heusden*, *Weesp*, *Muyden*, *Naarden*, *Goes en Tholen*, nadat hun de Artikelen van 't Verbond en de *Unie* van Mei 1576. en het daarbij den Prinse *vernieuwde* en *opgedragen* Gouvernement, zijn voorgehouden, en zij onderrecht zijn van de *redenen en inzichten*, *die daartoe in den nood hebben gedient tot defensie der Landen*, *en dat dezelve*, *gedurende den tegenwoordigen oorlog*, NB. *vastelyk moeten worden onderhouden tot conservatie der Landen:* zoo hebben hierop die Steden, zoowel *de punten* van 't *Verbond* als van 't *Gouvernement bij zijn Excellentie aangenomen*, *geconfirmeerd en geapprobeerd*, en beloofd, *als lidmaten en bondgenoten die te onderhouden.* Dit zelfde doen op die Vergadering uitdruklijk *die van Zeeland*, uit naam der Staten van *Zeeland*, zoo ten aanzien van '*t Verbond* als *van 't Gouvernement.* Dit was 't gevolg der Verklaring der Steden, die de *Satisfactie* afgingen; zij onderwierpen zich ook aan 's Vorsten Oppermacht!

En van de Steden bij 't afgaan der Satisfactie.

En ziedaar dan een allergewichtigst Besluit of Verklaring, welker kracht ik niet wete, dat ooit bij eenig Historieschrijver recht begrepen of in aanmerking genomen is, om daaruit te bewijzen, dat tot aan, en zelfs tot NA *de Unie van Utrecht*, *de Staten van Holland en Zeeland*, met de bijgevallene Steden versterkt, geene zoodanige Oppermacht bezeten hebben, als de onderteekening dier Unie, op '*t believen van zijne Excellentie* gedaan, in den eersten opslag zoude schijnen medetebrengen, maar dat ook zelfs na dien tijd *de Oppermacht* van *Willem I.*, op den titel *van Stadhouder*, gevoegd met den *invloed* en '*t advis* der Staten, is erkend geworden. En men

kan van dit alles geen sterker bewijs hebben, dan de zoogenoemde *Remonstrantie der Hollandsche Staten* van den 4 Febr. 1580. na *die Unie*, aan den Prince van Orange gedaan, *waarop zy*, volgens BOR D. II. fol. 181. *zyn V. Ghenade goede meeninge ende Resolutie versochten.* Hierbij doen zij zoodanige Verzoeken in X Artikelen, die alleen aan eenen waren *Souverein* toebehooren, en van Hem alleen afhanglijk zijn, en waarvan het VIIIste niet minder inhoudt, dan het Verzoek van *Verklaring van 's Vorsten goede meening over* een Plakaat, door hun *doen maken*, (dat is opstellen) *van Politie, en zekere Ordonnantie op de Administratie van der Justitie;* en waarop de *Apostille* des Prinsen, ter bekrachtiging, dus luidt: „ *Syn Forstel. Genade ghehoort* „ *hebbende 't rapport van 't inhouden van den* „ *Placcate van Politie ende Ordonnantie op de* „ *Administratie van de Justitie in desen gheroert* „ *heeft goedtghevonden 't selve Placcaet ende Or-* „ *donnantie in treyn gebrocht te sullen worden.*" En dan heeft men ook *de reden* en den *waren zin* der woorden, die de toenmalige Staten in *die Ordonnantie op 't stuk van de Justitie in de Steden en platte Landen* van den 1 April 1580. gebruiken, dat zij dit ordonneren *by Advyse van den Prince van Orange, Gouverneur, ende Capiteyn Generael, den Presiderende ende andere Raden van Holland* enz. 't Is waar! De Heer *Waalwyk*, in zijne *Vad. Remarques*, bl. 28. om zijn bijzonder Systema van Vereenigde *Souvereiniteit* van *Stadhouder* en *Staten* te staven, haalt uit BOR D. II. bl. 181. (197) aan, dat de Vereenigde Staten van Holland en Zeeland den 29 maart 1580. als *een notoir en ontwijffelbaar*

Axi-

Axioma vooruitstellen, *dat de Hooge Overigheid word gerepresenteerd door den Prins van Orange* ENDE *de Staten.* Hij voegt er bij, „ dat dit „ aldaar wordt bijgebracht en gelegd tot een „ grond van de daarbij genomen Resolutie, dat „ de naam des Konings van Spanje alomme bin„ nen deze Landen met der daad en ten allereer„ sten zoude worden uitgedaan, en achterwege „ gelaten, *en dat in de plaats van dien de Naam* „ *van den Prince van Oranje ende der Staten* „ *van den Lande*, ALS REPRESENTEERENDE DE „ HOOGE OVERIGHEID, aldaar gebruikt, en de„ zelve *hooge Overigheid zoude bezworen wor*„ *den.*" Maar ten bewijze al weder, hoe noodzakelijk het zij, de Getuigenissen en bewijzen van Schrijvers naaukeurig nategaan, en zelfs opteslaan: ik vinde bij BOR wel dit bloote verhaal, waaruit kon opgemaakt worden, dat dit mogelijk voor dat oogenblik het begrip van sommigen geweest zij, maar ik vinde er bij verhaald, dat op dien zelfden dag onmidlijk daarna besloten wierd, om den grooten nood, in welken men zich bevond, den Prince van Orange bij de *Staten* van Holland en Zeeland te verzoeken *tot absolute Overheere ende Protecteur der Landen van Holland en Zeeland.* — En dat op den zelfden dag *Commissarissen* benoemd zijn, *omme 't selve Ampt van der Hooge Overigheyt zyns Vorstl. Genade aentebieden.* 't Welk ik straks toonen zal, dat ook doorging. Hieruit nu blijkt duidlijk, dat, wat zij ook voor dat oogenblik mogten gedacht of gesteld hebben, dit zelve noch te voren, noch ook hierna niet gegolden heeft.

Niettegenstaande dit alles, gebruikte *Willem* van Orange die voorzichtigheid, en de Staten

hebben het stilzwijgend goedgekeurd, dat hij in gewichtige zaken, bij voorbeeld, in 't verleenen van Privilegien en Octrooien van Regeringsveranderingen, van *Jaarmarkten* en diergelijken zelfs nog in 't j. 1580 en 1581. bleef gebruiken *den naam des Konings*, en bijbehield zijnen *titel* van *Stadhouder des Konings*, hem uit kracht van het Gentsche Verdrag door den Koning toegekend en erkend. Op die wijze verkreeg *Rotterdam* van hem den 28 Mei 1580. eene jaarlijksche Zaad- en Leermarkt; *Dordrecht* den 13 Jun. 1580. de Bier- en Wijnslijterij; den 23 Dec. de Stad *Goes* eene Jaarmarkt; den 24 Aug. *Gornichem* eene Paardemarkt; den 3 Januarie 1581. *Amsteldam* het recht van *Electie* van *Schepenen*; den 8 Jan. 1581. '*s Hage* eene Paardemarkt (95). Alle deze Octrooien luiden dus: PHILIPS *by der gratie Gods Coninck van Castilie — — wy — hierop gehad 't advys van onsen — Neve, den Prinse van Orange* — VOOR ONS STADTHOUDER, *Gouverneur ende Capiteyn Generael over Holland en Zeeland* enz.; het zij eenvoudig, zonder meer, gelijk aan *Dordrecht*, en *Amsteldam*, 't zij naar gelang der onderwerpen, met bijvoeging van *Staten* of Gecommitteerde *Raden*. Zoo wordt aan *Rotterdam* en *Gornichem* achter den *Stadhouder* bijgevoegd, „ *mitsgaders 't advys van de Ridderschappen, Edelen en Gedeputeerden van de Steden van Holland, representerende de Staten*, — en bij Rotterdam ook nog; *die op*

(95) Deze Stukken, schoon reeds van elders bekend, zijn bijeen te vinden in 't *Groot Plakaat-Boek*, D. VIII. bl. 422, 423, 426, 427, 579.

op 't voorsz. Verzoeck (96) *de naestgeleghen Steden eerst beschreven hebben gehadt, omme te weten, wat interest zy zouden moghen lyden door het accorderen van de voorsz. Markten* (97). Bij Goes wordt gezegd: *eerst gehad 't advys van de Gecommitteerde Raden — van Zeeland — by goeddunken van onsen Neve.* Bij 's Hage: *eerst gehad het advys van de Staten van Holland — by goeddunken van onsen Neve den Prinse — voor ons Stadthouder.* En 't slot is nog altijd, wanneer men *Philips* laat spreken: *want ons alsoo gheliefst.*"

Dit alles nu zal een onbegrijplijk licht geven aan 't gebeurde in 't j. 1581. bij de vernieuwing van *die Opdracht aan den Prins*, gelijktijdig met de *Afzwering*, en ook niet minder aan de *Unie van Utrecht*; waar toe ik nu overga.

(96) Zulke Verzoeken geschiedden naar gewoonte *door Burgemeesters en Regeerders der Stede — over en uit den naam der Stede en der poorteren en inwoonderen*, of diergelijk.

(97) Men leert hieruit, hoe voorzichtig men ook toen bij de Staten handelde, in 't toestemmen van zulke Privilegien.

NEGENDE HOOFDSTUK.

Is hierin ook verandering gekomen door de Unie van Utrecht, den 23 Jan. 1579. zoo ten aanzien des Stadhouders als der Staten en des Volks?

De Unie van Utrecht. Ik zoude nu overgaan tot onderzoek, welke Veranderingen de *Afzwering des Konings* hierin konde gemaakt hebben. Maar daar bij velen de *Unie van Utrecht* gehouden wordt voor den grondslag, waarop ons Republikeinsch Staatsgebouw tot eene zoo verbazende hoogte *in gezag*, *bloei* en *welvaart* naderhand is opgetrokken; of, gelijk P. Paulus haar elders noemt *de eenige Grondwet van ons Vaderland*; zal ik dit Hoofdstuk besteden tot onderzoek dier *Unie*, en in hoe verre zij als zoodanig aantemerken zij.

Tot eenen algemeenen grond legge ik, dat de *Unie van Utrecht* in 't stuk *der Regering* geene de minste *Verandering* of *bepaling* gemaakt heeft; dat wil zeggen, dat in dezelve niets gevonden wordt, 't welk het gezag der *Stadhouders* en der *Staten* eenigermate nader bepaalde of verhelderde. Dit zal genoegzaam blijken, als wij zoo kort mogelijk overwegen

A. Haren inhoud.
B. De verdragende Partijen.
C. Het ware oogmerk.
D. De verscheidene Uitwerksels voor en na de Afzwering.

E. En

E. En het namalig gebruik en ongebruik.

A. De *Inhoud* is begrepen in — **A. Haar inhoud.**

1) Eene Voorrede.

2) In 22 hoofdpunten, en

3) In eene plechtige *sanctie*.

1) De *Voorrede* bevat *drie* hoofdzaken.

a) De aanleidende *gelegenheid!* die gesteld wordt in de *kwaadwillige poging* van *lieden*, om de *Pacificatie van Gent*, aangegaan tot het uitdrijven van 's Lands vijanden, bijzonder de Spaanschen, los te maken of te verkrachten.

b) Het *Doelwit! eene naauwer Verbintenis* van sommige Bondgenoten tot onderlinge Verdediging, niet, *om zich van de Generale Unie, bij de Pacificatie van Gent gemaakt, te scheiden, maar om die nog meer te sterken* (98).

c) Eene

(98) Men vindt Schrijvers, die deze Verklaring van de *Gentsche Bevrediging*, met de volgende: *van zich niet te scheiden van 't Heilige Roomsche Rijk*, oordeelen slechts eene *looze belofte* of voorwendsel te zijn geweest, om geen' schijn te geven, als of men het *Gentsch Verdrag*, waarbij *'s Konings Oppermacht* nog ondersteld wierd, wilde verzaken. Zie HERING, *Tooneel der Nederl. Gesch.* D. I. bl. 361. Maar wie kan geloven, dat de Bondgenoten hierin niet oprecht handelden en spraken? Offchoon ik niet ontkenne, dat er toen zoodanigen waren, die twijfelden, of alle de *hoofdpunten* der Unie wel overeenstemden, zoo met het *Gentsch* Verdrag, als met den *Godsdienstvrede* en met de aanneming *van Matthias*, als Opper-Gouverneur der Landen; welke twijfel en schroom zichtbaar is in sommige *Advisen*, bij SCHWARTZENBURG, *Charterb. van Friesl.* IV. 26. §. 4, en bl. 27. en zelfs bij de *Actens* van aanneming door de Friesche en Hollandsche *Stadhouders*, *Lalaing* of *Renneberg* en *Orange*. Men liet zelfs vijf Gewesten vrij, om zich aan de Religions-Vrede te houden, of niet. Art. 13.

c) Eene heilzame voorbehoeding, *van zich in allen gevalle bij dezen niet te willen onttrekken van of uit den H. Roomschen Rijke.*

2) Hierop volgen de 22 hoofdartikelen, waarvan de inhoud hierop uitloopt:

De Provincien en Landen vereenigen zich voor altijd, zoo naauw, als *of zij* maar *eene* Provincie waren, behoudens elk en een iegelijk *zijne Privilegien.* Art. 1.

Een vijandlijke aanval op een derzelve vordert eene algemeene verdediging van allen, mits de wijze en middelen vooraf te bepalen. Art. 2, 3.

Alle zaken en belangen des ganschen Bondgenootschaps zullen bij meerderheid van stemmen worden besloten en uitgevoerd, uitgezonderd het maken van Vrede en Bestand, aanvallende oorlog, en algemeene belastingen, die eenstemmigheid eischen. Art. 9.

Geen Gewest mag met buitenlanders alleen Verbonden of Alliantien sluiten. Art. 10.

Elk Gewest behoudt voor zich alle binnenlandsche en huislijke aangelegenheden, uitgezonderd, dat de *Muntswaarde* in alle Provincien op gelijken voet zal gebracht worden. Art. 12.

Verschillen, tusschen enkele Provincien, Leden, of Steden, oprijzende, over hunne rechten, (dat is, over het *meum* en *tuum*,) zullen door *justitie* of *vriendlijk accoord* worden bijgeleid, Art. 1. Kan dit niet gekregen worden, zullen de onzijdige Provincien dat beslissen, Art. 16; maar raken de Geschillen alle de Provincien gezamenlijk, Art. 16, of hapert in 't besluiten de Eenstemmigheid, zal zulks door de Stadhouders, op zekere wijze, beslist worden. Art. 9.

Niets

Niets mag in de Unie *veranderd* worden zonder *eenstemmigheid*. Art. 22.

Voorkomende *duisterheden* zullen *de Bondgenoten* ontscheiden; en bij oneenisgezintheid, *de Stadhouders*. Art. 21.

Dit is de Hoofdinhoud!

3) Bij *de sanctie*, §§. 23—26. wordt bedongen, dat *alle de Magistraten*, *Ambtlieden*, *Corporatien*, *Gilden en Gemeenten dit Verdrag* zullen *bezweren*; en dat *de Staten*, door hunne Gedeputeerden, zoowel als *de Stadhouders*, niet alleen die *nu zijn*, maar die *namaals komen* zullen, *het zelve* zullen *onderteekenen*.

B. Maar wie zijn *de Verdragende Partijen?*— Bij het voorlopige Verdrag van 6 Dec. 1578. verbonden zich maar vier Provincien, *Holland*, *Zeeland*, *Utrecht*, *Friesland*. In het oorspronglijk Afschrift der *Unie* noemt men vijf Gewesten, *Gelderland*, *Holland*, *Zeeland*, *Utrecht*, *en de Friesche Ommelanden tusschen de Eems en de Lauwers*. Maar wie teekenden het zelve? — met wat macht deden zij het? en wie kwamen er naderhand bij? De eerste teekenaar was *Johan Graaf van Nassau*, zoo op naam van *de Geldersche Ridderschap*, als op *zijn' eigen naam*; dus als een *deelgenoot* en eerste *verdragende persoon*, die als zoodanig met de overige Gewesten in onderhandeling was. Dit leert ook de *Acte van Toetreding* door Willem I. Daar heet ze *sekere Unie en Verbond — gesloten tusschen Graaf Jan van Nassau*, *Stadhouder van Gelre* enz. Hij was ook de *hoofdbewerker* (99). Hij zelf had zij-

B. Verdragmakers.

(99) Was hij al niet de eerste *Aanrader* en *Oprichter*; hij heet toch de *Hoofdbewerker* bij BONDAM *Stukken*

zijne Commisſie van den Aartshertog *Matthias*, op naam des Konings. De Staten van Gelderland zijn later, en bij gedeeltens, toegetreden (100), zelfs nog in 1580. Maar de *Baanderheeren* bleven weigerig, en zijn naderhand van de Gelderſche Landdagen geweerd.

Holland teekende op *'t believen van den Stadhouder*; welke woorden kunnen beteekenen, of, *omdat de Stadhouder het alzoo beliefde*; maar ook, *op voorwaarde*, of, *indien de Stadhouder het alzoo zoude believen* (1). Hoe dit zij, dat de Stadhouder het beliefd heeft, blijkt uit zijne latere teekening, den 3 Mei. Maar waarom drukken *de Staten* in hunne *Registers* zich aldus bepaald uit? De reden ſchijnt te liggen in de toedracht der zaken en tijden. De Koning was nog niet afgezworen. Willem I. was 's Konings *Stadhouder*; ten minſten alles ging nog op dien naam. Zie boven bl. 150. en 168. De Staten waren nog niet *de Souverein*. Zij hadden met Willem I. het Verdrag aangegaan, 1576. Dit duurde nog voord. Zij hadden daarbij *alle hunne beraadſlagingen onderworpen* den *goeden* wil en BELIEFTEN *van zyne Excellentie*, *achtervolgende den Eed*, *by henlieden zyne Excellentie gedaan* (2). Bij dat Verdrag nu was §. 16. bedon-

ken der Unie, D. IV. Voorrede, p. XV., 't welk ook opzetlijk betoogd is bij VAN DE SPIEGEL, tweede Bundel der Stukken.

(100) VAN WYN Aanm. op WAGENAAR, VII. 79. BONDT, bij P. PAULUS, *over de Unie*, D. I. bl. 22. ſeqq. en P. PAULUS, *Unie*, D. III. bl. 304.

(1) VAN WYN l. l. p. 81.

(2) Zie BOR *Ned. Ber.* IX. 139. vſº. b.

dongen, dat *de Staten* met de *Officieren*, *Magistraten*, *Schutterijen en Gemeentens Eed zullen doen*, *Hem in zijne bevelen getrouw en* GEHOORZAAM *te zijn*. Zij konden dan zich niet wel bij *de Unie* verbinden, zonder zijne toestemming. *Holland* dan teekende door zijne Gemachtigden, zoo uit de *Steden*, als uit *den Adel*, welke de platte Landen representeerde.

Zeeland, *Utrecht*, en de *Ommelanden* teekenden mede. Alleen met uitzondering van *Middelburg*, en de Stad *Groninge*.

Friesland trad eerst sedert 23 Maart, en bij gedeeltens toe. En dat de Friesche *Steden* dit afzonderlijk deden, behoeft geene verwondering. Dezen hadden geen deel of stem gehad ter Staatsvergadering. Eerst in dit jaar zijn zij (behoudens elks recht) ter Dagvaart toegelaten als *vierde lid van Staat* (3); maar alles bleef aldaar, door de verdeeldheden, nog lang in 't onzekere: in 1588. handelde men nog, om Friesland onder 'sKonings gebied terug te brengen. Men kan de volledige Afzwering van Philips over geheel Friesland niet eerder vaststellen, dan in 't j. 1598.

Overijssel viel eerst toe den 9 Maart 1580. (4). Maar op voorwaarde, dat zij getrouwheid zwoeren aan den *Koning*, als *Hertog* van Braband, *Graaf* van Holland, en *Heer* van Overijssel; teffens aan de *Staten Generaal*, den Aartshertog *Mat-*

(3) SCHWARZENB. D. IV. bl. 5, en 6. b., bl. 1016, 1079.

(4) BONDT, bl. 45. WAG. VII. 266. VAN WYN I. I. tegen P. Paulus. Vergel. DUMBAR, *Tegenw. Staat van Overijssel*, II. 187. en HERING, *Toon.* I. 394.

Matthias, aan *Willem* van Orange en den *Staten* van Overijsfel.

Groningen hing lang twijfelachtig door 't weiffelend gedrag zijns Stadhouders, den Graaf van Renneberg (5), en is eerst in 1595. door Maurits, onder de Staten Generaal, met de wapenen, aan 't Verbond herbracht, door *'t Reductie-Verdrag*, 23 Jul. 1594. (6).

Drente en een gedeelte der Steden van *Vlaanderen* en *Brabant* kwamen ook later bij.

Willem de I. teekende ook afzonderlijk. En 't komt vooral hier te pas de tweederlei *Betrekking* van dien Vorst wel te onderfcheiden, zoo ten aanzien van Holland en Zeeland, als van het geheele Bondgenootfchap. In Holland en Zeeland, zagen

(5) Bekend is de afval van Renneberg; maar niet zoozeer de ware of *Staatkundige redenen*, die Renneberg daartoe bewogen. Dezelven zijn niet van de besten. Men kan ze niet zekerer hebben dan uit zijne eigenhandige Brieven, van welken er aan fommigen zijner Vrienden gefchreven nog overig zijn; waarin hij antwoordende op hunne klachten, dat hij zoo fchandelijk *de Unie*, en dus de zijde des Princen van Orange verlaten had, met zoovele woorden zegt: „ Ziet ge niet, „ dat dit Werk door die *van Nasfau* alleen maar is ge- „ brouwen om hunne eigene grootheid, en dat zij met „ de beste brokken overal zullen heengaan. Zij zijn „ *Stadhouders* van de beste en grootfte Provincien, en „ zouden ons gaarn met *Overijsfel* en *Drente* vergenoe- „ gen. *Daarom* heb ik best gedacht, mijn Zoene met „ den *Koning* te maken, bij *wien meer beneficien te ha-* „ *len zijn*." Die redenen waren dan *jaloufy* op Nasfau, en Bevordering van *eigen Grootheid*. Ik heb dit uit medegedeelde Berichten.

(6) Zie WICHERS *Reductie van Gron.* I. bl. 129, 149. I. 11, 26. DE SITTER, *Register*, bl. 283.

gen wij, had hij de Oppermacht. Maar ten opzichte van 't heele Bondgenootschap stond hij onder den Aartshertog *Matthias* en de Generale Staten, te Antwerpen vergaderende. In Holland en Zeeland was hij verplicht, den *Gereformeerden* Godsdienst, als den Godsdienst van 't Land, te handhaven. Maar ten aanzien der overige *Gentsche* Bondgenoten, in de Unie bevat, was dit zoo klaar niet; veel eerder het tegendeel. Zij konden zich aan de *Religions-Vrede* houden, als zij wilden. Maar Willem I., als *Lieutenant Generaal van Aartshertog Matthias*, was aan Hem en aan de Staten Generaal onderworpen; en hij was dus ook onder *Matthias* de *Vice-Stadhouder* dier *Gewesten* (7). Hierom gaf de *Graaf van Renneberg*, bij zijne onderteekening der Unie, hem den naam van *Lieutenant Generaal van den Aartshertog Matthias*. Maar nu! De Gentsche Bevrediging duurde voord; zij werd bij deze *Unie* nog ingeroepen. *Matthias* dan werd, al ware 't slechts in naam, nog erkend als '*s Konings Stadhouder Generaal*, en dus onder hem was Willem I. zijn *Vice-Gouverneur* of *Lieutenant-Stadhouder*. Met deze Macht bekleed, was de Prins van Oranje niet alleen *boven de Staten*, maar hij zond ook zijne bevelen en die des Aartshertogen aan alle de Gewesten, over zulke zaken, die bij 't Verdrag niet uitgezonderd wâren (8). De Provincien *Holland* en *Zeeland* alleen hadden *Matthias*, ten tijde der teekening van *de Unie*, nog niet ten vollen als zoodanig erkend en ontvangen. Zij hielden vast aan Willem I. Willem

(7) P. PAULUS, *Unie* III. 290.
(8) VAN HASSELT, *Stukken der Unie*, IV. 301, 325.

lem I. had daarin toegestemd (9). Daar nu de Staten dier twee Gewesten, onder stilzwijgende *goedkeuring* of *believen*, ja zelfs op *aandrang* van Willem I. die Unie voor eigen rekening teekenden; zoo was het niet noodig, dat hij, zoo verre het Holland en Zeeland raakte, zijnen naam verteekende. Maar er rees eene andere bedenking, of zwarigheid, zoolang *Matthias* zelf, als Opper-Gouverneur, dat Verbond nog niet bekrachtigde: *of* dan *Willem*, en, zoo ja, op wat *grond* of *titel* hij *op eigen naam* de Unie zou teekenen? De Prins had na den 23 Januarie nog getracht, door *een nieuw* of *vernieuwd* Plan van Verbond, (den 22 April te Antwerpen voorgesteld,) aan de Utrechtsche Unie een wijder omvang te geven, en Brabant enz. daarin te bevatten, waarbij *Matthias* aan 't hoofd zoude zijn (10). Hieruit schijnt de reden te halen, waarom hij zoolang met onderteekenen draalde. Hij wilde eerst zeker wezen, wat gedachten *Matthias* van dat Verdrag koesterde, en wilde door geen overhaast besluit den schijn geven van zich te onttrekken aan Matthias, van wien hij grootendeels afhing, ten opzichte der Generaliteit, en wel *zoozeer* afhing, dat, als Matthias ophield *Generaal Gouverneur* of *Stadhouder* te zijn, ook alsdan het algemeene *Lieutenant-Stadhouderschap* van Willem I. geacht moest worden optehouden (11).

Of

(9) VAN WYN bl. 85, 106. en BONDAM *Stukken*, IV. 198.

(10) VAN WYN bl. 84. en de *Holl. Resol.* 1579. 13, 28 Mei.

(11) Dit blijkt duidlijk uit Willems eigen woorden, bij HERING *Toon.* II. 40. *dat, toen de Aartshertog het Bewind afstond, tevens het* MIJNE *van algemeenen Stadhouder eindigde.*

Of hij liet dit, om ten minsten niet buiten weten van of ondanks Matthias iets te doen, 't welk en *hem zelfs* en 't *Gemeen Welzijn* mogt benadeelen. Dit toonen de *Resolutien van Holland* zelf; den 25 *Maart*, fol. 63.; waar 's Lands Advokaat Buys te kennen geeft, dat Willem I. twee zwarigheden had, die hem tegenhielden; die van *Matthias* en de *kleederdracht* der *Roomsche Geestlijkheid* (12). Maar de reeds verbonden Staten, inziende het gevaar van langer verwijl, drongen den 29 April (en dus 7 dagen na Willems poging te Antwerpen,) bij hem aan; dat hij de Unie met *zijn hand en zegel* zoude bekrachtigen; en ook den Graaf van Renneberg daartoe zoude aanzetten. Hij deed dit eindelijk voor zich den 3 Mei; doch echter niet, dan nadat hij meer zekerheid bekwam, dat *Matthias* die Verbintenis goedkeurde, en dat het Utrechtsch Verbond algemeen stond aangenomen te worden (13). En nu eerst verstaat men zijne *Verklaring*, den 3 Mei te Antwerpen met zijne hand gedaan, en door zijnen Secretaris *N. Bruyninck gecontrasigneerd*. „ *Hy had tot nochtoe uytgestelt de Unie te onderschryven; en alsoo* NU *syne Hoogheydt* [dat is, Matthias] *met een groot deel der voorsz. Provincien — verklaart hebben, dat zy voor goed insien, dat eene alsoodanige Unie sou-*

(12) De woorden zijn: *Is Rapport gedaen by den Advoc. Buys — — aengaende d' Unie van Utrecht; dat syn F. G. swarigheit maeckte, deselve t' onderteyckenen, omme twee swarigheden*, 1°. *het* 18 [lees 15] *poinct, dat de Conventualen in haer Cloosteren souden mogen draghen al sulc habyt als hen goeddochte, ende* 2°. *dat den Ertshertogh Mathias daer in niet was bekent.*

(13) VAN HASSELT *Stukk.* IV. 74. den 25 April.

soude — aengenomen worden." — Hij voegt er bij, dat hij daarom *de Unie* bekrachtigde, *als voorseker achtende, dat in deselve d'Overheid ende Auctoriteit der Hoogheid van de Aertshertoge niet verkort noch vermindert wordt.* Het andere is vervat in de woorden: *opdat dieselve dies te beter — mochten der Generaliteyt der Provincien — voorgestelt worden, om tot een algemeene Vrede, Unie, ende eendrachtigheydt — — besloten te worden.*"

Men had den Prins nagegeven, dat de reden van zijn dralen ware, dat hij zelve bij de Unie *Gouverneur Generaal* zocht te worden. Maar dit strijdt met zijne poging tot het aangaan eener nader *Unie met Matthias;* en de Staten noemen dat zelfs eene *Calumnie* (14). Schoon het zeker is, dat hij in 't volgend jaar, bij 't vertrek van Matthias, het *Lieutenant-Generaalschap* van de Bondgenoten, uit hunne hand, zelf bekwam (15).

Nu

(14) *Resol. van Holl.* 8 Mei fol. 93. *Aengaende de nader Unie; dat de oorzaek alleenlyk was, dat zyn Furstelyke Genade dezelve als nog niet heeft willen teekenen — de calumnie van eenige, dat zyn F. G. daermede tenderen zoude, om hem Gouverneur Generael te maken in plaets van den Aertshertog Matthias, ende es gebleken, by Acte van 3 Mey, dat zyn Furstel. Genade die poincten van de nader Unie in alles heeft geadvoyert.*

(15) Namelijk de slapheid, of liever de nietigheid van 't Bewind van *Matthias*, maakte de Staten Generaal bedacht, om Willem I., op wien aller betrouwen beruste, *Lieutenant-Generaal* onder Hem te maken. Dit *Lieutenant-Generaalschap* was nog bij gelegenheid des Keulschen Vredehandels, den 14 Nov. 1579. een onderwerp van beraadslaging geweest, toen de Staten van Holland (fol. 272.) resolveerden, dat *de Overigheid en het Gouvernement Generaal van den Lande voor als nog*

zal

Nu teekende ook *de Lalaing*, Graaf *van Renneberg*, als Stadhouder van Friesland, Overijssel, Groninge, en Drente den 11 Jun. 1579. onder bijvoeging, dat hij gezien had de Brieven van *Aanneming door den Prince van Orange*, *Lieu-*

zal mogen blyven by den Ertshert. van Oost., daar ende alsulks zyne Hoogheid dezelve tot nog toe heeft gehad; wel verstaande, dat zyn Hoogheid zal gouverneren met advis van zyn PRINSELYKE *Excellentie, als* LIEUTENANT-GENERAEL *van zyn Hoogheid, dewelke zonder advis ende consent van zyn Princel. Excell. niet zal mogen doen, ende alsulks* VOORNAMELYK *in alle oorlogszaken absolutelyk ende met volkomen authoriteit ordonneren, gebieden en besluiten, zulks zyn Hoogheid en Princel. Excell. bevinden zullen tot verzekerdheid en bescherming der gem. Landen, midsgaders tot wederstand — —. Dat ook alle andere zaken van Regering, onderhoud van Staat, en Politie van den Lande, zyne Hoogheid en Excell. zullen bevolen worden, mids dat men oprigten zal zekere drie Collegien van Raden, waar van het eene nevens zyn Hoogheid en Excell., en een in Vlaanderen, en een tot Utrecht of elders.* Deze drie Collegien zouden één en 't zelfde gezag hebben, maar alleen het *eerste* zoude met zijn Hoogheid en Excellentie de Staten, des noodig, beschrijven. Maar zonder de Staten Generaal mogt niet besloten worden in zaken van *Religie*, *Vrede*, *Bestand*, *Oorlog*, *Overdracht van Gouvernement*, of Consent van *Contributien*. Hiermede *zouden dan* vervallen de Raden van Staat, de Secrete Raad, en de Raad van Finantie." Maar dit is niet doorgegaan. Doch na 't afscheid van *Matthias* boden hem de Algemeene Staten zelve dien Post van *Lieutenant-Generaal* onder hen aan, en hij verklaarde, *den last der Regering aantenemen, benevens den Landraad, dien men stellen zoude.* Hierdoor stond hij onmiddelijk onder de Algemeene Staten, en niet meer onder Matthias. Hij kon dus *de Staten Generaal* als zijnen *Souverein* erkennen, en echter zelf *Souverein* zijn in *Holland en Zeeland*, behoudens *de Verplichtingen* uit de *Unie van Utrecht*.

oude — aeng
bij, dat hij (
voorseker ach
de Auctorit
niet verkor
is vervat
beter —
cien —
ne V.
beslo

... van den Aartshertog Mat-
... verklaar, dat deze Unie niet is
... [provin]ciaalsgewijze onder de Bondge-
... als dit ook opgemerkt wordt in de
... 1789. bl. 192. maar bij gedeel-
... sommige Edelen voor zich zelf, —
... Gedeputeerden van de Ridderschappen, —
... Afgevaardigden van en uit de Steden, ook
... en Brabantsche Steden, en op ver-
... tijden en wijzen; 't welk ook *Jan van*
... [Nas]sau, Gelderlands Stadhouder, in Oct. 1579.
... verklaarde. Zie hier de Deelgenoten.

C. HET OOGMERK DER UNIE.

Maar hieruit rijst eene andere, en gewichtige Vrage, of dan nu even hierdoor *alle de genen, die deze Unie* geteekend hebben, elk naar evenredigheid, doch *aequo jure*, deelgenoten zijn geworden van de *Oppermacht* onderling, 't zij in 't gemeen, 't zij in 't bijzonder; welke *Oppermacht* alhier bij velen wordt vooruitgesteld.

Dit nu is eene Vrage, die niet kan uitgemaakt of verklaard worden, zonder alvorens het *ware oogmerk* der Unie te kennen. De vrage is dan! *Was het oogmerk der Unie het afzweren des Konings, en het gevolgde instellen van een nieuw Gebied of Regeringsvorm?*

Ik antwoorde volmondig, *Neen!* Immers uit de betuiging der *Bondgenoten*, in de Voorrede, van *zich niet te onttrekken uit de Gentsche Bevrediging*, die den Koning bleef erkennen; uit de bijgevoegde Clausul, *behoudens het recht van 't Duitsche Rijk*; maar vooral uit de Beloften §. 1. van deze Gewesten bij *Testamente*, *Huwelijken*, *Verkoop* enz. niet te *scheiden*; en eens ie-

..s *Privilegien* en *Rechten* te handhaven: ..k alles veronderstelt een' *Souverein* of *Op..aacht*, en wel een *persoonlijk* Souverein, bo..n de Teekenaars en Bondgenoten; als mede uit ..e woorden §. 5. van *de Domeinen;* die aldaar nog als *'s Konings Domeinen* blijven aangemerkt: uit dat alles blijkt duidlijk, dat bij het aangaan der Unie het oogmerk niet geweest zij, om den *Koning* aftezweren, of zich aan eene *Eenhoofdige Regering* te onttrekken. Het tegendeel wordt wel tegen BYNKERSHOEK *Jur. Publ. Quaest.* II. c. 1., beweerd door PIETER PAULUS (16), meenende, dat de Koning zoowel *daadlijk*, als van *rechtswege*, reeds in 1570. van 't gebied vervallen was; waaruit bij hem vele andere dwalingen gesproten zijn. Doch dit Wanbegrip is overvloedig wederlegd door L. P. VAN DE SPIEGEL (17), RENDORP (18), HULTMAN (19), en anderen: welke *Hultman* toont, dat de Staten van Gelderland na de Unie zich niet anders voorstelden, dan om den Koning te blijven erkennen. Zulks begreep ook *Johan de Wit*, als men opmaakt uit de *Hollandsche Resol.* 1663. 27 Jun. bl. 685. 4°. waar de Staten verklaren, dat bij de Unie de Ko-

(16) *Unie*, D. I. bl. 6. en 156.

(17) *Satisfactie van Goes*, bl. 57. enz. en Voorr. *der Stukken over de Unie*, D. II. bl. 35.

(18) *Voorrede* op de *Militaire Jurisdictie.*

(19) *Geschied- en Staatkundig onderzoek over den tijd, wanneer Philips II. ophield Heer der Nederlanden te zijn*, 1781. Vergel. 't *Publ. Gebed*, III. 186. en *Tegenwoord. Staat van Gelderl.* I. bl. 7. benevens mijne Bijlage F. in de N. D. uitgave mijner Redevoering *over 't Afzweren van Philips*, die hiertoe ook aangehaald is bij J. VAN MAANEN, *Wijsg. Besch.* bl. 109.

Koning nog erkend, immers nog veronderfteld wordt *te wefen Hertogh, Graef ende Heere van defe Provincien* enz.

Het geen derhalve wel eens van 't opfchorten van *'s Graven Gehoorzaamheid* gezegd wordt; komt hier niet te pas. Daar van is noch befluit, noch zelfs eenig *ftilzwijgend* bewijs. Maar 't geen fterker fpreekt; na de aanneming der *Unie* in Friesland, bevatte de *Inftructie* van 1580. voor de Gewapende Burgerijen nog te zweren *getrouwheid aan de Koningl. Majefteit, als heuren natuurlyken Prince ende Erfheer, met de Generale Staten en nader Geunieerden — tot confervatie, vrede en welvaren dezer Nederlanden*, enz. (20). Ja, *Willem I.* beriep zich, na de aanneming der Unie, nog *op zijne* COMMISSIE, *die hij van den* KONING *had* (21).

Daarenboven zijn er vele punten in de Unie, overgebracht uit het afzonderlijk Verdrag van Holland en Zeeland met Willem I. (22). En nog meer uit *het Gentfche*, welken allen het *Oppergebied* des Konings vooruitftellen (23), fchoon men zijne bevelen niet gehoorzaamde, maar echter op zijn naam veel handelde.

Maar, indien het oogwit des Verbonds niet was, *'s Konings Afzwering*; noch minder was het,

(20) *Schwartzenb.* IV. 187. Men heeft daar ook bl. 27 en 78. b. de Voorwaarden, waarop de Friefche Natie de *Unie aannam, mits niet tegen de Pacificatie van Gent.*

(21) *Refol. van Holl.* bl. 173.

(22) Zie dat Verdrag §§. 3, 4, 5, 14, 16. vergel. met de Unie, §. 5, 6, 9, 16, 18, 19, 21.

(23) 't Gentfche, §. 19, 20, 23. vergel. 12, 14. Voeg er bij P. PAULUS *Unie*, II. 252, 271. III. 26.

het, om door deze Unie te formeren eene *vrije Republikeinsche Regering* met een' *Stadhouder*, zoo als wij naderhand verkregen. Dit wordt erkend en in 't breede bewezen, zelfs door P. PAULUS (24). En 't wordt buiten allen redelijken twijfel gesteld bij 't *Edict* van *Afzwering* zelve. Waarvan hierna.

Maar nog minder was toen het oogmerk, om een zeker zamenstel of *Systema* van *Burger-Staten* interichten, zoodanig, dat die een algemeen *Bondgenootschaplijk* of *Federalistisch Bestuur*, zonder gebiedend Opperhoofd, door middel van Staten, zouden vormen. 't Welk eerst in later dagen opgekomen is (25). Noch ook eene *Democratische* Verordening en algemeene *Representatie*, bestaande in telkens terug kerende keuze van Vertegenwoordigers uit het gansche Volk van alle de Provincien, 't welk in 't jaar 1787. het plan was van de *Democraatsche Patriotten*, als blijkt uit *de* POINCTEN *van* DELIBERATIEN *voor het Reces der algemeene Provintiale Vergadering van Krijgsraden*, *Geconstitueerden*, *Gewapende Genootschappen*, *Burgersocieteiten en Patriottische Corporatien*, *te houden binnen Amsterdam*, den 17 September 1787. (26), doch 't welk eerst na 't jaar 1795. tot stand gekomen is.

Maar

(24) In *de Unie*, D. I. bl. 159. BONDAM *Stukken*, Voorr. D. IV. en VAN DE SPIEGEL, *Goes* Voorr.

(25) *'t Publiek Gebed*, D. I. bl. 116.

(26) Zie 't zelve in CHALMOTS *Verzameling van Staatsstukken*, D. XXIII. bl. 177. en ook afzonderlijk gedrukt in folio, te Edam, bij H. ROLFF, 1787. waar deze merkwaardige woorden voorkomen, Art. 26. *Pro-*

Maar wat dan? Het groote doelwit was, om zonder aandacht op het Oppergebied, zonder te letten op — of te bepalen het gezag en de wederzijdsche Rechten van *Staten*, van *Stadhouders*, van *Vroedschappen*, van *Schutterijen*, volgens Art. 1. zich zoo allernaauwst door een Verbond te vereenigen, dat zij, als 't ware, *eene Provincie*, een *zedelijk lighaam*, uitmaakten, met oogmerk, om dies te beter en krachtiger *den gemeenen vijand* tegen te staan. Het was derhalve een *Verdedigend* of *Verwerend Verbond* van eenige verdrukte Medeleden of Verbondelingen, tot gemeenschaplijke handhaving hunner rechten en bezittingen, en om zoo weinig mogelijk hen nadeel te doen lijden; aangemerkt, het Verdrag werd ingegaan, *behoudens eens iegelijks Voorrechten*, Art. 1. en 23—25., zonder die *Voorrechten* te bepalen, en zonder oogmerk, om *die Rechten*, *die elk bezat*, en *zoo als hij* ze bezat, onderling gemeen te maken, of in de Uitoefening te beperken, dan voor zooverre bij uitdruklijk en *speciaal consent* (Art. 4—6.) iets moest worden opgeofferd aan *het algemeene welzijn*, of iets derzelven aan *de Generaliteit van den Verbonde* werd toegewezen (27), met onderling beding en aanwijzing der middelen en behulpselen, tot bereiking van dat Oogmerk dienstig: en wel in diervoege, dat, wanneer over iemands Rechten verschil-

positie tot het ontwerpen van EEN PLAN *tot eene* NATIONALE REPRESENTATIE IN EENE VOLKSVERGADERING *van alle de Provincien en de Generaliteits Landen.*

(27) Vergel. GROT. *Apolog.* C. 1. p. 17. en VAN DE SPIEGEL *Stukken*, Voorr. D. II. bl. XXV.

schillen rezen, de weg werd aangewezen, om die verschillen te eindigen. Te recht zegt hierom *het Publiek Gebed*, D. III. bl. 186. *Het Oppergebied* [van heden] *is niet op den teneur van 't* 1*ste Art. gefundeerd, vermids ten tyde van deze Confederatie en Unie by de Contrahenten de Souvereiniteit en Hooge Overigheid nog niet was, en by elk van hun nog erkent wierd, de Koning van Spanje voor Opperheer en Souverein. Ook is* (bl. 188.) *de Souvereiniteit der Provincien niet in gemeenschap gebracht onder de Bontgenoten — yets op die tydt zynde 't gene dezelve nog pretendeerden hun te competeren. — Elk had onder de Graven zyn eigen Souverein; schoon dezelfde persoon, — elk heeft na de afzwering omtrent de hooge Overigheid gehandeld en, beraamd. Zoodat* (bl. 190.) *de Unie omtrent het stuk van de Souvereiniteit der Provincien niet wel in consideratie kan genomen worden.*

Uit dit bepaald oogmerkt blijkt dan, dat deze Unie, wat bij-oogmerken ook sommigen mogen gehad hebben, en offschoon zij naderhand uitdruklijk van *voordurende Verbintenis en kracht geworden* zij, in den eersten aanleg alleen betreklijk was op den *toestand* van dien tijd, *op onderlinge bescherming*, op den *oorlog* met de Spaanschen, met zijne gevolgen, en op *den Gentschen Vrede:* zoo verre zelfs, dat, indien men voor de Afzwering zich met den Koning verzoend had, deze *Unie* denklijk vervallen ware geweest; waaruit dan ook volgt, dat zij eerst na 1581. als eene Grondwet heeft kunnen aangemerkt worden (28), en aangemerkt is.

En

(28) Dit zelfde zag ook HULTMAN in zijn Onderzoek over *den tijd der Afzwering*, bl. 105, 106.

En zoo blijkt dan ook, hoe verkeerd men na den dood van Willem II. en later, bij de voorstellingen der al of niet Stadhoudersgezinden, als eene vraag vooruitgesteld heeft: *Maakt, volgens het Verbond der Unie tusschen de zeven Gewesten gesloten, het Stadhouderschap een wezenlijk gedeelte van de Regering uit*; dewijl op even die wijze na 1795. de Voorstanders der *Representative Democratie* zouden kunnen vragen: *maken, volgens die Unie*, de *Staten*; maken de *Vroedschappen*; maken de *Edelen* een wezenlijk gedeelte *der Regering uit?* En op alles kon met even groot recht geantwoord worden: *hiervan is bij de Unie niets bepaald; maar men* VERONDERSTELDE *de Regering, zoo als zij toen was.* En die beloofde men te handhaven, onder den naam van eens *iegelijks Rechten en Privilegien.* En kwamen er over die *Rechten* en *Privilegien* van *Provincien, Leden* en *Steden*, Art. 1., verschillen, zoo moesten die in de eerste plaats, *bij de Justitie*, of bij schikking, afgedaan worden.

Het verkeerd begrip of oogpunt, waaruit men dus verre *de Unie* beschouwd heeft, en 't welk ik hier bestrijde, heeft den Geleerden groote moeite gebaard, om te verklaren, hoe hier 't woord *Justitie* optevatten; daar de *Provincien*, van elkander afgescheiden en onafhanglijk, geenen *gemeenen Rechter of Justitie* kenden. Maar men behoeft slechts op het hierverklaarde doelwit, en de teekenaars der Unie te letten: en men zal moeten erkennen, dat zij allen, zoolang Philips niet was afgezworen, zich nog onderworpen rekenden aan *den Hoogen Raad van Mechelen*, ook in Holland en Zeeland, totdat men in die twee Gewesten, voor zich eenen *Hoogen Raad* in

in 's Hage oprichtte. Zelfs hadden *Hollands Staten* nog in 1576. verklaard, dat zij geene vijandlijkheden hadden tegen den *Hoogen Raad van Mechelen*, maar dien erkenden als hunne Rechtbank. Voor deze Rechtbank dan, of *Justitie*, werden alle onderlinge Verschillen over 't *meum* en *tuum*, van *Provincien*, *Leden en Steden*, gebracht. En dit is, mijns bedunkens, klaar de meening van 't afdoen van Verschillen, Art. 1. bij *Justitie*, of anders bij vriendlijk *Accoord*.

Maar buiten dit *beschermend* Oogwit, was er een tweede bedoeling. Een verwerende *Oorlog*, al ware hij zelfs een *aanvallende*, veronderstelt *toch altijd de hope van eene toekomstige rust en vrede*, 't zij dan door vernieuwde erkentenis van 't Koninglijke Gebied, 't zij door affchaffing van dat Gebied; en dus kan men het bijkomend oogmerk noemen, *de Vrede*. Dit wordt ook letterlijk erkend in het nadere of nieuwe Plan, door *Willem* en *Matthias*, drie maanden daarna voorgesteld, — *opdat men daer deur te gevoichlicker mach commen tot eenen generalen seeckeren ende gedurigen Peys* (29). Men voege er bij, dat, toen Koningin Elisabeth van Engeland in 't jaar 1578. den Staten afvroeg, of hun oogmerk niet ware, *Vrede te maken*, zij ten antwoord gaven, dat ze door Don Jan van Oostenrijk onder den schijn van Vrede bedrogen, geen ander middel van *Vrede* wisten dan zijn *Vertrek uit het Land met zijne aanhangelingen* (30). En tot dat Vertrek verbond men zich ook bij *de Unie*.

D. Zie

(29) VAN HASSELT IV. 59.
(30) Ibid. III. 353.

D. Uitwerksels voor en na het Afzweren.

D. *Zie daar het oogmerk!* En volgens dit Oogmerk, schijnt men tweederlei *Uitwerksels* te moeten onderscheiden; zoo als zij *voor* en *na* de Afzwering van Philips 1581. zich vertoonden.

Voor de *Afzwering* kon er geen ander *bedoeld* Uitwerksel zijn, dan eene *krachtdadige vereeniging van wil en krachten*, en de zamenstelling, of een lighaam van verschillende soort, van Bondgenoten, Landschappen, Stadhouders, Steden, Edelen, Dorpen; doch zonder ineensmelting, of mededeeling van Oppergebied; en zulks, overeenkomstig het hoofdoogmerk, *de Verdediging*; en uit welke *Vereeniging*, en door tijdige *hulp*, naderhand een ander *Uitwerksel* voordsproot; namelijk de *Afzwering*, en de gevolgde *Onafhanglijkheid der Natie* (31).

Na die *Afzwering* is er dan een geheel ander *Uitwerksel* gevolgd, en dit kunnen wij in driederlei opzicht ontwikkelen.

1) Ten

(31) Daar nu *Willem I.* met zijn Broeder *Jan*, de hoofdbewerkers dezer *Unie* geweest zijn, zoo kon hier deze vrage geopperd worden; of dit ook het ware doelwit van Willem I. geweest zij, dan of hij *ten dien tijde* andere, of nog bijkomende *Staatkundige redenen* gehad hebbe, ontleend uit eer- of liever *Heerschzucht?* Laat mij dit voorstellen uit zekeren *Brief* van den geleerden *Pieter Paulus*, zoo als hij dit na de Uitgave zijner *Unie*, in 't J. 1778. den 25 Julie aan zeker Vriend overschreef, in deze woorden: „ *Willem I. zogt de Unie van Utrecht* „ vooral daarom te bewerken, om door dezelve eene „ Contrabalans te hebben tegen den Aartshertog, die „ het hoofd der *Pacificatie van Gent* of der Generale „ Unie was, wijl zijne Graafschappen van *Holland*, „ *Zeeland en Utrecht* niet genoeg waren, en vooral op „ den duur niet genoeg zouden blijven, om in den

„ kring

1) *Ten aanzien van den geheelen Regeringstand van 't algemeen Bondgenootschap, zoo naar binnen als naar buiten.*

2) Ten aanzien van de daaruit ontstane meerdere *Volksvrijheid* in elk Gewest, ten opzicht van 't nieuw Regeringsbestuur.

3) Ten aanzien der buitenlandsche beveiliging en verdediging.

I. *De geheele Regeringstand van 't Bondgenootschap naar buiten.*

Men kon hier *ex postfacto* vragen, *niet*, welk Staatsystema had hieruit, na de Afzwering, *moeten* of *kunnen* geboren worden, indien de omstandigheden van tijden, zaken, of kundigheden dit hadden toegelaten; maar *wel; welk Systema* is hieruit *dadelijk geboren?*

Het eerste: wat had *moeten* of *kunnen* geschieden, komt hier niet te pas; nadat eenmaal alles door en met *de Natie*, door middel der *Staten*, op vaste voeten gezet is. Anders had de eerste Vraag behooren geweest te zijn: „ Moesten niet „ al-

„ kring van 't geheel een genoegzamen invloed te hebben. Maar Hoofd zijnde van de Unie van verscheiden Provincien, allen van de grootste aangelegenheid, en, daar de vijand den minsten invloed had, kon 't niet anders zijn, of zijn credit in 't bewind der zaken van alle de Provincien moest ook naar die mate tegen dat van den Aartshertog of iemand anders toenemen." Ik wilde dit gevoelen van eenen Man als P. Paulns den Lezer niet onthouden. Of *Willem I.* in dien toestand der zaken zooverre gedacht, of de geheele toedracht der zake, en 't eenvoudig beloop der Historie, naar zijn inzien, zulks medebrengen; beoordeele de Lezer zelve. Dat *Renneberg* dit onder zijne redenen van Afval opgaf, (zie boven bl. 176.) behoeft geene verwondering, uit aanmerking van zijn karakter.

„ alle de Verbondelingen daarna in evenredig-
„ heid gedeeld hebben in 't bestuur? Moesten
„ daarin ook niet gedeeld hebben, bij voor-
„ beeld, *Drente*, *Breda*, *Venlo*, *Antwerpen*,
„ en anderen, die zich toen of naderhand bij 't
„ Verbond aanvoegden." Maar dan is weder de
vrage. „ Hebben ook dezen toen *stem* en *zitting*
„ bedongen, of hebben zij alleen berust in de Be-
„ sluiten of Overwegingen der toen *stem* en *zit-*
„ *ting* hebbende Leden van 't aangegane Ver-
„ bond? Of zijn de stemmingen over 't algemeen
„ Bestuur toen gebleven, zoo als zij waren. En
„ zoo ja! Wat konden zij evenwel eischen?"
En hierop konde men antwoorden. 1. Zij had-
den recht van eisch op alle hunne voorbehouden
Privilegien en Rechten uit Art. 1. 't zij die de
Mederegering insloten of niet. 2°. Dat, als de
Unie *herzien*, *verbeterd* of *veranderd* worden
moest, als dan uit kracht van §. 21, 22. hunne
stem mede moest gelden. En op dien grond
hebben ook naderhand *Drente* en *Staatsbrabant*
hunne eischen gebouwd. Doch dit daargelaten,
is de Vrage nu, welk *Staatssystema* is naderhand
hieruit ontstaan?

Hierover twisten de Geleerden. Zie BONDT,
bl. 109. Mogelijk heeft men 't niet kwalijk ge-
vat, als men 't noemt een zamenstel of Lighaam
eener Republiek, uit zeven afzonderlijke Repu-
blieken zamengevoegd, en veiligheidshalve zoo
naauw vereenigd, dat, wat *de buitenlandsche Na-*
tien betreft, en *de Territoren* aan dat Lighaam
zoo *in* als *buiten* Europa onderworpen, deze
een- en *ondeelbaar* zijn, en niet dan als eene Pro-
vincie of Lighaam uitmaken, dat is, eene Repu-
bliek, die één is in de Verdediging, en in ge-
meen-

meenschaplijk bezit is van vele landen in Europa en beide de Indiën, zoodanig ingericht, dat, als de Band der Unie van een scheurde, dat is, als die stemmende Provinciën in twee of meer deelen gescheiden wierden, die bijkomende *Landen* niet weten zouden, wien zij van rechtswege moesten gehoorzamen. Het Uitwerksel in 't algemeen Bewind naar buiten, is dan hieruit tastbaar. *Eenheid* naar buiten!

De *Regeringstand of 't inwendig Bestuur naar binnen!*

Hiervan was het Uitwerksel, dat elke Provincie, elk Verbondeling, die in 1581 eenen Staat uitmaakte, in zich zelf behield zijne *Souvereiniteit en Majesteitsrechten*; zooverre hij die bezat, behoudens die rechten, wier bezit, of gebruik, of wel Uitoefening, bij deze Unie of bij opgevolgde Verdragen, zijn beperkt geworden, en die beperkt bleven, zoólang de *Unie* duurde: blijvende de grondmacht bij elke Provincie.

Zulk een Staatslighaam verschilde dan 1°. van het *Duitsche Staatsystema* of 't *Duitsche Rijk*, daarin, dat alle de Duitsche Deelen, schoon inwendig *vrij* en *eigenmachtig*, nochtans een algemeen Gebied erkennen, en dit Lighaam aan een *Opperhoofd* onderworpen is; waarvan zij zelfs de *Ledematen* zijn: terwijl wij zulk *Opperhoofd* niet hebben, noch ooit, na Leicesters tijd, gehad hebben (32).

Het verschilt 2°. van het Achäisch of Grieksch Staats-

(32) Men zie S. PUFENDORF *de Systemate Civitatum* in zijne Dissert. *Academicae*, p. 210, 264. et *de Jure Nat. & Gent.* VII. 5. §. 16. seqq. ERN. CAR. WIELAND Diss. Politic. 1777. Lips. *de Systemate Civitatum*.

Staatsverbond, daarin, dat de Oppermacht in Grieken was bij eene *Algemeene Raadsvergadering*, maar bij ons bij elke Provincie verblijft, behoudens alleen het algemeen bewind, gezag, en recht over de aanhoorige Landen in en buiten Europa, welk Bewind gevoerd wordt door Gedeputeerden in eene Staten-Vergadering, die aan bepaalde Wetten en Bevelschriften, naar de verscheidenheid der onderwerpen ingericht, verbonden is.

Het verschilt 3°. ook van het Zwitsersch Bondgenootschap, in 1307. te Brunne aangegaan, hierin: dat de Zwitzersche Cantons of Provincien niet anders verbonden zijn, dan tegen buitenlandsche Macht, of indien de onderlinge bescherming de hulp der overigen behoeft; anders geheel *vrij* en *onafhanglijk;* daar het onze vele andere Voorwerpen in gemeenschap heeft, wier uitoefening naar binnen niet aan enkelen staat. Dit is uitmuntend betoogd door *J. de Meerman* (33).

Indien 't echter aan eenig dier Staatsgestellen nabij komt; zoo schijnt het te zijn *het Grieksch Verbond* (34).

II. Het tweede Uitwerksel na dien tijd was de *Volksvrijheid* en 't *Nieuw opgerezen vrije Regerings-Bestuur* der Gewesten. Na de Afzwering, heeft tusschen de jaren 1581—1587. de *Oppermacht* of *'t Majesteitsrecht* niet alleen zeerwankel-

(33) Discours, qui a remporté le prix de l'Academie Royale de Paris sur la Question, en 1782. *Comparer ensemble la Ligue des Achéens — — celles des Provinces Unies, & la Ligue des Suisses*, 4°. 1784.

(34) Vergel. GROT. *Apolog.* H. I. JOH. GOTHOFR. Orat. *de Achaica.* UBB. EMM. et SCHOOK, de *Graecia Veteri.* 't *Publiek Gebed*, II. c. 2. p. 18.

hersaam en twijfelachtig geweest, maar zelfs het denkbeeld, 't welk men zich van *Souvereiniteit* maakte. In Holland werd *voor*, *na* en *met* de Afzwering de *Souvereiniteit* aan Willem I. opgedragen. In de andere Gewesten aan den Hertog van Anjou. Want, offchoon eenigen voor zich oordeelden, dat de Republiek zonder gezaghebbend Opperhoofd te bestieren was, verklaarden echter de Staten Generaal, uitdrukkelijk aan die van Holland en Zeeland, zich hier tegen, zeggende (35): *Zooveel aangaet deze Landen te besturen by wyze van Republiek, weet ieder, die de gelegenheid, Privilegien en Ordonnantien van de Landen kent, dat het niet wel mogelyk is, dezelve zonder Hooft en Gezagvoerder te regeren* (36). Het zij men dit opvatte van een *Wetgevend Hoofd*, 't zij van een *Bewindvoerend* of *Uitvoerend Hoofd!* In dezen laatsten zin nam het P. PAULUS (37): *Onze voorvaderen* — — *vooruitziende de onheilen, die uit eene zuivere Staatsch-regering te wachten stonden, kwamen dezelve in tyds voor, door het aanstellen van een illuster hoofd over hun Gemeenebest, als de beste wyze, waarop de uiterstens van ieder slag van Regering konden worden voorgekomen.* In Holland en Zeeland bijzonder paarden de Staten altijd *'s Konings Afzwering* en *'s Prinsen aanstelling* als *Oppermacht*, te zamen (38). En hij was tot aan zijn dood boven de Staten. 't Welk een punt

(35) HERING, *Toon.* I. 405.
(36) BOR XIII. fol. 132. enz.
(37) *Unie* III. 260. en *'t Nut der Stadhouderlijke Regering*, bl. 106.
(38) HERING, bl. 406.

punt is, dat we nader zullen bewijzen, en dat tot verstand der Geschiedenissen niet genoeg in 't oog kan gehouden worden. Maar na zijn' dood bood men eerst aan Frankrijk, daarna aan Engeland de *Souvereiniteit* aan. Onder *Leicester* rees hier over 't groot Verschil: en dit werd hevig gedreven. En in zoo verre geldt het zeggen van H. GROTIUS *Hist.* D. IV. bl. 89. *patefactum esse tunc arcanum, Belgas sub domino esse, non posse sub Hispanis*, dat is, *dat toen bleek, dat de Nederlanders wel onder eenen Heer, maar onder geenen Spaanschen Heer konden staan.* Maar na Leicesters vertrek kwam dit eerst tot vastigheid, en men hield zich, en men heeft zich vervolgens gehouden (ruim 70 jaren lang) en bij vernieuwing, aan eene *Stadhouderlijke Staats-Regering*, zoo als ik die naderhand aanwijzen zal, steunende op vorige Privilegien, en zulks bij *representatie* van 't gansche Volk. Doch ook dit is sedert de inkomst der Franschen in 't land 1795. veranderd.

Het IIIde *Uitwerksel* was *de buitenlandsche Beveiliging.*

Eene meer dan tweehonderdjarige ondervinding leerde, welke gezegende vruchten ons door *de Unie* met alle hare gebreken en misbruiken zijn aangebracht! De Republiek bleef lange staande; zij was de bewondering der buitenlandsche Natien; zij maakte zich bij de vreemde Volkeren, zoo in Europa, als in 't Oosten en Westen, geducht en geëerbiedigd; de tweedracht was altijd de hope harer vijanden; de Eendracht hare sterkte, en 's vijands schrik. En zoolang in dien stand der zaken het zeggen van WILLEM I. *Heeren, bewaart uwe Unie wel*, in 't hart geprent bleef; zoo behield zij de achting der Natien.

tien. De naam alleen van *tweedrachtig* te zijn, deed hier veel af, waarvan de *Brieven van J. de Wit* getuigen (39). Doch dit is, sedert 1780., en voornamelijk sedert 1795. uit het oog verloren. Men heeft toen de Unie van Utrecht voor een *Monster* gaan uitkrijten. Waar van ik hier zwijge. 't Is genoeg aantemerken, dat den 15 Dec. 1795. *de Friesen* in hunnen Brief aan de Bondgenoten *de Unie* nog noemden *eenen Band, die, hoe gebrekkig ook, in alle gevallen, — meermaals, zelfs in de bangste oogenblikken, sterk en gelukkig genoeg was, om de spreuk onzer Vaderen, Eendracht maakt Macht, te bewaarheden.*

E. Wat het later *gebruik* of *ongebruik der Unie* betreft; het doet tot mijn oogmerk niet, hier dieper in te treden. Wat ook naderhand in 't *Regeringswezen*, veranderd of bepaald zij, de *Unie van Utrecht* heeft aan die bepalingen of veranderingen geen onmiddelijk en werkzaam deel gehad; alzoo in de *Unie* zelve niets te vinden is, 't welk het gezag of bewind der *Stadhouders* en *der Staten* naaukeurig bepaalde of vastftelde; ik zeg: zij stelde omtrent *Staten* of *Stadhouders* niets vast, maar zij *veronderstelde* dezelven, even gelijk zij *Ridderschappen*, *Edelen*, *Vroedschappen*, *Burgerijen*, *Schutterijen*, veronderstelde; en zij verzekerde, aan alle de Deelgenoten der Unie, het geruste genot hunner *Rechten* en *Privilegien*, mits medewerkende tot de algemeene *Verdediging*, bij de Unie beraamd. De *Stadhouder Willem I.* bleef dan, na die Unie, in zijn Bewind, en de *Staten* in 't hunne, zoo als dat onderling beloofd was, en naderhand meer bevestigd wierd.

E. Later gebruik.

(39) Deel V. 67. Vergel. D. I. 160, 239.

TIENDE HOOFDSTUK.

Welke grondwettige verandering maakte hierin de Afzwering des Konings, den 26 Julie 1581., zoo ten aanzien des Stadhouders, als der Staten, en des Volks?

Het jaar 1581, is in ons Land zeer aanmerklijk wegens *drie*, of zoo men wil, *vier* bijzonderheden.

Gevolgen in 't j. 1581. De eerste en gewichtigste is de *Afzwering des Konings van Spanje*, door alle de bij de *Unie* vereenigde Gewesten, den 26 Julie, met de daarmede gepaard gaande aanstelling des Hertogen *van Anjou* over alle de Nederlanden, in 's Konings plaatze; de tweede is de vernieuwing *der Opdracht* van 's Prinsen Oppermacht, den 20 en 24 Julie, in Holland en Zeeland, twee dagen voor die Afzwering, met eene verklaring daaromtrent door den Hertog van *Anjou;* en de derde, de orde op de *Staatsvergadering* van Holland, den 17 Maart: welk laatste, offchoon in tijdorde voorgaande, ik het laatste zal verhandelen, omdat de andere Bijzonderheden, vooraf verklaard, grootelijks zullen dienen ter inlichting van 't geen op die Vergadering voor 't vervolg beraamd wierd, en 't welk eigenlijk het oogmerk dezer Verhandeling uitmaakt.

Eerstelijk! Het afzweren van PHILIPS, en 't aanstellen van ANJOU in zijne plaats! 't Is tot mijn oogmerk genoeg, dat ik hier aanmerk, dat noch

de

de Staten Generaal, noch de bijzondere Staten der Gewesten, eenig oogmerk gehad hebben, om, met het verlaten des Konings, eene vrije zoogenoemde Republiek, opterichten, of eenen, 't zij *Democratischen*, 't zij *Aristocratischen*; 't zij *Aristo-Democratischen* Regeringsvorm in te stellen, maar veeleer, om met afzwering des Konings van Spanje het *Hertogelijk*, *Graaflijk*, en *Landsheerlijk Gebied* en Regeringswezen te doen voortduren, doch met meer bepaalde Lands- en Grondwetten, met bijbehouding, en met bijbedinging van eens iegelijks voorrechten, en vooral van die machttemperende bijeenkomst eener *Staaten-Vergadering*, zonder welke de Landsvorst vele zaken van Bewind in 't vervolg niet zoude kunnen uitvoeren; alles overeenkomstig de reeds gemaakte Verdragspunten: kortom, te hebben eenen zoogenoemden *Constitutionelen Hertog en Graaf*. 't Oogmerk was de eenhoofdige Regering te houden.

Doch getemperd met *Staten*.

Dit blijkt duidlijk genoeg uit de *Acte van Afzwering* zelve, waarin met uitgedrukte woorden gezegd wordt, dat al 't voorverhaalde den Staten *genoeg wettige oorzake gegeven heeft om den Koning van Spanje te verlaten*, EN *NB. een* ANDER, MACHTIG EN *goedertieren* PRINCE, *om de Landen te helpen beschermen en voortestaan, te verzoeken*. En wie was die *machtige Prins?* Dat zeggen zij zelven, wanneer zij laten volgen, dat *de meestendeel van de geunieerde landen, by gemeen accoord en consent van hunne leden, zich begeven hebben onder de heerschappy en Gouvernement van den doorluchtigen Prins, den Hertog van Anjou, op zekere voorwaarden, met zyne Hoogheid* AANGEGAAN EN GESLOTEN (40) — *beve-*

Dat Hoofd zoude in 't gemeen Anjou zijn.

(40) Gelderland wilde liever Willem I. tot Gouverneur Generaal dan *Alençon*, en dit schijnt de reden te zijn,

velende voords allen, die 't aangaat, voortaan den naam titel, zegelen des Konings te verlaten, en in plaats van dien, zoolange de Hoogheid van den Hertog van Anjou, om noodige zaken, het welzyn dezer landen rakende, nog afwezig is, — by provisie zullen aannemen den titel en naam van 't Hoofd en Landraad, — — En in Holland en Zeelånd, als hier voormaals, gebruiken den naam van den hooggeboren Vorst den Prince van Orange en de Staten van den Landen, totdat de Landraad zal ingesteld wezen. De Landraad zoude dan die Staten vervangen.

Meer behoeft men niet tot bewijs. Zie dit ondertusschen nader aangedrongen door, en ten gronde van zijn Staatsgestel, in dien opzichte, gelegd door J. VAN MAANEN, *Wijsgeerig Onderzoek*, D. I, 7de Brief, waar hij beweert, dat *bij de afzwering van Philips de Souvereiniteit op den zelfden voet is overgegaan op den Hertog van Anjou.*

Hoe dit in Holland en Zeeland in zijn werk gegaan hebbe, zal ik straks zien, wanneer ik afzonderlijk het verrichte met den Prins van Oranje zal aantoonen.

Dit niet vormen van eene nieuwe Republiek, maar 't vasthouden aan een *Oppermachtig* Vorst, wordt ook erkend in 't afzonderlijk *Decreet* van Afzwering der *Utrechtsche* Staten (41). Ja ook in de Aanspraak der Staten van *Brabant*, aan *Anjou*, bij zijne inhuldiging, zeggen zij, dat zij met

zijn, dat Gelderland eerst in Julie 1582. *Alençon* erkend heeft.

(41) Bij VAN WYN, Aanm. op WAGEN. VII. 134.

met het opvatten der wapenen en verbintenis met de andere Gewesten niet bedoeld hebben, zich aan *de wettige Oppermacht* van eenig *Vorst* en *Heer* te onttrekken, maar alleen om hunne rechten en privilegien te handhaven.

Offschoon nu de plechtigheid der *persoonele inhuldiging* van den nieuwen Landsheer, door zijne afwezigheid later volbracht is: zoo is toch *de Opdracht* der Oppermacht aan Anjou en *de aanneming* dier *Opdracht*, bij Brief en Zegel, geschied *voor* de plechtige *Afzwering*. WAGENAAR zelf erkent D. VII. bl. 403. dat het Verdrag geteekend is den 19 Sept. 1580. en bl. 409. dat alles plechtig afgedaan was in 't begin van 1581. schoon hij anders, die aanstelling in een vrij donker verschiet, en ter ongeschikter plaats verhaalt. De Hertog verschijnt daarna aan 't hoofd der Plakaten met de titels van *Hertog van Brabant en Gelderland*, *en Graaf van Holland en Zeeland* (42).

Het tweede maakt *de vernieuwing der Opdracht* van 's Prinsen *Souvereine Opperhoofdigheid* over Holland en Zeeland, en de verklaring daaromtrent, door den Hertog van *Anjou* zelve, ten voordeele des Prinsen, gedaan. Ik zegge, *de vernieuwing* der Opdracht, en dit zal aanstonds blijken. Vooraf merke ik aan, dat die twee Gewesten, *Holland* en *Zeeland*, in zekeren zin, zich altijd van de anderen afgezonderd hielden omtrent hunne *Politieke* belangen en handelingen; zij handhaafden wel altijd, met de overige Provincien, de gemeene Landsverdediging, en zulks ten krachtigsten. Diensvolgens erkenden zij ook, tot

In Holland was de Prins de Souverein.

(42) *Groot Plakaat-Boek*, II. 43. *Charterb. van Vriesl.* IV. 286, 289.

tot bevordering van 't algemeen welzijn, den *Hertog van Anjou*, volgens het *Bourdeauxsche* Verdrag §. 13, zij namen hem mede aan, zij stemden toe in den Eed, aan hem te zweren. Dit had zelf Prins Willem hun aangeraden (43). Maar met dat alles bleven de Staten van Holland en Zeeland afzonderlijk met den Prins over de *Oppermacht* handelen: zij deden dit met voorkennis en goedkeuring van Anjou. Immers bij 't gemeld Verdrag §. 13. was uitdruklijk en afzonderlijk bedongen, *dat Holland en Zeeland blyven zullen als zy* TEGENWOORDELYK *zyn in 't stuk van de Religie*, ENDE ANDERSZINS, *wel verstaande, dat* — — „ zij voords zich onderwierpen „ aan den Hertog van Anjou, wat betrof de al„ gemeenheid van zekere punten, als" *de Munt*, *Oorloge*, *Contributien*, *en Privilegien tusschen de Provincien en Steden* (44). Maar daarenboven had de Hertog aan den Prins toegezeid een' zoogenoemden *Renversaal-Brief*, of *Verklaring*, waardoor die van Holland vermeenden vrijheid te hebben, om de zaken afzonderlijk met den Prins te schikken en bij hem te blijven (45). Hierbij verklaart *Anjou*, dat, dewijl de Staten van Holland, Zeeland en Utrecht aan hem (Anjou) gezwo-

Met toestemming van Anjou.

(43) Zie *Resol. van Holl.* 30 Dec. 1580. fol. 283. en BOR XV. 198. a.

(44) BOR XVII. fol. 12.

(45) Dees Brief of Verklaring van Anjou is op den 22 Febr. 1582. bij BOR XVII. fol. 9. Vergel. XV. 198. Doch in mijn MSS. van *'t Verdrag met Anjou* vinde ik denzelfden in 't oorspronglijk Fransch, *een dag en maand* later; 23 *Maart*, met bijvoeging: *sur la plique estoit escript, par Monseigneur signé R. Pin. Et scellé d'un seau de son Altesse en ciere rouge a double queue.*

zworen, en dit bij *brief en zegel* bekrachtigd, en zijnen titel van *Graaf van Holland* erkend hadden, hij van zijnen kant geen hinder of nadeel wilde toebrengen aan hunne gemaakte *Verdragen;* maar zulks zoo aanmerkte, dat zij toestemden in 't gene tot de *gemeene zaak* en verdediging vereischt wierd, voorbehoudens dat gene, *'t welk hij aan den Prince van Orange* BELOOFD *hadde.* Hij nu had beloofd, niet euvel te zullen nemen, dat, om goede eenigheid te onderhouden, bij Hem en de Staten van Holland en Zeeland de zaak, volgens de Gentsche *Pacificatie*, en *zijne beloften aan den Prins*, verbleef. Men had dit laatste bedekt gehouden, zegt *Wagenaar* (46), *om de andere Gewesten niet te doen waanen, dat zij den band der Vereeniging breeken wilden.* 't Is wel waar, dat dit stuk eerst in 1582. verteekend is, maar BOR heeft te recht opgemerkt, dat de belofte zelve reeds te voren was gedaan, maar nu meer plechtig bij eene *Acte* in schrift vervat. Overzulks hebben dan ter zelver tijd de Staten van Holland, steunende op Anjou's toestemming (47), afzonderlijk met Willem I. gehandeld, en voor de afzwering des Konings zich nog op nieuws aan hem verbonden, en hem op nieuws *de Oppermacht* opgedragen, doch nu *zonder den Koning*, of liever hem *gecontinueerd* in die vorige macht, als *Souverein* en *Opperhoofd* (48), op *denzelfden* vorigen *aanstellings-brief*,

Enkel bij vernieuwing.

(46) *Amsterd.* IV. 32.

(47) VAN LOON, *Nederl. Historiepenn.* I. 312. en volg.

(48) Zie de Schrijvers, in mijn *Index Fedd. Chronol.* No. 187.

brief, en op *dezelfde Voorwaarden* als die van 't jaar 1576.; blijvende zij en hij daardoor in den zelfden staat, als ten tijde *der Gentsche* Bevrediging, toen hun wierd vrijgelaten, om den Prins op naam van 's Konings Stadhouder, voor zich te behouden met alle de macht, die hem toen was toegekend, als *Souverein* en *Overhoofd* (49). Alleen met dit onderscheid, dat de bedoeling was, de *clausul* van 1576. *gedurende den oorlog*, nu *wegteschrappen*. Deze Vernieuwing of verlenging was thans noodzakelijk, omdat door vele tusschengekomene gebeurtenissen, en andere *titels*, door Willem ook elders gevoerd, gelijk als *Stadhouder des Konings*, als *Ruwaard van Brabant*, als *Generaal-Lieutenant Stadhouder van* den Aartshertog *Matthias*, en diergelijken, het gansche denkbeeld van den rechtstitel, waarop hij in Holland handelde, bijzonder die van *Stadhouder*, bijna geheel was uitgewischt, ofschoon hij in 't jaar 1579. zich nog op *'s Konings commissie* beriep.

Die was noodzakelijk.

Den Brief of *Acte* zelf, waarbij de Staten van Holland deze *Opdracht*, *Overdracht*, of *Vernieuwing* der *Souvereine Oppermacht*, den 5 Jul. 1581. drie weken voor 's Konings verlaten bekrachtigen, heeft BOR geboekt, als mede de Aanneming of zoogenoemde *Acte van Acceptatie* (50). En dit aanmerklijk geval verspreidt veel licht over 't gebeurde van dien tijd.

'tGevolg hiervan.

Zien we 't gevolg dier Opdracht! Willem I. dan op nieuw in zijn *Gouvernement* of Oppergebied

(49) Zie dit bij BOR, XV. 198. f. uit de *Holl. Res.* 1581. 15 Maart fol. 67, den 5 Jul. 24 Jul. 23 Dec.

(50) B. XV. fol. 199. vso. en fol. 198. vso.

bied bevestigd, en tot de Afzwering des Konings besloten zijnde, hebben de Staten van Holland hierop, den 24 Julie 1581., en dus twee dagen voor de openbare Afkondiging dier Afzwering, *zich zelven ontslagen houdende* van den Eed aan den Koning, op meer plechtige wijze *den Eed van gehoorzaamheid en getrouwheid* aan Hem (Willem) als hunnen *Souverein en Opperhoofd*, afgeleid en vernieuwd. In het Eedformulier, bij BOR geboekt (51), noemen de Staten, dat is, de Edelen en de Gedeputeerden van de Stedelijke Vroedschappen, zich *goede en getrouwe ingezetenen; belovende al te doen dat goede en getrouwe ingezetenen — hun Hoofd ende hooge Overigheid schuldig zyn te doen.* Dien Eed hebben zij gedaan, en hebben ook van Hem den Eed ontvangen. De Plechtigheden zelve zijn verricht in *'t Hof* des Prinsen in zijn *Vertrekzaal*, genoemd *des Stadhouders zalette in 't Hof.* En achter op den rug van 't oorspronglijk *Diploma*, stond geschreven, dat *deze Eed Staatsgewijs is gedaan*, en dat de Staten gezworen hebben *den Eed van getrouwigheid* en *gehoorzaamheid.* De woorden in de *Resolutie van Holland* (52) zijn zeermerkwaardig. „ *Op huyden hebben die van Ridderschap, Edelen en Gedeputeerden van de Steden van Holland — als representerende de Staten van den zelven Lande, ende hun houdende ontslagen van alle Eeden en plichten, daarmede zylieden den tegenwoordigen Koning van Spanje, als hier voren Grave van Holland, Zee-*

De Eed des Prinsen en der Staten.

(51) D. XV. bl. 200. b.
(52) Den 24 Jul. fol. 386. en daaruit bij BOR XV. 200. b.

Zeeland en Friesland eenigzins verbonden moch-ten zyn geweest, Staatsgewys gepresteerd, ende gedaan aan zyne Princelyke Excellentie den Eed van Getrouwigheid en GEHOORZAAMHEID, *tot onderhouding en bevestiging van de poincten van de Regering in 't witte, en over de andere zyde van dezen vermeld; de Staten voorn. zonderlinge daar-op vergaderd, en daartoe voor zyne Excellentie in goeden getale verſchenen zynde. Ten oorkonde dezen by dezelve Edelen en Gedeputeerden, onderſchreven op des Stadhouders Zalette in 't Hof van den Hage"* (53).

Daags daaraan, den 25 Julie, werd eene nieuwe *Inſtructie* opgeſteld *voor 't Hof van Holland*, waarbij de Rechters gelast worden, nog bij *provifie* te gebruiken de vorige zegels, en alle *Bevelen* en *Commisſien* uit te vaardigen, en *Recht te doen* op den naam *der* of *van wegen de Hooge Overigheid* (54), met bijvoeging, dat *alle provifien van Gratien enz. verleent zullen worden op den naam van den Prince van Orange, als hebbende de Hooge Overigheid ende Regering van de Landen van Holland* enz. En nog dien zelfden avond, en dus daags voor de plechtigheid der Afzwering, is de *inhuldiging* van Willem I. gevierd door eene plechtige maaltijd, waarop *de Staten van Holland, in aanzieninge van de ſolemnele Acte, op gisteren tusſchen zijne Excel-len-*

(53) SCHWARZENB. *Charterb.* IV. 282. heeft dit zelfde, maar plaatst het verkeerd op de maand *December.* De reden ſchijnt, omdat *de Acte* in de *Holl. Reſol.* op den 23 Dec. geboekt is.

(54) Zie *Reſ. van Holl.* 25 Jul. fol. 388. en SCHWARZENBURG, IV. 265.

lentie en de Staten gepasseerd, den nieuwen *Vorst*, benevens *de Generale Staten* ter maaltijd nodigden, en van wegen 't gemeene Land, *tracteerden* (55).

Hierop werd den volgenden dag, den 26 Jul. de *Afzwering* openlijk volbracht, en in het afgekondigd Plakaat ook met ronde woorden gezegd, *dat men in Holland en Zeeland, zoo als hier voormaals, zal gebruiken den naam van den Hooggeboren Vorst, den Prinse van Orangie*, EN *de Staten van dezelve Landen, tot ter tyd, dat de Landraad* dadelijk zal zijn ingesteld; *en zullen zich als dan reguleren, achtervolgende de Consenten, by hunlieden op de Instructie van den Landraad en* CONTRAKT *met zyne Hoogheid* (Anjou) *aangegaan.* Deze beroeping op 't *Contrakt met Anjou*, het welk de Generaale Staten alhier erkennen, dekte dan ook *de Staten* van *Holland en Zeeland* in hunne handeling met den Prins van Orange. En 't was hierom, dat aanstonds, den volgenden dag, den 27 Julie, bij een nieuw Staatsbesluit, aan *'t Hof van Holland*, bij vernieuwing, bevolen wordt, *dat alle Provisien van Gratien enz. die bij den Hove van Holland verleend zullen worden, zullen worden geïntituleerd:* „ WILHELM *by der gratie Gods, Grave van Nassau, als hebbende de Hooge Overigheid en Regering van den Lande van Holland, Zeeland en Friesland.*" (56) En van dezen titel heeft de Prins zich sedert ook bediend in alle de Wetten en Bevelen, door hem uitge- vaar-

De Afzwering.

De Regering des Prinsen.

(55) *Res. van Holl.* 25 Jul. 1581. fol. 388.

(56) Men zie de Missive der Staten, bij DU VAL verhaald, bl. 112. en SCHWARZENBURG, D. IV. bl. 265. b.

vaardigd (57), of ook wel, *Wilhelm — als ons gedefereerd zijnde de hooge Regering* (58), zoodanig, dat de Staten sedert in de openlijke Staatsstukken ook meermaals voorkomen als *Verzoekers*, en *Willem* als *Wetgever* en *Beveler*, gelijk toont het Plakaat van 27 April 1582.; waarbij de Staten verzoeken, dat de *Vorst* wil uitvaardigen een Plakaat over de Visscherije en Vischvangst: 't welk hij dan als *Wetgever ordonneert*: zoodat de Staten in alles wat zij, door hunne voorbehoudene Rechten, bij Raadpleging goedvonden, of ook buiten dien te werk gesteld wilden hebben, verplicht waren, daarop de goedkeuring (*de sanctie*) des Princen, als hunne Overigheid, te vragen.

Tot staving dezer gewichtige Opheldering, zal ik hier maar eenige verdere *Plakaten*, naar de tijd-orde, door hem uitgegeven en afgekondigd, opnoemen.

1582. 27 April. *Wy Willem* — — *Plakaat* over de Bootsgezellen, die zich met de Stuurlieden verhuren; over den tijd van varen, en de wijze van betaling.

— 22 Mei, — Verbod van toevoer te doen aan de vijanden.

— 31 Mei — Instructie voor den Hoogen Raad van Appel in Holland.

— 22 Junie — Verbod — dat niemand zonder paspoort naar Spanje varen mag, om den Portugezen oorlog.

— 8 September — Plakaat tegen de overtreders

(57) Men zie slechts 't *Groot Plakaat-Boek*, D. I. bl. 704, 719, 1102, 1606, 1609.

(58) *Groot Plakaat-Boek*, I. 1100.

ders der Ordonnantie op de gemeene middelen en imposten.

— 27 December — Verlenging van 't Octrooi aan Fr. M., als *Commissaris* Generaal op de Bank van Leening over Holland, waarin gezegd wordt: *Ook gezien die voorgaende schriftelycke bewilliging van onsen welbeminden, den Staten 's Lands van Holland.*

1583. 8 Febr. — Ordonnantie op 't stuk der Politie in Zeeland.

— 19 April — Verbod, dat niemand met Koorden zal mogen visschen, waar ook gelezen wordt: *Soo is 't, dat wy, renoverende de voorgenoemde Placcaete ende Ordonnantien — u lasten ende bevelen.*

— 20 Mei. — Octrooi aan Woerden, nopens het Schoutambt, waar onder anderen, *wy ontbieden daarom en bevelen die van de Rekening in Holland, midsgaders allen onzen Officieren, Rechteren, Justicieren ende Onderzaten, die desen zal mogen aangaan.* —

— 21 Julie, — Ordonnantie, beroerende de Landloopers, Heidens of Egyptenaren, binnen vier dagen 't Land te ruimen.

1584. 1 Maart — Plakaat op 't heffen en betalen van de generale en gemeene middelen van de Convooien en Licenten.

— 8 April. — Plakaat op het Privilegie van de *Wage in Gouda* — met bijvoeging: *Zonder des te laten op alle 't gunt dat zy onzen toorn duchtende zyn.*

— 24 Mei. — over 't Haringpakken, enz.

Men vindt alle deze Stukken verspreid, zoo in 't *Oud Plakaat-Boek van Holland*, als het *Groot-Plakaat-Boek*, benevens in afzonderlijk gedrukte

Stukken, die ik beware in mijne *Verzameling der Papieren van* J. VAN HOUT, N°. 152, 154, 156.

Eed der Ambtenaren enz. Deze Grondwet en *constitutioinele* Vorm van Staatsregeling is daarop bezworen door alle hooge en lage Ambtenaren, Leenmannen, Officieren, Magistraten, Schutterijen en Burgerijen, zoo in de Steden als op 't platte Land.

Van den Eed door de Leenmannen, en Heeren van Heerlijkheden, zie 't Formulier in de *Resol. van Holl.* den 19 Aug. fol. 433. en *Groot Plakaat-Boek*, D. VIII. bl. 646. Die der *Officieren en Magistraten* is in alle de Steden rondgezonden door daartoe gestelde Commissarisfen, den 1 Aug. fol. 416. waar wij dit aanmerklijke vinden, dat *de Staten* besluiten, dat op 't *veranderen van den Eed* zal worden *geprocedeerd by Gecommitteerden van den Rade Provinciaal, op de Commisfie van dien Raad, ende niet op den naam van de Hooge Overigheid;* tot reden daartoe bijbrengende, *alzoo denzelven Eed wordt gedaan.* Toonende daarmede ter eener zijde de onvoeglijkheid, dat de *Hooge Overigheid*, of de Prins zelf, zoude belasten, om *den Eed aan Hem* te doen, 't welk veel natuurlijker was, dat bevolen wierd door den Raad, op naam of van wegen *de Staten* zelf, als de *Representanten* van het Eeddoende Volk. Ik kan niet af, hier te laten volgen *den Eed*, zoo als hij den 16 Aug. 1581. fol. 421. den Schutters en Burgers *der Steden en Vlekken* in Holland werd afgenomen: 't bevel luidt aldus: *Alsoo de Staten van Holland noodig bevinden, daarinne generalycken te doen voorzien, dat voortaan alle Schutteren, Poorteren ende Burgeren binnen de Steden ende Vlek-*

ken

ken van Holland den Eed afgenomen worde als na behoren, hebben geordonneert te schryven aan de Officieren ende Magistraten van alle Steden ende Vlekken binnen Holland, dat zylieden voorts aan alle aankomende Schutteren, Poorteren en de Burgeren aldaar zullen doen beloven en zweren, DEN PRINCE *van Orange, als representerende ende hem Staatsgewys gedefereert zynde de Hooge Overigheid ende de Regering van de voorschreven Graafsykheid ende Landen van Holland, Zeeland en Friesland gehouw ende getrouw te wezen, den voornoemden Heere Prince in de voorschreven qualiteit te gehoorzamen ende te assisteren na haren uitersten vermogen tegens allen ende een iegelyk, zyner Furstelyke Genade ende der voorschreven Landen vyanden, ende voorts alles te doen dat goede ende getrouwe ingezetenen van de voornoemde Landen haren Hoofd ende Hooge Overigheid schuldig zyn te doen: doende voorts beloven ende zweren in 't particulier, de Steden alle getrouwigheid ende assistentie als na gewoonte, ende de nood van de zake tot dienst van den Lande zal vereischen.* Het bijzondere in dezen Eed is, dat de Burgers wel zwoeren gehoorzaamheid en trouw aan *den Prins*, als *Overigheid*, en hulpvaardigheid aan hunne Stad, maar dat er geen woord in gerept wordt *van de Staten* zelf, die dezen Eed toch hadden opgesteld, en tot welke en diergelijke Verrichtingen veelal ten dien tijde mede gebruikt wierd de Pensionaris van Rotterdam *Johan van Oldenbarneveld*, naderhand *Advokaat van Holland*. Men oordeele dan ook hieruit, hoe weinig doel getroffen hebben die Schrijvers, welke de benaming van *Hoofd en*

Hoogste Overigheid in eenen flaauweren zin willen opgevat hebben.

Men heeft voords alle uiterlijke teekens en wapenen des Konings afgeworpen, en in vele plaatzen der voorname Steden die des Prinsen in hunne plaats gesteld (59), ook het Princelijk wapen aan 't hoofd der Plakaten geplaatst, gelijk de oorspronglijke Drukken uitwijzen.

Hoe onderscheiden van de vorige Opdracht.

Dan nu is de vraag: Gij zegt wel, dat het slechts eene *vernieuwing* of verlenging der *vorige Opdracht* geweest zij. Maar kan dit bewezen worden, of is deze aanstelling ook daarvan iets verschillende? en zoo ja, waarin is zij dezelfde? en waarin verschilt zij? Ik andwoord: zij is dezelfde wat het wezen der zaak aangaat. Dit blijkt ontegenzeglijk uit de *Res. van Holl.* den 15 Maart, *fol.* 64. waar de tekst der vorige Opdracht volledig op nieuws herhaald is. Dit verklaren en erkennen ook de Staten zelve, bij COSTERUS *Hist. Verhaal*, bl. 398. op den 1 Jul. 1581. sprekende *van de voorgaande Resolutien, by ons genomen, op 't stuck van den Gouvernemente van zyne Excellentie, over deze Landen van Holland, wezende* CONFORM *de Resolutien, genomen in den jare* 1576. Zij noemen het daarom, *den* 28 *Junie*, met zoovele woorden, *de Resolutie by de Staten* VERNIEUWD, *op het stuk van den Gouvernemente van zyne Excellentie.* En de *Acte* zelf, zes dagen voor de Afzwering, den 20 Jul. 1581. wordt genoemd *Acte van continuatie van den Gouvernemente van zyne Princelyke Excellentie*, en in dezelve wordt gezegd, dat zij *hem continueren in 't Gouvernement, sulcx 't self-*

(59) BOR XV. 197. b.

't selfde by die van Hollandt ende Zeeland in der Unie binnen den jaere 1576. *es gedefereert ende aengenomen:* en zij doen tevens *voorziening*, *gedurende* 's Prinsen *afwezigheid* uit Holland (60).

Maar waarin was dezelve dan *onderscheiden?* Ik antwoorde:

I. In *de during.* De eerste was, *zoolang de Landen in oorlog of wapenen zijn.*

Was deze Clausul dan niet in de tweede? Ik In de du-
antwoorde *ja* en *neen!* In de Acte van *Aanbod* ring.
en *Aanneming* der Oppermacht, overeenkomstig het vorige formulier, komt deze bijvoeging wel degelijk voor. Ook staat ze zelfs in de gedrukte *Resolutien van Holland*, en 't blijkt klaar uit BOR (61), dat Willem I. ook toen op geene andere Voorwaarde, dan *gedurende den oorlog*, *de hooge Overheid* heeft willen aannemen. Valt hier dan nog twijfel? Ja! en zie hier de zaak ontneveld! Uit al het gehandelde blijkt, dat aan de zijde *der Staten* de bedoeling was, om de *tijdsbepaling* wegtelaten; misschien wel om dieper uitzicht, betreklijk *Anjou!* Het is ook zeer zeker, dat bij de Staten *het weglaten besloten* is. Dit leeren *de Resol.* 15 Maart 1581. fol. 64. waar de tekst der vorige Opdracht woordelijk herhaald, en daarbij wel afgedrukt staan dezelfde woorden, *soo lange de Landen sullen zyn in oorlog ofte wapenen*, doch onderscheidenlijk en met *cursive* letteren, bij welken voords op den kant, deze Aanteekening gevoegd is: „ *Den* 24 *Maert*

1781.

(60) Dit onuitgegeven, aanmerklijk Stuk, onder mij berustende, heb ik in de BIJLAGEN geplaatst, op den 20 Julie 1581.

(*61*) B. XV. fol. 198. b. f.

1581. *is gelykelyk geresolveert, dat het gene hier nevens in cursyf uytgedruckt staet sal werden* GE-ROYEERD." Maar ook hebben dezelve Staten van Holland daarna bij eene uitdruklijke verklaring deze hunne meening bevestigd, in den Brief aan *de Staten* van Utrecht, ten jare 1583. (62), waar zij de gansche onderhandeling met den Hertog van Anjou en met Willem I. (beiden toen nog levende) naaukeurig verhalen, benevens het afzonderlijke Artikel met Anjou, wegens Prins *Willem*, en hoe zij eindelijk bij plechtig Verdrag aan den Prins hebben opgedragen *de hooge Overigheyt, met absolute macht van in alles te gebieden, ende dit* NB. *zonder prefinitie van tyd* — — *'t welk wy te voren gedaen hadden* — — *alleenlyck* GEDUERENDE D' OORLOGE: *welk Tractaet alsdoen ook met Eede van syn Excellentie en ons reciprokelyken bevestigt is geweest ende openbaerlicken gesolemniseert met vereeniging en in jegenwoordigheyd mynre Heeren de Generale Staten.* Kan er iets uitdruklijker en klarer gezegd worden?

In 't weglaten van 's Konings naam.

II. Het tweede onderscheid lag daarin, dat in 1576. de Koning nog niet was afgezworen, en alles, ten minsten in de Rechtszaken, verricht wierd *op naam* of *van wegen den Koning, op gezag des Konings;* hoe zeer buiten en tegen zijn wil; en na de Gentsche Pacificatie als *zijn Stadhouder:* maar na het besluit van Afzwering, geschiedde nu alles *op naam* van of van wegen *'t gansche Volk*, aan 't welk als aan 't gansche ligchaam der Maatschappij, of aan deszelfs ware en wettig erkende *Representanten*, de Staten, of wel

(62) Bij BOR XV. 203. b.

wel liefst aan Ridderschap, Edelen en Steden, die de Staten 's Lands, dat is allerlei standen des Volks, *representeerden*, nu gekomen was, zoo niet de Oppermacht, ten minsten *het recht*, om, *overeenkomstig de nog voortdurende en niet vernietigde Privilegien* der Staten, nopens die Oppermacht en derzelver *keuze* te beschikken, voor zooverre die macht, bij het Verdrag *met Anjou* als hunnen nieuwen Opperheer, niet beperkt was. De Staten derhalve, als zoodanige Representanten, droegen nu aan Willem *op* of *over* de Oppermacht, nog voor de openlijke Afkondiging der Afzwering. Dit betuigen zij aan de Staten van Utrecht zelf in hun bovengemelden Brief (63): *Wy hebben bovendien gemaeckt een solemneel Tractaet, by 't welcke wy syn Excell. gheattribueert hebben de titule van Hooge Overigheid — met uitsluitinge* VAN DEN KONING *van Spanje, 't welk wy NB. te voren onder d' authoriteit van den voorsz. Koninck gedaen hadden.* En in waarheid, bij de vorige Opdracht van 1576. (64) was aan Willem wel gegeven, §. 1. *de macht, om als Souverein en Overhooft te gebieden en te verbieden alles wes tot conservatie ende bescherming — —.* Dan zij hadden er bij gevoegd, *zooveel in henluyden is.* Ook beloofde de Prins §. 8. *de Justitie te handhouden van wegen den Koning als Grave*, en §. 10. *de Ambtenaren* aantestellen *van wegen den Koning*, en §. 11. *Gratien en pardon te verleenen van wegen den Koning.* Dit *Koningschap* viel nu niet alleen van zelfs weg, al bleef de *Acte* van *Opdracht* in haar ge-

(63) BOR XV. 199. c.
(64) Ibid. IX. 139. vso.

geheel; maar in derzelver plaatze was nu met ronde woorden gezet, *Hy zal van wegen de Graaflykheid van Holland — de Juſtitie - . De Ambtenaren aanſtellen van wegen de Graaflykheid.* En 't behoeft niet gezegd, dat dit woord *Graaflijkheid* toen een enkele klank wierd, of wel aanduidde, dat zij te voren een *Graafſchap* waren geweest, waarvan de *Graaflijkheid* of *Graaflijke* eere en Voorrechtstitel des Graven, nu aan *den Lande*, of het ganſche Bevang van Land en Volk toekwam, en daarop overgebracht wierd; zoodat, bij voorbeeld, *'s Graven* of *'s Gravelijkheids Domeinen* nu veranderden in *'s Volks Domeinen;* ſchoon de oude benaming en rang van *Graaflijkheid* hun bijbleef; gelijk in *Gelderland* die van Hertogdom; welke Provincie ook daarom haren hoogeren Rang behield, ſchoon veel kleiner dan *Holland.*

III. Het derde Onderſcheid lag in de plechtiger Huldiging en vrijer oefening dier macht.

In de plechtiger huldiging.

In 't j. 1576. was de huldiging zoo plechtig niet verricht als nu! Ook moet men, gedurende den tijd, dat de Koninglijke auctoriteit of *naam* nog gold, hoe gering ook, in Willem I. zijn tweederlei Bewind, wel onderſcheiden, volgens VAN WYN, Aanmerk. op WAGENAAR, D. VII. bl. 106. vooral na 't Gentſche Verdrag. Want 1) door het *Bevelſchrift* en *Lastbrief* (*Commisſie*) des Konings, die bij de Staten in 't jaar 1572. weder was erkend, en bij de Gentſche Bevrediging 1576. bekrachtigd; zoo hiet en was hij *Stadhouder*, ook wel *Gouverneur en Kaptein Generaal*, en *Admiraal ter Zee.* En bediende zich ſomwijl van die twee eerſte titels. 2) Door 't Verdrag met *Holland* en *Zeeland*, in 1575. en 1576. en de

de *Opdracht* daarbij gevoegd, had hij 't bewind als *hooge Overigheid;* doch als *Stadhouder* (zoo als die titel bij 't Gentsch Verdrag erkend wierd,) vertegenwoordigde hij nog in zooverre den Koning in alle zijne Regeringsdaden, en, volgens zijne *Commisſie* vermogt hij die daden uitterichten. Zijn mes ſneed dus, volgens 't ſpreekwoord, dubbel, uit kracht van 't *Gentsch* Verdrag, maar zijne Verantwoording en verplichting was teffens tweeledig, dewijl hij ook veel aan de Staten verplicht was, gelijk zij aan Hem. Maar in 't laatſte geval 1581. was hij de Verantwoordelijkheid alleen aan 't *Volk* of den *Staten* verſchuldigd. Daarbij in 't eerſte geval, kon hij bij de overige Staten der Provincien dat gezag niet hebben, 't welk hij nu in 't *tweede geval* verkreeg. Ook bediende hij zich te voren niet altijd van de macht, hem gegeven door de Staten (65).

Zie daar het onderſcheid! Met dat alles gaf de *nieuwe* Opdracht des Gebieds aan Willem I. geene andere, of meerdere of grootere Rechten, dan hij bij 't Verdrag van 1576. ontving. Veel eerder kon men denken, dat, hoezeer de nood den Staten dit beſluit afperste, en zij nog geen begrip hadden, dat zij zonder gebiedend Hoofd beſtaan konden, zij echter in dien tusſchentijd zoo veel mogelijk hunne grenspalen van gezag en bewind zullen hebben uitgezet, gelijk uit het vorig verhaalde ook is optemaken. Maar 't was eene vernieuwing of vernieuwde in werking bren-

(65) VAN WYN, Aanm. op WAG. D. VII, bl. 111. vergelijk D. VII. bl. 5 en 6.

brenging van 't vorige Gebied, doch nu vollediger bekrachtigd, en zonder den Koning.

En zie daar de reden, waarom zij nu niet noodig oordeelden, om met *de Stedelyke Gilden of Corporatien hierover te handelen, omdat* NB. *hetselve te voren* [1576.] *syne Excellentie was opgedragen, ende althans, alleenlyck ter executie ende in train gebracht sal worden ende ten effecte gebracht.* En nu gevoelt men ook de ware kracht van de menigvuldig herhaalde uitdrukking, dat eene *Stad* of *Plaats* zich onder *den Gouvernemente* van den Prinse van Oranje begeven heeft; 't welk ook wel verwisseld werd met: *onder zyne* GEHOORZAAMHEID *gebracht te worden.* Deze uitdrukking is bij velen tot nog toe weinig verstaan, en gemeenlijk gelijkredig gesteld met, *onder zijn Stadhouderschap te komen;* even als of hij slechts der *Staten Stadhouder* en *Mandataris* geweest ware.

Maar hoe nu met *Amsteldam?* 't Is opmerklijk, dat, daar *Amsteldam* bij BOR en anderen onder de Steden niet genoemd wordt, deze Stad eenige *maanden* daarna, (den 18 Jan. 1582.) denzelfden Eed ook gedaan heeft, zoowel als dat de Prins den Eed van zijne zijde gedaan heeft. Beiden vinde ik in mijn MS. Register der Stukken van de Opdracht *aan Anjou* en *Prins Willem*, N°. IV. Immers gelijk boven bl. 205. uit BOR bleek, dat *op den rugge* van *de bovengemelde Opdracht* geschreven stond *de Verklaring der Staten:* zoo vinde ik, ten blijke der naaukeurigheid, aldaar ook op denzelfden 5 Julie 1581. nopens diezelfde Acte, aldus:

„ Op den rugge stondt geschreven:

„ Op

„ Op huyden heeft myn Gen. Heere den Prince van Orangien, Grave van Nassau etc., gepresteert ende gedaen aen die van de Ridderschap, Edelen ende Gedeputeerden van de Steden van Hollandt, representerende den Staten van den selven Lande, den *Eedt als Overhooft ende hoochste Overicheydt* van den bovengenoemden Lande ende Graeffschappe *van Hollandt*, als by den voorsz. Staten daertoe *vercooren* ende gestelt synde; Beloovende dienvolgens in Princelycke woorden t' achtervolgen ende t' onderhouden de poincten van de Regeringe in 't witte ende over d' ander syde van desen vermelt; synde all 't selffde alsoo geschiet *opt Stadthouders Salet*, in 't Hof van den *Haghe*, den XXIIIJ dach July des jaers XVᶜ. eenentachtich; hebbende syne Excell. tot bevestinghe van dien *dit* met eygener handt onderteyckent. Ende was onderteyckent *Guille͂ de Nassau.*"

„ Noch stondt op den selven rugge geschreven,"

„ Op huyden den *achtienden dach* January des jaers XVᶜ. tweentachtich compareerde voor syne Excell. Reynier Cant, Burgermeester, Claes Symonssz. van Leyden, Raedt, ende Meester Ruysch Claessz., Pensionaris der Stede *van Amstelredamme*, hebben in den naeme ende van weghen *het geheele Corpus* der selver Stede, als daertoe specialycken geauctoriseert, by Procuratie in date den vierden deser voorsz. Maendt, die sy mede exhibeerden, verklaert, dat de bovengenoemde Stadt met allen den Inwoonderen van dien, gelyck als andere *Lidtmaten ende Steden van Hollandt* hen voortaen *ontslaghen hielden* van alle

Ee-

„ Eeden ende plichten, daer mede zyluyden den Coninck van Spagnien als Grave van Hollandt, Zeelandt ende Vrieslandt eenichsints verbonden mochten syn geweest, hebbende nader alsulcke verclaringe ende opt *versouck* by den *Wethouderen* der voorsz. Stede, aen syne Excell. schriftelyck gedaen, van syne Excell. den Eedt als *Ouerhooft ende hoochste Ouerheyt van den* Graeffschappe van Hollandt ontfangen, inder vougen ende manieren als syne Excell. in de maendt van Julio lest voorleden den bovengenoemden Eedt, die *van de Ridderschappe*, *Edelen ende Gedeputeerden* van de andere Steden van Hollandt gepresteert ende gedaen hadde, hebbende van gelycke de bovengenoemde *drye Gedeputeerde*, uyt crachte van de voorsz. Procuratie, in den naeme ende van *wegen den Wethouderen*. *Burgeren*, *ende allen anderen Inwoonderen* der bovengenoemde Stede van *Amstelredamme* gepresteert ende gedaen aen syne *Excell. als Ouerhooft ende hoochste Ouerheyt* voorsz., den Eedt van *getrouwicheydt ende gehoorsaemheyt*, *tot onderhoudinge ende bevestinghe van de poincten van de Regieringe int witte*, *ende over d' ander syde van desen vermelt. 'T oorconde van desen heeft syne Excell. ende den drye Gedeputeerden voornoemt*, *dit ondergeteyckent binnen der Stede van Middelburch in Zeelandt*, *Ten daghe*, *maendt ende jaere als boven*, *Alles ter presentie ende bywesen van Michiel van Beveren*, *Burgermeester der Stede van Dordrecht*, *ende Meester Pauls Buys*, *Raedt ende Advocaet van den Lande van Hollant*, *als specialycken by den Staten van Hollandt daertoe gecommitteert synde. Ende was ondergeteyckent* GUILLE DE

NAS-

NASSAU, ende wat laegher *P. Buys*, *M. van Beveren*, *Reynier Cant*, *Claes Symonssz.*, *ende Ruysch Claessz.*" — (66).

Hoe in Zeeland?

Wat *Zeeland* bijzonder betreft, alle de onderhandelingen waren daar dezelfde. Maar toen het ter zake kwam, begeerde *Middelburg* eerst herstelling zijner Grieven en teruggaaf zijner Privilegien tegen over die der andere Steden van Walcheren; en weigerde zoolang toetetreden, waardoor de zaak aldaar onafgedaan bleef; gelijk ook de *Opdracht der Graaflijke Waardigheid*. Waarvan hierna (67).

Ook raakte de onderhandeling te *Utrecht* te niet, doordien de Staten eerst aarzelden, maar naderhand nog zwarer verdeeldheden oprezen, tusschen de Staatsleden zelve, over andere onderwerpen (68).

In Gelderland (om dit in 't voorbijgaan optemerken,) had Willem I. na den afstand en 't vertrek van zijnen broeder Graaf *Jan*, het Stadhouderschap afgeslagen; 't welk toch maar een gevolg schijnt geweest te zijn van 't aannemen van 't *Gouvernementschap Generaal*, nadat Matthias hiervan afstand had gedaan. En toen werd den 20 Nov. 1581. tot Stadhouder in Gelderland aangenomen Graaf *Willem van den Berg*, *bij Commis-*

(66) Het oorspronglijk Stuk, 't welk tot nog toe onzen Geschiedschrijveren onbekend schijnt te zijn, is nog in wezen, en wordt gevonden onder de *Originele Charters, en Staatsstukken, die zich in het bruine Kasje* in 's Hage in 't jaar 1800. bevonden, No. 288. Zie den titel in de BIJLAGE, *den* 18 *January* 1582.

(67) Zie intusschen VAN DE SPIEGEL, *Stukken*, D. II. bl. 310. en HERING, *Tooneel*, D. II. bl. 122. en volg.

(68) BOR XV. bl. 197. *d.* 200. *&c.*

missie van *de Generale Staten.* Hij deed den 24 Nov. zijnen Eed; en hiertegen ook zwoeren de Staten *den Stadhouder trouw, holt en gehoorzaam te zijn in alle billijke zaken.*

Ordonnantie op de Staatsvergadering.

Nu kome ik tot de derde hoofdbijzonderheid van 't jaar 1581. De orde of *Ordonnantie op de Vergadering en Besoignes van de Staten van Holland,* over welke lang gehandeld, en die *eindelijk* den 17 Maart 1581. *voor gearresteerd gehouden* is, zoo als de *Resolutie* van dien dag ze opgeeft. Deze orde is zeerbreed, en is vervat in XXI. Artikelen, die het gansche beloop van de toenmalige Vergadering ons voorstellen. Zij bestaan grootendeels uit die losse, maar nu bijeen gevoegde, Artikelen, die van tijd tot tijd besloten waren, en die boven zijn aangehaald. Doch 't geen hier wederom aanmerkenswaardig is, de Vergadering zelve, op welke die zelfde Orde *den* 17 *Maart* besloten wierd, is volgens de woorden van de Staatsregisters, dien dag gehouden *in het Hof van zijne Princelijke Excellentie,* en in de Voorrede wordt uitdruklijk gezegd, *dat* BY ZYNE EXCELLENTIE EN DE STATEN *van Holland besloten en geordonneert is, als hierna volgt:* 't welk derhalve, als men den tijd en vorm van Regering in acht neemt, een bewijs uitlevert, dat *de Staten* in dit alles niet op zich zelven stonden, maar met den Prins aan 't hoofd, en met zijn goedvinden, die beschikkingen maakten.

Het eerste Artikel behelst de voorwerpen, waarover de *Edelen en Steden na voorafgaande beschrijving* zullen handelen, met name over *de Geldmiddelen,* (hun eerste en oudste Recht,) *over de verandering van de Souvereiniteit of Rege-*

gering van den Lande; het maken van vrede en bestand, het aannemen van oorlog, alle verbonden, transport of opdrachte van den Lande; vaststelling van pensioenen of tractementen, giften van 's Lands goederen, het maken van nieuwe Ordonnantien en Plakaten, af- of aanstelling van Generale Costumen, collatien of benoeminge van Officieren, het muntwezen, vermeerdering der oorlogslasten boven de gewonen, betaling van 's Lands schulden, en het verleenen van Privilegien. — —

Als men dit Artikel, zoo als het ligt, op zich zelf, en zonder het volgende, beschouwt, zal men, in den eersten opslag denken, dat hier vele Voorwerpen ter Beraadslaging aan de Staatsvergadering getrokken worden, die volgens 't Verbond met Willem ter zijner beschikking stonden, doch sommigen met *advis der Staten*. Het schijnt dan, dat allengs de Staten deze Voorwerpen aan zich genomen hebben, of veeleer, dat de Prins, die mede deze Orde op de Vergadering hielp beramen, en toch als de ziel van alles was, en 't recht had, om die Vergaderingen te beleggen, en zelfs daarin te verschijnen, bij vriendlijke *Overeenkomst* den Staten meer invloeds en gezags voor 't vervolg in 't Bewind zal toegestaan hebben. Dit is ook aan het schrander oog van *Van Slingeland* (69) niet ontsnapt, als hij, opgevende de zaken, *waarover voortaan zoude gehandeld worden in de Staatsvergaderingen*, daaruit dit *gevolg* trekt, dat *die dan niet begrepen waren onder de delatie van het Gouvernement of van de Hooge Overigheid, immers niet zoodanig, dat* de

Bedenking wegens Willems invloed.

(69) D. I. bl. 102.

de Prins zoude hebben konnen daarin disponeren zonder de Staten, gelijk er onder zijn, waarover de Staten niet konden disponeren zonder den Prins, als bij voorbeeld het maken van Ordonnantien en Plakaten. Doch ik vreeze, dat de duidlijke letter der *Opdracht* dit laatste wederspreekt. Maar 't kan toch bijzonder en in zekeren zin waar zijn, ten aanzien van *zulke Plakaten*, die de Geldmiddelen en de beurzen der *Staten en des Volks* betroffen. Ik zoude het dan liever beschouwen als eene ruimer uitbreiding der macht van de Staten omtrent bepaalde *Onderwerpen*, waarin de Prins meerdere toegevendheid gebruikte, en ook onverschilliger zijn konde, om dat toch die Besluiten geene kracht konden hebben zonder zijn vooraf *ingenomen advis*, of in andere, zonder *zijne toestemming*. Maar wil men 't anders nemen; ik stelle er mij niet tegen. Ik zoek alleen naar de waarheid, en 't ophelderen der Historie van de *Staten-Vergadering*.

Dan om dit mijn denkbeeld, dat van tijd tot tijd de Staten mogelijk wel wat aan zich genomen of gepoogd hebben te nemen, onder welken voegelijken schijn of reden het dan ook wezen mogt, niet geheel onbewezen te laten, zal ik hier tot een voorbeeld in zijn geheel plaatzen 't voorstel *der Staten* aan den *Prins*, om, gedurende zijne *afwezigheid*, *het recht van pardon geven en te mogen uitoefenen*, gehaald uit *de Resol. van Holl.* 1579. den 25 Junie, en dus na de *Unie* van Utrecht. — Het Besluit was dus: *Dat de Gedeputeerden zyne Excellentie zullen aandienen de sollicitatien, dagelyks aan de Staten vallende, om te hebben Remisfien, Pardonnen, Respyten, Octroyen van reductien van verloopen Ren-*

Renten, staande op de Steden, om van hare Goederen te mogen disponeren, of eenige boeken te mogen printen en diergelyke, waarin de voorsz. Staten, OVERMIDS *de noodelykheid van de zaak, somwylen hebben* MOETEN *disponeren; zonderling geconsidereert het afwezen van zyn Excell. buiten de Provincie van Holland en Zeeland, en dat ook anderszins dezelve met zodanige zaken niet mogte worden gemoeit, als wezende met meerder affairen betreffende de generale Defensie van de Nederlanden geoccupeert, en ook gemerkt, dat van gelyke zaken de voorsz. Staten meer voorvallen zullen; dat, daarom der Staten begeeren is, dat zyn Excell., gedurende zyn* AFWEZEN, *het gunt voorsz. is;* TEN BESTEN *wille aanzien en afnemen, en henlieden NB. te* AUCTORISEREN *van gelyken meer te mogen doen, mits daartoe gebruikende alle behoorlyke middelen van advise en interinemente, en andere noodelyke solemniteiten, daartoe staande, met ratificatie van de voorgaande Giften, en Ordonnantie op den Advokaat, dezelve te bezegelen, ten einde de zaken van den Lande niet worden verachterd, en de Sollicitanten met ondraaglyke lasten getravailleert.* Dit drongen zij den 25 Jul. fol. 173. nog nader aan, en kregen hierop dit navolgend Antwoord: *Zyn Excell. aggreëert en NB.* RATIFICEERT *de Remissien, Pardonnen, Respyten, Octroyen en diergelyke Gratien by de Staten van Holland, gedurende zyner Excell. afwezen, verleend. Maar alzoo het* VERLEENEN *van Remissien en Pardonnen zyner Excell. toestaat, volgende zyne Commissie en Instructie als Stadhouder van Holland, Zeeland, Westfriesland en Utrecht, van zyn Majesteit ontvangen, zoo ver-*

En zijne toegevendheid.

 staat

ſtaat dezelve zyn Excell., dat de Staten VOORTAAN *geen Remisſien of Pardonnen zullen verleenen; maar belangende de Reſpyten, Octroyen, in dezen gementioneerd, en diergelyke Gratien, daarvan zyn Excell. de gifte competeert, volgende de Unie* [van 1576.] AUTORISEERT *zyn Excellentie de Staten van Holland dezelve, NB. by* PROVISIE, *en gedurende zyner Excellenties* AFWEZEN *uit Holland, te mogen verleenen; ordonnerende den Advokaat van de Staten, Mr. Paulus Buis, dezelve op de Ordonnantie van de Staten met 's Konings zegel te bezegelen.* Voor een oplettend en oordeelkundig lezer behoeven hierop geene aanmerkingen gemaakt. Zij vallen van zelfs overvloedig in de oogen. Alleen lette men op 't onderſcheid tusſchen de *Commisſie van den Koning* en tusſchen *het Verdrag of Unie met de Staten.* In het eerſte gaf hij niets toe; in 't tweede gebruikte Hij, en hoe voorzichtig en ſchrander! eenige *toegevendheid.* Hij *autoriſeert* ze bij *zijn afwezigheid.* Vergelijk VAN WYN, Aanmerk. op WAGENAAR, D. VII. bl. 109. Was hij dan zelf in 's Hage, zoo ſtond dit weder ter zijner beſchikking, bij *ophef* van die machtiging.

Maar beſchouwt men dezen IIſten Art., van welken ik dus verre ſprak, in zijn verband met den IIden Art., zoo zal men zien het onderſcheid, tusſchen die groote *Staatsvergadering* van Art. I. en het toen gewone *Collegie der Staten*, 't welk of als een *Conſilium à latere* van den Prins daar voorkomt, of een meerdere Regeling aan de gewone Bijeenkomst geeft. Het is hetzelfde 't geen reeds den 17 Febr. 1579. beſloten was, en luidt nu weder in 't jaar 1581. aldus:

„ *Dat mede voortaan by proviſie, gedurende den*

den oorlog, het COLLEGIE *van de Staten van Holland gerepresenteerd zal worden by de Edelen naar ouder gewoonte, met de Gedeputeerden van de Steden, als Dordrecht, Haarlem, Delft, Leiden, Amsterdam, Gouda, Rotterdam, Gornichem, Schiedam, Schoonhoven, Briel, Alkmaar, Hoorn en Enkhuizen;* [14 Steden] *uitgezonderd in zaken van Contributien, Tractaten van Peisen, Oorlogen, of Veranderinge van Regering, op welke zaken alle de kleine Steden mede zullen beschreven worden. En dit onverminderd iemands Privilegien of Gerechtigheden ter contrarie. Behoudelyk ook, dat alle de Steden, die hen hierin bezwaard bevinden, henlieder Remonstrantie diesaangaande mogen doen aan zyne Excellentie, om by hem daarin voorzien te mogen worden als naar behooren.*"

Men ziet, dat dit Artikel verzeld gaat met zoo vele bepalingen, voorbehoudingen, uitzonderingen, en rechtsbewaringen, en bedingen van de andere Steden, dat het blijken draagt van de moeite, die het gekost heeft, om het in dien vorm te gieten, om er een geheel uit te maken en tot een *besluit* te brengen. Het eerste, dat voorkomt, is 1°. *bij provisie*, *gedurende den oorlog*, en die laatste uitdrukking, *gedurende den oorlog*, stond ook toen nog in de Opdracht der Overigheid des Prinsen. De woorden *bij provisie* duiden aan, dat alles nog niet tot volkomenheid en tot eenen altijddurenden of verbindenden Regel gebracht was.

2°. Men onderscheidt hier het *Collegie van de Staten*, van de *groote algemeener* Vergadering, waarvan Art. I. Maar aanmerklijk is het, dat *dit Collegie* niet de Vergadering zelve uitmaakt, maar ge-

gezegd wordt door de Edelen en Gedeputeerden *gerepresenteerd* te worden.

3°. In de uitdrukking *gerepresenteerd bij de Edelen naar ouder gewoonte met de Gedeputeerden*, is eenige twijfelachtigheid. Ziet dit *naar ouder gewoonte* alleen op *de Edelen*, of ook op de *Afgezondenen* der Steden? Doch hoe men 't neme, in beide gevallen kan *die oude gewoonte* geen ruime beteekenis hebben. Men telt ook hier, met bijkomst van *Schoonhoven*, die in Februarie 1579. er nog niet bij was, 14 *Steden*, welken *de Staten* of *hun Collegie* zouden *representeren*. Maar voor 1572. geschiedde die *representatie* slechts door de *zes groote Steden*, en de Stad *Rotterdam* werd eerst in 't jaar 1580. formeel als *zevende stem* in *zitting* erkend en aangenomen. Men ziet uit het 10de Art. ook, dat men over *den rang en 't stemmen* dier zeven Steden ten vollen eens was, maar dat zulks ten aanzien der zeven volgenden nog niet beslist was. (zie bl. 155 en 234.) De Stad *Briele* stemde in dit plan toe; maar verklaarde afzonderlijk, dat zij zich hield voor *geunieerde*, maar niet voor een *medelidmaat van Holland*. En die van 't Noorderkwartier verklaarden, elk met *een' Gedeputeerden* te mogen volstaan. Daar was dan veel te vereffenen.

4°. Men sluit van deze *gewone* Vergaderingen stilzwijgende uit de overige Steden, *Edam*, *Munnikendam*, *Purmerende*, (die naderhand vaste zitting kregen,) benevens de overige *kleine* Steden, *Oudewater*, *Woerden*, *Geertruidenberg* enz., doch die allen zonder onderscheid zullen ook *beschreven* worden in die drie hoogwichtige zaken, die 't geheele Volk betroffen, als 1) *nieuwe*

we Contributien. 2) *Traktaten van Vrede en Oorlog.* 3) *Verandering van Regering.*

Uit den invloed, dien de Prins in dat alles had, en uit zijne zorg voor 't belang der *kleine Steden*, benevens de ſtraks volgende tegenkanting der *groote Steden*, en haar beroep op het *oude gebruik* van hun *Collegie*, make ik op, dat het niet zijn geweest de *Staten* zelve, noch die *groote Steden*, noch *de Edelen*, maar de Prins, aan wien *alle de kleine Steden* de verplichting hebben gehad, dat bij die *orde op de Vergadering*, ten minſten *bij proviſie* haar vergund is, *om beſchreven te worden op de drie hoofdpunten* : zonder dat ik evenwel durve vastſtellen, dat aan dit *beſchreven worden* teffens verbonden wierd eene *volkomene gelijkheid van ſtemming* of *raadpleging*, dewijl er onmidlijk volgt *onverminderd iemands Privilegien* enz., welke woorden vrij duidlijk ſlaan op de oude Privilegien en de voorbehoudingen dier groote Steden, die, gelijk te voren meermalen (en 't voorbeeld van de kleine *Overijsſelſche* Steden naderhand, kan hier tot opheldering dienen,) de *kleine Steden* geroepen of beſchreven hadden, om hunne toeſtemming tot genomen Beſluiten te geven, zonder dezelven tot de daartoe *voorafgegane* of *voorbereidende* Raadplegingen toetelaten. Hierdoor bekwamen dan die *kleiner Steden* en *Stedekens* wel eene *ontkennende* of *weigerende* (*negative*) ſtem, maar ook meerder niet; maar die een weinig met zoodanige Vergaderingen en Staatkundige Inrichtingen bekend is, zal ook ras gevoelen, dat de Uitwerking van zulke *weigerende ſtem* zeergering ware, nadat de zaken door de *toeſtemmende* Steden reeds voorbereid en bepaald waren. Dit alles nog in

veronderstelling, dat de uitdrukking, *alle de kleine Steden*, zoo *algemeen* moet opgevat worden, en niet slechts ziet, op *alle die kleine Steden*, die meermaals te voren opgeroepen en verschenen waren.

Wat de Ridderschap en Edelen betreft, dezen bleven dan naar ouder gewoonte *representeren* het platte land en boerenstand; maar 't zij dan stilzwijgende, omdat de nood en 't belang dat medegebracht hadde, 't zij bij afstand op 't goedvinden en wil van den Prins; zij gingen af, van de opkomende *kleiner Steden* voortaan met hunne stem te vervangen, uitgezonderd in de voorddurende Vergaderingen over de loopende zaken.

5°. Doch dit alles geschiedde, *onverminderd* iemands Privilegien. De Edelen behielden dan voor zich hunne oude rechten. De *zes* of nu *zeven groote Steden* behielden hare rechten. En dit was ook daags te voren uitdruklijk gezeid, dat *de Edelen en de zes groote Steden* verstonden, dat er bijgevoegd zoude worden, *behoudens de Preëminentien, Privilegien, Gerechtigheden, en het gebruik van het Collegie van de Edelen, de* ZES GROOTE *Steden of iemand anders.* En de kleine Steden, allen zonder onderscheid, indien zij op 't vorige gebeurde eenig recht konden gronden of Privilegien inroepen, behielden dat recht ook voor 't vervolg. En dit zelfde en meer daarbij hadden dezen ook daags te voren verklaard, namelijk, *dat, alzoo zylieden zoowel geprivilgeert waren om te vergaderen als de zes groote Steden, niet alleen de bovengemelde* CLAUSUL *behoorde uit de Resolutie gelaten, maar ook de woorden,* BY PROVISIE EN GEDURENDE DEN OORLOG *geroyeert te worden in de Ordonnantie*—.

6°. Maar

6°. Maar daar komt eindelijk nog bij, dat, wie der Steden over deze besluiten zich bezwaard vond, daarin bij den Prins *naar behooren* zal mogen voorzien worden, op zijne *Remonstrantien*. Deze *Remonstrantien* zijn dan daarna *gedaan* of *niet gedaan*. Indien niet gedaan, zoo hebben de Steden hierin willig berust, de weg van klagen *bij de Overheid* stond hun open, en *de Prins* kort daaraan in zijn Opperbewind bevestigd zijnde, had *macht en gezags* genoeg, om daarin naar behooren te voorzien. Indien al *gedaan*, zoo zullen wij de gevolgen daarvan naderhand moeten aantreffen (70).

Art.

(70) VAN SLINGELAND, D. I. bl. 50. merkt aan, „ dat als toen de kleine Steden, wien dit aanging, en welken de Staten bij de *Resol.* van 17 Febr. 1579. gewezen hadden naar den Prins, haar oogmerk bereikten, tot zoover, dat sedert dien tijd (en niet sedert 1573. gelijk de geleerde H. DE GROOT, schrijvende van de *admissie* der kleine Steden, meent,) alle *die kleine Steden*, welke nog hedendaags beschreven worden, beschreven zijn tot alle Dagvaarden: maar de overigen, als *Heusden*, *Woerden*, *Oudewater*, *Geertruidenberg*, *Naarden en Weesp*, alleen, wanneer *gedelibereerd is over* de Regering van 't Land, het aannemen van een Heer, of een Vredehandel met Spanje —. Gelijk te zien is uit de Resol. 13 Jul. 25 Oct. 1584. 11 April 1585. 4, 11, 29 April. 14, 16 Mei 1588. en 26 Jan. en 18 Maart 1608. na welk jaar die zes kleine Steden niet weder beschreven zijn." 't Welk na de Vrede te Munster en 't eindigen des oorlogs toen ook niet geschied, noch door hun gevorderd zijnde; zoo is sedert dien tijd de zaak daarbij gebleven; en 't onafgebroken bezit sedert langer dan eene Eeuw langs de opgevolgde *Stadhouderlijke* en *Onstadhouderlijke* tijdperken heeft daar verder 't zegel aan gehangen. Alles wat derhalve de kleine Steden, en met name *Woerden* en *Oudewater*, an-

Art. III. bepaalt, dat alle drie maanden, of des noods eerder, er eene ordinare Vergadering der *Staten Generaal* zal wezen. De benaming van *Generale* Staten schijnt te zien op de grooter Hollandsche Vergadering, waarin ook de kleine Steden beroepen wierden; terwijl de *loopende zaken*, volgens Art. II. door de 14 Steden of door het *Collegie* dagelijks beschikt wierden. En de plaatze van Vergaderen zal zijn *in 's Hage*, doch met bijvoeging: *ten ware ten dienst der gemeene zaak eenige Vergadering op eene andere plaatze bewilligd wierd*. Het woord *bewilligen* bepaalt niet, wie de *Beschrijver* en wie de *Bewilliger* zijn zoude, maar vorige Besluiten toonen genoegzaam, dat de Prins hier weder den eersten persoon uitmaakte. En dit wordt bevestigd door *Art.* IV. welke medebrengt, dat, zoo intusschen, om hoogen nood, eenige *Extraordinare Vergadering* vereischt wierd, die beschrijving zal geschieden, *bij zijn Excellentie*, *of* (volgt er) *bij de Gedeputeerden van Edelen en Steden in 't Collegie*, *of bij de Edelen en naaste Steden*, *als de Collegien cesseren* —.

Art. V, VI. bepalen, dat van de Edelen verschijnen moeten ten minsten *drie* uit hun Collegie, en van de Steden *twee* uit elke Stad, behalve dat daaronder niet begrepen worden *de ordinare Gedeputeerden in de Collegien*; maar voor 't ove-

anders uit deze Orde op de Vergadering van *rechtswege* zouden schijnen te kunnen vorderen, zoude hierop nederkomen, dat zij moesten *beschreven worden* op die drie Hoofdpunten, boven genoemd, zonder dat daaruit nog volgde, dat zij *gelijke stem*, *zitting*, en *raadpleging* hadden.

overige zullen geene andere ter Dagvaart toegelaten worden, dan die der Edelen en der Steden, *uit haren Raad* of *Vroedschappen*.

Hiermede worden dan uitgesloten de *Raden* van den Hove, andere *Raden*, en ook de Afgezondenen uit de leden der *Regering* en der *Schutterijen* of Burgerijen, voor zooverre dit te voren wel eens plaats hadde. Maar werd dan hiermede *de Prins van Oranje* ook uit de Vergadering gesloten? Wie zal dit zeggen, daar alles besloten wierd *bij zijne Excellentie en de Staten*; en *de Staten* de bevelen van *den Prins* in zijn Bewind moesten gehoorzamen, en hij in vele zaken niets dan met hun *Advis* besloot of beval. En 't blijkt ook uit de volgende Registers, dat de Prins, niettegenstaande deze Regeling, telkens ter Vergadering tegenwoordig was, en zij zelfs naar zijne tegenwoordigheid verlangden. Hij voor zich schijnt boven dit alles te zijn geweest. Zelfs aan 't hoofd der Staten zijnde, behoefde hiervan ook geen gewag gemaakt te worden. Men heeft dit bij onze Geschiedschrijvers niet opgemerkt.

Art. VII. vordert den Eed voor de Verschijners, tot handhaving *der Privilegien* enz., zoo als hij reeds vroeger gesteld was (71), als mede den Eed van *Geheimhouding*, waar die geheimhouding belast wordt.

Art. VIII, IX, worden de Edelen en Steden verplicht, om op alle *beschreven Dagvaarden*, en ook op de *dagelijksche* Vergadering te verschijnen, op straffe van stemverlies in 't verhandelde, en verplichting tot opvolging van 't geen, waarin *Overstemming* valt, naar ouder gewoonte,

(71) *Res. van Holl.* 1579. 19 Febr. fol. 22.

te, ten ware om wettige oorzake. Alles op tijd en plaats.

Art. X. bepaalt *de stem* en orde van *zitting* in 't Collegie, tot *acht* stemmen toe, namelijk, de *Edelen*, *Dordrecht*, *Haarlem*, *Delft*, *Leiden*, *Amsterdam*, *Gouda* en *Rotterdam*. Maar *achtervolgende de* Resolutie, daarop genomen, *zal zijne Excellentie op de verdere stemmen disponeren*.

Een krachtig bewijs zeker, hoe weinig gevestigd tot nog toe die Vergaderingen geweest waren. En te gelijk, welke, en hoe groot de invloed en oppertoeverzicht in dat alles was van den Prins, als Souverein.

Art. XI, XII. behelzen de manier van zijne gevoelens voortedragen, en 't besluiten met meerderheid of bij Overstemming in alle voorvallende zaken, die *de beleiding van 's Lands affaires naar oude herkomst aangaan*. Doch geene *Overstemming* zal plaats hebben *in materie van consenten tot beden of subventien*, *of contributien*, *of hunne verdeelingen: in zaken van Vrede of Oorlog: of Verandering van Regering*, *als voren*.

Het geen bij den Bredaschen Vredehandel en later plaats gehad hadde, waarbij alles in *vijf*, ook in *drie* stemmen verdeeld was geworden op voorstel van den Prins, was dan maar eene tijdelijke voorziening geweest. Sedert waren er vele Veranderingen voorgevallen; Bommel, Buren, Zeeland, kwamen niet meer in de Hollandsche Vergadering; alles moest nu voor de Hollandsche Steden bepaald blijven. Zeeland bleef op zich zelf; Bommel en Buren waren onder Gelderland geraakt. En dit was ook eene der redenen van noodzakelijkheid tot deze *nieuwe orde* op de Vergadering.

Doch

Doch 't gebrek van Overstemming was van te veel gewicht, als dat, daarbij, geene middelen van afkomst teffens beraamd wierden: dat middel wordt er bijgevoegd, en het ware te wenschen geweest, dat er, gedurende de latere Republikeinsche tijden, altijd een zoodanig *middel* geweest, of het middel, dat er was, krachtdadig gehandhaafd ware geweest! In alle *zulken zaken*, daar de leden niet eens kunnen worden, *zullen de geschillen gesteld worden ter decisie van zijne Prinselijke Excellentie, met de genen, die zijn Excellentie daartoe bij* zich neemt uit *zijnen Rade* of uit den *Provincialen Raad* van Holland. 't Stuk van Overstemming, hoe op nieuws beraamd.

Bij de Unie van Utrecht waren wel de geschillen van die soort onder de Provincien in 't gemeen gesteld aan de Stadhouders in der tijd; maar van verschillen over die zelfde Onderwerpen *onder de Hollandsche Leden* was niet gesproken (72). Deze worden dan nu, in navolging, gesteld aan den Prins, als *hun Opperhoofd*, niet als *Stadhouder* [dat was hij niet] maar als *Oppergebieder*. Doch dit middel van *afdoening* had toen ter tijd eenige, schoon zeergeringe, tegenspraak, ten minsten 't blijkt uit de bijgevoegde Aanteekeningen, dat de Steden *Delft*, *Leiden* en *Amsterdam* niet bewilligden in die wijze van Afkomst.

Delft

(72) Evenwel zij konden naar Art. I. der Unie, onder 't woord *Leden*, daartoe gebracht worden; waartoe ook *onpartijdige Rechters* konden worden gebruikt. Gelijk in 't jaar 1583. zulks uit Art. I. in Friesland van de zijde des *Gouverneurs* voorgesteld wordt in 't verschil tusschen *de Steden* en *de platte Landen* van Friesland. Zie *Charterb. van Friesl.* D. IV. bl. 370.

Delft wilde achter 't Artikel van *Decisie* gevoegd hebben: *ten ware eenige middelen, wezende prejudiciabel de hoofdneeringe van der Steden geproponeert wierden; dewelke men niet gehouden zal zijn te stellen ter decisie, als in den tekst.* Beschouwt men dit hun bedingsel op zich zelf, ter bewaring van *hun Recht*, en naar 't belang *dier Steden*, zoo was dit eene goede en gezonde voorbehouding. Maar beschouwt men 't van de zijde van *'t algemeen belang*, en de nadeelen, die daaruit, niet alleen voor 't gemeene welzijn, maar ook bijzonder voor andere *Steden* en *'t platte Land* konden oprijzen, wanneer zulke groote Steden niets behoefden toetegeven, in die gevallen, dat 't gemeene welzijn tegen hun bijzonder belang iets zichtbaar vorderde; zoo zal men daarin, naar den geest van den tegenwoordigen tijd gesproken, niet kunnen nalaten iets *Aristocratisch* te ontdekken. In 't jaar 1585. verklaarden daarom ook de Staten, *dat* op de voorschreven *submissie was rustende de behoudenis of ondergang van den Lande.* Maar wat wilden *Leiden* en *Amsteldam?*

Leiden verklaarde, dat, in de plaats dier Decisie-middelen, *gesteld* moest worden, *dat, indien de Gecommitteerden van de Steden metten anderen in dezen niet en konnen accorderen, daarop zullen nemen reces, om de redenen, de Gedeputeerden der andere Steden beweegd hebbende, hunlieder Vroedschappen op nieuws voorgedragen, en geopend zynde, nader daarop gelet en geresolveert te worden naar behooren.* Doch de later ondervinding heeft menigmaal geleerd, hoe onvoldoende dit middel ware, en eer geschikt om alles sleepende te houden; en daar dit middel verondersteld moest worden, reeds vooraf

ge-

gegaan te zijn, eer men tot *submissie* kwam: zoo was dit voorstel een stilzwijgend afslaan van alle *submissie.* Zoo dan *Leiden* sloeg inderdaad alle beslissing af, maar *Delft* slechts in zeker geval.

Die van *Amsterdam* bewilligden in de *Decisie*, maar met uitdruklijk voorbeding, dat die bewilliging niet zoude benadelen aan *de Satisfactie*, noch de speciale *Acte* aan de Stad, bij de Staten verleend, zoo van 't betalen der soldaten aldaar als anderszins; en dat in zaken van *Contributie* die van Amsterdam niet mogen *overstemd* worden, of tot opbrenging bedwongen, zonder hunne *vrijwillige toestemming.* Dit kwam dan wat nader bij.

't Besluit ondertusschen ging door. En 't is dan niet uit kracht der *Unie van Utrecht*, maar uit deze Verordening, met 's Prinsen goedkeuring bekrachtigd, dat aan Willem I. gestaan heeft de beslissing der Geschillen in de Hollandsche Staatsvergadering, als er geen overstemming viel.

Het XIII. Art. behelst, volgens onze tegenwoordige denkwijze, een zonderling beding, maar een beding, dat in dien tijd niets ongemeens of ongewoons bevatte, noch ook, maar 't *Algemeen Staatsrecht*, in zekeren zin, bevatten kan; namelijk *'t verbinden* niet alleen van de *persoonen* en de *Goederen* der Regering, voor 't nakomen van alle bevelen en *Ordonnantien*, zoo *die Staatsgewijze*, *als die met advis van de Staten op de beleiding des Gemeenelands-zaken* gemaakt worden; maar ook het verbinden van *alle poorters* en *inwoners*, en *verhaal* op hun van alle schaden en interessen, daardoor veroorzaakt, te gelijk *met de straffe van wederhoorigheid*, *bij wegen van rechte*, *bedwang*, *parate executie*, en zulks wel,

zoo

zoo *als met kennisse van zyne Excellentie by de Staten*, *of* (des noods) *by den Rade Provintiaal geadviseert en verklaart zal worden*; en hiertoe zullen *de Edelen en Steden*, *onder hunne zegelen zonderlinge verplicht en verbonden blyven.*

Bij het laatste blijkt, dat de *Steden* of *Stedelijke Vroedschappen*, schoon ledematen van den Staat, ook in die hoedanigheid, *allen rechtsdwang niet ontwassen* waren, noch zich zelven als zoodanig beschouwden; daar zij zelven zich en hunne Stedelingen aan zulken rechtsdwang onderwierpen, wanneer zij de *Resolutien*, bij meerderheid, doch tegen hunn' zin en wil genomen, niet behoorlijk nakwamen.

En wat betreft de verbinding van *persoonen* en *goederen* der burgeren, zelfs bij *parate executie*; zulks was in die tijden eene zeer bekende rechtszaak, waarvan hierna.

Art. XIV. en XV. wordt bepaald de orde, langs welke de zaken van 't gemeene Land, van de Steden, dorpen, en bijzondere persoonen verhandeld en afgedaan zullen worden, gelijk ook Art. XVI—XXI. de gewone werkzaamheden des *Advokaats*, *Griffiers*, gaan en komen, voorlezing en goedkeuring der *Resolutien*.

Dit was *gedaan tot Amsterdam*, *in tegenwoordigheid van zijn Excellentie*, *bij de Edelen en Steden van Holland.*

Op het slot vindt men fol. 77. dat die van *Edam*, *Monnikendam*, *Purmereinde en Heusden verklaarden*, *dat zy niet verstaan*, *buiten alle Vergaderingen van de Staten gehouden en gesloten te zullen worden*, *maar dat zylieden daartoe mede als alle andere Steden verschreven zullen worden*, *zulks gedurende den oorlog is gedaan.*

In

In die zelfde maand Maart 1581. zijn ook weder even als in 1573. ingesteld *de drie Collegien* nevens den Prins en Staten (73), als zoovele Raden van *Bewind*, van *Finantie*, en van *Admiraliteit*. De eerste worden genoemd *Gecommitteerden van zijne Princelijke Excellentie en van de Staten van Holland tot Raden nevens zijne Excellentie*; de tweeden, *Gecommitteerden van zyne Princelijke Excellentie en van de Staten van Holland ter Finantie van Holland*. De derde, *Gecommitteerden van zijne Princelijke Excellentie en van de Staten van Holland tot Raden van de Admiraliteit nevens zijne Excellentie*. De Raden van Bewind en Uitvoer.

Men besloot den 17 Maart *in 't Collegie van de Gecommitteerden van de Staten nevens zijne Excellentie acht persoonen* aan te stellen. Men heeft op den 20 Maart ook de *Instructien* voor die Gecommitteerde Raden, als mede voor die der *Finantie*, en *Admiraliteit*; en deze *Gecommitteerden* werden daarbij gebracht onder *den Eed van zijne Princelijke Excellentie en de Staten*; ten klaren bewijze, dat dit toen geene *Collegien* waren, die alleen van de *Staten* aangesteld, en alleen van *de Staten* afhanglijk waren, maar te zamen gevoegd, *van den Prins en de Staten*, maar van den Prins in de eerste plaats.

Door dit alles nu werd zeker *'s Prinsen Oppermacht*, hoe groot zijn invloed bleef, door *Grondwetten* en bijgevoegde *Raden* zeer getemperd; 't welk hem ook wel te stade kwam, doordien hierdoor zijne Verantwoordelijkheid, ten aanzien der overige Provincien, die onder den Hertog van *Anjou* stonden, en waaronder ook Holland in 't stuk van Contributien, Vrede en Oorlog, be- Hierdoor 's Prinsen oppermacht grondwettig bepaald.

(73) *Res. van Holl.* 17 en 20 Maart 1581. fol. 78.

begrepen was, meer gedekt was, en in die verantwoordelijkheid de Staten zelf ook rechtstreeks meer begrepen werden.

Dewijl ik mij bijzonder bij Holland bepale, ga ik hier voorbij de gewichtige Handelingen, vooral in Gelderland en *Utrecht*, die in dit jaar plaats grepen, ten einde denzelfden Willem I. ook aan te bieden *het overste Gouvernement* over *Gelderland*, *Utrecht* en *Overijssel*, en hem teffens te verzoeken, bij zijn afwezen te willen aanstellen een bekwaam *subaltern Hoofd* (74). Maar ingeval Hij dit *Gouvernement* niet wilde aannemen, dat hij dan die *drie Provincien* wilde vergunnen, om onder zijne goedkeuring een ander *Hoofd* te verkiezen, en zulks op grond, (zeggen die van Utrecht) dat zij volgens de *Gentsche Bevrediging zich onder zekere Artikelen van Satisfactie, door Hem en de Staten van Holland en Zeeland bekrachtigd, zich begeven hadden onder zijn Gouvernement.*

Onderzoek naar de wettigheid voor 't Volk.

Maar nu wordt de vraag! In wat licht hebben wij hier het Volk van Nederland, en wel afzonderlijk *het Volk van Holland en Zeeland* te betrachten, ten opzichte dier drie bijzondere Gebeurtenissen; en hoe verre zijn die handelingen toen wettig geweest.

1. Ten aanzien der Afzwering.

1. Over de *wettigheid* der Afzwering van *Philips*, en der aanstelling van den Hertog van *Anjou*, is altijd maar eene stemme in Nederland geweest.

(74) Zie de Bijlage 4 Sept. 1581. Wij zagen boven in 't voorbijgaan (bl. 222.) dat 1581. den 25 Nov. de Graaf van den Berg tot Stadhouder van Gelderland werd verkozen, bij onderlinge beëediging *tusschen de Staten en Stadhouder.*

weest. *Zij was wettig!* Men moge onderling, en nog in korte jaren, verschild hebben over den juisten rechtstitel, en in welken zin bij het Afkondigings-besluit gezegd worde, dat Philips *de jure* (*van rechtswege*) van zijn Gebied vervallen was; ik zelf moge in mijne *Redevoering* over *'t Recht van Afzwering* den hoofdgrond gesteld hebben, niet in het enkel verkrachten van vroeger gegevene Privilegien, maar in de noodweer en wettige afwering en verdediging van leven, lijf en goed, tegen eenen Vorst, die, na alle vergeefs aangewende pogingen tot redelijke verzoening, zich niet meer als *Vorst* jegens zijne onderdanen, maar als *tyran*; niet meer als *vriend* en *vader* zijns Volks, maar als *Vijand* van zijn Volk gedroeg (75): evenwel komen alle geleerden toch daarin overeen, *de Afzwering was wettig*, en *de Natie* was daartoe gerechtigd. Was het

(75) Hoevele onaangenaamheden mij dit nieuw ontwikkelde Denkbeeld bij vele driftige en bevooroordeeldeelde pennevoerders en anderen in 't jaar 1779. verwekt hebbe, toonen de Schriften van dien tijd, die mij eindelijk noodzaakten, om door eene Nederduitsche Vertaling, met eene *breeder Voorrede* verrijkt en opgehelderd, mijne denkbeelden, die ik als Redenaar had voorgedragen, meer stellig en geregeld uit elkander te zetten. Thans heb ik het genoegen, dat mijn gevoelen bij kundigen algemeener aangenomen wordt; zelfs onder ijverige Democratische Patriotten. Ten bewijze strekke J. VAN MAANEN in zijn *Wijsgerig Onderzoek*. De belachlijke gril van sommige bladschrijvers en tegenstanders, die mij nagaven, dat ik alles *ex jure belli*, uit een zoogenoemd *Droit du plus fort* (zonder aanmerking op een *jus belli ob justam et legitimam caussam gesti*) afleide; heeft bij verstandigen eene ernstige wederlegging nimmer noodig gemaakt.

het anders, dan ware het Nederlandsche Volk te houden voor een verweldiger van eens anders rechten; dan waren alle volgende handelingen onrechtvaardig; dan waren de Koningen van Spanje of de Spaansche natie, of hare opvolgers gerechtigd, om hunne eischen op deze landen van nieuws te doen gelden, vooral sedert het nieuw *Systema* van THOMAS PAINE, ten aanzien der onverplichtheid der *Nakomelingschap* eener Natie, omtrent vroegere Verdragen, dewijl alsdan de Nakomelingen der Spanjaards niet verbonden zijn aan de Verdragen hunner Voorzaten langer dan zij willen, vooral wanneer die niet rechtens geweest zijn. Ik behoef dan deze Afzwering ten aanzien der Staten Generaal als de algemeene *Representanten* van 't gansche Nederlandsche Volk in een lighaam genomen, niet te betogen; maar zal alleen tot mijn oogmerk onderzoeken, wie het geweest zijn, die in *Holland* en *Zeeland* tot deze Afzwering gestemd en dezelve besloten hebben; en welke de *wettigheid* geweest zij van dat besluit, 't welk het *geheele Volk* verbond.

Doch dit onderzoek kan niet wel afgezonderd van de twee andere punten, de aanneming van *Anjou*, en de aanstelling des *Prinsen van Oranje*, in Holland, geschieden, omdat alle raadplegingen daarover gelijktijdig en onafscheidbaar geweest zijn, en deze vragen altijd bijeen verhandeld wierden: „ Zal men *den Koning* verlaten? „ zal men een ander *aannemen*, voor zoo verre „ de geunieerde Landen aangaat; en zal men „ *Willem van Oranje* in zijne plaats verkiezen, „ voor zoo verre Hollands inwendig bestuur betreft?" Hierna zal er eene tweede Vraag opkomen, namelijk; is de nadere Overdracht der

Op-

Oppermacht, aan den Prins gedaan, *wettig* geweest; wat heeft haar wettig gemaakt; en is die door *het Volk* geschied, of gewettigd, 't zij stilzwijgend, 't zij uitdruklijk? Zie daar gewichtige vragen, waartoe ik nu overga!

De Afzwering des Konings door de Staten,

Wat den Koning betreft: den aanvang der eigenlijke en opzetlijke handelingen over het *afzweren* des Konings vindt men in de *Resol. van Holland* ten jare 1580. Men had, wel is waar, reeds voor de Unie van Utrecht, en dus lang voor de Afzwering, vele beraadslagingen gehad over het aannemen van een ander Heer en opvolger des Konings, met name *François van Alenzon*, *Hertog van Anjou*, Broeder van den Koning *van Frankrijk* (76). Maar bijzonder werd daarover na de Unie in 't jaar 1580. gehandeld in Holland. In 't jaar 1579. den 13 Mei (77), vielen de gedachten reeds op het aannemen van hem als *Protecteur Generaal*; maar de Staten vonden toen niet raadzaam in onderhandeling te treden; maar na eenige voorafgaande overwegingen, werden den 28 Maart 1580. de raadplegingen ernstiger, doch altijd in zamenvoeging van 't weglaten 1°. *van 's Konings naam*, 2°. 't aannemen van *Anjou*, als Bescherm-Heer van alle de Nederlanden, en 3°. de opdracht der *Oppermacht* in Holland en Zeeland aan Willem I. De Hertog van *Anjou* had daartoe zich en zijne hulp van zelf aangeboden; en 't werd bij eenigen zeer gesmaakt; de redenen daartoe worden in 't breede

met aanneming van Anjou, in 't algemeen beschouwd,

(76) VAN HASSELT, *Stukken der Unie*, D. III. bl. 326, 335.

(77) *Res. van Holl.* fol. 100.

de opgegeven bij BOR (78). De Prins van Oranje zelf ijverde zeerſterk om die zaak, bijaldien de Keulſche Vredehandel vruchteloos mogt afloopen, daar heen te brengen (79). Doch de Staten van Holland en Zeeland ſtelden daar een' grooten hinderpaal tegen. Zij wilden volſtrekt niet afgaan van hun Verdrag met Willem I. „ *Hunne meening was* (zegt BOR fol. 131. *c.*) *den Prins* „ *te handhouden in zyn auctoriteit en abſoluyt* „ *Gouvernement van Holland en Zeeland*, zonder aldaar iemand anders te erkennen of toete„ laten, zoolange de oorlog zoude duren, vol„ gende die Unie, die zij met den anderen [1576.] „ gemaakt hadden, daarin zij Hem, boven de „ macht en auctoriteit, die hem te voren com„ peteerde, uit kracht van zijne *Commisſie*, *ge*„ *defereert* hadden volkomen bevel *en abſolute* „ *macht*, om te gebieden zoo te water als te „ land, zoowel in 't ſtuk van de Politie, Juſtitie, „ Gratie, als Oorloge, alles te doen onder den „ naam des Konings van Spanje, en dit zoolange „ die landen in oorlog zouden zijn." enz.

en Willem van Oranje in Holland.

Men

(78) B. XIII. fol. 131, 132.

(79) De reden hiervan zoekt P. BURMAN *Anal. Belg. Praef.* T. I. p. XC. in Willems *Suprema Ambitionis meta*, *diu animo concupita*, om zelve *Graaf van Holland en Zeeland* te worden, terwijl hij de zorg van de verdediging der gewichtige Provincien, Vlaanderen en Brabant, aan den meer krijgskundigen en meer krijgshaftigen *Alenzon* zoude overlaten. En waarom hij juist daartoe een' *Franschman* verkoos, zoekt hij in zijn derde en vierde huwelijk met Franſche Vrouwen, of uit zijn onverzetlijk Staatkundig begrip, dat zonder Frankrijks bijſtand Nederland niet *vrij* kon worden. Anderen denken hier zachter over.

Men begrijpt ligt uit het vorige, dat tot die gewichtige zaken nu vereischt wierd eene *algemeene Vergadering* van *groote* en *kleine Steden*, welke ook gehouden is den 28 Maart 1580. waarop verschenen buiten de Edelen, *twee en twintig* Steden, waar onder mede *Oudewater*, *Geertruidenberg*, *Naarden*, *Weesp* en *Muiden*. Doch de gevoelens liepen daar zoo sterk uit een, dat er geen besluit te nemen was. Ik heb het waardig gekeurd, die Raadplegingen hier als eene BIJLAGE te plaatzen (80). En hoe?

Het gevolg was, dat men in April (fol. 56.) van wegens de vereenigde Staten, op *zeerernstelijk aanhouden van zijn Excellentie*, eene nadere *Aanschrijving* deed aan de Hollandsche Steden, *om hare Gedeputeerden te zenden op de Vergadering tot Antwerpen: omme te handelen ende te besluiten de* ALLERHOOGHWICHTIGSTE *saecken der Nederlanden, daaraan geheelyk 't welvaren derzelver landen en eens iegelyks gerechtigheid zal zyn gelegen, zulks dat by memorie van menschen gelyke zaken van importantie binnen dezelve Landen niet gehandeld hebben mogen worden.* Men verzocht, dat daartoe *van wegen die van Holland, by de Edelen en alle de Steden hare Gedeputeerden van goeden aanzien en in competenten getale geschikt mogten worden met volkomen last, — tegen den* 15 *April.* — En geen wonder! uit den medegegeven Lastbrief, den 21 April, blijkt, dat het was, *om den naam des Konings te royeeren, en Alençon tot Protecteur te nemen.* (*Ref. van Holl.* fol. 64.)

Na veelvuldige en langdurige Raadplegingen, is

(80) BIJLAGE, op den 28 Maart 1580.

is *ook* eindelijk den 12 Aug. 1580. (81), en dus vóor de Afzwering aangegaan, en door de Algemeene Staten geteekend en bekrachtigd het Verdrag van *Opdracht* der wettige Souvereiniteit aan den Hertog van *Anjou;* gelijk boven verhaald is.

Zien we dan nu, hoe *Holland* en *Zeeland*, bijzonder Holland, in dit alles zich gedroeg.

De Staten van Holland zweren den Koning af,

In de Hollandsche Vergadering, den 2 Julie 1580. werd rapport gedaan (82) van 't *gebesoigneerde over den Hertog van Anjou*, en dees werd aangenomen en verzocht het Land bijtespringen met eene goede *armade.* Alle de Provincien hadden toegestemd, om met hem te handelen op de *Artikelen*, te voren opgesteld. Dit was ook 't begrip van den Prins, die den 25 Aug. dit aannemen aan de Staten meldt, (fol. 177.) met aandrang aan Holland, om ook dat Staatsgewijs te bekrachtigen met bijvoeging, dat *Holland* daarmede in *zijn geheel* bleef, zoo aangaande *de Religie als anderfins.* Den 15 Sept. verklaren de Staten, dat de bijvoeging van de *restrictien* der 4 punten in 't 13 Art. bij zijne Excellentie met goed inzicht gedaan zijnde, hierdoor hun geen nadeel zoude geschieden. Bij welke gelegenheid Gouda verzocht, (fol. 203.) dat *alvorens de Voorwaarden in den haren zouden mogen worden gecommuniceert; doch dat dit niet geraden is gevonden, om in eenige Steden gedaan te worden.* De reden daarvan schijnt gelegen te zijn daarin, dat men de Raadpleging *geheim* wilde houden, en dat de Steden vooraf reeds met *volkomen last* hun-

nemen Anjou op zekere wijze aan.

(81) Zie mijn *Index Histor. Federum*, No. 181.
(82) *Res. van Holl.* den 2 Jul. fol. 127.

hunne Afgevaardigden gezonden hadden. Doch bij de handelingen van den 13 Sept., was ook alreeds door de Staten van Holland verklaard, dat, *roerende het aannemen van den Hertog van Alenchon, alzoo eenige van de geunieerde Provincien verstaan, dat alvorens den Koning van Spanje vyand verklaard, en ook de ingezetenen van de Provincien van den Eed ontslagen moesten worden, de Koning voor vyand verklaard, zyn naam en wapenen afgedaan, als vervallen van zyn gerechtigheid en souvereiniteit dezer Landen.* Ja den 6 Dec. (fol. 260.) ging men nog verder; men wilde op de handelingen met Anjou *de uitkomst* afwachten, en men overwoog, om *ingeval bij Anjou zwarigheid gemaakt werd*, als dan *een ander Hoofd en Overigheid aantenemen;* doch dit werd bij de Hollandsche Staten nog wat te voorbarig geoordeeld. Het slot van alles was in Holland, gelijk boven gezegd is, dat gelijktijdig met de aanneming van Anjou in de zaken van algemeen Beheer, en van Willem I. voor 't binnenlands Beheer van Holland, de Koning werd afgezworen, *bij de algemeene Vergadering der Hollandsche Staten*, zoo als zij toen waren, daartoe *volkomen gelast*, zonder dat ik ergens heb gevonden, dat de bijzondere *Gemeentens*, *Schutterijen* of *Gildens*, die door *hunne Vroedschappen en Raden gerepresenteerd* werden, of dat de verdere Ingezetenen *van 't platte Land*, die door de Edelen bleven vervangen worden (83), daarover noodig geoordeeld zijn, om afzonderlijk geraadpleegd te worden; en 't welk indien al geschied ware, zoude zul-

De wettigheid dier zaak bij 't Volk,

(83) *Res. van Holl.* 12 Febr. 1579. fol. 16.

zulks, volgens eene vroeger aanmerking, ook wederom niet anders hebben kunnen geschieden dan bij wijze van nieuwe en ondergeschikte *representatie*, zoodat de *Hoofdlieden*, *Hoofdmannen*, *Dekens der Gildens* en *Kollonellen der Schutterijen*, die gewoonlijk voor hunne onderhoorigen verantwoordden, alleen maar zouden hebben moeten of kunnen opgeroepen worden, dewijl een oproep van alle ingezetenen, hoofd voor hoofd, in zoovele verschillende Gewesten, Steden, dorpen, gehuchten, in dien tijd een zeer vreemd denkbeeld, en een ongewoon verschijnsel zoude geweest zijn, ook gansch niet strokende noch met het Staatsrecht van dien tijd, noch met het groot vertrouwen, 't welk de ingezetenen en burgers, naar zeden en gewoonte, wanneer geene blinde drift of partijschap dezelven onderling verdeelden of verwarden, in hunne hoofdelijke bestierders en gewone *Representanten* stelden; wier toestemming dus, volgens den erkenden regel dier tijden, was de toestemming van 't *gansche Volk*, en welks verplichting hierdoor dezelfde was, als of elk, *hoofd voor hoofd* had toegestemd. Het eenige, dat boven voorkwam, is, dat *Gouda* die onderhandeling *in den haren* vooraf wilde mededeelen. 't Welk in den eersten opslag iets schijnt te geven. Maar wel ingezien, alleen betreklijk was tot *de Gedeputeerden*, die, schoon met *volkomen last* gezonden, echter voorzichtigheidshalve eerst nog eens *in den haren*, dat is, in *hun Vroedschaps-collegie* daarvan wilden spreken. Maar dit wierd *toen* (zegt de *Resolutie*) *niet geraden gevonden*. *De Vroedschappen* nu der Steden hebben naderhand, zoo als *billijk*, *noodig* en *wettig* was, dit alles uit en

als door Vertegenwoordiging.

van

van wegen hunne Steden en Ingezetenen bekrachtigd. En dit leeren wij nog nader uit zeker betoog in 't jaar 1587. bij een deel *der Staten* van Holland, over den *Vredehandel* met Spanje gedaan (84), waar men leest, dat *de Resolutie*, tot afzwering, *hoewel die by den Edelen, en Gedeputeerden van de Steden, alleenelyk wel tot* 50 *in getale toe genomen was, nochtans naderhand de* VROEDSCHAPPEN *geopenbaard wezende, by dezelven geapprobeerd en goedgevonden, en by Resolutie van dien ter executie gesteld is, hebbende Abjuratie van den Koning van Spanje gedecreteerd, en zelver den eed daartoe geconcipieerd, gedaan, en gepresteerd, zulks ook by alle Collegien, Justicieren, en Officieren gedaan is.* En meer wierd er tot de wettigheid toen niet geeischt, of begeerd! Ik besluit dan: de Koning is *wettig* afgezworen, en *Anjou* is *wettig* in zijne plaatze gesteld, dat is, om *wettige* redenen, op eene *wettige* wijze, en met *wettige* gevolgen; alles overeenkomstig de grondregelen, en Staatsbeginsels, die toen ter tijd bekend en gebruiklijk waren, en die bij 't gansche Volk als zoodanig erkend en gevolgd wierden, en voor wier behoud, met *de* REPRESENTATIE *hunner persoonen by Vroedschappen*, volgens de Privilegien, zij de wapenen zelfs gevoerd hadden. Zoodat hier meer dan een zoogenoemde *stilzwijgende Verbintenis* of *Verdrag* voorkomt. Het Volk verbond zich door zijne Vertegenwoordigers; 't Volk juichte hun toe; 't Volk deed vrijwillig en gewillig den Eed van Afzwering en Aanneming van een' anderen, zoo zij verhoopten en meenden, *goedertie-*

re-

(84) BOR XXIII. bl. 95. *c.*

renen Vorst en *Souverein.* Dit werd alles openlijk afgekondigd en goedgekeurd; alle Ambtenaren werden van hunnen Eed ontslagen, of deden eenen nieuwen Eed; en de Staten Generaal, zoo als dat Collegie toen gewijzigd was, benevens de *Staten van Holland* in grooten getal in de Vergadering bijeen gekomen, bleven aangemerkt als de *voorddurende Vertegenwoordigers van* 't gansche Volk, met die bijzondere Rechten en Voorrechten, als zij tot welzijn van 't gansche Volk en tempering der Souvereine Oppermacht, voor zich en voor 't gansche Volk, vooruit bedongen hadden. En daar is mij in den ganschen loop dier Handelingen niets voorgekomen, 't welk niet volmaakt met deze verklaring strookt. De *Souvereiniteit* zelve was toch nimmer, volgens het Frankische en Duitsche Staatsrecht, toen ter tijd, in den boezem van *'t Volk*, te weten, van dat *gedeelte der meenigte des Volks*, 't welk binnen de grenzen van 't Hollands Territoir besloten en woonachtig was. Die *Souvereiniteit* kon dan derwaards in eenen gezonden Staatszin niet *wederkeeren.* Maar dat *Volk* had tot waarneming zijner belangen altijd gehad *zijne Vertegenwoordigers.* Het Duitsche Rijk, welks Oppertoezicht, noch bij den *Graaf*, noch bij *de Staten*, noch bij *het Volk* ooit geloochend noch miskend was, zelfs zoo, dat bij *de Unie van Utrecht* het nog *genoemd*, en als zeker *vooruitgesteld* was, dit Duitsche Rijk trok zich de zaak der verdrukten *niet* aan, 't zij dat het in den twist tusschen *Vorst* en *Volk* zich *onzijdig* wilde houden, of voor Spanje vreesde, of om andere redenen; ten minsten *het Volk* vond er geen heul bij, noch ook *de Staten.* Deze *Staten* dan trokken zich

naar

naar eed en plicht des *Volks zaak*, als zijnde ook hunne *zaak*, aan, en riepen op eene plechtige wijze, naar de regelen van de toenmalige erkende *Vertegenwoordiging en Volmacht* de hulp en bijstand, en de eindelijke Souvereiniteit van een machtigen Beschermer, (zoo zij hoopten), in; het *Volk* en de *Magistraten* keurden die daad goed, en zwoeren vrijwillig en openlijk getrouwheid, onderwerping en gehoorzaamheid aan dien nieuwen Vorst; en Anjou verbond zich bij hand en zegel aan 't *Volk* en aan *de Staten*, om hen te beschermen en te regeren volgens de vastgestelde Voorwaarden. Verre dan van daar, dat '*s Volks* stem met geweld gesmoord is. Zij was dezelfde met die *der Staten;* of liever der Staten stem was de *Volksstem*, of de *stemme des Volks*, in 't afzweren van Philips, en 't aannemen van Anjou.

En zie daar de wettigheid der *af-* en *aanstelling* des Vorsten, zoo bij de *Generale Staten* als bij *die van Holland*, volgens de beginsels van dien tijd.

De Staten van Holland nemen afzonderlijk Willem I. aan.

Men zal nu gemaklijk begrijpen, op wat gronden ik ook de wettigheid der Aanstelling van Willem I. tot *Souverein* over Holland vestige. Mijn Vragen boven waren: wat heeft die aanstelling wettig gemaakt, en is die door het Volk geschied of gewettigd, 't zij stilzwijgend 't zij uitdruklijk? De *Wettigheid* bestond in *de plichtmatige* en *geregelde* handeling van zoodanige Afgezondenen uit *de lighamen* der *Edelen en Steden*, of Stedelijke Vroedschappen, welke Edelen en Vroedschappen als erkende *Plaatsvervangers* of *Representanten*, in eene wettige Staatsvergadering, door *Gedeputeerden*, overeenkom-

ſtig den Staatsvorm, *met volkomen last* al dat gene verrichteden, 't geen het Volk zelfs, zoude hebben kunnen, zoude hebben moeten doen, om namelijk bij 't vijandig gedrag van hunnen regeerenden Vorst den Koning van Spanje eenen anderen Vorst over zich aanteſtellen, en denzelven die gehoorzaamheid te beloven en te bewijzen, die zij Hem te voren bewezen hadden, met bijbedinging van zulke voorwaarden, als zij of nuttig of verkrijgbaar rekenden.

De wettigheid daarvan bij 't Volk.

En hiertoe is 't niet noodig, zijne toevlucht te nemen tot het *hersſenſchimmige*, dat *de Souvereiniteit altijd oorſpronglijk in den boezem des Volks of der ganſche menigte berust.* Daar is zelfs eene tegenſtrijdigheid in dit denkbeeld bevat. Men behoeft hiertoe niet te komen. Men hebbe zich ſlechts een verward huishouden, eene kleine maatſchappij van velerlei belangen zaamgeſteld, voor de aandacht te trekken, waarin het hoofd des huisgezins, of van dat Vennootſchap zelve, alles verwaarloost, vernielt, en zich als vijand aanſtellende, eindelijk uit noodweer den huize wordt uitgejaagd, en de daarin blijvenden tot de bevoegdheid, of tot die *noodzake* brengt, die *recht* geeft, om op eigen behoud te denken, en op hunne zaken nieuwe orde te ſtellen, zonder dat daaruit volgt, dat zij te zamen *oorſpronglijk* die macht in hunnen boezem hadden, dewijl, alles gelijk ſtaande, elk voor zich zelven toch niet meer bezat dan *'t recht* en de *macht*, niet om te *heerſchen*, maar om te verklaren, *wie* en *hoe* hij gaarn voor 't vervolg wilde gehandeld hebben, of wilde behandeld zijn, of *zelf handelen* en *regeren* wilde, *indien* anderen daarin mede *ſtemden.* Willen nu ſommigen dit de *Grondmacht*

eens

eens Volks noemen; ik mag dit lijden, indien men slechts *die Grondmacht* onderscheidt van de ware *Regerings-* of *Wetgevende Macht*, die door die *Grondmacht* als dan eerst verordend of gevormd wordt, waaruit de verscheidene *Regeringsvormen* ontstaan. Ik heb hierover in mijne *Redevoering* over 't *misbruik van 't Algemeen Staatsrecht*, *of over de nadeelen en onheilen*, *die*, *uit het misbruik in de beoefening*, *voor alle Burgermaatschappijen te wachten zijn*, in 't N. D. in 't jaar 1787. te Leiden uitgegeven, breeder gehandeld.

Zie daar 't Gedrag der *Staten*, die, daar zij voor 't jaar 1572. een *Collegie* uitmaakten van slechts *zeven* leden, *de Edelen en de zes groote Steden*, naderhand hunne *Representatie* nog verder uitbreidden, en zeervelen, zoo niet *alle*, de kleine Steden, als medestemmers opriepen, en welke *kleine* Steden dus ook voor zich hunne ingezetenen vervingen. 't Zoude dan hier maar aankomen op de meerdere of mindere *uitgebreidheid*, en op de meer of minder evenredige *gelijkheid* der zoogenoemde *Representatie*, doch die niet beschouwd moet worden naar de bevatting, die velen thans van eene *gelijke en Arithmetische Evenredigheid* maken, en wier *ongelijkheid* in velen opzichte van zelfs in de oogen springt, maar die berust op den toen bekenden en erkenden Grondslag, dat, het geen de Edelen en Steden, in goede orde en met kennis en goedkeuring der Vroedschappen of Stedelijke Ligchamen, besloten, eene verbindende kracht hadde *voor 't gansche Volk*. En dus komt hier weinig te pas, of liever geheel niet, of het Volk toen *stilzwijgend* of *uitdrukkelijk* heeft toegestemd,

stemd, aangezien deszelfs toestemming, *of liever verplichting tot toestemming* steunde op, en afhing van een reeds vroeger of voorafgaande Verbintenis ten aanzien zijner wettige *Representanten.*

Door de Vroedschappen.

De vrage is dan alleen over den Vorm! hebben de *Vroedschappen* der Steden, of die Lighamen, die uit de burgeren gekozen, de gansche Burgerij en Schutterij vervingen en verbonden, daarin toegestemd, en is hun besluit dus geweest het *Besluit der Staten?* Dit kan men volledig met *ja* beantwoorden. Dit leeren ons alle de Staats-, en Stedelijke Registers, zooverre die bekend zijn. De *Vroedschappen* zonden ten dien einde hunne *Gedeputeerden* met *volkomen last*, om ook dit punt ten besluit te brengen, zelfs met uitdrukkelijke bevelen, zooverre de geheimhouding van handelingen zulks toeliet; zoodat ook *de kleine Steden*, die naderhand willig achterbleven, daartoe opgeroepen wierden. Daar is een Dagvaardbrief der Staten nog voorhanden van den 1 Julie 1581. aan de Stad Woerden (85), waarin zij schrijven, *hoognoodig te bevinden tot dienste van den Lande van Holland, en ten einde met goede orde en authoriteit de gemeene zaken beleid worden, daarin te voorzien, dat de voorgaande Resolutien, by ons genomen op 't stuk van den Gouvernemente van zyn Excellentie over deze Landen van Holland, wezende conform de Resolutie, genomen in den jare LXXVI. aangaande den Verbonde ende Unie, tot afnemen en presteren van den Eed, daarop dienende, eindelyk mag worden volkomen en geëffectueert, en hetzelfde noo-*

(85) COSTERUS *Hist. Verh.* Bijlage, bl. 398.

noodig is gedaan te worden IN TEGENWOORDIGHEID *van den Gedeputeerden van* ALLEN *den Steden van Holland.* Hierom bevelen zij hen bij dezen, *aangeziens brief eenigen uitten uwen te deputeren met volkomen last.* Ja daar mogten zelfs volgens vorige Besluiten (86), en de orde op de Staatsvergadering van 17 Maart 1581. geene anderen in de Vergadering der Staten verschijnen of verschreven worden *dan die by de Magistraten of* VROEDSCHAPPEN *waren gecommitteerd.*

Men leest hierom in de *Staatsresolutien* van den 19 October 1580. fol. 229. *dat de Gedeputeerden der Steden aannamen, elks in den haren, te doen concipieren zekere Artikelen en Conditien, waarop de Hooge Overigheid in Holland zoude worden aangenomen, met conservatie van de vrydommen, privilegien en gerechtigheden van den Lande* —. Uit welke woorden men kon opmaken, dat men toen nog op een nieuw Ontwerp verdacht ware. Doch dit verviel al spoedig.

Men besloot reeds den 13 Dec. fol. 268. *zyne Excellentie aantegeven, dat de Edelen en Steden van Holland* VOLKOMEN LAST *hadden op alles, aangaande het beleid der gemeene zaak, en zonderling om hen met de meeste stemmen te mogen conformeren.* Doch *vier* Steden verschilden toen nog, *Haarlem, Delft, Leiden en Gouda.* Dan ook dit was, denklijk door den Aandrang, om *Anjou* in Holland ook te erkennen (87), den 15 Maart 1581. reeds zoozeer veranderd, dat *de Staten — geresolveert waren, dat na behoorlyke*

(86) *Res. van Holl.* 25 Aug. 1580. fol. 176.

(87) *Res. van Holl.* 14 Dec. 1580. fol. 269 en 272, en 30 Dec. fol. 282.

ke reverentie zy zyne Princelyke Excellentie ernstlyk verzoeken en bidden zullen, dat dezelve tot defensie en conservatie van den Lande van Holland en Zeeland gelieve te gebruiken de authoriteit zyne Princelyke Excellentie NB. by de UNIE *ofte Gouvernemente van den Lande van Holland en Zeeland geconfereert* (88), *en dat de Staten en elk lid van dien presenteren zullen zyne Princelyke Excellentie daarin* TE GEHOORZAMEN, *en de hand daar aan te houden dat alle de genen, die daartegens zullen pogen te doen — gestraft worden na behoren, en dat alles in dier voege als hier na volgt, — zonder dat de naam of zegel van den Koning van Spanje vorder gebruikt zullen worden.* Hierop volgt dan woordelijk *de Opdracht der Hooge Overigheid*, zoo als zij in 't jaar 1576. gedaan was, met die veranderingen, die boven zijn aangewezen van *den naam des Konings*, enz.

Als Lastgevers, en Vertegenwoordigers.

Zien we dan nu, wat op dit voorstel der Staten gevolgd zij, zoo van de zijde der Lastgevers als des Princen. Vooraf merke ik aan, dat men bij dat Voorstel gelijktijdig, schoon afzonderlijk, be-

(88) Onze Historieschrijvers hebben uit den verkeerden waan, wegens der Staten regering, of uit andere redenen, dikwils gewichtige omstandigheden veronachtzaamd, of op eene flaauwe wijze geschetst, waardoor zij minder de aandacht treffen. Evenwel onze WAGENAAR, *Amst.* D. IV. bl. 31. van die Dagvaart sprekende, zegt uitdruklijk: *Men besloot, den Prins, die zelf de Dagvaart bywoonde, te verzoeken, dat hy zig bedienen wilde van* 'T GEZAG, *welk hem als* HOOGE OVERHEID *in 't jaar* 1576. OPGEDRAGEN WAS. Het overige, alhier in den tekst, is echter bij hem niet.

bedacht was, om, nu de *Koning* wegraakte, de *Graaflijke Domeingoederen* nu ook aan den Prins ter beheering opteedragen, om daaruit vele Onkosten goedtemaken, maar dat men begreep, dat er boven 't tractement van den Prins niet veel van derzelver *inkomsten* zoude overschieten. Zoozeer waren dezelven reeds toen bezwaard. Ook dacht men op een Plaatsvervanger of *Lieutenant* bij zijn afwezen, en 't *erflijkmaken* bij zijn overlijden. Op die drie punten werd *rapport* genomen; 't bleef toen daarbij; en men bepaalde zich enkel bij de vernieuwing der Opdracht (89). En de Raadpleging over dat vernieuwen geeft niet onduidlijk te verstaan, dat in 't gebruik, 't welk de Prins van die vorige *Opdracht* sedert 1576. gemaakt hadde, vrij wat verslappinge gekomen was, 't zij door 't gebruik zijner andere titels, uit het Gentsch Verdrag, 't zij door zijne afwezigheid en toegevendheid, 't zij door de meerdere aanmatigingen en inkruipingen der Steden,

(89) *Daar zal*, zegt men, *boven den tractemente van zyne Excellentie van die Domeinen niet veel zuivers overschieten.* Het eindoogmerk was, *om de Overigheid en de authoriteit van zyn Excellentie vaster te constitueren en te bevestigen.* Men stelde ook voor, zoo zijn Excellentie noodzakelijk uitlandig moet zijn, *eenen Lieutenant te stellen, onder de authoriteit van zyn Excellentie, en blyvende Hy als Hoofd van de geheele Regering — en zoo verre zyn Excellentie quam te overlyden, — of een van de Kinderen van zyn Excellentie in de plaatse.* —— Dit kwam den 23 April weder opzetlijk op 't tapijt, en werd (fol. 172.) besloten, in de *Acte van 't Gouvernement* intevlechten. Hierover werd den 3 Jul. nog gehandeld, doch den 5 Jul. (fol. 304.) viel het Besluit, om die *Clausul* uit de Acte van Opdracht uitzelaten.

den, waartoe toch alle macht altijd van zelve overhelt. Een voorbeeld boven van de *pardonnen* toont dit duidlijk genoeg aan. En wilt ge er een van de *kleine* Steden, ook op dit tijdstip, maar 't welk teffens bewijst, dat die Unie en Opdracht van 1576. van rechtswege wel degelijk gold. Men leest in de *Holl. Resol.* op dit jaar 1581. 17 April, dat *Schoonhoven onwillig* was om eene Compagnie Engelschen *op Patente van zijn Excellentie* intenemen. De Staten namen dit gedrag dier Stad zoo euvel op, dat zij besloten, *de persoonen, schepen en goederen van die van Schoonhoven in arrest te stellen, totdat zij de Compagnie zullen hebben ontvangen*, en hun te schrijven hunne *verwondering, dat zy hen onwillig vinden te ontfangen de Compagnie Engelschen op de Patente van zyne Excellentie, die NB. achtervolgende den Verbonde ende Unie, zonderling in 't ontfangen van de Knechten moeten worden geobedieert ende achtervolgt.* — Wat verder de *Lastgevers* betreft, men leest op den 23 April, dat *gecommitteerd zyn een van de Edelen, Van der Myle, Oldenbarneveld ende Foreest, omme zyn Excellentie over te leveren alle de Resolutien van de Staten, die zoowel op den Gouvernemente als het redresseren van den beleide des gemeenen Lands zaken in Holland zyn genomen.* Dit laatste begrepen de Staten den 30 Mei, dat niet wel kon geschieden, voor en aleer de *Resolutie* van 't *Gouvernement* volvoerd, en van weerszijde daarop *de Eed gedaan* en *vernieuwd* zij, en *daartoe* nu belastten zij *de Gedeputeerden NB. met* VOLKOMEN LAST *te verschynen, om daarna alle 't selve binnen de* STEDEN GEAPPROBEERT *ende voords by Publicatie geordonneert te worden.* Op dien

dien dag nu waren er maar twee Steden, die door hun *Gedeputeerden* bedenking droegen; *Gouda* zeide niet te zijn gelast; maar *Schiedam* ging een' ſtap achterwaards, en ſcheen weder ook tegen 't *afzweren* te zijn; althans zoo verſta ik hunne verklaring, *dat geene verandering van Heeren of Eed behoort* gedaan te worden. *Amſterdam* zoude toeſtemmen, als die van *Schiedam* en *Gouda* mede toeſtemden. Deze nu namen aan *Rapport* te doen, 't welk zeggen wil, dat zij aan *hunne Vroedſchappen* de zaak zouden aandienen, doch voegden er bij, *reguard nemende, dat daarby de Souvereiniteit van den ſelven Lande niet en werd overgedragen.* Welke woorden het zelfde ſchijnen te zeggen, als de vorigen, *van geen' Heer te veranderen.* Doch 't welk bij vervolg aanſtonds verviel. Dat *Amſteldam* naderhand volkomen bijtrad, hebben wij boven (bl. 218.) gezien.

Dit dan geſchied zijnde *den* 30 *Mei*, vindt men *den* 6 *Junie*, dat de Edelen en Steden, om redenen, dat er meer dan tweehonderd ſchepen in Spanje en Portugal lagen, en wel drieduizend bootsgezellen in gevaar zouden geraken, indien men den Koning van Spanje voor *vijand* verklaarde, liever daarmede nog wilden wachten, wel verſtaande, dat men voordginge *'s Konings naam, eed en zegelen* te veranderen, en dat *de naam van zijne Excellentie en de Staten van Holland in de plaats gebruikt zullen worden.* Doch 't zij om den nood des aandringenden vijands, 't zij om 't noodzakelijk vertrek van den Prins, 't zij om den ſchroom voor *Anjou*'s onmidlijke heerſchappij in *Holland;* kort daarop, na 't ontvangen van een brief der Staten Generaal, met

ernstig aandringen op zijn Excellenties overkomst, gelasten de Staten van Holland den 1 Julie *aan de Steden* te schrijven, *dat zy aangeziens brief haarlieder Gedeputeerden schikken met* VOLKOMEN LAST, *ten einde voorgaande Resolutie van de Staten, aangaande den Gouvernemente, genomen in den jare* 1576. *op het stuk van den Verbonde ende Unie eindlyk mag worden volkomen ende geëffectueert. En dat mede aan die van Woerden, Geertruidenberg, Weesp, Muyden en Naarden tot dien eynde zal geschreven worden, omme ten langsten den* 3 *Jul. — hare Gedeputeerden enz. in aanzieninge van 't vertrek van zyn Excellentie — te zenden.* En zie daar de Steden allen, zonder onderscheid, opgeroepen! Een' zoodanigen Brief heb ik boven aan die *van Woerden* opgegeven.

En hierop viel het eindelijke Besluit, 't welk den 24 Julie *bij Eede* bekrachtigd is; doch op die wijze ingegaan, dat, dewijl de Prins het verschil *met Amsteldam* en *de Staten* eerst wilde bijgelegd hebben, en Hij niet dan met volle eenparigheid *het absolute Gouvernement* wilde aannemen, en de nood echter drong, hetzelve alleen moet aangemerkt worden als eene *provisionele continuatie* van 't vorige Bewind. Zien we dit laatste uit de *Registers* wat breeder in.

'tBewind van Willem is maar *eene tijdelijke verlenging.*

Men verklaarde, op 't vorig schrijven, *den* 3 *Jul.* (fol. 298.) bij de Edelen, Dordrecht, Haarlem, Delft, Leiden, Amsterdam, Rotterdam, Gornichem, Schiedam, Briel, Alkmaar, Enkhuizen en Heusden zich bereid den Eed op *'t Gouvernement* aftenemen, en zelve dien Eed te doen. *Delft* en *Leiden* alleen bedongen iets vooruit voor hunne *Hoofdneringen*, en zeiden dit

te

te doen, *onverminderd de Unie met Zeeland*. Met *Amsteldam* was het zooverre af van 't geen ONS WAGENAAR bericht (90), *dat het scheen, eindlijk, geen andere zwarigheid te hebben, dan de Voldoening*; dat zij in tegendeel de eenigste Stad was, die toen en nog later voor *de vernieuwing* van 's Prinsen bewind, zich zoo sterk verklaarde, zeggende zij: „ dat, alzoo geene Landen, noch Steden zonder Hoofd en Hooge Overigheid in goede prosperiteit mogen worden geregeert, zij hoognoodig achten, dat men zijn Excellentie zal verzoeken, om als Overhoofd en hooge Overigheid het Gouvernement van den Lande van Holland aan te willen nemen." Maar die Stad had ook uit hare *Brieven van Satisfactie* voor zich en de burgerij te veel voordeelen vooruit bedongen tegen de overige Staatsleden, Staten en Steden, dan dat zij stilzwijgende daarvan zoude afgaan. Zij was dan daartoe bereid, onder het voorbehoud van haar Verdrag met de Staten; ja den 12 Jul. verklaarde Amsteldam, *het hoognoodig te zyn, zyn Excellentie als Overhoofd te hebben, tot vordering van 't gemeene beste, dewelke zy verstaan voornamelyk te consisteren in 't defereren van de* HOOGE OVERIGHEID *aan zyne Excellentie, en zyn bereid, mits Acte van non prejudicie van hun Satisfactie* (91). Het slot van alles was, dat men bij de

De reden daarvan.

(90) *Amst.* D. IV. bl. 33.

(91) Het weinig begrip, dat onze Staats- en Geschiedschrijvers van de Regeringsgesteldheid hebben van dien tijd, bijzonder in 't plooien hunner Verhalen naar alles wat het denkbeeld van meerdere *onafhanglijkheid* der Steden kon opwakkeren, heeft mij doen besluiten het geen

de Staten, met volkomen last van alle de Steden, den 19 Julie besloot, en den 24 Julie ook, als boven, werkstellig maakte de *Acte* van *Continuatie* der Hooge Overigheid, zoo als die in 't jaar 1576. den Prinse was opgedragen, TOTDAT *op de vernieuwing van den zelven Gouvernemente met gemeen en volkomen last van alle de Steden — met syne Excellentie zal wezen verhandeld en overeen gekomen — — en men zal binnen vier maanden vernieuwen en absolutelyk opdragen* — en intusschen 't verschil met Amsteldam trachten bij te leggen (92). Die Eed werd dan ook aldus gedaan, en *Amsteldam* werd er buiten gesloten, totdat zij zich met de Staten verdragen hadden; waartoe ook de Prins verzocht wierd zijn best te doen (93). En 't welk ook naderhand den 18 Jan. 1582. gevolgd is, zoo als ik boven toonde.

En gedurende 't oorlog.

En nu begrijpt men de reden, waarom, niettegenstaande den 25 *Maart* afzonderlijk besloten was, om de woorden *gedurende den oorlog* uittelaten, dezelven echter in de oorspronglijke *Brieven* gebleven zijn, dewijl het eene eenvoudige Verlenginge en nieuwe Bevestiging van 't vorige Bewind was, en dewijl de Prins weigerde, om het *volstrekte* Bewind of *absolute Gouvernement*, zoo als het genoemd wordt, op dien tijd aantenemen,

geen wegens dat verschil met Amsteldam over de *Satisfactie*, in de Holl. *Registers* voorkomt, in *twee Bijlagen* op 't jaar 1581. bijeen te trekken. Men zal daaruit zien, welke de ware oorzaak was, dat Amsteldam met die *Opdracht* zoo lang draalde.

(92) Fol. 365.

(93) Fol. 385

men, en zulks te meer, daar *Amsteldam* gerekend wierd, zich onder dat *provisionele Gouvernement alreede begeven te hebben*, gelijk op den 24 Julie gezegd wordt. Dit *absolute* dan, het werk van later tijd, zal ik hierna overwegen.

Men ziet dan nu, hoe dit stuk zich hebbe toegedragen. Alle de Steden, zelfs *de kleinste* niet uitgezonderd, zijn in deze Vernieuwing der Opdracht gekend. En wat de *Schutterijen* en *Burgerijen* aangaat; de Prins zelve was altijd diegene, die *de Gemeente* 't meest in aanmerking nam; hij had nog den 16 Januarie 1581. de Staten in de Vergadering vermaand, dat zij *op alles in den haren zouden willen nemen rapport*, *en orde stellen op de fauten en abuisen*, *en de handhouding van 't beleid der zaken*, *ten einde*, zegt hij, *met goede ordre de* GEMEENTE *contentement mag gegeven worden*. Maar hij was teffens ook de groote Voorstander van *regel en orde*, en 't beleiden der zaken volgens elks Privilegien en Rechten. En hierom was het, dat, toen er van de *Schutterijen* gesproken wierd, Hij zulks in dit geval niet nodig oordeelde, *omdat* de raadplegingen alleen liepen over 't *bekrachtigen* van 't geen reeds in 't jaar 1576. besloten was. Ondertusschen is het aanmerklijk, dat gedurende den tijd, dat er van 't verlaten des Konings, van 't aannemen van Anjou, en van het bekrachtigen der Hooge Overigheid aan Prins Willem het drukste gehandeld wierd, ook toen op den 23 *Maart* 1581. bij de Staten, in volle Vergadering, werd vastgesteld, *dat voortaan geene Steden des gemeenen Lands zaken in beraadslaging zullen mogen leggen met eenige*, *'t zy Bestgestaatste*,

Hoe hier de Schutterijen en 't Volk.

't Besluit omtrent dezelven.

Schutteryen, Gilden, of anderen, als by eenige Steden tot andere tyden is gedaan, maar alleenlyk met den genen, des VAN OUDS *behoorende, ten ware met voorgaande gemeene bewilliging van de Staten.*

Dit besluit heeft den drijveren eener zuivere *Democratische* Regering, of ook zulken, die de oorspronglijke en voorddurende Souvereiniteit in den boezem van 't Volk van Holland zoeken, en nog laatstlijk den grooten Voorstanderen der zoogenoemde *Grondwettige Herstelling van Neêrlands Staatswezen* altijd een steen des aanstoots geweest. Sommigen zelfs vinden in dat Besluit een' *aanslag* op 's Volks *oorspronglijk recht*, en eene afwijking van eene *eerste algemeene Grondwet van Staat*, die niet vernietigd heeft *kunnen* of *mogen* worden! En zeker, als men dit besluit zoo eenvoudig op zich zelf en buiten verband beschouwd, kan men, oprecht handelende, niet nalaten, in hetzelve iets hards, iets stootends, of, met zijn' eigen naam genoemd, iets *Aristocratisch*, in den tegenwoordigen kwaden zin van 't woord, te bespeuren. Maar beschouwen wij 't zelve van nader bij, en in zijn verband met de *Historie* en *Staatsgesteldheid* van dien tijd; zal dit gevoelen weldra eenige verzachtinge ontvangen. In het Besluit zelve komen eenige veronderstellingen voor, die reeds licht geven. De eerste is: EENIGE *Steden hebben tot anderen tyde gemeenelandszaken in beraad gelegd met Bestgestaatste, Schutteryen, of Gilden.* Ik neme hier als zeker aan de naauwkeurigheid der Uitdrukkingen, en dan volgt er uit, dat, als zij *eenige Steden* noemen, er dan ook *andere Steden* geweest zijn, die deze beraadslagingen bij hare *Vroedschap-*

Nader verklaard.

schappen gehad hebben, zonder de *Schutterijen* ooit te raadplegen, of die raadplegingen grondwettig te behoeven. Zulks waarheid zijnde, zoude reeds veel afdingen van de vermeende *hardigheid* van 't Besluit, ten opzichte van die andere, meer vrije, Steden.

Ik stelle vooruit 2°., dat zij bepaald en naaukeurig spreken van *de Gemeene Lands zaken*. En dus daarmede niet verbinden *het huishoudelijke der Steden*, 't welk volgens veler Privilegien en bijzondere Keuren in de Steden zelf verordend, dikwils noodzakelijk maakte, dat, buiten 't ligchaam der Vroedschappen, als *'t representatif* der *Stedelingen* en *der Burgerijen*, ook nog wel afzonderlijk *de Bestgestaatsten*, dat is de rijksten, de aanzienlijksten, de meestbelanghebbenden en vroedsten, of de *Schutterijen* en *Gilden*, of derzelven *Hopluiden*, *Hoofden* of *Dekens* werden bijeen geroepen, en met hun geraadpleegd, 't zij in tijden van verdeeldheid en verwarringen, 't zij uit beginselen van voorzichtigheid jegen hun Opperhoofd den Graaf, of van Geld-verbintenissen voor hunne Stad. Zoodanig eene Oproeping vindt men *uit den buik der Stad Amsteldam* door de XXXVI. in 't jaar 1498. bij WAGENAAR (94). Zulk een invloed der Burgerij was ten dien tijde, en nog later, bekend in de *Stad Dordrecht*, volgens VAN DE WALL (95). Dit was in sommige andere Provincien nog sterker, en somwijlen tot hollens toe. Dit bleef dan in zijne kracht, en werd hiermede niet verboden! En offchoon die onderhandelingen, gelijk over *Geldzaken*, al eens in-

(94) *Amsterd.* D. II. bl. 434.
(95) *Handvesten van Dordr.* bl. 301, 1419, 1688.

invloed hadden op de Gemeene Landszaken en 't algemeen bestier: dit deed niets tot de zaak, alhier bedoeld. Dit toch kon wel invloed hebben op de meerdere of mindere gebondenheid der Stedelijke Vroedschappen, waardoor zij voor zich somwijlen verhinderd konden worden, om hunne *Gedeputeerden met volkomen last* naar de Staatsvergadering aftezenden, ja somtijds op dien naam of voorwendsel wel eens *wilden* verhinderd worden: maar 't benam niets aan 't recht zelve der Staatsvergadering, waar niet gevraagd wierd, *hoe en* langs wat Vorm hebt gij uw' last verkregen; maar; hebt gij last van uwe *Vroedschap*, en is die last in de gewone orde? De rest bleef tusschen de *Vroedschap* en *Burgers*, ten zij daarover eenig verschil oprees; want als dan kwamen de Staten, of *voorheen* de *Stadhouder* en *'t Hof* er tusschen beiden. Zij zeggen voord 3°., dat die Beraadslaging wel eens *gedaan is*, en laten hiermede aan zijne plaats, hoe verre dat *van rechtswege* had kunnen of mogen gedaan worden. Zij beschouwen 't enkel als *eene daadzaak*, die nu of dan gebeurd was, maar geene wet maakte.

De tweede Veronderstelling is, dat *er waren, dien det van ouds behoorde.* Zij beroepen zich dan op den vorigen tijd en regel van handel, en wel zoo, dat zij zouden raadplegen, zoo als *dat van ouds behoorde*, met eenen algemeenen term: „DE STEDEN zullen dit beraad nemen *met hen*, „*dien dat van ouds behoorde;*" en 't behoeft geen bewijs, dat hier mede bedoeld worden die *Stedelijke Vroedschappen*, die bij Graaflijke Privilegien, op verzoek gemeenlijk der *Gemeentens*, *der Burgeren*, der *Schutteren* zelf, waren ingericht, om den ganschen Burgerstand hunner Stad

te

te *representeren*, te vervangen, te verbinden, en voor en van wegens de overige burgers, zoowel als voor zich zelven, hunne Afgezondenen, 't zij met *volmacht*, 't zij met bepaalden *last*, naar de Staatsvergadering aftevaardigen. Dit was de oude vorm, onder de *Graven*; dit was hij gebleven onder den Stadhouder Willem I. Dit was hij nog sedert den tijd, dat de Hooge Overigheid aan Willem I. door die Steden en Staten was opgedragen, maar zelfs met nog meerder vrijheden dan te voren; dewijl tot aan 't jaar 1572. de *zes groote Steden* alleen de Staten uitmaakten, maar sedert dien tijd door de gunstige bestelling van Willem I. zoowel, als door de dringende noodzakelijkheid, door meerder gevaar en vereeniging in zaken van gewicht, alle de Steden, zelfs tot de kleinsten toe, in hare Vroedschappen, waren opgeroepen. Nu wordt er besloten, dat *voortaan* geene zoodanige Beraadslagingen over Landszaken zouden gedaan worden.

Dan dit *verbod* was ook niet volstrekt. Het wordt vastgehecht aan eene *voorgaande Bewilliging der Staten*. En dus wordt het aan het oordeel der Vergadering gesteld, of er zulke zaken mogten voorkomen, die deze Raadpleging buitengewoon noodzakelijk maakten.

Zie daar het Besluit! Zien we nu 1°. wat tot verzachting van de hardigheid, die er in schijnt te liggen, kan bijgebracht worden, en 2°. onderzoeken we, of hierin iets, zoo men 't noemt, *inconstitutioneels* gevonden wordt.

Wat het eerste betreft; 't verdient hier alleszins zijne aanmerking, dat onmidlijk bij dat Besluit vooraf ging (96) een niet minder gewichtig Staats-

(96) *Res. van Holl.* fol. 111.

Staatsbesluit, 't welk te weinig bij onze Schrijvers is opgemerkt, of wel voorbijgegaan: *dat* namelijk *de* HOOGE OVERIGHEID [dat is, de Prins] *en Staten beloven en zweren zullen, dat zy den weg van justitie de Steden tegens* DE STATEN *of* HOOGE OVERIGHEID, *ofte iemand anders niet en sullen verhinderen of beletten, maar hun* MEDE DE JUSTITIE *onderwerpen. En hebben de Staten gecommitteert den Advocaat van het Land Mr. Paulus Buys en den Ontfanger Generaal in der tyd, tegens dewelke, als hebbende last van de Staten, alle citatien en executien zullen geschieden, om dezelve persoonen by gyzelinge of anders, tot voldoening van het gewysde, bedwongen te mogen worden.* Dat nu door de *Hooge Overigheid* alhier de Prins van Oranje, en door *de Staten* de *Staatsvergadering*, zoo als zij door de Afgezondenen, 't zij met of zonder *volkomen* last, werd uitgemaakt, bedoeld worden, denk ik niet, dat bewijs behoeft. Dat door den naam van *Steden*, wien de weg tot *de Justitie* wordt vrijgelaten, niet eenvoudig en enkel de *Vroedschappen*, maar ook de lighamen der burgeren, zoo al niet elk en een iegelijk *Stedeling*, bedoeld worde, dunkt mij, dat uit den aard der zake van zelfs voordvloeit; en zulks was ook te voren altijd rechtends, hoezeer het, om de waarheid rond te spreken, voor bijzondere ingezetenen altijd eene moeilijkheid was en bleef, is en blijft, en wel altijd blijven zal, om door den weg van rechten tegen hooge en aanzienlijke Lighamen zich te handhaven. Evenwel, indien dit grondbeginsel altijd in kracht gebleven ware, zoude het zelve een duurzaam tegenwicht geweest zijn tegen het Besluit van *geene Schutterijen te raadple-*

plegen. Maar men weet, wat veranderingen daaromtrent in 't jaar 1591. gekomen zijn, die de deur van klachten voor enkele Burgers in rechten voor het Hof vrij wat naauwer gemaakt hebben. En 't verschilde na 's Prinsen dood zeerveel van 't geen Willem I. nog voorddurend Souverein in 't jaar 1582. den 20 Nov. aan 't Hof van Holland zeide, toen er over de onafhanglijkheid van *Vianen*, tusschen Hem en de Staten verschil was; dat hij het verschil wel had willen overlaten aan *neutrale Rechters; dat hy dat nog wilde — ende dat* WY *anders nyet gesint en syn dan de Justitie als een van de minste ingesetenen te volghen* (97). Doch dit was geen gebrek alleen van 1581.

Voeg er bij, dat deze Verordeningen tegen *de Schutterijen* enz. een gevolg schijnen geweest te zijn van de zoo kort te voren gemaakte *Ordonnantie* op de Staten-Vergadering van den 17 Maart 1581. waarbij uitdruklijk besloten was, dat *voortaan, gedurende den oorlog, het Collegie van de Staten in Holland gerepresenteerd zal worden bij de Edelen en de daargenoemde Steden*, over alle gewone Landszaken, met bepaling, dat in zaken van *Contributien*, van *Vrede*, van *Oorlog*, en van *Verandering van Regering*, ook alle *de kleine Steden* zouden *beschreven worden.* 't Was dan wel noodig, dat ook eenige nadere bepaling gemaakt wierde, wat men door het woord *Steden* te verstaan hadde. En dit geschiedde den 23 Maart. Ziedaar dan dit Besluit eenigermate van zijne hardigheid, of, gelijk men thans met har-

(97) *'t Tweede Missive-Boek van 't Hof*, fol. 303.

harder woorden misschien hatelijk zeggen zoude, van den *Aristokratischen geest* ontdaan!

Maar is bij hetzelve ook iets *Inconstitutioneels*, iets tegen de Staatsregeling, iets tegen de Grondwetten, gezondigd? ik denke neen! Indien dit toen had plaats gehad, zoude men buiten twijfel hier of daar wel iets hiertegen gedaan of gezegd vinden. Maar nergens heb ik hieromtrent eenige tegenspraak van Burgers of Burgerijen aangetroffen. Maar! stel eens, dat die Burgerijen zulk recht te voren hebben gehad! Zal men dan alle toenmalige ingezetenen van lafheid beschuldigen? zal men alle *Gemeentens*, *Burgerijen*, *Schutterijen*, hun, die zooveel voor Land, Volk en Staten, zooveel voor hunne burgerlijke, zoowel als Staatkundige Vrijheden, opgeofferd hadden, zoo weinig gevoel hunner waarde, zoo weinige aandacht op hunne belangen in dien tijd, toekennen, dat zij geene de minste aandacht zouden geslagen, geene de minste tegenspraak gedaan hebben tegen zoodanig Besluit, indien zij niet waarlijk overtuigd waren geweest van de wettigheid van dien Maatregel, die zeker niet beoordeeld moet worden naar de begrippen van het tegenwoordig Geslacht, maar naar de grondregelen, die toen bekend en gevolgd wierden? En wanneer men dan daarmede vergelijkt, dat eenige Maanden later (den 6 Junie) Amsteldam verklaarde, dat het onderwerp der Raadpleging *eerst* DE HOOFDEN *van hare Schutterijen zal moeten worden voorgehouden* (98): dan kan men volledig aan

(98) Zoo staat er: HOOFDEN *van hare Schutterijen*, en niet, gelijk bij WAGEN. *Amst.* D. IV. bl. 32. *met kennis der Schutterijen*, enz. Ook was het onderwerp niet

aan WAGENAAR toestemmen, *dat deze gedachten weinig ingang schijnen gevonden te hebben*, *uit hoofde van* dat onlangs' beslotene bij de Staten, wegens de *Schutterijen*.

Men voege hierbij, dat de Burgemeesters en Regeerders van Amsteldam nog den 25 Junie aan de Staten uitdruklijk schreven, *dat zy beslo*ten hadden *het poinct van den Gouvernemente van zyne Excellentie te stellen in deliberatie van de* CAPITAINEN *van de Schutterye en Gildens aldaar*. Dan zij laten er onmiddelijk op volgen, *dat zy nogtans hetzelve niet doen zouden*, *totdat zylieden daarop zouden hebben verstaan het advis en de meeninge van zyn Excellentie en de Staten*. Deze laatsten nu vonden bij afwezigheid des Prinsen die zaak van dien gevolge, dat zij besloten, *de Heeren van Mathenes*, *Warmond en den Advokaat te committeren*, *om hetzelve zijne Excellentie voor te houden*. Dit geschied zijnde, kwam daaruit voord hun bericht, dat de Prins, die zeerwel wist, wat Hem, wat de Gemeentens, wat Amsteldam en wat de Staten toekwam, en welke 's Lands teederste belangen waren, onraadzaam oordeelde, om dit in eenige Steden te doen, *vermits de gevolgen van* die zaak, en *omdat* het niet meer was dan *eene in trainbrenging* van 't geen in 1576. reeds besloten was, doch nu alleen *vernieuwd* werd; en men verzocht 's Prinsen Secretaris *N. Bruininxs* en den Advokaat *P. Buys*, om

niet enkel, (zoo als bij WAGENAAR) om den Prins als *Souverein* en *Overhoofd* aantenemen, maar 't liep ook over 't *verlaten des Konings*, het *vernietigen zijns naams*, *Eeds*, *en Zegelen*, *en de in de plaatsstelling van den naam des Prinsen en der Staten*.

om zulks den Amſterdamſchen Magiſtraten voortehouden, met verder aanwijs *der groote perikulen en inconvenienten, die daaruit konden ryzen, in gevalle des gemeene Lands zaken NB. op den Gouvernemente en de beleiding van den oorlog de Schutterye en Gildens voorgehouden worden.* (*Resolutie van Holl.* 1581. 27, 28 Jun.) En hierin berusteden dan ook de Amſteldamſche Regering, volgens het geen op den 3 *Julie* in de Staatsregisters voorkomt. En ſedert vinde ik hiervan niets, dan dat den 1 Decemb. (fol. 602.) bij de Staten beſloten werd: *dat de Reſolutien, genomen tegens de Vergaderinge van de Schutteryen, dan in ordinaris zaken, aan de Steden zullen worden overgezonden.* Het welk tot die voorgaande Beſluiten betreklijk ſchijnt te zijn. De *Burgerijen* bleven dan ſedert dien tijd, elk in hare Stad, bij die Rechten, die de Stedelijke Privilegien in *ordinaris zaken* hun gaven; maar de *Raadplegingen* over algemeene Landszaken verbleven aan hunne Stedelijke *Corpora* of *Ligchamen der Vroedſchappen*, die het ganſche *corpus der Burgerijen en Schutterijen*, als naar ouder gewoonte *repreſenteerden en vervingen.* Men ziet dan hieruit, dat het verre van daar is, dat het *raadplegen der Steden met eenige bestgeſtaarſten* toen eene algemeene Grondwet was; en dus was dat *Verbod dier Raadplegingen* geen zondigen tegen, en een vernietigen van die *Grondwet* (99).

Op dien zelfden 23 Maart (fol. 117.) wierd, be-

(99) Men zie dit breeder betoogd in 't geleerd Werk, *de Voor- en Nadeelen van den Invloed des Volks op de Regering*, Leid. 1788. 2de St. bl. 184. enz.

behalve vele andere gewichtige Besluiten, ook nog verordend, dat *alle Officieren en Leenmannen, en generaal alle ingezetenen van den Lande* ontslagen zouden worden van *den Eed*, aan den Koning gedaan. En, om tegen te gaan alle heimlijke aanslagen van zulken, die 't nog met den vijand hielden, zoo besloten de Staten (100), *aan alle Officieren en Magistraten van de Steden, Vlekken en Plaatzen van Holland aan te schrijven*, „ dat alle uitgewekenen en verdachte „ persoonen, en alle ingezetenen, die *den Eed* „ *van getrouwheid* weigerden te doen, alsdan „ *binnen drie weken* het Land *moesten* ruimen, „ en gedurende den oorlog daarbuiten blijven; „ en dat, zoo zij zich naar den vijand begaven, „ hunne goederen verbeurd zullen verklaard wor- „ den; ten ware zij zich op onzijdige plaatzen „ ophielden." Zeker een streng Gebod! En waaraan verbinden zij zulks? Verbinden zij dit aan de toestemming der *Gemeentens?* Geenszins! Want zij voegen er achter: *Alle het welke zal worden geëxecuteerd, ten ware zyne Excellentie zulks niet verstonde, als hem t'zynder aankomste het zelve zal voorgehouden worden.* Opmerkelijke woorden voorwaar! die ons leeren, vooreerst, dat alle zoodanige Besluiten zonder goedkeuring des Prinsen als *Overigheid* bij hun zelf van geene waarde geacht wierden (1), maar bijzonder, dat zulke vol-

(100) 17 April fol. 151.

(1) Dat dit ook geschied zij, blijkt uit de *Holl. Res.* 29 April fol. 191. „ *Syne Excellentie gecommuniceert zynde de Resolutie, by de Staten van Holland genomen den 17 April laatstleden, aangaande het vertrek van alle uitgeleide en suspecte persoonen, heeft het innehouden van dien* GOEDGEVONDEN, *ende dat hetzelve zal werden geef-*

 fte-

volwichtige besluiten, die, wel is waar, ter bevestiging en verzekering van de beraamde maatregelen tot verandering van de Regering dienden, maar niet te min, vele Ingezetenen en Stedelingen in hunne vrijheden, persoonen, en goederen geweldig troffen, onmogelijk zonder heftige tegenspraak hadden kunnen gemaakt zijn, of met geene de minste bevoegdheid, zonder voorkennisse der *Schutterijen* of *Burgerijen*, konden genomen zijn, indien er zulke wettige verplichting of verbinding bij de Staten, of liever, bij de Stedelijke *Vroedschaps-collegien* geweest ware, om dezelve eerst bij die *Schutterijen*, of ten minsten bij derzelver *Hoofdmannen* of *Hopluiden* voortedragen. Waaruit ik dan dit Besluit trekke, dat de *Grondwetten* van dien tijd, dit niet medebrachten. Ook kan men dat niet bespeuren uit den Brief, die den 29 Mei door de Staten, over de wegzending van alle verdachte persoonen, geschreven werd aan den *Fiskaal* en *Procureur Generaal*, offschoon ook naderhand daarin eenige verzachting schijnt gekomen te zijn (2).

Op die wettige gronden dan berustte het gansche Werk der Aanstelling van den Prins tot hoogste Overigheid, aan de zijde der Staten!

Aan

fectueert; en zulks aan alle Officieren en Magistraten van de Steden, Dorpen en Vlekken van Holland zal geschreven worden na inhoud van de voorsz. Resolutie." Op die wijze schijnt ook Amsteldam begrepen te hebben, dat de *bekragtiging* van het Verdrag van Affstand hunner Satisfactie, door WAGEN. *Amst.* D. IV. bl. 81. verhaald, vereischt wierd bij den Prinse gedaan te worden, voordat zij om 't afzweren van *Philips* dachten.

(2) *Regist. van Missiven van den Hove*, II. fol. 288. Vergel. *Resol. van Holl.* 1581. den 13 Sept.

Aan de zijde des Prinsen, die overal als de *hoogste Overigheid* voorkomt, doch ook dit, behoudens *die rechten*, welke de Staten zich voorbedongen, of te voren uitgeoefend hadden, en die, welken zij uit naam en van wegens *het gansche Volk*, in dit allerteederst, maar teffens allergewichtigst *punt* van de *Hoogste Oppermacht*, als *Volksvertegenwoordigers*, nu ook *moesten uitoefenen*; aan de zijde des Prinsen, zeg ik, vinden wij aan den eenen kant een ernstig en volhoudend voornemen, om *het Opperbewind*, bij de verlating des Konings, niet weder op nieuws te aanvaarden, of te vervolgen, zonder de volkomenste eensgezindheid van alle de *Staatsleden*, met eene verklaring, dat hij de voltrekking der Eeden liever wilde *uitstellen*, dan dit gebrekkig te doen; maar aan den anderen kant ook een zoo schrander en voorzichtig beleid, om met vermijding van alle misverstand met de Staten Generaal en met Anjou, ten minsten in de gewichtigste Provincie van Holland dit stuk der Opdracht naar zijnen wensch en verlangen te doen uitvallen, en alle hindernissen uit den weg te ruimen, het zij men dit, volgens vele Schrijvers, aan 's Prinsen onbepaalde Eerzucht, het zij aan zijne overtuiging, welke ook die der Staten en der Steden was, dat zonder *gebiedend Opperhoofd*, 's Lands Hulk de haven niet bestevenen konde; het zij aan beide die roerselen te gelijk, toeschrijve. De Prins wist toch zeerwel, dat alles op een *vast* en *geregeld Bestuur* aankwam.

De werktigheid aan de zijde van den Prins.

En zoo meen ik genoeg bewezen te hebben, dat *de nadere Opdracht der Oppermacht* aan den Prins *wettig* is verricht; dat de grondwettige handelingen der Staten met de volmachten der

Besluit.

Steden gestevigd; dezelve hebben *wettig* gemaakt, en dat *het Volk* daarin *gekend* is, zoo verre het volgens de grondregels van dien tijd *gekend* moest worden, en volgens de gesteldheid en inrichtingen dier tijden *gekend* kon worden.

Of men nu dit laatste, (*het Volk* als één *ligchaam* beschouwd zijnde,) gelieft te noemen eene *stilzwijgende*, of eene *uitdruklijke erkentenisse* der Burgeren en Ingezetenen, door middel hunner *Vroedschappen* in de *Steden*, en door middel van *Ridderschap en Edelen voor de platte landen*, en door de daarop gevolgde *beëedigingen* en *verklaringen* van *Magistraten*, van hooge en lage *Ambtenaren*, van *Schutters* en *Burgers*, en van alle *Ingezetenen*, van wat rang of staat, zonder onderscheid: zulks is mij om 't even. De zaak kreeg wettig haar beslag (3). En 's Volks stem is daarin nooit *gesmoord*, noch minder *met geweld* gesmoord geworden.

Afzonderlijke zwarigheden tegen 't Afzweren.

Men denke echter niet, dat eene zoo gewichtige verandering onder het gansche Volk, als was de *Afzwering*, en de *aanneming* eens nieuwen *Souvereins*, in zoo vele strijdige begrippen en belangen, zoo aanstonds en zonder de minste tegenspraak van andersgevoelenden, of van Spaansche aanhangelingen, zij doorgegaan, bijzonder de Afzwering des Konings, als de Hoofdzaak. Dit getuigen de Staatsregisters en de Geschiedenissen geheel anders. Een Luthersch Predikant te Woerden werd op 't hooren van 't bevel van Afzweren door een beroerte overvallen en gaf den

(3) Ik heb hierover in mijn Werkje, *de Souvereiniteit der Staten van Holland verdedigd*, bl. 162 enz. ook iets gezegd.

den geest. Een ander Luthersch Predikant voer hevig tegen dat Afzweren uit, zoo op den Predikſtoel als in geſchrifte, en bij 't zelve gevoelen blijvende, werd hij op grond van oproerig gedrag den Lande uitgedreven (4). Nog den 13 September 1581. vindt men een Beſluit, om tegen de onwilligen, vooral onder de Roomſchen, tot het doen van den Eed van *Afzwering* en *Gehoorzaamheid* aan den Prins te *procederen* (5). Den 30 Jan. 1582. heeft men een bevel *van de Gecommitteerde Raden van zijne Excellentie en de Staten*, *aan den eerſten preſiderenden in 't Hof*, *om alle gequalificeerde luyden den nieuwen Eed aftenemen*, *als zy zulks nog niet gedaan hebben* (6). Den 22 Januarie 1582. (7) maakte *Enkhuizen* nog zwarigheid *van den Eed des Konings te veranderen*, 't welk mogelijk zijn' grond gehad heeft in 't verſchil *met Amſterdam* over de Paalkist. Ook eerst den 25 Jan. (fol. 36.) vindt men het rapport der *Commisſarisſen* in 't *Noorderquartier*, *West-friesland*, *Zuidholland* en *Rynland* over *'t vernieuwen van den Eed*, *by de Officieren en Magiſtraten te doen* —— en om *voorts in der zake ende tegens alle onwilligen voorzien te mogen worden.* En daar Amſteldam, en de Prins, eerst in Januarie 1582. onderling den Eed deden, volgens de *Holl. Reſol.* 1582. (fol. 40.) *in den naam en van wegen het geheele Corpus derzelver Stede*, zoo werd daar-

(4) BOR B. XVI. bl. 40.
(5) *Reſ. van Holl.* 13 Sept. 1581. fol. 485. *Groot Plakaat-Boek*, II. 2153. Vergel. BOR XVII. 9.
(6) *Tweede Misſive-Boek van den Hove*, fol. 293.
(7) *Reſ. van Holl.* 22 Jan. fol. 21. Vergel. fol. 43.

dering, den 3 Febr. (fol. 46.) dit merkwaardig *Rapport ingebracht, dat binnen Amſterdam de Veranderinge van den Eed by* de Burgemeeſteren, *Schepenen en de XXXVI Raden*, Secretariſſen, *Boden*, *Notariſſen*, *ende andere* Officieren *was gedaan*, *behalven eenige zieken* en abſenten, *by dewelken den Eed in handen* van den *oudſten Burgemeeſter aldaer verandert* zoude worden. Wanneer derhalve WAGENAAR, *Amſt.* D. IV. bl. 33. zegt, dat er nog op den 1 Sept. beſloten werd, om vier *Raden*, *die weigerden zyner Doorluchtigheid als hooge* Overigheid *te zweren*, *op eene boete van* 10000 *dubbelden Leidſchen ſteen — te dagvaarden*, *en hun te verbieden*, *ondertusſchen*, *uit de Stad te gaan*, zonder dat hem *gebleken* is, hoe 't hier mede afliep; meldende daar niet bij, of zij ook *de Afzwering* bleven weigeren: zoo zoude ik, wel verre van met WAGENAAR te denken, dat men *daar niet ſterk op gedrongen zal hebben*, veel eerder beſluiten, zoo uit de algemeene ſtrenge Maatregelen tegen de onwilligen, als uit het Verbod van niet uit de Stad te gaan, en de voorloopige boete op 't niet verſchijnen, dat men dit naar de *toen* gemaakte Wetten ten ſtrikſten zal *uitgevoerd* hebben, tot een voorbeeld voor anderen, te meer nog, daar er in de Staatsbeſluiten onmiddelijk wordt bijgedaan: *Dat Burgemeeſteren aldaer hadden verzocht Notule gemaakt te worden, als dat, omme alle eenparigheid en eendracht te onderhouden, hoognoodig ware, in* ALLE STEDEN *van Holland ordre te ſtellen, dat de Capiteynen, Bevelhebberen ende generalyk alle de Schutteryen, mede tot Eedsverandering gebracht mochten worden, omme daarnaar het zelfde van gely-*

lyken binnen Amsterdam, mede ter presentie van een' Commissaris ofte anders, zulks oorbaarlykst bevonden zoude worden, te wege te brengen.

Uit een latere aanteekening blijkt zelfs, dat toen nog in sommige Steden van 't Noorderkwartier het *Plakaat van den Eed* niet was afgekondigd. Namelijk, het Noorderkwartier klaagde, (fol. 51.) over *het niet beschrijven van de* Steden *Munnikendam*, *Medenblik*, en *Purmerende* ter Dagvaart. Zij kregen ten antwoord, dat dit gelaten was om hun klagen *over de kosten*, en *omdat zij dikwils zelve wegbleven.* En men besluit, die Steden te vermanen, om te verschijnen, *ook om*, van wegens *de zwarigheid van den Eed en het Plakaat, dat binnen eenige Steden in den Noorderquartiere diesaangaande niet en is gepubliceert, te helpen resolveren* (8). En den 5 Sept. 1582. (fol. 419.) hadden in die drie Steden, Munnikendam, Medenblik en Purmerende de Magistraten den Eed nog niet gedaan, en een *Jan Boey*, tot Burgemeester verkoren, weigerde dien Eed; 't welk de Staten aanmerkten als *een zaak van grooten inzichte en consequentie.* En eerst den 15 Nov. 1582. (fol. 551.) wordt besloten: *In Goyland alle Secretarissen, Notarissen ende Voorspraken te ontslaan van den Eed, aan den Koning van Spanje gedaan, ende den nieuwen Eed van getrouwigheid te doen*, te weten, *aan zyne Princelyke Excellentie, als de hooge Overigheid van den Lande en Graaflykheid van Holland gedefereert zynde, midsgaders den Staten van den Lande.* Indien dan nu al naar

(8) Den 23 Maart schijnt *te Weesp* de Eed nog niet volkomen gedaan te zijn. *Res. van Holl.* 1582. fol. 139.

naar inhoud dezer Besluiten de volle bevestiging langzaam in haar werk ging, *niet*, uit ongezindheid of minachting voor *Vader Willem*, zoo als hij genoemd wierd, maar wegens de Spaanschgezindheid van vele inwoners: zij toonen toch teffens, dat dit het werk was van enkele persoonen, en de zaak *haar volle* beslag *wettig* gekregen heeft, en dat hij diesvolgens na dien tijd voordvoer met *Wetten* uit te vaardigen en *Octrooien* te verleenen (9), totdat de nooddwang *van Verdediging* en de vreeze voor de grootere macht van den Hertog *van Anjou* de Hollandsche Staten deden besluiten, om *Willem van Oranje* noch hooger of volstrekter macht te geven, dan bij de voordduring der Opdracht van 1576. hem in 't jaar 1581. gegeven was. Waartoe ik nu overga.

ELFDE HOOFDSTUK.

Welke veranderingen maakte hierin de opdracht van den Graaflijken titel aan Willem I.?

Nieuwe handeling met Willem I.

Men konde hier wederom tweederlei handeling met den Prins onderscheiden, de eerste betreklijk het *volstrekter opdragen* der *Souvereine Op-*

(9) Van dezen kon ik een groot aantal ophalen. Men zie slechts na 't *Groot Plakaat-Boek*, D. VIII. bl. 429 en 580. den 27 Dec. 1582. en 20 Mei 1583.

Opperhoofdigheid, als een gevolg van de voorloopige Opdracht of vernieuwing zijner vorige Regering, doch 't welk bij Raadpleging schijnt gebleven te zijn; de tweede de gedane Opdracht der ware *Graaflijke Souvereiniteit*, met den titel van *Graaf*.

Wat het eerste belangt: Het algemeene Bewind van Anjou over alle de Landen, en het bijzondere van Willem I. in Holland, was bewerkstelligd in benarde omstandigheden van buiten, terwijl de Spaansche Krijgsmacht onder een wakker Veldheer, de Hertog van Parma, met de Walsche Provincien vereenigd en gerugsteund, de Landgewesten voorspoedig beoorloogde, benaauwde, en reeds een deel van Brabant en Vlaanderen aan zich getrokken had. Het benoodigd afwezen in deze Gewesten eischte dan de spoedige voltrekking den 24 Jul. 1581. van alle de plechtigheden, ten aanzien des Prinsen.

1. Over de *volstrekte* Oppermacht voor zijn leven, zonder titel van *Graaf*.

Maar het stuk der Domeinen! of dezelven, na 's Koning afzwering, aan *de Staten*, dat is, *aan 't gansche Volk*, 't welk door de Staten als *Vertegenwoordigers* van 't Volk vervangen wierd, zouden verblijven, dan of zij den Prins van Orange, den Koning opvolgende, zouden opgedragen of overgegeven worden, mids dezelve *niet te vervreemden* (10), zulks was door den spoed onaf-

En over de Domeinen.

(10) Dit was overeenkomstig de *Privilegien*, *de non alienando*, zoo bekend in ons oud Staatsrecht, waarbij de Vorsten beloofd hadden, hunne *Landsheerlijke Goederen* en *Domeinen* niet te zullen vervreemden, verkoopen, of in handen van afzonderlijke Heeren of Lighamen brengen, zonder toestemming van *Staten* of andere *be-*

 lang-

afgedaan gebleven. Dit evenwel behoorde meer tot het zoogenoemd *Absolute Gouvernement*; gelijk mede daartoe behoorde *de onbepaaldheid van tijd*, dat is, dat die Opdracht niet geschiedde *gedurende den oorlog*, maar voor *'s Prinsen* geheele leven, en misschien wel met bijvoeging van een' opvolger in een' zijner Zoonen.

Op die wijze ten minsten schijne ik te moeten begrijpen, dat de Staten den 19 Jul. 1581. de vorige Opdracht van 1576. *bij Acte van Continuatie* wilden doen; *en men zal binnen vier maanden vernieuwen en* ABSOLUTELYK *opdragen 't Gouvernement*, om intusschen 't verschil *met Amsteldam nedertelеggen.*

In dien zin dan spraken de Staten den 24 Jul. (fol. 382.) *van de Acte eerst op het absolute Gouvernement van zijne Excellentie*, gesteld *tegen over den Eed op den provisionelen Gouvernemente.*

Dit *absolute* was reeds in April 1580. in til geweest, blijkens het geen gevonden wordt, *Res. van Holl.* 28 April 1581. fol. 172. waar men in de Opdracht deze woorden wilde invoegen: *Alzoo de Staten van Holland verstaan nader met zyn Excellentie te voltrekken, 't geen tusschen zyne Excellentie en de Staten in April* 1580. *is gehandeld, verklaren de Staten, dat daarinne met zyne Excellentie mede gehandeld zal worden op de Administratie van de* DOMEINEN — — *mits dat de Domeinen alvorens zullen worden gezuiverd, en behoorlyke staat daaraf gemaakt* (11).

Dit

langhebbenden; uit hoofde dat die Goederen verminderende, daardoor 's Vorsten inkomsten ook verminderden, en de lasten op de Ingezetenen daardoor verzwaarden.

(11) Vergel. *Res. van Holl.* 3 Jul. fol. 298.

Dit zoogenoemd *absolute Gouvernement* was dan na dien tijd nog 't onderwerp der Raadplegingen. Dit zal ik bewijzen. De Staatsregisters van Holland op den 12 Sept. 1581, leeren, dat *Anjou* in 't Land gekomen zijnde, de Prins wel genegen was, om hem in persoon te verwelkomen, om de eer van 't Land optehouden, mits uit elke Provincie eenige aanzienlijke persoonen mede afgevaardigd werden. De Hollandsche Staten, altijd achterlijk in 't geen Anjou betrof, „ rieden hem dit sterk af; zij vonden daarin vele „ zwarigheid; vroegere voorbeelden in Frank„ rijk, gelijk dat van den Admiraal, gaven hun „ nadenken," *en, hoewel* (zeggen zij er bij) *op den persoon van den Hertog van Anjou goed vertrouwen werd vernomen*, „ verzoeken zij den „ Prins ernstelijk van zijn voornemen aftezien, „ en veeleer nader bij deze Landen te komen," voegende dit allesafdoende er bij: *te meer, alzoo de Staten van meening zyn*, EERSTDAAGS *te doen voltrekken haarlieder voorgaande Resolutie, genomen in April* 1580. *En in aanschouw NB, van de groote Veranderinge, die in de Republiek schynt voorhanden te zyn* (12), willen zij 't werk van *de Hooge Overigheid* te meer bespoedigen, en de Gedeputeerden der Steden *Copie* medegeven, om die alleen *te communiceren met de Burgemeesters*, ontslaande de Gedeputeerden van

(12) Dit kan geen' anderen zin hebben, dan dat door de personele aankomst van *Anjou*, in 't land, zijne plechtige *Inhuldiging* als *Hertog, Graaf en Heer der Landen* volbracht zoude worden, en Hij de *Regering* van 't Bondgenootschap dan in persoon zoude aanvaarden.

van den vorigen Eed van geheimhouding in het beſluiten en teekenen dier Reſolutie.

Men ziet uit die woorden, dat er iets meer dan 't verrichte op den 24 Julie in werking was. Het achterblijven van *vele Steden*, vooral van 't Noorderkwartier, ter Staatsvergadering, gaf aanleiding, dat den 31 October den Stedelijken Magiſtraten van *Alkmaar*, *Hoorn*, *Enkhuizen*, *Edam en Monnikendam* werd aangeſchreven, om niet te verzuimen, op de gewone verbeurte, om den 5 Nov. op te komen. Dit ſchijnt tot die zaak betrekking te hebben; gelijk mede, hoewel in duistere woorden omzwagteld, 't geen 's Lands Advokaat den 22 Nov. (fol. 581.) ter tafel bracht, *dat zyne Excellentie had verzocht verklaringe van de Staten, aangaande de Overigheid, die zyne Excellentie is gedefereerd; wat* MIDDELEN *van* DOMEINEN, *ofte anders, ſubject zullen wezen, om daarmede in de Hooge Overigheid te mogen treden; dat niet te min zyn Excellentie als nog te vreden is, lyf en goed optezetten* enz.

Ondertusſchen, nadat de Staten den 30 Nov. 1581. (fol. 600.) door den Prinſe bericht waren *van 't geſloten huwelijk* tusſchen *Anjou en Eliſabeth*, *Koningin van Engeland*, en dit met groote vreugd en genoegen vernomen was, om *de hope* daardoor op *eene goede Alliantie en verlosſing van de Nederlanden* (13), zoodanig, dat men den 13 Dec. daarover een *Dankdag* uitſchreef: vindt men twee dagen daarna het uitwerk-

(13) Men weet, dat dit *Huwelijk* nooit voltrokken is.

werkſel van die tijding, naar 't ſchijnt, bij de *Staten* (14), dat, *aangaande het voltrekken van de Reſolutie, den 29 April* (15), *in de zake van zyn Excellentie, de Edelen en Gedeputeerden hebben aangenomen, elks in d' haren te doen concipieeren eenige poincten, daartoe dienende, en daar af rapport intebrengen op de aanſtaande Vergadering, mids dat dubbelt overgezonden zal mogen worden van de voorſz. Reſolutie aan de genen die niet preſent zyn, en deſelve Reſolutie hebben ondertekent, met verklaring van den Eed, die gedaan is om hetzelve ſecreet te houden.* Dat nu dit het *abſolute Gouvernemet* voor zijn leven raakte, ſchijnt klaar uit het geboekte op den 21 Dec. 1581. fol. 643. *Den Advokaat Buys heeft als nog gerapporteert, dat zyne Excellentie verklaard heeft, niet geraadzaam te vinden, dat als nog geprocedeert werde om* TE VOLTREKKEN *de poincten en artikelen, daarop zyne Excellentie als Hooge Overigheid* ABSOLUTELYK *zoude worden aangenomen. Maar dat de Advokaat nodig bevonde, voor het eerſte* [dat is, vooraf] *zyne Excellentie overteleveren de Acte in behoorlyke forme, daarop zyne Excellentie den Eed heeft gedaan; en is verſtaan, dat dezelve Acte onder de hand van den Secretaris zal overgelevert worden.* Zie daar de duidlijke onderſcheiding van de *abſolute* opdracht der Overigheid, en de voorgaande, waarop reeds de Eed gedaan was, doch waarvan *de Acte* nog niet was afgegeven, denklijk door 's Prinſen afwezigheid. 't Welk ook de reden ſchijnt, dat dit ſtuk te gelijk met *'s Prin-*

(14) *Reſ. van Holl.* 2 Dec. fol. 603.
(15) Denklijk bij drukfout voor 19 *April.*

's Prinsen Renversaal van Aanneming door den Secretaris geteekend, eerst geplaatst is in de Holl. Resol. op den 23 Dec. fol. 658. werwaards men op den 24 Jul. gewezen wordt, met bijvoeging, *dat die Acte onder den Advokaat van den Lande berustende was.* Men konde nu hier denken, dat het *absolute aannemen* zag op de daarna beslotene *Graaflijke waardigheid*, maar hier tegen schijnt aanteloopen de benaming, die er bijgevoegd wordt, van *Hooge Overigheid*, ten ware dit meer uit Staatkundige reden geschied zij. Dit zelfde werd nog in *Maart* en *April* enz. 1582. (16) voordgezet, en men poogde, schoon vergeefs, in 't begin van 't jaar 1582. dit in Zeeland ook doortekrijgen (17), werwaards men Richard Barradot afzond met bericht van de *Opdracht*, *in Julie* 1581. overeenkomstig met hun Verbond van April 1575. en teffens met vermaning aan de Staten van Zeeland, over 't geen *den naastlesten Martii* 1580. *aangaande de Hooge Overigheid van zyne Excellentie is verhandelt, besloten ende onderteykent by Mrs. Jacob Valck, W. Roelsius, Casp. van Vosberge, en R. Barradot* — — *omme die saecke te doen voltrecken, sulks gelegenheid des tyts den dienst van den Lande zal vereischen* —. Evenwel ik hebbe grond om te denken, dat *als toen* reeds in 't geheim gehandeld is, om den Prins de *Graaflijke waardigheid* optedragen, doch dat dit haperende, men zich daarom gehaast heeft, om voor de Afzwering. 1581. hem ten minsten op het vorig Verdrag zijne Regering te

(16) *Res. van Holl.* 28 Maart fol. 146. 14 April fol. 187. 31 Mei fol. 275. Junie fol. 327.
(17) *Res. van Holl.* 1582. fol. 8.

te vernieuwen.' Dit blijkt mij duidlijk uit de *Acte van Acceptatie der Graaflijke Waardigheid*, door Willem zelfs, den 14 Aug. 1582. bij BOR D. XV. bl. 200. *d.* waar hij de toedracht van alles sedert *April* 1580. verhaalt. Maar de zaak, gelijk ik zeide, bleef toen steken, of liever, zij nam een' anderen keer.

Doch in 't volgende jaar 1582. deden de inkruipingen van *Anjou*, en de vermoedens, die op hem vielen, van hooger bedoelingen, de Staten van Holland besluiten, om *de Graaflijke Waardigheid* met *titel*, *macht en aanzien* hem optedragen. Wat *Anjou* betreft, na zijne aankomst te Vlissinge, waar Hij, als mede te Middelburg en Antwerpen, met alle pracht en luister ontvangen en ingehaald werd (18), waren de *Hollandsche Staten* al spoedig bedacht, om niet verder, *dan hoogstnoodig* was, voor 't behoud van 't algemeen *Bondgenootschap* en *de Verplichtingen* daaruit afgeleid, zich met Hem intelaten; en wanneer zij dus hunne afgevaardigden ter Generale Staten naar Antwerpen zonden, gaven zij hiertoe den 24 Febr. 1582. (19) hun een *geheim Berichtschrift* (*Secrete Instructie*) mede, waar bij §. 2. hun verboden wierd iets te plegen tegen de *Pacificatie van Gent*, waardoor *die van Holland onder het gebied van zyne Altesse den Hertog van Anjou*, *zouden mogen worden gesubjecteerd*; VORDER *dan tot nog toe — gehandeld*—. Waarop den 14 *April* (fol. 186.) voorkomt de verwondering der *Staten van Holland*, dat in den

Tweede handeling over de Graaflijke Oppermacht.

Bij gelegenheid van Anjou.

(18) Volg. de *Res. van Holl.* 1582. 10 Febr. Zie BOR D. XVII. bl. 2. WAGEN. D. VII. bl. 423.

(19) *Res. van Holl.* h. d. fol. 37.

den Raad van Staat Brieven aan hun gefchreven waren *op den naam van zyne Hoogheid* (*Anjou*) onder *zyne* hand, *met een Cachet*, *waarop ook 't wapen van Holland*, — *in plaatze van door zyne Excellentie* (Willem I.) . Namelijk de Staten van Holland begrepen 't ftuk in dezen voege, dat zij in zaken van *bondgenootfchaplijke Verplichtingen*, die uit de Verdragen van *Gent*, van *Utrecht*, en van *Bourdeaux* met *Anjou*, fproten, niet *onmiddelijk*, maar wel *middelijk* ftonden onder *Anjou*; dat zij *de bevelen*, daartoe ftrekkende, moesten ontvangen van *den Prins van Oranje*, hun Hoofd en Overheid, die met *Anjou* in verdrag ftond, en wiens wil en goedkeuring alleen hen verplichten kon. Of, en hoe verre nu de Staten gelijk hadden, dat het *wapen van Holland* door *Anjou* niet mogt gevoerd worden, daar hij toch in zijne *titels* ook *Holland* voerde (20), wil ik hier niet onderzoeken. Men leest op den 2 *Junie* (fol. 283.) het bericht, dat het zegel was gemaakt over alle *de geunieerde Provincien*, doch, fchoon dit zonder toeftemming van Holland gefchied ware, vond men echter niet raadzaam, daartegen te *contefteren*. Het voorgemelde en 't meer wezenlijke der *mindere onderworpenheid* wordt ronduit verklaard op den 10 Mei (fol. 234.) waar aan *Anjou* door de Generale Staten tot de oorlogskosten wordende toegeftaan de fomme van *f* 200000:- ter maand; bij die gelegenheid ronduit gezegd wordt, *dat den Eed aan den Hertog van Anjou by de Gedeputeerden van* HOLLAND *en Zeeland niet vorder was gedaan dan als bevestinge van den Eed, die tot*

(20) Vergel. BOR XVII. 9. en XV. 198.

tot Bordeaux gedaan is, en dàt nog onder ACTE *van verzekerdheid voor dié van Holland en Zeeland* (21). Dat dit nu waarlijk zoo geweest zij, blijkt uit de boven [bl. 202.] gemelde verklaring *van Anjou* zelve, gesterkt door de daadlijke kennisgeving hiervan door WILLEM I. aan de Staten van Holland, dat namelijk *Anjou* nu gehuldigd zijnde, verklaard had, *de zaken t'onzen gebiede en administratie te laten, zulks als by de Pacificatie van Gent is gezeid — — zulks wy ook bedacht zyn in dezelve onze Gebied en Regering te continueren:* welk stuk, geschreven uit *Antwerpen* den 6 Mei 1582., als onbekend, ik in de *Bijlagen* op dien dag geplaatst hebbe.

Men verwondere zich dan geenszins, dat die van Holland in geene regelrechte betrekking met *Anjou* wilden staan; maar al wie *Anjou* heeft leeren kennen uit zijn gedrag, behoeft zich ook niet te verwonderen, indien Hij voor zich zooveel zocht intepalmen als mogelijk was, zelfs langs wegen, die niet behoorden. Onder zoodanige wegen bevat ik het geen de *Holl. Registers* opgeven op den 6 Oct. (fol. 475.) dat zijne Hoogheid *Anjou* toestemming verzocht in eene bede van *f* 320000: - ter maand, door zijne *Excellentie;* en dat, als dit geweigerd wierd, hij *de gemeene zaak zoude moeten laten varen, en 't Land dan in gevaar kwam.* Dit kon op zich zelf waar zijn; maar hij voegde er bij eene *bedreiging*, ten aan-

En zijne pogingen

(21) WAGENAAR D. VII. bl. 429. erkent in diervoege ook, dat *Holland* het Verdrag van Bourdeaux uitdruklijk had toegestemd. De bijvoeging *onder Acte* enz. maakte alleen uit de bepaling der Onderwerping.

aanzien des *Volks* of *der Burgerijen*, die van wijder uitzicht was; *sulks, dat zyne Hoogheid ook veroorzaakt en van meening was, alle hetzelve* DE GEMEENTE *te openbaren, omme dezelve bekend te maken en te onderrechten van het devoir, dat by zyne Hoogheid tot conservatie van den Lande is gedaan, en voords te doen verstaan, dat niet by hem, maar by andere oorzaak was gegeven van zwarigheden, die den Lande zouden mogen overkomen, zyne Hoogheid wel wetende, waar hem te vertrekken.* — —

Bij de Gemeente of 't Volk.

Staan we bij dit gezegde een weinig stil! Indien waarlijk bij de *Gemeente*, dat is, zoo als volgen moet, bij de stemming van alle de ingezetenen, en dus zoowel bij de *armen* als *rijken*, bij *kundigen* en *onkundigen*, bij 't *gemeene* volk zoowel als bij *de aanzienlijksten* en meest belang hebbenden uit den Volke, de kennisneming en beoordeeling van de ware belangen des Lands en der waarde der verrichtingen van Anjou, gestaan hadden, 't zij met, 't zij zonder voorafgaande onderrichtingen of voorlichtingen van hunne *Representanten* of *representative Regeringslighamen:* dan had Anjou groot gelijk, aldus te spreken en te dreigen; hij handelde dan overeenkomstig de grondwetten en zijne daarop rustende verplichting: hoezeer de voorlichting van de *representanten* waarschijnlijk den uitslag tegen Anjou zoude hebben veroorzaakt; en zonder voorlichting, het Volk of de Gemeentens gewoonlijk eenen blinden slag slaan, en tot groote verwarring aanleiding geven konden, indien zij eens van hunne *representanten* verschilden. Doch dan was zijne Aanstelling zelf niet wettig geweest, als waarin *de Gemeentens* op die wijze niet gekend waren.

Maar

Maar keeren wij nu het blad om; indien *de Gemeente*, dat is, *het algemeene Volk*, 't zij hoofdelijk, 't zij bij lighamen, zaamgeroepen, volgens de toenmalige erkende Regeerwijze, dat Recht en die bevoegdheid niet hadde, om over *Anjou*'s *en der Staten* daden hun eind-oordeel en uitspraak te doen: zoo kan men het Gedrag van *Anjou* hierin niet anders dan *onwettig*, en *vermetel*, ja tot *oproer* aanhitzend, aanmerken. Wij zullen dit zelfde ten tijde van *Leicester* aantreffen. Het is ten allen tijde de kunstgreep geweest van alle *Volksberoerders*, dat zij, niet te rechtkunnende raken met de ware en gewone Volksoverigheden, *het Volk* zelve in 't spel brengen, en door het zaaien of bevorderen van tweedracht, van oneenigheden en verdeeldheden, hunne misdadige hope van omkeering eenes gevestigden Regeringsvorms of eener vastgestelde Regering, in '*t beroep op 't Volk* stellen. Het klinkt zoo schoon in 't oor van 't gemeen: *wij zijn immers het Volk, en de Regenten moeten doen, wat het Volk wil.* Men verwondere zich dan niet, dat de *Staten van Holland*, door zulke bedreigende aanvallen, dies te ernstiger verdacht waren, om in hun binnenlands-bestuur de banden met *Willem* van Orange, wien zij voor hunnen trouwen Beschermengel hielden, naauwer toe te halen! Immers dit was toen het geval. Toen zij de Verwonding des Prinsen te Antwerpen, en de nieuwe ontspringing der wonde vernamen, en voor zijn leven vreesden; in beide gevallen verklaarden zij niet alleen hunne verslagenheid en verschrikking, maar besloten hunne Vergadering *voorddurend* te doen blijven (*permanent*), om op alle voorval bij de hand zijn. (*Res. van Holl.* 21, 22. Maart

en 9 April 1582.) Ja in zekere *Instructie* van 't Gerecht te Leiden, waarmede zij hunnen Burgemeester *Pieter Adriaensen van der Werff* met den Secretaris *Jan van Hout*, den 13 Sept. 1582. (waarvan ik 't oorspronglijke bezit,) naar Antwerpen bij den Prins van Orange afzonden, verklaarden zij, *dat, zoo 't God gelieft hadde, in zodanich ongeluck* [der kwetzing] *zyn Prinselyke Excellentie tot hem te nemen, zy met 't afsterven van zyn Prinselyke Excellentie* HAER ALLER DOOT VOORZAGEN. — Op den zelfden dag toch dat men ter Staatsvergadering van Holland kennis kreeg, *van den aanslag des Hertogs van Anjou op de Stad van Antwerpen, om die met geweld te invaderen* (22), den 17 Jan. 1583. vindt men, dat *de Vergadering Generaal van de Staten van Holland gehouden is boven op de Salette van zyne Excellentie, aangaande de zelve zake van zyn Excellentie, en is zeker Renversaal aldaar gearresteert, uitgezonderd, dat by eenige Steden daar op es genomen rapport.*

Ziedaar, bij gelegenheid van Anjou's handel, den aanvang der ernstiger handelingen met den Prins in dat allerhachlijkst tijdstip. Men vindt daarop den 26 Maart 1583. (fol. 88.) een beraamde ordre of rang *op het zegelen van de Steden, van 't Renversaal van zijne Excellentie.* Men vindt er bij de namen der Steden, *en derzelver orde zonder prejudicie* (23); zij waren toen

(22) Waarvan zie WAGENAAR, *Vad. Hist.* D. VII. bl. 475.

(23) Zij waren *Dordrecht*, *Haarlem*, *Delft*, *Leiden*, *Amsteldam*, *Gouda*, *Rotterdam*, *Gornichem*, *Schiedam*, *Briel*, *Alkmaar*, *Hoorn*, *Enkhuizen*, *Schoonhoven*, *Edam*,

toen 24 in getal. En daaronder ook nu *Purmereinde*, 't welke van den huize en heerlijkheid van Egmond den 4 Oct. 1582. (24) ontslagen, onder de onmiddelijke beheering of *Graaflijkheid* van Holland gebracht was, terwijl daarentegen, aangaande *Asperen* en *Heukelum*, *als wezende onder partikuliere Heeren*, gezegd wordt, *dat zij bij de andere Steden zullen vervangen worden.*

Zien we nu, hoe dat werk zich vroeger heeft toegedragen. De naaukeurige Geschiedschrijver P. BOR opent hier den weg, en ik zal uit de *Hollandsche Registers*, die hij altijd voor zich hadde, en andere Stukken, tot nog toe onbekend, hem volgen, zoo als hij de toedracht sedert 1582. verhaalt. *Die van Holland*, zegt hij (25), *hebben vorder geprocedeert, en deur Gezanten of Gedeputeerden den Prince boven de* SOUVEREINITEIT *hem alrede opgedragen, voor zoo lange de Oorlog zoude geduren, hebben zy hem ook verzocht en aangeboden de* ABSOLUTE *Souvereiniteit*, GRAAFFELYKHEID, *Hoogheid en Heerlykheid der voorsz. Landen met den aankleven van dien, te willen aannemen, regeren en administreren, in der qualité, naam, en eigenlyke titre als* GRAVE EN HEERE *derzelver Landen. En hoewel de Prince daarin eerstelyk zwarigheid was makende, en niet toe konde verstaan, zoo heeft hy, na dat de Koning van Spanje hem hadde geproscribeert, en*

Men wil hem Graaf maken.

Edam, Monnikendam, Medenblik, Heusden, Woerden, Geertruidenberg, Naarden, Weesp, Muiden, Purmereinde.

(24) Zie *Res. van Holl.* fol. 470.

(25) BOR, *Ned. Ber.* D. XV. bl. 200.

en nu alrede tot tweemaal toe hem moorddadelyk gepoogd had ter dood te brengen, en naar diverse communicatien daarop gehouden, en om de redenen in de Acceptatie uitgedrukt, die aanbieding aanvaardt. Dit verhaal is naar de Letter waarheid, en BOR laat er onmidlijk op volgen *de Acte van Acceptatie* van de *Graaflijke Waardigheid*, door *den Prins*, na lang dralen, geteekend, en den Staten van Holland overgeleverd reeds den 14 Aug. 1582. waarin deze aanmerklijke Beloften voorkomen: *belovende in Princelyke woorden na te komen en de gemelde Staten te bewilligen — alle alzulke Artikelen en Conditien, als by den Hertoge van Anjou in 't Contract van den 24 Jan. 1581. met zyne Hoogheid tot Bourdeaux gemaakt, den Landen in 't generaal, of ook afzonderlyk dien van Brabant, in de blyde* INKOMSTE, *geaccordeert, bewilligd, en bezworen mag zyn, — — en voor zoo vele die op de zaken van Holland en Zeeland mogen worden geappliceert, en de Staten van die zelfde Landen dezelfde Artikelen of Conditien of eenigen van dien, te hunnen meesten voordeel en oorbaar zullen begeren te genieten, en hem eenigzins dienlyk mogen vinden, en daarenboven alle andere poincten en articulen en conditien, die namaals t'onzer Inauguratie, by nadere Capitulatie en handelinge, naar recht en billykheid bevonden zullen mogen worden, te dienen en te behooren.*

Gelijk Anjou was.

Men ziet hier een *Aanbod*, en eene *aanneming*. En zulk *aanbod* was door beide de Provincien reeds in *April* 1580. Staatsgewijze gedaan, volgens het geen in die *Acceptatie* ronduit gezegd wordt. Doch de Staten van *Holland*, hoezeer in 't geheim, schijnen dit omtrent dezen tijd vernieuwd

nieuwd te hebben, en daarop ſlaat deze *Acceptatie.* En dit is dan ook door de *Staten van Zeeland*, ſchoon later, afzonderlijk *geſchied.* Althans in 't jaar 1583. den 28 Oct. (26) berichtten de Hollandſche Afgevaardigden, in de Staatsvergadering van Holland, dat zijn Excellentie hun vertoond heeft, let wel! *zekere Acte ſolemneel van de Staten van Zeeland, zyne Excellentie overgeleverd den 20 Sept.* 1582. *ondergeteikend by den Penſionaris Roelsz, daarby dezelve Staten, als daartoe beſchreven en volkomelyk gelast zynde, hebben gereſolveert, dat men zyne Excellentie voor hem en zyne Erven aanbieden en preſenteeren zal* DEN GRAAFSCHAPPE *van Zeeland* IN EIGENDOM (27), *onder alzulke Poincten en Condi-tien*

Zeeland deed 't eerst het aanbod.

(26) *Reſ. van Holl.* fol. 432.

(27) Wat wil toch zeggen, *het Graafſchap in eigendom?* Is dit denkbeeld voor *vrije* menſchen en burgers niet ondragelijk? En die zulk denkbeeld koesterden, waren dit geen ſlaafſche lieden? Ziedaar vragen, die een breeder antwoord verdienden voor zulken alleen, die of *onkundig* of *bevooroordeeld* zijn. Men leze ſlechts Art. I. van de *Unie van Utrecht*, en men zal den grond der zaak aanſtonds peilen. Aldaar wordt geſproken van de Provincien niet te zullen ſcheiden, laten ſcheiden, *veryreemden*, of *ſepareren*, *by* TESTAMENTE, *codicille*, *donatie*, *cesſie*, *wisſeling*, VERKOOPING — *huwelyk* — *onverminderd eens ieders rechten.* Men heeft ſlechts aantemerken, dat, gelijk menſchen, bewoners van den aardbodem, niet in de lucht zweven; zoo ook geene Maatſchappijen van menſchen kunnen begrepen worden zonder vaste woonplaatzen, of *territorien.* Deze territorien zijn of van kleiner of grooter uitgeſtrektheid. Die van grooter uitgeſtrektheid voerden in die tijden, ook vroeger en later, verſchillende benamingen; bepalen we ons nu ſlechts bij *Hertogdommen*, *Prinsdommen*, *Graafſchappen*, *Graaflijkheden*, *Heerlijkheden.* Op de-

tien van Capitulatie, als by haar Gecommitteerde Raden zullen worden geconcipieert, en dat voorts daarop tot inauguratie geprocedeert zal worden. Doch ook aldaar schijnt dit zeergeheim te zijn gehouden. Ik heb deze *Acte* zelve ontdekt, en haar in *de Bijlagen* op den 20 Sept. 1582. gebracht. Van *Holland* vindt men den 12 April 1582. uitdruklijk het besluit van geheimhouding op 't geen ter Vergadering zal worden gehandeld, Ik stemme gaarn den Hr. *Wagenaar*

ze *Territorien* hadden alle vrije ingezetenen of landzaten hunne eigendommen, vastigheden, vrijheden, rechten en privilegien; maar al het geen die afzonderlijke Landzaten niet konden als hun eigen of bijzonder goed aanwijzen, dat alles was, benevens *het Territoir* zelve in 't gemeen beschouwd, in die tijden, het *eigen goed* of *eigendom* van die familie van een Hertog, Graaf, of Heer, en dit afzonderlijke noemde men *Domeinen*, *Graaflijke*, *Landsvorstelijke*, *Heerlijke Domeinen.* Deze dan kwamen met het Territoir zelf in den boezem en 't bezit van alle de Landbewoners te zamen, of werden het *gemeene goed van 't gansche Volk*, dan, wanneer die eigendomlijke of regeerende familie ophield, uitstierf, of wegraakte, en niet vervangen wierd dan door de zaamgevoegde ingezetenen zelve, 't zij wettig, 't zij onwettig. Wij jaagden wettig *Philips* en zijne *familie* uit dat Erfgoed, en verklaarden hem teffens *de jure* vervallen van 't recht, om de bewoners van dat Landgoed, dat territoir, zijne onderzaten, langer te regeren, en wij vochten zoolang, totdat hij onze vrijheid erkende, van 't territoirrecht afstond, en ons onafhanglijk van zijn gebied verklaarde. Maar men gaf zich nu onder een' ander Vorst, onder *Anjou*, en onder *Willem I.* En met het aanbod en opdracht van het *Graafschap van Zeeland*, als *Eigendom* aangemerkt, deed men dan niet anders, dan dat men weder overgaf den *eigendom* van dat *territoir* met zijne Domeinen, teffens met het recht aan den titel van Graaf vastgehecht, om de bewoners van dat territoir en van die Domeinen, als Landsvorst, te

naar (28) toe, dat er zelfs in Holland nog veel aan dit werk ontbrak; dat de *Acte der Opdracht bezegeld*, en den *Prinse nog moest overgeleverd worden;* dat de *Voorwaarden*, *by zyne Inhuldiging te bezweren*, *nog moesten opgesteld en goedgekeurd*, *en dan eindelyk de Inhuldiging zelve volgen moest: En waarover men niet lang hierna met den Prinse in gesprek trad.*" Maar 't is dan ook slechts in dien zin optevatten, dat hij er bij meldt, dat in *Slachtmaand* van 1582. en *Louwmaand* des volgenden jaars, *in stilte* (29) boven op de *Salette* zijner *Doorluchtigheid*, *met hem*, *over 't stuk der Opdracht gehandeld werd.* Immers men zal mij dan ook wel willen erkennen, (en WAGENAAR in leven zijnde, zoude dit toestemmen,) als ik uit toen nog onbekende Stukken bewijze, 1°. dat na de Aanneming der aange- Holland volgt.

te bestieren, behoudens ieders afzonderlijken *eigendom*, *vrijheden en voorrechten*, en wel *onder alzulke poincten en Capitulatien als zouden worden geconcipiëerd.* Ziedaar het denkbeeld van dien tijd. Men leert er teffens uit het gewicht van die *Opdracht*, waarover nader in den tekst.

(28) D. VII. bl. 512.

(29) De woorden *in stilte* konden aanleiding tot misvatting geven. Zij zien enkel op de geheimhouding der Staten. De *Res. van Holl.* 21 Nov. 1582. fol. 552. zegt: *Is Vergadering gehouden van de Staten van Holland, boven op de Salette van zyne Excellentie*, *aangaande de zake van zyn Excellentie.* En 25 Novemb. fol. 557. *Is by de Staten vergadert boven op den Salette van syn Excellentie gearresteert en onderteekent de Missive aan zyn Excellentie.* En 17 Jan. 1583. fol. 3. *De Vergadering generaal van de Staten van Holland*, *gehouden boven op de Salette van zyn Excellentie.* Door *Vergadering Generaal* versta men *alle de groote en kleine Steden*, 't welk zeker niet *in stilte* kon geschieden.

geboden Graaflijkheid de Staten den 26 Nov. 1582. aan hem verklaren, dat zij door hunne Gemachtigden ontvangen hadden *zijne Acte van Acceptatie* van den 14 Aug. 1582. van *de Graaflijkheid*; dat zij hierover zeer verblijd waren, en hem ten krachtigſten *bedankten*, als eene bijvoeging bij alle zijne weldaden; dat zij zich als *zijne Onderdanen* wederkeerig *verbinden* als aan *hunnen Wettigen Heer*, *Prins en Grave der Landen*, op de Voorwaarden, bij die Acte uitgedrukt; zij beloven, zoodra hij 't geheim wil geopenbaard hebben, hiervan eenen wederkeerigen Brief of *Renverſaal* door de Hollandſche Steden te laten bezegelen; zij verſchoonen hun laat ſchrijven door 't lang achterblijven hunner Gemachtigden (30).

2°. Dat hierop de hem toegezonden *Gedeputeerden*, met eenen Lastbrief en *Inſtructie* terug kwamen, geteekend den 14 Dec. 1582. waarbij de Prins de Staten ſchriftlijk bedankt voor 't aanhoudend Vertrouwen op zijn perſoon in 't danklijk aannemen zijner *Verklaring* van den 14 Aug. 1582.

Ziedaar de *Opdracht gedaan*, en *aangenomen*, en dus eene wederzijdſche *Verbintenis!* Maar nu moesten er nog vier dingen verricht, bij WAGENAAR opgenoemd.

1. De teekening en verzegeling van *'t Renverſaal.*
2. De overlevering van hetzelve.
3. De nader te bepalene *Voorwaarden* of *Capitulatie.*
4. De Inhuldigings-plechtigheid.

De

(30) Zie de *Bijlagen*, den 26 Nov. en 14 Dec. 1582.

De drie eersten hebben plaats gehad; het laatste is door zijn' dood verijdeld. Zien we dit nader.

In de twee eersten waren de Zwarigheden niet gering; zij waren van verschillenden aard, en worden opgenoemd bij BOR, D. XV. bl. 201. Doch zij waren niet tegen den persoon des Prinsen. Alles riep om spoed, en om zijne hulp; de nood des Lands, de aandrang des vijands, de zwakheid der hulpmiddelen, de slapheid van 't bestier, en de oneenigheden onder de bondgenoten, eischten noodige en haastige voorziening op *de hooge Regering*. Zij hadden reeds te voren, den 4 Februarie, (*Resol. van Holl.* fol. 22.) aan den Prins gemeld, dat *de Gedeputeerden van alle de groote en kleine Steden van Holland op den 6 Febr. verschreven waren;* zij hadden hem verzocht, in alle verdere Handelingen met *Anjou altyd L. W. verdacht te willen wezen*, *dat* AAN ZYN PERSOON *en deze Landen van Holland en Zeeland de gemeene zaak zeergrootlyks gelegen was*. Maar de zwarigheden kwamen van buiten aan. Sommigen vreesden, dat het tegen de nadere *Unie* van Utrecht streed, dat Holland afzonderlijk handelde; en daaruit scheuring konde komen. Zij wilden daarom eene *nadere Unie* vaststellen. Anderen (en hierhenen neigden ook vele Staatsleden van Holland zelve wel eens,) begrepen, dat men over alle de Gewesten in 't gemeen moest stellen een *Gouverneur Generaal*, met die zelfde Macht, maar toch met geene meerdere macht bekleed, dan die zulke Gouverneurs te voren onder *den Koning* gehad hadden, en waartoe zij dan den Prinse wilden voordragen; in welk geval die Gouverneur Generaal van zelfs zoude geraakt zijn onder de Oppermacht van 't lighaam der Staten Gene-

Doch de zwarigheden waren velen.

neraal. Anderen meenden; de macht des Prinsen, om den Koning van Spanje en zijne benden tegen te ftaan, was niet genoegzaam, om hen te befchermen, ten ware met *buitenlandfche Macht*, en voornamelijk met die der *Franfchen*, en dat de Prins zelf dit aanried, en die daarom de onderhandeling met den Hertog van Anjou, nietteġenftaande den grooten misftap te Antwerpen, niet wilde afgebroken, maar de banden van Verdrag en verzoening vaster toegehaald hebben, om geen meerder vijanden op den hals te krijgen. Nog anderen, bij het verdrag van Anjou blijvende, met de voorbedingen voor *Holland en Zeeland*, poogden de vorige *Unie*, welke gedurende het Stadhouderfchap van Willem, als *Graaflijk Stadhouder*, tusfchen Holland, Zeeland, en Utrecht, beftaan had, weder te hervatten, en die drie Provincien aan den Prinfe met de Graaflijke Macht en titel optedragen, en alle drie op gelijken voet te ftellen in de geldmiddelen, behoudens de Verdingen der *nadere Unie* van 1579. met de Gewesten. Anderen eindelijk wilden, op het minfte, dat *Holland* dien ftap niet doen zoude dan volmaakt eenftemmig en te gelijk met *Zeeland*, volgens de afzonderlijke Unie van 1576. De meeste Steden van Holland verftonden eindelijk, en, zoo men *Amfteldam* en *Gouda* in zekeren zin uitzondert, volkomen eenparig, dat men moest voordvaren, om in Holland alleen hem die *waardigheid* optedragen; en dan de *pointen van Capitulatie*, daarop gemaakt, na de reeds gedane overgifte van de *Renverfaal-Brieven*, weêrzijds onderteekenen. Dit alles waren de wisfelende onderwerpen der Staatsoverwegingen in Holland op dit ftuk, in de jaren 1582. en 1583.

Wat

Wat de eerste zwarigheid der Utrechtsche *Unie* betreft; men begreep, dat die zwarigheid verviel, als men een *Algemeen Gouverneur* met groote macht, maar bij *bevel-* en *lastbrief* van *de Staten* over alle de Vereenigde Gewesten aanstelde. Dit kwam ook 't naaste bij de oude Regeringswijze, uitgezonderd, dat de Koning weg zijnde, dan de Staten van wegens 't gansche Volk, als deszelfs *Plaatsvervangers* of *Representanten*, zoo als wij nu spreken, de lastgevers zouden zijn. En hiertoe moest dan over eene *nadere Unie* of bekrachtiging der Utrechtsche vooraf gehandeld. En over die nadere *Unie* zegt WAGENAAR (31), dat ter algemeene Staatsvergadering te Middelburg in de Lente des jaars 1583. gehandeld wierd, en dat Amsteldam, daarvan 't Ontwerp willende zien, sedert besloot, zich in dat opzicht te zullen voegen naar 't gevoelen der Staten. Ook scheen daar de Prins niet geheel afkeerig van, om alle oorzake tot *onverstand* en *jalousie* wegtenemen, en, gelijk elders staat, om voor te komen, *dat eenige kwaadwillige* geen *voorwendsel* namen, tot afscheiding van de bezworen Unie (32). Ja men overwoog nog den 10 Jun. (fol. 200.) bij Holland, op 't *Reces* van den 21 April, de *Unie van Utrecht* geheel te overzien, (te *resumeren*). De Artikelen, hiertoe betreklijk, worden aldaar opgegeven. En bij de Generale Staten is dat ook doorgegaan, met bijvoeging, om, op het stuk van den Godsdienst, uit Art. 13. dewijl nu alle de Vereenigde Gewesten den Gereformeerden Godsdienst hadden aangenomen, denzelven nu ook

1. De Unie van Utrecht

(31) *Amst.* D. IV. bl. 37.
(32) *Res. van Holl.* 1583. 6 Mei.

ook voortaan alleen als den *openbaren* te handhaven. Dit geschiedde ter Staten Generaal, den XI Sept., en werd *op rapport gearresteerd* (33).

2. Een algemeen Hoofd over allen.

Gedurende dien tijd, vindt men, op den 21 Jul. (fol. 264.) de Staten van Holland beschreven, om op de Generale Staten-Vergadering, waarin het *Gouvernement Generaal* zou voorgedragen worden, de zaak daarhenen te helpen bestieren, dat dit *voornoemde Gouvernement zijn Excellentie* voor alle anderen bij *provisie gedefereert en opgedragen zal worden, zoowel aangaande Krijgszaken als Politie, zulks die van* HOLLAND *Hem te voren hebben opgedragen, — — mids dat de voorbedingen niet te buiten gingen de limiten van de Pacificatie* [van Gent], *de nader Unie, noch ook van eenige voorgaande Gouvernementen*, en daarbij *een Raad nevens den Gouverneur* gevoegd wierd. Dit was volgens WAGENAAR, D. IV. bl. 38. ook toen nog 't gevoelen van Amsteldam, namelijk, om te stemmen *tot aanstelling van eenen Gouverneur Generaal, die zekere Raden nevens zich hebben zou.* Indien dit ware doorgegaan, zoude en de *Graaflijke Opdracht* aan den Prins en de handel over de *herstelling van Anjou* geheel hebben kunnen wegblijven.

3. Vrees voor Anjou's haat.

Men had zelfs, sedert Anjou's aanslag op Antwerpen, in Holland geheel geen ooren, om nader met hem te handelen (34). Doch de Staten Generaal, benevens den Prins, die deze zaken in haren zamenhang mogelijk dieper inzagen, neigden meer tot verzoening met *Anjou*; en die Verzoening liep aldaar zooverre, dat Holland den

15

(33) BOR D. XVIII. bl. 35. a.
(34) *Res. van Holl.* 11 Febr. 1583.

15 *Junie* (fol. 226.) besloot, de *poincten* van *verzoening* goedtevinden, mids die van Holland zich niet verder zouden inlaten dan volgens *het Tractaat van Bourdeaux*, behoudens de gemeene Verdediging: door welke *mids* of voorwaarde zij ook ten aanzien des Prinsen in hun geheel bleven. Doch het schijnt, dat de *nood des oorlogs en de behoefte van geldmiddelen* en van *Verdediging* zoo nijpend wierden, dat zij den 13 Aug. besloten (35), om *zeven Gecommitteerden naar zyne Doorluchtigheid in Zeeland te zenden, om hem met raad en daad in deze perplexiteit te assisteren* — — „ En hem ernstig te verzoe„ ken en aftevragen, of hij met Gods hulp en „ met 's Lands medewerking, en met onderhoud „ van goeden regel op alles te stellen, kans zou„ de zien, om 't Land te behouden, zonder „ vreemde HEEREN; — zij voor zich waren bereid, „ hun *Quote* daartoe op te brengen." Deze *Gecommitteerden* zond men den 24 Aug. aan Hem af, met eene *Instructie*; en men zette in die *Instructie* uitdruklijk: *niet geraden te vinden om met de Francoysen* (dat is, met Anjou) *eenigzins wederom in handel of communicatie te treden, overmits de groote opspraak en calumnien, die onder de Gemeente zyn gerezen.* Gelijk nu tot het bewerpen dezer *Instructie*, zoo werd ook tot het *overbrengen* derzelve onder anderen benoemd de toenmalige Pensionaris van Rotterdam, *Johan van Oldenbarneveld.* De *Instructie* zelve is in de *Registers van Holland* (36) en bij P. BOR (37), en

(35) *Ref. van Holl.* fol. 300.
(36) Ibid. 25 Aug. fol. 321.
(37) BOR D. XVIII. bl. 30.

Willem I. handelt met *Anjou.*

en wordt genoemd *Remonstrantie, by forme van Instructie, die Gecommitteerden — — van wegen en door last van de Staten van Holland zyne Princelyke Excellentie zullen hebben te doen.* Dit Vertoog, *mondelijk* en *schriftlijk* gedaan, is in vele opzichten zeermerkwaardig, 't zij men lette op de persoonen, *de Staten* en *den Prins*, en hunne onderlinge betrekking, 't zij op de Onderwerpen, waarover het verzoek der Staten ging, 't zij op den toestand der Landen en hunnen nood, 't zij op 't gewag van *de Gemeente* en 't beroep op derzelver belang en stem (38), 't zij op 't hoofdpunt, de *afrading* van naderen handel met *Anjou.* De aanhef zelf, in den mond der Staten, of van wegens hun, heeft iets bijzonders: zij spreken in dezer voege den Prins aan:

De Staten raden het af.

„ *Doorlugtige Hooggeboren Furst, Genadige Heere!*

„ *De Edelen en Gedeputeerden van de Steden van Holland, representerende de Staten van den zelven Lande, hebben ons gelast aan Uw F. G. te reizen, en dezelve aantebieden haren onderdanigen dienst, om U F. G. te assisteren na haar uiterste vermogen.*" Zij verklaren, hoe noodig het zij, om eens een vaster voet op de Regering te stellen, om in alles te voorzien, en zonderling, *om alle oorzaken weg te nemen, waardoor het gemeene Volk tot eenige alteratie zoude mogen gebracht worden, aanmerkende (na haar oor-*

(38) Men kan dit noemen *l'Opinion publique*, waarmede NECKER in zijn Werk, *de la Revolution de France* zeerveel ophad; maar waaromtrent eenige goede bedenkingen voorkomen in *l'Espr. des Journ.* Mai 1797. p. 92.

voordeel) de geheele ſtaat van den Lande met de hulpe van God, en U. F. G. door de goede wille en onderdanigheid van de Gemeente moet onderhouden worden. Zij achten daarom hoognoodig, dat hij geen verder vertrouwen op Anjou ſtelle. Het was niet noodig, het voorgevallene met Anjou optehalen; hoe de Gemeente daarover denkt; en hoe de handel met Anjou ten kwaadſten geduid wordt, en dat de *Stedelijke* Regeerders daar best van kunnen oordeelen; zij zijn wel verzekerd, dat de Prins niet dan 't gemeene welzijn daarmede beoogt, en bijzonder, om daardoor eenmaal uit den oorlog te geraken; en zij voegen er eindelijk bij, *dat de Staten bekennen, dat ſy hen der Heeren of groote Perſonagien zaken zeerweinig verſtaan;* maar zij beroepen zich op 't kwaad gevoelen tegen de Franſchen, zoo bij *de Gemeente* als het *meestendeel der Regeerders van de Steden*, en vooral wegens derzelven ontrouw; zij maken over die achterdocht, en over 't gewicht daarvan bij de *Gemeente* dezer Landen, deze bijzondere aanmerking: *ende verſtaan de Staten, dat de zaak van deze Landen niet wel vergeleken mag worden met de handeling, die de Heeren en Perſonagien met den anderen aangaan, zoo zy dezelve zonder de* GEMEENTE, *by middelen van finantie en anders, voor ettelyke jaren konnen dryven en ſtaande houden; daar ter contrarie den handel van deze Landen, zonder de goede wille en onderdanigheid van de Gemeente, van welke alle middelen moeten procederen, te houden ſtaande, niet mogelyk is, zoodat dezelve goede wil en onderdanigheid van het gemeene Volk weggenomen zynde, niet anders*

volgen mag dan den geheelen ondergang van den Lande, als U F. G. zelfs kennelyk is. — [Gewichtige waarheden voorzeker!] Zij dringen daarom bij den Prins aan, om zijnen invloed bij de Staten Generaal te gebruiken, om hun dien handel afteraden, en om veeleer orde te stellen, zoo op de toestemming van de behoorlijke autoriteit aan Hem te geven, als om de middelen van Verdediging aan te schaffen, waartoe die van Holland bereid waren; en zij besluiten alles met deze bede: „*Wy bidden U F. G. onderdaniglyk op deze onze korte Remonstrantie naar uwe wysheid, voorzichtigheid en goede discretie een goedertieren inzien te willen nemen, als den dienst en staat van het gemeene Vaderland is vereischende, en hem verzekerd te houden, dat de Heeren Staten niet lichtvaardelyk, maar met goede Deliberatie, ook L. W. na voorgaande communicatien en beraadslagingen daarop in de* VROEDSCHAPPEN *van* ALLE *de Steden gehouden, beweegt zyn om ons — — met dezen last alleen aan U F. G. te senden — — verzoekende zeerernstlyk, dat U F. G. goede geliefte zy, hierop* EEN GENADIG ANTWOORD *met den eersten te willen geven.*" — (39) Men vindt op den 14 Sept. ter Staatsvergadering de kennisgeving van dat verrichte, zoo *mondling* als

(39) WAGENAAR heeft noch in zijne *Vaderl. Historie*, noch in die van *Amsteldam*, zooveel ik weet, van dit gewichtig stuk, dat veel lichts verspreidt, gesproken; maar daarentegen het Vertoog van *C. P. Hoofd* tegen 't *opdragen* der *Graaflijke Regering* aan den Prins, (waarvan hierna) tot tweemalen toe, ons in 't breede te lezen gegeven. Waarom toch niet van wederzijde de zaken vermeld?

als *schriftlijk*, benevens het antwoord van zijne Doorluchtigheid op hetzelve (40). Volgens dit bericht hadden zij den Prins gezegd, dat de handel in de Staten Generaal, bij Holland, zoozeer verdacht was, dat men niet alleen *kwalijk* van *den Hertog*, maar ook *van zijne Excellentie sprak.* Zij hadden ook met goedvinden van zijne Doorluchtigheid eene *Remonstrantie* overgegeven, *op den naam van een goed Patriot*, zoo voor de Staten Generaal als voor elk en een iegelijke Provincie (41). In het daarop gevolgde Antwoord des Prinsen, (geteekend, *Middelburg* 6 Sept. 1583.) „ bedankt hij de Staten voor hunnen goeden wil; hij blijft volharden in zijne liefde en gunst te hunwaard; hij acht het voor een bewijs hunner genegenheid, dat zij die *Remonstrantie* doen, en hem onderrichten *van de genegenheid der Gemeente*; zij doen hem daar vriendschap mede; hij wenschte *altijd verwittigd te worden van 't* geen den dienst des Lands vordert." Hierop laat hij volgen een verhaal van vroeger tijd; wat met zijne Hoogheid van Anjou van zijne eerste aanneming af, ook reeds voor de Gentsche Bevrediging was gehandeld. Men had dien Hertog in den nood eerst aangezocht. Hij was met krijgsmacht te hulp geschoten. Men wilde hem als Schutsheer aannemen. *Vlaanderen* had daar 't eerst op aangedrongen; en op dien tijd, dat hij, Prins, in den Haag was, *toen de Staten van Holland*, *benevens die van Zeeland L. W. Hem voor 't eerste de eere deden*, *van hem de Hoogheid en* GRAAFLYKHEID *van Holland* te

Antwoord des Prinsen.

(40) Fol. 343, 349.
(41) Fol. 349.

en Zeeland aantebieden (42), „ zonden zij ook „ Gedeputeerden om de handelingen met Anjou „ te volbrengen. Na 't voorgevallene met An- „ jou te Antwerpen, had Hij voor zich dien han- „ del niet willen afbreken, maar hij wilde het „ Land in zekerheid helpen stellen — — Hij „ was er ook voor, om met Gods hulp, en met „ eigen Landsmiddelen Volk en Land te redden, „ maar men moest zich geen meerdere vijanden „ op den hals halen. Hij was *verwonderd, dat* „ *de Gemeente binnen Holland,* IMMERS *de Sta-* „ *ten van den Lande, of* EENIGE *Lidmaten van* „ *dien, in achterdenken kwamen te vallen, dat* „ *zyn Excellentie met de Franchoisen of andere* „ *iet zoude willen handelen, dat tot haar ach-* „ *terdeel zoude mogen wezen, aangemerkt zy* „ *wel weten het geen tusschen henlieden en zyn* „ *Excellentie is getracteert, en zy kennis hebben* „ *van de Verklaring en beloftenis by zyn Excel-* „ *lentie tot hun ernstig verzoek aan henlieden* „ *gedaan, ook van opene brieven onder zyn hand* „ *en zegel hun daarvan verleent, waardoor zy* „ *zich behooren te verzekeren van de oprechte* „ *meening en gemoed van zyne Excellentie, ge-* „ *lyk hy zich verzekert van de hunne, zonder* „ *eenig achterdenken.*"

On-

(42) Daar zijn tijden en omstandigheden, waarin alle *waarheden* niet willen gezegd zijn; maar ook zijn er tijden, dat men noodig acht, sommige waarheden met zachtheid en zoetheid te zeggen. 't Schijnt, dat de Prins toen oorbaar dacht, om de waarheid, dat de Staten zelf hem alvroeg *de Graaflijkheid hadden aangebodnn*, op eene voorzichtige wijze onder de aandacht te brengen.

Onder de schorse van deze laatste bewoordingen, dunkt mij, liggen twee Staatkundige bijzonderheden verborgen, die hier aanmerking verdienen. De eerste is, dat, daar de Staten of hunne Afgevaardigden zoo ruimschoots over *de opspraak der Gemeente* of *der Gemeentens* uitgeweid hadden, de Prins, behalve het betoon van zijne Verwondering, dit meer schijnt te bepalen tot enkele *Lidmaten* of *Staatsleden*; hij is *verwonderd* (zegt hij) *dat de Gemeente*, IMMERS *de Staten van den Lande, of* EENIGE *lidmaten van dien in achterdenken komen te vallen.* Het woord *immers*, zooveel zeggende als *ten minsten*, heeft toch hier een vernaauwende kracht! De zaak zelf kan men niet beoordeelen! Maar toch de Prins was ook niet van zaken onkundig; hij wist zeerwel, wat invloed de Magistraten op de Gemeentens hadden. Mogelijk heeft hij hun dit bedektlijk willen onder 't oog brengen. De tweede bijzonderheid is, dat hij met het gewagen van de Handeling met hem, en van *zijne Beloften, Hand* en *Zegel*, waarbij de reeds opgedragene *Graaflijke Macht*, door hem was aangenomen, hen heeft willen overtuigen, hoe onmogelijk het ware, dat Hij iets ten aanzien van *Anjou* zoude willen doen, dat daaraan nadeelig konde zijn, of op iets anders konde uitloopen dan op de noodzakelijke *Algemeene Verdediging.* Hij laat er daarom onmiddelijk op volgen, „ *te hopen dat ook de Staten geen nadenken hebben genomen op zyne beloften en verklaring, doordien het effect van dien voor een tyd is gebleven berustende, en zyn Excellentie op het aanhouden van de Staten — — niet in Holland is gekomen, om de zaken te voltrekken — gemerkt — — de oorzaak,*

Aanmerking hierop.

zaak, waardoor Hij voor een tyd geraden vond hetzelve uitteſtellen." Hij voegt er bij, dat de dag van den 15 Febr. daartoe *aangeſtemd*, door 't onvoorzien geval met de Franſchen niet heeft kunnen gehouden worden, ten ware hij door zijne overkomst in Holland alles in 't uiterſte verloop gebracht hadde." — Uit welke woorden men teffens deze twee zaken leest, 1°. dat de *belofte en verklaring* van den Prins reeds hare volkomenheid zouden gekregen hebben, indien dit onvoorziene toeval van Anjou er niet tusſchen gekomen ware. 2°. Dat de dag van 15 Febr. reeds bepaald, maar de perſoonlijke Overkomst des Prinſen daartoe vereischt ware. 't Welk toen niet mogelijk was geweest. „ Hij verklaart voords, met genoegen hunnen goeden wil te vernemen; verzekert hun van den zijnen, en hoopt binnen kort in Holland te komen, om op alles ordre te ſtellen."

Volledig beſluit tot de Opdracht der Graaflijkheid

't Was dan de vrees voor *Anjou*, die op Hollands Raadplegingen zoo veel indruks maakte. Dit nu had ten gevolge, dat men meer en meer ernstig bedacht wierd, om 't begonnen Werk te voltrekken. Wij zagen boven, hoeverre men tot in Maart 1583. met *de Verzegeling* gevorderd was. Bor verhaalt (43), „ dat *de* „ *Staten van Holland de zaak* niet langer wil- „ den uitſtellen, maar den 26 Maart 1583. be- „ ſloten, dat de Brieven, (anders 't *Renverſaal* genoemd,) waarop *zij den Prinſe van Oranje* „ *tot Grave van Holland* aannamen, en hem het „ voornoemde *Graafſchap* met alle gezag, wa- „ penen, en titelen opdroegen en overgaven, „ zou-

(43) B. XV. bl. 201.

„ zouden opgemaakt, en bij de Edelen en alle
„ de Steden van Holland onderteekend en *beze-*
„ *geld* werden; welk ook is gemaakt en van we-
„ gen de Ridderschap en Edelen is geteekend,
„ uit den naam van alle de Edelen, bij Van Eg-
„ mond, Wyngaarde en Mathenes, elk met zijn bij Brief
„ bijzonder zegel in rooden wassche; *en ter or-* en Ze-
„ *donnantie van* de Burgemeesters en Regeer- gels.
„ ders *van alle de Steden van* Holland, bij hare
„ Secretarissen, met uithangende zegelen derzel-
„ ver Steden, *in groenen wassche*," zijnde ten
getale van 25 Steden, met name en in orde, Dordrecht, Haarlem, Delft, Leiden, AMSTELDAM, GOUDA, Rotterdam, Gorkum, Schiedam, Briele, Alkmaar, Hoorn, Enkhuisen, Schoonhoven, Edam, Monnikendam, Oudewater, Woerden, Medenblik, Heusden, Geertruidenberg, Naarden, Weesp, Muyden, Purmereinde.

Dat nu die ordening der Steden geschiedde, Bij Over-
behoudens elks recht, verklaren de Staten van gift van
Holland zelf op dien dag, den 26 Maart in Hun 't Ren-
Registers: Geresolveert, dat het Renversaal van versaal.
zyn Excellentie wordende overgeleverd, zal bezegeld worden by drie van de oudste Edelen — en dat de Steden in alzulken ORDRE *zegelen zullen, als dezelve te voren gedaan hebben, zonder* PREJUDICIE *van iemands gerechtigheid* —. Men vindt alle die 25 Steden in ordre opgenoemd, den 5 *April*, *fol.* 97. Dit verhaal van P. BOR, wat den grond der zaak betreft, is volkomen waar; doch 't geen hem niet bekend was, is dit; dat wel op dien 26 Maart *besloten* is het *Zegelen* van het *Renversaal* van de zijde der Staten, aan den Prins overgegeven, bevattende de *Acte van Acceptatie*, van *Hem* als *Graaf*; doch dat de de-

delijke *teekening* en *zegeling* op *dien dag* niet door allen *geschied is*, of konde geschieden. Alleen was *gearresteerd* en *besloten*, eerstdaags *by drye van de oudste Ridderschappe ende Edelen, mitsgaders allen den bovengenoemden Steden met heuren Zegelen van Verbande of secrete Zegelen — besegelt te sullen worden.* Ik bezit het Afschrift van die *Eerste Acte*, zoo als zij door *de Edelen* en eenige *Steden* op dien zelfden dag schijnt verteekend en verzegeld te zijn; en, dewijl zij wel bij BOR gewaagd, maar nergens uitgegeven is, hebbe ik dezelve op den 26 Maart 1583. in haar geheel in de *Bijlagen* geplaatst. Dit zelve moest nu door alle de Steden nog rond gaan. Hiertoe werd eene bezending gedaan, en daartoe benoemd Jonker *R. van der Boitzler*, de Advokaat van Holland, Mr. P. Buis, en Dr. *Fr. Maelson.* Te Amsteldam gekomen, werd bij de volle Vroedschap den 26 April 1583. verklaard en besloten (44), „ dat, schoon zij wel geraden vonden, in deze tijdsomstandigheid met *de Verzegeling* wat te wachten, zij echter te vreden waren dezelve te doen, onder beding, dat de *Staten* eerstdaags *traden in Capitulatie*, en voords *tot inauguratie en huldiging* van zijne *F. Genade, als* GRAVE EN HEER, om *alzoo* alle *Magistraten en Ingezetenen op eenen tijd* in Eed te brengen, en alle verscheidenheid van Eeden voortekomen; en dat middelerwijl het Verzegelde *Renversaal* bij de Staten *bewaard* zal blijven, totdat met gemeene bewilliging tot *Overlevering* of anderszins zal besloten worden: dat zij anders in die Verze-

(44) Zie dit merkwaardig en onuitgegeven Besluit in de *Bijlagen*, den 26 April 1583.

zegeling niet wilden gehouden zijn." Zie daar den Voet, waarop Amſteldam toen gezegeld heeft. Men ziet 'er uit, dat Amſteldam het Werk wilde beſpoedigd hebben, zoo van de *Capitulatie* of de bijtevoegene Voorwaarden, als van de *Inhuldiging* zelve, maar volle eenſtemmigheid begeerde: 't welk verre af is van 't gewone verhaal, hoe men ook over de geheime drijfveeren moge oordeelen! Hiertoe gaven de drie Staatsafgezondenen aan Amſteldam eene ſchriftelijke Verklaring af, *ten zelfden* dage, waarbij zij beloofden, de dus *verzegelde Renverſalen* ter Staten-Vergadering te zullen inbrengen, om op *de Overlevering* dan verder te raadplegen (45). Zie daar de Verzegelingen!

Nu waren alle deze Verzegelingen reeds den 7 Mei geſchied; en men zoude toen bij de Staten op *maandag* eerstkomende *na den 7 Mei* zijn overgegaan tot de *Overlevering;* maar toen beſloot Amſteldam, *van Stadswegen in die Overlevering* niet te ſtemmen, voordat *Zeeland* en *Utrecht* daarin mede toetraden; en dat de *Burgerij* daarover gehoord hunne *toeſtemming* gegeven had. Ook de Overlevering *niet te doen*, voordat de Prins in perſoon in Holland kwame, en hij met de Staten en elke Stad over hare Gerechtigheden vereenigd zoude zijn; dat ook *de Geunieerde Provincien*, daarover gehoord zijnde, die aanſtelling *als Grave van Holland* goedgekeurd hadden, om alle ſcheuring en twist onder de Provincien te ſchuwen; dat de Brieven van *Renverſaal* inmiddels in de geheime Kas van Holland bewaard bleven. Voords aantuiging doende,

(45) Zie de Bijlage, den 26 April 1583.

de, van *niet-verzegeling*, indien men deze punten niet vooraf liet gaan. Hieruit blijkt, dat Amsteldam die gewichtige zaak niet ten halve, maar in volle zamenstemming met *Zeeland* en *Utrecht* wilde volbrengen; dat zij de goedkeuring der *Staten Generaal* vorderde; en de *Stadsburgerij* daarin wilde kennen. Of dit alles nu geschied zij, met oogmerk, om, gelijk men zegt, eene spaak in 't wiel te steken, of wel, om den weg te banen, tot eene vollediger, en algemeener, Aanstelling van den zelfden Prins, 't zij tot *Graaf*, 't zij tot *Algemeen Hoofd* of Gouverneur over *de gansche Unie*, is eene bij mij niet uitgemaakte zaak. Het schijnt, dat Amsteldam meer helde om hem tot *Gouverneur Generaal* over de *Unie* aanteſtellen. Dit merkten wij boven uit WAGENAAR D. IV. bl. 38. reeds aan. Wat de *Generale Staten* betreft; die zaak was voor den 13 Mei reeds uit den weg geruimd. De Staten van Holland hadden den 6 Mei een' breeden brief hierover aan alle de Provincien, en ook aan *de Staten Generaal* geschreven, welken Brief BOR (46), als enkel aan *Utrecht* geschreven, ons opgeeft; en wiens merkwaardige inhoud hierna zal volgen. Wij leeren inmiddels veel bijzonders, ten dezen aanzien, uit eenen aanmerklijken Brief des Prinsen van den 13 Mei 1583. tot heden nooit bekend, en daarom ook hier, op dien dag, in de BIJLAGE geplaatst, waarin hij de Staten betitelt met: *Edele*, *Erentfeste*, *Eerzame*, *Hooggeleerde*, *Discrete*, *Lieve*, *Besundere*, en zich teekent: *u lieden zeer goede Vrund*, *Guill. de Nassau*, Hij bericht daarin, uit

(46) B. XV. bl. 201—203.

uit Antwerpen, dat hunne Misſive, *aan de Generale Staten*, als ook, aan *de afzonderlijke Provincien* geſchreven *over hunne Opdracht der Graafſlijkheid*, waarvan hij het *dubbel* ontvangen had, bij de *Algemeene Staten* wel waren opgenomen, en goedgekeurd, en daardoor alle onverſtand over de zaak, ſedert zij ruchtbaar wierd, was weggenomen; dat het meeste deel der Staten Generaal alle *goed genoegen aan den inhoud der Brieven gehad had* (47), en door hunne bijgevoegde verklaring van 't onderhouden der Unie, *alle aanleiding van Reconciliatie met Spanje* was afgeſneden; bedankende hen voor hunne liefde hemwaards, en verzekerende de Staten van zijnen oprechten ijver voor 's Lands belangen, en zijne meeninge, om *met hunnen goeden Raad en advys*, alles te regeren tot *Gods* eere, *'s Lands* dienst, en voorſpoed der *Onderzaten.*"

Wat *Zeeland* betreft; deze Provincie had, als boven, reeds den 29 September 1582. daarin toegeſtemd. 's Prinſen Brief van 13 Mei bracht mede, dat de Gemachtigden van Zeeland de zaak ook hadden goedgevonden, en aan de Staten van Zeeland een dubbel gezonden was, alzoo die nog niet *gereſolveerd* waren.

Van *Utrecht* zal ik ſtraks nader zien. Daar bleef alleen over, dat de Vroedſchap van Amſteldam *het lighaam der Burgeren* ook daarop wilde geraadpleegd hebben. Doch dit was eene vordering, welke wel voorzichtig was, maar tegen het Staatsbeſluit van 23 Maart 1581. aanliep.

De Stad *Briele* maakte eene zwarigheid van geheel anderen aard. Zij verlevendigde den

16

(47) Vergel. *Reſ. van Holl.* 17 Mei 1583.

16 Mei het oud Verschil, over hare onderhoorigheid aan 't Hollands Graafschap; de Staten noemden dat eene *voorgewende* zwarigheid. Maar die van den Briel deden *eene presentatie*, *waarop zijlieden te vrede waren de Verzegeling van gelijken te doen als bij den anderen Steden* ALREEDE *was gedaan.* De Staten verklaarden, dat *die van den Briele door 't zegelen van die Brieven Renversale niet anders noch wijders onder de Graaflijkheid van Holland begrepen zullen zijn, dan zij onder dezelfde Graaflijkheid begrepen zijn geweest — onder den Koning van Spanje.* Dit geschiedde den 21 Mei 1583. (zie BIJLAGE op dien dag,) en hiermede was ook die zaak vereffend!

Dat nu dit *Renversaal* waarlijk is *overgeleverd*; dat het in de Steden met Stads *Zegelen* bekrachtigd, en door de *Secretarissen* geteekend is: zulks getuigt het nog aanwezige *oorspronglijk Stuk op Perkament*, 't welk bewaard wordt in de *Archiven* van *het Huis van Orange*, waar ik het zelve met eigen oogen gezien, en onderzocht hebbe. Zijn aanhef luidt dus: *De Ridderschap, Eedelen ende Steden van Hollandt, Dordrecht* (enz. tot) *Purmereynde, Staetsgewys* VERVANGENDE *allen anderen* (48) *cleynen Steden, Vlecken ende Heerlyckheden van Hollandt ende onder Hollandt behoerende, in desen nyet benoempt, doen condt eenen yegelick.* — — En het slot: *Aldus gearresteert ende den sesentwintichsten Marty XV^c. Drientachtich by den Staten int generael goetgevonden ende besloten, eerstdaechs by drie van de outste van de Ridderschappe ende Eede-*

(48) Dit zag ook op *Heukelom*, *Asperen* enz.

Eedelen, mitsgaders allen de bovengenoemde Steden mit heuren Zeegelen van Verbande ofte ſecreete Zeegelen in zulcken ſaecken gewoonlick te gebruycken, bezeegelt TE ZULLEN WORDEN. Dit *Renverſaal* heeft niet alleen de Prins gehad, maar *de Staten* hebben er een *Dubbel* van voor zich gehouden. Dit zelve is nog in de Staats-Archiven aanwezig, en wordt gewaagd in de *Boeklijst* der Stukken, in het *Bruine Kasje*, N°. 281. op den titel: *Originele Brief van Ridderſchap en alle groote en kleine Steden van Holland, den Prins van Orange aannemende als Graaf en Heer*, 26 *Maart* 1583. *bij drie van de oudſten van de Ridderſchap en van alle de groote en kleine Steden, geteekend met* 28 *Zegels.*

Daar is ſedert de Afzwering van Philips tot op dezen huidigen dag, mogelijk geen één Staatsſtuk of *Charter* voorhanden, 't welk met zoovele plechtigheid, omſlag, verzekerdheid, goede trouwe, en algemeene overgegevenheid van wederzijde, vervaardigd, bekrachtigd, uitgewisſeld, en met alle omſlachtigheid van *zegeling* en *onderteekening* bevestigd is, dan deze verklaarde *Opdracht* der Graaflijkheid, bij *Brief* en *Zegel* van zulk een aantal Steden (49).

Dit Stuk was dan in dien vorm opgeſteld en geſchreven, om in alle de Steden, door eene *Commisſie gezegeld* te worden; welke Verzegeling dan ook daadlijk geſchied is. Aan dat oorſpronglijk Stuk, door mij gezien, hangen nog gaaf

(49) Ik heb achter de *Bijlage*, 26 Maart 1583. opgegeven een kort Bericht van deze Zegelen, zoo als zij nog tegenwoordig hangen aan den *Renverſaalbrief*, in 's Hage berustende.

gaaf 28 Zegels, de drie eersten van de Edelen in *rood wasch*, de 25 anderen in *groen wasch*, met de *onderteekeningen* der *Secretarissen* er bij, op den pergamenten band, ook die VAN AMSTELDAM en GOUDA; dat van *Amsteldam* vertoont *het oude Schip*, met de *wapens van Persyn*, in de hand eens ridders, en op den voorsteven, met dat van *Henegouwen* in de hand des anderen ridders. Ter zijde leest men duidelijk 1487. En 't omschrift is zooverre 't leesbaar is: *Sigillum Secretum* (opi) *di Amstelredamensis;* zoo als 't bij WAGENAAR (50) afgebeeld wordt. Het Tegenzegel is de gewone *Koninglijke Kroon* (geen *Keizerlijke*, een misslag onzer Historieschrijvers!) van *Maximiliaan*, met het *Kruis* er op. Het Zegel van *Gouda*, schoon zonder *Tegenzegel*, is het gewone oude Zegel, de *Starren* in eenen slingerkrans, met een duister omschrift, vol letters, maar geschonden.

Ook bezegeld door Amstel-dam en Gouda.

Ten aanzien van de kleine Steden is opmerklijk, dat sommiger Zegels alle teekens hebben van *nieuwe snede* of *nieuwheid*. Zoodanigen zijn die van *Medenblik*, *Heusden*, *Weesp*, *Purmereynde;* welk laatste verbeeldt een nieuwgesneden Scheepsloep, door vier man voordgeroeid, met een langen wimpel van achter, in een fraai bloemwerk geplaatst. Van de Letters is leesbaar *S*'. - — *Purmerendi* — —. Welke nieuwheid doet vermoeden, dat die Zegels, 't zij binnen dien korten tijd, dat die Steden ter Vergadering verschenen, 't zij tot het bijzonder oogmerk der Zegeling voor die Opdracht gesneden zijn.

en door de kleine Steden.

De dubbele aanwezigheid van 't Stuk zelf, op

(50) *Amsteld.* D. X. bl. 33.

op die wijze, kan elk overtuigen, dat, wat ook wegens die Opdracht der Graaflijkheid zelve, als niet tot volkomenheid gebracht, in de *Refolutien van Holland* later gevonden wordt; wat ook WAGENAAR in zijne *Vaderlandfche Hiftorie*, en *Befchrijving van Amfteldam*, en anderen, als door *Amfteldam* en *Gouda* geweigerd, wordt aangevoerd, zulks niet ziet op de gedane *Zegeling* en *Opdracht* zelve, maar flechts op het later voltrekken van de zaak, alzoo in 't ftuk zelf het Befluit was, dat *het bij de Steden bezegeld* ZOUDE *worden*, en 't welk dan ook werklijk voor de Overgifte gedaan is; of wel bijzonder, alle die bedenkingen flaan op de later gedane *Overlevering* van het reeds gezegelde *Renverfaal*, of veel liever op de latere *Raadplegingen*, wegens de *Poincten* en *Voorwaarden*, die naderhand met goedvinden van den Prins zouden opgefteld worden, en waarop men tot de plechtigheid der Inhuldiging, (*Inauguratie*) bij wijze van *Capitulatie*, zoude overgaan. Dit *Renverfaal* toch is later overgeleverd. Ten dien aanzien leest men op *den 5 April*, dat *het Renverfaal*, *na voorgaande Communicatie*, *by de Edelen en voorfz.* [25] *Steden en by haar gemeen Advis goedgevonden en gearrefteert is*, en daarop den 21 Mei (fol. 169.) *dat de Brieven van Renverfaal zyn bezegeld en geteekend* BY DE EDELEN *en* ALLE DE STEDEN, uitgezonderd den *Briel*, *wegens eenige Verklaring*, *die zy niet konde accepteren* (51). Men befloot, dat de Advokaat die Brieven zoo lang onder zich houden zoude, totdat op *de Overlevering* zoude voorzien zijn.

De

(51) Men zie van die Verklaring, boven bl. 316.

Zwarigheid bij Zeeland.

Die *Overlevering* was den 24 en 27 Oct. nog niet geschied; toen wilde men 't gelijklijk met Zeeland doen (52). Sedert weigerden *Amsteldam* en *Gouda*, en men maakte bedenking, of *Zeeland* vooraf daarin niet moest gekend worden (53). Hierom vond men den 1 Oct. goed; *bij zijne Excellentie* (wiens overkomst intusschen plaats had,) te gelasten, dat aan *alle kleine Steden zal geschreven worden*, met bijvoeging (fol. 394.) om *met volkomen last te zenden, ook om te adviseren en te helpen resolveren, in wat manieren, volgende de beloften, zyne Excellentie gedaan, geprocedeert zal worden in het* OVERLEVEREN *van de* BEZEGELDE BRIEVEN *van Renversaal aan zyne Excellentie, en tot voltrekking van de zaak met dezelve zyne Prinsel. Excellentie.* Het stuk *van 't Renversaal* werd naderhand afzonderlijk overwogen, en eindelijk besloten, den 13 Nov. (fol. 344.) *hetzelve* aan zijne Doorluchtigheid OVERTELEVEREN, *niettegenstaande Amsteldam* en *Gouda* daarin *alsnog* niet toestemden.

Bij Amsteldam en Gouda.

En eindelijk wordt den 7 Dec. (fol. 486.) bericht, dat *by den Hr. van Boetzeler, in presentie van de Heeren van Schagen, Noortwyk, Mathenes, Poelgeest, Nyvelt, d' Advocaat ende alle de* GEDEPUTEERDEN *van de Steden, uytgezonderd van Amsteldam en Gouda, zyn Excellentie in zyn Slaapkamer* GEPRESENTEERT *is het* RENVERSAAL *voornoemd; die de Staten daeraf heeft* BEDANKT. Die Overgifte is dan geschied, en is nog in 's Vorsten Archiven, maar deze is weder geheel te onderscheiden van 't opstel en bewerp der *Arti-*

ti-

(52) *Res. van Holl.* 24 en 27 Oct. fol. 424.
(53) Ibid. 15 Sept. fol. 368. en 1 Oct. fol. 391.

tikelen, waarop bij vorm van *Capitulatie*, de Inhuldiging openlijk en plechtig zoude geschieden; en van de *Inhuldiging* zelve. Dit blijkt allerklaarst uit het geen er onmidlijk den 7 Dec. op volgt, namelijk, dat de Prins *niettemin de Staten heeft voorgehouden negen poincten ende zwarigheden, by de Gedeputeerden van Amsterdam zyne Excellentie voorgehouden, tenderende in effect, dat zyn Excellentie met de zaak van 't Graafschap zoude willen als nog superfederen; te weten, dat die van Amsterdam niet door affectie etc. maar door vrees van de Regering van de Franchoisen, —— dat het selve met die van Holland en Zeeland gezamenlyk behoorde gedaan te worden; dat deze landen in Spaigne als vyanden, met verbodt van den trafficq gehouden, —— dat de trafficq in Zeeland alleen zoude komen enz. — omme niet te reveleren*, enz.

Doch gaat door den 7 Dec.

Bedenkingen van Amsterdam op de huldiging.

Ziedaar de zwarigheden van Amsteldam, welke Stad, niettegenstaande zij haar' Zegel ook aan 't overgeleverde *Renverfaal* gehecht had, evenwel eenige zwarigheden opperde, betreklijk de openlijke Inhuldiging! En zeker, deze zwarigheden waren niet gering! De vrees voor de Fransche listen, en bemoejingen met 's Lands zaken, meer dan noodig of dienstig was tot behoudinge hunner Onafhanglijkheid; de verraderlijke rol van Anjou, 's Konings broeder, en de vermoedens onder 't Volk, daaruit ontstaan, hadden zelfs de Staten van Holland in 't voorjaar van 1583 bedacht gemaakt, om de algemeene Staten in hun ontwerp op de eene of andere wijze mede te doen bewilligen. Ja de Prins zelf had aangedrongen om te zorgen, dat daardoor geene jaloersheid of wantrouwen geboren wierd. Hooren

Ook van den Prins zelf.

ve hem zelf, den 6 Mei (fol. 134.) Zijn Excellentie *verzoekt*, *daar op zoude worden gelet*, *omme in tyds te voorzien tegen alle onverstand ende jalousie, die binnen de geunieerde Provincien zouden mogen ryzen uit het gene, dat by die van Holland en Zeeland met zyn Princelyke Excellentie is gehandeld; ende zonderling door de Verzegeling, die daarop werd gedaan, de zake wydruchtig is geworden, en dat tot dien einde de Staten aan de geunieerde Provincien zouden willen schryven, en dezelve onderrechten van de gelegenheid en waarheid derzelver zake.* De Staten volgden dien raad, en schreven daarop dien lezenswaardigen Brief, dien zij met goedvinden van zijne Doorluchtigheid zonden aan de Generale Staten, maar ook afzonderlijk aan de Gewesten of Staten van Brabant, Gelre, Vlaanderen, Friesland, Utrecht, Mechelen, Overijssel (54). In dezen Brief zeggen zij, *dat zy met groot leedwezen verstaan, dat vele menschen niet ten besten duiden, dat wy de hooge Overigheid dezer landen zyner Excellentie hebben geconfereerd, ja ook, dat eenige kwaadwilligen daaruit een pretext zouden willen nemen, om de Gemeente te verwekken tot afscheiding van de bezworen Unie en Verbonde der Generale Staten, en tot verzoening met den Koning.* (Waaruit men in 't voorbijgaan ziet, in wat verband die Opdracht der Regering met de Afzwering des Konings stond). Zij verzekeren het tegendeel, en la-

Hollands schrijven aan de Algem. Staten.

(54) Men leert dit uit de *Holl. Resol.* op den 12 *Mei* fol. 142. schoon het bij BOR D. XV. bl. 202. die dit Stuk mededeelt, voorkomt, als of de Brief enkel aan de *Staten van Utrecht* ware geschreven.

laten daarop volgen een kort historisch verhaal van alles wat de beginselen van den Nederlandschen Oorlog betrof, en wat sedert 1566. door den Prins van Orange tot hunne hulp en bijstand gedaan is; hoe hij daaraan heeft opgeofferd alle zijne goederen, middelen, heerlijkheden, zijn eigen Zoon, zijn leven; met verlies zijner drie broederen; hoe alle pogingen tot verzoening door den Koning zijnde afgeslagen, de Staten van Holland en Zeeland zich naauwer verbonden, en zijne Excellentie, boven de macht, die hij te voren had (55), nog opdroegen volkomen bevel en *volstrekte macht* van gebieden te water en te land, zoo in 't stuk van *Politie*, *Justitie*, *Gratie*, *als Oorlog* (56), op naam des Konings, zoolang de landen in oorlog waren; dat zij zulks bij de *Gentsche Bevrediging* ook vooruit bedongen; dat zij met Don Jan onder geen andere voorwaarden handelden; dat zij op gelijke wijze met den Aartshertog Matthias gehandeld hadden, en onder hem geene andere bevelen gehoorzaamd dan die van den Prinse; en dat, als eenige Provincien begonden te wankelen, Holland en Zeeland op nieuws beloofden den Prins te houden in zijn *absoluut Gouvernement*, zonder daarin iemand anders te erkennen. Zij hadden zich mede gevoegd bij de andere Staten tot naauwe vereeniging, 't zij wat Heer zij kozen, mits zij bleven van hunne zijde in den zelfden stand als zij toen wa-

(55) Namelijk, als Stadhouder op 's Konings naam sedert 1572.

(56) Deze uitdruklijke *verklaring* dient tot *volle* wederlegging van zulken, die deze Opdracht der Oppermacht alleen tot de *Oorlogszaken* willen bepaald hebben.

waren, zoo in den *Godsdienst* als *anderszins.* Zulks hadden zij ook verklaard bij 't afzonderlijk *Artikel*, toen men handelde met Anjou. Dit zelfde bedongen zij bij 't ftellen van eenen Landraad, door de Generale Staten, onder Anjou; zich daar onder begevende, zoo veel de *gemeene Kosten* en *wederftand* des Vijands betrof, maar blijvende 't ftuk van Politie en Volk van Oorlog ter befchikking zijner Excellentie. Maar ook boven dien hadden zij in alle oprechtigheid gemaakt *een folemneel Tractaat*, *bij 't welke zij zijne Excellentie opdroegen den titel van Hooge Overigheid*, *met abfolute macht van in alles te gebieden*, *en dit zonder prefinitie van tijd*, *en met uitfluiting van den Koning van Spanje*, *'t welk zij te voren onder de autoriteit van den Koning gedaan hadden*, *en alleenlijk gedurende den oorlog.* Welk Tractaat wederzijds met eede bevestigd was; waarmede alle Magiftraten den Koning verlaten, en den Prinfe eed gedaan hadden; alle Plakaten op naam des Prinfen waren uitgegeven; de wapens des Konings afgeworpen; en de zijnen in vele plaatzen opgefteld. De Hertog van Anjou had daarin genoegen getoond; ook zijnen Raad van Finantie bevolen zich met de Domeinen van Holland en Zeeland niet te bemoeien, niet verder eifchende dan goede eenigheid en vriendfchap met Hem, Hertog van Anjou, in zaken van hulp, van verdediging, en den aankleve van dien." Na dit vooraf gezegde, berichten zij, hoe zij tegenwoordig ftonden met de *Opdracht der Graaflijkheid* aan den Prinfe: 't welk, hoewel wat wijdloopig, ik hier woordelijk moet voorgedragen, alzoo het groot licht aan zaken bijzet: *Nu is 't alzoo, dat wy*

fe-

ſedert hierop gehad hebbende verſcheiden communicatien met onzen Steden, en elk van dien, na rype deliberatien en raad, gehoord het advys van de Collegien en Gemeenſchappen der Steden, zoowel van de Magiſtraten als Vroedſchappen en anderen, die 't behooren, en welken men in zaken van zulker conſequentie gewoonlyk is hun advys te vereiſchen, gemeener hand beſloten en gearreſteerd hebben, zyne Excellentie voor altyd en in perpetuité te confereren den gewoonlyken titel onzer Prinſen en Heeren, hebbende tot dat einde gereſolveerd, den voorn. Heere Prince te inaugureren tot onze OVERIGHEID, GRAVE *en* HEERE. *Vertrouwende zoozeer op de voorzichtigheid van U, myn Heeren, dat zy deze zaak niet kwaad of vreemd zullen vinden, niet alleen in aanmerking der Dienſten van zyne Excellentie te onswaard, en de byzondere verplichtingen der Provincie Holland en Zeeland tot zyn Excellentie, welken een iegelijk moet bekennen zulks te zyn, dat wy kwalyk anders hierin zouden kunnen handelen, zonder te behalen de ſchande van ondankbaarheid en ignominie, maar inzonderheid, nadien al 't zelve overeenkomſtig is met de Traktaten en Accorden, zoo dikmaal gemaakt, bevestigd en herhaald, met voorweten van U, myn Heeren, dewelken ook geapprobeerd zyn by de drie voorſz. ſolemnele Tractaten — — — de Pacificatie van Gent, de Erectie van den Landraad, en dat van Bourdeaux, verſtaande overzulks in 't minſte punt ons geenzins te vervreemden van de Unie, Vriendſchap, Correspondentie en broederlyke Vereeniging, die wy met de andere geunieerde Provincien bezworen hebben. — —*
Zij voegen er bij, dat zij die ten ſterkſten willen

 on-

onderhouden, om met meerder kracht zich te ontslaan van de Spaansche Macht, en te handhaven den waren Godsdienst, zonder tot wederverzoeninge met de Spanjaards te verstaan. Zij verzoeken tessens dat zelfde van de Provincien, 't zij dezelven met Anjou weder verzoenden, of niet; „*En al is 't zoo, dat wy en die van Zeeland zyne Hoogheid* [Anjou] *niet erkennen, wilt daarom niet beducht zyn, dat hetzelve eenige afscheiding zoude kunnen veroorzaken, naardien 't zelve geschiedt by Traktaten en stipulatie ter wederzyde, en met uitdruklyk consent van zyne Hoogheid, ja dat ieder alrede voorzien kan, dat in alle gevalle 't zelve grootlyks zal dienen, om de Landen te onderhouden zoo in de ware Religie, als in de vryheid en wettelyke voorstand hunner oude Wetten, Costumen, Usantien, Rechten en Privilegien; tot welk einde wylieden met die van Zeeland ons aanbieden, om naar onze uiterste macht alle mogelyke assistentie te doen, met aanbod, om van nieuws te bevestigen ons Verbond en Unie, en 't met der daad ook te betrachten daar en wanneer de occasien zulks mogen vereischen.*"

Het verhaal van zaken, in dit stuk bevat, gedaan aan alle de Staten, is of een fijn en listig zamenweefsel van onwaarheden, of het behelst onloochenbare daadzaken, en de welmeenende hartetaal van de Staten, die zich daar schrijven en teekenen, *Ridderschap, Edelen en Steden van Holland, representerende de Staten van den Lande.* En zoo dit laatste waarheid is, gelijk al het vorige uitwijst, zoo volgt er uit, dat de *Opdracht der Graaflijke Waardigheid* reeds toen den 6 Mei, als eene afgedane zaak is aangemerkt, en de Prins als Graaf Staatsgewijs erkend

is.

is. En is 't dan wel te verwonderen, dat de *Steden* afzonderlijk hem als zoodanig erkenden. Ik zelf bezit eene oorſprongelijke *Acte* en *Inſtructie* van *Schout*, *Burgemeesters* en *Schepenen* van Leiden, medegegeven aan hunnen Secretaris *Jan van Hout*, voor den Prinſe, eigenhandig onderteekend door twee *Burgemeesters* en twee *Schepenen*, aan 't hoofd hebbende *Pieter Adriaensz.* (van der Werf), als ook door den *geſubſtitueerden* Secretaris *Binchorst*, weinige dagen te voren, den 27 April 1583. opgemaakt en geteekend, waarbij de Regering dier *Stad* zich noemt *goede getrouwe Onderzaten*, en den Prinſe *hunnen aangenomen en verkoren Graaf*, *wettigen Landsheer en Hooge Overigheid*, en als zoodanig zich hem *aanbieden in aller onderdanige gedienſtigheid*, *zulks zy — ſchuldig zyn.* Het Vertoog of de *Remonſtrantie* zelve, waarin dit herhaald wordt, is te vinden bij MIERIS (57); en die ſtukken bevestigen volledig al het voorgenoemde. Ondertusſchen had de bovengemelde Brief der Staten aan de Gewesten die Uitwerkſelen, dat het onverſtand hiermede was weggenomen, en dat, gelijk boven verhaald is, de Staten Generaal in die Opdracht toeſtemden.

Het is dus zeker, dat het *Renverſaal* is *overgegeven*, en de zwarigheid, daar over ontſtaan, bij de overige Gewesten weggenomen werd, en dat alleen toen nog overbleef, om de zaak der Opdracht in *Zeeland* te vinden; en in Holland de *Capitulatie*, waarop de *Inhuldiging* zoude geſchieden, optemaken. En aan deze twee punten haperde het geweldig. Wat *Zeeland* belangt, reeds

Zwarigheid bij Zeeland.

(57) *Privilegien van Leiden*, bl. 677.

reeds den 22 Jan. 1583. (fol. 13.) vindt men een schrijvens van Holland *aan Zeeland*, *om*, *tot de bevestiging van de eenigheid*, *Verbond en Unie*, *met volle last den 6 Febr. te 's Hage te komen.* De *Resolutie* den 28 Jun. (fol. 242.) leert, dat *die van Middelburg*, *Veere* (58) *en ter Goes zwarigheid maakten in het aannemen van zyn Excellentie*, *ten zy die van Middelburg geredintegreert worden in haarlieder Privilegien*, *zulks dezelve voor den oorlog geweest zyn*, *en dat hetzelve ook geschiede met gemeen consent van de andere geunieerde Provincien; en die van Holland* (zegt men) *niet verstaan*, *in het byzonder buiten die van Zeeland te capituleren*, *of zyn Excellentie particulierlyk tot een Grave van Holland*, *buiten die van Zeeland aantenemen.* Hoe weinig nu dat laatste denkbeeld van Zeeland met de ware toedracht der zaken strookte, kan men daaruit opmaken, dat de Staten van Holland aan hunne Afgevaardigden te Antwerpen schreven, dat zij, zulks verstaan hebbende, *het tot groote schade* [mogelijk *schande*] *en kleinachting zoo van zyn Excellentie als ook van den Lande van Holland zoude strekken*, *dat*, *nadien die van Holland aan de Generaliteit en alle Provincien* — — *hare meeninge hebben ontdekt*, *als nu zyn Excellentie in Holland komende*, *overmids het achterhouden van die van Zeeland*, *hetzelve die van Holland niet zouden effectueren noch voltrekken; de Gecommitteerden daarom zyn Excellentie verzoeken zullen*, *dat hem gelieve zich eerst in*

(58) VAN WYN, Aanm. op WAGEN. D. VII. bl. 114. twijfelt te recht aan *Veere*, en denkt, dat dit meer *Tholen* raakte.

in Zeeland te begeven — om de zwarigheden aldaar afgedaan te worden; en voords by die van Holland, met die van Zeeland, gecapituleerd, en tot inauguratie geprocedeerd te worden als naar behooren. De handeling hierover met *Zeeland* duurde voord den 15 Sept. (fol. 368.) en dat Gewest maakte toen nog bedenking, omdat *het Renverſaal op den naam van Holland en Zeeland* beide ging, en let wel! *'s Konings naam in Zeeland nog gebruikt werd.* Men zoude dus hierover met zijne *Excellentie* ſpreken. Dan den 2 Oct. (fol. 395.) beſloot men reeds, *niet van wegen de Staten van Holland aan Zeeland te ſchryven.* Evenwel handelde men daarover nog den 20, 25, 28 Oct. totdat na een zeerkrachtig vertoog des Prinſen wegens 's Lands nooden, den 14 November door Holland aan die van Zeeland en Utrecht, aldaar tegenwoordig, werd voorgedragen, en verklaard, dat Holland beſloten had, aan zijne Doorluchtigheid *overteleveren het Renverſaal, aangaande het aannemen van zyn Excellentie, als Graaf van Holland en Zeeland;* en dat de dag beraamd was den 17 Nov. Hierop verklaarden *Utrecht* en *Zeeland*, *hetzelve hunlieden zeeraangenaam te wezen, en dat zy daarin waren verblyd, en niet nalaten zoude, elks in den haren daaraf te doen rapport — — en dat elk zyne Gedeputeerden zenden zoude.* Maar dit was het werk der Afgevaardigden alleen.

De grond derzelve,

Nadat nu den 15 Nov. (fol. 461.) *de Gedeputeerden van Zeeland en Utrecht met Holland Staatsgewijs* verklaard hadden, van meening te zijn, in de oude vriendſchap, eenigheid en verbintenis bij elkander te blijven, en hiervan *Acte* gemaakt was, waarbij zij alle drie beloven zich on-

wordt weggenomen.

onafscheidbaar bijeen te houden, *en onder eene Overigheid, Gebied en Regering, den een den anderen tot het uiterste alle hulp* en bijstand te doen, en alle vorige *Uniën* te onderhouden: zoo werd die *Acte* goedgekeurd NB. *op 't behagen elk van zyne Principalen in de Provincien, met rapport ter naaster aanstaande Vergadering*. En hiermede rekende Holland zich genoeg gedekt en verzekerd, en het *Renversaal* werd eindelijk den 7 Dec. overgeleverd, zoo als het bij alle de Hollandsche Steden bezegeld is.

3°. Beraming van eenige punten,

Dan nu kwam het aan 3°. op de *poincten* en voorwaarden, die men bij de aanstaande *Inhuldiging* wilde bedingen, en welken als de *Pacta Conventa* of *Grondwetten* der *Staatsgesteldheid* zouden moeten aangemerkt worden, hoedanigen er met *de Graven* niet geweest waren, die enkel hunne erflijke Regering, voor hunnen persoon aanvaardden op deze drie maatschaplijke Verordeningen in het Duitsche Rijk bekend en aangenomen; dat zij regeeren zouden 1°. overeenkomstig de natuur van alle Maatschaplijke Verbintenissen van *Bevelen* en *Gehoorzamen*, dat is volgens de Natuurwetten en Godlijke Verordeningen. 2°. Overeenkomstig de Duitsche Staatswetten en in onderworpenheid aan het Duitsche Rijk, van 't welk zij oorspronglijk hunne Macht ontvingen; en 3°. dat zij elk en een ieder hunner onderdanen zouden beschermen bij zijn leven, eer en goederen, en handhaven bij die rechten en privilegien, en gebruiken, die elk hunner wettig verkregen hadden, zooverre die door den tegenwoordigen opvolger bevestigd en goedgekeurd waren; behoudens in alles de *Souvereine Oppermacht*.

Het

Het eerste dezer drie Hoofd-Bedingen bevatte nu geene twijfeling. Dit sprak van zelfs.

Het tweede, de stellige Duitsche Rijksverordeningen raakten nu uit het oog verloren. Men rekende zich meer en meer van de Duitsche onderhoorigheid ontslagen, en wilde alleen goede *vriendschap* en *nabuurschap* van *Volk* tot *Volk* aankweken, en den Prins een *Vrij*, dat is, van 't Duitsche Rijk *onafhanglijk*, *Graafschap leveren*.

Het derde, de handhaving en bescherming van elks bijzondere *Rechten* en *Privilegien* was geweest de grondzuil van *de Unie van Utrecht*; deze Privilegien werden in alle handelingen verondersteld, en de Prins was op geene andere Voorwaarden eerst tot *hoofd* der *Regering* in 't jaar 1576. aangenomen, in die zelfde macht in 't jaar 1581. aangehouden; en bij deze *Opdracht* der *Graaflijke* Regering en derzelver *aanneming* was dit de Hoofdvoorwaarde geweest. Maar sedert 1572. waren er door de Staten, van wegen 't Volk, nog andere Rechten uitgeoefend; de Staten hadden sedert de Afzwering van Philips in 1581. zich wel met en van wegens het Volk aan de Regering des Prinsen onderworpen, maar zij hadden ook vele hooge Rechten, die tot de Souvereiniteit betrekking hadden, 't zij gemeenschaplijk, 't zij afzonderlijk gebruikt. Bij de nieuwe aanstelling *eens Graven*, die alle de Majesteitsrechten in zijn' persoon en Raad nu zoude vereenigen, uitgezonderd het recht van *eigenmachtige Schatting der Onderdanen en oplegging van Lasten*; bij die nieuwe aanstelling was dan billijk, en noodzakelijk, dat eenige Punten, hoezeer in de *oefening* meestendeels reeds bekend en gebruikt, nu echter naaukeuriger en uitdruklijker be-

te bedingen door de Staten.

In 't gemeen van Geldmiddelen,

bepaald wierden, hoeverre *de Graaf*, hoeverre *de Staten*, hoeverre *'t Volk*, óf de overige Onderdanen, gerechtigd zouden zijn. Wist men niet, hoe moeilijk de toestand, hoe dringende de nooden, toen ten tijde steeds geweest waren, en hoe alles zonder voorafgemaakte plans allengskens eene plooi en vastigheid in 't bestier gekregen had; zoo kon men zich verwonderen, dat over dit stuk niet vroeger gedacht ware; en dat men niet eerder of vooraf *de Voorwaarden* vastgesteld hadde, waarop *de Opdracht* zoude geschieden. Doch men wist toen beter, wat het denkbeeld *Graaf* inhadde; maar men begreep, noodig te zijn in vele Punten te voorzien, en tegen alle misbruik van *macht* op zijne hoede te zijn; welk misbruik men wel in *Willem van Orange* niet vermoedde, maar voor 't vervolg zocht voortekomen; ook wilde men vaster bepalen, hoe de Staten in vele opzichten omtrent hunne *voorbehouden Rechten* zich zouden hebben te gedragen; waarover zelf toen wel eens bedenkingen en verschillen rezen, hoezeer die altijd gemaklijker afgedaan wierden, omdat toen het gewone middel van afdoen bij de hand, en het een gewoon gezegde was: *wy refereren ons aan zyne Excellentie*, of *wy geven de decisie*, *naar 't voorbeeld der Unie*, §. IX. *over aan zyne Excell.*

als anderszins. Over deze Artikelen dan, die men de *Capitulatie* noemde, rezen toen de bedenkingen, bijzonder over 't stuk der Domeinen. Men zoude *de Hoven* er over raadplegen. Hierom leest men den 15 Sept. 1583. (fol. 368.) dat, *alzoo de zaak is van zeer groote inzicht en consequentie, daar aan de Overigheid ende de Domeinen van Holland zyn dependerende, die van den Hoogen*

en

en Provincialen Rade midsgaders die van de Rekeninge daarop mede gehoort zullen worden, aleer tot CAPITULATIE *met zyne Excellentie werde geprocedeert.* Aan dit denkbeeld, om, in de *Capitulatie* niet te doen, zonder *ingewonnen Advis* van *de drie* toen bestaande *Collegien*, den *Hoogen Raad*, *den Raad van den Hove Provinciaal*, en de *Rekenkamer*, hield men zich vervolgens. Men vindt, den 9 Nov. (fol. 339.) dat de *Pointen van Capitulatie*, (tot welker ontwerp gemachtigd zijn de President van den Hove *Nicolai*, de Heer van *Mathenes*, *Van der Meer*, en *Oldenbarneveld*,) in Holland gereed, en den Staten overgegeven waren, nadat den 25 Octob. ter overweging was gegeven, of bij het overleveren van 't *Renversaal*, *die van Holland daarna gehouden zouden zyn*, *zonder die van Zeeland*, *in vordere Capitulatie ende Accord te treden met zyn Excellentie*, *waartoe de Steden toen verklaarden geen last te hebben.* Doch den volgenden dag, den 26 *Oct.* (fol. 430.) *bevond men noodig*, *te doen procederen in het concipieren van de Poincten van Capitulatie*; maar waarin toen de Afgevaardigden van Amsteldam zeiden, voor zich niet te *kunnen stemmen* volgens besluit der XXXVI Raden van den 13 Octob. ten ware *de Raden hunne Resolutien veranderden*; zij verzochten hierop tijd; en indien dit niet toegestaan werd, begrepen zij, dat *in deze zaak*, *als wezende van grooten gewichte*, *geen overstemming valt.* Die *Resolutie* nu was op den 24 Oct. (fol. 425.) den Staten voorgelezen, en liep, naar 't schijnt, toen nog zoowel over het ophouden van 't *Renversaal* (59) als van de *Capitulatie*.

Even-

(59) WAGEN. *Amst.* D. IV. bl. 39.

Ook dezen worden overgegeven.

Evenwel het *Renversaal* was geleverd, en men besloot dus nu ook tot de Overgifte van de *Punten van Capitulatie*; en dat deze Overgifte geschied is, blijkt uit de *Staatsresolutien* van den 6 Dec. (fol. 482.) waar *de Gedeputeerden van de Staten Rapport doen*, dat de *overgift* der *Capitulatie* zijne *Excellentie zeer aangenaam was geweest*; hij had ze nagezien, en bevond daarin vijf of zes *zwarigheden*, waarover hij nader met de Staten begeerde te spreken (60). Hiertoe werden gemachtigd zeven Heeren, waaronder *J. van Oldenbarneveld.* Dezen traden den 7 Dec. met den Prins in handeling, en op den 12 Decemb. (fol. 503.) worden reeds *geresumeerd de Poincten van Capitulatie, zulks dezelve op de zwarigheden, by zyn Excellentie voorgehouden, waren geredresseert, en na eenige veranderinge daarin gedaan, is in advise geleid, of hetzelve eerst zyne Excellentie en beide de Raden zal worden gecommuniceerd, aleer hetzelve aan de Steden zal worden overgezonden; het welk zulks ook is goedgevonden.* Die mededeeling aan de Raden werd namiddag, den 13 Dec. (fol. 504.) nog nader besloten, *aleer dezelve pointen aan de Edelen en Steden zullen worden overgezonden; het welk de Staten verstaan, dat secretelyk en met alder discretie zal geschieden, zulks dat dezelve poincten niet werden gecommuniceerd noch geopenbaard dan daar hetzelve zal noodig wezen. Dat mede die zelve poincten in gelyke discretie die van Zeeland*

Willem I. neemt ze aan,

Hij verbetert eenige Voorwaarden.

(60) Deze zwarigheden, die de Prins zelve hadde, schijnen dan onderscheiden geweest te zijn van *de negen pointen en zwarigheden*, aan den Prins *den 7 Dec. opgegeven*, (boven bl. 321.)

land zullen worden gecommuniceerd, ten einde de zake van zyn Excellentie aldaar te meer mag gevorderd worden.

Dit Advis, om *de Raden* op die Punten te hooren, is ook opgevolgd. Ik bezit een Affchrift van dien tijd, *van de Pointen*, zoo als zij aan beide de Hoven aangeboden, en op den 30 Dec. 1583. Staatsgewijs besloten zijn. Dit Staatsgewijs besluit verhaalt ons BOR (61) in dezervoege, „dat na de overlevering van de Renversaal-brieven, den 7 Dec. met zijne Doorluchtigheid door *eenige Gedeputeerden is getreden in communicatie en verhandeling van zekere Poincten — — om daarop te komen tot vordere en behoorlyke Inauguratie. Waarop zyne Doorluchtigheid bewilligd hebbende, dezelve poincten en Artykelen by de Staten Staatsgewys besloten zyn.* Doch hij voegt er bij: *wel verstaande, dat alles 't zelfde by de Vroedschappen van de Steden geapprobeerd en bevestigd zal worden. Aldus gedaan by zyne Excellentie en de Staten voornoemd, in den Hage, op den naastlesten dag der Maand December des jaars* 1583." Dit dan dien dag aan den Hoogen en den Provincialen Raad zijnde overgegeven, hebben beide die Raden hun *advis* of oordeel over 't zelve den 6 Januarie 1584. schriftlijk ingeleverd, en door hunne *Griffiers* laten teekenen. Hunne aanmerkingen zijn weinig, maar toonen toch duidlijk, dat de beide *Hoven* hetzelve met aandacht gelezen en goedgekeurd hebben. Ik heb het Stuk daarom te meer waardig geacht, om als eene *Bijlage* geheel te plaatzen.

Goedgekeurd door de Hoven.

door de Staten.

En

(61) B. XV. fol. 205. *d.*

De Voorwaarden der Opdracht der Graaflijkheid zelve.

En dewijl ik met het einde van dit jaar 1583. ook gekomen ben tot de aanneming der *Voorwaarden* zelve door Willem van Oranje, zal 't hier niet te onpasse komen, de Artikelen hier kortlijk optegeven.

Art. 1. bevat de Opdracht zelve, als geschiedende door *Holland*, *Zeeland en Friesland*, met verplichting tot de huldiging als *Graaf.*

Art. 2. Dit Graafschap zal hij hebben, bezitten en beschermen als een *vrij Graafschap* en *Graaflijkheid*, zonder iemand boven hem te kennen of hulde te doen (62).

Art. 3. Hij zal de Landen en Ingezetenen beschermen tegen alle overlast, geweld en onrecht.

Art. 4. Hij zal alle vorige Verbintenisfen en Alliantien met buitenlandsche Machten, benevens de *Unie* van Utrecht, onderhouden; niets daaraan mogen veranderen dan *met toestemming der Staten*.

Art. 5. Hij zal alle de Rechten, Vrijheden, Privilegien, Octrooien enz. van de gemeene Landen

(62) Hiermede schijnt men stilzwijgend gedoeld te hebben op de losmaking der Leensbetrekking tot het Duitsche Rijk. En de benaming *vrij* schijnt hetzelfde aanteduiden, als 't geen boven Zeeland noemde *een eigendom*, even als of er stond *een vrij eigen*, gelijk wij van *vaste goederen* gewoon zijn te spreken. Mogelijk ziet het woord *Graafschap* op het *Territoir*, en *Graaflijkheid* op het recht van bestier der *Ingezetenen*. Ik weet anders geene reden van die onderscheiding der namen! ten ware men dit laatste onder het derde Artikel begreep. Als dan zoude *Graafschap* kunnen zien op den *titel* en *rang*; en *de Graaflijkheid* meer op het *terrein* en de daarmede *verbondene Domeinen*, die men de *Graaflijkheids Domeinen* plag te noemen.

den onderhouden, zelfs niettegenstaande eenige Privilegien tot nog toe niet gebruikt zijn (63).

Art. 6. Hij zal ook onderhouden en doen onderhouden aller en een iegelijks Rechten, Privilegien, Vrijheden, Handvesten, Gebruiken, zoo van de Landen als van de Ridderschappen, Edelen, Kwartieren, Steden, Collegien, Dorpen, en alle Ingezetenen, zooverre het bezit en gebruik *deugdlijk* zij.

Art. 7. Doch om 't misbruik en de twisten uit het verleenen dier Privilegien bij de Graven voortekomen, zal hij geene Privilegien geven noch *vernieuwen*; noch ook uitvaardigen eenige Ordonnantien, die strekken konden tot verandering van den Staat, Politie, of regeringe der Landen, zonder toestemming der Staten.

Art. 8. Maar zoo er Privilegien of Octrooien mogten gegeven zijn, of nog gegeven worden, die nadeelig waren voor 't algemeen of voor bijzondere leden of persoonen, zullen zij, die er belang bij hebben, zich bij wegen van *Justitie* mogen behelpen.

Art. 9. Hij zal de Landsgrenzen niet mogen verminderen, noch eenige gedeeltens ontrekken aan de Souvereiniteit, Justitie of Contributie.

Art. 10. De Landen met hunnen aankleve, met *Veere* en *Vlissinge*, *Voorne*, *Putten* enz. met Domeinen en Inkomsten, zullen onafscheidenlijk bijeen blijven, en in gelijke lasten van oor-

(63) Hier schijnt stilzwijgende gedoeld te worden, om 't *Groot Privilegie* van *Vrouw Maria*, daar zulks van dienst konde zijn, te doen herleven; of ook op zoodanigen, die gedurende de Troebelen, of door *Alba*, of door *Willem* zelf gegeven waren.

oorlog als anders dragen, ten ware bij de Staten om redenen anders bewilligd werd.

Art. 11. Zoo nochtans, dat, dewijl de Prins bij koop verkregen heeft *'t Markgraafschap* van *Veere* en *Vlissinge*, zal men daarover met hem handelen, ten genoegen van hem en zijne nakomelingschap.

Art. 12. Alles wat hierna op 's Lands kosten veroverd wordt, zal van dezelfde natuur als boven zijn, ten ware anders bij Verdrag beraamd wierd.

Art. 13. Maar vermits er twisten zijn met Heerlijkheden, Steden en Dorpen van oude tijden, die zich sedert eenige jaren van Contributien willen vrijhouden: zal de Prins, als Graaf der Landen, de Heerlijkheden van Vianen, Ameiden, IJsselstein, Leerdam, Workum en Klundert mede houden onder de lasten van den oorlog, ten ware zij met recht en goede bescheiden hunnen vrijdom bewezen.

Art. 14. De Graaf zal geene Heerlijkheden, Steden of Plaatzen, buiten Holland en Zeeland, zonder voorweten en toestemming der Staten, onder zijne bescherming mogen nemen.

Art. 15. Noch met de Staten van Holland, noch met die van Zeeland of eenige Steden afzonderlijk handelen, om dezelve van andere natuur te maken (64), tot voorkoming van alle oneenigheid.

Art. 16.

(64) Dit zag mogelijk op de Vordering van *'t Land van Voorn*, om niet als lidmaat van Holland, maar op zich zelf te staan, of op den eisch van 't *Noorderkwartier* van Holland, 't welk vele Verschillen had over hunne onafhanglijkheid.

Art. 16. Hij zal *de ware Christelijke Gereformeerde Religie alleen* handhaven, en daarop eerstdaags eenen algemeenen Regel maken *bij advis van de Raden en toestemming der Staten*, tot bewaring van rust, eenigheid en welzijn der Landen. En dit niet mogen veranderen dan bij gelijk *advis* en *toestemming*.

Art. 17. Niemand zal in zijn geloof of geweten gemoeid worden.

Art. 18. Hij zal den President en de Raden der Hoven, Officieren en Magistraten van Steden en platte Landen handhaven bij hun gezag en recht, naar oud gebruik. Hij zal zich der Justitie onderwerpen, recht en justitie, zonder onderscheid, aan allen doen wedervaren, zoo in criminele als civile zaken, naar de Privilegien, beschreven rechten en billijkheid, en zal den voordgang der justitie niet stremmen, noch toelaten dat zij gestremd worde.

Art. 19. Hij zal geene *Delegatie* van Rechters gedogen, maar alles naar rechten, privilegien en costumen, als naar gewoonte laten behandelen; ook niemand gevangen uit het Land doen uitvoeren.

Art. 20. De Ordonnantien op 't stuk der Justitie en Politie zal hij niet veranderen dan bij advys van de twee Raden en toestemming der Staten.

Art. 21. Hij zal de beide Raadshoven en de Rekenkamer van Domeinen niet uit den Hage mogen verleggen dan bij toestemming der Staten.

Art. 22. Hij zal spoedig een Leenhof oprichten, met zulke rechten, als oudtijds daaraan vast waren.

Art. 23. De voornaamste Ambtsbedieningen,

waartoe met name gebracht worden Presidenten, Raden, Griffiers der Raden, Stadhouder der Leenen, Raden en Griffier van 't Leenhof, Houtvester, Baljuwen, Drosten, Kasteleinen, Dijkgraven, Schouten in 't halsstraflijke, zullen *op benoeming* van *drie persoonen*, *door de Staten* van elke Provincie, met advys der Raden gedaan, door hem, als Graaf, worden aangesteld, en elk zijn Ambt zelve moeten waarnemen.

Art. 24. Alle andere diensten en Officien zullen staan ter begeving van den Graaf, met advis van de Collegien, met namen, de Auditeurs, Klerken van de Rekenkamer, Rentmeesters van de Domeinen, Secretarissen van den Hove, enz.

Art. 25. Hij zal noch in de waarde, noch koers van Munt, zonder toestemming der Staten, eenige verandering maken.

Art. 26. De Staten, elk in 't hunne, of te zamen, zullen ten allen tijde mogen dagvaard houden, Staatsgewijs, en in hunne Vergadering voorstellen en besluiten, 't geen zij tot 's Lands welzijn raadzaam vinden. De Graaf mag dat niet beletten (65).

Art. 27.

(65) Dit was een gewichtig Artikel. Men begrijpt ligtlijk, dat de besluiten, hier te nemen, niet konden strijden tegen de algemeene Landswetten, en 't gezag, 't welk den Graaf toekwam, en tegen dit Verdrag. Doch met dit alles behoeft men aan een' menschkundigen niet te zeggen, dat dit een recht was, 't welk ter eener zijde voor de Staatkundige Vrijheid der burgeren en Staten van grooten klem was tegen alle onderdrukking. Dit had nooit te voren zoo geweest. Maar ter andere zijde aan heerschzuchtige Staatsleden of Ministers ook den weg baande, om vele inkruipingen op 't Graaflijk Gezag te doen.

Art. 27. Hij zal jaarlijks den 1 Mei de beide Staten op eene bekwame plaats bijeen roepen, om te handelen over de zaken van 't gemeen welvaren, over 't onderhoud van 's Lands Privilegien, en over 't tegenwoordig Verdrag.

Art. 28. Hij zal den Staten bevestigen, en van nieuws *accorderen*, hun oud gebruik, om tot vervallinge hunner huislasten *ommeslagen* te doen en *contributien* te heffen, en zal tot *inning* derzelven zijn Gezag verleenen.

Art. 29. Hij zal ook zijn gezag gebruiken, tot heffing van alle generale Middelen, Imposten enz. tot den Oorlog en Verdediging des Lands ingewilligd of nog intewilligen.

Art. 30. Hij zal geene *Collecte*, of *Ommeslagen* doen noch laten doen, zonder eendrachtige toestemming der Staten, al ware het bij de meerderheid bewilligd; uitgezonderd de kosten van den oorlog en noodige verdediging, welke zullen ingewilligd worden bij *tweederde deel der stemmen van de aanwezige Steden en Leden*, *ten zijnen goeddunken en overstaan als Grave en Heer* der Landen. Dan indien er geschillen mogten rijzen over de *middelen en de maniere van 't vinden* en *inzamelen* der penningen, zal dit staan ter zijner beslichting met eenigen uit den Hoogen Rade, door hem te verkiezen, met aanhooring der bezwaren (66).

Art. 31. En wil de Graaf eenige *beden* of *subventie*, tot onderhoud van zijnen staat of zijne bijzondere verrichting, zal hij verplicht zijn, in per-

(66) Deze Verordening, indien zij naderhand gevolgd ware, zoude vele gebreken en moeilijkheden in latere tijden, voorgekomen hebben.

persoon dit in elke Provincie ter Vergadering te doen.

Art. 32. Doch Beschrijving der Staten, buiten de Provincie, mag hij niet doen, en niets, 't zij mondeling, 't zij schriftelijk, mag voorgesteld of uitgevaardigd worden dan in *de Nederduitsche Taal.*

Art. 33. Hij zal alle vorige Staten-verrichtingen van waarde houden, waaronder den verkoop en verpanding van Heerlijke Rechten, Domeinen, en Geestlijke Goederen, die sedert 1572., zoowel op naam des Konings, als op 's Prinsen naam, met de Staten te zamen, of door de Staten alleen, gedaan zijn.

Art. 34. De Staten mogen op het bewaren hunner Papieren, Privilegien, enz. orde stellen naar hun goeddunken, zonder verhindering.

Art. 35. En daar Hollands en Zeelands welvaren vooral afhangt van de Zeevaart, Koophandel en Haringvaart, zal hij dezelve, als de Hoofdnering der Landen, beschermen, en die der Haringvaart laten bij hun gebruik, om zelve op hare bescherming te voorzien.

Art. 36. Hij zal als Graaf het Admiraalschap en Gebied ter zee, zoo ter bewaring der Ingezetenen als van de Gerechtigheden van 't Admiraalschap, handhaven, en niemand eenig recht daarop toekennen dan onder zijn bevel. De Steden zullen, des noods, zich ter zee mogen wapenen, en schepen uitrusten tegen de Zeerovers en Vijanden, zoo als voortijds bij eenige Steden gebruiklijk was; en de Graaf zal, des verzocht zijnde, Brieven van Bestelling verleenen.

Art. 37. Hij zal in alles 't gemeene welvaren van de Landen, alle Neeringen, en de Ingezetenen,

nen, bevorderen, en de vreemde hindernisſen naar zijn vermogen afweren.

Art. 38. Alle ſtroomen en toegangen buiten oorlog openhouden en veiligen, op de gewone Tollen, zonder nieuwe tollen of wachten, buiten toeſtemming der Staten, opterichten.

Art. 39. Daar, onder voorwendſel van 't recht van Wildernis, de goede Ingezetenen veel kwelling lijden: zal hij de *Ordonnantie* op de Wildernisſe, met advis der Raden en Staten, zoo veranderen, dat, behoudens 't recht der Wildernisſe, die kwellingen ophouden.

Art. 40. De Staten zullen met Hem aanſtellen eenen *Raad van twaalven*, waarbij Hij er twee mag voegen, met welken alleen Hij alle zaken van Verdediging en Welvaren des Lands, 't verleenen van Octrooien en Beneficien, aan Hem ſtaande, zal beſchikken, volgens de *Inſtructie*, bij Hem en bij de Staten op *dien Raad* te maken; welke Hij en de Raad zullen bezweren.

Art. 41. Hij zal 't meerendeel zijner voorname Ambtenaren en Edellieden van zijnen Huize en van zijn' perſoon, nemen uit inboorlingen des Lands.

Art. 42. Hij zal, zonder toeſtemming der Staten, geen oorlog voeren, noch de oorlog daar zijnde, geen vrede of beſtand maken zonder hen.

Art. 43. Met vreemde Mogendheden niet handelen of verbonden aangaan, buiten gelijke bewilliging.

Art. 44. Hij zal de Krijgs-ordonnantien, gemaakt of nog te maken, doen uitvoeren, en de overtreders doen ſtraffen.

Art. 45. Hij zal zijn gewoon Hofverblijf houden

den in een der Provincien, en niet buiten 's Lands vertrekken zonder bewilliging der Staten.

Art. 46. Hij zal op verzoek der Staten hun verder zulke punten gunnen, als zij uit de Blijde Inkomste van Brabant, en het Traktaat met Anjou van den 23 Jan. 1581. ten dienste des Lands zullen nuttig rekenen.

Art. 47. Hij zal tot onderhoud van zijnen staat, als Graaf en Heer der Landen, het bezit krijgen der Domeinen, zoo als zij thans zijn, en ze behoorlijk laten regeren, de inkomsten in eene beurse brengen zoo als van ouds, de lasten van renten, weddens en gagien, daar op staande, met alle andere onkosten van justitie als anderszins, bij de Graven gedragen, daaruit betalen, zonder ze te vervreemden noch te verzetten; dan bij verkoop, *als nog* bij Hem en de Staten te doen, tot afdoening der lasten, op de Domeinen staande; doch de Staten zullen zorgen, dat de Domeinen genoegzaam zijn voor 's Vorsten staat en onderhoud.

Art. 48. Ingeval de Prins tegen deze pointen of eenig point handelde, en het niet wilde herstellen, des verzocht; zullen de Staten en alle Ambtbedieners en Ingezetenen ontslagen zijn van alle Eeden en beloften, aan Hem gedaan, de Domeinen weder aan zich mogen nemen, en op de Regering der Landen voorzien, zoo zij raadzaamst vinden.

Art. 49. Na zijn overlijden zullen de Staten een' van zijn' Doorluchtigheids *wettige Zoonen* als Grave ontvangen en hulden, behoudens dat Hij bij de inhuldiging den Staten zweren zal, dit Verdrag te onderhouden met al zulke verdere

poin-

pointen, als 't welvaren des Lands als dan vereischen zullen.

Dit alles zal Hij als Graaf den Staten, den Regenten, en den Ingezetenen *zweren* te onderhouden; waartegen de Staten in 't gemeen, en die van elke *Provincie* in 't bijzonder, de *Burgemeesters en Regeerders der Steden, daartoe bij 't lighaam der Steden, of de genen die 't lighaam representeren,* gelast, bij plechtige eede beloven zullen, Hem als Grave der Landen *gehouw en getrouw te wezen, en hem te gehoorzamen naar behooren.*

Ziedaar de Voorwaarden, waarop WILLEM van Orange de Graaflijke Waardigheid van wegen de Staten aanvaardde. Ziedaar eene wezenlijke *Lex Commissoria! een Aanstellingsbrief! een Staatsregeling!* vergezeld met eene bijgevoegde voorwaarde, in geval die Lastbrief overtreden wierd. Men heeft Schrijvers, en daaronder zeerachtbaren, die in 't gevoelen staan, dat bij deze *Opdracht*, als *Graaf*, de Prins meer macht en recht kreeg, dan ooit eenig Graaf van Holland en Zeeland wettig bezeten had. 't Mogt onbegrijplijk schijnen, dat zulk denkbeeld bij iemand heeft kunnen oprijzen, indien men niet wist, welke valsche en averechtsche begrippen velen zich van der Graven Macht en hunne Oorspronglijke Souvereiniteit onder het Duitsche Rijk gemaakt hebben, 't welk zelfs zooverre gegaan is, dat sommigen de *Graven* doen voorkomen als door *de Staten* zelf met bepaalde macht *aangesteld.* Anderen, die hiervan de onwaarheid, ja de ongerijmdheid grondiger doorzien hebben, bleven naderhand hangen aan die beperkingen van de Oppermacht, zoo als de Hollandsche en Zeeuwsche Staten, bij den onverwachten dood van

Waarin die macht verschilde van die der oude Graven.

Valsch begrip omtrent dezelven.

Karel I. of den Stouten, in de tijden der verwarring in 't jaar 1477. bij *'t Groot Privilegie van zijne Dochter Vrouwe Maria* zich voorzichtig vooruit bedongen; zonder dat die Schrijvers of wisten of wilden weten, dat die Vergunningen, met goedkeuring der Staten zelve, daarna geheel zijn ingetrokken (67), en de Graven hunne volle Souvereiniteit gebruikt hebben, behoudens eenige mindere *Privilegien*, die aan de wettige Oppermacht in 't groot geene wezenlijke hindernissen toebrachten.

De Graven toch hadden in hunnen boezem (zoo als wij boven bl. 11—16. zagen,) alle de wezenlijke deelen der Souvereiniteit, de *Wetgevende*, de *Rechterlijke*, en zoogenoemde *Uitvoerende* Macht; zij hadden de aanstelling, 't zij middelijk, 't zij onmiddelijk, van alle Ambtsbedienaren en Magistraten; zij hadden 't volle recht van Vrede en Oorlog; 't eigendomlijk bezit van alle Graaflijke of Landsheerlijke *Domeinen*; met het recht van *verpanden*, en *vervreemden*, dan voor zooverre zij bij *Privilegien* beloofden, die Vervreemding in *sommige* gevallen niet te doen, of bij *Wetten* die niet wilden gedaan hebben. *Zij* waren erflijk in dat bezit, en zij haalden dat erfrecht niet uit de toestemming der Staten, maar uit

(67) Ik heb, nog korte jaren geleden, voorname Rechtsgeleerden gekend, die tot aan de uitgave van de Academie-Verhandeling van J. DOORNIK, over *'t Groot Privilegie van Vrouw Maria*, volstrekt onkundig waren van die gedane Intrekking door haren Zoon Philips, met goedkeuring der Staten, en de daarop gevolgde onwaarde en nietigheid van dat Privilegie, gedurende de Graaflijke Regering. Men zie die *Intrekking* in 't *Groot Plakaatboek*, D. IV. bl. 9.

uit de Duitſche Rijksinſtellingen, en 't ongeſtoord 600 of 700 jarig bezit. Kortom! zij hadden het *Monarchaal* of Eenhoofdig Landsvorſtelijk Oppergebied! Alleen zij konden als Landsheeren, boven hunne eigen Domeinen, Tollen, en oude Inkomſten, geen' duit uit de beurzen der Ingezetenen halen, zonder toeſtemming der Staten, als Volks Vertegenwoordigers, overeenkomſtig het algemeene Europiſche Staatsrecht van dien tijd.

't Verſchil lag in de naauwer bepaling veler rechten, en 't deelgenootſchap met de Staten.

Maar hoe oneindig verſchilt hiervan deze Opdracht; hoe naauw bepaald zijn hier vele Rechten; hoe velen zijn er aan de *inwilliging der Staten* verbonden, en zonder hun niet uitteoefenen! Nooit was, bij voorbeeld, het den Staten onder de Graven in den zin gekomen, om buiten 's Vorſten weten, ik late ſtaan, tegen zijn zin, te vergaderen. Dit bedingen zij nu §. 26. ronduit. Zij hebben dit met meer andere Bedingen buiten twijfel gehaald uit het *Groot Privilegie* van *Vrouw Maria*, 't welk zij, wel is waar, nergens openlijk noemen, maar toch toonden onder hunne aandacht te hebben, wanneer zij omtrent dien tijd beſloten, daarvan *een Afſchrift naar Zeeland* te zenden. De nieuwe Graaf moest jaarlijks ten minſten eens eene volle dagvaard beſchrijven §. 27. Dit deden de Graven nooit. Buiten 's Lands mogten de Staten niet geroepen worden §. 32. Maar de Graven riepen de Hollandſche en Zeeuwſche Staten buiten 's Lands ter dagvaard naar hun goeddunken, en lieten ze daar dikwils weken lang vertoeven zonder eenigen uitſlag, boven bl. 44. Verdragen en Verbonden maakten de Graven buiten de Staten, en deden weleens hun *de eere* aan, daarvan kennis te geven. Thans zou de nieuwe Graaf alle vorige

Ver-

Verdragen, ook *de Unie van Utrecht*, onderhouden, en niets daarin veranderen dan met toestemming der Staten §. 4. De Graven deden vele Giften, gunsten; en zij gaven van 't hunne Privilegien en Octrooien; en kenden daarin nooit de Staten. Thans zouden die zonder hen niet gegeven worden §. 7. Het teedere en gewichtigste punt der Souvereiniteit, *de Wetgevende Macht*, ten minsten wat *de Justitie en Politie* betreft, schijnt §. 20. onder de zachte bewoordingen van die niet te veranderen, dan met *advis* der twee *Raden*, en toestemming der *Staten*, zoodanig getemperd te zijn, dat de *Wetgeving* in haar geheel wel aan den Graaf verbleef, gelijk te voren, maar gebonden was aan *de toestemming der Staten*, zonder dat dit evenwel aan eenig formulier vastgemaakt was, dan ook, dat alvorens *de twee Raden* hun gevoelen uitbrachten. Waardoor zeervele *voorzorg* tegen misbruik van macht gemaakt werd. En indien het gebrek van *toestemming* de wet niet konde doen doorgaan, en dit dus als een VETO aantemerken ware: zoo zouden mogelijk anderen hieruit een besluit kunnen halen, als of de klem der *Wetgeving* hierdoor meer in handen van *de Staten* dan van *den Prins* geraakte. Hoe dit ook genomen worde: de *Sanctie* wordt hier *den Staten*, de *Wetmaking* den Prinse toegekend. En dit maakte eene gewichtige tempering van macht, en eene nuttige verordening voor 's Volks Vrijheden. De aanstelling van de voornaamste Magistraatspersoonen en Hoofdambtenaren zoude wel aan den Graaf staan, maar op benoeming van drie persoonen door de Staten §. 23. Zonder hunne toestemming mogt hij niets in den koers en waarde der Munt verande-

Bijzonder in de Wetgeving.

ren

ren §. 25. noch de Tollen verhoogen of hunne wachten vermeerderen §. 38. De Plakaten op de Wildernisse wel verzachten, maar niet veranderen §. 39. noch zonder hun Oorlog of Vrede, of nieuwe Verbintenissen aangaan, §. 42, 43. De Staten verbleven bij hun recht, om toetestemmen in de Beden en Geldmiddelen §. 30. en het doen van Gemeenelands ommeslagen §. 28. Maar de klem van de Land- en Zeemacht, en de Landsverdediging was bij hem, ook om den Staten de sterke hand te leenen tegen alle onwilligen §. 28, 29. Doch de noodige kosten tot 's Lands Verdediging en tot Oorlog moesten gevonden of toegestemd worden bij twee derde deelen der stemmende Leden, maar de Geschillen, daaruit rijzende, stonden ter zijner Vereffening §. 30. In alle zijne Regeringsdaden zoude hij bijgestaan worden door een' zoogenoemden *Staats-* of *Kabinetraad* van twaalf tot veertien persoonen, door Hem en de Staten te benoemen §. 40. En bij zijn overlijden volgde *zijn Zoon* op, maar de Staten bleven in hun geheel, om in dat Erflijke Graasschap tot opvolger te nemen *een'* van zijne Zoons, naar hunne keuze. Welk laatste duidelijk zag op *Maurits*, dewijl zijn oudste Zoon nog in Spanje verbleef, en aldaar den Roomschen Godsdienst aankleefde, en *Fredrik Hendrik* toen nog niet geboren was.

Men moet zich over die Voorwaarden geenszins verwonderen. Zij waren een gevolg van 'sPrinsen Aannemingsbrief van den 14 Augustus 1582. waarbij hij *den Staten toestond*, *al 't geen op den Hertog van Anjou bedongen* was *voor de Landen* in 't gemeen, bij *'t Bourdeauxsche Verdrag*, of ook voor de *Brabanders in 't bijzonder*,

der, bij de *Blijde Inkomst*. Dit alles, zooverre het *op Holland en Zeeland* gepast kon *worden*, en de Staten, elk voor zich, ten hunnen oorbaar, *begeren mogten*, *zoude hij nakomen*, en daarenboven *alle andere Voorwaarden*, TE BESPREKEN *te zijner Inhuldiging*, *bij nader puntraming*, *naar recht en billijkheid*, *tot Gods eer en 't heil der Landzaten* (68).

De Schrijver van 't leven van *Willem I.* (69) merkt bij deze Voorwaarden aan, dat door die bepalingen de Vrijheid van de *Staten* en het *Volk ten vollen verzekerd wierd.* En, als *die Voorwaarden door den Vorst ter goeder trouwe wierden nagekomen*, *zoo leefden de Staten*, *Overheden*, *en het Volk*, *zoowel in eene volle vrijheid als onder eene Vrije Staatsregering*, *daar zelfs geen uitstekend Hoofd is.* Ja, hij gaat een' stap verder, en meent geheel anders dan bovengemelde Schrijvers, die hem in macht boven *Philips* verheffen, dat die Graaflijke Oppermacht hierdoor zoodanig besnoeid wierd, *dat de gansche klem der Regering in handen der Staten bleef.* Dit mag waar zijn, voor zooverre *de geldmiddelen*, die *de zenuw zijn van* alle maatschappelijke *bedrijven*, den Graaf, zonder die geldmiddelen zijnde, dikwils zeer de handen bonden. Maar de *Graaflijke* Rechten in hunne kracht vooruitgesteld zijnde, bleef de klem der zaken voorzeker geheel bij den Graaf, van wien ook alle *Ambtenaren* afhingen, en alleen werden door de bij-

(68) Aldus verklaart het HOOFT, *Ned. Hist.* D. XX. bl. 886. die ons ook de Artikelen in zijnen stijl in 't breede opgeeft.

(69) D. III. bl. 639, 640.

bijgevoegde Voorwaardens aan dezelven naauwer bepalingen gezet, doch zoodanig, gelijk diezelfde Schrijver te recht aanmerkt, dat, even zoo gemaklijk als het viel te bedingen, dat, wanneer de Vorst tegen de voorwaarden handelt, de *Staten en Volk* van hunne belofte van *gehoorzaamheid* ontslagen zijn; even zoo moeilijk het ware, dien tegenstand, uit het beding oorspronglijk, ten uitvoer te brengen, of te werk te stellen, wanneer een Vorst de macht en krijgsmacht aan en bij zich heeft. 't Welk het gebeurde met Anjou duidlijk genoeg bewees. Men zegge dan liever, de oorspronglijke en onbepaalde Graaflijke Oppermacht werd nu een zoogenoemde *constitutionele en bevoorwaarde Macht*, en de Graaf zelf werd een *Constitutioneel Graaf*; een *Souverein*, maar een zeerbepaald *Souverein!*

Men zal opgemerkt hebben, dat die Artikelen gingen op naam *van Holland en Zeeland* te zamen, en dat de aantestellen *Raad* bestaan zoude uit *Hollandsche* en *Zeeuwsche*, ook *Stichtsche* Leden. Welke dan den naauweren band zouden maken. En dit was *Willems* belang, zoowel als dat *der Staten.* Zij hadden nu te wachten alle den aandrang van den afgezworen Spaanschen Koning; ook de vorderingen van 't achteruitgeschoven Duitsche Rijk, en zijne eischen op de oude *Leenroerigheid*, bij de Unie van Utrecht nog gewaagd. Over het zamensmelten dier Gewesten was dan ook even te voren (zoo als wij zagen) met Zeeland gehandeld, en men zocht er 't Sticht van Utrecht mede in te begrijpen. Hiertoe waren op den 15 Nov. (fol. 461.) de Afgevaardigden van *Holland*, *Zeeland en Utrecht* in Holland bijeen, en verklaarden Staatsgewijs, van

In Zeeland en Utrecht haperde het langer.

van meeninge te zijn. in de oude vriendschap, eenigheid en verbintenis bij elkander te blijven, zich niet te laten scheiden, maar *onder eene Overigheid en Regering* elkander alle bijstand te doen: doch toen het bij *verklaring* bleef, besloot men den 12 Dec. *de punten der Capitulatie* met voorzichtigheid mede te deelen aan Zeeland, *ten einde de zake van zijn Excellentie aldaar te meer mag gevorderd worden.* Doch den 14 Decemb. (fol. 507.) vatte men 't stuk van den *Staatsraad* aan; men kon op 't beleid der zaken geene orde stellen, zoo niet van wegen Holland, Zeeland en Utrecht nevens zijn *Excellentie een Raad van Staat* of een Staatsraad verordend wierd, om zijne Doorluchtigheid in alles bij te staan, totdat van wegen alle de vereenigde Gewesten een Gemeene Staatsraad zoude gesteld zijn. Zij zouden daartoe twaalf persoonen stellen, zeven uit Holland, drie uit Zeeland, en twee uit Utrecht. Waartoe Holland voor zich er veertien noemen, de Prins er zeven uit kiezen zoude. Doch ook dit wilde niet vlotten; zij verklaarden wel alle drie, den 24 en 26 Dec. van geene meeninge te zijn om zich van *de Unie* te scheiden; en Zeeland beloofde zich te zullen houden aan de Unie tusschen Holland en Zeeland, doch zij hadden *geenen verderen last*; alleen vinde ik den 27 December, dat *Zeeland* en *Utrecht*, in plaats van twaalf slechts negen persoonen nemen wilden. 't welk men ter beslissing aan zijne Doorluchtigheid overliet. Eindelijk den 29 Dec. (fol. 530.) besloten die drie Gewesten, *zyne Excellentie te verzoeken als Overhoofd in de Oorlogszaken te water en te land, met authoriteit, achtervolgende het inhoud van deselve Artikelen.* Maar alzoo

Men spreekt van den Staatsraad.

dit

dit enkel het besluit der *Afgevaardigden* was, schijnt de zaak daarbij gebleven, en ook daarmede afgedaan te zijn, voor zooverre *Zeeland* en *Utrecht* betrof. Doch in Holland ging men met den aanvang van 't jaar 1584. voord, tot voltooijing van het Werk.

Nadat namelijk den 3 en 5 Jan. volgens de *Hollandsche Registers*, fol. 4, 7, 11. nader overwogen waren de Besluiten der drie Provincien, die alleen strekten tot naauwer *Unie* tusschen die drie Gewesten, en 't brengen derzelven onder *een Opperhoofd en Regering*, zonder eenige nadere bepalinge, waartoe ook de *Instructie* voor eenen Raad neffens *hem als Overhoofd* op den 10 Jan. (fol. 22.) te brengen zij: zoo besloten die van Holland vast *eenen Raad van zes persoonen* nevens den Prins aantestellen, en zulks, zoo als er staat, *bij provisie en tot de aankomst van die van Zeeland en Utrecht* (70). Doch uit het gevolg mag men opmaken, dat van die aankomst zelve niets verwacht wierd, en dit dus in kracht zooveel gezeid was als: *wij zullen met de zaak inmiddels voordgaan.*

Die gaat in Holland door.

't Gevolg was dan ook, dat men den 19 Maart, (fol. 172.) *resolveerde, de Poincten van Capitulatie alomme in de Steden, uitgezondert A. en G.* (dat is, Amsteldam en Gouda) *in de Vroedschappen te communiceren*, met oogmerk van nadere bekrachtiging. Dit was beloofd en bedongen. (boven bl. 334.) Onze WAGENAAR, *Vad. Hist.* D. VII. bl. 524. zegt, dat hem *niet klaar gebleken is, maar 't echter ten hoogsten waarschynlyk is, dat de Voorwaarden alomme in de Vroedschap-*

(70) 26 Maart 1584, fol. 236.

... *werden goedgekeurd.* Maar de boven-gemelde woorden maken die waarschijnlijkheid tot zekerheid. En of dit niet genoeg ware; in mijn Handschrift van de *Handelingen met Anjou en Willem I.* vindt men op en achter de daar geplaatste *Artikelen* van *Capitulatie*, de woordelijke Resolutie der Leidsche Vroedschap van den 28 Maart 1584. (71) waarbij: „ *De Burger-* „ *meesteren*, Raden ende die van *den Vroed-* „ *schappe der Stadt Leyden*, gesien ende in den „ heuren *gecommuniceerd* hebbende de poincten „ ende articulen boven geschreven, hebben de- „ selve goetgevonden ende mits desen bevesticht; „ beloovende alsulcx in heur regard ende qualité, „ van wegen de voorsz. Stede den inhoude van „ dien t' achtervolgen ende t' onderhouden, doen „ achtervolgen ende onderhouden naar behoo- „ ren." — — Onderteekend: J. VAN HOUT.

Maar 't geen nog sterker klinkt; op den 6 Junij 1584. (72) heeft de Secretaris des Princen N. BRUNYNCK te Delft eene verklaring afgegeven, vervat in deze uitdrukkelijke bewoording, „ ver- „ mits bij de Edelen en Steden van Holland, als „ representerende de Staten van den Lande, den „ 30 Decemb. 1583. *Staatsgewijs* vergaderd, „ *na overlevering der Renversaalbrieven*, bewil- „ ligd was in zulke *Artikelen* en *Capitulatien*, „ als bij de Staten door Gedeputeerden waren „ opgesteld op 't aannemen van zijne Prin- „ celijke Excellentie, als Graaf van Holland; „ dat die Artikelen *Staatswijze* waren beslo- „ ten, met verzoek, dat hetzelve bij de *Vroed-* „ *schappen der Steden* zoude bevestigd worden;

„ en

(71) Zie BIJLAGE, den 28 Maart 1584.
(72) Zie Bijlage, 6 Jun. 1584.

„ en dat diezelven daartoe aan meest allen den „ Steden waren gezonden: dat hij Secretaris verklaarde, dat *bij de ondergenoemde Steden de* „ *verzochte Approbatie en Aggreatie dier Artikelen, onder dezelve, zonder eenige limitatie* „ *of restrictie gesteld, en onderteekend, aan handen van zijne Excellentie* IS OVERGELEVERD, „ en hij dezelve in zijne bewaaring heeft." De reeds toen geteekende nu waren dertien in getal, der Steden *Dordrecht*, *Haarlem*, *Delft*, *Leiden*, *Hoorn*, *Enkhuysen*, *Schiedam*, *Edam*, *Monnikendam*, *Briel*, *Gorkum*, *Schoonhoven*, *Medenblik*. De teekeningen waren van den 28, 29, 31 Maart, 24 3, 24, 28 April. Allen op last der Stedelijke Vroedschappen onderteekend, door *elks Secretaris*. En dit vervolgens gesterkt, door eene nadere bijgevoegde Verklaring, *dat de Magistraat van de Stede van Rotterdam, ende eenighe andere Steden deur heure Gedeputeerde syne Excellentie hebben laten aandienen, hierop oock geresolveert ende deselve poincten ende Capitulatien insgelycx geratificeert te hebben, willende deselve eerstdaechs aen handen van syne Excellentie oversteynden.*

Zie daar gewichtige Ophelderingen van het gebeurde; en de bekrachtiging in de Vroedschappen, in Maart en April gedaan, volgens 't *Staatsbesluit van* 19 *Maart*, uitgezonderd *Amsteldam en Gouda*, aan wien men nog *den* 5 *Mei* besloot eene bezending te doen. Of die toen gedaan is, of later, vinde ik niet, maar wel, dat den 4 Jun. (fol. 302. *Resol. Holl.*) de Staten overwegende de zwarigheden en 't *nadeel door langer vertrek van eindlyke afhandeling der zaken met zyne Princelyke Excel-*

 len

lentie, nopende de Hoogheid en Graaflykheid van den Lande van Holland en Zeeland, zulks by de Staten eendrachtelyk en met gemeen advise genoeg ten einde gebracht en besloten; mitsdien goedvonden, om *de Capitulatie NB. Staatsgewys gemaakt en besloten, en by de andere Steden en leden — beyestigd,* aan de twee nog aarzelende Steden, *Amsteldam* en *Gouda*, voortehouden, en eene bezending te doen naar beide de Steden, *met verklaring en openlyke aanzegging,* dat *by verder gebrek of weigering — de Staten niet zullen nalaten voort te gaan.* En 't spoedig bericht kwam reeds den 6 Julie (fol. 357.) ter tafel, inhoudende, dat *Gouda geen zwarigheid zoude maken, wanneer die van Zeeland zooverre in de zaak als Holland zullen hebben geprocedeerd* (73). Dan van Amsteldam had men niets meerder kunnen verkrijgen, dan *dat zy verzochten Copie van de Capitulatie, onder belofte, van die niemand te communiceren, alleen om te zien, of zy niet strekte ten nadeele van der Stede Gerechtigheden, — en ze niet te teekenen, voor dat blyke, dat die van Zeeland mede zoo verre, en wederzyds de Capitulatie gezien en bewilligd zyn zal; en zelfs dan nog niet zonder er NB. de Schuttery en notabelsten van de Burgerye op gehoord te hebben* (74). Men behoeft weinig door-

Bezending naar Amsteldam en Gouda.

(73) Zie dit breeder bij VAN WYN, Aanm. op WAGENAAR, D. VII. bl. 114. seqq.

(74) Zie WAGENAAR, *Amsteld.* D. IV. bl. 46. De Hr. HOOFT, *Nederl. Hist.* B. XX. bl. 892. heeft hier eene kleine onnaaukeurigheid, zeggende: *Eer de Gemaghtighden verslagh van hun weedervaaren deeden, ooverleed zyn' Doorluchtigheit.* Dit Verslag is geschied den 6 Jul. (fol. 357.) en Willem stierf den 10 Julie.

doorzicht te hebben, om te gevoelen, dat dit meer heusche middelen of uitvluchten wären, om den schijn van weigeren te vermijden. En het is in dat tijdstip dier bezending geweest, waarin men zegt, dat C. P. HOOFT, 't jongste lid der Vroedschap, (de Vader van den Geschiedschrijver,) dat zoo bekende Vertoog deed, 't welk men uit zijn Handschrift, bij BOR en WAGENAAR (75) heeft uitgegeven, tegen die aanstellinge des Prinsen *als Graaf*, waarin hij tot staving van zijn gevoelen, *voor als nog* deze vier redenen bijbracht, 1°. omdat hij er geen voordeel in zag; 2°. omdat de Unie van Utrecht hem wederhield; 3°. omdat Zeeland die aanneming nog niet gedaan had, en 't ongeraden was zich van dat Gewest te scheiden; en 4°. omdat de Gemeente van Amsteldam er niet voor ware. Hij wilde dan nog daarmede wachten. Het Besluit daarop viel, volgens WAGENAAR (76), zoo als ik boven reeds gemeld hebbe. Het is waar: in 't voorverhaal des Besluits werd gesteld, *dat de Raad, verstaande, dat Holland niet zonder Graaf zijn kon, gezind was, zijne Doorluchtigheid tot die waardigheid te verheffen* (77). Doch

Hoofts Vertoog te Amsteldam.

(75) BOR, *Auth. Stukk.* D. II. bl. 56. WAGENAAR, *Amst.* D. IV. bl. 40. *Vaderl. Historie*, D. VII. bl. 525.
(76) *Amst.* D. IV. bl. 47.
(77) Over deze woorden, in 't voorverhaal, viel wat te doen, volgens WAGENAAR, maar nadat velen uitdruklijk verklaard hadden, *dat die woorden niet verbindend waren, en niets gemeens hadden met het gevallen besluit*, bleven dezelven staan. De Hr. WAGENAAR heeft dit verhaal in een weinig ander licht geplaatst dan ik alhier meende te moeten doen; volgens de bekomen Stukken.

Doch wat er van dit Vertoog en 't breed uitmeten van *Hoofts* denkbeelden ook zij, wiens redevoering, volgens HERING, *Tooneel*, D. II. bl. 126. *grooter drift en afkeer tegen den Prins dan onpartijdigheid, omtrent den waren toestand van 's Lands zaken* kenteekende: 't welk ik aan zijne plaats late: 't verdient echter bij onbevooroordeelden overweging en zijne opmerking, dat deszelfs Zoon, de *Geschiedschrijver* P. C. HOOFT in zijne *Nederl. Historie* (78) van *die Opdracht* en *Bezending* der Staten naar Amsteldam gewagende, er wel bijvoegt, van *in geval van wangehoor, die van Amsterdam openlyk aan te tuigen, dat men verstond, het voltooijen des werks daarom niet langer te staken*, maar dat hij geen enkel woord rept van deze door zijnen Vader toen ingebrachte *bedenkingen*, zelfs geenen schijn geeft van zoodanige tegenbedenkingen, die hem niet onbekend moesten zijn, maar dat hij integendeel bij 't begin van 't Verhaal der *Opdracht* zich bedient van zulke gezegden, die van voren daarmede niet schijnen te stroken. Hij verhaalt bl. 886. dat de Utrechtsche Staten eertijds mede gezind waren, maar nu *zich stootende aan 't kallen der genen, die voorgaven, dat de Hollandsche hiermede zich van 't Algemeenschap zochten te scheiden, zulks die van Holland hadden aangeschreven, doch een wydluftig antwoord gekregen, dat hunne redenen* ERNSTELYK *wederleide*; dat ook die van *Amsteldam* en *Gouda* groote zwarigheid maakten. Maar hij laat er op volgen: *En oft men schoon hun te gemoet voerde, dat ze zelf mede den Prins* AANGEZOCHT HADDEN, *en de gemelde Op-*

Bedenkingen hierop.

draght

(78) B. XX. bl. 892.

draght doen bekraftigen (79), *zy bleeven* ONVERZETTELYK. *Doch de andere Leeden, dies onaangezien quaamen tot raaming der punten, die de Prins t' zyner inhuldinge te bezweren had.* Kan men dit wel gevoeglijk vereenigen? Ik wil hiermede echter het Geſchrift van HOOFT niet in twijfel trekken, offchoon er P. C. HOOFT van zwijgt, maar verbeelde mij, dat het Vertoog zelve, of later opgeſteld, of eene zachter uitlegging, dan gemeenlijk daaraan gehecht wordt, medebrengt; immers dat *Vertoog* ging niet verder, dan om *nog te wachten*, totdat Zeeland mede ſtemde, en de *Gemeente* van Amſteldam gekend wierd. Indien dan Zeeland overgehaald, en de Unie daardoor bewaard wierd, dan zouden andere zwarigheden van zelve wel zwichten. Dat van 't *kennen der Gemeente* wist hij zelf wel, dat tegen de vorige Staatsbeſluiten aanliep; en wat de *nuttigheid* aangaat, daar de Raad bij de meerderheid in de *Premisſen* toonde te verſtaan, dat Holland *zonder Graaf niet zijn konde*, ſchoon dit niet bij wijze van *Beſluit* werd voorgeſteld; zoo komt het mij voor, dat de oude *Hooft*, *in 't nut daaruit te halen*, meer doelde op het onnoodige van 't geven der *titels* van *Graaf en Heer*, dan wel op de *onderwerping* aan 's Vorſten Gebied *zelve*, daar toch die gehoorzaamheid aan den Prins uit vorigen *titel* van *Hoofd en Overigheid* bij hem zelf erkend wierd, en hij de uitdrukking van: *onder het Gebied des Princen geſtaan te hebben*, in 't Geſchrift zelf gebruikte. Dit ten minſten is bij mij zeker, dat zijn Zoon P.

(79) Hun Zegelen hingen toch aan den Opdrachtsbrief of Renverſaal.

P. C. Hooft, onze Geschiedschrijver, hoezeer hij de Staten in later tijd, en met reden, voor den waren Souverein erkende, met dat alles veel hooger gedachten van de Stadhouderlijke Regering en Waardigheid in zijnen tijd maakte, zoo zelfs, dat hij in de Opdracht zijns Werks aan *Fredrik Hendrik* in 't jaar 1642. zich teekende *Uw Hoogheits getrouwste* ONDERDAAN; — maar daar benevens, dat hij ook in dit stuk in andere gedachten dan zijn Vader verkeerde. In die zelfde *Opdracht* aan *Fredrik Hendrik* vindt men daar van de bewijzen. Aldaar zegt hij onder anderen van WILLEM I.; dat *die Vorst*, *Vader uwer Hoogheid*, *ten onwille eener Mogenheid*, [Spanje] — — — *niet alleenlyk den eersten steen van dezen Staat geleid heeft*, *maar dit zwaarlyvig gebouw ter tinne toe opgetogen*; *latende daarenboven twee Zoonen achter*, *om 't zelve te dekken* — — *alles met zoo gering een' hulpe van andren*, *en onder 't gedurig rammeyen des vyands*, *op het onbestorven metselwerk*, enz. Ja dat meer is: hij verhaalt er bij, hoe hij *in zijne kindsheid*, bij gelegenheid, dat zijne Hoogheids Zuster door Amsteldam reisde, *zijnen Vader*, (dat is dien zelfden C. P. HOOFT,) had *hooren zeggen*, *dat hy de nakomelingen van zynen Heere den Prinse* (Willem I.) *H. Ged. niet aanschouwen kon*, *zonder dat hem de vernieuwing van 't geen wylen zyn Vorstel. Doorluchtigheid voor deze Landen gedaan en geleden had*, *tot weenen beweegde*. Voeg hierbij de characterschetze, die *Hooft* zelve van Prins Willem in zijne *Historie* bl. 907. maakt, en die hij besluit met deze nadruklijke woorden: *Uit al 't welk men kan afneemen*, *oft 'er eenige merklyke plaats voor ondeughden overschoot. Immers*

mers dit zal niemandt loochenen, dat geen Vorst onder de zon ooit vuurigher bemindt en hoogher geacht moght worden van zyn' onderdanen dan zyne Doorluchtigheit geweest is van de Hollanders en Zeeuwen. En die *achting* had hij van zijnen Vader dan ook genoten. En de Zoon *P. C. Hooft* erfde die over. Hem bleef de dankbare nagedachtenis bij.

Het besluit is hieruit ligtlijk optemaken. Amsteldam wilde met de voltrekking der Huldiging om Zeelands wille wachten; doch men heeft ook weinig doorzicht of menschkunde noodig, om te gevoelen, dat ook hier iets Staatkundigs onder sommige Amsteldamsche Regenten schuilde; en men behoeft maar eenig inzicht in den toenmaligen toestand van zaken, om vasttestellen, dat, even gelijk de afzwering van Philips en hare afkondiging, niet tegenstaande de weigering van Zeeland (80) voordging en zijn beslag kreeg, even zoo die *inhuldiging tot Graaf* volkomen zoude zijn doorgegaan, indien niet twee dagen daaraan de *Vorst* moorddadig door eenen omgekochten Burgondier *Balthasar Gerards*, gevloekter Gedachtenis, was omgebracht, tot de uiterste ontsteltenis der Staten en algemeene verslagenheid des Volks. Waarvan hierna.

Bedenking uit de Opdracht in 't jaar 1576. en 1581.

Doch nu komt hier eene bedenking. Zij is deze! Indien dan aan Willem thans de *Souvereiniteit* werd opgedragen met titel van *Graaf* en *Heer;* schijnt daaruit te volgen, dat de *Oppermacht*, die Hem in 't jaar 1576. gegeven, en 1581. vernieuwd en gezekerd is, niet de *rechte* en *volledige* Oppermacht of *Souvereiniteit* geweest

(80) *Leven van Willem I.* D. III. bl. 648.

weest zij? De beantwoording hiervan moet uit den *staat* en begrippen van dien tijd gehaald worden. Beiden was het eene volkomene *Souvereiniteit*, een Opperhoofdig of *Eenhoofdig Oppergebied*, zoo in de zaak zelf, als in 't recht en wijze van *gebieden;* beiden behoudens de bepalingen omtrent het gebruik dier macht, en mogelijk gaf de eerste in eenige opzichten aan *Willem* ruimer handen. Dan het onderscheid bestond

Waarin onderscheiden van de Graaflijke?

1°. In den meer aanzienlijken *titel*, en den daaruit rijzenden achtbaren *Rang* onder de Volkeren, volgens de zeden en begrippen van dien tijd. Te voren was 't enkel *Souverein* en *Overhoofd*, nu Souverein, *Heer* en *Graaf* van Holland.

2°. In de nu meer zekere bepaling der *Rechten*, die aan 't denkbeeld van *Graaf* vast waren. Men wist, welke *macht* en *Rechten* aan dezen titel van *Graaf* gehecht waren; wat de *Graaf* als zoodanig altijd wettig vermocht had, en wat hij nu vermogen zoude, behoudens 't nader bepaalde; waartegen de naam van *Overhoofd* iets nieuws, iets in dien tijd min bepaalds aanduidde. Daarbij ontving hij 't Land als *een vrij Graafschap;* 't welk ten aanzien van 't Duitsche Rijk vrij wat inhad. (bl. 336.)

3°. 't Onderscheid lag in *'t Erfrecht zijner* Familie, en opvolging in zijne manlijke Nakomelingschap, bij keuze van een' zijner Zoonen door de Staten. Te voren was *zijne Souvereiniteit*, slechts gedurende den oorlog, en *persooneel*, nu werd hij *Erfheer*, *Erflijk Grave*, voor zich en zijne *familie*.

4°. In het vrije bezit en de overgifte van alle *Lands-*, te voren *Graaflijke Domeinen*, bij de

Af-

Afzwering, aan 't geheele Volk, of 't gansche Lighaam des Volks vervallen, en ter beheering der Staten staande. Sedert 1572. werden alle *geannoteerde* en *verbeurdverklaarde* goederen, ook alle uit de Geestlijkheid en Kloosteren den Lande aangekomen goederen, zooverre zij aan de *Domeinen* gehecht, of als *Domeinen* aangemerkt en afzonderlijk beheerd wierden, als algemeene *Volks-* of zoogenoemde *Nationale goederen* aangemerkt (81). Nu werden zij des *Graven* eigene goederen, om daaruit de kosten van 't Land, van den oorlog, en van zijne Hofhouding, zooverre zij strekken konde, te vinden; maar hij mogt ze niet zonder toestemming der Staten *vervreemden*, *verkoopen* of *weggeven*; 't welk niets aan den Eigendom hinderde.

Die handel was wettig.

Zien we dan nu weder met een kort woord het wettige dier Handeling, en het deel, dat het Volk er in had. Indien de wijze, waarop Philips van wegen 't Volk is afgezworen, Anjou aangenomen, en Prins Willem in *Holland* tot *Opperhoofd* verkoren werd, *wettig* geweest is, gelijk ik boven meen betoogd te hebben: zoo was ook deze *Opdracht* der Graaflijkheid wettig. Daarin en daarbij is alles op dezelfde manier verricht. Dezelfde Staten, dezelfde Steden, dezelfde Vroedschappen,

(81) Ik heb dit denkbeeld, dat *die Geestelijke Goederen* reeds toen voor *Nationale Goederen* aangemerkt zijn, in 't verloopen jaar 1801. breeder ontvouwd in de: *Aanmerkingen op het Request der Roomschgezinden tegen dat der Gereformeerde Gemeentens, nopens den Eigendom der Geestelijke Goederen en Fondsen*, door mij uitgegeven op den naam van L. P. of *Leidsch Professor*. bij W. BRAVE.

pen, ja nog meer, 25 Zegels van Steden, alle de kleine Steden, die zonder eigen Heer zaten, hebben die Opdracht door haren *Secretaris* geteekend, en door het Stadszegel bekrachtigd. Uit alle berichten blijkt, dat de Stedelijke Afgevaardigden *met volkomen last* gekomen zijn; dat die last gegeven is door de Wettige *Vroedschappen* der Steden, als die lighamen, die de burgerijen vervingen, en voor en van wegen hun spraken. De geheime behandeling dier zake, even als vorige handelingen, door de Staatsvergadering, is door die mededeeling aan de Vroedschappen meer ruchtbaar geworden; ja de Staten zelf in hunnen Brief aan die van Utrecht en Staten Generaal (bl. 322.) verklaren openlijk, dat zij 't gedaan hebben *na verscheiden communicatien met de Steden*, *na gehoord te hebben het advis van de Collegien en Gemeenschappen der Steden*, *zoo van de Magistraten*, [dat is, de Regeerende Leden,] *als Vroedschappen* [dat is, de gewoone Burger-representanten,] *en* [voegen zij er bij] *anderen die 't behooren*, *en welken men in zaken van zulk gewicht gewoon is hun gevoelen te vragen*, waarmede denklijk de *Hoven van Justitie*, en ook sommige *Stede-Schutterijen*, bedoeld worden. En men gevoelt er uit, hoe weinig hier te pas komt *het gemeen* in 't spel te brengen, of de stem van alle de burgeren, en 't klein gemeen, of *den gemeenen man* te eischen; welker aller stem toch uitgemaakt werd door hunne *Representanten*, *de Vroedschappen*, die als zoodanig volgens de Privilegien door *de Burgeren* erkend wierden; en wanneer nu of dan, in 't een of ander geval wel eens beroep gedaan wierd op *hunne Gemeente* of *Schutterije*,

ge-

geschiedde zulks meer, om andere oogmerken te bereiken, of, om gerugsteund van de zoogenoemde stem der Burgerij klem aan hunne *weigering*, of ook aan hunne Toestemming bij te zetten, of wel dat oproepen bepaalde zich maar *bij de notabelsten* of *aanzienlijksten* uit den burgerstaat, zoodanig als het voorstel was van C. P. HOOFT, die even daarmede de overige burgers van minder aanzien, kunde, rang, of middelen uitsloot, wier wuft en wankelbaar oordeel, ook in eene vastgestelde orde van zaken, niets uitdoet. En dit wist *de jonge* HOOFT, *onze Historieschrijver*, ook zeerwel. Getuigen hiervan strekken zijne Werken en Geschriften. En mogelijk heeft hij voor zich de daad zijns Vaders, in zijne vurige jeugd bedreven, daarom liefst met stilzwijgen willen voorbij gaan.

Dit alles is achtergebleven door 's Prinsen onverwachte dood! En daar wij, in 't volgend XIIde Hoofdstuk zullen ontwaren de akelige ongelegenheden, en den benarden toestand, waarin zich toen Land, en Volk, en Staten bevonden, doch waaruit zij wederom door de Godlijke Voorzienigheid en Waakzaamheid allengskens gered zijn: zoo dunkt mij hier niet ongepast, uit al het vorige optemerken, dát deze onze Republiek, en vooral Holland, gedurende hunne worstelingen, tot bekoming harer vrijheid, meestentijds, wanneer de uitzichten van hulp het allerzwakst en 't donkerste waren, uit die worstelingen met meerder glans en luister oprees, en hooger trap van Vastigheid beklom. 't Welk wij aan onzer Voorvaderen standvastigen moed te danken hebben.

Ten besluite konden hier twee Vragen gedaan worden.

1°. Daar, bij alle waarschijnlijkheid, zonder dien tusschengekomen dood des Prinsen, de plechtige *Inhuldiging*, als *Graaf*, met alle de bijkomende bepalingen, weinig dagen hierna, zoude verricht zijn; kon men vragen, of Willem I. door zijne groote hoedanigheden, en daaruit ontstanen *Invloed* en *Gezag* bij *Volk* en *Staten*, niet waarlijk te voren een veel grooter Man was, dan hij daarna door zijn *Graaflijk Ambt* met alle de daaraan verknochte *Rechten* en *Plichten* geweest zoude zijn, indien er zijne *personele Hoedanigheden* niet bij gekomen waren?

2°. Welken invloed dit in 't vervolg zoude hebben kunnen maken op den meerderen of minderen welstand, bloei, en aanzien van Holland en de Vereenigde Gewesten, bijaldien alsdan dit Erf-Graaflijk Bewind in zijn Geslacht en Familie had blijven voordduren? doch zulks is buiten mijn bestek.

BIJLAGEN,

TOT HET EERSTE DEEL.

BIJLAGE

op bl. 11, 12.

OVER DE WETGEVENDE MACHT DER GRAVEN VAN HOLLAND.

De Leere der *Landsvorstelijke Opperhoogheid* onzer Graven, in Duitschland meest bekend onder de Latijnsche benaming van *Superioritas Territorialis*, en de daartoe behoorende *Wetgevende Macht*, was voor weinige jaren eene gansch nieuwe Leer! Toen de Schrijver dezer Verhandeling, als Hoogleeraar in *de Oudheden*, en *Geschiedenissen der Vereenigde Nederlanden, en bijzonder die der Handvestkunde* op de Universiteit te Leiden, bij 't behandelen der Vaderlandsche Oudheden en Regeringsrechten van vroegere tijden, voor zooverre zij tot opheldering van latere rechten en gebeurtenissen konden strekken, met deze nieuwe Leere te voorschijn trad: verwekte dit, gelijk gemeenlijk bij het tegengaan en bestrijden van ingewortelde vooroordeelen gebeurt, hem vele onaangenaamheden en tegenwerkers. Zijn afkeer van twisten, en zijne overtuiging, dat hij de tegen hem kunstig ingeboezemde vooroordeelen allengskens zoude overwinnen, geboden hem de stilzwijgendheid, en hij slaagde daarin zoo gelukkig, dat dit zijn onderwijs, en deze zijne Leer, thans meer algemeen begrepen, omhelsd, en gevolgd wordt, zoodat sommige sterk bevooroordeelden zelfs hem meermaal verklaarden, dat zij meer en meer overtuigd geraakten van de waarheid der stellingen, die hij alhier kort bijeentrok, en volgens zijne *Primae Lineae Collegii Diplomatico-Historico-Politici*, voor zijne Academische toehoorers, gewoon is breeder te bewijzen. Hij zoude deze gansche aanmerking hebben kunnen

achterlaten, omdat hij niet gaarn op 't gezag van anderen bouwt, indien hij geen sprekend en veel afdoend bewijs voorhanden had van zijnen overledenen, hooggeachten, Ambtgenoot, BAVIUS VOORDA, die in den rang der Rechtsgeleerde Hoogleeraren eene uitnemende plaats beslaat, en die bij zijn leven volledig overtuigd geraakte van de waarheid dezer Leere, die op 't recht verstand van vroeger en later zaken en rechtsbegrippen, en wel bijzonder op *de Inleiding der Hollandsche Rechtsgeleerdheid* van den grooten H. DE GROOT, waar hij van *de Graven*, hunne *Domeinen*, *Wetten* en *Privilegien* spreekt, zooveel invloeds heeft. De Hr. VOORDA deed van deze zijne overtuiging openlijke aanwijzing in zijne *Aanteekeningen op de Crimineele Ordonnantien van Koning Philips van Spanje, laatsten Graaf van Holland, ten dienste van zijne Nederlanden uitgegeven, naar de oorspronkelijke drukken van den jaare* 1570, te Leyden, 1792. 4°. Zijne woorden, alhier ter zake, luiden in de *Inleiding* aldus:

Bl. 7. „ Die Ordonnantie is immers *voor Wet* „ gesteld door den Grave, wien ongetwijfeld *de* „ *Wetgeevende Macht toekwam*, en wel *aan hem* „ *alleen*, en niet in gemeenschap *met Ridderschap* „ *en Steeden*; want offchoon deze door hunne Afgevaardigden, als 't ware, in een lighaam mogten vergaderen, om den Grave 's Volks nooden of betamelijke belangens voortedragen, zo stond toch aan den Grave het besluiten en inwilligen, en het geheel lighaam van Ridderschap en *zes groote Steden* was in die tijd *onderdaan*, geen deel aan het oppergebied hebbende, *uitgenomen in 't stuk van geldinwilliging* (destijds *beeden* genoemd); want in plaats van schattingen en lasten eigendunkelijk opteleggen, moest de Graaf de Penningen, die hij *tot het publiek bestuur*, en *tot 's Lands welzijn meende nodig te hebben*, van Ridderschap en Steden vragen, en aan deze stond het toestaan, of het weigeren van geld. Maar dit raakt niets aan de andere deelen der Oppermacht, en allerminst aan de macht van Wet-

gee-

geeving. (1) De Graaf stelde Wetten, ook zulke, die de Staaten en het Volk niet aangenaam waaren, en waartegen zij zomtijds met — zomtijds zonder — vrugt, eerbiedige Vertoogen deeden, dog zonder ooit, voor zo veel mij bekend is, aan den Graaf *het recht van Wetgeeving hem privativelijk toekomende, te betwisten.* De Graaf was het, die het Hof van Holland instelde, als een Hof van appèl, boven de Rechtbanken der Steeden en van het platte Land, die het zelve Hof met *Instructie* voorzag, en die dus het Opperbestuur over de Administratie van de Justitie voerde. De Graaf eindelijk gaf reeds van ouds Privilegien aan de Steeden, en aan onderscheiden Kreitzen van het platte Land, ja men verzogt ze al-

(1) Te recht zegt de Schrijver, dat dit de *Wetgevende Macht* niet raakt. Doch dit is wat duister gezegd. Indien de Hr. VOORDA nog een' stap voorwaards gegaan was, zoude die Hoogleeraar, volkomen alles overeenkomstig de ware Staatsgronden *van dien tijd* opvattende, dit duidelijker hebben uitgedrukt, en ook van *Ridderschap en zes Steden* — wel gezegd hebben, dat zij *in één lighaam mogten vergaderen*, doch niet zonder daartoe *door den Graaf, of het Hof, of den Stadhouder, van wege den Grave, vooraf opgeroepen te zijn.* Ook konde hij minder algemeen gezegd hebben, dat de Graaf *de penningen, die hij tot het Publiek bestuur en tot 's Lands welzijn meende nodig te hebben, moest vragen;* even als of de Graaf geene groote Inkomsten uit zijne Domeinen of uit andere bronnen haalde; daar hij alleen maar verpligt was penningen te vragen, wanneer de overige Inkomsten niet toereikten; of wanneer hij niet gezind was, om uit *andere Inkomsten*, die hij van elders buiten Holland trekken kon, zulke tekortkomingen aan te vullen: 't welk dus aan 't zedelijke vermogen, en aan zijne Wetgevende Macht geene vermindering toebracht, overeenkomstig het Staatssystema van dien tijd, en het denkbeeld, 't welk men toen van de *Territoriale Opperhoogheid* vormde, die geene *willekeurige* of eigendunkelijke Oplegging of Heffing van Schattingen toeliet. Met deze kleene terechtwijzing stemt de Hr. VOORDA volkomen in de hoofdzaak met mij in.

alleen van den Graaf, en niet van den Graaf en van de Staaten te zamen: het welk naar mijn inzien de sterkste preuve is van een erkende Oppermacht in 't stuk van Wetgeeving, bij den Graaf alleen huisvestende. En waarom zoude dan de Graaf ook niet het recht hebben, om zowel in crimineele zaaken een manier van *Procedeeren* voor te schrijven, als bij 's Hofs Instructie reeds geschied was in civile? En wat verhinderde den Graaf, om alle plaatzelijke stijlen, gewoontens, en manieren van doen, mitsgaders Keuren, daarop gemaakt, afteschaffen? te meer, daar het Recht van Keuren te maaken, voor zo verre zulks bij uitdrukkelijk Privilegie verkreegen is, altoos door de Graven aan deeze; het zij opentlijke of stilzwijgende voorwaarde gebonden was, *behoudens Ons ons recht.* — — En zo de Graaf vermogt aan het Hof bij Artikel 8. van hare Instructie te gelasten, om Gewoontens of Keuren van bijzondere Steeden of Plaatzen te verklaaren *ondeugdelijk en voor corruptelen* (waarteegen ik niet weete, dat men bij tijde van Keyzer Carel of zijnen zoon Philips ooit geprotesteerd, of zig daar over beklaagd heeft.) zo moet de Graaf ook het recht hebben, om bij Placaat alle locaale stijlen van Procedeeren, strijdig teegen die geene, die hij invoert, afteschaffen, te vernietigen, te schorssen. — —"

Bl. 9. Het geen derhalve Mr. TOBIAS BOEL schrijft, ad *Loenii* Cas. 117. p. 707. en 708. „ Dat de Ordonnantien van Philips geen kracht van Wet hebben, als zijnde nooit door de Staaten of Steeden van Holland aangenoomen of achtervolgd," heeft niets te beduiden, indien hij dit dus wil verstaan hebben, dat de Staaten of Steeden in die Ordonnantien, voor en aleer zij in 't licht kwamen, hadden moeten bewilligen, en haare goedkeuring en toestemming geeven; want, alzo te dier tijd noch ieder Stad in 't bijzonder, noch de Ridderschap, en de zes groote Steeden, Staatsgewijze vergaderd, *geen deel aan de wetgeevende Macht hadden, maar Onderzaten waren*, zo behoefden die Ordonnantien hun-

hunne toestemming en bekrachtiging niet, om hun en de goede Gemeente onder de verplichting van gehoorzaamheid aan dezelve te brengen. Hebben de Wethouderschappen reeds in die tijd dezelve niet agtervolgd; dit neemt de verplichting om te achtervolgen niet weg; eeven gelijk men ook heeden ten dage ziet, dat andere Wetten, hoe heilzaam ook, niet behoorlijk achtervolgd worden. — —"

Bl. 11. Daarenboven, als men meent, aan den stijl van Procedeeren, door Philips voorgeschreeven, uit kragt van eenige *Privilegien* ongehouden te zijn, dan dient men die Privilegien met naam, jaar en dag, en met derzelver woorden voorttebrengen, tessens met aanwijzing der Artikelen van de Ordonnantie, strijdig met die Privilegien; zijnde het geenszins genoeg met den naam van Privilegien in 't wilde te schermen. Mij is ondertusschen geen Privilegie voorgekomen, waarbij eenig Graaf van Holland aan eenige Hollandsche Rechtbank — — zoude hebben gegund. — — —"

Ziedaar het gevoelen van den Heer B. VOORDA. Het geen derhalve anderen hiertegen inbrengen of afleiden uit de plechtige *Inhuldigingen* (*Inauguratien*), door de Staten, en de *bevestigingen der Privilegien* door de Graven, doet hier niets uit, dewijl *de Staten* juist door en bij die Inhuldigingen deze Rechten der Graven en hunne gevolgen, plechtig erkenden, en *de Privilegien* op die erkentenissen gebouwd zijn, en gelijk ik bl. **. in den tekst zeide, die Privilegien zich nooit uitstrekten tot de *Wetgevende* Macht, of daar aan beperkingen of bekommeringen stelden.

BIJLAGE op bl. 48.

De onvergenoegden grepen moed, en vergaderden onder den naam van STATEN, *den* 15 *Julie eerst te Dordrecht* — — bl. 49. *vier dagen later, den* 19 *Julie, weder in Dordrecht.*

Tot opheldering dezer woorden kan ik, als *Bijlage*, plaatzen 't geen mij na 't afdrukken derzelven in handen gekomen is, uit *het Goudsche MS.* of *Registers*, door mij gewaagd op bl. 49., genoemd: *Gedenkwaardige Saaken in de Nederlanden, door A. V. R., Tweede Deel*, in 't *tweede Quatern.* Men zal er uit zien den ijver, waarmede Prins Willem van Orange de Steden aannoopte, om tot eene algemeene Vergadering zich te vereenigen, en hem met geldmiddelen bij te staan, om zijne krijgsbenden tot hun overtebrengen; en hoe hieruit die eerste Statenvergadering te Dordrecht geboren zij.

„ Missiue des Princen van Oraingien, aen den Steden van Hollant ende namentlick aen de Stede van der Goude, den 8 Jun. 1572.

Die Prince van Oraingien, Graue van Nassau etc. Heere ende Baron van Breda, van Diest, etc.

Eerzame, wyse, lieue, bysondere. Wy achten, dat het genouch bekent zy, wat voir groote ende swäre oncosten, moeyte ende arbeyt wy van ouer meenigen tyt harwaerts aengeleyt hebben, tot grooten achterdeele onsser eygener zaicken, om het gemeyne Vaderlant ende dese ouergroote ende swäre tyrannie der Spaingarden met Godes genade te helpen verlossen.

Oick is het onnoodich te verhaelen, hoe menichmael

mael ende ernstelick wy nu heel onlancx alzoo van den Ingesetenen des lants, als van den gheenen, die deur die tyrannye des. Hertogen van Alue dair wt gebannen zyn, gevordert hebben ende aengehouden, dat zy ons met eenige middelen des gelts te hulpe zouden willen comen, om dezelue verlossinghe met Godes hulpe te wege te mogen brengen.

. Doch hoe weynich dat wy dair mede gevordert hebben, is oick den geenen genouchzaem bekent, die inder voirsz. zaicken zyn gebruyckt geweest, ende moget oick een yegelick van U lieden in uwe eyge conscientie genouchzaem weten.

Want hoewel zy geene oirzaicke ter werelt en hadden, om sich desselfs te weygeren, nademael zy voir God ende den menschen schuldich wairen alle mogentlicke hulpe ende assistentie te doene, nochtans en hebben wy nyet anders van hun connen vercrygen, dan alleen op *conditie by alsoo*, *dat zy ons met een hoop ruyters ende knechten in het velt zagen.*

Welcke conditie onsse goet voirnemen tot aen desen daich alzoo heeft gehouden, dat wy noch voirwairt noch achterwairt en hebben connen treden.

Ten lesten heeft het onssen aldergenadigsten God gelieft, de herten der ingesetenen des lants alsoo te verwecken, dat *etlicke Steden hair zeluen opentlicken* verclairt hebben, ende tegen de voirgenoemde tirannye des Hartogen van Alua ende zynes aenhangs vromelicken gestellet, *versouckende ons in alle oetmoedicheyt ende ernste om hulpe ende ontset*, het welcke wy van wegen onsser hartgrondelicke goede genegentheyt totten gantschen lande hun geensins en hebben connen geweygeren noch afslaen, doende alle 't gene dat ons eenichsins mogelick is geweest, om hun in eenigerley maniere te ontzetten, ende versouckende met allen ernst, vlyt ende neersticheyt onssen lieuen ende welgeminden broeder, den welgebooren *Graue Lodoic*, om desgelycx aen zynder zyden alles dair toe te wege te brengen wat in zynder macht ware.

Ende heeft God almachtich zynen zegen dair toe alzoo gestrecket, dat wy *nu etlicke der voirnaemste*

Steden des Lants in onsser macht ende gewelt becommen hebben.

Ende zoo veele mit groten arbeyt ende moeyte te wege gebracht, dat wy met eenen goeden hoop ruyters ende knechten ons in 't velt tot aen de monsterplaetze gereet zyn in zeer corten tyt te begeuen, wairtoe wy alreede onsse ruyters ende knechten hebben opgemaickt, op zeeckere hoope en vertrouwen, dat gylieden ende de andere goede Steden ons nyet en zoudet failgeren, nair uwe belofte alle hulpe ende bystant van gelde te doene, om voorts van dair in 't Lant te mogen vallen, ende den tyran met zyner moetwilliger tyrannye wtgedreuen hebbende, het Lant in zyne vorige fleur ende spoet, onder een goede ende wettelicke regieringe, nair die costumen, rechten ende oude priuilegien in vreede ende gerustheyt te brengen.

Dairomme is nu ons ernstelick versoucken aen u lieden, ende *alle Steden*, *Dorpen*, *Vlecken*, *Gemeynten*, onder ende naby u lieden geseten, ende aen eenen iegelicken in 't bysonder, van wat staet off conditie hy zy, dat ghylieden U nu opentlick ende dadelick willen verclairen, *te wesen liefhebbers* uwer vryheyt ende des welvairts uwes Vaderlants, ende vianden der wreeder tyrannie der Spaingarden, het jock des Hartogen van Alua van uwen halse affwerpende, ende uwe Stat in onssen handen begeuende, ende den tyran met zynen aenhang met alle mogelicke middelen crencken, om ons tot uwer eygene verlossinge ende zalicheyt hoe langer hoe meer altyt te stercken.

Dair beneuen is oick ons hartgrondelicke ende ernstich begeren aen U lieden, ghy willet ons ten alderëersten, zonder eenig wtstel ofte prolongatie, zoo lieff als ghy uwe eygene weluairt ende zalicheyt hebt, met een goede merckelicke zomme gelts op de monsterplaetze versien. So dat wy doir faulte ende mangel des gelts nyet gedwongen en werden onsse aengenomen Volck te laten gaan, ende dair doir onssen viant met ons eygene volck ende geweer stercken, ende eene eeuwige schande ende on-

ver-

verhaelycke schade het velt ruymen moeten, ende de zaicken des Nederlants in eenen vele argeren state brengen dan zy oyt te vooren geweest zyn.

Ghy zult binnen acht ofte thyen dagen verstaen, wair wy onsse monsterplaetze zullen hebben aengestellet, derhalve, zoo wilt doch toezien, dat ghyluyden hier en tusschen het gelt gereet maicket, ende dat zelue zoo haest als het eenichsints mogelick is, toeschicket.

Wy hebben ons op ulieder woorden ende beloften vertrout, ende hebben mitter daet willen bewyssen, dat het aen ons nyet en ontbreeket, off ghyluyden en wordet geholpen, dewyle wy nyet alleen gelt ende goet, ende alles wat ons God de Heere in handen verleent heeft, mair oick onssen eygen leuen bereyt zyn voir uwe verlossinge vrymoedelick optezetten.

Dairomme zyet nu toe, dat ghyluyden aen uwer zyden oick mitter daet bewysst, dat het uwe ernste is, ende dat ghyluyden ons met geene ydele woorden en hebt willen aenhouden, om ons in desen swaren ende onverdrachlicken last alleen te laten steecken, jae om u zeluen ende het gantsche Vaderlant in een eewich ende jammerlick verderff te brengen.

Laet u een zomme gelts niets zo lieff wesen, dat ghy dairomme u eygen leuen, uwe vrouwen ende kinderen, ende alle uwe nacomelingen in eewicheyt, jae uwen eygen zelve in een eewige schande ende schade, ende ons dair beneuen, dair wy u met eene hartgrondelicke genegentheyt alle hulpe, bystant ende ontset hebben gesocht te dienen, in verderff te brengen.

Bedenckt wat voir een spot ende schande by alle vremde volcken ende potentaten, wat voir een ongenade by God den Heere, wat voir een schendelicke dienstbaerheyt ende slauernye, ende een hardt, wreet ende bloedich jock ghyluyden ouer u ende uwe kinderen in eewicheyt zoudet behalen, zoo ghy u eenige wtvlucht zoudet willen zoucken, om in weygeringe te staen van ons het gelt te verstrecken,

dat voorts noodich zal zyn, om in het Lant met onsse aengenomen Volck te trecken.

Dairentegen wat een eewigen loff ende eere ghyluyden inleggen zult by allen natiën, ende wat een groot onwtsprekelicke weldaet ende zalicheyt ghy u zeluen ende uwen gantschen Vaderlande zullet doen, zoo ghyluyden mildelicken verstreckende van 't geene dat u God de Heere verleent heeft, ons helpet, dat Vaderlant in zyne oude vryheyt ende voorspoedicheyt wt die clauwen der Spaensche gieren ende woluen weder te brengen. Want het uluyden ende uwen nacomelingen in eewicheyt voor een groote gerustheyt wesen zall, dat ghy van dit onmenschelick jock verlosset wesende, onder uwe oude rechten ende priuilegien met vreede uwe goederen zult mogen besitten, uwe coopmanschap ende hanteeringe dryuen, ende doen uwe neeringe een yegelick nae zynen staet ende beroepinge, het is om een corten tyt gedaen, God die Heere reyckct ons zyne genadige hant, ghy jaecht onssen vianden eenen schrick ende verbaestheyt aen, ende geeft den onssen goeden moet ende gewillicheyt, om ons te helpen, zoo wy slechts met dese schoone gelegentheyt in het Lant connen met onssen volcke coomen, zoo vertrouwen wy gewisselicken op God den Heere, dat het al in corten tyt tot een goet eynde zal gebracht werden. Dairom geuen wy u te bedencken, off het niet vele beter en is, dat ghy eenmael een goede zomme gelts verstrecket, om dair nae in eenen eewigen vreede ende ruste te mogen leuen, dan dat ghy eewelick met nieuwe lasten des tienden, XXsten, Csten penningx, ende met een eewige dienstbaerheyt onder den Spaingaerts, jae met een langduerigen crych, zoo ghy u nyet en haestet, ende uwe wterste beste nu ter tyt en doet, gequelt ende geplaecht te wesen? want het gelt nu gewisselick. Soo ghyluyden u zeluen nu nyet en helpet, zoo moet ghy in eewicheyt der Spaingaerden schendige slauen ende voetzolen wesen, by dien nochtans, dat zy u alle te ghelyck met vrouwen ende kinderen nyet en vermoorden ende verdelgen.

Of-

Ofte ten minsten moet ghy verwachten, zoo zy respyt hebben, om sich te stercken, dat ghyluyden eenen langdurigen crych binnens Lants zult hebben, wairdoor beneuen dat den wtganck onseecker is, het gantsche Lant zal geheel verdoruen worden.

Waer aen ontwyfelick schuldich zullen wesen alle die geene, die nyet en zullen dese zaicke hebben helpen vorderen, ende het gelt, dat tot verhoedinge alzulcker schaden noodich is; voor hair deel hebben willen verstrecken.

Derhaluen wy u van gantscher herten vermanen ende bidden, wilt u doch hier inne nyet weygeren noch te zoucken maecken, maer thoont dat ghy mannen zyt, ende dat ghy u Vaderlant, jae u eygen weluaert ende zalicheyt lieuer hebt dan een stuck gelts, het welcke ghy doch oick zult moeten verliesen, indien ghyluyden nu het beste niet en doet.

Ende hiermede willen wy voir alle menschen geprotesteert hebben, dat wy volbracht hebben het geene dat in onser vermogen is geweest, zoo dat wy ons aller schade ende ellende, die hier namaels wt mangel van hulpe ende ontset zoude mogen volgen, voir God ende alle menschen hyer mede verontschuldigen.

Eerzame, lieue, bysondere, blyft God den Almachtigen beuolen. Geschreuen tot Dillenburch, den VIIIsten dach der maent van Junie, anno XV^c. LXXII. Onderteyckent

U goede Vrint

Guille de Nassau.

noch lager

Brunynck.

De superscriptie was:

Den versamen, discreten, onsen lieuen, bysonderen Borgemeesters, Schepenen, Deeckens, Gulden, Schutters ende Gemeente der Stede van der Goude."

Hier-

Hierop wordt gemeld de inneming der Stad *Gouda*, op den 23 Junie, en van *Dordrecht*, den 25 Junie 1572. „ Van *Gouda by* JONCHEER *Adriaen van Swieten*, *'s morgens metten dageraet*, *ten behouue van den Prince van Oraingien*, *doirdyen die poorten van binnen by zommige burgers*, *dair de voirsz. Heere mede heymelicke verstant hadde*, *met gewelt geopent zyn geworden. Die voirsz. Heere met zyn Volck quamen van Oudewater*, *zeer qualicken wtgerust ende weynich in getaele zynde.*

Den XXVsten Juny *is de Stede van Dordrecht aen de zyde van den Prince overgegaen*, *op zeecker accoort*, *by hen met Barthelt Euthens gemaickt*, *luydende aldus:* (2) — —"

Maar ook had deze aanmerklijke Brief, naar 't mij toeschijnt, ten gevolge, dat er dadelijk aanstalte gemaakt wierd, om zoovele Steden van Holland, als men in dien nood maar bijeen konde krijgen, tot eene *Staatsvergadering*, onder schut en scherm des Prinsen van Orange, te beschrijven, en de geldmiddelen, benoodigd tot onderhoud van 's Prinsen troepen te beramen. Onmiddelijk toch hierop volgt:

Missiue van die van Dordrecht, *roerende 't doen van de beschryvinge van de Steden van Hollant*, (4 Jun. 1572.)

waaruit men leeren kan, hoe zulk eene eerste Beschrijving bijgekomen zij. Zij luidt dus:

„ *Eerzame*, *seer voorsienige*, *discrete Heeren ende byfondere goede vrunden ende nagebuyren. Wy gebieden ons zeer affectueuselicken wt gantscher harten tot U. E.*

„ Dezelue aduerterende, dat wy vp huyden date deser ontfangen hebben uwer E. Missiue van date den IIIden deser maent July, van 't inhouden van dewelcke wy houden U. E. wel indachtich. Voir ant-

(2) Dit is bij den Hr. VAN DE WALL *Handv. van Dordr.* geboekt, bl. 1371.

antwoorde zal U. E. gelieuen te weten, dat, naer wy dezelue in *onsſen Raide* geuiſiteert ende in onderlinge communicatie geleyt hebbende gehadt, geresolueert zyn ende geraempt hebben gehadt, den dach van de Vergaderinge van de andere Steden alhier te houden, om opten XIIIIden July toecomende hyer te zyn 't zauonts in de herberge, ende op 's anderen daechs te beſoigneren ende in communicatie te treden, dair toe wy ons bereyt houden zullen, ende wy zullen tot dyen eynde mede alhyer beſchryuen, ende van den voirſchr. dage inſinueren die van *Gorichem*, *Schoonhouen*, *Woudrichem*, *Seuenbergen* ende *Geertrudenberge* enz., hyer omtrent gelegen, ten eynde dat zy mede haire Gedeputeerden hyer mogen zeynden jegens den voirſ. dage, indien 't hen goedt dunckt. Begeerende dairomme, dat uwer E. gelieue mede te beſchryuen ende van den voirſ. dach van der Vergaderinge doen inſinueren *de Steden neffens uwer E.* gelegen, als, te weten die van *Haerlem*, *Delff*, *Leyden*, *Amſterdam*, ende *andere Steden, die uwer E. goet duncken zal om mede* hairen Gedeputeerden jegens den voirſchreuen dach hyer geſonden te worden, ten fyne als bouen.

Eerſame, ſeer voorſienige, discrete Heeren ende byſondere goede vrunden ende nagebuyren. Hyer mede zyt God almachtich beuolen, die Uwer E. gelieue te ſparen in zalige gezontheyt.

Geſchreuen wt Dordrecht deſen IIIden July, anno XVᶜ. twee ende tzeuentich. Onderſtont.

V. E. goetwillende Burgemeeſteren, Schepenen ende Raidt der Stede van Dordrecht. Onderteyckent S. Michaëlis."

Men ziet uit dezen Brief de wijze en middelen, waardoor men in ſtaat geraakt is, om *de eerſte Vergadering der Staten, te Dordrecht* te houden; zijnde deze Brief, naar 't uiterlijk aanzien, afgezonden, als eene rondloopende, naar de zoodanigen, welke eenig gewicht aan de oproepinge konden bijzetten:

en

en deze waarschijnlijk aan Gouda gericht. Hierop volgt onmiddelijk een tweede van den 6 Jul.

„ *Andere Missiue, deselue beschryvinghe roerende.*

„ *Eerzame, zeer wyse, voirsienige Heeren, goede vrunden ende nagebuyren nair behoirlicke recommandatie tot uwer E.*

„Dient dese, om deselue U. E. te aduerteren, dat wy ontfangeu hebben Uwer E. Missiue van date den Vden July lestleden, van 't inhouden van dewelcke wy houden uwer E. wel indachtich. Voir antwoirde zal Uwer E. gelieuen te weten, dat, aengaende de beschryuinge van die van *Haerlem*, *Delft*, *Leyden ende Amsterdam*, hoewel in dese saicke geen consideratie en behoirden genomen te worden op *die authoriteyt* en *prioriteyt* van dien Stede off d' andere, alsoo dese zaicke ons gemeenlicken aengaet, nyet te min, ouermits uwer E. andermael aen ons is versouckende, die beschryvinge van die voirs. Steden by ons gedaen te werden, zoo zyn wy geresolueert, regard nemende *quod periculum sit in mora*, dat wy de voirschreuen beschryvinge ende insinuatie van den geraemden dach denzeluen Steden doen zullen, gelyck wy eenige Steden, hyer ontrent gelegen, gedaen hebben, ten eynde dese zaicke met alle diligentie geaccelereert ende gevordert mach worden. Te meer, alzoo *den Graue van der Marck* mede van de voirs. *comparitie by* onssen Gedeputeerden geaduerteert *zynde*, *'t zelue* voir *goet ende aggreabel houdt*, begeerende by ons van den dage ende plaetze zynder G. geaduerteert te worden, om zynder Genade Gedeputeerden mede aldair gesonden te worden; 't welck wy zulcx belooft hebben te doen. Wy zeynden uwer E. met brenger van dese, die Missiue van de voirsz. beschryuinge ende insinuatie van de geraemde plaetze ende dach, biddende, dat uwer E. gelieue die voorts te doen bestellen aen *elcx van de voirs. Steden*, alzoo die Uwer E. nairder gelegen zyn ende die beter connen bestellen.

Eer-

Eerzame, zeer wyse, voirsienige Heeren ende bysondere goede vrunden, hyer mede zyt God almachtich beuolen, die uwer E. gelieue te sparen in goede zalige gesontheyt. Geschreuen wt Dordrecht, desen VIden July XV^c LXXII. Onderstont.

V. E. goetwillende Burgemeesteren, Schepenen ende Raidt der Stede van Dordrecht. Onderteyckent S. Michaëlis. De superscriptie was:

Eerzame, zeer wyse, voirsienige, discrete Heeren, Burgemeesteren ende Regeerders der Stede van der Goude."

Hierop volgen twee Brieven *van Credentie*, aan de Regering van der Goude, van *Willem I.* van 5 Jul. en 6 Jul. 1572. waarbij hij verzoekt geloof te slaan aan *Willem Dircxsſ, eertyts Burgemeester van Yselsteyn*, die van hem kwam, met mondelingen last, en den Hooggel. Heer Mr. *Pieter de Rycke* ende *Adriaen Manmaicker*. Waar achter gevoegd is de aanmerklijke *Instructie*, die den Grondslag schijnt uitgemaakt te hebben van *de Raadplegingen* der *Eerste* onmiddelijke *Staatsvergadering* te Dordrecht, den 19 Jul. 1572. Zij luidt dus:

„ *Instructie des Doorluchtighen Heeren Wilhelms 's Princen van Oraingien, Grauen van Nassau etc. voir den Gecommitteerden, aen die Steden van Hollant.*

„ Eerstelick zullén zy die voirschreuen Steden vercondigen onsse genadige groetenisse, ende verclairen onssen goeden wille ende affectie, die wy gehadt hebben totter verlossinge der Nederlanden van der Hispanischer Tyrannye, om die te brengen tot haere oude priuilegien ende vryheden.

Ten anderen, dat, nyet tegenstaende, dat wy eenmael al ons vermogen aengewent hebben, om zulcx t' effectueren, mair zulcke correspondentie nyet gevonden als wy wel hadden verhoopt, nochtans verstaen hebbende die ondraechlicke tyrannye der Spaingiarden ende oick den goeden wille van de Nederlantsche Steden, die eensdeels mitter daet van nu bewesen hebben, dat zy totter vryheyt des

Va-

Vaderlants een hartelick verlangen hebben, zoo hebben wy met goeder vrienden hulpe anderwerff een ſtatelich Chrychsvolck opgebracht, als namelick zeuen duyſent paerden ofte meer, ende vyftyen duyſent voetvolcx, totter verloſsinge des Vaderlants, welck Chrychsvolk nu ſchoon in 't velt is.

Soo hebben wy mitten Ouerſten, Ritmeeſteren ende Capiteynen alzoo gehandelt ende gecapituleert, dewylé in onsſen vermogen nyet en is, op ditmael denzeluen opter monſterplaetze gantsch ende gair te betaelen. Dat zy op die hantſchrift ende verzeeckeringe etlicker Steden te vreeden zyn willen, te dienen drye maenden, ofte zoolange als wy derzeluene werden van noode hebben. Van alle welcke verſeeckeringen ende hantſchrift een concept, den Gedeputeerden hyer met gegeuen hebben, 't welk die Steeden zullen veraifieren ende corrigeren mogen nair hueerluyder verſtant ende goetduncken.

Ende hoewel dat wy doir Goods genaden in Vlisſinge, Bergen in Henegouwen ende andere Steden wel goede middelen hebben, om den voirſ. Chrychsvolcke te betalen ende te verzeeckeren. Doch dewyle dat het periculeus ende ſchier onmogelick is, zulcx als noch ter tyt van dair tot onsſer monſterplaetze te transporteren, op dat wy met onsſen Chrychsvolcke nyet opgehouden werden, mair mitten eerſten den viant met gewilligen ende wackeren chrychsluyden onder oogen treeden, hebben wy onsſen Gedeputeerden totten voirn. Steden affgeveerdiget, om zulcx als vooren is denzeluen te verclairen. Ende dair neuen mitten zeluen te handelen, dat zy die zelue Steden in Hollant, die hen gedeclareert hebben liefhebbers te weſen van der Vryheyt des Vaderlants, te zamen elck nair heur vermogen voetſtaens ende promtelick willen opbrengen, totter betalinge van de *eerſte maent* een hondert duyſent croonen ofte dair ontrent.

Ten anderen, dat zy oick te zamen willen maicken een obligatie, dair inne, dat zy eendrachtelick hen verbinden, onsſen Overſten, Ritmeeſteren ende Capiteynen te geuen ende betaelen 't ſlot

van

van twee maenden, ofte dat zy hen verſchryuen ende obligeren voir de zomme van vyffhondert duyſent Caroliguldens, tot welcke zomme 't voirſ. ſlot van twee maenden is bedragende.

Dan zullen onſe Gedeputeerden den voirſ. Steden in Hollant te kennen geuen, dat zulcx ons begeeren nyet en is, om dezelve te bezwairen, mair om de weluairt derzeluer ende des gantſchen Lants te vorderen.

Dairomme, ten eynde zy in geenen laste ende verſwaringe en blyuen, ende onsſen goeden willen mercken mogen, zoo willen wy hen een tegens-obligatie van onsſer hant geuen ende in hairen handen verbinden alle dat goet ende coopmanſchap die in Vlisſinge is.

Dair neuen oick hondert vyftich duyſent croonen, die onsſen gelieffden broeder Lodowick, Graue van Nasſau etc. in Bergen in Henegouwen heeft, ende dair toe noch alles, wat wy van den Steden, die hen quaetwillich ende wederſpannich bewyſen zullen, doir brantſchattingen ende andersſins, ontfangen zullen, 't welcke alles zal tot afſlach coomen van der voirſchr. zomme, die zy promptelick furnieren ende leueren zullen, ende voirts dair vooren zy hen verſchryuen ende verbinden zullen.

Deſe obligatie begeeren wy voirnamelick tot deſen fyne, dat wy de Ouerſten, Ritmeeſters ende Capiteynen te vreeden ſtellen ende gewillich houden mogen, welcke ons altyt voirhouden, dat wy hen voir vyer jaren in een Lant gevueert hebben, dair zy noch asſiſtentie noch betaelinge gecregen hebben. Ende opdat zy zulcken obligatie zyende, verzeeckert zyn mogen, dat wy veel goede Steden met ons hebben, ende dat alzoo ons credyt ende reputatie by den chrychsvolcke onderhouden ende gemeert worde, tot weluairt ende voirſpoet der gantſcher zaicken.

Zulcx, als voirſcr. is, gedaen hebbende, zullen die Steden mit onsſen Gedeputeerden de middelen ende wegen bedincken, doir de welcke zulcx alles, namentlijck, dat voirſchr. gelt ende die obligatie der

Steden in onsfen Leger ons zeeckerlick ende in alderdiligentie toegefchikt werden mach, te water ende te lande, mit zulcken geleyt, als dair toe van noode zyn zall.

Zulcx doende, zullen zy nyet alleen ons dienen, mair oick hen zeluen, hairen huysfvrouwen, kinderen ende nakomers, jae den gantfchen Vaderlande. Zoo en twyffelen wy oick nyet, dat Godt alfulcken vrywilligen dienst zegenen zall. Dair wy ter contrarie, in gevalle van faulte des voirf. is, groote hindernisfe ende achterdeel der zaicken moeten bezorgen.

Wat onsfe Gedeputeerde hyer inne verrichten zullen, dat zy ons dyes getrouwelick ende in aller diligentie aduerteren, ten eynde wy ons inder zaicken dair nae vougen ende richten [mogen] connen.

Tot meerder bevestinge des voirfchreuen, ende dat zulcx alles onsfen wille zy, hebben wy defe jegenwoirdige *Inftructie* mit eygener hant onderfchreuen (3).

Actum tot Esfen, den zeuenften July XV^c. twee ende 't zeuentich. Onderteykent

GUILLE DE NASSAU."

Hierop volgt onmidlijk:

Vergaderinghe, gehouden binnen de Stede van Dordrecht, begonnen opten 19 *July anno* 1572. *alwaer vergadert zyn geweest,*

Jacob, Heere van Wyngaerden, wt de Ridderfchap van Hollant, Jonckheer Aernt van Duuenvoorde, als Gecommitteerden van den Graue van der Marck etc., met de Gedeputeerden der Steden van *Dordrecht*,

(3) In een *Bijvoegfel achter deze Bijlagen* zal ik eenige Stukken plaatzen, die leeren zullen, hoe Prins Willem reeds vroeger dan 1572. werkzaam geweest zij, om deze Landen te hulp te komen, uit vele Oorfpronglijke Brieven en Commisfien, mij te laat ter hand gekomen; waarin de daarna beroemde Leidfche Burgemeester *Pieter Adriaansze van der Werff*, reeds voor 't beleg van Leiden, eene voorname Rol fpeelt.

drecht, *Haerlem*, *Leyden*, *Gouda*, *Gorchum*, *Alcmaer*, *Oudewater*, *Hoorn*, *Enkhuisen*, *Medenblik*, *Edam*, *Monnikendam*, met alle de Handelingen, zoo als zij geboekt zijn, en bijna woordelijk te vinden, bij BOR B. VI. bl. 283. waaruit WAGENAAR *Vad. Hist.* D. VI. bl. 377. zijn Verhaal ontleend heeft; zijnde deze Vergadering wel beschreven, tegen den 15 Julij 1572. maar eerst volledig tot beslag gekomen den 19 Julie, toen de Heer *Philips van Marnix*, *Heere van St. Aldegonde*, zijnen Lastbrief, dien hij van Prins Willem had, om uit zijnen naam te spreken, den 18 Julij hun had overgeleverd, en den volgenden dag in de vergaderde Staten eene aanspraak deed. De Heer WAGENAAR bl. 375. bericht, dat de *Graaf van Bosfu* door Alva *last kreeg*, *om die van Holland*, *tegen den* 15 *van Hooimaand*, *in den Haage*, *te doen bijeen komen*. Doch dat hem *niet gebleken is*, *dat Bosfu of iemant anders uit zijnen naam*, *de Leden beschreeven heeft*. En dat uit *de Registers der Staatsbesluiten van Holland is aftenemen*, *dat er na wintermaand des voorleeden jaars* geene *Dagvaart gehouden* is. Het eerste is richtig; het tweede een min naaukeurig Besluit. Immers, na de verovering van den *Briel*, zijn er voorzeker nog *Dagvaarten gehouden in 's Hage*, van 20 April tot 16 Junij 1572. onder den Stadhouder *Bosfu*. Ik leere dit uit het boven bl. 374. gewaagde *Goudsche MSS.*, ten titel hebbende: *Gedenkwaardige Saaken in de Nederlanden*, *door A. V. R.*, 't welk thans de eigendom is van den Heer *Oudgriffier Van Musschenbroek* te Utrecht. De gewichtige Stukken, die ik daar aantreffe, zal ik hier kort opgeven:

Dachvairt, *gehouden in 's Grauenhage*, *by den Staten van Hollant*, *opten XXsten April XV^C LXXII. naer Paischen*. „ Hy deed aldaer een voorstel, *om groote* en haestige remedien te vinden, om de piraten te verdryven, vragende daartoe *f* 15000:- *gereed geld te leen* —. Uit het antwoord is optemaken, dat toen nog de zes Steden met de Edelen verschenen, althans ik leze: *De Edelen en zes groote*

Steden begeren Copie van de Propositie — — en accorderen, om die groote nootlicheyt — — in 't verzoek —, maer alsoo de Gedeputeerden geen last hadden, namen zy *rapport* — op Donderdag 24 April; en doen middelerwijl aan Bossu eene *Propine* of *Geschenk* van *f* 10000:-. Hierop volgde eene:

„ *Dachvairt by den Staten van Hollant, gehouden in den Haghe, opten* 25 *Aprilis* 1572. waar de Staten schriftlijk consenteren, *om die groote nootlicheyt* in 't verschot van *f* 15000:-, en verzoeken ordre te stellen, *dat de gaten en binnelantsche wateren van de Zuyderzee oick mogen beveilicht worden.* Men besloot ook toen nog, dat elk ter naaster Dagvaart gelast moest komen, om *een' Advokaet van 't gemeene lant te nomineren*, bij afwezen van *Van den Enden.* Den volgenden dag, 26 April, oordeelde men te moeten *van der Staten wegen remonstreren die beroerte, die overal is onder de gemeente, tenderende genouch tot een gemeene revolte ende confusie, die zy meest fonderen opte ruyne, die den Lande ancomen zal by d'executie van den Xden en XXsten penning.* „ Men committeerde die „ van Dordrecht, Delft en Gouda, om dit te Rotterdam zyne Genade [Bossu] aantegeven, en te „ verzoeken, of hy met deze gelegenheid zyne Excellentie [Alba] niet zou kunnen persuaderen om „ te desisteren van de Exsecutie — — en vond zyn „ Genade dat niet geraden — — dat dan de Staten andermaal zyn Excellentie remonstreren en „ verzoeken, om de calamiteiten, armoede en depopulatie, te accepteren de resterende vier jaren „ de *f* 2,710,000:- 's jaars, waartoe dagvaart geleid is 5 Mey 's avonds in de herberge in 's Hage." Hierop komt, in de *Dagvaart* 6 Mei 1572, „ 't „ Rapport van zyn Genade, dat hy alreeds alle „ officie daar in gedaan hadde, maar om redene „ van advis was, dat de Staten voor dezen tyd „ geen nader officie doen zouden." In deze Dagvaart *surcheert* men de *benoeming en kiezing van een nieuwen Advokaat.*

Hierop volgen nog drie Dagvaarten. Den 13 Mei 1572.

1572. waar gehandeld wordt over de opbrengst van *f* 12000:-, tot timmering van agt roeibarken. Men verstaat bij de meeste stemmen nog te *supersederen*, en zien wat remedie voor Zee en Zeegaten van zijn Majesteits wegen gestelt zal worden." Op eene Missive van Amsteldam enz. „ begrypt men, dat „ de onkosten, die men leyt tot laste van de Ste- „ den, dienende zyn tot generale defensie — — en „ dus behooren verschoten te zyn uyter gemeene „ beurse — nochtans, men zal 't advys des Stad- „ houders volgen, om thans remonstrantien te doen „ aan zyn Excellentie. Maar Haarlem en Gouda „ wilden remonstreren."

2°. *Notulen, deur last van de Gedeputeerden van de Staten, gestelt by geschrifte*, opten Xden Juny XVc LXXII.

Amsteldam verschoont zich *wegens de periculen van de wegen ende invasien van de rebellen, dat sy heure Gedeputeerden niet en hebben gesonden opte reekeninge*. Zij verzoeken om uitstel van een maand. Maar dit wordt hun afgeslagen. De Ontvanger is klaar; hij wil niet wachten.

3°. XVI. Juny.

De Collecteur van de Imposten onder Nieuwpoort klaagt over de roovers, die alles brandschatten, en in brand willen steken; verzoekt ontslag van zijnen dienst. 't Welk men weigert."

Dit is alles, wat nog dat jaar, aan de Spaansche zijde, of die van *Bosfu*, Staatsgewijze in Holland schijnt gedaan te zijn. *Amsteldam* zelf, schoon Spaanschgezind blijvende, zond nu geen Lasthebbers meer.

BIJLAGE 1572. 31 Jul. op bl. 67.

WILLEM *Graaf van der Mark, als Gemachtigde van Willem I., tot uitoefening van 't Staatsbewind van Holland, gedurende zijne afwezigheid, regelt, met advis der Staten, en stelt orde op 't Hof van Holland en Rekenkamer; roept de afwezige Raden terug, en neemt hen in zijne bescherming: enz. alles uit naam en vervangende den nog afwezigen Stadhouder, Prins Willem van Orange.*

WILLEM Graeff van der Marck, Vryheer van Lumey, Serein, Borzet ende Munderleyt, Erffvoocht tot Francemont, Overste ende *Gouverneur* over Hollant, van wegen de Princhе van Orangnien, als *Stadthouder Generael over Hollant, Zeelant ende Vrieslant ende Utrecht*, vuyten naem van de Con. van Spangnien etc. (4). Alsoe wy t' onsen compste in den Hage, mits 't verloop ende affwezen nyet alleenlick van de *luyden van de Raede ende Rekeninge* van zyne Majesteyt, aldaer residerende, maer oock van 't meerdeel van de *Wethouders ende Regierders* van den voorſ. Vlecke groote confusie ende gebreecken bevonden hebben, zoe in den *affairen* van syne Majesteyt, als in den *Gouvernemente* ende saecken *der Landen ende Onderſaten* van Hollant, staende ter beleydinge ende decisie van die van den *Raede* ende *Reeckeninge* voorn. als oock van den *Re-*

(4) Men zie van dezen WILLEM *Graaf van der Mark*, en 't voornaam aandeel, 't welk hij in de Grondlegging van 's Lands Vrijheid, door 't innemen van de Stad Briel en andere bedrijven gehad heeft J. W. TE WATER, *Historie van 't Verbond der Edelen*, D. III. bl. 12—26. wien echter dit Bevelschrift niet bekend schijnt geweest te zijn.

Regimente ende *Justitie* van de voorſ. Vlecke van *den Hage*, zulcxs, dat nyet alleenlick gene toeſicht aldaer eenige tyt en es geweest totter *Justitie* ende andere *politycke* ſaecken, noch oock vpten *Domeynen* ende *Incommen* van zyne Majeſteyt, daer van geheel 't welvaeren der voorſ. landen, ende conſecutivelyck de eere ende dienſte van zyne Majeſteyt geheel es dependerende, maer dat ter contrarie daer deur de voorſ. landen gecomen zyn in groot verloop ende achterheyde, t' onſer hertelicken leetweſen ende verdrieten, van den ingeſetenen van den Hage ende meer omleggende plaetſen van dien, die meerder geſchapen waren te worden, indien daer inne in tyts nyet en worde voorzien. Soe est, dat wy nyet anders ſouckende, ofte geen ſaecke liever hebbende, dan *by advyſe van den Staeten* des ſelven Lants alle ſaecken in goeden ordre, onder goede juſticie ende politie geſtelt ende geregiert te werden, tot Goodts glorie, eere ende dienſte van zyne Majeſteyt, mitsgaders, tot vorderinge van 't welvaren van de Landen, van wegen dezelve zyne Majeſteyt geordonneert hebben ende ordonneren by dezen, de luyden *van den Raide*, *Rekeninge*, *Greffyers*, *Secretarisſen* ende allen anderen *Officiers* ende *Suppoosten* van den *Hove*, mitsgaders Officiers ende Wethouders van den Vlecke van 's Hage voorſ. *alsnu abſent zynde*, *binnen acht daegen* na de publicatie van deſen, zoe in den Hage, ende andere Steden ende Plaetſen van Hollant, daert van node wezen ſal te doen, hem wederomme vinden binnen den Hage, in heure gewoonlicke reſidentie ende exercitie van heuren dienſte ende officie, elck in zyn regardt, vp peyne, dat den ſelven tyt overſtreecken zynde, de abſenten vervallen zullen zyn van heuren ſtaten ende officien, ende deſelve gehouden te worden als vacerende ende impetrabel, by andere, daertoe nut ende bequaem zynde. Ende boven dien arbitralick gemulcteert te werden, aen hare goeden, t' onſer discretie, nae de faculteyt ende qualiteyt van een yegelick van hem. *Ordonnerende* voorts, dat den jegenwoordige Officiers, Suppoosten van

den Hove, ende andre van de Regierders van den Hage, sullen blyven continueren d' exercitie ende handelinge, elck van haeren staten *ende officien*, met ten genen die des noodt zynde wy in absentie van den anderen daer by zullen mogen vougen, nemende alle deselve mits dezen in onsen vryen beschut ende bescherm, conform de Sauvegarde, verbiedende *oversulex allen Cappiteynen*, *Bevelhebberen*, *Soldaten*, *ende andre luyden van wapenen*, mitsgaders all ende ende een yegelick, van wat qualiteyt hy zy, de voorn. Officiers van den Hove ende andere van den Hage, in d' exercitie ende oeffeninge van haeren officien te doen ofte laten geschien eenich empechement ofte hinder, vp peyne, van te vallen in d' *indignatie van de Princhе van Oraingnien ende d' onsse*, vuyten naem van zyne Majesteyt ende vpte hoochste straffe. Authoriserende den eersten Deurwaerder, hier vp versocht, desen te publiceren ter plaetse daert van noode wesen sal, ende men gewoonlyk es publicatien te doen. Aldus gedaen in den Hage, den lesten July, anno XV^{c} twee ende 't zeventich, onder onzen gewoonen Segel, op dezen gedruct Onderstont geschreven

Ter ordonnantie van myn Heere de Grave. Ondergetekent P. de Hove. Noch stont ondergescreven, Gecollat. jegens zyn originale, ende accordeert. By my, onderget. a Bennick.

Gecollat. jegens gelycke copie, onderget. zynde als boven. Ende daer mede bevonden te accorderen.

By my, Brouchoven.

Uit mijne MS. *Collectie* van oorspronglijke en andere Stukken, door den Leidschen *Secretaris* JAN VAN HOUT bij elkander verzameld, N°. 122.

BIJLAGE 1572. Augustus op bl. 55.

Verhaal van 't voorgevallene te Woerden, uit kracht der eerste Staten-Vergadering te Dordrecht, den 15 Jul. 1572. om toetetreden tot de Verbondelingen.

Corn. van der Laer (Predikant) hield syn Vergadering in de Slotkerk, op den huise off Casteel van Woerden, welke Kerk nog in wesen is, en thans genaamt wort *'t Washuis*, staande binnen de muuren van 't Kasteel, aan de linkerhand van de plaats, zynde voor die tyd geweest de Kapel van den Bisschop van Utrecht, gestigt in den jare 1160. In 't jaar 1566. namen zy de tegenwoordige publieke Kerk, die tot nu toe aan de Roomschen had toebehoort, en zuiverden deselve van syn altaren, beeldwerk en andere prullekraam, en oeffende voortaan haar Godsdienst in deselve, van welken jare 1566. tot den jare 1579. geen andere Religie hier ter Stede wierd geleert, dan die van de onveranderde Augsburgsche Confessie, daar andere Steden nog lagen onder het juk van Romen, en door den bloeddorstigen Hertog van Alba en syne Raad — — — — [*post alia*]. Sy*. hadden tot dus verre haar Vorst en Heer met behoorlyk ontsag en gehoorsaamheit onderdanig geweest, maar nu hy overging tot dingen te ondernemen, die de uiterste dienstbaarheid van haar zou komen eyschen, haer niet regeerende als *een Vorst*, maar als *een Tiran*; waarom het haar vrystont, sig hier tegen te kanten, en liever een eerlyke dood gewapent te verwachten, dan door beuls handen om te komen; — — — — waarom *verscheiden Edelen en Gedeputeerden der Steden*, (die haar reeds hadden verbonden voor de Vryheid, en aan de syde van den Prins van Orange, tegens het geweld van meergemelden Hertog van Alba, gouvernerende uit den naam van den Koning van Spanje,)

* *dat is, de Hoofden deser Landen.*

je,) op den 15 Jul. 1572. binnen *Dordrecht* vergadert, in welke Vergaderinge wierd gebesogneert over de middelen, om zich hier tegen te kanten; en ook geresolveert, om door *'t schryven* of *zenden van Gedeputeerden* de andere Steden van Hollant te verzoeken, mede in *dit Verbond* te treden; ten welken einde den Hr. *Van Swieten* aanzoek deed aan Jonkheer *Adriaan Duyck*, *Burchvoogt of Castelein van Woerden*, regerende hetzelve uit naam van ERIC, Hertog van Brunswyk en Luneburg, van wien de Stad en onderhooren van dien door Koning Philips, als Grave van Holland, was verpand.

Met welke Adriaan Duyck hy Van Swieten overeenquam, met beding van eenige voorstellen, en op den 7 Augustus 1572. zyn de Gedeputeerden Jan Coense, Amsterdammer, als Commissaris, Jan Jacobze van Rosendael en Gerrit Fransze Kegeling, Burgermeester der Stadt Gouda, tot Woerden aengekomen, welke Gedeputeerden by den Secretaris dezer Stede David Lambertze waren gelogeert, alwaer sy met den voorsz. Castelein, Burgemeesteren en verdere Vroedschappen deser Stede zyn geaccordeert (5), en in alles overeengekomen, *behalve 't point van de Religie*, dewyl die *van Woerden alleenig en in 't* geheel wilden blyven by de oefening van *de Augsburgsche Confessie*, zonder dat nu noch ten eeuwigen dage eenige andere Religie in haar Stad zoud mogen worden geoefent; 't welk de Gedeputeerden niet voor haar dorsten nemen, zonder consent van hare Principalen; waarom zy des anderen daags na Gouda vertrokken, om van haar besoignes aan den Heer Van Swieten verslag te doen, dewelke raadzaam vondt, aanstonds na Leyden te reizen by Mr. Paulus Buys, om met hem hier over te adviseren, en wierd van Gouda daartoe gecommitteert Mr. Jan Jacobsze van Rosendaal, Jan Coenraadse et Gerrit Fransze Kegeling, dewelke aldaar den voorn.

(5) Vergel. COSTERUS *Hist. Verh.* Bijl. bl. 338. en bl. 14. BOR B. V. bl. 296, 297.

voorn. Buys, de Hr. Van Swieten, den Hr. van Warmond, en Verdoes haar wedervaren communiceerden; en vonden alle goed, die van Woerden haar verzoek toeteftaan; waarop de voorn. Gecommitteerden weder tot Woerden fyn gekomen, en hebben haer verfoek ingewillicht. Na dat dit Verbond *in Augustus* 1572. was gemaakt, hebben *Burgermeesteren van Woerden, de Lutherſche Religie toegedaan zynde*, [post alia] *ſesſie gehad in de Vergadering van Hollant* (6).

Maar zy hoopten [1576.] om door 't een off 't ander middel ontfet te werden, 't welk ook kort daaraan gefchiedde, dewyl fy Spanjaarden kontfchap kregen, dat haar eigen *Troupen tot Aalst* in befetting lagen, begonnen te muytineren; waarom fy refolveerden optebreken, en fchielyk te vertrekken, om niet door de troepen der Geallieerden afgefneden te werden.

Dit verlaten der Stat gefchiede op den 24 Aug. 1576 (7).

Uit mijn MS. HUYBERT COSTERUS, *Hiſtor. Verhaal van de Opkomst en Voortgang der Kerke Jeſu Christi, toegedaan de onveranderde Augsburgſche Geloofsbelijdenis tot Woerden.*

(6) Doch hoe dit *ſesſie hebben* te verftaan zij, blijkt genoegzaam uit het later gebeurde, ten aanzien der Staten Vergadering.

(7) Zij was 48 weken belegerd geweest, en met zeven Schanfen naau bezet — —.

BIJ-

BIJLAGE 1572. Novemb. op bl. 52.

Acte van Verbintenisse tusschen de Edelen en vyff groote Steden van Hollandt, en zich sterk makende voor de andere Steden, hun toegedaan, zich begeven hebbende onder de bescherming des Prinsen van Orange, en tusschen de Landen van Gelre en Overijssel, om den Hartoghe van Alve te wederstaan, Ao. 1572.

Naerdien, dat men gesien heeft, ende by Experiencie genouch beuonden, dat den *Hartoghe van Alue* mit zynen Aenhangeren anders tot her toe nyet gesocht en hebben, noch tegenwoordelycken en soucken, dan de Landen van herwertz ouere, mitsgaders, allen den Ingezeten van den seluen te brengen onder slavernye, mits deseluc Landen beroeuende van allen hun ouden rechten, liberteyten ende preëminentien, om deselve gansselicken te regieren naer den voet ende manyer, die men in Spaengnen is gebruyckende, waerdeur deselue Landen nootelick zouden moeten commen tot bederffnisse ende desolatie. Ende dat, omme 't zelffe te verhueden, ende die gemeene weluaert des Vaderlants voortestaen, diuersche Steden van herwertz ouere, die regieringe des voorf. Hartoghen van Alue *afgeuallen* zyn. Ende hun gestelt onder *die protectie* van myn G. Heere den Prinche van Oraingnen, van wegen den Coninch van Hispanien onzen genadichsten Heere. Soe ist, dat tot vorderinge van de gemeene zaecken, beschermenisse der Landen ende versterkinge van 't ghene dat zoe lofflicken begonst ende aengegrepen is. Die Ridderschap ende *vyff groote* Steden van Hollant ondergeschreuen, representerende die Staten desselffs Landts, ende hen starck maeckende voor allen d' anderen Steden van Hollandt, als Go-

rin-

rinchem, Schoonhouen, Woerden, Oudewater, Rotterdam, Schiedam, Alcmaer, Hoorn, Enchuysen, Medenblik, Eedam, Monichendam, ende Naerden; *a.* alle der gemeyne zaken ende die Regieringe van zyne F. G. toegedaen zynde, hen verplicht ende verbonden hebben, verplichten ende verbinden by desen den Ridderschappe, Staten ende Steden der Landen van Gelre, ende Ouerysfel, *b.* die voorf. zaecke ende regieringe toestaende ende aengenoemen hebbende, breeder benoemt in heure Wedergeschrift, jegens desen gegeuen, alles op de Poincten hiernae volgende /... Dat zy luyden malcanderen sullen bystaen met Lyff, Goet, Raet ende Advys, naer alle hun macht, ende die middelen, die zy luyden ende elcx in den zynen hebben, zonder malcanderen eenichsints te verlaeten, in wat cas offe peryckel dattet zy/... Dat zy luyden noch yemant van hen eenighe communicatie houden zullen mitten Vyant, ofte yemant van zynen wegen, offe mit hemluyden eenich accordt oft appoinctement maecken, dan mit wete, aduyse ende gemeenen consente van alle die te samen verbonden Steden, alzoe men tot noch toe in allen zyden genouch beuonden heeft, dat den Vyandt geen trouw wordt oft appoinctement noch oick accoordt houden en zal/... Dat de Ingezetene van de Steden eude Vlecken, onder dese Verbontenisse begrepen, onderlinge ouer ende weder ouer zullen moegen vrylich handelen, vertieringe ende Coopmanschappen doen van Graenen, Coorn, Victuaille, Cruyt, Loot, ende alle andere waren, wair aff d' een van der andere zoude mogen verzyen worden daer, ende alsoe een yegelick om zyn gelt de voorf. waren zal weten te coepen, ende te becommen, zonder yemanden van henluyden eenich belet ofte hinder hierjnne gedaen te worden *c.* /... Dat de voorf. Steden mitten anderen zullen houden getrouwe Correspondentie van de voorvallende zaken, ende voornemtlich van zaken, eenige Steden zunderlinge beroerende, tot bewaernisse ende verzeeckeringe derzeluer, zonder hierjnne te spaeren eenige costen ofte moyenisse/...

Oft

Oft oick noot waere, by goetdunckcn ende believen van *den Princhc van Oraingnen*, eenige Steden ofte plaetzen te verzetten, oft verpantschappen aen Christelicke Potentaten, van den welcken eenighe hulpe ofte bystant vercregen mochte worden, zal 't zelve wesen ende staen ten gemeenen laste van den verplichten, Ridderschappen, Staten ende Steden voorss. *d.* T' oirconde desen mitten opgedructe signet, ende onderteyckeninghe der Staten van den Lande van Hollandt, bevesticht den * dach des maents Novembris, in 't jaer duisent vyff hondert twee en 't zeuentich.

* Zonder dagteekening.

(onderteekend)

J. v. Duucnuoirde ende Wonde. Otto van Egmondt.
J. D. Wyngerden. Assendelft.

(De plaats van 't Zegel (8).) J. van der Does. Jan van der Does ende van Noortwyck.

Dordrecht Haerlem Leyden
Z. A. Blienborch. Van der Laen. Brouchoven.
Dirck Ramp.

Uit het oorspronglijke Perkament, berustende *in het Bruine Kastje*, No. 282. gemeld in den *Catalogus der Boeken der Nationale Bibliotheek*, bl. 531. No. 19, doch aldaar enkel genoemd: *Acte van Verbintenis tusschen de Edelen en vijf groote Steden van Holland, om den Hertog van Alva te resisteren, geteekent bij de Edelen en Gedeputeerden der groote Steden. — Nov.* 1572.

AANMERKINGEN.

Dit zonderlinge, en in de Historie mij onbekende Stuk, geschreven op een vrij groot, *ongecancelleerd*,

(8) Zijnde de Hollandsche Leeuw in den tuin, met het vaantje, gedrukt op eene vierkante ruit.

leerd, *vel Perkament*, is vatbaar voor vele aanmerkingen.

De woorden, dat *diversche Steden die Regering des Hertogen van Alba* zijn afgevallen, *en zich gesteld hebben* onder de protectie van *den Prinse van Orange*, *van wegen den Koning van Spanje*, toonen genoeg, dat er toen nog geen ander oogmerk was, dan om zich tegen Alba's gruwzame handelingen te verzetten.

De woorden, *de Ridderschap en vijf groote Steden van Holland*, *representerende de Staten — en hen sterk makende voor allen de andere Steden*, [*dertien in getal*], *der gemeene zaken en de Regering van zijne F. G. toegedaan*, geven mij twee of drie aanmerkingen aan de hand.

Eerst, leeren zij ons, dat van de zes groote Steden, er slechts vijf door Afgevaardigden zich bijeen gevoegd hadden; de zesde, *Amsteldam*, bleef de Partij van *Alba* nog houden. In 't voorjaar van dit gedenkwaardig jaar had 's Konings Stadhouder, *Max. de Bosſu*, nog Vergaderingen der *Staten van Holland* zamengeroepen, den 20 April 1572. enz. na de Verovering van den Briel, door 's Prinsen Volk; van welke ik een kort bericht geve op 't slot der *Bijlage* 1572. bl. 387.

II°. *Ridderschap en vijf groote Steden* worden in dit Stuk gezegd *te representeren de Staten des Lands*. Daar waren dan toen nog geene *kleine* Steden als *Staten* geroepen. Dit was 't voorzichtig Werk van Willem I. niet zoozeer, gelijk de Heer WAGENAAR D. VI. bl. 377. het schijnt optevatten, *om haar*, *door 't zoet der Regeringe aantelokken tot het williger draagen der gemeene lasten*, maar om *het gemeene gevaar met gemeene schouderen te doen dragen*, en door eene algemeene Oproeping, ook van de kleine Steden, de zaak der Vrijheid te steviger vast te zetten. Evenwel, zij verklaren

III°. *Zich sterk te maken voor alle de andere Steden van Holland*, welke aldaar ten getale van 13. als *de gemeene zake en de Regering des Prinsen* toe-

toegedaan, genoemd worden. Daar waren dan reeds aan 's Prinsen zijde *Gornichem*, *Schoonhoven*, *Woerden*, *Oudewater*, *Rotterdam*, *Schiedam*, *Alkmaar*, *Hoorn*, *Enkhuizen*, *Medenblik*, *Edam*, *Monnikendam en Naarden*. En deze zijn het, die echter toen nog niet onder *het Lighaam der Staten*, als zoodanig, gerekend wierden.

IV°. Zij spreken van een *Wederschrift* van *de Ridderschap*, *Staten en Steden van Gelre en Overijssel*, *die dezelfde* zake *waren toegedaan*; en deze bijvoeging bedoelt dan slechts een gedeelte van die Provincien.

Evenwel, de Onderteekening is maar geschied door *drie* Hollandsche Steden! Terwijl nu aan het Stuk zelve *de Dagteekening* ontbreekt; en er wel gewaagd wordt van *een Wederschrift*, zonder dat mij van zulk *Wederschrift* ergens een blijk is voorgekomen; zoo val ik op 't vermoeden, dat dit *Verband* niet zij doorgegaan. De Afwezigheid van Onderteekening *ter andere zijde* kan hiertoe wel geen bewijs strekken, dewijl die *teekening* in 't *Wederschrift* geplaatst moet zijn. Doch meer kracht kan aan 't vermoeden bijzetten, dat *het Stuk* zelve nog in de *Archiven van Holland* berust, daar 't anders eigenaardig of in Gelderland of in Overijssel moest gevonden worden. Doch ik laat dit anderen ontscheiden. — Bijzondere aanmerking verdient ook hier, dat in 't Stuk zelve de letters *a*, *b*, *c*, *d*, zijn bijgevoegd, even als of hetzelve gediend hadde, of daarna gebruikt ware, om er aanmerkingen bij te voegen.

BIJ-

BIJLAGE 1574. den 20 Oct. tot 25 Novemb. op bl. 96—102.

Merkwaardig Voorstel van wegen zijn Excellentie, den Prins van Orange, den Staten van Holland gedaan, den 20 Oct. 1574.

Myne Heeren. Al is het saecke, dat ik Ul. overlange verthoont hebbe den grooten ende hoogdringenden noodt, van eenige goede ordeninge te stellen, beyde in de saecken des *Politycken Gouvernements ende des Kryghs*, opdat een yeghelyck mochte weten, aen wien dat hy hem behoordt te addresseren, ende wat een yeghelyck te doen heeft, dewyle dat nochtans daer inne tot noch toe niet seeckers besloten ofte geresolveert en is, waer uyt alle saecken tot *een groote confusie* komen, soo dat het met 'er tydt schier onmogelyck sal werden yet goedts uyt te rechten; soo heeft het my hooghnoodigh gedacht, *Ul. wederom by den anderen te vergaderen*, om Ul. hetselve wederomme voor te houden, opdat gylieden in tydts daer inne voorsiet, eer dat de saecken tot een uyterste verderf komen. De Prins stelt den Staten voor den nood, om orde te stellen in 't Politieke en in 't Krijgsbestier; Hij brengt zijn voorstel tot drie punten.

Om dan met Ul. slecht ende opentlyck te handelen, dunckt my, dat dese onordeninghe van drie dingen insonderheydt is spruytende.

Als ten eersten, dat het ghemeene Volck alsoo schynt gesint te wesen, in alle eysschen ende opbrengingen der penningen, als of deselve meer geschieden in aensien van myn particuliere saecken ofte persoon, dan om de generale Gemeente, waeruyt, alsoo Ick my laet voorstaen, komen die verscheyden ende meenighvuldige swarigheden ende uytstellingen, die t'elckens daer inne oprysen; want indien dat een yegelyck hem laet duncken, dat hem die saecke in syn particulier aenroert, even gelyck als hy soude doen van syn eygen koopmanschap, ofte van syn alderwichtighste affairen, syne huys- 1. Het gemeene volk denkt, dat de penningen om hem zijn,

 hou-

houdinge ofte neeringe belangende, die saecken souden sonder twyffel op eenen anderen voet ende met eenen anderen spoet voortvaren, het selve is de oorsaecke der swarigheden, die ghemeenlyck rysen op het aennemen der Guarnisoenen in de Steden, ende daer uyt komt, dat sy haer vervorderen te kennen ende te decideren, dat men veel nuttelycker die knechten op het platte landt leggen soude tegens de vyanden, ende dat men se alleen in de Steden wil brengen, deselve knechten ten gevalle, ofte dat het geschiedt uyt eenigh onverstandt van kryghs-saecken, niettegenstaende nochtans, dat naer alle goede kryghs-gebruyck, soo *wanneer men eenen defensiven krygh voeren* wil, sulcks geensints noch behoorlyck noch oorbaerlyck en kan wesen.

waaruit de zwarigheid over 't aannemen der guarnizoenen in de Steden.

2. De bewilligde Contributien zijn moeilijk tot executie te brengen, de een betaalt, de ander niet, en hieruit verachtering.

Het tweede is, dat, soo wanneer eenighe contributie ofte ordonnantie by de Staten bewilligt is, men kanse tot geene executie brengen, ende het geschiedt, dat de sommige, die goetwilligen zyn, betalen ende belast worden, ende de andere, die traegh ende onwilligh zyn, vry ende schadeloos gaen, waer uyt allerley oneenigheydt ende twist, niet alleen onder particulieren, maer oock onder de Steden met malkanderen, en derhalven een groote verachteringe in de ghemeene saecke uytreyset.

3. De financie en penningen confuus behandeld, door 't betalen van gelden, tot andere

Het derde is, dat de Finantie ende de gemeene penningen confuselyck, ende sonder goede ordeninge bedient ende aengeleght worden, uyt dier oorsaecke, dat de Staten de uytreyckinge der penningen onder den anderen vermengen, betalende met die penningen, die tot der knechten betalinge gedestineert zyn, eenighe andere noodtdruftigheydt, het zy der victuaillien ofte andersints, ofte daer mede afkortende ende lossende de assignatien van oude schulden ofte diergelycke, welckershalven door het gebreck der voors. betalinge der knechten allerley onordeninge ende ongelegentheydt onder hun opstaet, waer uyt seer sware inconvenienten nootsaeckelyck moeten volgen, met den geheelen ondergangh der kryghs discipline, want soo de soldaten binnen de Steden legghen, soo vallen sy den burger

over-

overlastigh, ende op het platte landt daer plunderen en rooven sy, ende verderven het landt, waer uyt een algemeen klaegen ende onwilligheydt ontstaet, daer het ter contrarien behoorde toe te gaen; soo daer goede ordeninge ware, als dat de knechten ende de burgers gelyckerhandt behoorden die saecke te dryven, en maer een hert en een gemoet te wesen, op dat de gemeene saecke en het welvaren des landts eendrachtelyck met eenen ghemeenen yver ende affectie ghevordert werde.

Om nu dan het eerste poinct te remedieren, soo schynt dat daer anders geen middel is, dan dat *de Staten* selve het gantsche *Gouvernement* haer sullen aennemen, waer door dat het voorghenoemde vermoeden ende persuasie, als dat dese saecke my in het particulier beroerdt, gantschelyck sal ophouden, als sy sien sullen, dat het alles door *die ghemeenheydt ende generaliteyt geregeert werdt*; ende naer dat sy *eenmael in dese macht ende authoriteyt sullen ghetreden syn*, soo sullen sy lichtelyck konnen in de twee voorgaende poincten goede remedie vinden, dewyle dat het schynt, dat die selvighe oock genoegh rysen uyt het voorgemelde vermoeden en inbeeldinge, namentlyck, dat het een yeghelyck in syn particulier niet aan en gaet als een alghemeene saecke, maer meer uyt respect van myn Persoon, soo voren geseydt is; ende en behooren niet te vermoeden ofte dencken, dat sy my daer inne eenigh leedt en onvrundschap souden doen, ontlichtende my van den last des Gouvernements; want ick alhier voorwaer uyt geene eergierigheyt ofte eygen saeckelyckheydt gekomen en ben, maer alleen om hun dienst te doen, in alles daer sy my sullen willen toe besteden.

Beneven dat het wel billick ende recht ware, dat sy my van desen swaren last, daer ick nu over de twee gantsche jaren inghesteecken hebbe, eenighsints verlichteden, behalven dat die landen daer door van de sware onkosten eenighsints souden moghen verlicht worden; Ul. hier en tusschen hooghlyck *vermanende*, dat gylieden insonderheydt toesiet en-

eindens geschikt; waar door onorde onder 't Krijgsvolk; de soldaten vallen in de Steden den burger lastig, en op 't land roo- ven. Zij Krijgsknecht en burger moest één hart hebben. Tot betering van 't eerste. De Staten moesten zelf het gansch Bewind aanneemen, *met zijne macht en auctoriteit.* Hij was uit geen eergie-

righeid gekomen, maar om hen te dienen. hij had nu twee jaren dien last gedragen; vermaant ze tot eendracht.

de arbeydt, dat eerst *onder Ul.*, ende daer naer gelyckelyk onder *alle Steden* des Landts goede eendrachtigheydt ende verstandt in alle dingen werde onderhouden, overmidts dat die oneenigheydt sonder twyffel merckelycke oorsaeck soude wesen des gantschen verderfs ende ondergangh onser saecken ende des geheelen Landts.

Doch en verhale ick dit tot dien eynde niet, als dat het my verdriet Ul. dienst te doen, want ick my altydt geerne ende gewilligh in alles employeren sal, tot den laetsten druppel myns bloedts voor het ghemeene welvaren ende vryheydt van dese Landen; maer om dat ick my gantschelyck laete voorstaen, dat hetselve tot nut ende baete des Landts ende tot harer voorspoedigheydt seer hooghnoodigh sy, want het my uytermaten leet soude wesen, dat ick vermerckende, dat Godt dese onse saecken tot noch toe soo wonderlycken gezegent heeft, soude moeten aensien, dat voortaen alle dingen door ghebreck van goede ordeninge ende remedie te stellen, souden verargert ende verachtert worden met grooten lust ende verheuginge onser vyanden; het welcke ick Ul. nochtans voor seecker toesegge, soo verre als in korten daerinne niet en werdt raedt gesocht; want dat men nu de knechten met eenen redelycken penningh kan te vreden stellen, sonder (l. so der) eenmael een onwille ofte muyterye onder hun ontstaet, (daer ons Godt voor behoede) men salse geensints konnen te vreden stellen, anders dan met groote excesſive sommen met merckelycke periculen van groote sware inconvenienten.

't Verdriet hem echter niet, hun dienst te doen, 't zoude hem smerten, zoo de zaken verachterden.

Het welcke ick niet en hebbe willen laten Ul. opentlyck voor te houden ende te verklaren, opdat ghy die saecke wel bedencken ende behertigen mocht, ende met allen ernst ende vlyt daer inne voorsien.

An s.

Antwoordt van de Staten, op de voornoemde Propositie, fulcks den 12 November 1574. fyn Excellentie overgelevert is.

De Staten 's Landts van Hollandt gefien hebbende de Propofitie van fyn Excell., gedaen ende wel ernftelyck gemerckt en overgeleydt hebbende de *drie inconvenienten*, daer inne verhaelt, ende de remedien daer by ghevoegt; geven *fyn Excell. onderdaniglyck* voor antwoort, dat foo veel aengaet het eerfte poinct, fy uyt alle redenen bevinden, dat, geduyrende dit *tegenwoordige onverftandt ende gefchil van de Kon. Majefteyt* van Spaignen, *geabufeert van de Spaenfche Inquifitie ende haren Aenhangh*, tegens *de Staten, Vafallen, Ingezetenen, ende Ingeerfden des Graeffelyckheydts van Hollandt*, hooghnoodigh zy tot bewarenisfe *van de gemeene ruste ende welvaert*, onderhoudt van goede *Politie*, *Privilegien ende Vryheden*, ende fonderlinge tot conservatie *van de Christelycke Religie*, EEN HOOFT ENDE OVERIGHEYDT *te hebben*, dat fy daeromme *bidden fyn Excell. in aller onderdanigheydt*, dat haer gelieve fyne geluckfalighe Regeringe, met het Collegie *van den Raede van State* nevens hem wefende, te continueren, ende tot vordere nut ende welvaert des Landts *de Superintendentie*, *Overigheydt ende Regeringe, onder den naem van Gouverneur of Regent*, uyt goedtwillige *collatie van de Staten, Vafallen, gemeene Ingefetenen en Geërfden* des Graeffelyckheydts van Hollandt, aen te vaerden; confererende fyluyden tot *dien fine* aen fyn Excell. *abfolute macht*, *authoriteyt*, *ende fouverain bevel*, ter directie van alle des gemeene Lands faken, geene uytgefondert.

Indervoegen dat fyn Excell., in materie van oorlogh, fal hebben volkomen macht ende authoriteyt, om defelve met het aenkleven van dien te beleyden, naer dat fyn Excell. goedtvinden fal.

Ende gemerckt het principale geweldt, ende het voordeel van den Lande tegens hare vyanden, gelegen

Antwoord der Staten; op 't eerfte punt, zij dienen, gedurende 't verfchil met den Koning, een *Hoofd en Overigheid te hebben*, zij bidden zijn Excell. in zijne Regering te volharden met den Rade van State nevens hem, met de Superintendentie, enz. uit collatie van de Staten, met *abfolute macht*,

autoriteit en souverein bevel, om alles te beleiden. Met macht over 't gansch oorlogsbeleid, naar zijn goedvinden. Men zal alle de Schepen, die de Staten of Steden hebben, in zijne handen stellen, om zonder voorbehoud, te gebruiken, doch niet te vervreemden, en tot hun onderhoud, alle de Licenten, en Prijzen.

gen is in de schepen van oorloge, en de toerustinghe, daer toe noodigh zynde ende behoorende, sulcks, dat vooral van nooden is, hetselve by overhandt geconserveert, geregeert ende beleydt te worden, omme te voorkomen alle misverstant ofte twist, het welcke tusschen de Steden ofte de Staten, deselve schepen nu verscheydentlyck in handen hebbende, in toekomende tyden uyt eenige oorsaecken, ofte door heymelycke incitatie of toedoen, oock van de vyanden soude mogen oprysen; dat daeromme alle de schepen, soo wel van Hollandt als van Zeelandt, absolutelyck, ende met alsulcke rechten ofte lasten, als die nu by de Staten ofte de Steden van Hollandt ofte Zeelandt ghehouden worden, voortaen sullen wesen, ende gesamentlyck gesteldt worden in handen van syn Excell., sonder eenighe reserve; ende omme die sonder yemandts wederseggen gebruyckt te worden tot bescherminge der Landen, tot krenckinge der vyanden, alomme daer syn Excell. bevinden sal de vorderinge der gemeene saecke sulcks te vereysschen, sonder nochtans dat syn Excell. deselve ofte eenige van dien, in eenigerwys sal mogen vervreemden, ofte in andere landen transporteren, sonder advoy ofte consent van de voorn. van Hollandt ende Zeelandt.

Ende dat tot den onderhoudt derselver schepen, syn Excell. sal ontfanghen ende bekeeren eenpaerlycken alle de Licenten in Hollandt ende Zeelandt, oock mede alle Prinsen ende Buyten, die met de voors. schepen sullen moghen worden verovert, stellende tot den ontfangh ende bewindt, soo wel van de voorsz. Licenten als van de voors. Prinsen, eenige suffisante ende gequalificeerde personen, die de voorn. Staten en syn Excell. sullen denomineren.

Ende nopende de saecke politique, sal syn Excell. die gelieven te dirigeren by advis van het Collegie van den Raede, sulcks nochtans, dat syn Excell. toe sal staen die resolutie te nemen, als haer goetduncken sal.

Wel

Wel verstaende, dat tot consentement te dragen van nieuwe Bedingen, Contributien, Imposten ende andere diergelycke beswaernissen: Item, in saecken concernerende veranderinge, ofte des Gouvernement, de Edelen ende Steden, representerende de Staten van Hollandt, specialycken sullen moeten beschreven worden: Item, dat alle Hooft-officieren, Raeden Provinciael, ende die van de Reeckeninge, gestelt sullen worden by advis, ende ter denominatie van de Staten; wel-verstaende, dat de Raeden van State alle jaren gecontinueert, ofte andere in hare plaetse gedenomineert sullen worden, volgende de Resolutie tot Rotterdam ghenomen.

Sal nochtans syn Excell. macht ende authoriteyt hebben, in alle occurrentien, op de Staten credit te lichten tot de somme van 15000 guldens, omme daer mede alsulcke Exploicten ende Aenslagen te doen, als syn Excell. in gelegentheydt der saecken oorbaar ende van doen sal vinden; sulcks, dat tot betalinge van de voorsz. somme, alsoo by syn Excell. opgenomen, de Staten verbonden sullen zyn, hunluyden daer toe verbindende mits desen in alle manieren, ofte die by speciale Commissie ende Last van de Staten gelicht waren, waer van de twee deelen by die van Hollandt, ende het derde part bij die van Zeelandt gedragen sullen worden.

Aengaende het tweede Art., omme het inconvenient, daer inne gementioneert, te schuwen ende te verhoeden, sullen alle de Overheydt, Schutteryen, Gilden, ende Gemeenten van Steden beloven ende hunselven verwillekeuren, dat soo wat by syn Excell. met het voorn. Collegie van Raeden, concernerende het ghemeene beste, geordonneert sal worden, dat syluyden sonder eenigh vertreck, weygeringe ofte dilay, hetselve sullen obedieren, volkomen ende volbrengen, ende namentlyck soo veel aengaet het *innemen* van Soldaten en Guarnisoenen, van wat gestalte of van wat Natie die zyn mochten.

Item, dat soo wat Beden, Contributien, Impositien, ofte andere Subventien, by de Edelen ende Ste-

't Politiek bestier hem geven, met *advis* van den *Rade* maar zoo, dat hij *Resolutie* kan nemen naar zijn goeddunken. maar in belastingen, en verandering van *Gouvernement*, zal Hij de Staten beschrijven, en eenige voornaame Ambtenaren niet stellen dan met advis der Staten, de Raden van State alle jaar veranderbaar. Hij mag op der Staten credit *f* 15000

Steden, representerende de Staten 's Landts van Hollandt, verwillight sullen zyn, dat sy deselve binnen den aengestemden tydt effectivelyck en met der daedt volbrengen, effectueren, en voldoen sullen.

Dat by gebreecke van het geene des voorsz. is, syn Excell. ende Gedeputeerde Raden sullen authoriteyt ende macht hebben de onwillige, het zy Corpus van Steden, Gilden, Schutteryen, ofte anders te constringeren, ende bedwingen met alsulcke wegen van constrainte en executeren als sy geraden vinden sullen, het zy by *apprehensie* ende *gehechtenisse* van de Overheyt, *Burgers* ofte Ingezetenen, ofte by arreste van hare Persoonen ofte goederen, in wat plaetsen die gevonden mochten worden: Item, met irrogatie van mulcten, soo sy na de gelegentheydt sullen vinden te behooren.

Item, sullen tot volbrenginge van alsulcke ordre ende bevelen, ofte bewillighde Beeden, Contributien, Subventien ofte Imposten, als boven gementioneert is, de voorn. Overheden, Schutteryen, Gilden ende Gemeenten, hun verbinden ende verplichten tegens de onwilligen, ende die in eenige van de voorf. Poincten in gebreecke souden blyven, syn Excell. ende de voorn. Raeden tot effectuele volkominge wes voorsz. is, (des versocht zynde) alle hulpe ende assistentie doen, constringerende de voorsz. onwilligen met alsulcke wegen en middelen, als syluyden oorbaerlyckst bevinden sullen.

Ende ten eynde syn Excell. omme de voorn. Regeringe te beleyden, yet magh tegenwoordelyck hebben, waer op hem te funderen, sullen de Steden, hier vergadert zynde, namentlyck *Dordrecht*, *Delft*, *Gouda*, *Rotterdam* ende *Brielle*, verwilligen ende caveren de somme van 23600 ponden van 40 groten, wesende de somme van een maendt, op goede reeckeninge, binnen den tydt van acht dagen te furneren, om daer mede de knechten te betalen, ende goede ordre op de voorsz. knechten te stellen.

Dat voorts binnen den tydt van 14 dagen een yegelyck Stadt behoorlycke reeckeninge ende reliqua over sal brengen van 't gunt sy tot noch toe, *soo* wel

opnemen. waarin Holland tweederde, en Zeeland éénderde dragen. De Steden zullen zich verbinden, zijne bevelen te gehoorzamen, vooral op 't innemen van Guarnizoenen. en hun bewillig de beden op te brengen, of dat hij met zijnen Raad de macht heeft te executeren, en de Steden zullen hem tegen de onwilligen helpen. Tot be-

wel op haer Maendtgeldt, als op hare quote van de 60000 kroonen noch schuldigh zyn.

Ende soo veel aengaet de betalinge van extraordinaris parthye, als casseringe van Vaendelen, Tractement van Commisen, misen van Officieren, van Fortificatien, van Pionniers, betalinge van Obligatien van de Staten, ende diergelycke, aenghesien de Domeynen, Paspoorten, ende andere Innekomen grootelycks belast zyn, sullen die van de Finantie met alle bequame middelen, den Staet daer van te weegh brengen ende deselve ontlasten ende suyveren, ende daer mede de voorn. extraordinaris parthyen vervallen ende betalen.

Beroerende het derde Poinct, omme te obvieren het inconvenient, aldaer geroerdt, sal syn Excell. hebben *volkomen macht* ende seggen *van de Domeynen en Innekomen des Graeffelyckheydts van* Hollandt, ende oock van de bewillighde Contributien, Subventien, ende Beeden, by de Staten geconsenteert, mitsgaders Paspoorten en alle andere ordinaris ende extraordinaris Inkomen derselve Graeffelyckheydt, by advis van den Rade voornoemt, dispensatie ende dispositie van alle des voorsz., ghebruyckt sal worden den dienst *van het Collegie* van de Finantie, sonder dat *de Staten*, Steden, ofte yemandt anders hen dies sal mogen onderwinden, het zy met assignatie, kortinge, ofte oock bewysinge op de voorsz. penningen te doen; alle het welcke oock voor nul ende van onwaerden gehouden sal worden, uytgesondert *den Impost*, daer van de dispositie sal competeren *de Staten* onder haerluyder ordre, waer van den Ontfanger Generael alle 14 dagen ghehouden sal wesen staet te leveren in handen van de Finantie; wel verstaende, dat in den hooghdringenden noodt syn Excell. deselve sal mogen aentasten, en daer op ordonneren.

Sullen oock elck van de Steden respectivelyck van haer Maentgelt mogen innehouden alsoo veel penningen, als ghenoegh sullen wesen tot betalinge van hare Guarnisoenen in alle Steden, die van Delft met

taling van 't Krijgsvolk bewilligen Dordrecht, Delft, Gouda, Rotterdam en Briel, voor een begin *f* 23600 ter maand.

Elke Stad zal rekening doen van hare quote in de *f* 60000 Kroonen, tot *extraordinare* betalingen zal de Finantie middelen ramen.

Hij zal volkomen beschikken over de *Domeinen en Inkomsten van 't Graaf-*

schap en de Beden,

met Delftshaven ende Ouuerschie, alle onder ordonnantie van de Finantie.

geen Staten of Steden zullen zich dit onderwinden, uitgezonderd den *impost* voor de Staten. De Steden voor zich uit het *Maandgeld afhouden* voor hare Guarnizoenen. De Magistraten, Gilden, en Gemeenten zullen daartoe Eed doen, met schriftlijke *Acte*, onder 't Zegel, van Stad tot Stad reizende.

Ende omme alle hetselve voorsz. is beter te doen achtervolgen, sullen *de Magistraten* van de *Steden*, met de Gilden, Schutteryen ende Gemeenten syne voorn. Excell., omme alle des voorsz. is van poinct tot poinct te onderhouden, *den behoorlycken Eedt doen*, ende behoorlyck sweeren alles te doen, dat vroome Vasallen, Ingezetenen, ende Inge-erfden des Graeffelyckheydts van Hollandt *haren Gouverneur ofte Regent*, schuldigh zyn te doen, ende daer van overleveren schriftelycke verklaringhe, ende Acte met zegel ende onderteeckeninge, sulcks als wederomme syn Excell. van Stede tot Stede reysende, oock sal gelieven te doen.

Belovende hunluyden reciproce alles wes voorsz. is, onder den bovenghenoemden Titul met allen yver ende diligentie te volkomen, haerluyden Vryheden ende Privilegien voor te staen, de welvaert, rust ende goede politie des Graeffelyckheydts van Hollandt ende sonderlinge de *conservatie der Christelycke Religie* te procureren, ende in somme alles te doen wat een *Gouverneur* of *Regent*, de Vasallen, Ingezetenen en Inge-erfden des Graeffelyckheydts van Hollandt schuldigh is te doen.

Is by de voornoemde Staten, elcks in den haren, rapport ghenomen, om daarop hare *Resolutie* eyndelyck inne te brengen op den 5 November eerstkomende.

13 November 1574. bl. 196.

Met weêrkee-

Syn Excell. ghesien hebbende de somme, die de Staten 's Landts van Hollandt tot de Regeringe ende Gouvernemente desselven Landts offereren, bevindt in geender manieren de voorsz. somme ghenoeghsaem te zyn tot de noodtsaeckelycke lasten, tot deselve Regeringe staende; waeromme alle saecken wel rypelyck overleydt zynde, bevindt syn Excellentie, dat tot acceptatie der voorsz. Regeringe

van

van nooden is, dat de voorn. Staten syn Excell. beverseeckeren van de somme van 45000 guldens gereet op te brengen, ende voorts hun selven verbinden, van maent tot maent succesſivelyck de voorsz. somme te furneren; waerop sylieden het eerste vierendeel, beloopende de somme van 11250 guldens, gehouden souden zyn op te brengen binnen 14 dagen, naer dat de voorsz. somme van de 45000 guldens opgebracht sal zyn, ende soo voorts van 8 tot 8 dagen, in 't opbrengen van gelycke vierendeel te continueren, sonder dies te doen in eenighe gebreecken te blyven; tot furnisſement van dien syn Excell. te vreeden *is*, *dat de Steden sullen mogen heffen*, *boven 't geene sy* nu alreede in handen hebben, het vierendeel van de Accynsen, ende voorts alle Lasten ende Impositien, die tot behoef van de ghemeene saecke in de Steden gelicht worden, ende sullen de Steden vermogen de voorsz. Lasten tot dien fine verhoogen, *soo hunluyden een yegelyck in het syne goetduncken* sal; sulcks dat syn Excell. dunckt, dat hier door het klagen van de voorsz. Steden, als te veel beswaert zynde door het Maendtgelt met goede redenen behoort te cesseren.

Syn Excell. begeert het vierde Art. van dien uytghelaten te hebben.

Op 't derde poinct te veranderen: sal syn Excellentie, om te betalen en volkomen de lasten van de Regeringe als van Oorlogh, te water en te lande, toerustinge en onderhoudt van schepen van oorloge, betalinge van Knechten, Fortificatien, ende alle andere Lasten, volkomen macht ende seggen hebben van de Domeynen, Buyten ende Inkomen des Graeffelyckheydts van Hollandt ende Zeelandt, ende oock de bewillighde Contributien, Subventien, ende Beeden by de Staten geconsenteert, als Lastgelt, Morgengelt, Licenten, Paspoorten, en alle andere ordinaris en extraordinaris Inkomen derselver Graeffelyckheden, met advis van den Raede.

Wel-verstaende, dat alle Wedden van Raeden, Officieren, Boden, Exploicten, misen van Justitie,

rige belofte van elks Rechten, en van *de Christelijke Religie*. Bij de Staten Rapport genomen. Antwoord! Zijn Excellentie kan met geen minder genoegen nemen dan met *f* 45000 gereed geld ter maand. hij oorlooft daartoe, dat de Steden mogen heffen voor zich een vierde van de Accijsen, en hunne lasten naar believen

en

liging van 't geld; is niet gezind de Regering op dien voet te aanvaarden, wil liefst affcheid nemen, en met hunnen dank en zijne eer het Land ruimen, latende alles in handen der Staten, om met de minste kosten 't land te verdedigen; dat ook beter zijn kan, als zij door zijn vertrek ver ligt wierden van zijn tractement en 't onderhoud der Guarde.

ende conservatie van syne eere, uyt den Lande te vertrecken met den geenen die hem souden willen volgen, stellende ende latende alle saecken in handen der Staten, omme die met de minste kosten (des doenlyck zynde) by hem beleydt te worden, sulcks syluyden bevinden sullen tot der defensie van den Lande te dienen, het welck oock beter soude konnen geschieden, als door syn vertreck het Landt van de onkosten van syn Tractement, ende van den onderhoudt van syne Guarde soude wesen verlicht, verhopende syn Excell., dat de Staten daer toe souden verstaen, ende geen oorsaecke souden willen geven van in syne reputatie ofte eere verkort ofte vermindert te worden, het welcke hem gebeuren soude, indien 't synder aensien ende Regeringe, de Landen in handen der vyanden souden geraken, hoewel t' synder Excellenties ontschult.

Gehoort het voorsz. rapport, is naer eenige communicatie, aengemerckt den uytersten noodt, ende dat alle saecken door Godes gratie als nu in sulcken staet en gestaltenisse gebracht zyn, dat er in korte tyden naer alle apparentie, niet dan een goedt ende gewenscht eynde af is te verwachten, is voorgeslagen, dat men naer de expiratie van de ses loopende Maenden, als van den eersten January eerstkomende, soude voor andere vier eerstkomende maenden noch continueren de contributie van de 45000 ponden ter maent, te vinden by de Middelen van alle de Accynsen van de Wynen ende Bieren, item, van de twee deelen van de Imposten van deselve Wynen ende Bieren, blyvende alleenlyck het derden deel van dien tot onkosten van Bodenloonen, ende andere diergelycke saecken, die promptelyck ende dagelycks betaelt moeten zyn, surcherende den voorsz. tydt van vier maenden alle de betalingen van Schulden, Renten, ende andere Gagien, soo van de Raeden als van alle andere Officieren ofte Commissien, die in denselven tyde zouden mogen vallen, ende uyt denselven Impost souden mogen komen te betalen, uytgheseydt dat men daer uyt sal betalen alleenlyck het Tractement van syn Excel-

len-

lencie, ende dat voorts tot furnissement der voorsz. somme binnen denselven tydt bekeert sal worden den Impost op de Hoorn-beesten, ende daer toe noch het Lastgelt, het welck overal op gestelt ende geheven sal worden, sulcks als hetselve by eenige Steden in het particulier alreede innegestelt is geweest, boven desen de helft van het Maendt-geldt, sulcks hetselve tot noch toe betaeldt is, ofte noch verhooght soude mogen worden; wel-verstaende, dat soo wes ter maendt bevonden soude worden te kort ofte min, dan de voorsz. 45000 ponden uyt de voorsz. Middelen te komen, dat hetselve over de Steden, tot discretie ende tauxatie van syn Excellencie gequotiseert soude worden, omme dat op te brengen by generale Middelen, het zy by verhooginge van de Imposten, ofte by koop van eenige der geannoteerde Goederen tot redelycken pryse, ofte pryseringe van eenighe hun des verstaende, daer toe by syn Excell. ende de Staten te verordineren; waer op by de Gedeputeerden ghenomen is rapport op Maendagh toekomende enz.

De Staten zien den uitersten nood, en dat alles zich spoed tot een gewenscht einde; besluiten tot hooger lasten, met surcheance van alle andere betalinge, uitgezonderd die van zijn Excellentie. Zijn Excellentie zal de *quote* maken. op rapport.

Resolutien van Holland 1574., den 1–25 November bl. 176–182, 196–199, 207, 208.

BIJLAGE 1580. den 28 Maart, op bl. 245.

Raadplegingen en Stemming in Holland over 't Afzweren des Konings, 't aannemen van Anjou over 't geheel, en Willem den Isten, over Holland en Zeeland, zoo als dit voorkomt in *de Resolutien van Holland* 1580. den 28 Maart, bl. 44 en 45. en gevolgd bij BOR D. II. *Auth. Stukken*, bl. 15.

Aengaende 't Poinct van de Beschryvinge op *'t aennemen van den Hertogh van Alenchon, als Protec-*

De Stemming der Edelen. *tecteur* der Nederlanden, hebben *d'* *Edelen* verklaert, dat by henluyden in de voorsz. saecke *twee swarigheden* bevonden worden; eerst zeer swaer te zyn, *van een Prins te veranderen*, 't welck niet dan met groote kennisse behoórt gedaen te worden, ende noch meerder en dangereuser, den Hertogh van Alenchon *als Protecteur ende absolut Heere* aentenemen, wiens conditie, aert ende natuyre de Edelen niet en is bekent; dat daerom zyn Excell. (Willem I.) 't *Gouvernement* deser Landen aengeboden sal worden over Holland en Zeeland, omme voorts by syn Excell. met denselven Alenchon gehandelt ende Alliantie gemaeckt te worden, ende dat alles by advis van die van de *Naerder Unie*. Dat *de Naem van den Koning* niet meer gebruyckt, maer achter wege gelaten, ende met deselve in geen vordere Tractaet van peyse sal getreden worden.

Van Dordrecht. Die van *Dordrecht* verklaren, dat by advis van syn Excell. in de toekomende Vergadering van de Generale Staten tot Antwerpen, aengaende de saecke van den Hertogh van Alenchon, gehandelt ende gedaen sal mogen worden, sulcx ten meesten dienste van den Lande bevonden sal worden te behooren: blyvende altydt die van Hollandt *in terminis Pacificationis*. Dat *de Naam van den Koning* absolutelyk sal verlaten worden.

Haerlem. Die van *Haerlem* verklaren van gelycken.

Delft. Die van *Delff* verklaren, dat men niet vorder sal treden in communicatie van vrede, op de Articulen, tot Ceulen overgelevert, als tendeerende geheelyk tot ruine van den Lande. Aengaende den Hertogh van *Alenchon*, alsoo na de dood van *syn Excell.* den voorn. Alenchon als Protecteur Generael mede over Holland soude willen commanderen, dat daerom met syn Excell. eerst hierop sal worden geadviseert.

Leiden. Die van *Leyden* verklaren nodeloos te zyn, hierop te resolveren voor ende aleer op 't poinct van de Contributien eenen seeckeren voet sal zyn genomen en besloten; omme daer na rypelyck, aengaende de voorsz. saecke van *Alenchon* gedaen te mogen worden

den ten meesten dienste van den Lande; dat niet te min *de Naem van* den Koning achterwege sal gelaten worden.

Die van *Amsterdam* verklaren, dat *de Naem van den Koning* niet meer gebruyckt, maer achterwege sal gelaten worden, ende eenen nieuwen Eedt gepresteert, dat alle voordere Vredehandel met den Koning sal worden afgeslagen, *zyn Excellentie* alvooren *'t Gouvernement* van Holland *aentebieden* onder alsulcken *Titel*, als hem gelieven sal *t'accepteren*, overmids deselve Lyf en Goed opgestelt heeft met dese Landen; dat mede geen Christelyker experter noch getrouwer gevonden sal mogen worden; met zyn Excellentie t' adviseren, soo verre de middelen deser Landen bestendigh souden mogen wesen; om den Oorlogh te continueren; dat den Hertog van Alenchon voor geen Protecteur aengenomen mocht worden, indien niet dat by syn Excellentie met denselven Alenchon sulcke Alliantie gemaeckt soude mogen worden, met advis van die van de Naerder Unie, ten meesten dienste ende verseeckertheydt van den voorsz. Lande. Amsterdam.

Die van *der Goude* conformeren hen met de meeste stemmen; dat mede de Naem van den Koning sal verlaten worden. Gouda.

Die van *Rotterdam*, dat men de Vredehandel met den Koning geheelyck sal affnyden, ende den Koning te houden vervallen van alle Recht ende Souverainité over dese Landen, syn Naem niet meer te ghebruycken in Justitie, Zegelen ende Commissien, deselve te veranderen, alle Raden, Justicieren, Officieren ende Schutteryen eenen nieuwen Eedt aftenemen ende te doen sweren, *syn Excellentie ende de Staten als Hooge Overigheyd* deser Landen, voorts Middelen te mogen versoecken van defensie, refererende 't selve tot discretie van syn Excellentie. Rotterdam.

Gorcum een beschermer-Heer aentenemen met advis van syn Excellentie ende de meeste stemmen van de Staten, daer mede sy hen conformeren sullen, ende voorts, ut supra. Gorinchem.

Schiedam. *Schiedam* verklaren, dat men niet langer blyven ſal in Vredehandel met den Koning, ende als noch niet ſal handelen met Alenchon, maer den Vyand reſiſteren met asſiſtentie van ſyn Excellentie, de Naem van den Koning te verlaten.

Briel. Die van den *Briel* hebben alle vordere Vredehandel met den Koning afgeſlagen, ende voorts verklaert, dat men den Hertog van Alenchon als Protecteur ſal aennemen mogen onder alſulcke conditien, als ſyn Excellentie ende de Staten Generael met deſelve ſullen overkomen.

Schoonhoven. *Schoonhoven* conformeert zich met de meeſte ſtemmen.

Alkmaar. *Alcmaer*, *ſyn Excellentie* aentebieden 't Gouvernement der Nederlanden.

Hoorn. *Hoorn*, dat Alenchon aengenomen ſal worden als Protecteur, onder alſulcke conditien, als tot dienst van deſe Landen oorbaerlycks ſal bevonden worden; de naem van den Koning te verlaten.

Enkhuysen. *Enckhuyſen* conformeert hen met het advis van ſyn Excellentie, en voorts met de meeſte ſtemmen.

Edam. *Edam* idem. De Naem van den Koning achter te laten.

Monnikendam. *Monnickendam* idem.

Medenblik. *Medenblick* idem, aengaende den Koning, maer beroerende Alenchon, deſelve niet aentenemen; maer met ſyn Excellentie den Landen te defenderen.

Oudewater. *Oudewater* als de Edelen.

Geertruidenberg. *Geertruidenberg* idem.

Naerden. *Naerden* conformeert hen met het advis van de ſes groote Steden. Des Konings Naem achterwege te laten.

Weesp. *Weesp* conformeert ſich met de meeſte ſtemmen.

Muyden. *Muyden* idem.

„ Hierover zijn van tijd tot tijd nadere, en langdurige Raadplegingen gehouden, den 21 April, fol. 66. den 2 Jul. fol. 127. die ik hier voorbijga. De Uitſlag is bekend.

BIJ-

BIJLAGE 1581. den 20 Jul. op bl. 213.

Acte van Continuatie van den Gouvernemente van syne Princelycke Excellentie Willem I. zes dagen voor de Afzwering des Konings, totdat nader op de Vernieuwing zal zyn overeengekomen.

Alzoe de Staten van Hollandt, overmits het *hooch-noodich vertreck* van syne Excellentie uyt den selven Lande, by syne Excellentie den Staten voornoemt voorgehouden, noodich bevonden hebben, voor 't selffde vertreck, op *'t Gouvernement van syne Excellentie sulcx 't selfde by die van Hollandt ende Zeelandt in der Unie binnen den jaere XV^c zessentseventich es gedefereert ende aengenomen by syne Excellentie, sulcx te doen voorsien*, dat met volcommen macht, authoriteit ende goede ordre syne Excellentie in den *selven Gouvernemente* mach worden *gecontinueert*, tot dat op de vernieuwinge van den selven Gouvernemente met gemeene ende volcommen last van allen den Steden in derselver Unie met syne Excellentie sal wesen verhandelt ende overcommen. Alles ten eynde geduyrende d' *affwesen* van syne Excellentie *d' ordre ende authoriteit die van wegen syne Excellentie nootelycken* tot *deser tydt gestelt moet worden*, in goeden aensien ende respecte, getrouwelycken ende goetwillich mach worden achtervolcht ende onderhouden, ten meesten dienste ende verseeckertheyt van den Landen, ende ten eynde alle Resolutien van den Staten voornoemt, *genomen met advyse van zyne Excellentie*, op 't redres van alle faulten ende abuysen in der gemeene saecke, mogen worden volcommen ende *geëffectueert*, ende vooral *op 't veranderen van den Eedt*, daer mede *alle Overicheyt*, *Officieren*, *ende Ingesetenen* binnen den voorschreven Landen den Coninck van Spag-

Ref. Holl. nootsakelyken.

nien als noch souden mogen syn verbonden, ten eynde alle heymelycke plicht, correspondentie ende verbant metten vyandt uytten voorsz. Landen macht worden wechgenomen; Hebben de Staten voornoemt ernstelyck *syne Excellentie versocht ende gebeden*, niet alleene in *den voorn. Gouvernemente te willen continueren*, maer oock middelertyde *alle volcommen macht ende authoriteyt* daerop te willen gebruycken, de welcke de Staten voornoemt *by desen belooven te gehoorsamen* ende doen achtervolghen, alsoe den dienst eenicheyt* ende 't welvaren van den Landen, ende d' Ingesetenen van dien, daeraen meest es gelegen. Dat voorts *tot vernieuwinge van den Eedt geprocedeert* mach worden, eerst by *syne Excellentie in handen* van de Gecommitteerden van de Staten, ende daernae by deselve Gecommitteerden, *in handen van syne Excellentie*, daertoe deselve by desen* worden geauthoriseert by den Staten. Omme voorts by voorsz. Gecommitteerde, met authoriteyt ende last *van syne Excellentie ende den Staten*, die *van den Rade Provinciael*, *van den Leenhoven*, ende *Camere van de Reeckeninghe* in Hollandt, van haren *jegenwoordigen Eedt te verdragen*, ende haren Eedt te veranderen als naer behooren, met vorder last ende authoriteyt deselve van den Rade ende Reeckeninge van wegen syne Excellentie ende den Staten voornoemt, voorts te doen procedeeren metter daet, tot veranderinge van den Eedt van allen *Officieren*, *Leenmannen*, *Vasallen*, *Magistraten ende Ingesetenen* binnen den voorsz. Landen van Hollandt. Dat mede syne Excellentie met de Gecommitteerden van de Staten voornoemt gelieven ordre te stellen, op de *vernieuwinge*, *veranderinge ende gebruyck van alle Titulen ende Segelen binnen den Landen van Hollandt*, op dat deselfde *met de veranderinge van den Eedt*, als voren, *gelyckelyck in treyn gebracht* ende gebruyckt mogen worden. Ende omme vorder te voorsien *op 't beleyt des* gemeene Lands saecken, dat syne Excellentie gelieve, den Gecommitteerden in 't Collegie van den Staten, *uit volcommen macht ende aucthoriteyt van syne Excell.*,

te

* *Res. H. overigheid*, verkeerd in plaats van *eenigheid*..

* *Res. Holl.* ontbreekt: *by desen*.

te belasten, in alles t' effectueren, te doen volcommen ende executeren de Resolutien, die tegens alle faulten ende abuysen, als vooren tot dienste ende verlichtinghe van den Landen syn genomen. Des sullen de Staten voornoemt met aller naersticheyt versorgen ende daer inne voorsien, *dat binnen den tyt van vier maenden* eerstcommende 't voornoemde *Gouvernement* syne Excellentie volcommelyck ende met gemeender handt sal *worden vernieuwt ende absolutelyck mogen worden gedefereert* ende opgedragen, ende dat oversulcx binnen middelertyden *de questien* ende differenten, *aengaende de Satisfactie van die van Amstelredam*, *affgedaen* * *ende ter nedergeleyt* sullen mogen worden, 't sy met vrundschappe, ofte eyntelyck gedecideert by wege van Justitie. Ende oock binnen den selven tydt naerder ende volcommelycker *geleth*, *op de poincten ende clausulen*, *die in de vernieuwinge van den voorsz. Gouvernemente mogen syn geredresseert*. Omme daernaer 't voorn. *Gouvernement* in alles *gesolemniseert*, in treyn gebracht, ende volcommelyck onderhouden ende geeffectueert te moghen worden. Gedaen in den Hage, den XXsten July 1581.

* *Res. H.* afgeleid.

Mijn *MS. Verdrag met Anjou en Handelingen met Prins Willem I.* En met kleine veranderingen, op den 19 Julie gesteld, in de *Resol. van Holland* 1581. bl. 365. vergel. 21 Jul. bl. 372. en van daar bij BOR, *Auth. Stukk.* D. II. bl. 27. (9).

Hier-

(9) Hoe dit alles verder zijn beslag gekregen hebbe, en de Aanstelling daags *voor de Afzwering* plechtig gevierd zij, heb ik in den Tekst verhaald, bl. 203. en volg. Men leert intusschen uit dit aanmerklijk Stuk deze bijzonderheden:

1. De Aanstelling van Willem tot *Souverein* of *Opperbewindsman*, en *Overhoofd* was maar eene *vernieuwing* van de Hem opgedragen macht, in 't jaar 1576., die door vele invallende gebeurtenissen of verzwakt, of veranderd, of miskend was.

 2. Men

Hierop vindt men, in de *Resol. van Holland*, den 20 Jul. fol. 366, nog dit navolgende:

„ Is voorgelesen de voorn. *Acte van den Gouvernemente*, en hebben de Staten deselve *gehouden voor gearresteert*; ende sulks gecommitteert ende committeren by desen den Heere van Mathenes, Cornelis van Beveren, Jr. Abraham van Almonde, Reynier Cant, Mr. *Johan van Oldenbarnevelt* ende Nanning van Foreest, ende het meerendeel van haarluyden, omme met assistentie van den *Advocaat van den* Lande van Holland, het inhouden van dien in alles *te volkomen* ende te effectueren.

BIJLAGE 1581. den 4 Sept. op bl. 146 en 240.

De Staten van Utrecht schrijven aan 't Kwartier van Veluwe, dat de drie Provincien, Gelderland, Utrecht en Overijssel aan Prins Willem I. het overste Gouvernement hebben opgedragen, mits hij een Opperhoofd onder zich bij zijn afwezen aanstelle; maar dat zij verlegen zijn met de Opdracht aan den Hertog van Anjou.

Edele, Vrome, Erentveste, Eersame, wyse, discrete Heeren. Wy hebben uit het Rapport van Mr. Gerardt Cnoop, onse Gedeputeerde, die tot Har-

2. Men doet dit slechts bij vernieuwing, met bepaling, dat, na de terugkomst des Prinsen, wiens afzijn vereischt wierd, deze vernieuwing nader bekrachtigd zal worden.

3. Het oogmerk hiervan was, om met te meerder *autoriteit*, gedurende zijn afwezen, door de Staten, met *advis van den Prins*, op voorkomende zaken besluiten te nemen, vooral op het ontslag der *Eeden* aan den Koning van Spanje.

4. De Staten, belovende hem in alles te gehoorzamen,

Harderwyck geweest is, onder anderen verstaen, hoe dat UEd. ende onse voorf. Gedeputeerde aldaer met den anderen gesloten hebben, dat men *syn Excellentie uit die naeme* van de Provintien van de Lande *van Gelre*, *Utrecht ende Overijssel* defereren zoude het *overste Gouvernement* van de voorf. drie Provintien, mits zyn Excellentie verzoekende, dat hy een ander *bequaem subaltern Hooft zoude willen* deputeren, om zo in saecken van *Krygshandel* als *Politie* in zyn F. G. afwezen, *neffens die Staten van den Lande*, 't principael gebiet ende beleydt zoude hebben. Ende dat ingevalle zyn F. G. niet gelegen waere 't voorf. Gouvernement aentenemen, dat in zulcken gevalle zyn F. G. gelieven zoude die voorf. Provincien te accorderen, dat zy met goedwill van zyn F. G. een ander Hooft *zouden moghen instituëren* etc. naer wyder inhoudt van de Articulen, daer op geconcipieert. Waerop wy met den anderen versamelt zynde, ende rypelick gedelibereert hebbende, nyet en connen laeten UEd. voor te houden 't gunt wy de bovengem. Mr. Gerardt Cnoop by schriftelicke Instructie medegegeven hadden, soe UEd. Gedeputeerden hebben moghen zien, hoe dat wy, volgende *de Pacificatie van Gendt*, *ons hebben begeven onder 't Gouvernement van zyn Princel. Excellentie*, *onder zekere Articulen* VAN SATISFACTIE, *die zyn Princel. Excell.*, *midsgaders die Staten van Holland ende Zeeland* (met dewelcke wy altydt onder een

men, en te doen gehoorzamen, en de wederzijdsche Eeden te zullen vernieuwen; zoo was de Eed voor dien tijd wel gedaan; maar hij zoude naderhand nog plechtiger moeten gedaan worden; gelijk ook door de Raden der Hoven van *Justitie*, *Leenen*, *Rekening*, *Officieren*, *Magistraten*, en *Ingezetenen*, en teffens orde gesteld worden op de *Titels* en *Zegels*.

5. De Staten zullen dit alles binnen de volgende vier maanden bewerkstelligen, en middelertijd de Verschillen met *Amsteldam* over de *Satisfactie* afdoen, en op *de Artikelen* letten, die in de *Vernieuwing* van *'t Gouvernement geredresseerd* mogen zijn.

een Gouvernement gestaen hebben,) *ons solemnelick beloofst ende veredet hebben.* Sulx dat wy onder die zelve Art. verbonden zyn te blyven onder 't *Gouvernement* van zyn Princel. Excell., alzoo, dat wy geen ander *Gouverneur en zouden konnen of moghen* versoeken: gelyck wy oock nyet en zouden begeren, al waert schoon, dat wy zulx vermoghen. Ende dewyle dan zyn F. Excell. met advyse ende bewilliginge van de *Staten van Hollant ende Zeelant*, ons zo sollemneel onder zyn F. Excell. *Gouvernement ende Protectie* genomen heeft, achten wy, dat zyn F. G. ons van zyn Gouvernement niet en zall. verlaten. Alzo dat UEd. hier uit well hebben te vernemen, dat het voirs. poinct aen zyn F. G. of een forme ende maniere by ons ende UEd. nyet en zoude konnen versogt worden, mits dat wy ons bedunckens genoegzaem hebben 't gunt UEd. op zyn F. G. begeren te verzoeken, of zo daeraen yet soude moghen gebreken, zoude lichtelyck ende sonder zwarigheit tusschen ons en zyn F. G. verricht konnen worden. Ende daerom zoude ons duncken nodeloos te wesen, dat wy desen aengaende aen zyn F. G. zouden zenden of schryven, jae oock, dat zo verre wy zulx deden, zyn F. G. reden zoude hebben, hem *over ons qualik te vrede te houden.* Merckelick, dat, zedert die bykomste te Harderwyck beraemt was, *de Hertoghe van Anjou* met zyn Heercracht in de Nederlanden gekomen is, Kamerik ontzet ende enighe Plaetzen by de Malcontenten geoccupeert, ingenomen heeft, alzo dat nu te bedencken zal staen, hoedat wy ons in anschouw van de voors. Hertoghe meynen te draghen. Des te meer, dat wy alrede by *den Landtraedt aen* ghen zyde van de Maeze beschreven zyn, om enighen van de notabelste uit den onzen te deputeren, *die met zyn Excellentie den* voorsz. Hertoghe sullen ontfangen, van syner aenkomste congratuleren ende van 't secours bedancken. Dat wy ook by denselven Landtraedt beschreven zyn, om tegens den eersten van de toekomende maent October, enighe van den onzen te deputeren op de *Vergaderungh van de Generale Staten*,

ten, die binnen Antwerpen gehouden ſal werden, te compareren ende Rapport van 't gene *te Amſterdam* ende in *den Haghe* verhandelt is, in te brengen. Zulx dat ons bedunckens die ſaecken ſedert die bykomſte tot Harderwyck zeer verandert zyn, ende zoo wy iet aen zyn Excellentie ofte Landtraedt zouden willen ſolliciteren, 't zelve bequamer ende tot minder opzicht ende kosten zoude konnen geſchieden door den ghenen die wy ſullen mogen ſchikken, of om den voorſ. Hertoghe te congratuleren ende bedancken, of ten minſten op de voorſ. Generale Vergaderinghe. Ende wy huyden veradverteert zynde, of UEd. enighen ten fine ende tyden voorſ. ſullen deputeren, ſullen den onſen geerne daerby voeghen, ende deſelve lasten op zyn Excellentie te verſoecken, dat deſelve gelieve in zyn afweſen (zo verre 't zelve langdurich zoude weſen) enich bequaam *perſoon te deputeren*, die de ſaecken van den *Oorloghe en Politie*, *des verſocht zynde*, *neffens die Staeten van den Lande ſoude moghen dirigeren*. Willen ooick denſelven geern last geven, om met UEd. Gedeputeerdens d' andere poincten, in de Memorie tot Harderwyck vervat, aen zyn F. G. te ſolliciteren, van welcken onſen advyſe, wy niet en hebben willen laeten ued te verwittigen, ten eynde zy luyden hun daernaer moeghen weten te richten. Ende ſouden 't ſelve eer gedaen hebben, ſoo verre wy eer hadden konnen vergaderen, dat om die cortheyt des tyts niet mogelyck is geweest, Hiermede

Edele, Erentfeste, Frome, Voirſichtige, willen wy UEd. in 't ſchut des Almachtigen bevelen, geſchreven Utrecht den 4 Sept. 1581.

UEd. goede gunſtige Vrinden en Naburen,
Die Gedeputeerde van de Staten 's Lants van Utrecht.
Ter Ordonnantie van deſelve,
(Was geteek.) Lamsweerde, Secret.

Uit het MS. *Lantzaken*, van den Preſident VAN HELL, T. XII. p. 291. mij medegedeeld door den Hr. G. VAN HASSELT.

BIJLAGE 1581. 24, 25 Nov. op bl. 221, 222. et D. II. bl. 138.

Aanstelling van Graaf Willem van den Berg, tot Stadhouder in Gelderland, den 25 Nov. 1581. en de wederzijdsche Beëediging.

„ De *Commissie* hiertoe is van de *Generale Staten van de Geunieerde Nederlanden, als de Hooge Overigheid:* welke Staten verklaren, dat de *Stadhouder Jan van Nassau* het Stadhouderschap *in onsen handen geresigneert hebben.* Zij stellen Graaf *Willem van den Berg* uit *twee* genoemden aan, *by advise van den Prinse van Oranje en d' anderen van den Raad van Staat — en geven hem volkomen macht — — om het Stadhouderschap* enz. den 20 Nov. 1581.

Hierop volgen de *Articulen und Puncten*, waarvan 't slot is:

„ Ende vuersz. Articulen hefft die Lantschap *den Graven van den Berghe* vuer doen holden, diewelcke sine Genade mit enen *liefflicken Eedt*, in bywesen der Lantschap ende des Heren Cantzelers bestendicht heeft, und heeft die Lantschap wolgedachten Graven daerop vuer enen Stadtholder desses Furstendomb ende Graefschappen aengenomen, daertegens die van *de Lantschap* sine Gnade *reciproce Eedt gedaen hebben*, in formen als hierna volgt. Aldus gedaen den 25 Novemb. 1581.

„ Wy Ritterschappen en Stedegesanten der Furstendoms Gelre ende Graefschappen Zutphen beloven hierentegen, ende zweeren den waelgeboren Heren, Heren Wilhelm Grave toe den Berghe etc. als onsen *bestedichten Stadtholder trouw, holt und gehorsam te zyn in allen billicken saecken* (10), *ende*

(10) Het was althans geen *billijke zake*, toen zij den 15 Nov. 1583. zijne Verstandhouding met en overhelling tot den vijand ontdekten.

de sunderling, dat sine Genade volkomentlick gehorsamet und obediret werden sal, in dien executien des Stadthouder Ampts nae vermogen sulcker Articulen, daer op sine Genade toe deser Stadtholder-ampt aengenomen is worden.

Soe help ons Godt. Aldus gedaen op 't Hof, den 25 Nov. 1581." (11).

Uit het Register van Landtzaken, van den President VAN HELL, mij medegedeeld door den Heer G. VAN HASSELT, D. XII. fol. 412.

BIJLAGE 1581. Decemb. 1582. January. op bl. 261, 262.

Kort Bericht van Amsteldams toetreding tot de Opdracht der Hooge Overigheid aan Willem I. onder beding harer Satisfactie, den afstand van dezelve, en den uitslag dier zaak.

De Stad Amsteldam had in de jaren 1577 en 1578. op grond der *Pacificatie van Gend*, en dus nog met voorbehouding van 's Konings gehoorzaamheid, zich begeven tot *de Staatsche partij*, onder de bescherming

(11) Men ziet hier uit, dat de Staten van *Gelderland*, na de Afzwering van Philips, alleen zoo volledig *Souverein* niet waren, als de Geschiedschrijvers het meesttijds doen voorkomen; ook was het er verre van af, dat *de Stadhouder* geheel onder *de Staten* stond; van weêrszijden waren *rechten* en *plichten*; elk kende de zijnen, en wist de grenzen van *gehoorzaamheïd* onder de *hooge Overigheid* der *Staten Generaal*, van welken men toen andere denkbeelden vormde, die allengskens in eenen tegengestelden zin veranderd zijn.

ming en *'t bewind* van *den Prinse van Orange* (12), aan wien door de Staten in 't jaar 1576. den 25 April was opgedragen *de Hooge Overigheid*. Dit deed zij door middel van een zoo genoemd *Verdrag* van *Satisfactie*, waarbij zij voor zich vele voordeelen bedong, zoo op 't Stuk der handhaving van den *openbaren Roomschen Godsdienst*, als van *imposten*, *belastingen*, *betalingen* van achterstallige schulden, door de Staten, gedurende den oorlog gemaakt, tot handhaving hunner goede zaak.

De op handen zijnde Afzwering van den Koning, de nieuwe plooi, die hierdoor aan alle zaken onder 't bewind van Willem I., wien de Staten in plaatze van Philips, tot hun Regeringshoofd, nu niet meer op *'s Konings naam*, maar op *hun eigen* en *'s Volks* naam, stonden aantenemen, of liefst, op 't vorig, doch op nieuw bekrachtigd *Verbond* hem zouden *blijven gehoorzamen*, 't welk Amsteldam wel 't sterkste aandreef, (zie bl. 417); gaf aan die Stad eene geschikte gelegenheid, om daaruit of eenige voordeelen voor zich te bedingen, of een einde te maken, door onderlinge schikking, aan alle die twisten en geschillen, die de Stad dus lange met de Staten en Steden gehad had. De Stad zelve had de Unie van 1576. aangenomen, waarbij Prins Willem tot *Souverein* en *Overhoofd* was aangenomen; WAGENAAR (13) zegt, dat dit niet *dan met eenige bepalingen* geschiedde. En onder die noemt hij 't beding: „ Dat zijne Doorluchtigheid, de „ Prins van Orange, de Wethouderschap stellen „ zoude ten gewoonlijken tijde, en achtervolgens „ de Privilegien; doch in geval *van nood*, *naar 't* „ *goedvinden van den Prinse*; mids zulks niet strekte tot benadeeling van het Verdrag der Voldoening." Doch dit alles deed niets tot de hoofdzaak.

(12) De Stukken, hiertoe dienende, zijn bij NOORDKERK *Privil. van Amsteld.* D. I. bl. 32—47. en 't breeder verhaal bij WAGEN. *Amsteld.* D. III. bl. 434. enz.

(13) *Amst.* D. IV. bl. 15.

zaak. Dit beding van de Wethouderschap was overeenkomstig het algemeen Verdrag van 1576., zelfs met bijvoeging: *om niet zonder toestemming der meerderheid van de Vroedschap de afstelling te doen.* Amsteldam had vervolgens ook *de Unie van Utrecht* omhelst (14), en stond nu in allen deele gelijk met de overige Steden in de Staatsvergadering, uitgezonderd in enkele huishoudelijke Artikelen en eenige mindere gerechtigheden. Gelijk bij voorbeeld, dat bij *de Voldoening* Amsteldam *geene stem* kreeg *in de Contributien* (15). Hier van leest men in de *Holl. Resolut.* op den 15 Nov. 1580. dat *die van Amsterdam insteren om te hebben verklaring, of henlieden, als wezende een Litmaat van Holland, in materie van Contributie, als alle andere zaken, mede een stem — zal toegestaan worden, aleer zij van meeninge waren, hare Gedeputeerden in de Vergadering der Staten te doen compareren.* Men vindt daarbij, dat „ de Staten verstonden daarin niet ge-„ houden te zijn, maar willen 't oordeel onderwer-„ pen aan zijne Excellentie, achtervolgende de Unie „ [1576]; maar zijne Doorluchtigheid wilde dat „ niet aannemen; doch oordeelde intusschen, dat „ Amsteldam moest gelijk gesteld worden met *de* „ *andere Steden, tot dat de quaestie van de Satis-* „ *factie zal wezen gescheiden.*" Men leest er bij, dat de Staten zich toen gevoegd hebben naar dat oordeel, *onverminderd haar recht uit de Satisfactie.* Men mag dan hier uit opmaken, dat Amsteldam, ten minste bij voorraad, sedert met gelijk recht in de Vergaderingen verscheen als Lid van Staat. Maar dat het punt der *Voldoening* de steen des aanstoots bleef. Nadat nu *Amsteldam* bij de Overwegingen over 't verlaten des Konings en 't aannemen van een ander Vorst, den 28 Maart zijn *Advis* had uitgebracht (zie vorige *Bijlage* bl. 417.), in dier voege, dat *'s Konings naam* moest weggelaten, en aan *den*

Prins

(14) WAGEN. *Amst.* D. IV. bl. 14.
(15) *Resol. van Holl.* 15 Nov. 1580.

Prins alvorens het Gouvernement van Holland moest worden *aangeboden*, onder alzulken *titel*, als hij *zoude willen accepteren*, om reden, dat hij *lijf en goed had opgezet*, en er geen *christelijker*, *experter*, *noch getrouwen gevonden zal worden*, en men *Anjou* voor geen *Beschermheer* mochte aannemen, zoo niet alvorens de Prins met Anjou zich verdroeg met kennis der algemeene Staten, ten meesten dienste der Landen; en nadat hierop in 't volgende jaar 1581. den 15 Maart *de Acte van* voordduring der *Oppermacht* van 1576. voor Willem op nieuws was overzien, en daarin, onder anderen, ten opzichte der *Religie*, ingevoegd was, dat zijne Excellentie zal *handhouden alleen de oefening van de Gereformeerde Euangelische Religie*; zoo waren het de Stedelijke Afgevaardigden van Amsteldam, schoon die Vergadering toen in die Stad bijeen kwam, alleen, die in de *Extensie* dezer woorden, niet bewilligden, maar een Afschrift verzochten, om ter eerster Vergadering antwoord intebrengen.

Toen men den volgenden dag, 16 Maart, ter Vergadering handelde over eene nieuwe *Ordonnantie*, op de Staatsvergadering, in 't bijwezen zijner Doorluchtigheid, en welke ook den 17 Maart doorging, zoo verklaarde Amsteldam (16), niet te willen wijken van de *Satisfactie* op eenige *poincten*, welke in den *tekst* zijn aangewezen, en onder welken wel een der voornaamsten was, dat zij in zaken van *Belastingen* niet mogten overstemd worden, maar hunne *vrijwillige* toestemming alleen zoude gelden. Hierbij werden op den 23 Maart (17) nog eenige Staatsbesluiten genomen, die, gelijk tot alle Steden en Stedelijke handelingen, zoo ook bijzonder tot Amsteldam, rechtstreeksche betrekkingen hadden; namelijk, dat *de Regenten van de Steden, die nu zijn of namaals gesteld zullen worden, bij*

(16) *Resol. van Holl.* 1581. 16 Maart fol. 72. vergelijk 97.

(17) Fol. 111.

bij Eede zullen moeten beloven en zweren, dat zij, op alle pointen, die in hunlieder Vergadering zullen worden gehandeld, — advis zullen geven tot vordering van 't Gemeenebest, en geen hinder toebrengen aan de gemeene Middelen enz. Daarentegen, dat *de Hooge Overigheid* [waardoor men nu hier den Prins van Orange verstond], *en de Staten zweren zullen, dat zij den weg van Justitie, de Steden tegen de Staten of Hooge Overigheid — niet zullen verhinderen — maar hun mede de Justitie onderwerpen.* Een gewichtig beding voorwaar! waardoor *de burgerlijke Vrijheid* in dit punt genoeg verzekerd was geraakt tegen alle overmacht of misbruik van macht. Doch waartegen, ter andere zijde, gelijktijdig besloten wierd, *dat voortaan geene Steden des Gemeenen Landszaken in beraadslaging zullen mogen leggen met eenige, 't zij bestgestaatste Schutterijen, Gilden, of anderen, als bij eenige Steden tot andere tijde is gedaan, maar alleenlijk met den genen, des van ouds behoorende, ten ware met voorgaande gemeene bewilliging van de Staten.* Ik zal straks zien, wat invloed dit op Amsteldam hadde. Men ziet reeds uit het vorige, hoe huiverig de regering van Amsteldam moest zijn, in iets vasttestellen, voor dat zij wegens de *Voldoening* meer voldoening had. Hieruit schijnt te moeten afgeleid worden, dat, toen den 30 Mei, op 't voorstel, om 't Gouvernement des Prinsen te beëedigen, de Steden *Gouda* en *Schiedam* zich niet *gelast* verklaarden, *Amsteldam* aannam toeteftemmen, als die *twee Steden* ook toekwamen; en als bij de andere Provincien, te weten die van Zeeland en Utrecht, 't zelfde geschiedde; niet onwaarschijnlijk daarmede een voeglijk Uitstel bedoelende. Maar, wanneer den 6 Junie de Edelen en Steden den Koning wilden verlaten, en den *naam van zijne Excellentie* en *de Staten van Holland in zijne plaats gebruiken*, en *Gouda* en *Schiedam* zich wilden *conformeren* alleen met het besloten van den 19 Maart (18): deed Am-

(18) Dit zal denklijk zijn *den 19 April*, die onmidlijk

Amsteldam als toen een stap verder, en verklaarde, dat *hetzelve eerst de Hoofden van hare Schutterijen zal moeten worden voorgehouden*. 't Welk zij den 27 Junie nog nader aandrongen. En dit had zijne reden. Die Stad was sedert den overgang tot de Staatsche zijde in eene aanhoudende gisting geweest; de burgerij was zeer verdeeld. Men leze slechts WAGENAAR *Amst*. D. III. bl. 476. en volg. D. IV. bl. 1 - 30. de Schutterijen stelden tegen de Privilegien *nieuwe Wethouders* aan, de oude Regering, en de ontslagen Regenten, klaagden over verongelijkingen, de drie Schutterijen (bl. 8.) hadden hun aandeel bekomen in de bezending hierover aan den Prins en de Staten te doen; men daagde een groot getal uitgewekenen in, en de onvergenoegdheden waren daar veelvuldiger en verscher dan elders. Doch nadat den 1 Jul. en vervolgens alle de Steden bevel ontvingen, om met *volkomen last* hunne *Gedeputeerden* te zenden, vinde ik hiervan geen verder gewag. En te recht wordt bij dit geval door WAGENAAR D. IV. bl. 32. aangemerkt, dat „ alzoo de „ Staten onlangs besloten hadden, dat de Steden „ voortaan over 's Gemeenen Lands zaken, niet, „ dan met hunne voorkennis, met de Schutterijen „ en Gilden zouden raadplegen, daardoor deze ge„ dachten weinig ingang schijnt gevonden te heb„ ben." Hij voegt er nog bij, „ Bij Amsteldam „ scheen eindelijk geene *andere* zwarigheid over te „ blijven, dan dat de Stad, wegens den afstand van „ 't Verdrag van Voldoeninge, nog niet overeenge„ komen was *met den Prinse* en *met de Staten*. Zij „ besloot dan tot de Opdracht, mids dat zulks haar „ niet benadeelen zoude in 't geen zij, voor dezen

„ Af-

lijk voorgaat; op *den 19 Maart* vinde ik geene Staatshandeling, maar op den 19 April viel het Besluit alleen om *des Konings naam* en *tituls* niet meer te gebruiken, en den Ingezetenen een *nieuwen Eed* te laten doen; zonder iets verder, waardoor dan *de Unie van* 1576. *stilzwijgende* in kracht bleef, ten aanzien van 't *bewind der Prinsen*, zonder iets meer.

„ Afstand, te vorderen had." Zij besloot niet alleen daar toe, maar die Stad, offchoon men uit de woorden van WAGENAAR dit zoo niet zoude opmaken, was een der ijverigften in die verklaring, en zeide rond uit, (den 3 Jul.) *dat, alzoo geene Landen nog Steden zonder Hoofd en hooge Overigheid in goede prosperiteit mogen worden geregeert, zij hoognoodig achten, dat men zijne Excell. zal verzoeken, om als Overhoofd en hooge Overigheid het Gouvernement van den Lande van Holland aan te nemen.* Doch dit wilden zij, onverminderd hunne *Satisfactie*, totdat daarin hun genoegen werd gegeven, en zij vrijwillig daarvan afftonden, verklarende anders ten fterkften voor God en de wereld, onfchuldig van alle misverftand, hieruit te rijzen.

Op den 10 en 11 Julie daaraanvolgende waren er dezelfde verklaringen, en nadere handelingen tusfchen de Stad en de Staten; zij betroffen meestal de *belastingen* en de *guarnifoenen*; zij weigerden den 12 Julie een nader aanbod van de Staten; evenwel verklaarden zij op nieuws, *hoognoodig* zijne *Doorluchtigheid als Overhoofd* te erkennen, en begrepen *de bevordering van 't gemeene beste, voornamelijk te beftaan in 't defereren van de Hooge Overigheid aan zijne Excellentie*; zij waren daartoe bereid, *mids Acte van non praejudicie van hunne Satisfactie.* Hierop vindt men den 13 Julie, dat *de Staten wat nader kwamen.* Waarop volgde, dat *den* 18 *Julij* de *Gecommitteerden de Acte* nopens Amfteldam aan zijne Excellentie voorhielden. Ten dezen aanzien verfchilde de Prins grootlijks van het begrip der *Staten*, en fcheen meer te hellen, om Amfteldam genoegen te geven. Hij antwoordde, niet *raadzaam* te zijn, *den Eed* te doen noch dien te ontvangen, voor dat hij *bij alle de Steden abfolutelijk worde gedaan.* „ 't Zoude nadenken geven „ bij de andere Provinciën, dit te doen zoo even „ voor zijn vertrek, als of hij daarnaar gewacht „ hadde. Hij wilde liefst daarmede vier maanden „ vertoefd hebben, mids in dien tusfchentijd de „ zaak van Amfteldam beflist wierde." De Edelen,

len, met Leiden, Gorkum, Schiedam, Alkmaar en Purmerend oordeelden echter noodig voort te gaan, om alle *inconvenienten* te hoeden, tot reden gevende, dat *die zaak van den Gouvernemente* alreeds zoo *ruchtbaar* en wereldkundig geworden was. Maar de andere Steden volgden het oordeel van zijne Doorluchtigheid; evenwel verzochten zij allen andermaal, dat Hij, om de zaak te bevorderen, Amſteldam tot ſchikking wilde brengen. Hierop namen de Staten, den volgenden dag, den 19 Julij een Beſluit, waarbij zij *ten verzoeke van zijne Excellentie* wel willen uitſtellen het *defereren van de H. Overigheid aan zyne Furſtel. Genade, en dat geprocedeert zal werden tot verandering van de titels en zegels van den Koning van Spanje.* De Prins had zich *te vreden* verklaard, om *den tijd van vier maanden te continueren* in den VORIGEN LAST van 1576. welke volgens zijn oordeel meerder en breeder zoude bevonden worden dan de jegenwoordige. Men zoude ondertusſchen de zaak van Amſteldam zien te ſchikken. Amſteldam verklaarde hierop, dat Zij alles deed wat mogelijk was om te *accorderen.* Deze Verklaringen waren van die uitwerking, dat men *fol.* 360. eene *Acte van Accord* trof; waarbij de Staten en Amſteldam onderling eens worden, om 't *Gouvernement te defereren*, mits dit niet ſtrekke *tot prejudicie van hare Satisfactie* — totdat midlerwijl het Amſteldamſche verſchil zal geſlist zijn. Dus ging het Beſluit door.

De wijze, waarop dit geſchied zij, heeft veel merkwaardigs in; het zet een nieuw licht aan 't gebeurde bij, en toont duidlijk, dat *deze Opdracht* of *Vernieuwing* der Opdracht zelve, maar *eene tijdelijke voorziening* ware, die van eene nog nadere *Opdracht* zoude gevolgd worden; waarom ik die verklaring of *Acte* als eene gewichtige *Bijlage* hierbij gevoegd hebbe uit mijn *MSS. Verdrag met Anjou* enz. op den 20 Julij 1581.

Hierop ging alles zijnen gang; de Eeden werden van weêrszijde gedaan den 24 Jul. *Amſteldam* verklaarde te vrede te zijn, den Eed te doen, mits *Acte*

bij

bij haar verzocht — — maar toen schijnen de Staten wegens Amsteldam weder eenigzins achteruit te zijn gegaan, wordende (*Resol. van Holl.* fol. 382.) daarop aangemerkt, *alzoo de Staten bevinden, dat bij het verleenen van de voorzeide Acte*, [aan Amsteldam] *die eerst op het absolute Gouvernement van zijne Excellentie was verzocht en afgeslagen, het gemeene Land grootelijks in hare gerechtigheid zoude zijn geprejudiceert, hebben zij het voorschr. verzoek van die van Amsteldam als nog afgeslagen; bijzonder, alzoo den Eed op den* PROVISIONELEN *Gouvernemente van zijn Excellentie alleenlijk gedaan zal worden, daaronder die van Amsteldam haar alreede begeven hebben op haarlieder Satisfactie.* Hierdoor werd de Stad Amsteldam van *den Eed*, waartoe de Edelen en 17 Steden toegelaten wierden, op dien dag buiten gesloten (zie fol. 384), en zijn Excellentie werd verzocht, *hen niet te ontvangen* zonder *Advis der Staten*, waartegen de Prins den Staten verzocht, die *quaestien* ten eersten nederteleggen; en de Prins trad oogenbliklijk in 't werkzame waarnemen zijner bediening met zijne bevelen te zenden aan de *drie Collegien* nevens Hem ingesteld.

Dit Verschil nu schijnt voor eenigen tijd geslapen te hebben, totdat den 13 Oct. wederom daarvan gewaagd wordt, toen men *het verschil met Amsteldam uit de Satisfactie* in 't vriendlijke wilde afdoen, of hetzelve anders aan *'t Hof van Holland* onderwerpen als *Arbiters*, en, zoo dit niet gelukte, aan *de Justitie*. Hierop leest men *den* 28 *Nov.* dat Amsteldam bleef volhouden, en dat er geen *accoord* te treffen ware, ten ware die Stad afstond van drie vorderingen, welke aldaar opgenoemd worden, te weten: 1. den eigendom der geestelijke goederen; 2. de verzochte *reductie* der Renten; en 3. de betaling van al 't verloop der Renten op de Domeinen. De kort opgevolgde *nieuwe Verponding*, die ook vele andere Steden deed weigerig zijn, en zelfs nalatig maakte in 't verschijnen ter *Staatsvergadering*,

 waar-

waarover hevige twisten vielen (19), maakte ook dat Amsteldam *protesteerde over 't betalen van haar aandeel, uit hoofde der Satisfactie*. Dit en andere redenen veroorzaakten eindelijk, dat er een *Accoord* tusschen Amsteldam en *de Staten* getroffen wierd over den *Afstand der Satisfactie*, onder belofte der Staten, dat de punten van *dit Verdrag bij zijn Excellentie zullen worden geapprobeert en geconfirmeert* (20). Deszelfs inhoud is bij WAGEN (21). En alzoo de Prins van Oranje in zijne hoedanigheid als Hoofd en Hooge Overigheid ook dit Verdrag in 't begin van 't volgende jaar, den 17 Jan. 1582. bekrachtigde, zoo is daarop van weêrszijde de Eed op de *Hooge Regering* gedaan, zoo aan de zijde van *Amsteldam* als van zijne *Doorluchtigheid*; op die zelfde wijze en voet, waarop die Eed den 24 Julij *door de Staten* gedaan was, dewijl de Prins zelfs nog den 21 Dec. 1581. (22) verklaarde, niet raadzaam te vinden, om voor als nog verder te gaan. De Acte zelve, zoo zonderling geplaatst achter op den rugge der *Acceptatie*, die afzonderlijk *bezegeld* is, laat ik als *Bijlage* volgen op den 18 Jan. 1582.

Wat WAGENAAR er bijvoegt, dat eenige persoonen te Amsteldam weigerden den Eed te doen (waarvan ik in den tekst gewage), zulks was niet te verwonderen, dewijl die Stad nog lange vele ingezetenen had, die de Spaansche partij toegedaan bleven.

Onder de Voorwaarden (WAGEN. bl. 28.) was Art. IX. dat de Stad *alle de Geestlijke gebouwen en erven binnen haren omtrek moge naar zich nemen.* Doch *de Geestlijke Renten* — en *Landen buiten de Stad* zouden dienen tot afdoening van 's Lands schulden, *even als de andere Geestlijke Goederen in Hol-*

(19) Zie *Res. van Holl.* 31 Oct.—6 Nov. 1581.
(20) Ibid. 20 Dec. 1581. fol. 633.
(21) WAGEN. *Amst.* D. IV. bl. 26.
(22) *Resol. van Holl.* 1581. 21 Dec. fol. 643.

Holland, mids de nog levende *Kloosterlingen* te onderhouden. En Art. XI. Amsteldam zoude tot onderhoud der *Kerken* behouden *de Kerkelijke Goederen*, en tot onderhoud der Predikanten de *Memorien* en verdere *diergelijke Geestlijke Inkomsten*.

Welke Bedingselen, bij Verdrag, genoeg toonen, hoedanig de kracht van dezen *Afstand van Voldoening* geweest zij, en dat Amsteldam in die handelingen voorkomt als een lighaam van *Gereformeerden*, terwijl de overigen nu stilzwijgende of oogluikende toegelaten wierden; die deze algemeene beschikkingen, als in 't lighaam der Stad begrepen, zich hebben laten welgevallen, en daarin insgelijks stilzwijgende berust hebben.

Ik heb deze zaak wat breeder ontwikkeld, ook om te toonen, dat de reden van Amsteldams weigering of vertraging der *Opdracht* aan Willem I. niet zat in hare grootere zucht voor eene *Staats-* of *Statenvrijheid* boven *het Prinselijke* of *Vorstlijke Bewind*, maar veeleer sproot uit een verschil *der Staten* met *de Stad*, nopens de *Satisfactie*. Ook toonen de Stukken, die hier onmiddelijk bijgaan, op den 20 Jul. 1581. en 18 Jan. 1582. overtuigend, dat het woord *Gouvernement* en de *beëediging* op 't zelve ter wederzijde, niet moet verstaan worden van een opgedragen *Stadhouderschap* of *Stadhouderlijk Bewind*, of van enkel *Militair* gezag; waaraan velen blijven hangen, maar van de *Oppermacht* of *Hooge Overigheid* zelve, die ook na de Utrechtsche Unie 1579. tot aan de Afzwering 1581. bij den Prins, offchoon verzwakt, wettig *was* verbleven, en nu wierd *vernieuwd*, of *gecontinueerd*, of, gelijk elders staat, met weglating van 's Konings *Naam*, *een provisioneel Gouvernement* wierd; 't welk naderhand, ook door Amsteldam, op nog vaster voeten gesteld wierd, met hem den *Graaflijken* titel, en wel, erflijk in zijne Familie, op te dragen.

BIJLAGE 1582. den 18 Januarij, op bl. 219—221 (66).

„ *Verklaring van Gedeputeerden van Amsteldam*, uit naam van 't *Corpus van de Stad*, van 't ontslag van alle Eeden van den Koning van Spanje, als Graaf van Holland; doende [aan] zijn Excellentie [Willem I.] den Eed, als Opperhoofd, zoo als die van de Edelen en Steden was gedaan 5 Julij, 24 Jul. 1581., 8 Jan. 1582. bezegeld met het Zegel van den Prins, geteekend door den Prins, den Advocaat van Holland Buys, en Gedeputeerden van Amsteldam."

Aanm. Aldus vinde ik dit, dus lang verborgen gebleven, oorspronglijk Stuk aangeteekend in de *Lijst der Originele Charters en Staatsstukken*, die zich sedert 't jaar 1800. in 's Hage bevinden, in *de Nationale Bibliotheek*, in het *Bruine Kasje*, N°. 228. in *den gedrukten Catalogus der Nationale Bibliotheek*, bl. 532. N°. 23. aangeteekend. Den inhoud van 't zelve heb ik uit mijn eigen *MS. van Anjou*, N°. IV. in zijn geheel in mijne *Verhandeling* ingelascht, bl. 219. Bij het inzien van het oorspronglijk Stuk zelve, op een groot *Perkamenten blad* geschreven, heeft men aan de voorzijde de bekende *Acte van Acceptatie des* Prinsen, van den 5 Julij 1581. (23), met zijne gewone handteekening bekrachtigd;

Guille de Nassau,

en gezegeld met het gewone groot, rond, wapen des Prinsen, op een *papieren ruit* gedrukt. Staande ter zijde:

By beuele van zynder Excellentie

N. BRUNYNCK.

Op den rugge, of aan de andere zijde, boven aan, is de Eed des Prinsen, beginnende: *Op Huyden heeft*

(23) BOR B. XV. bl. 198, 199.

heeft myn ghenaedighe Heere — — eindigende: *met eyghener handt onderteeckent*; en daaronder geschreven: GUILLE DE NASSAU.

Hierop volgt de Verklaring van Amsteldam, door mij opgegeven bl. 219. beginnende:

Op huyden den achtienden January des jaers — —

En onderteekend:

Guille de Nassau.
P. Buis. M. van Beueren.
Reynier Cant.
'82. *Claes Simonsz.*
Ruysch Claesz. 1582.

Voegt men nu hierbij de goedkeuring en bekrachtiging van den Prinse, ten zelfden tijde, den 17 Januarij 1582. van den *Afstand der Satisfactie*, door Amsteldam gedaan (24), waarin hij *uitdruklijk belast aan den Raad* van Holland, *en alle andere Overheden, Officieren en Justicieren*, om dit *Accoord* te onderhouden: zoo behoeft men niets meer tot recht verstand van 't gebeurde met Amsteldam. 't Is opmerklijk, dat dit Stuk van Amsteldams Onderwerping, zoo onmidlijk des anderen daags na dien Afstand, op den 18 Jan. 1582. gevolgd is. Daar nu hetzelve Stuk reeds bij BOR, *Auth. Stukk.* D. II. bl. 39. voorkomt, verwonder ik mij, dat hetzelve noch bij NOORDKERK, noch bij andere Schrijvers, zooveel ik wete, gewaagd wordt.

(24) Te vinden bij NOORDKERK, *Privil. van Amsteld.* D. I. bl. 49.

BIJLAGE 1582, den 6 Mei, op bl. 289.

Prins Willem I, bericht den Staten van Holland, dat de Hertog van Anjou, in 't Land gekomen, op zijne Regering en Bewind in Holland, uit kracht van 't Voorbeding, geenen eisch of aanspraak maakt, den 6 Mei 1582.

„ Edele, Eerntfeste, Eersame, Hoochgeleerde, Discrete, Lieve Besundere (25).

Wy en twyffelen niet, gylieden sult over lange, soo deur uwe aenwesende Gedeputeerden alhier, als andersints wel hebben verstaen, hoe de Deurluchtichste Hertoge van Anjou etc. tot Antwerpen aengecomen, ende met grooter triumphe voor *Hertoghe van Brabant* aengenomen synde, *syne Hoocheyt* ter eenre, ende de *Geunieerde Landen gesamentlyck* ter andere syde, ende *reciproquelyck by eede* geswooren hebben gehadt den Tractaet tusschen syne Hoocheyt ende denselven Landen, den XXIIJ January XVc LXXXJ, gemaect ende besloten tot Bourdeaux, tot meerder confirmatie, ende oock naer den inhouden van denselven Tractaet, *daertoe oock uwe voornoemde Gedeputeerden, neffens die van den anderen Provintien, by onsen advys ende vermaninghe hebben verstaen, uyt verscheyden considератien ende redenen, ons daertoe beweecht hebbende*, Ende alsoo daer deur mogelyck de gelegentheyt der saecken anders geduydet ofte verstaen soude mogen worden, dan die in sich selven is, hebben wy goetgevonden, ende niet connen nalaten, Vlieden mits desen te verclaren, *de*

(25) Men lette hierbij op, dat dit de titels waren, die *Willem I.* aan *de Staten van Holland* gaf, gelijk dezen in later tijden dien titel overnamen en aan anderen gaven.

de meeninge van syne Hoocheyt niet te syn, hem de saecken van den Landen * tot noch toe onder onsen bevel ende Regieringe gestaen hebbende t' onderwinden, maer deselve *t' onsen gebiede ende administratie te laeten*, sulcx *als by de Pacificatie van Ghent* es geseyt, ende oock 't voorsz. *Tractaet* eensdeels es medebrengende, sulcx wy oock bedacht syn *in deselve onse Gebiet* ende *Regieringe te continueren*, naer 't gunt ons desaengaende by *V Lieden es geconfereert*, ende de voorf. *Pacificatie* es vermeldende, ende dienvolgende in alle saecken aldaer onsen naem te doen kennen ende gebruycken, sunderlinghe oock in 't stuck *van de Domeynen* soo die mogen syn, omme die van de generale Finantien van syne Hoocheyt geenen inganck totte selve *Domeynen* te geven, Te meer, dat *boven de Pacificatie van Ghendt*, syne Hoocheyt ons die oock gaerne te goede gelaten heeft, in der vougen als die tot noch toe geweest hebben, ende *ten insichte*, als wy V L. naermaels breeder, is 't noodt, wel sullen verstendighen, Willende V L. wel versekeren, dat wy daerinne ende allen anderen der voorsz. Landen saecken, naer onsen uyttersten vermogen, ende de middelen die Godt Almachtich ons sal verleenen, soucken ende doen sullen wes eenichsints ter meester welvaert ende bevorderinge van dien sal mogen dienen, Daertoe ghylieden t' allen tyden V vryelyck sult mogen verlaeten. Van alle 't welck wy oock uwen Gedeputeerden ofte eenige van dien, voor heur vertreck, mondelinghe verhael breeder hebben gedaen, tot wiens rapport wy mitsdien ons vorder refererende, ende V L. voorts wel ernstelyck recommanderende de gemeene saecken van den Landen, ende de bevorderinghe van Contributie daertoe als voor all noodich synde, geraemt ende genouch ingewillicht. Ten eynde by V Lieden daer inne *gethoont mach* worden uwe oude *goetwillicheyt* tot *verweckinge van den anderen Provincien*, naer de gestaltenisse van den saecken, als ghy breeder uyt denselven uwen Gedeputeerden sult hebben te ver-

* Versta Holland en Zeeland.

vernemen, hebben mits desen wel willen eyndighen, ende Gode Almachtich bidden,

Edele, Eerntfeste, Eersame, Hoochgeleerde, Discrete, Lieve Besundere,

V Lieden te hebben in syne heylighe bewaringe, Geschreven tot Antwerpen, den VIden dach Mey 1582.

Onderstondt: V Lieder goede vriendt,

Geteyckent: GUILLE DE NASSAU.

De superscriptie was: *Den Edelen, Eerntfesten, Eersamen, Discreten, onsen lieven besunderen, Staten 's Landts ofte Graeffelicheyts van Hollandt, ofte heure Gedeputeerde Raden.*

Uit het MS. *Verdrag met Anjou en Handelingen met Willem I.* N°. 6.

BIJLAGE 1582. den 14 Aug. op bl. 294.

Acte van Acceptatie der Graaflijke Waardigheid in Holland, door Prins Willem I. den 14 *Aug.* 1582.

Ik plaatze dezelve alhier niet, omdat zy in haar geheel voorkomt bij BOR B. XV. bl. 200. *d. Auth. Stukk.* D. II. bl. 42. Alleen merk ik aan, dat dezelve nog oorspronglijk in wezen is, te vinden in het *bruine Kastje*, vermeld op No. 27. en geteekend No. 296. zijnde het Stuk zelve versterkt met het uithangend Zegel, in rooden wasschen des Prinsen, aan dubbelen staarte.

Binnen de Vouw staat met eigen hand geschreven:

Guille de Nassau.

En

En op de Vouw: *By myn Ghenaedighen Heere den Prince.*

N. Bruynynck.

Men vergelijke hiermede de *Bijlage*, 26 Novemb, 1582. bl. 445.

BIJLAGE 1582. den 20 Sept. op bl. 296.

Resolutie, op de poincten van Beschryvinge van den Staten van Zeelandt, tegens den XVIIJ*den Sept.* 1582. *'t savonts in de Herberge, om des anderen daechs te resolveren; tot Overdracht van den Eigendom des Graafschaps Zeeland aan Willem I. en zyne Erven. Den XX Sept.* 1582.

Alsoo de Staten van Zeelandt in competenten getale vergadert, naer behoorlycke communicatie, in den hunnen volcommelyck gemachticht synde, om te delibereren ende resolveren op de *Overdracht* ende Cessie van den *Graeffschappe van Zeelandt* aen eenen Heere, daer aff de Coninck van Spagnien vervallen is, uyt redenen, by voorgaende Acten ende Publicatien van de Generale Staten verclaert, niemanden *bequamer* noch den Landen *nutter*, *dienstelycker*, ende *aengenamer* en weeten off en cunnen wenschen, om N. B. *by veranderinge van Heere*, *den eygendom van den Graeffschappe van Zeelandt over te dragen* ende te cederen, dan de Excellentie van den Prince van Oragnien, *wiens ervarentheyt*, *jdoneyteyt*, *lieffde*, *affectie ende notabele diensten* tot den Lande wel meriteren verdienstelyck erkent te worden, Soe is eendrachtelyck by gemeynen advyse van de voorn. Staten geresolveert, dat men syne Excellencie sal presenteren ende aenbieden 't *voorsz. Graeffschap*, ende versoucken 't selve aen te willen nemen, *in eygendom* voor syne *V. G. ende synen erven*. Onder generale conditien ende bespreecken

tot

tot voordeele deser Provincie, by de Gecommitteerde Raeden al voren te beworpen, daertoe zyl. mits desen worden geauthoriseert. Om 't selve gedaen ende deselve den Staten anderwerff by nieuwe beschryvinge gecommuniceert fynde, alsdan eyntelyck opt voorsz. *versouck ende presentatie*, ende *voorts Inauguratie* van syne Excellentie totter voorsz. Graeffschap te resolveren, soo men ten meesten dienste van den Lande sal bevinden. Onderstondt *Concordat collatione facta per me*, Ende geteyckent

Roelsz.

Onderstondt noch, gecollationneert jegens d' originael Extract by den Pensionnaris van den Staten van Zeelandt, uytgegeven ende bevonden accorderende. By my Onderget.

N. Brunynck.

Uit het MS. Verdrag met Anjou en Handelingen met Prins Willem I. No. 21. Hiervan wordt eene *Copie* vermeld in den *Catalogus der Nationale Bibliotheek*, onder *de Staatsstukken*, 3de Aanhangsel, bl. 556*. No. 7. tit. *Copie van de Resolutie op de Poincten* — —.

BIJLAGE 1582. den 26 Nov. op bl. 298.

De Staten van Holland nemen in dank aan de Verklaring van Willem I. den 14 Aug. 1582. waarbij hij plechtig aanvaardde de aangeboden Hoogheid, heerlijkheid en 't Gebied der Graaflijkheid van Holland en Zeeland, als Graaf dier Landen: bedanken Hem ook voor deze weldaad, den Lande bewezen, met belofte van onderdanigheid, en 't uitleveren van Wederbrieven [of Renversaal] onder de Zegelen der Steden, en Overgifte, zoo wanneer hij oorbaar denkt, om de zaak ruchtbaar te maken onder de Vroedschappen en Gemeentens. Zij zenden Hem toe Willem Bardesz. Burgemeester van Amsteldam, en Fr. Maelson van Enkhuizen, om hem van alles nader te onderrichten.

Doorluchtighe Hoochgebooren Furst, Genadige Heere!

Ons es op huyden by onsen Gedeputeerden, in Julio lestleden aen uwe F. G. affgeveerdicht Joncheer Rutgert van den Boetzelaer, Heere van Asperen, den Advocaet van den Lande ende Doctor Francois Maelson, rapport gedaen van 't gundt uwe F. G. by henluyden als sonderlinghe daertoe uytgesonden ende gelast, van onsent weghen reverentelyck aengedient, ende aen uwe F. G. (als by ons Staetzgewys voormaels noch was gedaen,) met ernstige begeerte versocht es geweest, beroerende *de hoocheyt, heerlicheyt ende 't gebiet des Graeffelicheyts van Hollandt ende Zeelandt, ale Graue derselver Landen, aen te nemen*, met 't gunt vorder daerop es gevolcht, ende by henluyden daer inne was gehandelt, alles ten ouerstaen ende goetdincken van *den Gedeputeerden van Zeelandt*, naer voorgaen-

gaende communicatie met denselven tot dien ende andere tyden daerop gehouden; Alle 't welck gehoort ende verstaen, bysonder oock gesien hebbende d' *Acte van uwe* F. G.. goedertieren verclaringhe, gedateert tot Brugge, den XIIIJ Augusti lestleden, die uwe F. G. naer eenige deliberatie eyntelick belieft heeft, onder synen handt ende zegele, op 't aenhouden der voorn. Gedeputeerden, ons eensamentlyck die van Zeelandt te bewilligen en te verleenen, als aennemende de voorn. sake van Hollandt ende Zeelandt *als Grave derselver Landen*, op de Conditien ende verseeckeringhe, in Princelycke woorden breeder in deselve Acte vermelt; Soo syn wy daer inne boven maten seer verheucht ende verblyt geweest, ende meer veroorsaeckt uwe F. G. ten hoochsten *by desen te bedancken* van de goede genadige wille, sunderlinge lieffde, ende genegentheyt, die uwe F. G. boven alle voorgaende weldaden den Landen van Hollandt ende Zeelandt tot derselver ende der Ingezetenen van dien met welvaert ende verseeckertheyt daer inne es bewysende, het welcke wy tot egeene tyden in vergeeten stellen, maer by alle weghen ende onsen uytttersten vermogen (off God wil) altyt arbeyden sullen met oprechter getrouwicheyt ende onderdanicheyt tot uwer F. G. benuegen ende welbehagen te verschuldigen, des wy bidden, dat uwe F. G. hem verseeckert houde van ons, die hen deur indacht van sooveele ontfangen weldaden altyts verbonden gehouden hebben, ende mits de bovengemelde uwe F. G. verclaringhe nu te meer *als Ondersaten* hen reciproquelycken verbonden houden aen uwe F. G. *als heure wettelycke Overicheyt*, Heere ende Prince, onder den Tiltre *als Grave der* voorsz. Landen, ende de *Conditien in* de voorsz. Acte verhaelt, met vasten vertrouwen, dat Godt almachtich, die alle Overicheden ende heerschappien constitueert, uwe F. G. ende den Lande tot verbreydinge syns naems ende glorie, in alles geven sal synen seghen, Ende sullen wy in egheene gebreecke syn van onser syde behoorlycke *Wederbrieven* ofte *Renversale* op de voorsz. *Acte* eu-

ende uwer F. G. verclaringhe dienende te doen expedieren, onder *den zegelen* van den Steden, ende uwe F. G. ter hande stellen, t' allen stonden als uwe F. G. goetduncken sal, de saecke *vorder condich ende openbaer* gemaeckt te worden *onder den Vroetschappen ende Gemeynten* der Steden, *sonder wiens voorweten* de Zegelen in veele ende meest allen den Steden van Hollant niet wel en connen worden gebruyckt, als uwe F. G. van onse goede meeninghe ende onderlinghe communicatie in dese saecke, ende op de spoedichste bevoirderinghe van dien onder ons gevallen, breeder sal gelieven te verstaen uyt Meester *Willem Bardesen*, Burgemeester van Amsterdam, ende Doctor *Francois Malson*, Gedeputeerde van Enchuysen, die wy mits desen tot dien eynde aen uwe F. G. wel hebben willen affveerdigen, biddende denselven in alles diesaengaende goetlyck gehoor ende gelooff by uwe F. G. gegeven te moghen werden.

'T is, Gen. Heere, ons van herten leet geweest, dat wy niet eer van de bovengemelte saecke ende besoigne onser voorn. Gedeputeerden rapport ende bericht hebben gehadt, ouermits t' affwesen van 't merendeel van hemluyden, als van den Heere van Asperen, ende den Advocaet, die langge naer date van den voorsz. XIIIJ Augustj op de Vergaderinge van de Algemeene Staten, soe in Brabandt als in Vlaenderen syn gebleven, ende in Octobrj de voorn. Advocaet met siecte bevangen thuys gecomen synde, voor deze tydt op onse Vergaderinge niet en heeft connen comen, hopende ende versouckende mitsdien, dat uwe F. G. ons wil houden voor onschuldich in desen van onachtsaemheyt ofte versuym, dat wy uwe F. G. met dese onse onderdanige dancksegginge hier te vorens niet en hebben bejegent; mits 't welck ons onderdanichlyck gebiedende tot uwe F. G.,

Doorluchtige Hoochgeboren Furst, Gen. Heere!

Bidden wy den Almogenden Godt, uwe F. G. te willen conserveren in langwylige welvaert ende prosperité, ende verleenen deselve uwe F. G. syne gra-

gratie in alle uwe Furstelycke ende Christelycke hoope ende begeerte.

Geschreven in den Hage, den XXVIsten Novembris anno 1582.

Uit het MS. *Verdrag met Anjou en Handelingen met Prins Willem I.* No. 8.

BIJLAGE 1582. den 14 Dec. op bl. 136 en 298.

Last ende Instructie op de voorgaende Missive [*den* 26 *Nov.* 1582.] *omme van wegen zyne Princel. Excellentie te verthoonen aen den Heeren Staten van Hollandt.*

Instructie voor Doctor *Francois Maelson* ende *Ruysch Claesz.*, Pensionaris van Amstelredam, beyde Gedeputeerden van den Staten van Hollandt, van 't geene sy ten versoucke ende begeerte van syne Princelycke Excellentie den bovengenoemden *Heeren Staten* sullen aendienen.

Eerstelyck wordt by syne Excellentie aen den bovengenoemden Gedeputeerden versocht, den Heeren Staten van Hollandt, syne Excell. vrundtlycke ende Genadigen Recommandatien te presenteren, met aenbiedinge van alle goede vrundtschappe ende synen willigen dienst.

Sullen voorts den Heeren Staten verclaren *het goet gevallen* ende sunderlinghe contentement, dat *syne Excellentie* heeft gehadt by den inhoudt van den brieven, die den Heeren Staten voornoemt believt heeft op den XXVJ Novembris lestleden, aen syne Excellentie te schryven, ende by den voorsz. Gedeputeerden syne Excellentie syn ouergelevert.

Sunderlinge daerby speurende, niet alleenlycken de continuatie van de oude goede genegentheyt van denselven Heeren Staten tot syne Excellentie, maer

ook het sonderlinge groot vertrouwen, dat sy op syne Excellentie hebben, hebbende niet alleenlycken aengenomen de verclaringe, by syne Excellentie op den XIIIJ Augusti lestleden gedaen, op seecker voorgaende Versouck, by den Heeren Staten gedaen, belangende *de hoocheyt*, *heerlicheyt*, *ende gebiet* van den Lande ende Graeffelicheyt van Hollandt ende Zeelandt, maer oock daer over boven maten seer verheucht ende verblyt geweest, *met groot verlanghen*, dat alle deselve saecken moghen voltoghen ende voleyndt worden.

Ende hoewel syne Excellentie den Heeren Staten van alsulcke goede genegentheyt tot haer, niet genouchsaem en connen bedancken, willende nochtans den Heeren Staten bethoonen, hoe hoochelyck syne Excellentie hier over es verheucht geweest, heeft den bovengen. Gedeputeerden sekere syne Missive aen denselven Staten addresserende doen overleveren, by dewelcke ende 't gene syne Excellentie wyders metten voorschr. Gedeputeerden heeft gecommuniceert, den Heeren Staten volkomelyck sullen mogen spoeren den goeden yver ende getrouwe hertgrondelycke genegentheyt die zyne Excellentie tot tet welvaren ende voorspoedicheyt van de voorsz. Landen altyt heeft gedragen, sullen daeromme de voorsz. Gedeputeerden t' heurder aencomste in Hollandt den *Heeren Staten* de bovengenoemde *Missive* overleveren.

Wyders, alsoo syne Excellentie by Missive van den Heeren Staten ende oock by den rapporte van den Gedeputeerden voornoemt volcommelycken heeft gesien *de redenen* overmits dewelcke geheel noodich es, dat dese saecke ten alderéersten geheel affgehandelt ende voltoghen mach worden, Begerende daeromme verwitticht te worden van den tydt dat sulcx soude mogen geschieden, Sullen de bovengenoemde Gedeputeerden den Staten aenseggen, dat zyne Excellentie deur Gods genade verhoopt in Hollandt ofte Zeelandt te commen, *tegens den XVden dach February* toecommende, naer dat sulcx gelegentheyt van den tydt des jaers sal moegen toelaten, omme

als dan *die poincten* ende *capitulatie*, in de *Acte van syne Excellentie*, *tot Brugge gedaen*, *begrepen*, (zie boven bl. 442.) *reciprocé ende aen wedersyden aff te handelen ende t' absolveren.*

Beroerende de *Wederbrieven ofte Renversael*, in de bovengen. Missiue der Staten van den XXVIsten Novembr. gementionneert, sullen de Gedeputeerden voornoemt den Heeren Staten aendienen, Dat syne Excellentie dunct geraden, als men die *saecken den Vroetschappen van de Steden ende eenige Gemeynten*, *daer sulcx 't gebruyck es*, sal communiceren ende condich maecken, dat 't selffde geschiede onder gelycke belofte, als by den *Gedeputeerden van den Edelen ende Steden* in de Vergaderinge van den Staten van Hollandt, op den XXIsten November lestleden es gedaen, Te weten, all 't selve voor als noch *secreet te houden*, ende niemant t' openbaeren ende ontdecken, Ten eynde dat de bovengenoemde *Renversaelbrieven met heure Stadtszegelen* oock mogen tegens den bovengenoemden XVden February besegelt ende bevesticht worden.

Ende omme 't selve mette minste moeyte ende coste t' effectueren, bevindt syne Excellentie niet ongeraden, dat den *Advocaet Buys* beschryve, omme in den Haghe te compareeren *die van Schiedam*, *Geertruydenberch*, *Heusden*, *Schoonhoven*, *Wourden*, *Oudewater*, *Naerden*, *Muyden*, *ende Weesp*, ende henluyden aldaer by hem verschynende, alle die handelinge als dan ontdecke in der manieren als voorseyt es; insgelycx dat d' voorn. D. Francois Malson, dien van *Eedam*, *Monickendam*, *Medenblick* ende *Purmereynde* beschryve in den Noorderquartiere, ende henl. de saecke in der vouge ende ten fyne als boven mede openbare met oock 't geen tusschen *syne Hoocheyt* * ende *syne Excellentie* desen aengaende es gehandelt; Achtende syne Excell. tot dien eynde raetsaem, dat by den Staten den bovengen. Advocaet Buys, ende D. Malson, elcx een Acte worde verleent, omme 't gene voorsz. te handelen ende *metten cleynen Steden* te tracteren.

* Den Hertog van Anjou.

Aangaende de vordere saecken, gelegentheden, en-

ende memorien, by den voorsz. D. Malson, zyne Excellentie van wegen den Heeren Staten van Hollandt aengedient, als namentlyck van de bewaernisse van Staveren ende van de Cuyndert, bevindt syne Excellentie seer raetsaem, dat men sulcx conform de goede meeninghe ende intentie van den Staten voornoemt met alle goede ende behoorlycke discretie naercome ende achtervolge; dat oock de Stadt van Medenblick worde voorsien met een vendel van twee hondert hooffden, ende de Stadt Schoonhoven ende Vyanen, elcx met een halff vendel, tot meerder verseeckertheydt derselver plaetsen.

Aldus gedaen by syne Excellentie, binnen der Stadt van Antwerpen, den XIIIJsten Decembris 1582.

Ondergeteyckent

Guill^e de Nassau.

Uit het MS. *Verdrag met Anjou en Handelingen met Prins Willem I.* No. 9.

BIJLAGE 1583. den 26 Maart, op bl. 311 en 316.

Renversaalbrieven van Opdracht, gedaan door de Staten van Holland, van zyne Furstelyke Genade, als Grave van Hollandt (26), *zoo als zij in mijn MS. van Anjou voorkomen, en met alle de 28 Zegels (oorspronglijk nog in wezen) gezegeld zijn.*

De *Ridderschap*, Edelen, ende Steden van Hollandt, *Dordrecht*, *Haerlem*, *Delff*, *Leyden*, *Amstelredam*, *Goude*, *Rotterdam*, *Gorinchem*, *Schiedam*,

(26) Gewaagd bij BOR B. XV. bl. 201. *c.* maar niet uitgegeven, dan in den tweeden Druk, *Auth. Stukken*, D. II. bl. 43.

dam, *Brielle*, *Alckmaer*, *Hoorn*, *Enchuysen*, *Schoonhoven*, *Eedam*, *Monickendam*, *Oudewater*, *Wourden*, *Medenblick*, *Heusden*, *Geertruydenberge*, *Naerden*, *Weesp*, *Muyden*, ende *Purmereynde* (27), Staetsgewys, *vervangende* allen *anderen cleynen Steden*, *Vlecken*, ende *Heerlicheden* van Hollandt ende onder Hollandt behoorende (28), DOEN CONDT eenen yegelycken, Alsoo de Doorluchtige Hoochgeboren Furst, Prince ende Heere, *de Prince van Oragnien*, Grave van Nassau enz. By ons, eensamentlyck den Staten van Zeelandt, seeckeren tydt geleden, deur eenige Gedeputeerden, ende voormaels, sunderlinghe in de maendt van *April XV^c. tachtich* Staetsgewys binnen den Landen van Hollandt voorgedragen, syn geweest d'oorsaecke ende redenen, waerdeur wy bewegen, genootsaeckt ende besloten (29) waren, ons met allen d' Ondersaten ende Ingesetenen derselver Landen te

(27) Men ziet uit deze Optelling der 25 Steden, dat het Verzoek van den Prins den 14 Dec. 1582. (in de vorige Bijlage) gedaan, door de Staten is nagekomen, namelijk, om door den Advokaat van Holland *P. Buis* in den Hage te beschrijven *de kleine Steden*, *Schiedam*, *Geertruidenberg* enz., en door den Hr. *F. Maalson* in 't *Noorderkwartier* de Steden *Edam*, *Monnikendam*, enz. om hun opening van 't verhandelde te geven, en hunne toestemming te verkrijgen; waarop dan toen of later de *Zegelingen der Steden* geschied zijn. Immers 't is aanmerklijk, dat, daar er toen nog mangelden eenige Zegels van grooter Steden, *Haarlem*, *Leyden*, *Amsteldam* enz., werwaards tot dat einde Afgezondenen henen zouden reizen, er hier reeds aanhangende bevonden worden de Zegels van die bl. 450. eerstgenoemde Steden; *Schiedam*, *Geertruidenberg*, *Heusden*, *Schoonhoven*, welke de Prins bij Missive van den 14 Dec. 1582. door den Advokaat *Buys* in 's *Hage* wilde beschreven hebben, en die denklijk hunne verzegelingen zullen gedaan hebben.

(28) Achter *behoorende* volgen in 't oorspronglijk de woorden: *in deesen nyet benoemt*.

(29) Orig. *ende eyntelyck besloten*.

te houden quyte, ontlast ende ontslagen *van den Eedt* ende plicht, daer mede wy te voren aen den jegenwoordigen *Coninck van Hispanien*, in de qualité als *Grave* van Hollandt, Zeelandt ende Vrieslandt, eenichsints verbonden ofte verplicht waren geweest, als wy deselffde redenen by openbare schriftelyke Verclaringhe aen alle de werelt genouch hadden bekendt gemaeckt, in der vougen, dat wy den bovengemelten Coninck als *een Tiran* verstonden ende verclaert hadden, vervallen te syn van alle syn recht ende gerechtigheydt, 't welck hem totter Graeffelicheyt, hoocheyt, ende heerlicheyt der voorsz. Landen metten aencleven eenichsints mochte hebben gecompeteert, sulcx wy denselven *Coninck alreede waren affgegaen*, ende ons geheel ende all uyt synen gebiedt, dienst ende gehoorsaemheyt hadden onttogen, *Syne F. G.* mitsdien seer ernstelicken versouckende de voorsz. *Graeffelicheyt, hoocheyt ende heerlickheyden* metten aencleven te willen aennemen, regieren ende administreren in der qualité onder den naem ende tiltre *als Grave ende Heere derselver Landen*, ende dat syne F. G. de redenen, boven geroert, rypelyck overwegen ende bevonden hebbende, in rechten ende billicheyt sulex gevesticht, dat d' voorn. Coninck met goede wettelycke saecke, ter oorsaecke van synen ongodtlyck, onrechtveerdich, moetwillich, ende geweldich heerschen met eene onverdragelycke Tirannie over syne goede getrouwe Ondersaten jegens synen Eedt, contrarie die Privilegien, Handtvesten, Gerechticheden, ende Vrydommen der bovengemelte Landen, van de Overheydt derselver verlaten ende vervallen es geweest — Aengemerckt hebbende daerbeneffens syne F. G. onsen oprechten gemoet, ende goeden wille totter handthoudinge ende bevorderinge van Godtsdienste, mitsgaders van 't gemeenebeste, welvaert ende bescherminge niet alleen van den Landen van Hollandt ende Zeelandt, maer oock van den anderen omleggende Bondtgenoten, Landen ende vereenichde Provincien teghens heure vyanden, namentlyck tegens den Coninck van Hispanien alle

uytterlyeke vyandtschappen op denselven Landen aenwendende, Ende ten laetsten mede ingesien 't gundt syne F. G. voor oogen gestelt was, dat d' voorn. Coninck hem niet en hadde onthouden nochte vermydt synen G. persoone met affgryselycke moordadige wegen naer te trachten, naer dat hy syne hoochgem. Genade in syne eere, goet ende bloet, alle beroovinge ende naerdeel gedaen hadde, soovcel hem mogelyck was. Daeromme deselfde syne F. G. eyntelyck bewegen es geweest, in 't voorsz. *onsen ernstigen versoucke danckelyck te believen*, ende dienvolgens den Landen ende Graeffelicheydt van Hollandt ende Zeelandt, met de hoocheydt, heerlycheyde ende aencleven van dien aentenemen, omme by der gratie ende hulpe des almachtigen Gods, naer d' uyterste macht ende middelen, die deur syne moghende handt hem souden worden verleent, deselve Landen, de *Steden*, *Leden* ende Ingesetenen van dien te *handthouden* ende te beschermen tegens den voorn. Coninck van Hispanien, synen aenhangeren, ende allen anderen onsen ende der voorsz. Landen vyanden, voor den jegenwoordigen ende toecommenden tydt, eensamentlyck *met tiltre ende authoriteyt als Grave ende Heere van denselven Landen*, *onder synen naem ende overhandt aldaer t' administreren recht ende justicie*, *ende allen saecken totter Graeffelicheyt* behoorende, ende *de hoocheyt ofte heerlicheyt van dien aenraeckende*, sonder deselffde Graeffelicheyt *aff te gaen*, nochte in de Hoocheyt ende heerlyckheyt van dien te doen ofte te laeten geschieden eenige verminderinge. Beloovende voorts *in Princelycke woorden* naer te commen ende ons te *bewilligen*, als syne Gen. datelyck onder *synen handt ende zegele* uytdruckelyck *heeft bewillicht*, alle alsulcke *Articulen ende conditien* als by den Hertoghe van Anjou in 't Contract van den XIIIJ January XV^{c} een ende tachtich, met syne Hoocheyt tot *Bourdeaux* gemaect, den Landen int generael, ende oock particulierelyck, dien *van Brabandt* in *de blyde Incomste geaccordeert*, bewillicht, ofte beswoeren mogen syn, t' sy in 't geheel ofte

in

in deel, ende voor soo veele die op den Landen * van Hollandt ende Zeelandt moghen worden geappliceert, ende wy d' selfde articulen ofte conditien, ofte eenige van dien t' onsen meesten nut, voordeel, ofte oorbaer respective sullen begeeren te genieten, ende ons eenichsints dienlyck mogen vinden. Ende daerenboven allen poincten ende conditien, die namaels t' synder F. G. *inauguratie by naerder Capitulatie* ende handelinge naer recht ende billicheyt bevonden sullen mogen worden, tot vermeerderinge van Gods eere, tot welvaert, gerusticheyt ende verseeckertheyt der voorsz. Landen, Ondersaten ende Ingesetenen van dien te dienen, ende te behooren, naer *breeder inhoudt van de opene Acte ende brieve van syne F. G.* onder syne handt ende zegele, desen aengaende, by ons ofte onsen Gedeputeerden verworven, van date den XIIIJsten dach van Augusto lestleden, soo IST, dat wy syne F. G. van synen genadigen goeden wille ende genegentheyt t' onswaerts ende totten voorsz. Landen van Hollandt ende Zeelandt ten hoochsten bedanckende, Reciproquelyck deselve *syne Genade aengenomen hebben*, *ende aennemen* mits desen, *als Grave ende Heere van de bovengemelte Landen*, *Graefschappe ende Heerlicheyde*, met allen den aencleven van dien, *ons ende den ondersaeten* van dien, aen denselven syne F. G. in der voorschr. qualité mits desen *uytdruckelyck verbindende*, met belofte van syne Gen. *te presteren ende te bewysen*, doen presteren ende bewysen, is 't *noodt*, *alle gehoorsaemheyt ende getrouwicheyt*, *die wy ende alle goede Ondersaten* van Hollandt ende Zeelandt *heuren Grave ende Heere* van denselven Landen respective schuldich moghen syn ende behooren, naer alle recht ende billicheyt te presteren, ende te bewysen, ende alle 't selffde *met behoorlycken Eedt* te bevestigen ende doen bevestighen daer, alsoo, ende *wanneer wy*, *des vermaendt*, ende de saecke sulcx sal syn vereyschende, Alles onder de belofte van syne F. G. ende conditien, boven verhaelt, ende in de voorsz.

* Oorspr. niet *Landen*, maar *zaecken*.

voorsz. opene brieven van syne F. Gen. van den XIIIJ *Augusti* lestleden naerder vermelt.

Aldus gearresteert, *ende* den XXVIsten Marty XV^c drientachtich, By den Staten in 't generael goetgevonden, ende besloten eerstdaechs *by drye* van *de oudste* * *Ridderschappe ende Edelen*, mitsgaders allen de *bovengenoemden Steden met heuren Zegelen* van Verbande, ofte secreete Zegelen, in sulcken saken gewoonlyck te gebruycken, besegelt te sullen worden.

* Oorspronkl. *de oudste van den*

Op de plycke stondt

Van wegen de Ridderschap ende Edelen.

Ondergeteyckent, Otto van Egmondt

J. D. Wingerden

Johan van Mathenesse,

Ter ordonnantie van de Burgermeesteren ende Regierders der Stadt *Dordrecht*,

onderteyckent *W. Pauwelsz.*

besegelt met derselver Stede Zegele.

Ter ordonnantie van de Burgermeesteren ende Regierders der Stede *Haerlem*,

ongeteyckent ende ongesegelt synde.

Ter ordonnantie van de Burgermeesteren ende Regierders der Stadt *Delfft*,

onderteyckent *G. Biese*.

besegelt met een groene uythangende Zegele, aen dubbelden staerte.

Ter ordonnantie van de Burgermeesters ende Regierder der Stadt *Leyden*,

noch ongeteykent ende ongesegelt synde.

Ter ordonnantie van de Burgermeesteren ende Regierders der Stede van *Amsterdam*,

noch ongeteyckent ende ongesegelt synde.

Ter ordonnantie van de Burgermeesteren ende Regierders der Stede *van der Goude*,

geteyckent *C. Jobsz*,

hebbende een groen uythangenden Zegel, aen dubbelden staerte.

Ter

Ter ordonnantie van de Burgermeesteren ende Regierders der Stede van *Rotterdam*,

ondergeteyckent *D. van der Chys.*

besegelt met een groen uythangende Zegel, aen dubbelden staerte.

Ter ordonnantie van de Burgermeesteren ende Regierders der Stede van *Gorinchem*,

onderteyckent *J. van de Velde.*

besegelt als vooren.

Ter ordonnantie van de Burgermeesteren ende Regierders der Stede van *Schiedam*,

onderteyckent *Willem Aertsſz.*

besegelt als vooren.

Ter ordonnantie van de Burgermeesteren ende Regierders der Stadt *Briele*,

ongeteyckent ende ongesegelt wesende.

Ter ordonnantie van de Burgermeesteren ende Regierders der Stadt *Alcmaer*,

noch ongeteyckent ende ongesegelt wesende.

Ter ordonnantie van de Burgemeesteren ende Regierders der Stadt *Hoorn*,

noch ongeteyckent ende ongesegelt synde.

Ter ordonnantie van de Burgemeesteren ende Regierders der Stadt *Enchuysen*,

noch ongeteyckent ende ongesegelt.

Ter ordonnantie van de Burgemeesteren ende Regierders der Stede van *Schoonhoven*,

geteyckent *J. de Hoeff.*

besegelt met een groen uythangende Zegel, aen dubbelden staerte.

Ter ordonnantie van de Burgermeesteren ende Regierders der Stede van *Eedam*, *Monickendam*, *Oudewater*, *Wourden*, ende *Medenblick*, elcx noch ongeteyckent ende ongesegelt synde.

Ter ordonnantie van de Burgermeesteren ende Regierders der Stadt *Heusden*,

geteyckent *R. Cornelisſz.*

besegelt met een groen uythangende Zegel, aen dubbelden staerte.

Ter ordonnantie van de Burgermeesteren ende Regierders van *Geertruydenberge*,

ondergeteyckent *H. de Hooch.*

besegelt als vooren.

Ter ordonnantie van de Burgermeesteren ende Regierders der Steden van *Naerden*, *Weesp*, *Muyden* ende *Purmereynde*,

elcx noch ongesegelt ende ongeteyckent wesende.

MS. Verdrag met Anjou en Handelingen met Prins Willem I. No. 10. (30).

AANMERKING.

Ik heb dit Stuk den Lezer niet willen onthouden, eensdeels, omdat men uit hetzelve kan opmaken, welke *de Steden* waren, die den 26 Maart 1583. reeds hare *zegels* en *onderteekeningen* er onder schijnen gevoegd te hebben; terwijl de overige Steden, met de anderen uitmakende een getal van 25, door middel der Afgezondenen uit de Staten, de *teekeningen* en *zegelingen*, van tijd tot tijd, elk in den haren verrichtten; waaruit dan gesproten is het *Oorspronglijk Staatstuk*, 't welk woordelijk met het boven opgegevene overeenkomt. Ik beloofde bl. 317. (49) eenig nader bericht te geven van *de Zegelen*, die aan 't zelve hangen, dewijl hetzelve *Oorspronglijk* nog met alle *de Zegels* aanwezig is, en wel *twee* van denzelfden inhoud, en met dezelfde verzegeling (31). Het eerste (No. 1.) berust in de *Archi-*

(30) Mogelijk is hiervan een tweede Affchrift, eenigzins van later tijd, in den Catalogus der *Nationale Bibliotheek*, bl. 557*. No. 13. gewaagd.

(31) Dit was ook alzoo besloten. Immers in de *Resolutie van Holl.* 26 Martii 1583. (bij BOR *Auth. Stukk.* D. II. bl. 43.) leest men: *Is geresolveert, dat van 't Renversael twee Originele, d' eene voor syne Excellentie, en-*

chiven van *het Huis van Orange-Nasſau*; het tweede (No. 2.) in de *Archiven van den Staat*, in *de Nationale Bibliotheek in 't Bruine Kastje*, No. 281. op den *Catalogus* dier *Bibliotheek*, bl. 531. No. 18. gemeld. Aan beiden hangen 28 Zegelen, nog meest gaaf, zijnde 3 in *rooden* Wasſche, die der drie genoemde Edelen, *Egmond*, *Wyngerden* en *Mateneſſe*; de Zegels der 25 *Steden*, in orde volgende, zoo als in den tekst, waren meest van *groenen*, ook enkelen van *bruinen* of *geelachtigen* Wasſche. Zie hier de opgaaf:

1. *Dordrecht*. Dit was het oude groote Zegel, *de Toren*, met het omſchrift *Sigillum opidanorum in Durdrecht*; met zijn Tegenzegel, *een klimmende Leeuw*, en 't omſchrift *Clavis Secreti Sigilli*. Doch in N°. 1. was — *anorum in Durdrecht* minder zichtbaar. Vergel. BALEN *Dordr*. bl. 81.

2. *Haarlem*. Dit was in beiden vrij gaaf, 't gewone Wapen door *twee leeuwen* gehouden, aan een veelſtammigen boom, doch van 't omſchrift was in No. 1. alleen overgebleven — *Maius* — in No. 2. was boven een kleen ſtukjen afgebroken. Aldaar was leesbaar: *Sigillum maius opidi* — — zonder

Te-

ende d' andere voor 't Landt ſal beſegelt worden: dat mede by de Gecommitteerden den Steden *Brieven van* non-praejudicie *verleent ſullen mogen werden uyt krachte van heurluyder Commisſie.* Dit laatſte nu ſteunde op het even te voren beſlotene, *dat de Steden in alſulcke ordre ſegelen ſullen als deſelve te voren gedaen hebben, ſonder praejudicie van yemants gerechtigheyt, ofte dat de Steden daerby ſullen ſyn verkort in 't voorſegelen ofte voorſtemmen by henl. gepraetendeert, ende is den Advocaet een lyste gelevert van de Steden, ende in wat ordre deſelve ſullen ſegelen, te weten,* — — — *ende aengaende Asperen, Heukelum, als weſende onder particuliere Heeren, ſullen by de andere Steden vervangen worden: ende zyn voorts gecommitteert den Heer van Asperen ende Maelſon, omme te trecken in alle Steden, en 't voorſcr. Renverſael alomme te doen beſegelen als naer behooren.* — —

Tegenzegel. Verschilt van 't afgebeelde in de *Privileg. van Haarl.* bl. 80.

3. *Delft*, het oude Zegel, de *twee Torens*, met het omschrift, *Sigillum communitatis opidanorum de Delf*, en 't Tegenzegel, *Clavis secreti de Delf.* Zie *Beschr. van Delft*, fol. 14. en BLEISWYCK, *Beschrijving van Delft*, bl. 46. waar ik echter geen Tegenzegel van dien aard aantreffe.

4. *Leyden.* 't Oude Wapen van St. Pieter, als Patroon der Hoofdkerk, met de acht gezworens, of Schepenen onder hem, knielende, zoo als het door den Hr. VAN ALPHEN, *Beschr. van Leyden*, verklaard wordt, D. II. bl. 373. boven op geel van kleur, maar binnen groen.

5. *Amsteldam.* Het oude Wapen, zoo als het bij WAGEN. *Amsteld.* D. X. bl. 33. No. 10. is afgebeeld; zijnde het Wapen van Persyn, in de hand en op den voorsteven; en dat van *Henegouwen* in de hand. In No. 1. was alleen leesbaar: *Sigillum secretum .... di Amstelredamensis.* Het Tegenzegel was *de Koninglijke Kroon* van Maximiliaan met het Kruis er op, In een kleen rond bestek.

6. *Gouda.* Het oude Wapen met *de starren*, alles in een bloemfeston; maar met een duister omschrift, zoo als het afgebeeld is in *de Privilegien van Haarlem*, bl. 71. welks beschrijving verschilt van WALVIS, *Beschr. van Gouda*, bl. 62. In No. 1. was 't Zegel gebroken.

7. *Rotterdam.* De oude Burgt, hebbende tot vasthouders *twee Leeuwen*, 't omschrift: *Sigillum maius civitatis Roterodamensis.* Zijnde dit omschrift onderscheiden van het geen voorkomt in *de Privil. van Haarlem*, bl. 71. Het Tegenzegel was kleiner, bevat het Wapen met de vier Quartieren, in beiden was nog *een leeuw* zichtbaar; in No. 2. was *Roter—* in *Roderodamensis* niet leesbaar.

8. *Gorichem.* Een Kasteel met een poort en twee rondeelen, met een vlag boven elk; van binnen het *Schild van Arkel.* Rondom: *Sigillum secretum opidanorum de Gornichem.* Doch in No. 2. duister.

9. *Schie-*

9. *Schiedam.* Een Burgt, in 't midden *het wapenschild van Holland*, met 't omschrift: No. 1. *Sigillum oppidi de Schie........ ad causas.* Het Tegenzegel: *S' port... Sciedamiae*, of *Sciedamme.* Welk laatste omschrift het zelfde is als in de *Haarlemsche Privilegien*, bl. 71. schoon het eerste verschilt.

10. *Briel.* Een fraaie Burgt of Slot, waarboven het wapenschild van Holland, of der Heeren van Voorn, met zijn omschrift in fijne letter: *Sigillum oppidanorum Brielensium ad causas.* Het Tegenzegel, naar 't schijnt, een Torentje; *S. Brielensium a secretis.* Waarschijnlijk 't zelfde, als §. IV. beschreven wordt bij ALKEMADE, *den Briel*, D. I. bl. 33.

11. *Alkmaar.* De oude Burgt of Toren. No. 1. was gebroken, maar had nog leesbaar, *Alcmariens.* 't zelve wordt gezegd gemaakt, of van zilver vergroot te zijn in 't jaar 1582. Zie G. BOOMKAMP, *Alkmaar*, bl. 386.

12. *Hoorn.* Wat geel van kleur. Was eene *Kapelle*, waarvan *de Heilige* het Wapen houdt, zijnde *een Hoorn*, met een breed omschrift en oude letter. Zie *Privil. van Haarlem*, bl. 71. Het Tegenzegel is ook *een Hoorn.*

13. *Enkhuizen.* Het gewone Wapen van *drie Haringen*, vastgehouden door een *Vrouwebeeld.* In No. 1. was nog leesbaar ..... *opidi* ..... Het Tegenzegel was insgelijks, *drie Haringen*, en omschrift: *Signet opidi Enchuis.*

14. *Schoonhoven.* Een Burgt met twee torens; waarin 't *wapen van Henegouwen.* Omschreven: *Sigillum Opidi de Scoenhove ad causas.*

15. *Eedam.* Twee pijlaren, waartusschen een groot Wapen, in 't welke *eene melkkoe*, hebbende boven zich *eene Star.* Het omschrift was: *Sigill. Opidi de Yedam ad causas.*

16. *Monickendam.* *De Munnik*, met het omschrift: *Sigillum secretum oppidi Monecedamensis.*

17. *Oudewater.* Een Poort, waarboven op *een staande Leeuw*, hebbende bij zich het jaartal 1581.

Het

Het leesbare opschrift No. 1. was: *Seghel* ...... *Oudewater*. Dit verschilt van 't omschrift in de *Haarl. Privil.* bl. 71. en scheen meer nieuw van snede.

18. *Woerden*. Een Burgt; doch alles vrij duister. Zonder Tegenzegel.

19. *Medenblik*. Een *groot Schip*, met een wapen in 't zeil, hebbende No. 1. leesbaar: *Sigillum opp.* ...... *edenblick ad* ..... Hetzelve scheen nog weinig gebruikt.

20. *Heusden*. *Een Rad*, met 6 speken, en lofwerk, met het omschrift: *Sigillum oppidi Heusdensis ad causas*. Ook een Tegenzegel, zijnde *een Rad*, maar wat kleener, was leerbaar No. 1. .... *Heusdens*. Dit scheen nog nieuw van snede.

21. *Geertruidenberg*. Een groot, oud, Zegel, zijnde eene *Kapelle*, waarin *eene Heilige*, met het omschrift: *S' opidi de monte sancte Gertrudis*. Met een Tegenzegel, *een tuin*, waarin *de Leeuw*, met de woorden: *Sigillum oppidi montis S. Gertrudis*.

22. *Naarden*. De *tweehoofdige Adelaar*, het overige, No. 1. vrij duister, en alleen zichtbaar de letters: .... *Naerdens*.......

23. *Weesp*. Eene fraaie Kerk, en op den voorgrond *een Schild*, waardoor *een balk*, en daarboven eene slingering, waarop No. 1. letters .... *de Weesp*, zijnde zeerfijn, en naar het scheen, nieuw van snede. Het Tegenzegel .... *Sig. de Weesp*.

24. *Muiden*. *Een Schip*, varende tusschen twee ronde torens of pilaren met vlaggen, en had in 't omschrift, No. 1. leesbaar: *Sigillum* ..... *oppidi Mudensis*. Zonder Tegenzegel.

25. *Purmerende*. Een Sloep of Koggescheepje, door vier man voordgeroeid, met een langen wimpel voor den wind afwaaiende, in een fraai golvend water: in No. 1. een weinig geschonden, was zichtbaar *S*....... *Purmerend* –. In No. 2. was leesbaar *S*.... *S. van Purmerend*. Hetzelve scheen nieuw van snede; doch verschilde niet van een vorig van 't jaar 1575. hangende aan een' Brief, door mij gezien, dan alleen, dat dit Zegel boven aan

glad

o

he

ge

in

Te

Alc

Co

in

are, terwijl in 't vroegere boven aan 2 of 3
ters, zoo niet Weerhaken, zich bevonden.
de teekening der Namen van de Stadsfecre-
i aangaat: de kleinheid der Letteren in 't
onglijk Gefchrift, de duisterheid van Naams-
ingen, en fomwijlen ook de onbekendheid der
nen zelve, die in dat jaar *Secretarisfen* der
waren, veroorzaken, dat hier verfchillende
n voorkomen; offchoon in eenige Steden,
in Dordrecht, Leyden, Amfteldam, de na-
an *W. Pauwelsfz*, *J. van Hout*, en *W. Pie-*
geene twijfelingen lijden. De grootfte ver-
nheid echter vertoont zich; in de Secretarisfen:
Delft, waar 't Oorfpronglijk fchijnt te heb-
Hiefe, waarvoor BOR, *G. Hey*, doch in de
Stukk. G. Hiep, en mijn MS. duidelijk *G.*
En dit fchijnt mij de echte lezing. Altans
ide in *een oorfpronglijk Stuk* van 't jaar 1571.
etuigen aangeteekent: *Mr. Gerardt Bieze*,
tarissaris der Stede Delft.
in sorn, in het Oorfpronglijke *G. Nansfen*, BOR
fansz. en *Auth. Stukk. G. Nasfen.*
udewater, Oorfpronglijke *W. Luytes*, BOR, *W.*
rhen, doch *Auth. Stukk. W. Luyles.*
luyden, Oorfpronglijke *Jan Hoep*, BOR *Jan*
es, en *Auth. Stukk. Jan Hage.* Bij BOR is
edam geheel overgeflagen. In den *Briel* heeft
J. de Langhe, maar *Auth. Stukk.* en 't Oor-
onglijke *J. de Langue*, welke ook als *Secretaris*
't jaar 1576. voorkomt bij ALKEMADE, *Briel*,
I. bl. 95. (11).
Om den oudheidlievenden lezer een denkbeeld te
ven van de teekening en zegeling van dit merk-
ardig Stuk, heb ik het flot van den Brief uit het
rfpronglijke alhier wel willen bijvoegen, met de
ijze van *teekenen*, zoo na mogelijk, in druk, ge-
olgd; zie het inliggend blaadje.

BIJ-

pr
he

gen
in

Ter

len

Co
n

glad ware, terwijl in 't vroegere boven aan 2 of 3 Strikletters, zoo niet Weerhaken, zich bevonden.

Wat de teekening der Namen van de Stadssecretarissen aangaat: de kleinheid der Letteren in 't oorspronglijk Geschrift, de duisterheid van Naamsteekeningen, en somwijlen ook de onbekendheid der persoonen zelve, die in dat jaar *Secretarissen* der Steden waren, veroorzaken, dat hier verschillende lezingen voorkomen; offchoon in eenige Steden, gelijk in Dordrecht, Leyden, Amsteldam, de namen van *W. Pauwelssz*, *J. van Hout*, en *W. Pietersen*, geene twijfelingen lijden. De grootste verscheidenheid echter vertoont zich; in de Secretarissen:

Van *Delft*, waar 't Oorspronglijk schijnt te hebben *B. Hiese*, waarvoor BOR, *G. Hey*, doch in de *Auth. Stukk. G. Hiep*, en mijn MS. duidelijk *G. Biese*. En dit schijnt mij de echte lezing. Altans ik vinde in *een oorspronglijk Stuk* van 't jaar 1571. als getuigen aangeteekent: *Mr. Gerardt Bieze*, *Pensionaris der Stede Delft*.

Hoorn, in het Oorspronglijke *G. Nanssen*, BOR *G. Jansz.* en *Auth. Stukk. G. Nassen*.

Oudewater, Oorspronglijke *W. Luytes*, BOR, *W. Vlieghen*, doch *Auth. Stukk. W. Luyles*.

Muyden, Oorspronglijke *Jan Hoep*, BOR *Jan Joepes*, en *Auth. Stukk. Jan Hage*. Bij BOR is *Schiedam* geheel overgeslagen. In den *Briel* heeft BOR *J. de Langhe*, maar *Auth. Stukk.* en 't Oorspronglijke *J. de Langue*, welke ook als *Secretaris* in 't jaar 1576. voorkomt bij ALKEMADE, *Briel*, D. I. bl. 95. (11).

Om den oudheidlievenden lezer een denkbeeld te geven van de teekening en zegeling van dit merkwaardig Stuk, heb ik het slot van den Brief uit het oorspronglijke alhier wel willen bijvoegen, met de wijze van *teekenen*, zoo na mogelijk, in druk, gevolgd; zie het inliggend blaadje.

BIJ-

BIJLAGE 1583. den 26 April, op bl. 312.

Verklaring der Regering en Vroedschap van Amsteldam, dat, schoon zij met de Verzegeling der Renversaalbrieven liefst wachten wilden, zij echter te vrede waren, dezelve te doen, mits de Staten eerstdaags traden in Capitulatie, en voords tot Inauguratie van den Prinse Willem I. als Grave en Heere van Holland, om alzoo alle Magistraten en Ingezetenen op een en denzelfden tijd te beëedigen, 1583. *den* 26 *April.*

Op den XXVsten Aprilis XV^c LXXXIIJ den Burgermeesteren ende XXXVJ Raeden der Stadt Amstelredamme verstaen hebbende het aengeven van den Edelen Joncheer *Rutgert van der Boitzler*, Heere van Asperen, Carnes etc. Meester *Pauls Buys*, Advocaet 's Landts van Hollandt, ende Doctor *Francois Maelson*, Gecommitteerde van den Heeren Staten van Hollandt (32), omme van den Edelen ende respective Steden te versoucken ende vorderen die *Versegelinge van seeckere Brieven van Renversael*, op de Vergaderinge der voorschreven Staten, den XXVIsten Martii lestleden, ende voorgaende dagen *in den Haghe* gearresteert op de aenneming (33) van den Doorluchtigen Hoochgebooren

(32) Zie dezelven daartoe geschikt bl. 445. 450. en 459 (31).

(33) De hier gebruikte Uitdrukking: *Brieven van Renversael* — — *den* 26 *Maart gearresteert*, toont dan aan, dat dit eene besloten en afgedane zaak was, en dat diensvolgens de beloofde *Zegelinge* en *Onderteekening* meer een Gevolg was van *de Belofte*, te voren aan den Prins gedaan, dan een vereischte tot de wettigheid der Resolutie.

ren Furst ende Heere *Wilhelm*, Prince van Orangien enz. tot *een Grave ende Heere* van den Lande ende Graeffelicheyt van Hollandt, metten Heerlicheden van dien enz. hebben naer rype deliberatie ende Reſolutie, daerop genomen, huyden den XXVIſten der voorſz. maendt verclaert, gelyck zy verclaren by deſen, Dat, alhoewel ſy wel geraden ſouden vinden, mette voorſz. *Verzegelinge* in deſe conjuncture een weynich te ſupercederen, nochtans te vreden ſyn die ſelffde te doen, onder verclaringhe ende expreſſe ſtipulatie, dat men eerstdaeghs *den Staten van Hollandt Staetsgewys ſal doen* vergaderen, omme *in Capitulatie* te treden, ende voorts *tot Inauguratie ende huldinghe* van ſyne F. G. als *Grave ende Heere* van Hollandt te procederen (34), Op dat alſoo den Magiſtraten, Burgeren, ende Inwoonderen der Steden en platten Landen *op eenen tydt in eede* werden gebracht; ende alſoo alle misverſtandt ende alteratie die uyt de verſcheydenheyt der Eeden (35), der Magiſtraten ende Ingezetenen der Landen mochten ontſtaen, voorgecomen mochten worden; Dat oock middelertyt de voorſz. *Renverſael-brieven* verſegelt ſynde, op de Vergaderinghe der Staten in bewaerniſſe, van deſelve Staten overgelevert ſullen worden ende blyven, tot dat met gemeen ende eendrachtich conſent ende bewillinge van de Staten, Steden ende Leden van dien daerop Staetsgewys verſchreven ſynde, op de overleveringe geconſenteert ofte anderſints daerop gereſolveert ſal weſen, Ende ingevalle anderſints int 't gundt voorſz. is, buyten weten ende conſent der Burgemeeſteren ende Raeden deſer Stadt werde gehandelt of-

(34) De Stad Amſteldam wilde dan toen het Werk beſpoedigd hebben zoo van de *Capitulatie* als de *Inauguratie*: 't welk verre af is van 't gewoon Verhaal. Doch men vergelijke Bijlage 7 Mei 1583.

(35) Dit zoude ſchijnen te zien op den aandrang van den Hertog van *Anjou*: of dat nog velen in '*s Konings Eed* verbleven waren.

ofte geprocedeert, verclaren ſy in de verſegelinghe, by hen gedaen, niet gehouden te willen ſyn.

MS. *Verdrag met Anjou, en Handelingen met willem I.* No. 11.

BIJLAGE 1583. den 26 April, op bl. 313.

Verklaring der Gecommitteerden van de Staten van Holland aan de Steden, over het inbrengen dier Renverſaalbrieven.

Wy ondergeſchreven als Gecommitteerde van den Staten van Hollandt, op de bevorderinghe *van het zegelen van brieven van Renverſael*, boven geroert, Atteſteren by deſen, de voorſcr. *Reſolutie* ten dage als boven ons geinſinueert ende voorgeleſen te ſyn, ende belooft hebben, als wy beloven by deſen, als wy oock *eenige andere Steden hebben gedaen*, De voorſz. *Renverſalen* beſegelt ſynde, t' eerſter Vergaderinge van den Staten daerop dienende ende beſchreven ſynde, *over te leveren* in handen van den Staten, omme aldaer by henl. op de overleveringe aen zyne Excellentie, ende den gevolge van dien vorder gediſponeert te worden, ſoo heure E. geraden ſullen vinden. Ons mitsdien refererende tot den advyſen ende Reſolutien die daerop ſullen mogen vallen. Actum als boven.

Ende was geteyckent *Boitzlair. P. Buys. Francois Maelſon.* Onderſtont, Gecollationneert ende mette originele Acte geteyckent als boven.

Geaccordeert By my, Geteykent W. Pietersſz. (36)

MS. *Verdrag met Anjou en Handelingen met Willem I.* No. 12.

BIJ-

(36) Deze onderteekening van *W. Pieterzſen*, die als *Secretaris* van Amſteldam het *Renverſaal* geteekend heeft, geeſt genoegzaam te kennen, dat deze *Verklaring* geſchied is ten behoeve der Stad Amſteldam.

BIJLAGE 1583. den 7 Mei, op bl. 313.

Verklaring van Amsteldam, nopens 't overleveren der Renversaal-Brieven, en Capitulatie, en wat er hunnes oordeels nog vooraf moet gaan.

Op huyden den VIIden in Meye anno XVc LXXXIII hebben mynen Heeren den Burgemeesteren, den XXXVI Raden voorgehouden 't schryven van meester *Wilhelm Bardesſz.*, oudt Burgemeester in den Haghe ter dachvaert synde, inhoudende dat de Heere van Asperen aldaer in den Hage was aengecomen mette *brieven van Renversaal*, hier vooren geroert (37), ende dat synder E. metten anderen Gedeputeerden *de segelinghe* van de voorn. Brieven gevordert hebbende, op Maendage eerstcommende heure rapport inne sullen brengen, mynen Heeren den Burgemeesteren ende den Raden, hoe zy hen in der voorsz. saecke vorder sullen dragen, Ende op der saecke geleth hebbende, ende naer langhe discours es geresolveert, Dat men van deser Stede wegen *geensints sal consenteren int overleveren* van de Brieven *van Renversale*, voordat die van Zeelant ende Vtrecht mede getreden sullen syn in gelycke bewillinghe als die van Hollant hebben gedaen, ende dat *den Burgeren deser Stede* daerop gehoort, ende mede bewillicht sullen hebben, Oock mede, dat men syne Excellentie den brieven van *Renversael* niet en sal overleveren dan in Hollandt synde, Ende oock niet eer, voor dat zyne Excellentie metten Staten van Hollant, ende met elcke Stede van Hol-

(37) Men leert hieruit, dat de *Verzegelingen* van de *Renversalen* dus voor den 7 Mei volbracht waren, gelijk dit ook in de Verklaring gezegd wordt *Bijlage den 21 Mei 1583*.

Hollandt in 't *particulier*, op heur gerechticheden getreden *sal syn in Capitulatie*, ende volcommelyck met heml. daerop geaccordeert sal wesen. In welcke Capitulatie oock niet en sal getreden worden voor en alleer *die geunieerde Provincien* daerop gehoort, ende het aennemen van syne Excellentie als Grave van Hollandt voor goet gevonden ende daerinne bewillicht sullen hebben, omme alle scheuringhe ende twist, onder den Provincien te schouwen (38). Ende dat middelertyt beyden den brieven van Renversael sullen gelegt worden *in 't Secreet van Hollant binnen Delff*, Ende dat van 't selffde Secreet dese Stadt mede een sleutel gelevert sal worden, Ende by refuys van alle den voorn. Poincten naer te willen commen in 't geheel, dat die Gedeputeerden sullen protesteren, dat deze Stadt gehouden sal worden als off die Versegelinge by deselffde niet en ware gedaen. Ende dat desen onvermindert dese ende die Acten, hier vooren geroert, sullen worden geregistreert by den Secretaris van den Staten van Hollandt, ende daervan deser Stadt gelevert werden Acte (39), Onderstoudt. Aldus geresolveert by den voorsz. Raden. In kennisse van my als Secretaris, Onderget. *W. Pietersz.*

MS. *Verdrag met Anjou en Handelingen met Prins Willem I.* No. 13.

BIJ-

(38) Deze zwarigheid is reeds den 13 Mei uit den weg geruimd, door 't schrijven van dien breeden Brief van Holland, aan alle de Provincien en aan de Staten Generaal, zoo als hem BOR opgeeft B. XV. bl. 201—203. even als geschreven *enkel* aan die van Utrecht. Men leert dit uit 's Prinsen Brief van 13 Mei 1583. aan de Staten van Holland, in de volgende *Bijlage*.

(39) Wie den gang der zaken bij de Staten kent, kan dit naauwlijks anders dan eene zijdelingsche *weigering* dier Stad aanmerken. Indien dan de Stad hiervan niet later ware afgegaan, mogt zij wel geacht worden, nu met hare stem tegen dien handel geweest te zijn.

BIJLAGE 1583. den 13 Mei, op bl. 313.

Misſive van Prins Willem I. aan de Staten van Holland, waarbij hij hun te kennen geeft, dat hunne Misſive aan de Staten Generaal te Antwerpen, en aan de afzonderlijke Provincien geſchreven, over hunne Opdracht der Graaflijkheid aan denzelven, ter algemeene Vergadering wel is opgenomen, en goedgekeurd.

Edele, Erentfeste, Eerſame, Hoochgeleerde, Discrete, Lieve, Beſundere,

Gisteren voormiddach ſyn ons alhier gepreſenteert V. lieder brieven van den X dach der jegenwoordiger maendt, met het dubbelt van de brieven die gyluyden *aen den Generalen Staten* (ten ſelven daghe alhier noch verſamelt geweest ſynde,) ende oock *aen allen den Geunieerden Provincien ſyt* ſchryvende (40), welck dubbelt by ons naer openinge van

(40) Dit is de gewichtige Brief, die ook bij BOR B. XV. bl. 201—203. gevonden wordt, doch zoo, als of hij enkel aan *Utrecht* bij zekere gelegenheid van twist geſchreven ware; maar welke woordelijk aan *alle de Provincien* en ook aan *de Staten Generaal* is afgezonden, bij gelegenheid der Hollandſche Handelingen, om den Prins *de Graaflijkheid* op te dragen, en om daarvan Hem 't *Renverſaal* van hunne zijde te geven, gelijk hij van zijne zijde gedaan hadde. Men vindt dezen ganſchen Brief, welken ik bl. 314. gewage, en breeder opgeve bl. 322—326. in dit zelfde Register van 't *Verdrag van Anjou* No. 15. onmiddelijk voor *dezen Brief* des Prinſen. En BORS Afſchrift komt met denzelven vrij naaukeurig overeen. Dewijl hij uitgegeven is, heb ik hem in deze Bijlagen niet geplaatst, hoe noodig ook tot verſtand der zaken.

van de bovengenoemde V. lieder brieven gesien ende de overgelesen synde, hoewel *de Staten van Zeelandt* op alsulcken schryven noch niet en waren geresolveert, Bevindende nochtans dat gelycke copie ofte dubbelt aen denselven Staten alreede by V Lieden es ouergesonden ende daerop met uwen Gedeputeerden alhier synde, ende oock andere onse goede vrunden ende dienaers gecommuniceert hebbende, Oock in aensieninge dat de Staten Generael ten selven daghe waren op hun vertreck van hier, Soe es eendrachtelyck raetsaem gevonden, de bovengenoemde V. Lieder brieven, soe aen den Generalen Staten, als oock aen den Gedeputeerden van elcke Provintie int particulier te laeten presenteeren. 't Welck omtrent den middach door V Lieder Gedeputeerden geschiet, ende de brieven aen den Generalen Staten addresserende, in volle Vergaderinge voorgelesen synde, heeft den meesten deel van de bovengenoemde Staten Generael *alle goet genougen* aen 't inhouden van deselve Brieven gehadt, Te meer alsoe daer deur een yegelyck onderrecht es geworden van de gelegentheyt ende waerheyt der saecken, die tusschen V. Lieden ende ons syn gepasseert ende al noch passeeren, Sulcx dat daerby ongetwyffelt alle onverstandt, 't welcke andersints hadde mogen beginnen te groeyen, nu wechgenomen sal syn (41), ouermits die saecke te vorens tot veele plaetsen ruchtbaer geweest synde, verscheydelyck alomme daervan worde gesproocken, Wy hoopen oock vastelyck dat daer by ende sunderlinge door de goede presentatie die gyl. in 't eynde derselver brieven syt doende van te willen volherden in de Vaste Unie, Vrundschappe, correspondentie ende broederlycke conjoinctie die gyl. metten anderen Geunieerden Provincien beswooren hebt, ende oock deselve van nieuws te bevestighen ende Ratificeren, ver-

(41) Dit was 't geen Amsteldam vooraf gedaan wilde hebben in zijne Verklaring in *de Bijlage* 7 Mei 1583. bl. 468.

verhoedt jae genouch affgesneden sal syn alle occasie van Reconciliatie metten Coninck van Hispanien, daer anderssints eenige genouch scheenen naer te luysteren, ende de ooren te bieden, Van onsen wegen aenmerckende boven alle voorgaende Vrundtschappen ende affectie hier te vooren by V Lieden aen ons bewesen de sunderlinghe genegentheyt ende lieffde, die ghy ons metter daedt in desen syt bethoonende, en willen wy oock niet naerlaten, V. Lieden hoochelyck ende wel hertelyck daervan te bedancken ende daer beneffens te verseeckeren, dat den oprechten goeden yver ende sunderlinghe affectie die wy van allen tyden den Lande van Hollandt, V L. ende allen anderen goeden Inwoonderen desselfs hebben gedragen, daerdeur vermeerdert synde, wy niet naerlaten sullen onsen beroupe sulcx naer te comen, Dat soo als van aenbeghin onse eenige meeninge altyts es geweest, wy naer de mate der gaven, ons by God almachtich verleendt, met V. Lieder goeden Raedt ende advys, alle saecken tot vorderinge van Gods eere ende glorie, tot dienste van den Lande, voorspoet ende welvaren van den goeden Ondersaten ende Inwoonderen desselfs sullen houden ende regieren, daertoe wy den Almogenden Heere bidden ons syne Goddelycke gratie ende genade te verleenen, ende V Lieden

Edele, Erntfeste, Eersame, Hoochgeleerde, Discrete, Lieve, Besundere (42),

te hebben in syne bewaringe. Geschreven tot Antwerpen, den XIIJden dach May 1583.

Onderstondt

V Lieden seer goede Vrundt

Guille de Nassau.

De

(42) Dus luidde de titel van den Prins aan de Staten.

De superscriptie was : Edelen, Erntfesten enz. den Staten 's Landts ende Graeffelycheyts van Hollandt.

MS. *Verdrag met Anjou en Handelingen met Willem I.* No. 16. (43)

BIJLAGE 1583. den 15 Mei, op bl. 000.

Nadere Verklaring der Burgemeesteren van Amsteldam, wegens hun Besluit van den 7 Mei 1583. (bl. 467.) op 't verzegelen der Renversaalbrieven.

Op huyden den XVden Mey XVc LXXXIIJ hebben myne Heeren de Burgemeesteren den XXXVI Raden voorgehouden 't schryven van den Heeren Staten, van date den XIIden deser, Inhoudende onder anderen, Dat mynen Heeren heuren Gedeputeerden, aldaer op den XVIJden deser maendt mede souden seynden, omme t' aenhooren 't *wedervaren van den* Gecommitteerden, die op *de versegelinge van 't Renversael* van syne Excellentie syn geweest, Ende alsoe die Resolutie van den VIIden deser maent *by den Gedeputeerden deser Stadt niet en is ingebrocht*, syn by den Raeden gecommitteert omme het wedervaeren van den Gecommitteerden te hooren, ende die voorsz. Resolutie inne te brengen, ende die te volcommen, den Burgemeester Reynier Cant, Doctor Martyn Coster, oudt Burgemeester, Govert Dircxsz., Cornelis Andries Boelensz. Ende Jan

(43) Ik heb dezen Brief om zijne merkwaardigheid hier bijgevoegd, offchoon ik naderhand gezien hebbe, dat hij bij BOR geplaatst is, *Auth. Stukk.* D. II. bl. 49. echter kwalijk op den 17 Mei 1583.

Jan Verhe, Schepen, alle Raden ofte het meerendeel van henl.

Onderstondt, Aldus gedaen in kennisse van my als Secretaris. Onderget. *W. Pietersz.*

MS. *Verdrag met Anjou en Handelingen met Prins Willem I.* No. 14.

BIJLAGE 1583. den 21 Mei, op bl. 316.

Verklaring der Staten van Holland op 't Renversaal, dat de Stad Briel in haar geheel blijft nopens de onderhoorigheid onder Holland.

Gehoort by den Staten van Hollandt 't Rapport van haerluyder Gecommitteerde, naer inhoudt van seeckere schriftelycke Commissie van date den XXVIsten Marty lestleden, gevordert hebbende de *Versegelinge* van den Edelen ende Steden van Hollandt van de *Reyversaelbrieven*, by denselven Edelen ende Steden, Representerende de Staten derselffder *Landen van Hollandt*, *beslooten ende gedaen arresteeren*, omme syne Princelycke Excellentie overgelevert te worden op de verclaringhe ende opene besegelde brieven *van aenneminghe der Graeffelyckeyt van Hollandt* ende Zeelandt, *by syne Excell.*, den Staten t' heuren *ernstigen versoucke*, den XIIIJden Augusti [1582.] verleent, ende verstaen synde seeckere swaricheden by die van de *Vroetschappe* der Stede van den Briele, op 't versegelen van de voorsz. Renversale, den XVJden May voorleden *voorgewendt*, Mitsgaders heure presentatie, daerop zyl. te vreden waren d' voorsz. *Versegelinghe* van gelycken te doen *als by den anderen Steden alreede was gedaen*, Hebben de Staten voornoemt verclaert ende verclaren mitsdesen, dat de voorn. van den Briele deur 't zegelen van den voorsz. brieven Renversa-

ſale niet anders noch wyders *onder de Graeffelyckheyt van Hollandt* en ſullen ſyn gecomprehendeert ofte begrepen, dan ſy onder deſelve Graeffelicheydt geſtaen ende begrepen ſyn geweest voor de jegenwoordige troubles ofte crychsberoerte ten tyde van den Coninck van Spagnien ende ſyne Predecesſeurs. Gedaen in den Haghe in de Vergaderinghe van den Staten, den XXJ May XVᶜ dryentachtich.

MS. *Verdrag met Anjou en Handelingen met Prins Willem I.* No. 17.

BIJLAGE 1583. den 30 Dec. 1584. 6 Jan. op bl. 335.

Ik heb het Stuk daarom te meer waardig geacht, om als eene BIJLAGE *geheel te plaatzen.*

* * *

Dit Stuk bevat de *Punten* en *Artikelen* der *Capitulatie*, waarop de Prins van Orange de Waardigheid van *Graaf van Holland*, bij onderling Verdrag aanvaardde; met het bijgevoegd oordeel of *Advis* der beide *Hollandſche Raadshoven:* maar dewijl *de Artikelen* bij BOR B. XV. bl. 203. in hun geheel te vinden zijn, waarvan ik den korten inhoud bl. 336. hebbe opgegeven; zij het genoeg het begin en ſlot van dit Stuk, benevens *die Artikelen*, waarop *de Aanmerkingen* of 't *Advis* der Hoven gevallen zijn, alhier te plaatzen, dewijl de overige Punten de goedkeuringe der Hoven geheel wegdroegen. De aanvang luidt:

6 Jan. 1584. „ Concept van de Poincten ende Articulen, daerop die Landen ende Graeffſcappe van Hollant, Zeelant, ende Vrieslant ſullen mogen procederen, tot *Huldinge ende Inauguratie* van den Doorluchtigen Hooggebooren Furst ende Heere Wilhem, Prince

van

van Oraignen etc. als Grave van de voorsz. Landen.

Die Staten van de voorsz. Landen ende Graeffschappe van Hollandt, Zeelant ende Vrieslant sullen syn Furstlycke Genade aennemen, hulden ende ontfangen als Grave van deselve Landen, met authoriteyt, wapenen ende titulen, sulcx als de voorgaende Graven der voorsz. Landen hebben gebruyckt op de navolgende Conditien:

— — — —

Ende alsoo men by experientie bevonden heeft, dat — — — — — — vernyeuwen eenige van de voorsz. Landen oft Provincien, nochte eenige Quartieren, Steeden, Collegien, Dorpen ofte Gehuchten van dien eenige Privilegien, Octroyen — —. Op den kant staat: Art. 7.

„ Die van den Hoogen en Provincialen Rade van Hollant, bedunkt onder correctie, dat men in dit ende naervolgende Artikle behoirt oock te stellen: *de Ridderschappen ende Eedelen.*"

—

Syn Furstelycke Genade sal hanthouden *die waere Christelycke Gereformeerde Religie* ende besorgen. — Op den kant staat: BOR bl. 204. b. f. Art. 16.

„ Die van den voorsz. Hoogen ende Provincialen Rade bedunckt (onder correctie) dat men nae de submerguleerde woorden wel soude mogen voegen dese woorden: *sulcx die jegenwoordichlyck in 't openbaer geleert ende gebruyckt wert.*"

—

Syne Furstelycke Genade sal metten eersten doen oprechten een Leenhoff in de voorsz. Landen, met sulcke authoriteyt. — — Op den kant staat: BOR bl. 204. c. f. Art. 22.

„ Die van den Hoogen Raden souden goetduncken (onder correctie) dat men om meenichvuldicheyt van Collegien, ende onnutte costen te scouwen, die van den Provincialeu Rade committeren soude ten judicature van den Leenen, ende materien feudael, ende datmen tot dien eynde die van den Rade Provinciael voornoemt, die geen Leenmannen van Graeffelickheyt syn, Leenmannen soude maecken."

Die

BOR bl. *Die* principale Officien — — — — ter deno-
204. c. *minatie* van de Staten van de Provincien, daerinne
Art. 23. *die* vallen, dewelcke nae communicatie ende advys van die van den Hoogen ende Provincialen Raedt, Mitsgaders *die van de Reeckeninge*, *ofte van eenige van denselve drie Collegien*, *die 't meest aengaen sal*, drie gequalificeerde Persoonen tot het vacerende Officie sullen nomineren, daeruyt syn Furstel. Genade een sal committeren. — — Op den kant staat:

„ Dunckt den voorsz. van den Hoogen ende Provincialen Raden, onder correctie, als boven, dat die van de Camer van de Reeckeninge niet en hebben te adviseren op de bequaemheyt van de Persoonen, te committeren totte officien, alhier geroert, ende dat men in allen gevalle in plaetse van de naevolgende clausule *ofte van eenige van denselve drie Collegien*, *die 't meest aengaen sal*, omme dubieusheyt te schouwen, behoort te stellen, *ofte van ygelyck* van den *selffde drie Collegien*, *dien 't vacerende officie meest aengaen sal*; Ende bedunckt henluyden mede, dat men in dit artikle wel behoort te stellen, *dat men niemandt tot Raedt ofte Griffier van den Provincialen en soude nomineren*, *ten waere dat hy die van den Collegie aengenaem ware*, gelyck als dat in de Instructie van den Hoogen Raedt is gestelt."

BOR bl. Syn F. G. en sal over de voorsz. Landen ofte
204. *d.f.* eenige derselver — — — tot decisie ende beslech-
Art. 30. tinge van syn Excellentie, *met eenige uytten Hoogen* Raedt. — — Op den kant staat:

„ Die voorsz. Raden bedunkt, dat men na 't gesubreguleerde soude mogen voegen dese woorden: *ende Provincialen*.

BOR bl. Ende willende syn F. G. eenige beeden ofte sub-
205. *a.* ventien tot onderhout van syn staet ofte bysondere
Art. 31. affairen van de Landen versoecken, sal hy gehouden wesen in elcke. — — Op den kant staat:

„ De voorsz. Raden bedunckt dit Artikel wat obscur te syn, en aldus gestelt soude moeten werden: *Ende willende syn F. G. van de voorsz. Landen versoucken eenige beeden ofte subventien*, *tot* on-

onderhout van besundere affairen, sal hy gehouden enz. (44).

Dat syn Excellentie in de voorsz. qualiteyt als Grave etc. sal houden ende gebruycken 't Admiraelschap — — — Behoudelyck dat den Steden elck in den synen vryſtaen ende blyven sal t' allen tyden, *des noot synde ende de saecke sulcx vereyschende*, hen ter zee te wapenen. — — Op den kant ſtaat: BOR bl. 205. b. Art. 36.

„ Dunckt de voorsz. Raden, dat na 't gesubmerguleerde gestelt behoort te werden dese woorden: *by voorweten ende consent van syn F. G. als Grave van Hollandt.*"

——— ——— ——— ———

Na welke Punten, en onderlinge gedane Beloften bij BOR bl. 205. *d.* gevonden wordt de onderlinge Verklaring op den 30 Dec. 1583. geteekend *Bruyninck* en *Buys*, beginnende:

„ Alsoo na de overleveringe van den Renversaelbrieven, nopende d' aenneminge van syne Princelycke Excellentie als Grave van Hollandt. — —"

Doch hiervoor volgt in mijn Handschrift:

„ Nadien de Heeren Staten 's Landts van Hollant door Heeren *Rutger van Boetselaer*, Heere van Asperen, Carles, en Doctor *Francois Malson* ende Mr. *Pouls Buys*, Advocaet van 't gemeen Landt, heu-

(44) Deze verbetering valt van zelve in 't oog; 't was toch *verzoeken van den Lande;* zij is daarom ook bij BOR te vinden, daar toch de andere woorden, *tot onderhoud van zijnen staat* gebleven zijn. Dit nu is de eenigste Verandering; zijnde geen 't minste gebruik gemaakt van de overige *Aanmerkingen* der *Hoven.* Welk laatste, mijns bedunkens, zonder *nieuwe Deliberatien* der Staten en Overleggingen *met den Prins* ook niet voeglijk naderhand geschieden konde, alzoo het Advis eerst inkwam den 6 Jan. 1584. en het Ontwerp der Artikelen reeds den 30 Dec. 1583. van weêrszijde geteekend was. 't Was hun genoeg, dat de Hoven de *Capitulatie* zelve goedkeurden. In dit eene Artikel werden alleen, om duisterheid te mijden, de woorden *van de Landen* omgezet.

heure *speciale* Gedeputeerdens, die Presidenten ende andere van den Hoogen ende Provincialen Rade van Hollant voorgehouden hebben gehadt den naest lesten der verleede Maent Decembris 1583. dat de voorn. Heeren Staten by opene brieven by de *Ridderschap ende alle de Steden van Hollant besegelt* den Doorluchtigen Hoochgeabooren Furst den Heere Wilhem, Prince van Oraignen, Grave van Nassau etc. hadden *gedefereert het Graeffschap van Hollant* op alsulcke *conditien ende Capitulatien*, als met sy. Furstelycke G. voor *de huldinge ende Inauguratie* souden werden gemaeckt, ende geaccordeert, verthoonende de voorsz. Gedeputeerden seecker Concept ofte bewerp van Capitulatie, daerop die voorsz. Heeren Staten, uytten name van den gemeenen Lande ende Graeffelyckheyt van Hollandt, verstaen souden syn F. G. te ontfangen ende hulden als Grave van Hollandt etc. versoeckende 't selve *by dien van den Raden* voornoemt gevisiteert, ende op den inhoude van dien geadviseert te werden; Soo is 't, dat de voorsz. van den Hogen ende Provincialen Raden 't voorsz. *Concept van Capitulatie* gevisiteert hebbende, bevinden 't selve *wel ende tot nut ende welvaren van den Lande geconcipieert te syn.*

Uytgesondert, dat onder correctie van de voorsz. Heeren Staten soude mogen gealtereert ofte gecorrigeert werden, sulcx als 't selfde hier boven aen elcke Artikel geannoteert ende gemergineert staet.

Aldus geadviseert in den voorsz. Hogen ende Provincialen Raden, gesamentlyck daerop vergadert, ende by de Griffiers van deselve twee Collegien onderteyckent den sesten January 1584. Ende was onderteyckent *A. Genits* ende *P. Hanneman.*

* Uit eene Copie, naar den Originelen, zich bevindende in den Hoogen Raedt *in 't Loquet van de Resolutien ende Concepten* (45).

BIJ-

(45) Door middel van dit Afschrift, kan ik alhier eenige fouten of *miswijzingen* in den anders *zoo* naauwkeurigen BOR opgeven en herstellen,

BOR

BIJLAGE 1584. den 28 Maart, op bl. 354.

Verklaring der Leidsche Vroedschap, dat zij de Poincten en Artikelen van de Opdracht der Graaflijke Waardigheid door de Staten van Holland aan den Prins van Orange WILLEM I. *gedaan, goedkeuren en bekrachtigen, zoo als zij geboekt zijn bij* BOR, B. XV. fol. 203—205. (46)

De Burgermeesteren, Raden ende die van den Vroedschappe der Stadt *Leyden*, gesien ende in den heu-

BOR B. XV. bl. 203. d. r. 10. infr.
so metten voorsz. Nederl. Provincien: lees: so metten *anderen* Ned. Provincien.
bl. 204. *a*. r. 23. infr.
Syne Vorstel. Gen. en sal die palen *ofte* limiten, lees: Syne V. Gen. en sal die palen *ende* limiten.
bl. 204. *b*. r. 17. *verhandelt ware*, l. verh. *werde*.
—— r. 24. Keyser Caerle Coninck Philips. l. Keyser Caerle *ende* Coninck Philips.
—— r 6. infr. *alles tot Godes eere*, l. *als* tot Godes eere.
—— *c*. r. 17. ende *dat* syn V. G. l. ende *zal* syn V. G.
—— r. 43. daer uyt moghen voeren. l. daer uyt moghen *doen* voeren.
—— r. 45. die Ordonnantie. l. die Ordonnantien.
—— r. 14. infr. oprechten *den* Leenhof. l. oprechten *een* Leenhof.
—— r. 4. infr. van Hooge — l. van *de* Hooge.
—— *d*. r. 21. *niet* maecken. l. maecken.
bl. 205. *a*. r. 36. van *den heerlyckheden*, rechten. l. van *de heerlyke* rechten.
—— r. 30. infr. opte *bezwaernisse*. l. opte *bewaernisse*.
—— *b*. r. 27. in de *negociatie*. l. in de *negotie*.
—— r. 36. infr. beschreven. l. *daertoe* beschreven.
—— *d*. r. 12. *als die* voorschr. Staten *na* gelegentheit — bevonden sal worden. l. als by die voorschr. Staten, *als dan* na gelegentheit — bevonden *sullen* worden.

(46) Die ook nog oorspronglijk in wezen zijn, geteekend den 30 Dec. 1583. door *Brunynck* en *Buys*. Zie de-

heuren gecommuniceert hebbende de poincten ende articulen boven geschreven, hebben deselue goetgevonden, ende mits desen bevesticht, beloovende alsulcx in heur regard ende qualité van wegen de voorsz. Stede den Inhouden van dien t' achtervolgen ende t' onderhouden, doen achtervolgen ende onderhouden naer behooren. T' oorconde desen by den Secretaris derseluer Stede onderteyckenen den XXVIIIsten Marty XVc vier ende tachtich.

Onderstond: Ten bevele van de voorn. Burgemeesteren, Raden ende die van den Vroetschappe. Ende was onderteyckent: J. van Hout.

MS. *Verdrag met Anjou, en Handelingen met Willem I.* No. 19.

BIJLAGE 1584. 28 Maart—28 April. op bl. 354, 355.

Aanmerklijke verklaring van N. BRUNYNCK, *'s Prinsen Secretaris, (op den 6 Junij* 1584. *gedaan) nopens de schriftelijke en gezegelde Goedkeuringen der bovengemelde Voorwaarden, met Prins* WILLEM I. *als Grave van Holland, door en in de Hollandsche Steden op verschillende dagen, sedert den* 28 *Maart tot* 28 *April* 1584. *verricht* (47).

Naerdemael dat by den *Edelen* ende *Steden* van Hollandt, als *representerende den Staten* van denfel-

dezelven gemeld *in den Catalogus van de Nationale Bibliotheek*, bl. 557*. No. 4. doch waar minder naaukeurig staat 3 Dec. 1583. Ook is aldaar dit Stuk vermeld.

(47) Deze Verklaring, die ik alhier uit mijn naaukeurig MS. van *Anjou* en *Willems Handelingen* opgeve, is ook nog oorspronglijk in wezen. Men vindt ze gewaagd in den *Catalogus der Nationale Bibliotheek*, bl. 557*. No. 5. op den naam: *Origineel Stuk en Copie van de Attestatie ende Verklaringen by den Secretaris Brunynck, door bevel van den Prins, in voorgemelde zaak*, 6 Juny 1584.

ſelven Lande, op den naestlesten dach der maendt van Decembrj des jaers XV^c. dry en tachtich in den Haghe *Staetsgewys* vergadert ſynde (48), eyntelyck (naer d' *overleueringe van heure Renverſaelbrieven*, ende verſcheyden voorgaende Communicatien) bewillicht is geweest in alſulcke *poincten*, *articulen ende capitulatien*, als by de voorn. Staten te vooren by ſekere heure ſpeciale Gedeputeerde waren gedaen concipieren op de *aenneminge* van ſyne *Princelycke Excellentie*, *als Graue van Hollant*, *Zeelant ende Vrieslant*, Ende dat dienvolgende ten voorſz. dage deſelue poincten ende articulen by den voorn. Staten *Staetsgewyſe* waren *beſloten*, met verſouck, by denſeluen Staten alsdoen gedaen, dat al 't ſelve *by den Vroetſchappen van den Steden geapprobeert ende bevesticht* ſoude worden, Ende alſoo naderhandt de bovengenoemde poincten meest allen den Steden van Hollandt overgeſonden ſyn geweest, omme derſelver Steden *particuliere approbatie* daerop te hebben, Soo ist, dat *ick*, *Secretaris van ſyn Excellentie*, ondergeſchreven verclare, dat, by allen den Steden, hieronder genoemt, de verſochte *Approbatie* ende *Aggreatie* van de voornoemde *Articulen ende Capitulatien* onder deſelve (ſonder eenige limitatie ofte reſtrictie) geſtelt, ende behoorlyck onderteyckent, *aen handen van ſyne Excellentie is overgelevert*; als

Namentlyck by Schout, Burgemeeſteren, Schepenen, Raden, Oudt-Raden ende luyden van den Achten der Stede van *Dordrecht*, repreſenterende de Regierder [l. regiering] ende Vroedſchappe derſelver Stede, opten III Aprilis anno XV^c vierentachtich. Ende was onderteyckent Dordrecht 3 April 1584.

Paulj.

Item by Burgemeesters, Raeden ende die van den Vroetſchappe der Stadt Haerlem, op den XXVIIJſten dach Marty LXXXIIIJ ſtilo novo ende deur expres bevel derſelver, onderteyckent Haarlem 28 Maart 1584.

Weerdt.

Item

(48) Zie den tekst bl. 335.

Delft 28 Maart. Item by Burgemeesters, Schepenen, Raden, Veertigen ende Vroetschappen der Stadt Delft, op den XXVIIJsten dach in Maerte anno XVc vierentachtich. Ende was onderteyckent

A. van der Meer.

Leyden 28 Maart. Item by Burgemeesteren, Raden ende die van den Vroetschappe der Stadt *Leyden*, op den XXVIIJsten Martii XVc vierentachtich. Ende was onderteyckent (49)

J. van Hout.

Hoorn 28 Maart. Item by Burgemeesteren, Raden ende Vroetschappe der Stede *Hoorn*, opten XXVIIJsten Marty XVc vierentachtich. Ende was onderteeckent

Maulug (50).

Enkhuizen 28 Maart. Item by Burgemeesteren, Raden ende Vroetschappen der Stede *Enchuysen*, opten XXVIIJsten Marty XVc vierentachtich. Ende was by den Secretaris derselver Stede onderteeckent.

Schiedam 28 Maart. Item by Burgemeesteren, *Raeden ende Vroetschappen der Stede van Schiedam, op den XXVIIJsten* dach Marty XVc LXXXIIIJ. Ende was onderteeckent

Van der Meer.

Eedam 29 Maart 1584. Item by Burgemeesteren, Raden ende Vroetschappen der Stede van *Eedam*, opten XXIXsten Marty XVc vierentachtich. Ende was onderteeckent

J. Breed.

Monikkendam 31 Maart. Item by Burgemeesteren, Raden ende Vroetschappen der Stede *Monickendam*, opten lesten dach Marty XVc vierentachtich. Ende was onderteeckent

Cornelis Petri, Secretaris by provisie der Stede Monickendam.

Briel 2 April. Item by de Burgemeesters, Oudt ende Nieuw Gerechte der Stede van den *Brielle*, opten IJden Aprilis XVc

(49) Dit is het Stuk, dat hier vooraf gaat, bl. 479. waaruit men van den aard der overigen besluiten mag.

(50) Daar in 't oorspronglijke gelezen *kan* worden *Maneng*, en in 't vorige Stuk van 26 Maart 1583. bl. 463. zeerduister staat *G. Nansſen*, waarvoor BOR heeft *G. Jansz*, late ik den rechten naam in 't onzeker.

XVc vierentachtich. Ende was by den Secretaris derselve Stede ondergeteyckent.

Item by Burgemeesteren, Raden ende Vroetschappe der Stede van *Gorchum*, opten XXIIIJsten dach van Aprili XVc vierentachtich. Ende was onderteeckent Gorkum 24 April.

Van den Velde.

Item by den Burgemeesteren, Raden ende Vroetschappe van *Schoonhoven*, opten XXVIIIJsten Aprilis XVc LXXXIIIJ. stilo novo. Ende was onderteyckent Schoonhoven 28 April.

De Hoeff.

Item by Burgemeesteren, Raden ende Vroetschappen der Stede van *Medenblick*, opten XXVIIJsten dach der maendt Aprilis XVc LXXXIIIJ. Ende was onderteeckent Medenblik 28 April.

F. Pietersz.

Alle welcke Approbatien onder de bovengenoemde Capitulatien gestelt, gedateert ende geteeckent, als voren, Ick verclare onder my ende in myne bewaernisse te hebben, bereet deselve te thoonen des versocht synde, allen den gheenen dien 't behooren sal.

Verclarende daerenboven, dat de Magistraet van de Stede *van Rotterdam ende eenighe andere Steden* deur *heure Gedeputeerde syne Excellentie* hebben lacten aendienen, hierop oock geresolveert ende deselve poincten ende Capitulatien insgelycx geratificeert te hebben, *willende deselve eerstdaechs aen handen van syne Excellentie overseynden.* Rotterdam enz.

Aldus gedaen binnen der bovengen. Stadt Delff, op den VIden dach der maendt van Junio des jaers XVc vierentachtich. Ende was onderget.

N. Brunynck.

Uit het MS. Verdrag met Anjou en Handelingen met Willem I. No. 19.

BIJLAGE 1584. den 4 Jun., op bl. 355.

Nadrukkelijke verklaring der Staten van Holland, bij eenparig besluit, aan de Steden Amsteldam en Gouda, dat zij bij verder gebrek of weigering met de zaak der Hulding des Prinsen zullen voordgaan.

De Staeten van Hollandt aenmerckende 't groot inconvenient ende nadeele, 't welck soo meer apparent is den Lande in verscheydene respecte te sullen overkomen, deur langer vertrek van eyntelycke afhandelinge der saecken met syne Princelycke Excellentie, noopende *de Hoogheyt ende Graeflyckheyt* van de Landen van Hollandt ende Zeelandt, sulcx by den Staeten eendrachtelyck ende met gemeine advyse is aengevangen, oock met syne Princelycke Excellentie genough *ten eynde gebracht ende besloten*, sonderlinge mede dat men versekert is, dat den Vyandt syn profyt aen vele oorden grotelycx is doende, deur dien deselve saecke in alles niet wort voltrocken, behalve de oneere ende disreputatie die syne Excellentie daerdeur aengedaen wort, *met groote verminderinge van syn Authoriteyt*, *die*, in alle saecken van den Lande, sonderlinge *in dese conjuncture vooral gerequireert ende nodich is:* hebben daeromme de Staten voornoemt, hoognodich bevonden, vooral met de voorschreve saecke van syn Excellentie sonder ophouden voort te varen, ende oversulcx gecommitteert den Heer *Adriaen van der Myle*, President, ende Joncheere *Johan*, Heere *tot Mathenes* etc. neffens een derde, die men aen syne Excell. versoucken sal van syne Excellenties wegen gecommitteerd te werden, op Donderdagh toekomende te reysen tot *Amsterdam*, ende aldaer voor te dragen *de Capitulatie met syne Excellentie Staetsgewyse* gemaeckt ende besloten, ende by d' andere Steden ende Leden van den Lande daer naer voor goet

goet gehouden ende bevestigt, denselven van Amsterdam met alle redenen ende middelen in alles onderrechtende, ende daertoe bewegende, dat syluyden hen met de andere Steden in alles conformeren: ende sal tot dien eynde dubbelt van de poincten van Capitulatie worden medegegeven, in derselver forme als die d' andere Steden hebben gelicht ende geconfirmeert: ende omme ten selven tyde te trecken *ter Goude*, hebben de Staten gecommitteert den Heere Jonckheer *Rutger van den Boetseler*, ende den Raetsheer Mr. *Sebastiaen van Loosen*, met eene van Leyden, mede onder gelyke last als voren: ende soo verre de voorsz. Steden, ofte eenige van hen daertoe niet en souden willen consenteren, nochte verstaen, hebben de Edelen ende de andere Steden verklaert ende geresolveert, mitsgaders de voorsz. Gecommitteerden respective belast, dat men de voorsz. *van Amsterdam ende Goude opentlyck aenseggen sal, dat by vorder gebreck ofte weygeringe* van henluyden in deser saecke, de Staten niet naelaten sullen, des niet tegenstaende ten uyttersten met de voorschreve saecke voorts te procederen, sulcx als syl. tot conservatie van haerluyder Steden, d' ordre en aenkleven van dien, eensamentlyck van den welvaart ende bescherminge van den Lande bevonden sal worden te behooren. Ende sal voorts den voornoemden Gecommitteerden by den Advocaet gesubministreert worden, wes henl. eenigsints tot verder Instructie ofte behoefte in deser saecke sal mogen nodigh ofte dienlyck zyn.

Van deze Verklaring is eene Copie in *de Nationale Bibliotheek*. Zie den *Catalogus* bl. 534. No. 39. liggende in *de Copie Missive*, get. No. 259. (51)

BIJLAGE 1584. den 6 Junij.

Zie deze geplaatst op den 28 Maart enz. 1584. op bl. 480.

(51) Offchoon dit Stuk bij BOR *Auth. Stukk.* D. II. bl. 55. uit *de Resol. van Holland* voorkomt, heb ik tot verstand van 't verhandelde, dit alhier ingelascht.

BIJVOEGSEL TOT DE BIJLAGEN.

Ik beloofde bl. 386. eenige *Bijvoegsels*, bijzonder betreklijk *Pieter Adriaansz. van de Werff* van Leiden, ten bewijze, hoe Prins WILLEM I. reeds vroeger werkzaam ware om deze verdrukte Landen te hulp te komen. Veel, ja zeerveel heeft hier van reeds WAGENAAR, die in zijne *Vaderl. Historie* opgeeft den rampzaligen toestand van 't Land bij en na de komst des *Hertogen van Alba* met weltoegeruste krijgsbenden, de oprichting van den Bloedraad, zijne geweldige streng- en wreedheid, het vangen, bannen, moorden, het algemeen vluchten der Ingezetenen, en de vonnissen tegen vele duizenden geveld, met verbeurtverklaring hunner goederen; en hoe 's Konings Stadhouder in Holland, Zeeland en Utrecht, *Prins Willem van Orange*, nog bij tijds het gevaar ontweek, en bij onwettig Vonnis gebannen, van dien tijd af reeds poogingen in 't werk stelde, om de Landen van de vreemde krijgsmacht en de geweldadige overheersching van Alba te verlossen. Men zie D. VI. bl. 204 – 396. Maar, daar vele namen van gebannene of voordvluchtige Inwoners bij hem gespeld worden, die onder Prins Willem medewrochten, om 't Vaderland te redden; doch nergens bij hem de naam van *Pieter Adriaansz. van de Werff* mij voorgekomen is, die toch ook, behalve zijne heldhaftigheid in *'t streng beleg van Leiden* 1574. betoond, reeds veel vroeger eene gewichtige rol in 't groot Verlossingswerk, onder Willem I. gespeeld heeft: zoo zal ik dit gemis hier aanvullen, en de eere van dien man tevens verlevendigen. Ik ben hiertoe in staat geraakt, sedert ik onder mijn oog gekregen hebbe, niet alleen alle de nagelaten Papieren en Geschriften

van

van de Heeren FRANS VAN MIERIS en den Oud-Griffier DANIEL VAN ALPHEN, mij gunstig medegedeeld door den Heer W. J. VAN NOORT, die dezelve thans uit den boedel van zijnen overledenen Schoonvader, den Griffier *Van Manloë* bezit, en bij welken alle de Afschriften van de Oorspronglijke Brieven en Papieren van *Van de Werff*, zoo als zij door *Mieris* en *Van Alphen* zijn afgeschreven, worden gevonden (52), maar sedert ook de Heer Mr. H. DE WILDT, Oudburgemeester van Leiden, mij 't genoegen deed, om de oorspronglijke Brieven en Papieren zelve van P. A. van de Werff, thans door hem bezeten, in te zien, en daarvan gebruik te maken.

Hiertoe ga vooraf een onder *Van de Werffs Papieren*, bij den Hr. W. J. van Noort berustend, *Sommier Verhaal* van zijn Leven, zoo als 't zelve uit zijne aanteekeningen, veelal met zijne eigen woorden, schijnt gesteld te zijn; evenwel niet verder dan mijn oogmerk strekt, namelijk tot aan de eerste *Staatsvergaderinge in Holland*, onder Willem I. in 1572. met bijvoeging der *Bewijzen* op hunne Dagteekening. Het Stuk begint aldus:

Sommier Verhaal van 't gene Pieter Adriaensz. van de Werff; geboren tot Leiden, Ao. 1529. en aldaar gestorven den 5 January 1604. zoo voor, gedurende, als na de belegering der voorn. Stad, tot welzijn van de gemeene zaak en Christelijke Religie, volgens authentycque Bewijzen heeft uitgevoerd.

In 't begin van den jare 1568, is *Pieter Adriaensz.* van

(52) Ook zelfs het geen wegens *P. A. van de Werff*, en zijne familie, en Lotgevallen, schoon op eene gebrekkige en verminkte wijze, thans gevonden wordt in KOKS *Woordenboek* op *Van der Werff*, D. XXXI, bl. 16.

van de Werff (53), door gunst van Schout *Jan van*

(53) De Sententien en Indagingen van den Hertog van Alba, bl. 119, 120. leeren ons, dat *Pieter Adriaensz.* met zijnen broeder *Claes Adriaensz.* den 31 Aug. 1568. na gedane indaging, om *zich te komen verantwoorden wegens hunne vlucht, afwezigheid of verschuiling ter oorzake der gewezen beroertens, by sententie gebannen zijn met verbeurdverklaring hunner goederen.* In die Sententien zijn ook begrepen die genen, welken in 't vervolg alhier genoemd worden. Men behoeft zich dan niet te verwonderen, dat zulk groot aantal van *uitgebannen* en met den dood gedreigde Ingezetenen alomme zich vereenigd hebben, om zich aan den Stadhouder, Prinse van Orange, welke aan zijne vorige *Commissie des* Konings vasthield, ten minsten dezelve als niet wettig ingetrokken achtte, te vervoegen, en door zijn gezag, als een' vriend des Vaderlands, gesterkt, de middelen te helpen beramen, om 't land van eene *ware dwinglandij* en moorddadige Regering te verlossen. Hoe affchuwelijker het is voor uitgewekenen, om, uit wraakzucht of andere inzichten, eenen verklaarden vijand, gewapender hand, in 't land te brengen, en hem met raad en daad en geldmiddelen daarin behulpzaam te zijn: hoe meer men deze aanmerking nopens den Stadhouder alhier in 't oog dient te houden; daar *Willem* van Orange niet alleen een eigen landgenoot, de meestgegoede Ingezeten, en de vriend des onderdrukten Volks was; maar die ook als 's Konings *Stadhouder en Bevelhebber*, zoo te water als te land, erkend werd, en als zoodanig zijne bevelen *uit*gaf; die vervolgens de zaak der Vrijheid en Onafhanglijkheid tot het hoogstmogelijke toppunt opvoerde, en zulks met goedkeuring en dankzegging van *Volk* en *Staten*. Hij vorderde ook bij en voor zijne komst in 't Land niet anders, dan de voorddurende Gehoorzaamheid aan den Koning, als zijnen en hunnen Heer, en de erkentenisse van *zijn Stadhouderschap onder den Koning*, onder welk schut en scherm hij naderhand alle Regeringsdaden, met behulp der Staten, uitrichtte. En 't is mogelijk weinig opgemerkt, dat, offchoon Willem bij onze Geschiedschrijvers gezegd wordt, bij zijn Vertrek uit het Land (WAGEN. D. VI. bl. 227, 228.) zijne Ambten neêrgelegd

van Beerendrecht (54), nevens zijne twee Broeders, veel

legd te hebben of te hebben willen nederleggen, dit echter bij hem niet erkend wordt, maar integendeel in *het Antwoord* op *zijne Indaging*, (door hem gezonden aan den Hertog van Alba) den 3 Maart 1568. bij BOR *Auth. Stukk.* D. I. bl. 16. b. met ronde woorden zegt; dat hij *zijne Majesteit*, als ook de *Regente*, *Gouvernante*, *gewaarschouwt hadde*, *dat hij in zijn Graafschap van Nassau gekomen was*, *om zekere zijne nootlijke zaken*, en *gehoopt* had, „ dat de Koning, reguard nemen- „ de op zyne getrouwigheid en begeerte, niet onderge- „ laten soude hebben, van hem zooveel gunsten te be- „ wijzen, als van hem te gebieden, waarin hij Hem „ dienst soude hebben mogen doen;" *'t welk* (zegt hij) *ik altyt hadde by mynen voorsz. Brieven van advertentien gepresenteert*, *oft immers ten minsten*, *dat ik van u* [den Hertog] *soude hebben verstaen*, *dat de meininge en intentie van syn voors. Majesteit ware geweest*, *dat ik myne saken alhier* [te Dillenburg] *soude verlaten*, *en terstont aldaer wederkeeren.* — — Maar de Koning vond goed, in zijne plaatze *Maximiliaan de Bossu* aantestellen, die al aanstonds zijne macht gebruikte in 't afstellen van zulken, die de goede zaak des Vaderlands tegen Alba waren toegedaan, waaronder ook de naderhand zoo bekende *Jan van Hout*, Secretaris van Leiden. Zie MIERIS *Handv. van Leiden*, bl. 228.

(54) Dat Pieter Adriaansze gezegd wordt door Gunst van den Schout Jan van Beerendregt *gevlucht* te zijn, wordt opgehelderd door 't verhaal van WAGEN. *Vaderl. Hist.* D. VI, bl. 265. die, bij gelegenheid van 't verhaal der zware Vervolging, schoon *Pieter Adriaansz.* niet noemende, zegt: *'t Vangen en vervolgen hieldt de gantsche Lente door*, *sterk aan hier te Lande. De Hertog* [van Alba] *hadt zelfs een' toeleg gesmeed*, *om de Onroomschen*, *'s nagts voor Asschenwoensdag* [dat was, op Vasten-avond en Vastnacht] *aan veele oorden tevens*, *te verrassen: waartoe verscheiden' Gemagtigden werden afgezonden; doch sommige Schouten*, *en onder anderen*, JAN VAN BEERENDREGT, *Schout van Leiden — waarschuwden de luiden tegen deeze laage: waardoor veelen 't gevaar ontkwamen.*

veel andere welmeenende, om de Religie en vreeze voor den Hartog van Alba gevlucht naar Embden; hier van daan is hij op den 24 Junij 1568, met Jonkheer *Adriaan van Swieten*, volgens zekere *Commissie*, den voorsz. Heere *Van Swieten* vertrouwd, naar Holland vertrokken, om daar iets aanterechten, terwijl de Prins *Willem* van Orangien met een Leger in de Nederlanden was gekomen; doch naardien onze gemeene zaken qualyk afliepen, ter oorzake Mynheer de Prins wederom over de Maas moest trekken naar Duitsland, heeft hy zich wederom uit onze Landen in vreemde Landen moeten begeven. Dit alles blykt uit een Register van kwade Schulden, by *Pieter Adriaensz.* gehouden, waarin de voorn. *Heer van Swieten* nog eenige Penningen by *Pieter Adriaensz.* ten zynen behoeve verschoten, schuldig is gebleven.

Naderhand is de voorsz. *Van de Werff*, vergezelschapt met *Joriaan Ypens*, Dienaar des Goddelyken Woords, op den 17 Sept. 1570. volgens de originele substitutie van *Reynier Cant*, *Commissie* hebbende van zyne Princelyke Excellentie, van dato den 8 July 1570. vertrokken op *Dordrecht*, *Rotterdam*, *Schiedam*, *Delftshaven*, *Vlaardinge*, *Delft*, *den Hage*, *Leyden*, *Haarlem*, en de Dorpen daar omtrent gelegen, om de heimelyke contributien te vorderen, ten einde de gemeenelands zaken daarmede by de hand zouden mogen worden gegrepen, en hebben zulks van verscheiden persoonen penningen ontvangen, en van anderen belofte genomen van die buiten 's Lands overtemaken, aan handen van zoodanige persoonen, die zy dezelven vertrouwen (55).

Bijlage 17 Sept. 1570.

Bijlage 8 Julij 1570.

In

(55) Hieromtrent getuigt ook BALEN *Beschrijv. van Dordrecht*, bl. 839. *In 't zelve jaar* [1570] *kwamen te Dordrecht Pieter van de Werve Adriaensz. van Leyden, en Joriaan Eppeszoon, in 't heimelyk gezonden van den Prins van Orangie, in Holland, om geld tot den oorlog, tegens den Hertog van Alba, te vergaderen, daarze een goed deel Penningen, en veel Borgers voor de Prins, op 'er zyde kregen.*

In dewelke te verstaan is, dat er eenige persoonen recepisfen van de voorn. *Van de Werff* hebben genomen, maar velen dezelven niet alleen [niet] hebben willen nemen, maar onder Eed en belofte, die zy hem afnamen, niet en wilden gedogen, dat 't zelve by hem *Van de Werff* ietwes zoude werden aangeteekend, uit vreeze van, indien de voorsz. *Van de Werff* (zynde zoo als de wereld bekend was (56), uit zake van eerste beroerte gebannen) ergens in hegtenisse hadde geraakt, zy met hem om lyf en goed zouden hebben gekomen, met welke reize de voorsz. *Van de Werff* is bezig geweest tot den 22 January 1571., makende te zamen 28 dagen [l. 128] dagen, in welke reize de voorn. *Van de Werff* alle reis- en teerkosten gedebourseerd heeft, en de voorn. Joriaan Ypensz. niets betaald heeft.

Hierop is *Pieter Adriaansz. van de Werff* gereisd naar den Prins tot Dillenburg, om rapport van zyne verrichting te doen, alwaar het zyn Excell. belieft heeft, hem niet ledig te houden, dan met eene Commissie aftevaardigen van dato den 15 Maart 1571. naar *Duisburg*, *Wezel*, *Keizerswaart*; en *Embden*, aan *Willem Jan Reyers van Heemskerk*, *Jan Paats van Sandhorst*, *Huich van Alckemade*, Regenten der Stad *Leyden*, Item *Jan Jans Graswinkel*, *Brouwer in de Boot*, *Frans Duyts van Zanten*, *en Mr. Jan in 't Hoefyzer*, Regenten tot *Delft*, *Adriaan Cromhout* en *Andries Boelisse* tot *Amsterdam*, *Gerrit van Berkenrode*, *Hans Kolderman* en *Pieter Jansz. Kies* tot *Haarlem* (57), om te verzoeken naar *Dillenburg* te komen, en gezamenlyk te beraadslagen, hoe men de gemeene zaken bekwamelyk en met de meeste verzekerdheid by de hand zoude grypen; 't welk allen, behalve *Jan in de bout*, *Cromhout* en *Beulens* hebben ingewilligd, en

Bijlage 15 Maart 1571.

(56) Zie not. (53).

(57) Deze drie waren het, welken, volgens WAGEN. D. VI. bl. 367. uit BOR, den 3 Jul. 1572. bij Verdrag de Stad Haarlem *aan des Prinsen zijde overbrachten*.

en zyn nevens *Van de Werff* op Dillenburg gereisd, en daartoe 58 dagen by Van de Werff op reis geweest.

Waarop is gevolgd, dat de voorn. *Van de Werff* met *Heemskerk*, deur *Commissie* van zyn Excell. (welke onder den voorn. Heemskerk berustende is,) is gereisd van Dillenburg op Embden, om de goede luyden aldaar te vermanen en te verwilligen hun beloofde *Contributie* te vermeerderen en verhoogen; zulks verricht zynde, is *Van de Werff* wederom gekeerd na Dillenburg, na een reis van 21 dagen.

Bijlage 8 Mei 1571. Op den 8 Mei 1571. heeft de Prins by deszelfs eigenhandige geteekende Missive *Pieter van de Werff* verzogt tot een Borgtocht van *f* 200:-, en om daartoe ook te verzoeken *Willem Jan Reyers van Heemskerk*, *Pieter Kiets*, *Jan Paads*, *Adriaan Manmaker*, tot gelyke Borgtocht, blykende by de gemelde Missive.

Bijlage 17 Mei 1571. Op den 17 Mei 1571. *hebben de voorn.* Van de Werff, Willem Jan Reyers van Heemskerk, Pieter Jansz. Kies, Jan Paads Cornelisz. en Adriaan Manmaker, zich ten verzoeke van den Prins van Orangien borge gesteld voor de somma van tweehonderd guldens, ieder, ten behoeve van Adriaan Adriaansz., welk geld by den voorn. Manmaker is ontvangen en

Bijlage 25 Mei 1571. geëmployeerd tot Inkoop van wapenen; alles blykende by de originele Acte van Borgtochte en quitantie van Manmaker.

Sedert het laatst van den jare 1570. en *'t jaar* 1571. woonde de voorn. *Pieter Adriaansz. van de*

Bijlage October 1571. *Werff* tot *Wezel*, en hield aldaar menage, nevens zyn broeder *Claas Adriaansz.*, gedurende welken tyd hy alle de Gezanten, Commissarissen, Boden en anderen, die men tot eenige van de gemeene zaken gebruikte, heeft onthaald en getracteerd, en daaraan veel geld te kosten gelegd, blykende by eene Acte voor *Jan van Hout*, als Notaris gepasseerd.

Alzoo Pieter Adriaansz. gaarne een Paspoort van den Prins van Orangie hadde, om nevens zyn Broeders hunne goederen alomme te mogen transporteren,

ren, is hem zulks volgens een Missive van den Hr. *Nicolaas Bruynink*, Secretaris van opgemelden Prince, toegestaan, mits overzendende 256 Ryksdaalders, alles blykende by de Missive van gemelden Secretaris Bruynynck, en het Paspoort.

Bijlage 19 Aug. 1571. Bijlage 26 Dec. 1571.

Naderhand is de voorsz. *Van de Werff* met *Frans Duyts* van Zanten gereisd naar Dillenburg, en hebben de penningen, die by overzettinge van Delft en Schiedam onder Frans Duyts berustende waren, te zamen bedragende acht honderd drie en zestig daalders, op Dillenburg gebracht, volgens de originele Quitantie van F. G. den Prins van Orangie, in dato den 3 Mei 1572. en met eenen rapport in absentie van Heemskerk, doch met zyn believen, van zyne reis naar Embden gedaan, in aanhooren van gemelden Van Zanten, waarmede zyn Excell. te vrede was, en alzoo Van Zanten presenteerde den last aan *Van de Werff* en hem, van zyn Excellentie opgelegd, boven in 't Land waartenemen en verzorgen, gaf zyn Princelyke Excell. *Van de Werff* commissie, om met Mr. *Pieter de Rycke* en *Adriaan Manmaker* den aanslag op 't Graafschap *Zutphen* te helpen voltrekken; 't welk ook geschiedde, met dat zelfde geld by *Werff* en *Zanten* van Delft opgebracht (58), mitsgaders 't geld van 't Noorderquartier: door Secrete hulp van die vroome Overigheyt der Stede *Wezel* kregen dus de Stad Zutphen met het Graafschap van dien naam onder de gehoorzaamheid van zyn Princelyke Excellentie, waarna de gemelde *Pieter Adr. van de Werff* en *Duyst van Zanten*, nevens de Gezanten uit *Dordrecht*, *Delft*, *Gouda*, *Tsselstein*, in *de Swan*, binnen de Stad Santen in 't Land van Cleef, en aldaar twee à drie uuren zaken verhandelde van groot gewicht, doch terstond gescheiden, en ieder zyn weg getogen zynde, keerde Van de Werff naar Dillenburg, alwaar hy

Bijlage 3 Mei 1572. No. I.

(58) Dit heldert op het gewaagde bij WAGEN. D. VI. bl. 368. en de *Acte van Verbintenis*, hierboven gemeld, bl. 396.

hy den 15 Juny aan den Prins overhandigde zekere somme van Penningen, hem by *Diderik van Kessel* ter hand gesteld, blykende by de originele *Quitantie* van Secretaris Bruinink. En nadat *Dordrecht, Leyden en Gouda veranderd waren*, is *Pieter Adr. van de Werff*, volgens *originele Commissie* van zyn Excell. in dato den 3 Mei 1572. illico vertrokken van Dillenburg naar Nederland, zoo omme te benaarstigen, dat *de Staten Staatsgewys zouden willen vergaderen*, als meer andere zaken, breeder in zekere *Instructie* (59), hem daarvan geleverd, vervat, en heeft overzulks met alle vlyt en naarstigheid zyn devoir gedaan, en geen moeite, groote kosten, en arbeid ontzien, om zyne *Commissie* te effectueren, komende aldus den 27 Juny 1572. te Haastrecht, en den volgenden dag tot Gouda, alwaar hy veel aanvals had, overmits de nieuwsgierigheid van den Volke, omme te weten, *wat tydinge van myn Genad. Heere den Prince van Orangie* boven in 't Land was, en is aldaar drie dagen gebleven by *den Hr. van Swieten* (60), zyn' speciaalen vriend; voords is hy op Leiden vertrokken, en van daar, alzoo de weg zeer periculeus was, met twaalf Schutters op Haarlem, *om de Vergadering der Staten te bevorderen*; waarin hy die van Haarlem zooveel genoegen gaf, dat zyne verteeringe, tot Aldert Schatten in den Hollandschen tuin, gedaan, by die burgeren van Haarlem zyn betaald. Naderhand is hy den 11 July 1572. op de begeerte van *die van* Haar-

Bijlage 15 Jun. 1572.

Bijlage 3 Mei 1572. No. 2.

(59) Dit zoude schijnen de *Instructie* te zijn, die ik hier boven in de *Bijlage* bl. 383—386. geplaatst hebbe, maar dewijl deze eerst geteekend is den 9 Julij 1572. en *Pieter Adriaansz.* reeds den 27 Junij te Haastrecht met dezelve zich bevond, zoude ik eer overhellen, dat het geweest zijn *de Artikelen*, in de *Bijlage* alhier, ten aanzien van *Delft*, op den 14 Julij 1572. No. 2. daags voor de eerste Bijeenkomst der Staten aan die van Delft vertoond.

(60) Zie een zijner Werkzaamheden in 't omzetten van *Woerden*, boven bl. 394.

Haarlem naar Delft vertrokken, met groote kosten en op avontuur, alzoo de Spangiaarden in den Hage, op den Leidschen Dam, tot Schiedam, en Vlaardinge altemet waren. Zoo wel te Delft als te Haarlem vond P. Adriaansz. voorsz. veel goede luiden, maar ook geesten ter contrarie; want in het Schaak zynde, het vierde Logement, tusschen dag en nacht, was hy eerst welkom, alzoo daar veel bestorven aangezichten waren, echter wierd by de Officieren van de Schuttery volgens *originele onderteekening* beloofd, alle hulpe en bystand te doen, en nevens hem, *Van de Werff*, wierd door die van *Delft* gecommitteerd Mattheus Frans, om naar Noordholland te reizen by den Gouverneur Sonoy, om twee vaandelen soldaten, *dat geen Beeldstormers waren* (61), te verzoeken, kunnende van de overige Artikelen, hem by den Prinse volgens zyne *Instructie* belast, alhoewel hy hier acht dagen vertoefde, niets vorderen (62).

Bijlage 14 Jul. 1572. No. 1.

Op den 18 July is Pieter Adriaansz. gereisd naar *Enkhuizen*, om 't verzoek van Delft werkstellig te maken, van daar is hy gezonden naar de Zandpoort, by den Colonel Lazarus Mulder, om de twee Vaandels naar Delft te brengen, welke hy ook met Jonkheer Sonoy gemonsterd had; door hier wierd het volk van Lazarus Mulder door de Spangiaarden, die uit Rotterdam, den Hage, en andere plaatzen gekomen waren, op den 27sten geslagen, zoodat hy, Werff, met Mulder, moest vluchten naar Alkmaar, en was met hem in duizend periculen,

(61) Men leert hieruit, hoe gehaat *de Beeldstormerij*, en *de handdadige Soldaten*, ook bij de Gereformeerden zelve geweest zijn; zoodat bedaarde lieden zulk Volk niet in den dienst wilden gebruikt hebben.

(62) Hierdoor zoude men twijfelen, of alle de Artikelen, in *de Bijlage* den 14 Jul. 1572. No. 2. opgegeven, daar gevolgd zijn: maar dit is zeker genoeg, dat Delft toen tot 's Prinsen zijde overging Art. 2.; dat zij zich voegde tot eene Staten-vergadering, Art. 5. en dat zij Guarnisoen wilde ontvangen, Art. 8.

len, en zonder hem, *Werff*, was hy, Mulder, een dood man geweest.

Den 2 Augustis is *Van de Werff* vertrokken naar *Dord*, tot uitvoering van zyne *Commissie*, en heeft van daar een Bode gezonden naar Keizerswaart, aan Frans Duyst, ten einde hy aan den Prinse van Orangie zoude overschryven de gesteltenis der zaken hier in Holland (63).

Vervolgens is de voorn. *Van de Werff*, als Commissaris van zyne Excell. den Prinse van Orangie, op den 17 Augusti 1572. vergezelschapt zynde met *Willem van Palensteyn*, Bailluw en Dykgraaf van Rhynland, en tot zyn Secretaris genomen hebbende *Jan van Hout*, eertyds Secretaris der Stede van Leiden, getrokken uit de voorschr. Stad, plaatze zyner residentie, geconvoyeerd zynde met negen goedwillige Borgers derzelver Stede, en heeft zich ten zelven dage gevonden in den dorpe van Wateringe, en aldaar met eenige goede vrienden, de algemeene zaken wel toegedaan zynde, gedelibereerd, hoe men de zaken gevoeglyk te werk zoude brengen, en geresolveerd, dat men de Leening van de goede Ingezetenen, tot vordernisse van de algemeene Christelyke zaken, over de geheele Lighamen zoude vorderen, en dat zulks de meeste somme zoude importeren, gelyk daarop die van *Monster* hebben gepasseerd een Obligatie van . . *f* 1500:—

Die van Wateringe	. . . . -	1000:—
Die van Naaldwijk	. . . . -	1500:—
Die van 's Gravenzande	. . . . -	250:—
Die van Sandambacht	. . . . . . -	200:—
Die van Westerhey	. . . . -	150:—
Die van de Lier, 't Wout en Dorp	. . -	600:—

Die

(63) Zoodat *Pieter Adriaanzsen* onder de eersten, zoo niet de eerste, geweest zij, door wien de Prins kondschap kreeg, dat *de Steden van Holland en Edelen*, zoo verre zij, onder den *Koning* Hem *als Stadhouder* hulde zwoeren en gehoorzaamheid beloofden, eene Staatsvergadering te Dordrecht hadden aangevangen.

Die van Maasland, wonende onder Delfland, alwaar de Bailliuw van Delfland, Pieter van der Goes, ontboden was *f* 2000 : —
Die van Vlaardinge . . . . - 200 : —
Die van Vlaardingerambacht en Souteveen . . . . - 500 : —

[Dit Stuk, te wijdloopig zijnde, heb ik hier achtergelaten, schoon anders zeermerkwaardig, ook om de wijze van bijeenroeping der Dorpelingen door den Baljuw, hunne vrijwillige opbrengsten, verklaringen daar van gedaan, en de bijgevoegde redenen; waarom; het was alles aan *Pieter Adriaensz. van der Werff, Commissaris van de F. G. van Oraengien — — om de gemeene zaak te vorderen.*]

Voorts is by *Van de Werff* de *Bailliuw van Rhynland* gesubstitueerd, en de *Bailliuw van Delfland*, ieder in zyn District, de overige dorpen te sommeren, en waarna hy, *Van de Werff*, tot *Delf* terug is gekomen, en aldaar heeft ontvangen uit handen van Kerkmeesteren van Maasland en van de Lier eenig Zilverwerk en eenig Geld, ter somme *f* 818 : - van eenige Ingezetenen van Monster en Naaldwyk.

Doch de Staten op den 24 Aug. 1572. *in den Hage vergaderd zynde*, hebben *Van de Werff* ontboden, en op desselfs vrywillige overgifte van de respective Obligatie overteleveren, ten behoeve van de Staten, hem geordonneerd de voorsz. Obligatie overteleveren in handen van Mr. Paulus Buys, en voords geinterdiceerd in die zaken in manieren voorsz. vervat, voord te varen, maar de Staten te laten beworden, omme *de Ommeslagen over Holland* te doen, blykende by de Originele Resolutie van de Staten, den 24 Aug. 1572. Bijlage 24 Aug. 1572

Dienvolgende heeft de voorn. Van de Werff op den 25 Aug. aan de Magistraat der Stad Delf het ontvangen Zilverwerk, aan Mr. Paulus Buys, Pensionaris, waarnemende het Advocaatschap van Holland, op den 13 Sept. de ontvangen Obligatie, en aan Mr. Pieter Rycke de ontvangene penningen gerestitueerd; alles blykende by Copie authent. van 't

Journal en *Quitantie* by Jan van Hout, op den 20 Sept. *1572.* gepasseerd.

Hoe belangrijk ook het verder verhaal van 't verrichte door *Pieter Adr. van de Werff* zij, zoo dient dit echter niet tot mijn oogmerk. Mogelijk komt de tijd, dat het geheele leven van *Van de Werf*, of, gelijk hij naderhand schreef, *Van de Werff*, door de een of andere kundige hand, met behulp van deze en vele andere Stukken, in 't licht gebracht worde. Alleen moet ik bij 't laatste bevel, of het verbod der Staten, van den 24 Aug. 1572. om niet voordtevaren, aanmerken, dat, dewijl *Van de Werff* alles, tot dien dag toe, op last en naam des Prinsen van Orange, en tot bevordering van 't algemeen belang, om Gods wil deed, ten tijde dat er nog geene *Staatsvergadering* werkzaam was, zoodanig Verbod, niets, hoe genaamd, ten zijnen nadeele bevatte. Het werk der Geldinwilliging en Geldligtingen werd toen weêr het werk van de Staten, die bij vorige Octrooien gemachtigd waren, om door hunne aangestelde Rentmeesters en Ontvangers, op gezag des Konings, de ingewilligde Geldsommen van de Ingezetenen intevorderen: zoodra nu de Staten, onder 't deksel of schild van Willem I. als Stadhouder des Konings, ten minsten op zijnen naam, hunne Vergaderingen hielden; zoo traden zij ook in dat recht, en *de functie* van *Van de Werff* hield dus op, als niet *door de Staten* daartoe gemachtigd.

Den 8 Julij 1570.

De Prins van Orange stelt Joannes Basius en Reinier Cant, en elk bijzonder aan, om in Holland en Friesland, alsmede te Kampen, Bremen, Stade, Hamburg, Dantsich, en elders, zekere Contributien te ligten, met macht, om ook anderen tot dat einde aantestellen: met bijgevoegde Commissie door Reinier Cant; den 17 Sept. 1570. op Juriaan Ypenszoon en Pieter Adriaensz., om dit te bewerkstelligen in de Steden Leyden, Delft, Dordrecht, Haarlem, enz.

Wilhelm by der gratien Gods Prinche van Orangien, Graue van Nasſau etc. Here ende Baron van Breda, Diest etc. Doen condt eenen jegelycken, Dat wy last ende beuel gegeuen hebben ende geuen mits deſen onſen lieuen beſunderen *Joannem Bazium* ofte *Reynier Cant*, dat zy ofte een van heur zall mogen voorderen ende proponeren, ofte doen voorderen ende proponeren allomme bynnen *Hollandt* ende *Vrieslandt*, ende oock buyten tot *Campen*, *Bremen*, *Staden*, *Hamburgh*, *Dansyck*, ende vp andere plaetſen gelycke contributie, als zy van onsſen wegen tot Embden deur onſen last ende bevel voorgeſtelt hebben ofte noch voorhouden zullen. Ende dat vp gelycke conditien ende middelen ofte andere daertoe best ende oerbaerlixt zynde. Geuende Heur macht ende authoriteyt elcx beſunder ende t'zamentlick een ofte meer te ſubſtitueren oft ſich t' adjungeren, omme t' zelve te volbrengen, gelyck *in Engelandt* ende andere plaetſen alrede geſchiet is. Niet twyffelende eenen yegelycken zal hem willich ende bereyt hiertoe laeten vinden.

 Al-

Aldus gedaen tot Dillenburch, vpten VIIJsten dach van Julio 1570. Onder staet geteykent

GUILLE DE NASSAU.

Gecollationeert jegens de originale Commissie, verzegelt mettes voorn. Dorluchtigen Hoichgeborn Vorst ende Heere Wilhelm, Prinche van Orangien Graue tho Nassau etc. Onses Gen. Heren, vpgedructe zegel in roden wasse, my Notarys wel bekent, ende daermede beuonden te accorderen, by my Notarys publicq tot Embden residerende.

(En was geteekend)

F. Coornhert (met zyn bygevoegd Notariaal teeken.) Not. publ.

Den 17 September 1570.

Desen achtervolgende, ende wt cracht van de voorgeschr. Commissie, soo heeft die voorn. *Reynier Cant* gesubstitueert, ende substitueert mits desen Jurgen Yepesz. Dienaer des Godlycken woirts der Gereformeerde Religie, ende *Pieter Aerndtz.* van Leyden te samen, ende een ygelick bysonder omme tot *Leyden*, *Delft*, *Dordrecht*, *Haerlem*, ende andere Steden, dorpen ende plaetsen daer omtrent te proponeren, ende vordere van wegen de Hoichgedachte Prince van Orangien zeeckere contributie, naer vermelde ende achteruolgende die propositie, by zyne V. Gen. daer van wtgegeuen, ende die copie daer van den voorn. gesubstitueerden geleuert, ende dat vp alsulcke middelen ende conditien als zy zullen bevinden naer gelegentheyd der plaetse vorderlicxte ende profitelicste tot vorderinge van de aldergemene saecke te zullen wesen. Ter oirconde heeft *Reynier Cant* voorn. dese substitutie selfs

selfs geonderteyckent, ende gebeden Frans Coornhert, ende Dirck Coornhert, openbare Notarien, dit mede tot meerder kennisse te willen onderteyckenen, het welcke wy Notarien ter bede als voor gaern gedaen hebben. Actum binnen der Stadt Embden, vpten seuentienden dach Septembris anno XVc ende tseuentich."

(Err was geteekend)

Reynier Cant.

F. Coornhert (met zyn byz. byg. Notar. teeken.) Not. publ.

D. Coornhert (met zyn byz. byg. Notar. teeken.) Not. publ.

Uit het Originele, geteek. A. berustende tegenwoordig onder den Heer Mr. Oudburgemeester H. DE WILDT te Leiden.

Den 15 Maart 1571.

Commissie op Pieter Adriaensz. van de Werff, aan eenige uitgeweken Regenten der Steden Delft, Leiden, Haarlem en Amsterdam, gegeven by Prins Willem van Orange, te Dillenburg, 15 Maert 1571.

Die Prince van Oraengien Graue van Nassau etc. Heere ende Baron van Breda, Diest, etc.

Eersame, wyse, discrete, lieue, besundere,

Willem Jan Reyersz.. *Johan van Santhorst*, *Huych van Allekemde* *, *Jan in de boot*, *Frans Duyst*, *Mr. Jan int Hoeffyzer*, *Adriaen int Cromhout*, *Andries Boulinssen* **, *Gherryt van Berrickerode*, *Hans Kolderman*, ende *Pieter Jansz. Kies*. Alsoe wy by onsen beminden *Pieter Adriaenssen* alhier

* is eene schrijffout, en moet zijn *Allekemade*.

** te vo-

ren *Boelisz*, en naderhand *Beulens*.

hier verstaen hebben die goede ende sunderlinge affectie die *ghylieden* ende elck uwer syt dragende tot voirderinge van de ghemeyne sake ende onsen dienst, syn wy hoochelyck verblyt geweest, en willen derhaluen nyet laeten V van goeder herten te bedancken, ghelyck ghy 't selue ende seker andere saken breeder verstaen sult by den voorsz. *Peeter Adriaenssen*, begherende, ghy hem daerinne geloouen wilt, ende indien uwe gelegentheyt eenichsints sulcx is, v metten yersten wilt alhier by ons vuegen, om wyder onse meyninge te verstaen.

Eersame, wyse, discrete, besundere, onse Heere God sy met V. Gescreuen tot Dillenberch, vpten XVden dach Marty 1571.

V goede vriendt

(was geteekend)

GUILLE DE NASSAU.

„ Hebbende ter *zyde van de naamsteekening* gedrukt het secreete kleinere Zegel van zyne Excellentie, den Heere Prince Willem van Oranje, omringd met het Ordensteeken der Ridderorde van het Gulden Vlies; gedrukt in rooden Ouwel, overdekt met een wit papieren ruite. Dit Zegel had boven in 't ornament van den middensten Helm de letter A.

In dorso van dezen stond geschreven door de hand van den Heer Mr. Gysbert Huyssen, Secretaris van de Weeskamer der Stad Leyden, dit volgende:

Originele Commissie van Prins Willem, in dato 15 Maert 1571. op Pieter Adriaens van de Werff, aen eenige uitgewekene Regenten van *Delft*, *Leyden*, *Haerlem en Amsterdam*."

Berustende thans onder den Heer Oudburgemeester H. DE WILDT, als boven.

Den 8 May 1571.

Prins Willem verzoekt Pieter Adriaansz. van de Werff, om nevens anderen borg te wezen voor duizend guldens.

Die Prince van Oraengien, Graue van Nassau &c. Heere ende Baroen van Breda, van Diest &c.

Eersame, lieue, besundere Peeter Adriaenssen, alzoe wy den eersamen *Adriaen Manmaker*, zekere affairen beuolen hebben daer der gemeyner saken, ende onsen dienst grootelyck aen gelegen is, ende om 't volbringen van dewelcke van noode is, promptelyck eenige merckelycke somme gelts te hebben, is d' oirsake deses ons scryuens aan v, ten eynde ghy, hoe eer hoe lieuer den voirsz. Adriaen Manmaker overlevert, oft doet overleueren die somme van een duysent guldens tot twintich stuuers 't stuck, neemende die selue van der sess duysent guldens, die alreede tot behoef van de gemeyne sake gecontribueert ende gecollecteert syn, als v bekendt is, ende op dat ghy, ende andere, dien dit aengaet des te beter moegt verzekert syn, dat die selve 1000 gulden by onsen beuele tot behoeue van gemeyne sake gebruyckt sullen wordden, soe begeren wy, dat ghy desen onsen brief thoent den eersamen *Willem Jan Reyerssen*, *Peeter Kies*, *Jan Paets*, *ende Adriaen Manmaker* voirsz. ende henlieden onssen wegen bidt, dat sy elck voir twee hondert gulden munte, als boven borge blyuen willen, gelyck wy v oock bidden borge te willen blyuen voir gelycke somme van twee hondert gulden, concurrerende al t' samen totte duysent gulden voirsz. Ende sult ons lief ende vrientschape doen, 't welck wy jegens v, ende henlieden altyt gheerne met alle danckbaerheyt bekennen sullen.

Eerſame, lieue, beſundere, onſe Heere God ſy met v. *Gheſcreuen tot* Dillenberch, opten VIIIſten dach van *Meye* 1571.

U goede Vriendt

GUILLE DE NASSAU.

Het opſchrift was:

Den eerſamen, discreten, onſen lieuen beſunderen Peeter Adriaensſen.

Uit den Oorſpronglijken, berustende ter zelfder plaatze.

Den 17 May 1571.

Acte van borgtogt door Pieter Adriaansz. van de Werff nevens vier andere perſoonen, ten verzoeke van Prins Willem den Iſten gegeeven.

Wy *Willem Jan Reyersſz.*, *Pieter Jansſz.*, *Jan Paedts Cornelisz.*, *Adriaen Manmaker*, ender *Pieter Adriaensz.* bekennen mits deſen, dat wy, ten verſoecke van d' Excellentie van den Prince van Orange, ons zeluen borghe gheſtelt hebben, ende ſtellen mits deſen teghens eenen Adriaen Adriaensz. voir de ſomme van duysſent ponden eens, tot veertich groten Vlaems 't pondt gherekent, te weten, elcx een van ons voir twee hondert der zelfder ponden, makende 't ſamen de voirſz. duysſent ponden, die zyne Excellentie voirſz. heeft doen lichten by my Adriaen Manmaker voornoemt, tot behouff van de ghemeene ſaecken, vuyt handen van Adriaen Adriaensz. voirnoemt, van de penningen, ghecomen van de Contributie, onder hem berustende: bekennende de voorſz. Adriaen Adriaensz. by ghevalle van reſtitutie de voirſz. ſomme van duysſent ponden, ten pryſe voorſz. in der qualiteyt voirſz. we-

weder omme te betalen, ende remborseren, ende dit onder verbant van alle onsse goederen, stellende die zelfde by ghevalle van onwillicheyt, ofte quade betalinghe, tot bedwanck van allen 's Heeren rechten ende Rechteren.

In oirconden zoe hebben wy elck ons ghewoonlicke hantteyckens hier onder ghestelt, vp ten XVIIsten Mey, anno duysent vyff hondert een ende 't zeventich.

J. Paedts. Wm Jan Reyersz.
Pieter Kies. Pieter Adriaensz.

Ick Adriaen Manmaker bekenne, als bouen voor de somme van twe hondert gulden, tot twintich stuyfvers brabantz.

Uit het Oorspronglijke, op los papier, berustende ter zelfder plaatze.

Den 25 Mey 1571.

Adriaan Manmaker verklaart tot welken einde de voorschreeve somme op orde zynre Excellentie gebruikt zyn.

Ick *Adriano Manmaker* kenne midtz desen, dat ick duer bevel ende versuecke van syne Excellentie den Prince van Orangie, ontfanghen hebbe van Adriaen Adriaensz. de somme van dusent guldens, den gulden tot twintich stuyfuers Brabantz, om die te employeren aen alsulcke wapenen, als my van zynre Excellentie belast was. Voor welcke voorsz. somme van dusent guldens wy *Willem Jan Reyersz.*, *Pieter Jansz. Kies*, *Jan Pades Cornelisz.*, *Adriaen Manmaker*, ende *Peeter Adriaensz.* borghe gebleven syn, luyt onsse hantscryft daer van synde. Soe belove ick Adriaen voorsz. aen de voorsz. metborghen, dat dese penninghen in synder Excellenties hant niet en comen, noch syne schulden niet be-

taelt werden, *dan heb die hier* binnen Wesel aengelicht aen *alsulcke* wapenen, als my van synre Excellentie *belast* was. Belovende midtz desen den voorsz. mitborghen, ende den Adriaen Adriaensz. goet bescheit te doene, waer aene die geëmployert syn, wanneer sy sulcks versoecken. 't Orco*nden* heb dit gescreue, ende onderteeckent. Wesel den XXVsten Mey 1571.

Adriano Manmaker.

Uit het Oorspronglijke, op los papier, berustende ter zelfder plaatze.

Den 19 Augustus 1571.

Quitantie van den Secretaris des Prinsen N. Brunynck, aan Pieter Adriaansz. van 256 *Dalers, voor 't verleenen van Passeporten, welke hem den* 26 *Dec.* 1571. *ook toegezonden zyn. Zie bl.* 493.

Eersame, discrete, besundere goede Vriendt, alzoe *Dieryck Jansz.* Brouwer van Enkhuysen, ende *Nicolas Adriaenssen, uwe broeder*, alhier geweest zyn, ende overgebracht hebben zeker uwe Obligatie van tweehonderd zes ende vyftich Rycxdallers, die zy tot behoeue van myn genadige Heere, myn Heere die Prinse van Oraengien in uwe handen getelt hebben, om die selue 256 daellers by u aen syne F. G. ouergelevert te worden, soe verre syne F. G. henlieden alsulcke passeporten accordeerde, als sy waren begerende, Ende dat nu soe sy, dat hem syne F. G. die selue passeporten vergunt heeft, hebben sy oock uwe Obligatie alhier by syne F. G. gelaeten. Soe heeft my syne F. G. beuolen dese aen v te scryuen, ten eynde ghy van stonden aene dese gesien hebbende, alhier overseyndet die voirsz. tweehondert zess ende vyftich dallers, ende sal den bren-

brenger van dien uwe Obligatie wederomme gerestitueert wordden, ende sult syne Excell. dienst doen. Die brengers van dese hebben die passeporten by henlieden. Hiermede gebieden ick my hertelyck in uwe goede gratie, ende bidde God dat hy u, Eersame, discrete, besundere goede vriendt, lange gespaere in gesontheden. Gescreuen tot Dillenberch, opten XIXden dach van Augusto 1571.

Uw goet vriendt ende dienaer

NICOLAES BRUNYNCK,

Secretarius.

Uit den Oorspronglijken, berustende ter zelfde plaatze.

October 1571.

Verklaaring van J. van Hout van den 26 Jan. 1575. hoe Pieter Adriaansz. van de Werff, en zyn broeder, om de dwinglandy van den Hertog van Alba, uit het Land geweken, zich te Wezel onthouden, en de voorstanders der gemeene zaak en der vryheid aldaar geherbergd en op hunne kosten onthaald hadden, geduurende van het einde des jaars 1570. tot in October 1571. dat ze naar Hamborch vertrokken.

Op huyden den XXVIsten January, in den jare XVᶜ 't zeventich vyf, zyn voor my Jan van Hout, openbaer Notario by den Hove van Holland, tot bedieninge van den Notariaetschappe tuegelaten, mitsgaders voor den getuigen hier undergescreven, gecomen ende verscheenen d' eersame *Huych van Alckemade* Jansz., out XLVIII. jaren, ende *Direk van Kessel*, out XXXVII. jaren, dewelcke ten verzuucke van Pieter Adriaensz. van der Werf, Provi-

viantmeester *Generael*, *by heurluyder mannen* waerheyt, *conscientie* ende zielen zalicheyt, in plaetse van eede, *zeyden*, tuychden, ende depozeerden warachtich, en hen getuigen zeer wel bekent te *wezen*, dat de voorsz. Van der Werf, de voorleden jaren deur de tirannie des Hertogen van Alba, *mede balling 's Lands heeft mueten wezen*, ende dat hy zulx mit *Adriaen Adriaensz.* zyn brueder binnen der Stad *Wezel* in de Landen van Cleve mesnage heeft gehouden; ende hebben zoe uyten monde van de voorsz. requirant, als van de voornoemde Adriaen, ende zyn huysvrouwe tot verscheyden reyzen verstaen, dat het onderhout van mesnage den voorsz. requirant voor d' een helfte aenging. Verclaerden voorts, dat hem getuigen mede wel es bekent, dat, naerdien de voorsz. requirant van de
15 Maart 1571. Pr. Excellentie van Oraengen *letteren van commissie hadde* ontsangen, omme de algemeyne zaecke des Nederlands by de hant te nemen ende aen te grypen, 't welc naer *hem getuigen beste onthout* geschiet is in 't eynde van 't jaer van 't zeventigen, of 't beginsel van den jare eenentzeventich, des zy hem gedragen tot de *Commissie*, daer van zynde, tot des voorsz. requirants huyze binnen Wezel verscheyden gesantten der voorsz. algemeyne zaecke, ooc boden ende dienaren tot vordernisse van dien uytgezunden dagelicx ter herberge quamen ende thuys lagen, ende aldaer tot zyne voorsz. requirants ende zyns brueders costen getracteert werden, *zulx* zy getuygen eldaer ten huize under andere mede tot verscheyden stunden t'huys gelegen ende getracteert zyn geweest, ende dagelycx af en aen reyzende, uyt ende inne gingen: ende geduirde 't zelve traictement tot in Octobri anno LXXI. tue, dat de voorsz. requirant, ende zyn brueder naer Hamborch vertrocken mitter woon, in der vugen, dat zy naer voorgaende rype calculatie, hem vastelycken laten beduncken, dat de voorsz. *Pieter Adriaensz.* ende zyn brueder, aen 't voorsz. traictement, zoe aen wyn, bier, spys, ende diergelycke notelicheyden ten minsten te coste geleyt hebben, ende mits-

dien

dien ten achteren zyn de fumme van zes hundert gulden, te veertich groten, eer meer dan min, prefenterende 't gunt voorzeit es tot allen tyden by haere folennele eeden te ftarcken ende bevestigen. Daer van de voorfz. Van der Werf verzocht, te hebben acte, dewelcke ic hem, naer dien myn ampt es publyc, niet en hebbe connen weygeren. Aldus gedaen ten bywezen van Cornelis Meesz. van Hout, ende Bouwen Jansz., poorteren der voorfz. Stad Leyden, als geloofflicke getuigen hier tue verzocht ende zunderlinge gebeden. Ende hebbe tot een getuychnisfe van all' 't gunt voorzeit es, dezen mit myn gewoonlicke hant ende underteyckeninge bevesticht.

Jan van Hout, Notas. Pubus.

Uit het Oorfpronglijke, berustende ter zelfder plaatze.

Den 26 December 1571.

Paspoort of Vrijgeleide van den Prins van Oranje, aan Pieter Adriaansz. van de Werff, en twee zijner broederen met hunne Koopmanfchappen gegeven.

WILHELM, BY DER GRATIEN GOIDTS PRINCE VAN ORAENGIEN, GRAVE VAN NASSAU, van Catzenellenboge, van Vianden, van Dietz, van Bueren, van Leerdamme, &c. Heere ende Baroen van Breda, van Diest, van Grimbergen, van Arlay, van Noferoy, &c. Borchgrave van Antworpen, ende van Befanchon, *Stadthouder ende Capiteyn Generael over Hollandt, Zeelandt, Westvrieslandt ende Utrecht* (64). Alzoe *Adriaen*, *Peeter*, ende *Claes Adri-*

(64) Men merke hier op, dat Willem I. alhier, als mede in de volgende Commisfie van den 3 Mei 1572. zij-

Adriaensz., alle drie gebroederen, ende borgeren der Stede *van Leyden*, ende ter cause *van religie van daer geweken synde*, gheerne in eeren door hoire handelinge huer leven souden ouerbringen, ende huerlieder huysvrouwen ende kinderen besorgen voir hare nootdruft, ende dien volgens naer huerlieder gewoonte huere handelinge ende Coopmanschepe ter zee dryven, naementlyck meestal met *Hollandtsche ende Oistersche waren*, ende goeden; maer sich beduchtende die selue gebroederen, dat de selue huere goeden ende Coopmanschepen die sy t' schepe doen mochten van *onsen Crychsluyden*, *oft andere* aengehouden mochten wordden, nyet tegenstaende sy *der Christelycke religie* ende der gemeyne sake toegedaen syn, hebben sy ons oitmoedelyck gebeden om onse brieuen van saulf conduyct oft passeport.

Soe eest dat wy om etlycke redenen ons daer toe mouerende, ordonneren ende bevelen wel expresselyck *hier mede onsen Admiral*, *allen onsen Ouersten*, *Capiteynen*, *Soldaten*, *Bootsgesellen*, *Officieren ende anderen*, *die in onsen naeme ende vuyt crachte van onse Commissien ter Zee tegens* onse ende des gemeyne welvaerts vianden syn. Versoeken oock allen anderen Capiteynen huere Stedehouders, Bootsgesellen, Justicieren ende Officieren dient mach aen-

zijnen titel *van Stadhouder en Kapitein Generaal over Holland*, *Zeeland*, *Westfriesland en Utrecht*, reeds in openbaren Geschrifte gebruikte, eer dat nog de Staten van Holland den 15 Jul. 1572. voor de eerste keer vergaderden, zonder of buiten weten van *Koning* of *Gouverneur Generaal*, of 't Hof van Holland, of die van hunnen Rade. Als mede dat hij alhier als *Admiraal* zijne bestellingen ter zee geeft, en die beveelt, *aan zijnen Admiraal*, *zijne Overften*, *Capiteinen*, *Soldaten*, *Bootsgezellen*, *die in* ZIJNEN *naam en uit kracht van* ZIJNE *Commissien ter Zee* — *zijn*. Dit nu waren degenen, die naderhand den Briel veroverden; waaruit wij teffens leeren, dat de inneming van den Briel de groote zaak wel merklijk bevorderd heeft, maar dat reeds alles vroeger toe- en voorbereid was.

aengaen, ende dese jegenwoirdige sullen gethoont wordden, dat sy alle alsulcken goederen ende Coopmanschepen als *in vryen schepen* geladen syn sullen, ende toebehoirende den voirsereven Adriaen Adriaensz. Peeter Adriaensz. ende Claes Adriaensz., gebroederen, ofte eenigen van hen dryen, midtsgaders oock huerlieder persoonen, laeten vrye ende vranck ghaen passeren, ende wederom keeren, sonder eenich hinder, oft letsel huerlieder personen oft goeden te doen oft te laeten geschieden; wel verstaende dat sy schuldich sullen syn te vercleeren, dat die goederen ende coopmanschepen, daer sy henlieden op beroepen, huerlieden alleene toebehoiren; ende oock, dat sy deselve nyet en zullen onsen Vianden toevueren. Des t' oirconden hebben wy dese met onsen naem gheteeckent, ende ons secreet Segel daer beneffens doen drucken. Ghegeven tot Dillenberch, opten zesse ende twintichsten dach van Decembri, in 't jaer ons Heeren duysent vyff hondert eenentseventich.

GUILLE DE NASSAU.

De plaatze van 't kleine Zegel, doch 't welk weggeraakt was.

By beuele van syne Excell.

Brunynck.

Uit het Oorspronglijke, berustende ter zelfder plaatze.

Den 3 May 1572. No. 1.

Quitantie van Prins Willem den Isten van Oranje, van acht honderd drie en festig dalers, hem door Pieter Adriaansz. van de Werff overgeleverd te Dillenberg.

Wy Wilhelm, by der gratien Goidts Prince van Oraengie, Grave van Nassau &c. bekennen midts desen op hedent ontfangen te hebben vuyt handen van

van den eersamen *Pieter* Adriaensz. van Leyden, die somme van acht hondert drye ende tsestich dalers van eenendertich stuvers het stuck, ende dat toecoemende van de Contributie, die etlycke goede persoonen in Hollandt der gemeyne Christelycke sake toegedaen synde tot voirderinge derselver sake gegeven hebben. Van welcke 863. dalers wy denzelven persoonen contribuanten bedancken, ende beloven den voirsz. Pieter Adriaensz. daer van jegens eenen jegelycken dien 't soude mogen aengaen vry te houden. Des t' oirconde hebben wy dese met onsen naem geteeckent, ende ons secreet cachet daer beneffens doen drucken tot Dillenberch, opten derden dach van Meye, anno XV^{c} LXII. (65)

GUILLE DE NASSAU.

De plaats van 't klein Cachet.

Uit den *Oorspronglijken, berustende ter zelfder plaatze.*

Den 3 Mey 1572. No. 2.

Commissie van den Prins van Oranje op Pieter Adriaensz. van de Werff, waarby Hy hem machtigt, om van de Ingezetenen van Holland, ten nutte der gemeene zaak, in zynen naam geld te ligten, en hem in alles geloof te geven.

WILHELM, by der gracien Goidts Prince van Oraengien, Graue van Nassau, van Catzenellenbogen, van Vianden, van Dietz &c. Heere ende Baroen

(65) Moet zijn XV^{c} LXXII. maar is duidlijk in 't oorspronglijke, 't welk, bij vergissing geschied zijnde, eene les is voor het *Diplomatique*, om niet te schielijk Geschriften verdacht te houden wegens abuizen in de tijdorde.

Heeri van Breda, van Diest etc., Borchgraue van Antworpen, ende van Besanchon, *Stadhouder ende Capiteyn Generael over Hollandt, Zeelandt, ende Westvrieslandt ende Uuytrecht* (66), doen te weeten allen ende jegelycken den goeden ende getrouwen borgeren, ende anderen Innewoonderen der Steden, Vlecken, Dorpen, ende anderen plaetsen in het Graefschepe van Hollandt, van wat conditie ofte qualiteyt sy syn, dat wy van *zekere wichtige dingen*, daer der gemeyne Christelycke sake grootelycken aen gelegen is, belast ende beuolen hebben den eersamen *Pieter Adriaensz.* van onsen wegen den voirsz. burgeren ende ingesetenen te kennen te gheuen ende te vercleren. Bidden daer om allen ende jegelycken denseluen goeden ende getrouwen borgeren ende anderen innewoonderen der Steden, Vlecken, Dorpen ende anderen plaetsen des Graeffschepe van Hollandt voirs., daer die voirsz. Pieter Adriaensz. *persoonlyck oft scryftelyck aen erschynen sal*, dat *sy hem op 't gene hy henlieden van onsen wegen seggen oft scryven sal, geloouen willen als onsen eygenen persoone* (67), ende sich daer inne reg-

(66) Men merke hier op, dat *Willem I.* zijnen titel van *Stadhouder en Kapitein Generaal over Holland, Zeeland, Westfriesland en Utrecht*, reeds in openbaren Geschrifte alhier gebruikte, voordat nog *de Staten van Holland*, of Edelen en Steden met den naam van Staten, voor de eerste maal vergaderd zijn, buiten 't gezag en wil van *Maximiliaan van Bosfu*, door Alba tot Stadhouder aangesteld.

(67) Hierop ziet het gene gevonden wordt van de eigen hand van P. Adriaansz., in een Register, genoemd: *Rekening van den Heere Pieter Adriaansz. van de Werf, bevattende zo deszelfs Ontfang en Uitgave, als ook aanteekeningen van deszelfs gedane verschotten, en wegens vele vacatien verschuldigd salaris: ten dienste van de gemeene zake; door Hem in persoon overgeleverd aan de Kamer van Rekeningen in 's Gravenhage; op den 17 Mei des jaars 1582.*

Uit deze Rekening, daar zij de aanleidende gelegen-

regneren volgens die goede affectie, die sy tot voirderinge van der gemeyne sake dragen, verhopende, dat zulcx hen ende eenen jegelycken van hen te stade ende te goede comen sal. Gheuende daerenbouen den voirschreuen Pieter Adriaensz. macht ende autoriteyt by desen, om van den voirsz. borgeren ende innewoonderen te lichten, alsulcke penningen als eenen jegelyck op syne voirderinge van onsen wegen, ende tot behoeff van de gemeyne sake sal bereet syn te gheuen ende te contribueren, van 't gene hy alsoe ontfangen sal, syn recepisse te gheuen in onsen naeme, dienende tot huerder ontlastinge, welcke recepisse wy geauctorizeert hebben, ende auctorizeren by desen: bidden daerom insgelycx eenen jegelycken, hem daer inne oock alle hulpe ende bystandt te doen, 't welck wy jegens henlieden wel bereet syn sullen te verschulden. Des t' oirconden hebben wy dese met onsen naeme geteec-

heden en de voorgevallen zaken ook teffens aanwijst, is veel te leeren; doch is te breed, om hier bij te voegen. Ik zal alleen tot opheldering van 't bovengemelde, dit navolgende, (fol. V.) opgeven, uit het nette handschrift van den Hr. D. VAN ALPHEN, naar 't oorspronglijke vervaardigd, en door mij met dat Oorspronglijke vergeleken.

„ Naedien zyne Excell. gesien hadde, dat God almachtich (voir zo veel den mensche mogelick was te bemercken,) deze Landen wilde verlossen vuyte tyrannie ende slauernye van de Spaengaerden, ghemerct zyne F. G. zeer bequame middelen daer thoe verscheuen. So heeft zyn F. G. goet ende raetsaem beuonden te committeren ende te zeynden den voirsz. Pieter Adriaensz. (hoe wel nochtans den zelfden tot zulcken heerlicken treffelicken ende Christelicken zaeck ende handel onbequaem was,) mit brieuen van *credentie* in deze Landen., Inhoudende onder andere, dat, zo waer den voirsz. Pieter Adriaensz. hem verschynen zoude, het waere in persone ofte oock door scriftelicke vermaningen, dat men hem ouerzulcx zoude geloof ende credentie gheuen, In vougen off zyn F. G. daer zelfs present

teeckent, ende ons secreet Segel daer beneffens doen drucken in placcate. Gegheven tot Dillenberch, opten derden dach der maendt van Meye, in 't jaer onss Heeren duysent vyffhondert twee ende tsenventich.

GUILLE DE NASSAU.

De plaats van 't kleine Princelyke Zegel, op een groote papieren ruit.

Lager stondt:

By beuele van syne Excellentie

N. Brunynck.

NB. Of dit aanleiding gegeeven heeft dat de Stad Leyden van den Koning afviel, gelyk men gemeld vindt, dat ze omtrent het einde van Junij 1572. zich voor de Prins van Oranje verklaarde, is wel te vermoeden.

Uit den oorspronglijken Brief, op een vel papiers geschreven, berustende ter zelfder plaatze.

sent ende jegenwoordich waere. In 't welcke te doene den voirsz. Pieter Adriaensz. zyne F. G. gelieuet heeft, ende heeft ouerzulcx mit alle vlyt ende neersticheyt zyn debuoir gedaen, ende eghene moyten, grote costen ende arbeyt ontsien, omme dezelue zyne Commissie ende beuel (zo veel hem doenlich was) te effectueren. Ende zoude oock tot dien eynde, volgende zyn beuel, de Burgermeesteren, Regierders ende Vroetschappen van enyghe Steden doen vergaderen, ende d' artyckelen, den voirsz. Pieter Adriaansz. van zyne Excell. belast, elcx respective voorhouden ende aandienen.

Post plura:

Item, den voirsz. Pieter Adriaensz. buyten Haerlem zynde, worden den zelffden zeeckere Copien, zo van Dordrecht als oock van der Goude, van die van Leyden naegezonden, omme alzo *de Vergaderinge van Staten te vorderen*, [zie hier boven bl. 387.] 't welck een goet middel was, waer deur *Haerlem* te beter consenteerde, omme *mitten eersten te vergaderen;* Dan 't was den voirsz. Pieter Adriaensz. tot meerder costen, ouermits hy zyn volck ofte conuoye twe dagen langer most onderhouden.

Den 15 Juny 1572.

Andere Quitantie van 20 gouden Kroonen en een Rozennobel, door Pieter Adriaansz. van de Werff te Dillenburg gebracht.

Ick hier onder gescreuen verclare midts desen, dat die Eersame Pieter Adriaensz. op ghysteren alhier tot Dillenberch ouergeleuert heeft in handen van myn Genadige Heere, myn Heere die Prince van Oraengien, twintich goude Croonen, ende eenen Roozen Nobel in specie, van wegen *Diederich Kessel*, In kennisse mynen naem hier onder gestelt. Op den XVden dach Juny 1572.

(Was geteek.)

N. Brunynck.

Uit het Oorspronglijke, berustende ook, aldaar.

Den 14 July 1572. No. 1.

De Capiteinen en Lieutenants van de Stad Delft belooven, naa dat Pieter Adriaansz. van der Werf hen 's Prinsen orde vertoont hadt, getrouw en bystandig te wezen tot welzyn van 't gemeen.

Wy Capiteynen ende Luytenanden der Steede van Delft, die hieronder gesubsigneert staen, hebben belooft ende beloeuen mits deese gelyckelicken eenen *Pieter Aedriaensz. van Leyden*, weesende binnen der voorsz. Steede, als voor ons vertoont hebbende *de Commissie van de Vorstelicke Ghenaede, den Prince van Orangien, Graeve van Nassauwe, onses*

Stads

Stadthouder van Hollant, Zeelant, Westvrieslant, ende Sticht van Vuytrecht etc., alle hulp ende bystandt denselven te bewysen naer ons vermoeghen, in den tyt des noots, tot Godes eere ende het ghemeen welvaren.

Tot een teycken der waerheyt hebben wy Capiteynnen met onse Luytenanden voorsz. gesaemenderhant dit onderteyckent, elck met onse ghewoonlicke subsingnatie, in date deesen veerthienden July, anno vyftien hondert twee ende tseventich.

J. G. Quirin Christiaens,
1572 2. 8.
Jacopszen.

By my Wyllem Anderjaens Minen.

A † L
×

J. V. D. Cost,
(14 Jul.) 15(31)72,

Symon Dirixz van Overuest.

By myn Jan Boekel Quirynsz.

Pieter Bom,
1572,

F ⊤ B
Λ

Uit de Oorspronglijke Verklaring, berustende, ook, aldaar (68).

(68) Op den rugge van 't oorspronglijke stonden eenige woorden, die volgens aanteekening van den Griffier D. VAN ALPHEN waren: *'t werck dat God duer Pieter Adriaensfz. som Steede an* [om] *doen dienen heeft.* 't Welk hem de eigen hand van Pieter Adriaansz. toescheen; doch 't is mij duister of er *an* of *om* of *ons* gelezen moet worden; ook staat er *Steeden* in 't meervoud.

Den 14 Jul. 1572. No. 2.

Articulen by den Prinche van Orangien, als Stadthouder &c. belast, Pieter Adriaansz., omme die voortehouden, en te beuelen der Vroedschap der Stede Delft.

In den eersten, dat men die Ouerheyt der Stede van Delft beuelen sal van wegen den Princhе van Orangien, als Stadthouder etc., dat men *de Scutteryen* stellen sal in hair ouden staet ofte verbeeteren.

Ten tweeden, dat men de Ouerheyt, de Scutterye, de Burgerye, Inwoonders ende Geestelycheyt brengen sal onder *den eede van de Con. Maj. ende den Prinche van Orangien, als Stadthouder.*

Ten derden, dat men de gemeente verlenen sal *de principaele Kercke*, om aldaer Gods woerdt mit *de exercitie van de Gereformeerde Religie* te prediken ende oeffenen, ende dat den een den anderen nyet en sal misseggen.

Ten vierden, dat men de omleggende dorpen van Delflandt, ende anderen sal mede brengen onder den *voirsz. eedt*, ende dat se op geweer gestelt werden, meestal op haeckscutten ofte roers.

Ten vyfften, * dat de *voirsz. Ouerheyt Staetswyse mit den Eedelen* ende *die andere Steden*, die sy des toe betrouwen, *vergaderen sullen*, Omme den Exc. van den Prinche van Orangien te versekeren ende versegelen, ten aldereersten een merckelicke somme gelts naer haer vermoegen.

* Geringe beginselen van de Republicq van Holland (F. V. M.)

Ten sesten, dat die Ouerheyt beletten sal *alle plonderinge* ende *rouinge*, *soe wel van geestelicken als waerlicken, mitsgaders van Kercken ende Cloesteren.*

Ten seuensten, dat men allen *kisten ofte cofferen* van gevluchte guederen *toebesegelen*, ende andere ge-

gevluchte guederen inuentorieren sal ten behoeue van den genen, die daertoe gerechticht bevonden sullen werden.

Ten achtsten, dat men garnisoen inlaeten ende ontfangen sal van wegen syn Excellentie, ende de soldaten laeten *volgen haer chrychsrecht* (69).

Uit een oud gelijktijdig Geschrift, berustende, ook, aldaar.

Den 24 Augustus 1572.

De Staten doen Pieter Adriaansz. van de Werff aanzeggen met de geldleeninge niet voort te gaan, en de Obligatien aan Mr. Paulus Buys over te leveren.

Alsoo tot kennisse van de Gedeputeerden van de Staten, upten XXIIIJ Augusti XV^c LXXII in den Hage vergadert synde, gecomen was, dat Pieter Adriaensz. van Leyden mit eenighe anderen vuyter zelffder Stede vergeselschapt, hem gevonden hadden in verscheyde dorpen, omme by maniere *van Leeninge* upgebrocht te hebben zeeckere penningen, doende alsulx den Ambochtswaerders ofte den principaelsten van dezelven dorpen, daer off verlyen brieven van obligatien ende verbintenisse. Hebben de voornoemde Gedeputeerden, verstaende van denzelven Pieter Adriaensz. die redenen van den voirsz. zynen handel, die hy sustineerde vuyt crachte van zeeckere Commissie van den Prince van Orainge, ende oick by advys van *den Bailiu van Rynlant*, sulx gedaen te hebben tot vorderinge der gemeene zaec-

(69) Dit schijnen de *Artikelen* te zijn, die de Prins van Orange aan de Steden wilde voorgehouden hebben.

zaecken, te vreden synde de voirsz. obligatien over te leveren *ten* behouue van de Staten, mitsdien de voorn. *Pieter* geordonneert de voirsz. Obligatie ouer te leueren in handen van Mr. Pauls Buys, onder zyne recepisse, omme die penningen derzelver Obligatie ontfangen te worden by de particuliere Ontfangers van de naestgelegen Steden, Belastende voorts denzelven Pieter Adriaensz., dat hy hem soude verdragen in dyen voughen vorder te procederen, maer dat hy de Staten van Hollandt voortaen daermede soude laeten bewerden, omme by de middelen, by hemluyden geadviseert, *die Contributien ende Ommeslagen* over Hollant opgebrocht te worden. Gedaen in den Hage den XXIIIJsten Augusti, anno voirsz. Ende ter ordonnantie van de Staten ondergeteeckent.

By my

P. Buys.

Uit het Originele, berustende, ook, aldaar.

EINDE VAN HET EERSTE DEEL.

